KARAHANLI TÜRKÇESİ SÖZLÜĞÜ

(Yüksek Lisans Tezi)

EMEK ÜŞENMEZ

KÜTAHYA – 2006

T.C.
DUMULUPINAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

KARAHANLI TÜRKÇESİ SÖZLÜĞÜ

(Yüksek Lisans Tezi)

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Bilâl AKTAN

Hazırlayan

Emek ÜŞENMEZ

05924012101

KÜTAHYA – 2006

Kabul ve Onay

Emek ÜŞENMEZ'in hazırladığı "Karahanlı Türkçesi Sözlüğü" başlıklı Yüksek Lisans tez çalışması, jüri tarafından lisansüstü yönetmeliğin ilgili maddelerine göre değerlendirilip kabul edilmiştir.

/ /2006

Tez Jürisi

Yrd. Doç. Dr. Bilâl AKTAN

Prof. Dr. Ali TORUN

Yrd. Doç. Dr. Mustafa GÜNEŞ

Prof. Dr. Ahmet KARAASLAN
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Yemin Metni

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum "Karahanlı Türkçesi Sözlüğü" adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

20/06/2006

Emek ÜŞENMEZ

ÖZGEÇMİŞ

Emek ÜŞENMEZ, 1981 yılında Aksaray'da doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini Aksaray'da tamamlayan Üşenmez, Konya Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümününden 2004 yılında mezun oldu. Aynı yılın Aralık ayında Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde Araştırma görevlisi olarak çalışmaya başladı. Emek Üşenmez, hâlen adı geçen üniversitedeki görevine devam etmektedir.

ÖZET

Bu çalışma, Karahanlı Türkçesinin söz dağarcığını belirlemek üzerine hazırlanmış bir sözlüktür. Bu döneme ait beş temel eserin dizinlerinin gözden geçirilmesiyle hazırlanan çalışmamız dört bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde Türk yazı dilinin kısa bir tarihî gelişimi verildikten sonra Karahanlı Türkçesinin gelişimi anlatılmıştır. Karahanlı Türkçesindeki dil ve ses özellikleri özetlenerek dönemin eserleri ve yapım ekleri ayrıca anlatılmıştır.

İkinci bölümde Karahanlı devri eserleri göz önüne alarak sözlük çalışması temel alınarak fonetik ve morfolojik özellikler irdelenerek örneklendirilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde genel bir değerlendirme yapılarak Karahanlı devri eserlerindeki Türkçe, Arapça ve Farsça kelimelerin sayısal dökümleri eserlere göre oranlarıyla tespit edilmiştir.

Dördüncü bölüm çalışmanın temelini oluşturan “sözlük” çalışmasını oluşturmaktadır.

Hazırlanan tezin Karahanlı Türkçesi üzerine çalışma yapacaklar için, tek başvuru kaynağı olması dolayısıyla yararlı olacağı kanaatindeyiz.

ABSTRACT

This work is a dictionary which has been prepared in order to determine the vocabulary of Turkish language. Our study has two parts and is prepared by revising indexes of five essential works belong to that period.

In the first part, the source works are shortly introduced after given some information about Karahanlı – Turkish. Then we focused on the methods and rules considered during the study

In the second part, there is 'The Dictionary' which is the text part of the study. In the dictionary, each word, as both entry and sub-entry, is explained appropriate to its meaning in the source text. We used the old studies that belong to old Turkish field in order to avoid from meaning dilemma.

This study is going to be beneficial for the people who want study about Karahanlı-Turkish since it is the only source.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
DEĞERLENDİRME

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
SÖZLÜK

KISALTMALAR

(A)	:Arapça
(A. F.)	:Arapça, Farsça
(A.T.)	:Arapça, Türkçe
(A.F.T.)	:Arapça, Farsça, Türkçe
(A.F.A)	:Arapça, Farsça, Arapça
(AH)	:Atebetü'l Hakayık
Bkz.	:Bakınız
(Çin.)	:Çince
(DH)	:Dîvân-ı Hikmet
(DLTI)	:Divânü Lugâti't Türk c. I
(DLTII)	:Divânü Lugâti't Türk c. II
(DLTIII)	:Divânü Lugâti't Türk c. III
(F)	:Farsça
(F.A.)	:Farsça, Arapça
(F.A.T.)	:Farsça, Arapça, Türkçe
(F.T.)	:Farsça, Türkçe
(KB)	:Kutadgu Bilig
krş.	:Karşılaştırınız
(KT)	:Karahanlı Türkçesi – Türkçe İlk Kur'an Tercümesi
(Mog.)	:Moğolca
(S)	:Soğutça
(Sog.T.)	:Soğutça, Türkçe
(T. A.)	:Türkçe, Arapça
(T.F.)	:Türkçe, Farsça

TEZ HAKKINDA

a. Problem

Eski Türkçenin Göktürkçe ve Uygurcadan sonra üçüncü alt dalını oluşturan Karahanlı Dönemi Türkçesi X-XIII. Yüzyıllar arasını kapsamaktadır. Bu döneme ait eserlerin okunup yorumlanması sırasında bir sözlüğe ihtiyaç duyulmaktadır. Böyle bir çalışma, el altı kaynak eser olarak araştırmacıların yararına sunulabilir mi?

b. Araştırmanın Amacı

Karahanlı Türkçesi sözlüğünü hazırlayıp bunu bilim dünyasına kazandırmaktır.

c. Araştırmada Hipotez

Değişik eserlerde geçen, ayrı kökten gelen kelimeler her ne kadar esas anlama bağlı olarak farklı manalar içerse de temelde tek bir anlamı vardır. Mevcut yan anlamlar bu temel anlama yaklaşırlar. Bu şekilde aynı kökten türeyen değişik kelimeleri aynı çatı altında toplayıp göstermek bir dilin söz zenginliğini ortaya koyar.

d. Araştırmanın Sınırlılıkları

Başvuru kaynaklarında geçen kelimelerin bir kısmının hangi dile ait olduğu bilinmemektedir. Örneğin ‘liva’ kelimesinin anlamı bilinmekte fakat hangi dile ait olduğu bilinmemektedir. Dolayısıyla bu kelime ve buna dayalı olarak oluşmuş diğer kelimeleri tahlil etmede, onlara anlam yüklemede bazı sıkıntılar yaşanmaktadır. Bu vb. kelimeler soru işareti (?) ile gösterilmiştir.

e. Araştırmanın Yöntemi

Karahanlı Türkçesi Sözlüğü hazırlanırken öncelikle Karahanlı döneminin beş temel kaynak eseri tedarik edilmiştir. Bu eserler DLT, KB, AH, DH ve KT’dir.[1] Bu eserlerin dizinleri göz önüne alınarak (DH’de dizin yapılmadığı için, tarama yapılmıştır.) öncelikle DLT yazıya geçirilmiştir. Bunda DLT’nin bir sözlük olması önemli etken olmuştur. Daha sonra diğer eserlerdeki kelimeler de sırayla yazıya geçirilmiş ve her kelime ya da kelimeler hangi eserde geçiyorsa, kelimeye ait açıklamanın yanına (DLT, KB, AH…) şeklinde yazılmıştır. Ortak kelimeler ortak

[1] Kısaltmaları verilen bu eserlerin tam adlarını görmek için bir sonraki sayfaya bakınız.

maddelerde toplanmıştır. Aynı kökten gelen farklı anlama gelen kelimeler birbirlerine gönderme yapılarak yazılmıştır. (telbe, krş.telwe) gibi.

Tez iki bölümde incelenmiştir. Birinci bölümde başvuru kaynağı temel eserler kısaca tanıtılmıştır. Sonra bu temel eserlerin kelime hazineleri (isim, fiil, yer adı, kişi adı) madde başı olarak sayılıp okuyucuya sayısal veriler sunulmuştur. Bu sayısal verilerden sonra ise çalışma yöntemi ve dikkate değer noktalar hakkında açıklamalar yapılmıştır.

İkinci bölümde alfabetik sıra içerisinde sözlük metni, sonuç ve kaynakça sunulmuştur.

Karahanlı dönemi Türkçesi sözlüğü hazırlanırken dizinlerinden yararlanılan eserler şunlardır:

1. Divanü Lugati't Türk (DLT)
2. Kutadgu Bilig (KB)
3. Atabetü'l Hakayık (AH)
4. Divan-ı Hikmet (DH)[2]
5. Karahanlı Türkçesi-Türkçe İlk Kur'an Tefsiri (KT)[3]

[2] Kemal ERASLAN'ın hazırlamış olduğu Divan-ı Hikmet'ten Seçmeler adlı yapıt tarafımızdan taranmak suretiyle Divan-ı Hikmet'in söz varlığından yararlanılmıştır.
[3] Bu eser Aysu ATA tarafından 2004 yılında yayınlanmıştır. (Rylands Nüshası)

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. GİRİŞ

Uzun bir geçmişe sahip olan Türk milleti aynı zamanda büyük bir medeniyete de sahiptir. Medeniyeti oluşturan temel unsurlardan birisi de şüphesiz dil ve edebiyattır. Bir milletin edebiyatı, onun geçmişteki özlemlerini, sevinçlerini, yaşayış şekillerini, geleneklerini vb. yönlerini yansıtan bir ayna gibidir.

Yüzlerce yıl önce yaşamış olan atalarımızın dilleri ve yaşantıları hakkında bilgi edinebilmek için onların söylemlerini bilmemiz gerekir. İşte bu noktada yazılı kaynaklara büyük görev düşer. Günümüze kadar ulaştırılmış dil yadigârlarını okuyup incelemek bizi geçmişimizle karşı karşıya getirecektir. Bu vesile ile şu an kullandığımız bir kelimenin bin yıl önce ne anlama geldiğini öğrenmek, kelimelerdeki ses, şekil ve anlam değişimlerini gözlemlemek ilgilenen kişiye haz verecektir.

Karahanlı Türkçesine ait beş temel eserden yola çıkılarak yapılan bu tezin amacı, Türk dilinin zenginliğini ortaya koymak ve dağınık halde bulunan Türkçe kelimeleri farklı yönleriyle tek bir eser altında toplamaktır.

1.1.1. Türk Yazı Dilinin Kısa Tarihî Gelişimi Ve Bu Gelişim İçerisinde Karahanlı Türkçesinin Yeri

Eski Türkçe devresi, Türk dilinin bilinen ilk devresidir, ana Türkçe devresidir.[4] Türkçe'nin bütün yapısı bu devre ile izah edilir. Öncesi, Türkçe'nin karanlık devresi olup, Çuvaşça ve Yakutça ile, daha ileride Moğolca ile birleşir.[5]

Mîlâdî VIII, XII ve XIII. asırlar arasında kullanılmıştır. Türk yazı dilinin ilk yazılı örnekleri olan Orhun Anıtları, her ne kadar 8. asra ait olsa da bu kitâbelerdeki yazı dilinin, çok işlenmiş bir yazı dili olduğunu görmekteyiz. Bu sebeple Türk yazı

---

[4] Muharrem Ergin, **Türk Dil Bilgisi**, İstanbul, 2000, s.13.
[5] Nurettin Demir-Emine Yılmaz, **Türk Dili El Kitabı**, Ankara, 2005. s. 63.

dilinin başlangıcını çok daha öncelere, belki de miladî ilk asırlara götürmek mümkündür.

Eski Türkçe devresi, Türklüğün müşterek bir yazı dili devresidir. Bu müşterek yazı dili devresinde kullanılan Türkçe, Kaşgar Türkçesi (Hâkâniye Türkçesi) olup, Uygur yazısı ile yazıldığında Uygurca ismini de almaktadır.

1.1.2. Karahanlı Türkçesinin Gelişimi

Karahanlı Türkçesi; esas olarak Arap alfabesiyle yazılmış, ilk İslâmî Türk yazı dilidir. Doğu Türkistanda merkezi Kaşgar olan Karahanlı devletinde XI. yüzyılda ortaya çıkmıştır.[6] Bu dil eski Uygurcaya çok yakındır,[7] ancak söz varlığı Arapça ve Farsçanın etkisine girmiştir. Yaklaşık iki yüz yıllık bir zaman dilimine hâkim olan Karahanlı Türkçesi, Köktürk ve Uygur Türkçesinin tabiî bir devamıdır. Nitekim 13. yüzyıldan itibaren gelişen yeni yazı dilleri, Karahanlı Türkçesinin devamı şeklindedir. Yön adlarına göre sınıflandırılan Türk şiveleri, birkaç farklı özellik dışında Karahanlı Türkçesinin uzantısı özelliğine sahiptirler.

Büyük Türk dilinin var olan hazinesi; lehçe, şive ve ağızlar arasında taksim edilmiştir. Bu sebeptendir ki böylesine bir dili söz varlığının yanında yapım ve çekim eklerini de dikkate alarak incelemek gerekir.

Muhtelif tarihî nedenlerden dolayı Türkçe ayrı ayrı lehçelere ayrılmış ve bunlardan bazıları edebî dil mahiyetine bürünmüşlerdir. Eski Çin kaynaklarında olduğu gibi, İslâm devri tarih ve coğrafya yazarlarının dilimizin lehçeleri hakkında verdikleri bilgiler herhangi bir tutarlık göstermezler.[8] Bu durum araştırmacılar için bir engel oluşturmaktadır. Çeşitli Türk lehçeleri hakkında en güvenilir, en sağlam bilgileri veren kişi kuşkusuz büyük dilci Kaşgarlı Mahmut'tur. XI. Yüzyılda Kaşgarlı Mahmut tarafından yazılan meşhur Dîvânü Lügati't-Türk adlı esere dayanarak, bu yüzyıl itibariyle Türkçeyi doğu ve batı olarak temelde iki şubeye ayırabiliriz. Doğu Türkçesi Kaşgarlı Mahmut'un kendi ifadesi ile Hâkâniye Türkçesi, Karahanlıların hüküm

---

[6] Abdurrahman Güzel-Ali Torun, **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, Ankara, 2004, s.95.
[7] Ahmet Bican Ercilasun, **Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi,** Ankara, 2004, ss.176-177.
[8] Fuat Köprülü, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ankara, 2004, s.178.

sürdüğü topraklarda konuşulan (Kaşgar ve Balasagun çevresi) edebî dildir. [9] Araştırmacılar tarafından bu dil değişik isimlerle adlandırılmıştır.[10] Mesela Müşterek Orta Asya Dili, Karahanlı Türkçesi, Hâkâniye Türkçesi, Doğu Türkçesi gibi adlar bunların başında gelir.

Uygur, Tohsı, Karluk, Çiğil, Yağma, Argu gibi Türk lehçeleri bu dile çok yakın idiler. Yine Kaşgarlı Mahmut'tan öğrendiğimize göre en güzel Türkçe konuşan insan bir dil bilen ve şehir hayatına karışmamış kimselerin kullandığı Türkçedir. Bugün Anadoluda da durum bundan farksız değildir. Yani şehir hayatından fazlaca etkilenmemiş insanların konuştuğu Türkçe ile; şehirde yaşayan bir insanın konuştuğu Türkçe dilin temel özellikleri bakımından farlılıklar göstermektedir. İşte Karahanlı Türkçesinin hüküm sürdüğü çağlarda da İran tesiri vardı. Bu yüzden İran edebiyatından ve kültüründen etkilenmeyen insanların konuştuğu Türkçe sahih ve doğru sayılmakta idi. Kaşgarlının ifadelerinden anladığımıza göre henüz XI. yüzyılda Doğu Türkistan topraklarında Türkleşme tamamlanmamıştır. Bu dönem Türk boylarından Yabaku, Basmil, Tatar gibi kabileler Türkçeyi iyi konuşamıyorlardı. Dolayısıyla Türkleşme şehirlerde değil göçebe topluluklar arasında gelişme göstermekteydi. Bu ifadeleri burada anlatmamızın temel nedenlerinden birisi de bu dönem eserlerinde görülen imlâ farklılıklarını ortaya koymak içindir.

Oğuz, Kıpçak, Kırgız, Tohsı, Yağma, Çiğil ve Carukların dili öz Türkçedir. Batıya doğru uzanan Bulgar, Suvar ve Peçenek dillerinde Türkçe az da olsa varlığını korumaktadır. Bu lehçeler arsında en yumuşak ve güzel olanı ise Oğuz, Yağma, Tohsi, İli, İrtiş, Yamar boylarınınki idi. Bir başka ifade ile Karahanlı topraklarında yaşayan boyların kullandığı Türkçe sahih Türkçe olarak gösterilmektedir.

Bu asırda (XI) iki büyük dil kolu vardır ki bunlardan birincisi Oğuz Türkçesi olup Kök Türkçenin devamı şeklindedir.[11] İkincisi ise Uygur lehçesinin devamı olan Müşterek Orta Asya Yazı dili yani Karahanlı Türkçesidir.[12] Bu iki büyük dil kolu arasındaki farklılıklar XI. asırda bile mevcuttu. Gerek morfolojik açıdan, gerekse

[9] Ahmet Caferoğlu, **Kaşgarlı Mahmut,** İstanbul, 1999, s.38.
[10] Ahmet Caferoğlu, **Türk Dili Tarihi I-II,** İstanbul, 2000, s.49-50.
[11] Zeynep Korkmaz, **Türk Dili Üzerine Araştırmalar,** Ankara 1995. C.I, s. 258.
[12] Ercilasun, **a.g.e.,** s.297.

fonetik açıdan dikkate değer ayrılmalar, farklılıklar vardır. Nitekim Kaşgarlı Mahmut eserinin birçok yerinde bu farklılıklara yer ayırmıştır. Mesela Doğu Türklerinde "y" ile başlayan kelimelerin Oğuz ve Kıpçaklarda "c" veya "elif"; Doğu Türklerinin "m" ile başlayan kelimelerindeki "m" nin Oğuz, Kıpçak ve Suvarlarda "b" ye; "d" nin "t" ye dönüştüğü bilinmektedir.[13]

Bu ayrılık mekan, isim ve zamanlarda da mevcuttur:

Birgu yir: Varacak yer. (Çiğil, Yağma, Tohsı, Argu, Uygur)[14]

Barası yer: Varacak yer. (Oğuz, Kıpçak, Peçenek, Bulgar)

Alet isimlerinde:

Yıgaç biçgü nanın: Ağaç biçecek şey. (Hâkâniye Türkçesi)[15]

Yıgaç biçası namun: Ağaç biçecek şey (Oğuz Türkçesi)

On ikinci ve on üçüncü asırlarda, Türkler, büyük kitleler hâlinde kuzeye ve batıya yayılmış; yeni kültür merkezleri meydana gelmiş; İslâm kültür ve medeniyeti, Türkler arasında yeni kavramlarıyla, yeni bir yazının kabulüyle yerleşmiştir. Ayrılan Türklük kolları, yeni kültür merkezleri etrafında kendi şîvelerine dayanan yeni yazı dillerini kullanır olmuşlardır.[16] Böylece bu asırlarda Kuzey Doğu Türkçesi ve Batı Türkçesi meydana gelmiştir.

Kuzey Türkçesi, Doğu Türkçesi; On üçüncü ve on dördüncü asırlarda da kullanılan Kuzey Doğu Türkçesi, XV. asırda Kuzey Türkçesi ve Doğu Türkçesi adıyla iki yazı diline ayrılır. Kuzey Türkçesi, Kıpçak Türkçesi'dir. Doğu Türkçesi (Çağatayca) de XV ve XVI. asırlarda en parlak devrini yaşayarak bugün modern Özbekçe olarak yazı dilini sürdürmektedir.

---

[13] Fuat Bozkurt, **Türklerin Dili**, İstanbul, 2005, s. 172-173.
[14] Bozkurt, **a.g.e.,** s.142.
[15] Köprülü, **a.g.e.,** 2004, s.178.
[16] Hatice Şahin, **Eski Anadolu Türkçesi**, Ankara, 2003, s.15.

Batı Türkçesi; On üçüncü asırda teşekkül etmeye başlamıştır. Selçuklulardan itibaren, metinlerini bugüne kadar takip edebildiğimiz bir yazı dilidir. Hazar Denizinden Balkanlara kadar uzanan sahada yer alır. Esasını Oğuz şîvesi teşkil ettiği için, Oğuz Türkçesi (Oğuzca) de denir.

Oğuzca, 17. asırda doğu ve batı Oğuzca dairelerine ayrılır. Doğu Oğuzcası, Azerî ve Doğu Anadolu sahasında, Batı Oğuzcası Osmanlı sahasında yer alır; ancak aralarında iki yazı dili olacak kadar bir fark mevcut değildir. Her ikisi de aynı şîveyi (konuşmayı) kullanır, bir yazı dilinin kardeş iki dairesidir. Ayrılık sebeplerini, Doğu Oğuzcasına bilhassa Kıpçak unsurlarının tesirinde ve bazı Moğol izlerinde aramalıdır. Kelime başında b- m, k-h, t-d, ilk hecede e-i değişmeleri, bazı fiil çekimleri gibi.

1.1.3. Karahanlı Türkçesinin Özellikleri

"Türk dilini, eski, orta, yeni olarak üç döneme ayıran bilim adamlarına göre Karahanlı Türkçesi, Orta Türkçenin ilk dönemini oluşturur."[17] Bu fikre sahip Türk bilim adamlarına göre Orta Türkçe devresi onuncu ve on beşinci yüzyıllar arasını kapsamaktadır. Karahanlı Türkçesinden sonra sırasıyla Türk dilinin şu dönemleri gelir:

1. Harezm Türkçesi
2. Kıpçak Türkçesi
3. Eski Oğuz Türkçesi.

Bu görüş, Batı Türkçesinin ilk dönemi olan Eski Oğuz Türkçesinin, diğerlerinden önemli farklılıklar gösterdiğini dikkate almaz. XIII. yüzyıldan itibaren Türk yazı dilinin (Kuzey-) Doğu ve (Güney-) Batı olarak iki ayrı kol halinde geliştiğini göz önünde bulunduran Türkologların diğer bir kısmı ise, Karahanlı Türkçesini Eski Türkçe içine alır.[18] Köktürk, Eski Uygur, Karahanlı dönemleri Eski Türkçeyi oluşturur ve Karahanlı Türkçesi devresinin sonunda Türk yazı dili Doğu- Batı olarak ikiye ayrılır.

---

[17] Ercilasun, **a.g.e.**, s.471.

[18] Karahanlı Türkçesinin Eski Türkçeye dahil olup olmadığı meselesi hakkında bilim adamları arasında bir görüş birliği olmasa da çoğunluğun görüşü bu dil devresinin Eski Türkçe dönemine ait olduğudur. Bu hususta çalışmamızın giriş kısmında daha geniş bilgi mevcuttur. (bkz. 1.1.2.)

Bugüne ulaşan metinleri 11. ve 12. yüzyıllara ait olan Karahanlı Türkçesi Eski Uygur Türkçesiyle çağdaştır.[19] Karahanlı Türkçesi Kaşgar ve Balasagun gibi Müslüman Türk merkezlerinde kullanılırken, Eski Uygur Türkçesi daha doğuda Turfan, Hoço, Beşbalık gibi Manici ve Burkancı Türk merkezlerinde kullanılmaktaydı.

Uygur ve Karahanlı Türkçeleri çağdaş diller olmasına rağmen geliştikleri kültür çevresi ve yer aynı değildi. Bir dilin gelişmesinde bu faktörlerin etkisi kaçınılmazdır. Coğrafya, dönem ve medeniyet gibi kavramlardan ileri gelen birtakım farklılıkları dikkate almazsak esasen Karahanlı Türkçesi; Kök Türk ve Uygur yazı dillerinden hiç de farklı değildir. Zaten Türk dili bir bütündür. Öyleki Kâşgarlı Mahmud; “Uygur şehirlerine varıncaya dek Ertiş, Ila, Yamar, Etil ırmakları boyunca oturan halkın dili doğru Türkçedir. Bunların en açık ve en tatlısı Hâkâniye- Hakanlılar ülkesi halkının dilidir.”[20] ifadesini kullanarak Karahanlı Türkçesi ile Uygur Türkçesinin en güzel Türkçe olduğunu belirtmiştir. Başka bir ifadeyle dinî farklılıklarından (Budizm, İslâmiyet) doğan kelime hazinesindeki farklılıklar dışında Uygur Türkçesi ve Karahanlı Türkçesi filoloji özellikleri bakımından aynı dildir. Bu yönüyle Karahanlı ve Uygur yazı dilleri ortaktır diyebiliriz.

Karahanlı Türk yazı dilinde 8 ünlü, 26 ünsüz olmak üzere toplam 34 ses vardır. Karahanlı Türkçesindeki ünlüler aşağı yukarı Eski Türkçenin ünlüleriyle aynıdır. Karahanlı Türkçesinin ses özelliklerinin oluşumunda Arap yazısının imlâ sistemi de etken olmuştur. Bu yüzden dönem eserlerinin yazım farklıklıları ve düzensizliği hemen göze çarpar. Karahanlı Türkçesinde yer alan sesler şunlardır:

a, e, é ı, i, o, ö, u, ü, b, c, ç, d, d, ñ, f, g, ğ, h, j, k, h, l, m, n, p, r, s, ş, t, v, w, y, z

Ünlülerden o ve ö küçük ünlü uyumuna bağlı kalarak sadece birinci hecede, diğerleri her yerde bulunabilir. Bazı Türkologlara göre Karahanlıcada kapalı e (é) de vardır.[21] Ünsüzlerden *c, j, f, h*, sızıcı mahiyette olup h, v sesleri alıntı kelimelerde görülür. (hal, vakit, haber, ajun, vezir, devlet, hemdem, va’z, hamiyet); Türkçe asıllı kelimelerde bu sesler yer almaz. *J, h,* ve sızıcı h’ye bazı nidâlarda ve birkaç Türkçe

[19] Ercilasun, **a.g.e.,** s.297.
[20] Atalay**, a.g.e**. s.30.
[21] Mansuroğlu, **a.g.e. s**. 145.

sözde de rastlanabilir.[22] (hay, ohşa, ahtar- v.b.). D, diş arası ḍ, g, ğ, l, n, p, r, z ünsüzleri Türkçe kökenli sözlerin başında bulunmaz; sadece söz ortasında ve sonunda bulunabilir. m, n, ş ünsüzleri de söz başında seyrek görülür. m, geniz seslerinin bulunduğu durumlarda (men, min, mundag); n, ne ve türevlerinde (neçe, negü, nelük); ş, birkaç kelimede (şiş, şaşur-) söz başında görülebilir. Köktürk, Eski Uygur ve bugünkü Karluk, Kıpçak, Oğuz lehçeleriyle karşılaştırıldığında Karahanlı Türkçesinin [23] başlıca ses özellikleri şunlardır:[24]

1. Düzlük yuvarlaklık uyumu bu dönemde düzensizlik göstermeye başlar. (tapu ġ, yapuş-, ölüg, ḳamuġ, semüz, tumluġ, yawuḳ)

2. Türkiye Türkçesinde v- ile başlayan Türkçe kökenli kelimeler Karahanlı Türkçesinde b ile başlamaktadır. (bar > var, bar- > var-, bér- > ver-)

3. Yetersizlik ifade eden *u-* yardımcı fiilinin, esas fiile birleşmesi sonucu u sesinin ikizleşmesi de bu dönem eserlerinde göze çarpan özelliklerdendir. (tapın-u-uma-, kör-ü-uma-)

4. Eski Türkçede ve pek çok Türk lehçesinde kelime içi ve kelime sonunda yer alan d sesi Karahanlı Türkçesi metinlerinde diş arası d sesine dönüşmüştür. (edgü, aḍ aḳ, bod, eder, öd gibi.) Daha sonra bu seste d > > ḍ > z > y değişimi görülmeye başlanmıştır. Fakat Kâşgarlı Mahmut'a göre Çigil Türklerinde bulunan diş arası d daha o dönemde birçok boyda y ve z'ye dönmüştür, fakat Kâşgarlı Mahmut doğru biçimi d kabul eder.[25] Eski Türkçede böyle bir durum söz konusu değildir.

5. Oğuz lehçelerinde çoğunlukla tonlulaşan (g, ğ, d'ye dönen) söz başı k-, t- sesleri, Karahanlı Türkçesinde tonsuzdur: kerek, küç, köl, ḳara, ḳılıç, ḳuş, tişi, ton, tün.

---

22 Bu durum Türkçe asıllı kelimelerde yoktur. Ancak değişik ses olayları sonucunda bu ve benzeri hallerle karşılaşılmaktadır.

23 Bu özellikler ortaya konulurken alanın iki uzmanı Ahmet Caferoğlu ve A. Bican Ercilasun'un önceden künyelerini vermiş olduğumuz Türk dil tarihiyle ilgili eserlerinden yararlanılmıştır. Çünkü dil ve ses özellikleri teknik bir çalışmadır. Sentezlenmiş maddelere ek olarak sadece örnek kelime katkısında bulunulmuştur.

24 Ses olayları için bakınız: Ahmet Bican Ercilasun, **a.g.e.**, 2004. ve Ahmet Caferoğlu, **a.g.e.**, 2000, s.97-101.

25 Atalay, **a.g.e.,** s.32.

6. Eski Türkçedeki söz ortası ve söz sonu -*b*'leri Uygurcada olduğu gibi Karahanlıcada da w'dir.[26] (ew, saw, yawuz, suw, sew-). Uygur Türkçesi eserlerinde *w* yanında b sesi de görülmektedir. Bu durum Karahanlı Türkçesi eserlerinde de mevcuttur.

7. Karahanlı Türkçesinde birincil uzunluklar varlığını sürdürmektedir.[27] Türk dilindeki uzun ünlü meselesinin tekrar ele alınması sırasında Karahanlı eserleri önemli bir görev üstlenecektir. Çünkü bazı ünlüler Eski Türkçedeki şekilleriyle kullanılmaktadır. (tüp, yañı, baldur, paldur, boduġ)

8. Kuzey Türkçesinin bir alt kolu olan Kıpçak Türkçesindeki kelime başında bulunan c sesi, Karahanlı Türkçesinde y dir. (yılan, yol, yüz, yıl)

9. Türkiye Türkçesinde Osmanlıcanın son zamanlarında atılan nazal ñ,[28] Karahanlı Türkçesininde temel seslerden bir tanesidir. (köñül, deñiz, sañar, tañla-)

10. Geniş zaman ekinin olumsuz şeklindeki değişme Karahanlı Türkçesinin bir diğer özelliğidir. (bolmaz > bolmas, körmez > körmes gibi.)

1.1.4. Karahanlı Türkçesi Döneminin Eserleri

Başvuru kaynaklarına geçmeden önce Karahanlı Türkçesi üzerine kısaca bilgi verilmesi uygun görülmüştür.

"X. yüzyıl başlarına doğru, müstakil bir devlet Kur'an Karahanlı Türkleri, Orta Asya Türk kavimlerinin bazılarını kendi idareleri altına aldıktan sonra, devlet kuruculuğu şerefini taşıyan Satuk Buğra Han'ın (ölümü 992) 950 tarihinde İslamiyet'e intisabiyle, ilk İslâm-Türk devleti de (912-1212) kurulmuş oldu. Coğrafi yönden Doğu Türkistan'la Maveraünnehir sahasını aşmış sınırları da kaplayan bu devlet, etnik yapısı itibariyle de oldukça çeşitli ve kalabalık Türk; urug ve boylarını içerisine almakta idi. Tarihi göç akışları ve yerleşmeleri sonunda, Karahanlı Devleti'nde Karluklar, Argular, Türkeşler, Yağmalar ve emsali etnik adlar altındaki topluluğun bir çok Türk boyu ve soyları, devletin yükselişine

---

[26] Caferoğlu**, a.g.e.,** s.97.
[27] Ercilasun, **a.g.e.,**s.471.
[28] Bu konuyla ilgili geniş bilgi için bakınız. Ergin, **a.g.e.,**s.92.

destek olmuşlardır. Fakat devletin asıl bünyesini Karluklar'la Uygurlar teşkil etmişlerdir. Aynı derecede mühim rol oynayanlar arasında Oğuz ve Kıpçak boyları da bulunmakta idi. Ne var ki, Uygur hanlığının gerçek varisi sayılması dolayısıyla Karahanlı devleti, aynı zamanda Seyhun ve Ceyhun ırmakları arasındaki yüksek kültüre sahip bölgeyi de kendi idaresi altına almakla, İslâmiyeti kabullenen bir takım yüksek medenî milletlerin kültürlerinden de faydalanmayı başarmışlardır. Bu yüzden Türk; Karahanlı devleti, bu çağ Orta-Doğu Türklüğünün en yüksek ve olgun medeni bir devleti olmuştur.Taassuba kapılmadan, sahibi bulunduğu bozkır medeniyetiyle yerleşik medeniyeti birbiriyle mezcederek komşu Uygur ve Türk-İran kültür tesirinden de uzak kalmamıştır. Buna karşılık Türkler de, kendi medeniyetlerini ve dillerini, başkalarına aşılamakta gecikmemişlerdir. Nitekim ortaklaşa kültür kaynaşma ve kalıplaşması, Balasagun ve Kaşgar'la birlikte, Karahanlı Türk ülkesinin içerisine alınan Sir-Derya boyunda, bilhassa kendisini hissettirmiştir.

Türk dil ve edebiyatının iş bu geçiş devri karma medeniyeti, yeni yeni teşekkül ve taazzuv etmeye başlayan Türk dilinde klasik edebiyatı, tamamiyle kendi tesiri altına almış bulunmakta idi. Bu baskı, özellikle Karahanlı Türk ülkesi ve devleti içerisindeki, kalıntı halinde bulunan İran dil ve edebiyatı adacıkları tarafından gelmekte idi; bu edebiyatın, dolayısıyle Karluk-Uygur ve Oğuz-Kıpçak Türkçesi kuruluşunda elbette, hissesi olmamış da değildir. Karahanlılar, sadık ve mü'min müslüman olmaları hasebiyle, dince kendilerinden tamamiyle ayrı kalan Uygur Türkçesi'nden faydalandıkları gibi, edebi şekil, tarz ve karakter itibarıyle, İran ve Arap edebiyatlarından fazlasıyla faydalanmayı daha uygun bulmuşlardır."[29]

Bünyesinde 8 ünlü 26 ünsüz bulunduran Karahanlı Türkçesi bazı dilbilimcilere göre Orta Türkçe döneminin ilk devresini oluşturur. Bazı dilbilimciler ise Karahanlı Türkçesini Eski Türkçe dönemine dahil eder. Öyleki Eski Uygur Türkçesi ile Karahanlı Türkçesinin dil özellikleri aynıdır. Fakat bu dillerin konuşulduğu coğrafyalar farklıdır.

"Dönem, saha (coğrafya) ve medeniyet çevreleri ayrılıklarından meydana gelen birkaç küöük farklılığı dikkate almazsak Köktürk, Eski Uygur ve Karahanlı Türkçelerini tek bir yazı dili olarak kabul edebiliriz… Gerçekten de medeniyet çevreleri (din) farklılıklarından doğan kelime hazinesindeki farklılıklar dışında Uygurca ile Karahanlıca gramer bakımından aynı dildir, tek ve ortak bir yazı dilidir."[30]

1.14.1. Divânü Lügâti't-Türk

Türk kültür tarihi ve halk bilimi açısından da önemli temel kaynak eserlerden birisi olan Divânü Lügâti't-Türk büyük dil bilimci Kaşgarlı Mahmud tarafından 1072 yılında yazılmaya başlanmış ve 1074'te bitirilmiştir. Kaşgarlı, eserini Abbasi halifesi Muhammedü'l-Muktedî bi-Emrillah'ın oğlu Ebu'l-Kasım Abdullah'a sunmuştur. Eserin

---

[29] Caferoğlu, **a.g.e.,**s.1-3.
[30] Ercilasun, **a.g.e.,**s.349.

yazması İstanbul Millet Kütüphanesinde muhafaza edilmekte ve eserin tek kopyasıdır. Bu yazma 1917 yılında Ali Emirî Efendi tarafından bulunup bilim dünyasına kazandırılmıştır. Kilisli Rifat 1917 – 1919 yılları arasında bu yazmaya dayanarak üç ciltlik bir Dîvân tercümesi yapar ve basar. Ne yazık ki bu çalışma çok da sağlıklı değildir. Kilisli Rifat'ın çalışmasına dayanan Carl Brockelmann, 1928 yılında küçük bir sözlük hazırlar. Kilisli Rifat'ın çalışması dayanak alındığından bu sözlükte de aynı hatalar tekrar edilir. Divânü Lügâti't-Türk' ün ana çalışmasını Besim Atalay yapar. 1939 – 41 yılları arasında Besim Atalay Dîvân'ın üç ciltlik Türkçe tercümesini yayınlayarak [31] bilim âleminde büyük yankı uyandırır. Bu çalışmaları 1942'de "Tıpkıbasım" 1943'te ise "Dizin" yayınları izler. Besim Atalay'ın bu çalışmaları şu ana kadar Divânü Lügâti't-Türk üzerine yapılmış en mühim çalışmadır.

Bu büyük eser üzerine yerli ve yabancı pek çok araştırmacı çalışmalar yapmıştır ve hâlâ da yapılmaktadır.

Divânü Lügâti't-Türk Araplara Türkçe öğretmek gayesiyle yazılmıştır. Muhteva bakımından çok çeşitlilik gösteren bu eser, esasen bir Türkçe kelimeleri Arapça açıklayan bir lügattır. Bunun yanı sıra Kaşgarlı Mahmud Dîvânda birçok Türkçe dilbilgisi kurallarını, kelimelerin kök – anlam ilişkilerini yer yer ayrıntılı bir şekilde açıklar. Karahanlıların bünyesinde bulunan Oğuz, Kıpçak, Yağma, Çiğil gibi Türk topluluklarına ait ağız özelliklerine yer verir. Bu yönüyle Kaşgarlı Mahmud sanki bir lehçe bilimci (diyalektolog) gibi ağız farklılıklarına değinir. Bütün bunlara ek olarak eserde folklorik, tarihî, coğrafî, kültürel vb. unsurlar da yer alır. Bu hususta Necmettin Hacıeminoğlu şöyle der: "Devrinin bir nevi Türk folklor ve halk edebiyatı antolojisi olarak sayılabilen Dîvân, üç yüze yakın dörtlük şeklinde şiir parçalarını içine aldığı gibi, aynı sayıda atasözlerine de yer vermiştir."[32] Kısacası Türk dili ve kültürü ile ilgili pek çok mühim bilgiye Karahanlı Türkçesi ile yazılmış bu eşsiz eser sayesinde ulaşmaktayız.[33]

---

[31] Besim Atalay 1940'ta Dîvân tercümesinin ilk iki cildini, 1941'de ise tercümenin üçüncü cildi ile tıpkıbasımını bilim dünyasına kazandırmıştır.

[32] Necmettin Hacıeminoğlu, **Karahanlı Türkçesi Grameri**, Ankara, 2003, s.xv.

[33] Eser üzerine Kilisli Rifat, Necip Asım, Brockelmann, Hüseyin Namık, Köprülü Cemal Ahmet Cemal, Besim Atalay, Abdülkadir İnan, Ahmet Caferoğlu, Şakir Ülkütaşır, Omelja Pritsak, Salih Muttalibov, Zeynep Korkmaz, Reşat Genç, James Kelly, Robert Dankoff, Talat Tekin, Aksar Kurmaşulı Yegewbay gibi yerli ve yabancı pek çok bilim adamı bu eşsiz eseri çeşitli yönlerden incelemiştir.

1.1.4.2. Kutadgu Bilig

Türk dili ve edebiyatında, İslâmî Türk edebiyat dalının bilinen ilk büyük ve muazzam eserlerinden birisi de Kutadgu Bilig'tir. Kutadgu Bilig'in kelime anlamı mutlu olma bilgisi, terim anlamı siyaset bilgisidir.[34] Eser Yusuf Has Hâcip tarafından 18 aylık bir uğraş neticesinde 1069 – 1070'te tamamlanmıştır. Yusuf Has Hâcip Balasagunludur. Eseri tamamladığında 50 yaşlarında[35] olduğu sanılan Yusuf Has Hâcip Kaşgarlı Mahmud ile aynı dönemde yaşamış, Arapça ve Farsça bilen büyük bir ediptir. Yusuf Has Hâcip eserini Doğu Karahanlı hükümdarı Tavgaç Uluğ Buğra Han'a sunmuştur. Kutadgu Bilig esasen bir siyasetnâmedir. Yazar fert, cemiyet ve devlet hayatının ideal bir şekilde devam etmesi için gerekli olan zihniyet, erdem ve bilginin ne olduğunu ve bunların hangi yollarla elde edilip nasıl kullanılacağı hakkında mühim bilgiler sunar. Mütevazi bir kişiliğe sahip olan Yusuf Has Hâcip eserde dini temalara sıkça yer verir. Eserdeki temsilî şahıslar saadet, ikbal, akıl vb. kavramları ifade ederler:

a- Kün – Toğdı (doğru kanun)
b- Ay – Toldı (kut, saadet)
c- Ögdülmiş (akıl)
d- Ogdurmış (akibet, hayatın sonu)

Manzum eserin asıl metnine sonradan Yusuf Has Hâcip'e ait olmayan 77 beyitlik bir mukaddime eklenmiştir. Kutadgu Bilig'in günümüzde Mısır, Fergana ve Herat olmak üzere üç nüshası vardır. Eser Arap alfabesiyle yazılmıştır. Herat nüshası Uygur yazı diliyle yazıya geçirilmiştir.[36]

Kutadgu Bilig üzerine yerli ve yabancı birçok bilim adamı araştırma yapmıştır.[37]

---

34 Ercilasun, **a.g.e.,** s.297.

35 Ahmet Bican Ercilasun, Yusuf'un eserini tamamladığı sırada 55-59 yaşlarında olması gerektiğini belirtir ve bunu Yusuf Has Hâcip'in eserdeki bir beyitini ele alarak tanıklandırır. Bu durum neticesinde Yusuf'un doğum tarihi 1010-1015 yılları olarak tahmin edilir.

36 Kutadgu Bilig üzerine yerli ve yabancı birçok bilim adamı araştırma yapmıştır. Zeki Velidi Togan, Özbek âlimi Fıtrat, Necib Âsım, Abdürrezzak Bahşı, Reşit Rahmeti Arat, Abdülkadir İnan, A. Bombaci, Fuat Köprülü, A. Dilâçar, Ahmet Bican Ercilasun, Robert Dankoff, Jusup Balasagun bunlardan bazılarıdır.

37 Uzun yıllar süren bir çalışma sonunda Reşit Rahmeti Arat 1947 yılında söz konusu eserin üç nüshasını karşılaştırarak Kutadgu Bilig-Metin neşrini ortaya koyar. 1959'da eserin tercümesini yayımlayan Arat'ın

1.1.4.3. Atebetü'l- Hakâyık

Karahanlı dönemi yadigârlarından olan bu eserin Yüknekli Edip Ahmed tarafından XII. Yüzyılın başlarında yazıldığı tahmin edilmektedir. Bu konuda Necmettin Hacıeminoğlu şöyle der: "Tam yazılış tarihi bilinmemekle birlikte, XII. yüzyıl Türk edebiyatı mahsullerinden sayılmaktadır…Çağının klasik edebi Türkçesinde yazılmıştır."[38] Edip Ahmet anadan doğma kör olduğu halde iyi bir tasavvuf eğitimi almıştır. Eser günümüz dil araştırmacılarımıza Karahanlı devri Türkçesi hakkında mühim bilgiler sunmaktadır. Fazla hacimli olmayan bu dil yadigârı dinî ve tasavvufî konuları işleyen manzumelerden oluşmaktadır. Muhammed Dâd İspehsâlâr Bey'e sunulan eser, 14 bölümden oluşur. Gözleri doğuştan kör olan Yüknekli Edip Ahmet'in eseri, 484 mısra olup aruzun *fe'ûlün fe'ûlün fe'ûlün fe'ûl* kalıbıyla yazılmıştır. Öğüt üslûbuyla yazılan Atebetü'l- Hakâyık'ın dört yazması günümüze kadar ulaşmıştır.(Semerkant, Ayasofya, Topkapı Müzesi ve Ankara Seyid Ali Nüshası) "Kutadgu Bilig'in daha sonraki devirlerindeki bir devamını teşkil eden Atebetü'l-Hakâyık, zaman farkı icabı, bilhassa dil ve tasvir güzelliği noktasından oldukça farklıdır. Konunun çekici olmayışı yabancı dil unsurlarının lüzumsuz kalabalığı ve bu unsurların kullanılışındaki ahenksizlik, eserin maalesef değerini indirmiş bulunmaktadır. Hele imlâdaki yabancılık, dikkate değer hususlardan biridir"[39] Eser üzerine merhum Reşit Rahmeti Arat çalışmış ve Atebetü'l-Hakâyık adıyla[40] yayımlamıştır.[41]

ölümünden sonra 1979 yılında Kutadgu Bilig çalışmasının son verimi olan İndeks yayımlanır. İndeks'i hazırlayan Reşit Rahmeti Arat'ın ömrü bu eseri neşretmeye yetmez. Kemal Eraslan ve arkadaşları hocalarının vefatından sonra bu çalışmayı neşrederek bilim âlemine sunmuşlardır. "**Kutadgu Bilig-III İndex**",Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., İstanbul, 1979.

[38] Hacıeminoğlu**, a.g.e.,** s.xvııı.

[39] Caferoğlu**, a.g.e.,** s.76.

[40] Reşit Rahmeti Arat, **Atebetü'l Hakayık,** Ankara, 1992.

[41] Yerli ve yabancı bazı araştırmacılar da yapıtı değişik yönlerden incelemişlerdir. Necib Âsım, Reşit Rahmeti Arat, Fuat Köprülü, Hamit Tömür, K. Mahmudov, E. Kurışjanov bunlardan bazılarıdır.

1.1.4.4. Dîvân-ı Hikmet

Hoca Ahmet Yesevî'nin "Hikmet" adı verilen dînî – tasavvufî manzumelerinden oluşan esere Dîvân-ı Hikmet adı verilmektedir. Esasen bu eser Ahmet Yesevî'nin sağlığında oluşturulmamış, onun ölümünden yüzlerce yıl sonra Yesevî dervişleri bu hikmetleri toplamışlardır. Hoca Ahmet Yesevî bugünkü Kazakistan devletinin güneyindeki Sayram kasabasında dünyaya gelmiştir.

Hikmetlerden anlaşıldığına göre Hoca Ahmet Yesevî'nin doğduğu yer Türkistan olarak geçer. Doğum ve ölüm tarihleri tam olarak bilinmeyen Hoca Ahmet Yesevî yaklaşık olarak 73 yıl ömür sürmüştür.(1093-1166)[42] Dinî tasavvufî içerikli hikmetlerin dörtlük olanları hecenin 12, 14 ve 16'lı ölçüleriyle yazılmıştır. Diğerlerinde ise aruzun çeşitli kalıpları kullanılmıştır.[43] "Ahmed Yesevî halka İslâm'ın esaslarını, şeriat hükümlerini, tarikatın âdâb ve erkanını öğretmek gayesiyle sade bir dille ve halk edebiyatından alınma şekillerle hece vezninde bazı şiirler söylemiştir. Hikmet adı verilen bu şiirler, sanıldığı kadarıyla yakınındaki bazı dervişler tarafından kağıda dökülmüş ve yine Yesevî dervişlerinin dilinden en uzak Türk obalarına kadar ulaştırılmıştır. Daha sonra bu hikmetlerin yazıldığı risaleler bir araya getirilerek Dîvân-ı Hikmet adı ile bilinen el yazması eserler teşekkül etmiştir."[44] Bu yönüyle bakıldığı zaman ağızdan ağıza dolaşan hikmetlerin dil yapısında değişmelerin olması kesindir. Bu bakımdan esere tam anlamıyla Karahanlı Türkçesi özelliklerini yansıtıyor diyemeyiz. Fakat Hoca Ahmet Yesevî Karahanlı Türkçesi döneminde yaşadığından, hikmetler de onun sözü olması gerekçesi ile yapıtı Karahanlı devrine dahil ediyoruz.

Fuat Köprülü bu açıklamanın yanında söz konusu eserin dil yönünden fazla bir önem taşımadığını da belirtir.[45]

---

42 Bu konuda kapsamlı bilgi için Hayati Bice'nin hazırlamış olduğu "Hoca Ahmed Yesevî Dîvân-ı Hikmet" adlı eserin IX-XVIII numaralı sayfa aralığına bakınız.

43 Hikmetlerde kullanılan aruz kalıpları: Mefâ'îlün Mefâ'îlün fe'ülün/ Mefâ'îlün Mefâ'îlün fe'ûlün/ Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün/ Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün/ Mef'ûlü Mefâ'îlü Mefâ'îlü fe'ûlün

44 Hayati Bice, **Hoca Ahmet Yesevî-Dîvân-ı Hikmet,** Ankara, 1998, s.XVII.

45 Fuat Köprülü, Dîvân-ı Hikmet'in dilinin tam olarak tanımlanabilmesi için Cengiz istilasından önce yazılmış eski ve sağlam bir Dîvân-ı Hikmet nüshasının bulunması gerektiğini belirtir. Çünkü bazı araştırmacılar Dîvân-ı Hikmet'in dilini farklı sahalara sokmaktadır. Bkz. Köprülü, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar,** Ankara, 1991, s.140-156.

Dîvân-ı Hikmet'te Hoca Ahmet Yesevî'nin pek çok mahlası kullanılmaktadır. (Kul Ahmed, Miskin Yesevî, Hace Ahmed Yesevî, Miskin Ahmed gibi) Bu şiirlerden bazılarının Hoca Ahmet Yesevî'ye ait olup olmadığını tam olarak bilemiyoruz.

Eser mürettep bir Dîvân değildir. Dîvân-ı Hikmet'in çok sayıda yazma ve basma nüshası vardır. [46] Yazma ve basma nüshalardaki hikmet sayısı değişiklikler göstermektedir. Kazan basmasında 4400 hikmet söylediği ifade edilir. [47] Eser önce yazma daha sonra ise basma nüshalar şeklinde çoğaltılmıştır.[48] Bu sayı zaman içinde artış gösterebilir. Karahanlı devri eserleri içerisine üzerine en az çalışma yapılan eser Dîvân-ı Hikmet'tir.[49] Kemal Eraslan, Hayati Bice ve Anna Övezov eser üzerine çalışma yapan [50] araştırmacılardır.

1.1.4.5. Türkçe İlk Kur'an Tercümesi (Rylands Nüshası)[51]

İslâm dininin kutsal kitabı olan Kur'an-ı Kerim'in ilk tercümeleri Karahanlılar döneminde yapılmıştır. Bu tercümeler "satır arası" tekniği ile yapılmıştır. "Arapça asıl metin daha iri harflerle üstte bulunur. Özgün metindeki her kelimenin, bazen de küçük kelime gruplarının altına daha küçük Arap harfleriyle tercümesi yazılır."[52]

---

46 Dîvân-ı Hikmet İstanbul, Kazan, Taşkent, Buhara, Kagan gibi şehirlerde defalarca basılmıştır.
47 Kemal Eraslan'ın tespitine göre hikmetlerin sayısı 250'yi geçmemektedir.
48 Karahanlı Türkçesi Sözlüğünü hazırlarken Kemal Eraslan'ın "**Dîvân-ı Hikmet'ten Seçmeler**" adlı eserini kaynak olarak seçtik. Bu seçimde Kemal Eraslan'ın dilbilimci olması temel etken olmuştur. Hayati Bice'nin hazırlamış olduğu "Hoca Ahmed Yesevî Dîvân-ı Hikmet" adlı eserdeki şiirleri de dil yönünden Kemal Eraslan ile karşılaştırdık. Dîvân-ı Hikmet hakkındaki bilgileri oluşturmada Hayati Bice'den yararlandık.
49 Hayati Bice'nin "**Hoca Ahmed Yesevî Dîvân-ı Hikmet**" adlı çalışması Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları'ndan 1998' de çıkmıştır. Eser 1836 Kazan baskısı esas alınarak hazırlanmıştır. Geniş bilgi için ilgili esere bakınız.
50 Anna Övezov Ahmet Yesevî basmalarından birini (1992'de Moskova'da yayınlanmıştır) Kiril harflerine aktarmıştır. "Anna Övezov, **Medinede Muhammed Türkistanda Xoja Axmet-Xoja Axmet Yasavı-Xikmetler**, Moskva, 1992.
51 John Rylands Kitaplığındaki (Manchester) Arapça Yazmalar No. 25-38'teki 14 ciltlik ve Chester Beatty Kitaplığındaki (Dublin), N.1606 ve 1630'daki iki varaklık nüshayı esas alan Aysu Ata bir çalışma yaparak bu tercümeyi "Türkçe İlk Kur'an Tercümesi -Karahanlı Türkçesi-"adıyla 2004 yılında yayınlamıştır. Eser Giriş, Metin, Notlar ve Dizin olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. Dizin Türkçe, Arapça ve Farsça olarak üç kısımdan müteşekkildir. Mevcut kitap Türk Dil Kurumu tarafından yayınlanmıştır.
52 Ercilasun, **a.g.e.,** s.337.

Karahanlılar döneminden günümüze kadar ulaşan dört tane satır arası Kur'an tercümesi vardır.[53] İstanbul Türk İslâm Eserleri Müzesinde bulunan nüshanın ilk yarısı üzerine Abdullah Kök doktora tezi hazırlamıştır.[54] Bu yazma Muhammed bin el-Hâc Devletşah eş-Şirâzî tarafından 1333-1334 yılında istinsah edilmiştir.

Manchester-John Rylands nühası en muahhar nüha olup Aysu Ata tarafından 2004 yılında yayımlanmıştır.[55]

Özbekistan İlimler Akademisi nüshası eksiklik arzetmektedir.

Karahanlı dönemi Kur'an Tercümelerinden dördüncüsü olan 'Anonim Tefsir' Petersburg'daki Asya Halkları Enstitüsü Kitaplığında yer almaktadır. Tefsirle tercüme arası mahiyet gösteren bu nüsha tam bir tefsir veya tercüme özelliği göstermez. Bu nüsha Zeki Velidi Togan tarafından 1914 yılında Fergana'da bulunmuştur.[56]

Karahanlılar döneminde yazılan Türkçe Kur'an tercümesinin dil tarihimiz açısından çok önemli bir yeri vardır. Özellikle satır arası olarak, doğrudan doğruya Arapça kelimelere Türkçe karşılıkların verildiği bu tercüme, dinî terimleri Türkçe karşılamak bakımından son derece önemlidir. Karahanlı dönemine ait bu ilk Türkçe Kur'an tercümesinin tarihi ve yazarı hakkında kesin bir bilgi yoktur. Eserin dilinden hareketle Karahanlı Türkçesi ile yazılmış olduğu söylenebilir.

Rylands tercümesini bilim âlemine tanıtan ilk kişi A.Mingana'dır. Abdulkadir İnan ve Zeki Velidi Togan da eserin tanıtımı ile ilgili makaleler yazmışlardır. [57]

J. Eckmann bu tercümenin sözlüğünü hazırlamış fakat bunu yayınlayamadan vefat etmiştir. Daha sonra bu sözlük Eckmann'ın ölümünden sonra 1976 yılında

---

53 Karahanlı Türkçesi Sözlüğü hazırlanırken en muahhar olan Rylands Nüshasının dizininden yararlanılmıştır. Bu nüsha, İngiltere'nin Manchester şehrindeki, John Rylands kitaplığında yer almaktadır. (Arapça Yazmalar No: 25-38)

54 *Karahanlı Türkçesi Satır-Arası Kur'an Tercümesi* (TİEM 73 1v-235v/2) Giriş-İnceleme-Metin-Dizin, Ankara 2004 (Ankara Üniversitesi, Eski Türk Dili Bilim Dalı, yayımlanmamış doktora tezi)

55 Aysu Ata, **Karahanlı Türkçesi-Türkçe İlk Kur'an Tercümesi**, Ankara, 2003.

56 Borovkov bu nüshanın sözlüğünü hazırlamıştır: *Leksika sredneaziatskogo tefsira XII-XIII VV.*, Moskova 1963. Bu çalışma Türkçeye çevrilerek (Halil İbrahim Usta ve Ebulfez Amanoğlu tarafından) yeniden yayımlanmıştır.: ***Orta Asyada Bulunmuş Kur'an Tefsirinin Söz Varlığı*, (XII.-XIII: Yüzyıllar),** TDK, Ankara 2002

57 Abdülkadir İnan 1952 yılında yayımladığı bir makalesinde Rylands nüshası ile ilgili olarak şunları söyler: "İngiliz Türkologlarından Sir Gerard Glauson, Türk Dili dergisinde yayınlanan *Eski Türkçe Kuran Tercümesi* başlıklı makale münasebetiyle Türk Dil Kurumu Genel Yazmanı Agâh Sırrı Levend'e yazdığı mektubunda Manchester'de bulunan Dördüncü eski Türkçe bir Kuran tercümesi hakkında malûmat vermiş ve buna dair Doktor Mıngan'ın yayınladığı broşürü göndermek lütfunda bulunmuştur. Burada kendilerine teşekkür etmeyi borç biliriz." (Abdülkadir İnan, Makaleler ve İncelemeler II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991 s.135)

Macaristan'ın başkenti Budapeşte'de yayınlanmıştır.[58] Bahsedilen nüsha üzerine yapılan bu sözlük çalışması yerli ve yabancı bazı Türkologlar tarafından tanıtılmıştır.

[58] Eserin tam adı: **Middle Turkic Glosses of the Rylands Interlinear Koran Translation**, Budapest 1976

İKİNCİ BÖLÜM

İNCELEME

2.1. İNCELEME

2.1.1. SES BİLGİSİ (FONETİK)

2.1.1.1. Ünlüler

Ünlüler Türk dilinin her döneminde olduğu gibi aslî olarak Karahanlı Türkçesi'nde de mevcuttur. Karahanlı devri eserlerindeki tespit ettiğimiz ünlüler şunlardır:

Kalın Ünlüler: *a, ı, o, u*
İnce Ünlüler: *e, é, i, ö,ü*

Ünlü değişmeleri

Çeşitli seslerin tesiri ile metinlerimizde bazı ünlülerin gerek ince sıradan olanlar; gerekse kalın sıradan olanlarla değişmiş olan örneklerini tespit ettik.[59] Köktürkçeden Karahanlı Türkçesine geçiş aşamasında görülen, ünlülerle ilgili başlıca ses olayları şunlardır:

2.1.1.2. e- > i- değişmesi

Türk dilinde kelime başında ve bazı ilk hecelerde e'lerin i, i'lerin e olma eğilimi vardır.[60] Bu özelliği Eski Türkçeden günümüze kadar görebilmekteyiz. Bu değişmeler içerisinde i'lerin e olma özelliği daha fazladır. Batı Türkçesinde bunun özelliklerini görmek mümkündür. Türk dilinin başlangıcından bu yana bu iki özellik düzensiz bir şekilde seyretmektedir. Bir başka ifade ile bu değişimin herhangi bir düzen içerisinde olduğunu söyleyemeyiz.

Türk dilinin hemen hemen her döneminde görülen bu ses olayı Karahanlı Türkçesi metinlerinde de karşımıza çıkmaktadır.

---

[59] Caferoğlu, **a.g.e.,** s.97-101.
[60] Ergin, **a.g.e.,** s.79-80.

Te- > ti- “demek”, sézig > sizig “sezme, seziş”, sen > sin “sen”, tegme > tigme “her”, térnek > tirnek “dernek”, yel > yil “rüzgar”, yi- > ye- “yemek yemek”, yé- > ye- “yemek”, yine > yene > etü. yan-a “tekrar” (yana > yen > yine)

a > u değişmesi

Eski Türkçe devresi ile yeni dönemler arasında görülen bu değişme u-ü’lerin a-e’ye dönüşmesi veya a-e’lerin u-ü’ye dönüşmesi şeklindedir.[61] Karahanlı Türkçesi metinlerinde fazlaca görülmeyen önemsiz bir ses hadisesidir. Esasen –a- olan sesin kendinden önceki hecede mevcut yuvarlak ünlü yüzünden –u- şeklini almasıdır.

ḳopar- > ḳopur- “yerden kaldırmak”

törü > töre “töre”

töpü > tepe “tepe”

2.1.1.3. e > ü değişmesi

Türk yazı dilinin hemen hemen her sahasında ve devrelerinde karşılaştığımız bu ses hadisesi Karahanlı Türkçesi eserlerinde de mevcuttur. Metinlerde –ü- temayülü göze çarpmaktadır.[62] Bu değişme Karahanlı Türkçesinin öncesinde var olduğu gibi sonrasında da kısmen varlığını devam ettirmiştir.

Süḍre- > süḍrü- “sürümek”, kötür- > köter- “götürmek, kaldırmak, yok etmek”,

2.1.1.4. ü > i değişmesi

Bu değişiklik Türk dilinde fazlaca görülmeyen nadir ses olaylarındandır. Muharrem Ergin bu değişikliğin Eski Anadolu Türkçesinden sonra ortaya çıktığını belirtmektedir. Karahanlı Türkçesi’nin devamından sonra gelen Batı Türkçesi yazılı metinlerinde de karşımıza çıkmaktadır. Hatta ve hatta bu ses hadisesi bugün için Anadolu ağızlarının pek çoğunda görülmektedir. Karahanlı Türkçesi metinlerinde bu kelimelerin şu şekillerinin kullanıldığını görmekteyiz.[63]

min-di “bindi”, min- < mün- “binmek”, mün-üp “binip”

tüp > dip “kök”

---

[61] Mansuroğlu, **a.g.e.,** ss. 141-148.
[62] Ergin, **a.g.e.**, s.82.
[63] Ercilasun, **a.g.e.,** s.350.

püre > pire “pire”
büt- > bit- “inanmak”
düz- > diz- “düzenlemek"

2.1.1.5. Ünlü düşmesi

Özellikle bir kelimeye başka bir ek ilave edildiği zaman bu değişikliğin ortaya çıktığı gözlemlenmiştir. Öyle ki bu ses hadisesi o kadar sıklıkta olmuştur ki adeta bu değişme Türk dilinde bir kural haline gelmiş gibidir.[64]

Vurgusuz orta hecenin dar ünlüsünün düşmesi

Sonu ünsüzle biten bir kelimeye ünlü ile başlayan bir ek getirdiğimiz zaman ünsüzle biten kelime bünyesindeki orta hece vokali düşer.[65] Biz bu duruma orta hece ünlüsünün düşmesi adını veririz. Türk dilinin birçok devresinde görülen bu ses hadisesi Karahanlı Türkçesi metinlerinde de karşımıza çıkmaktadır.

Yapraḳ < yapurgaḳ “yaprak”
Ogrı < ogır-ı “hırsız, hırsızlık, gizli”
örleş < örileş- “yükselmek”,
seksen < sekiz on “seksen sayısı”,
toḳsan < toḳuz on “doksan sayısı.

2.1.1.6. Vurgusuz orta hecenin geniş ünlüsünün düşmesi

Sonu ünsüzle biten bir kelimeye ünlü ile başlayan bir ek getirdiğimiz zaman ünsüzle biten kelime bünyesindeki orta hece vokali düşer.[66] Biz bu duruma orta hece ünlüsünün düşmesi adını veririz. Türk dilinin birçok devresinde görülen bu ses hadisesi Karahanlı Türkçesi metinlerinde de karşımıza çıkmaktadır.

Taḳuḳ < taḳagu “tavuk”

---

[64] Ercilasun, **a.g.e.** s.349.
[65] Mustafa Özkan, **Türk Dilinin Gelişme Alanları Ve Eski Anadolu Türkçesi**, İstanbul, 2000, s.106.
[66] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, 2003, s.4.

Üzre < üzere “üstünde”

Tutşı < tutaşı “yakın, komşu”

2.1.1.7. Ünsüzler

Türk dili, yazılı belgelerle takip edebildiğimiz günden bu zamana kadar sürekli olarak aynı alfabeyi kullanmamıştır. Başlangıçta Köktürk alfabesini kullanan ve taş parçaları üzerine yazan Türk milleti bir zaman gelmiş Uygur alfabesini kullanmış, zaman gelmiş Arap alfabesini kullanmış, zaman gelmiş Kril alfabesini kullanmıştır.[67] Günümüzde kullandığımız alfabe ise 1928’den bu yana kullandığımız Latin alfabesidir. Bu alfabe değişimi içerisinde Türklerin en çok kullandığı alfabe çeşidi Arap alfabesi olmuştur. Hal böyle olunca Türk dilinde kullanılan ünlü ve ünsüz seslerin sayısı alfabe çeşidine göre azalan veya artan ölçüde değişiklikler göstermiştir.[68]

Karahanlı sahasında bugünkü Türkiye Türkçesi ile karşılaştırdığımızda birkaç ünsüzün haricinde, diğerlerinin kullanıldığını görmekteyiz. Metinlerimizde tespit edebildiğimiz kadarı ile Karahanlı sahasında kullanılan ünsüzler şunlardır:[69]

b, c, ç, d, d, f, g, g, h, ḥ, j, ḳ, k, l, m, n, ŋ, g, p, r, s, ş, t, v, w, y, z

Karahanlı Türkçesinde karşımıza bazı istisnai kullanışlar çıkmaktadır. Türkçe kelimeler, c, f, h, h, l, n, l, n, g, r, v, z sesleri ile başlamaz. Tespit edebildiğimiz c, f, h, l, r, z ile başlayan istisnalar, Karahanlı Türkçesi sahasında bu seslerde de kelimelerin mevcudiyetini ortaya koymaktadır. Ancak bu kelimeler, ya taklidî kelimelerdir veya yabancı kökenli olup Karahanlı Türkçesi’nde kullanılan veyahut çeşitli ses değişimine uğramış Türkçe asıllı kelimelerdir.[70]

cılday “atların göğsünde çıkan bir hastalık”

cigi “sağlam”

---

67 Ahmet Bican Ercilasun, **Örneklerle Bugünkü Türk Alfabeleri**, Ankara, 2005, s.X.
68 Tuncer Gülensoy, **Türkçe El Kitabı**, Ankara, 2000., s.321.
69 Ercilasun, **a.g.e.**, ss.349-350.
70 Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s.5.

cuġdu “devenin uzamış olan tüyü”

cülāb “gül suyu”, cülengbin (A) > F. gül-engübin

furḥan evi “puthane”

ḥana “ana”

ḥata “ata”

heç heç “atları harekete geçirmek için çıkarılan ses”

ḥoç hoç “keçileri güderken çıkarılan ses

ḥaḳan “Afrasiyab’a verilen ünvan”

ḥafsı “hokka”

ḥamir “emir, bey”

ḥan “han”

ḥanda “nerede”

ḥayu “hangi”

ḥumaru “miras”

hun “kaba”

laçın “şahin”

laġun “ölçek”, latu “soğukluk yerine yenen bir çeşit çorba”

lıḳın “ile anlamına gelen bir edat”

limgen “sarı erik”

lişp “salya, balgam”

liyü “ince kumlu çamur”

lüçnüt “imece”

rapçat “angarya, beyin halkın kölüklerini alıp üzerine yük yükletmesi”

zaḳ zaḳ “koçları toslaşmaya kışkırtmak için söylenen söz”

zanbı “gece öten çekirgeye benzer böcek”

zerenze “yaban mersini”

zünküm “bir çeşit Çin ipeklisi”

2.1.1.8. Tonlulaşma

Türk dilinde söz sonunda bulunan p, ç, k, t, ḳ ünsüzleri iki ünlü arasına geldiği zaman sedalılaşma eğilimi göstererek yumuşamaya başlarlar. Bu ünsüzlerden p, ç, t yalnızca sedalılaşma hadisesi gösterir. Bu sedalılaşma değişimi içerisinde şu değişimler görülür:[71]

ç < c

p < b

t < d

Bu değişimin nedeni sedasız ünsüzü her iki tarafta bulunan ünlülerin seda yönünden kendilerine benzetmeleridir. İnce ve kalın k sesinde ise her iki ses değişmesi yani sedalılaşma ve yumuşama görülmektedir. İki ünlü arasında kalan ince ve kalın k sesleri birinci basamak olarak sedalılaşır ve yerlerini ince ve kalın g sesine bırakırlar. Bu değişme bazen ilerleme göstererek ince ve kalın g sesleri ğ'ye dönüşür. Bazen bu değişmenin y sesine kadar gittiği gözlenmektedir.

Türk dilindeki bu ses hadisesi fiiller hariç tutulmak kaydıyla bir genellik arz eder. Fakat bazı tek heceli isimlerde bu değişmenin meydana gelmediği görülmektedir.

t, k gibi tonsuz ünsüzlerin çeşitli sebeplerle d, g gibi tonlu ünsüzlere dönüşmesine tonlulaşma (sedalılaşma) diyoruz. Metinlerimizde bu gibi örneklere rastlamaktayız. Tonlulaşmanın sebebi genel olarak herhangi bir tonsuz ünsüzün iki ünlü arasında kalmasıdır. Bunun yanında metinlerimizde "tonsuz" olması gereken bazı örneklerin "tonlulaştığını" görüyoruz. İşte biz, bu gibi örneklerdeki olaya "Erken Tonlulaşma (Sedalılaşma)" diyoruz.[72] Tespit edebildiğimiz örnekler şunlardır:

doy- < toḍ- "doymak"

damar < tamır "damar"

dört < tört "dört"

dil < til "söz"

diş < tiş "diş"

daġ ol < taġ ol "değil"

daḳı < taḳı "dahi"

danġal < tanġal "saman kesmiği"

---

[71] Tonlulaşma hadisesi Türk dilinin her devrinde görülen ses olaylarından birisidir. Türk dilinin gelişme safhalarına baktığımız zaman bu değişmenin her dönemde daha çok sedalılaşıp yumuşadığını görmekteyiz. Hatta bu durum bazı seslerin tamamen eriyerek düşmesine kadar varmaktadır.

[72] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s.6.

dava < tava “ılgın ağacı meyvesi”

dava < tava “yün sömeği”

deve < teve / tive “deve”

didek < tidek “ gelin giderken yad (yabancı, el) kimselere görünmemek için örtülen örtü”

dik < tik “dik”

dük < tük “şu kadar, birkaç”

dülek < tülek “ağzı kırılmış saksı ve testi”

dal < tal “kol, şube, dal”.

2.1.1.9.1. b- > m- değişmesi

Türk Dili’nde sıkça rastlanılan bu ses olayı Karahanlı sahasında da görülmektedir.[73] Özellikle n ve g gibi sesleri bünyesinde bulunduran kelimelerde bunu görmek mümkündür.

boncuḳ > monçuḳ

biŋ > miŋ,

ben > men,

biz > miz

bün- > mün-

bin > min,

beniŋ > meniŋ gibi.

2.1.1.9.2. -p- >- m- değişmesi

Her ikisi de dudak ünsüzü olan bu seslerin birbirinin yerine kullanıldığını görmekteyiz. Vereceğimiz örnekte pekiştirme –p ile yapıldığı gibi –m ile de yapılmıştır.

Köp kök > köm kök “göm kök”.

---

[73] Ergin, **a.g.e.**, s.90-91.

2.1.1.9.3. ç- > ş- değişmesi

Bu ünsüzler birbirinin karşılığı olan seslerdir. Bugün de bunların birbiri ile değiştiğini görüyoruz. Metinlerimizde şu örneklerde bu ses değişikliğini müşahede ediyoruz.

çaġıla- > şaġıla- "bağırmak, çağırmak"

çöpik > şöpik "meyve yenildikten sonra atılan şey, çör çöp".

2.1.1.9.4. d > ḍ; z > y değişmesi

Türk dilinin hemen her devresinde bu gelişmeyi görmek mümkündür.[74] Bu gün "ayaḳ" şeklinde olan kelimenin metinlerimizde "aḍaḳ" şeklinde olduğunu görüyoruz.

aḍaḳ	aḍaḳ	azaḳ	ayaḳ	"ayak"
ḳaḍġu	ḳazġu	ḳayġu	ḳayġı	"kaygı"
uḍu	uḍḳu	uyḳu	u	"uyku"
ıḍ-	ıy-	ız-	ıt-	"göndermek"
siḍ-	siy-	sit-		"işemek"

2.1.1.9.4. -ḳ, -ḳ-, ḳ- > -ḫ, -ḫ-, ḫ- değişmesi

h ünsüzü Türkçe'nin asli sesi olmadığı halde *ḳ* ünsüzünün zaman içerisinde *ḫ* şeklinde geliştiğini görmekteyiz.

(üki) > ügi > üḫi "Baykuş"

uçmaḳ > uçmaḫ "Cennet"

yaḳşı > yaḫşı "güzel, hoş, iyi"

ḳalaç > ḫalaç "aç ve kal"

oḳşa- > oḫşa- "okşamak, şakalaşmak, benzemek".

---

[74] Türk dilinin temel özelliklerinden birisi olan bu değişme hemen hemen her devirde görülmüştür. Hatta lehçe tasniflerinde belirleyici özellik olmuştur. Konuyla ilgili geniş bilgi için bkz:Ergin, **a.g.e.**, s.93-94.

2.1.1.9.5. -g-, -ġ >- y-, -y değişmesi

Bu gün de karşımıza çıkan bu ses olayı, Karahanlı sahasında da görülmektedir.[75]

big > bey “bey”
eşgek > eşyek “eşek”
bög > böy “bir çeşit örümcek”.

2.1.1.9.6. -ġ- /- g- >- w- değişmesi

Metinlerimizde sıkça rastladığımız bu ses olayı hem ince sıradaki kelimelerde, hem de kalın sıradaki kelimelerde görülmektedir.[76]

Saġuḳ > sawuḳ “soğuk”
kaġurmaç > kawurmaç “kavrulmuş buğday”
ḳoġişa- > ḳowşa- “koğuş ağacı dalı ile cilalamak”
suġar- > suwar- “sulmak”.

2.1.1.9.7. -b-, -b >- w-, -w değişmesi

Eski Türkçe döneminde b sesini bulunduran bazı kelimelerin Karahanlı döneminde w olarak inkişaf ettiğini görmekteyiz.

sab > saw “söz”
seb- > sew- “sevmek”
yablaḳ > yawlaḳ “kötü, fena”
yabız > yawuz “kötü, fena”.
sub > suw “su”

2.1.1.9.8. -g- >- n- değişmesi

Bazı n’li kelimelerin zamanla g tercihini yaptığını görüyoruz.[77]

---

[75] Karahanlı sahasında fazlaca görülmeyen bu değişme birkaç kelimede karşımıza çıkmaktadır.
[76] Karahanlı sahasında görülen bu değişmenin benzer örnekleri Eski Oğuz Türkçesi eserlerinden Âşık Paşanın Garibname’sinde de karşımıza çıkmaktadır.

yigne > yiŋne “iğne”

yaġan > yanan “fil”.

2.1.1.9.9. -r- > -l- değişmesi

Metinlerimizde r ile l’nin değiştiği örnekler mevcuttur. Her ikisi de akıcı ünsüz olan seslerin birbirinin yerine geçmesinden başka bir şey değildir.

Arḳa- > alḳa- “yoklamak, arayıp taramak”.

2.1.1.10. Ünsüz Türemesi

Türk dilinde ünlü ile başlayan bazı kelimelerin başında h ve y türemesi görülmektedir. Bugün de bazı şive ve ağızlarda karşımıza çıkan bu durum metinlerimizde de mevcuttur.[78]

ip > yip “ip”

ıġla- > yıġla- “ağlamak”

ana > ḥana “ana”

ata > ḥata “ata”.

2.1.1.11.1. -r- düşmesi

Akıcı ünsüz olan –r’nin bazı kelimelerde düştüğünü şu örneklerde görmemiz mümkündür:

ḳurtul- > ḳutul- “kurtulmak, doğurmak”,

berk > bek “sağlam, kuvvetli, muhafız”

irkle- > ikle- “çiğnemek, basmak”

berçkem > beçkem “alâmet, belge, ipekten veya yaban sıgırı kuyruğundan yapılan alamet olup savaş günlerinde yiğitler takınırlar”.

---

[77] Türk dilinde ender görülen ses olaylarından birisi olduğu için fazla örneği mevcut değildir.

[78] Bu durum esasen Eski Türkçe devresinin Uygur sahası metinlerinde sıkça karşımıza çıkmaktadır.

2.1.1.11.2. -d- , -ḍ düşmesi

Birkaç örnekte gördüğümüz bu olay, akıcı ünsüzler arasında kalan –d- sesinin düştüğünü gösterirken, d'li şekli de mevcut olan bazı kelimelerde düşmüştür.

ken < kend "şehir, kale",

elri < eldri "oğlak derisi",

2.1.1.11.3. -y düşmesi

Kelime sonunda mevcut -y seslerinin düşürüldüğü örnekler vardır.

Yoḳgaru> yoḳaru> yoḳruy > yoḳru "yukarı",

ḳaytar- > ḳatar- "kayıtarmak, geri göndermek".

küküy > kükü "hala",

2.1.1.12. Göçüşme

Bazı durumlarda kelime bünyesindeki iki sesin yeri değişme gösterebilir. (torpaḳ < topraḳ) Genellikle kelimenin söyleyişini daha kolay hale getirme yönünde gerçekleşen bu değişikliğe (metathese) adını vermekteyiz.[79]

Dönem eserlerinde bu şekilde kullanılmış çok sayıda kelime mevcuttur. Çoğunlukla yan yana bulunan iki sesin yer değiştirmesi olarak karşımıza çıkan yer değiştirme, eserlerimizde yan yana olmayan seslerde de görülmektedir: kibi > bigi "gibi, benzer".

çarmaḳ > çamraḳ "çoluk çocuk"

müslümān > müsülmān "müslümān"

oġırla- > oġrıla- "hırsızlamak"

kibi > bigi "gibi"

sekirt- > sekrit- "koşturmak",

ḳonşı > ḳoşnı "komşu"

çaġmur > çamġur "çamur"

ḳarlıġaç > ḳarġılaç "kırlangıç kuşu"

[79] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, 2003, s.9.

yaġmur > yamġur “yağmur”.

aġduḳ > adġuḳ “bozuk, belirsiz”

orta > otra “orta”,

örgüç > öçrüg “örülmüş saç”,

sarmusaḳ > samursaḳ “samırsak, sarımsak”

tofraḳ > torfaḳ “toprak”,

2.1.1.13. Benzeşme

Ortak sözcük bünyesinde yer alan aynı vasıfta olan veya yakın bir değerde olan seslerden birisinin diğerine benzemesi olayıdır. [80] Karahanlı devri eserlerinde şu örnekleri görebilmekteyiz:

barıġ > bırıġ “kokmuş”

belikle- > belekle- “hediye etmek”

arut > urut “kuru, soğuk”

bekriş, > bekreş- “pekişmek”

buġrıl- > bıġrıl- “girinti ve çıkıntı”.

boġlan- > baġlan- “bağlanmak”

2.1.1.14. Aykırılaşma

Bazan bir kelimede yanyana gelmiş bulunan aynı cinsten iki sesin birbirinden ayrıldıkları görülür ki bu duruma aykırılaşma adı vermekteyiz.[81]

seştür- > şeştür- “çözdürmek”,

suvşa- > şuvşa- “söz fısıldamak”.

siş > şiş “şiş”

2.1.1.15. Ünsüz İkizleşmesi

---

[80] Bozkurt, **a.g.e.**, s.160-232.
[81] Ergin, **a.g.e.**, s.95.

İçerisinde -r-, -k-; -s-, -ḳ-, gibi ünsüz sesleri barındıran kelimelerde, ifade şekli, vurgu ve şive hususiyetinden ötürü, bu ünsüzlerin ikizleştiğini görmekteyiz. Karahanlı devri eserlerinde bu şekilde çok sayıda örnek vardır; bunlardan bazısı şu şekildedir:

yetti < yeti "yedi"
sikkiz < sikiz "sekiz"
arrıġ < arıġ "pek temiz"
baḳḳu < baḳu "tepe, yüksekçe yer"
bassıḳ < basıḳ "basılmak, baskına uğramak"
ekki < eki "iki, biribir; ikisi, kiden herbirisi"
essig < esig "acıma anlatan bir söz, yazık, vah"
ırra < ıra "utanma"
sekkiz < sekiz "sekiz sayısı"
toḳḳuz < toḳuz "dokuz sayısı".

2.1.1.16. Hece Yutumu

Çoğunlukla aynı sesten oluşan hecelerden birinin söylem veya değişik sebeplerle düşmesi, ortadan kalkması olayıdır.[82]

u- > uḍı- > uḍu- > uḍıḳu > uḍḳu < uyḳu "uyku"
ut > uwut, uvut "haya, ar edeb"
yapraḳ > yapurġaḳ "yaprak"
alma > alımla-almıla "elma"
yondı > yonındı "yonuntu, talaş".
Çamraḳ > çarçarmaḳ "çoluk çocuk"

2.1.1.17. Hece Birleşmesi

[82] Tahsin Banguoğlu, **Türkçenin Grameri,** Ankara, 2004, s.65.

Sözcüğü oluşturan heceler ve söz içinde yan yana gelen sesler, yanındaki heceleri de birbirlerine ekleyerek ve bir düzene uyarlar.[83] Biz bu duruma hece birleşmesi adını veriyoruz. Karahanlı Türkçesi eserlerinde de aynı biçimde mevcut örnekler yer almaktadır. Aşağıda sıralamış olduğumuz örnekler genellikle birleşme sonucu ortaya çıkan kelimelerdir.

nesne < ne-ise-ne "nesne"

nerse < ne é/erse "şey"

seksen < sekiz-on"

nelik < nelük > ne-le-ök "niçin"

nerek < nere-ök "ne, neye, ne gerek"

toḳsan < toḳuz-on".

neçük < neçe ök "neden, niçin"

2.1.2. ŞEKİL BİLGİSİ (MORFOLOJİ)

2.1.2.1. İsimden İsim Yapan Ekler

İsimden isim yapan ekler, isim kök ve gövdelerinden isim yapmak için kullandığımız yapım ekleridir. İsimden yapılmış isimlerin anlamları, türetmiş oldukları isimlere genellikle yakından bağlıdırlar. Genellik özelliği olmayan, fakat sayılı örneklerde görülen isimden isim yapma ekleri de vardır.[84] Türk dili eklerle genişletilme yolu zengin bir dildir.[85] Türetme yolu ile gerek isimlerden isim, gerek fiillerden isim yapma sıkça başvurulan bir yoldur. Hemen hemen bütün isimlerin sonuna gelerek onlardan yeni isimler yaparlar.

2.1.2.1.1. - çı / - çi :

---

[83] Ergin, **a.g.e.**, ss.51-52.
[84] Ergin, **a.g.e.**, ss.154-155.
[85] Özkan, **a.g.e.**, s.19.

Bu ekin başlıca fonksiyonu meslek, herhangi bir işle uğraşma, bir ülküye, inanışa bağlı olan isimleri ile alışkanlık sıfatları türetmektir.[86] Çok kullanılan bir ektir. Türkçe ve yabancı kökenli isimlerin üzerine gelerek her hangi bir işle uğraşma, durumunu veya mesleğini ifade ettiği gibi bugün yazı dilimizde kullanılan -an / -en, -acaḳ / -ecek ekleriyle teşkil edilmiş "sıfat-fiillerin" anlamını veren isimler türetir.[87] Türkçenin son devrelerinde bu ek ses uyumuna bağlı olarak çeşitlenmiştir. Eski Türkçede bu ekin c' li şekilleri yoktur.[88]

alçı < al-çı "hilekâr, hile yapan"
al "hile"
asıġçı < asıġ-çı "faydacı, kârcı, kâr gözeten"
aşçı < aş-çı "yemek yapan, pişiren"
atçı < at-çı "süvari"
avçı < av-çı "avcı"
basımçı < basım-çı "zulüm eden"
basutçı < bas-u-t-çı "yardımcı"
başçı < baş-çı "başkan"
bedizçi < bediz-çi "ressam"
borçı < bor-çı "içkiye düşkün"
busuġçı < busuġ-çı "pusu Kur'an"
evçi < ev-çi "kadın"
iltgüçi < iltgü-çi "ileten, ulaştıran"
ḳotġuçı < ḳotġu-çı "terk eden"
ḳoyçı < ḳoy-çı "çoban, koyuncu"
köçütçi < köçüt-çi "göçüren"
küçemçi < küçem-çi "zalim"
külgüçi < külgü-çi "gülen kimse"
oḳçı < oḳ-çı "okçu, ok atan"
oḳıġçı < oḳıġ-çı "davetçi"
ozunçı < ozun-çı "iftiracı"
ölütçi < ölüt-çi "katil"

86 Gülensoy, **a.g.e.**, s.369.
87 Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s.13.
88 Banguoğlu, **a.g.e.**, ss.158-204.

saḳçı < saḳ-çı “nöbetçi”
saḳışçı < saḳış-çı “hesap bilen”
yadçı < yad-çı “yağmur büyücüsü”
yad “yağmur taşı”

2.1.2.1.2. -ç

Fazla işlek olmayan bu ek anlamı kuvvetlendirmektedir.[89] Eski bir küçültme ekidir. Pek işlek olmayan bu ekle dönem eserlerinde isimlerden isim türetildiğini görmekteyiz. Genellikle isme büyüklük ifadesi katan bu ek, bazı kelimelerde ise müstakil anlamda kelime türetir. Batı Türkçesinde ek hep –ç li şekildedir.[90]

anaç < ana-ç “küçükken büyük anlayış gösteren kız”
aşıç < aş-ı-ç “topraktan yapılmış çömlek”
ataç < ata-ç “büyüklük gösteren çocuk”
begeç / begiç-beg-eç / beg-iç “büyük bey”

2.1.2.1.3. -ça / -çe :

Aslında bu ek sıfatlara gelen bir küçültme eki, başka bir ifade ile çekim ekidir. İsim hal eklerinden “eşitlik hali eki” olan bu ekler bazı kelimelerin üzerinde kalıplaşarak yapım eki fonksiyonu yüklenmiştir. Küçültme ve kuvvetlendirme bildirir.

barça < bar-ça “bütün, hep, tamamen”
bar “var, mevcut”

2.1.2.1.4. -çın / -çin :

---

[89] Ergin, **a.g.e.**, s.175.
[90] Mansuroğlu, **a.g.e.**, s.152.

Az kullanılmış bir ektir. Benzerlik ifadesi bulunan bu ek, renk isimlerini veya renk ifadesinde kullanılan isimler üzerine getirilir.
kökçin < kök-çin “mavimsi, gök mavisi gibi”

2.1.2.1.5. -daş / -deş

Bu ek Türkçede eskiden beri kullanılan ve işlekliğini her zaman koruyan bir yapım ekidir. Bu yapım eki Türkiye Türkçesinde daha çok kullanım sahası bulmuştur. Başlıca fonksiyonu ortaklık, eşlik ve bağlılık ifade eden isimler yapmaktır. [91] Üzerine getirildiği kelimenin kalın-ince olmasına göre değişmekte olan bu ek az kullanılması rağmen, aynı özelliklere sahip veya bağlı olma durumunu gösterir.

ḳoldaş < ḳol-daş “arkadaş”
köŋüldeş < köŋül-deş “gönül arkadaşı, dost”

2.1.2.1.6. -an / -en < -a-n / e-n :

Fazla işlek olmayan birkaç örnekte görebildiğimiz bir ektir. Türkiye Türkçesinde canlılığını kaybederek bulunduğu kelimenin kök veya gövdesine karışmış durumdadır.[92] Gerek Eski Türkçe de olsun, gerekse sonraki devirlerde olsun çok az kullanılmış, isimden isim yapan bir ektir.

Kanaatimizce örneklerden de görüleceği üzere -an / -en olarak kabul edilen bu ek, esasında birleşik bir ek olmalıdır. Ekin isimlerden fiil yapan -a / -e eki ile, fiilden isim yapan -en ekinin birleşmesiyle ortaya çıkmış olması kuvvetle muhtemeldir. Meselâ “er” isminden basamak kelime olarak er-e- “erleşmek, yiğitleşmek” anlamında bir fiil yapılmış olabilir. Oradan da -en ile “yiğit” anlamında biraz daha kuvvetli isim türetilmiş olabilir.

eren < er-en < er-e-n “yiğit”

---

[91] Gülensoy, **a.g.e.**, s.369.
[92] Ergin, **a.g.e.**, s.174

oġlan < oġul-an < oġul-a-n “oğul, oğullar”

2.1.2.1.7. -lıḳ / -lik / -luḳ / -lük

Eski Türkçeden bu yana kullanılan bu ek Türk dilinin temel isim yapma eklerinden birisidir. Hem geçici hem de kalıcı isimler yapar. Bu ekin gerçek fonksiyonu sıfatlardan isim yapmaktır. Aynı zamanda sıfatları soyutlaştırmaktadır. [93] Üzerine getirilmiş olduğu ismin bünyesindeki ünlülere göre düz-yuvarlak ünlü olmaktadır. Türkçe ve yabancı kökenli isimlerin üzerine gelerek genellikle soyut bazen da somut isimler yapar. Bir durum bildirdiği gibi; yer ifadesinde de kullanılmaktadır. Bazı kelimelerde sıfat eki fonksiyonundadır.

aġılıḳ < aġı-lıḳ “hazine”
aġırlıḳ < aġır-lıḳ “ikram, ağırlayış”
ajunluḳ < ajun-luḳ “dünyalık, dünyaya aitlik”
aḳılıḳ < aḳı-lıḳ “cömertlik”
alplıḳ < alp-lıḳ “kahramanlık”
amulluḳ < amul-luḳ “sükûnet, sakinlik”
arıġlıḳ < arıġ-lıḳ “temizlik”
azlıḳ < az-lıḳ “azlık, az olan, çok olmayan”
baġırsaḳlıḳ < baġırsaḳ-lıḳ “merhametlilik”
baylıḳ < bay-lıḳ “zenginlik”
bedüklük < bedük-lük “büyüklük”
beglik < bek-lik “beylik”
beklik < bek-lik “sağlamlık”

2.1.2.1.8. -lıġ / -lig / -luġ / -lüg :

İşleklik derecesi çekim eklerine yakın olan isimden isim yapım eklerindendir. Bu ekin esas görevi sıfat olarak kullanılan nitelik isimleri meydana getirmektir[94].. Günümüz Türkiye Türkçesinde bu yüzden söz konusu eke sıfat eki yakıştırması

[93] Faruk Kadri Timurtaş, **Eski Türkiye Türkçesi**, Ankara, 2005, s. 94
[94] Gülensoy, **a.g.e.**, s.369.

yapılmıştır. Fakat sıfatlar isim vazifesi yaptıkları için bu ekle yapılan isimler hem sıfat, hem de isim olarak kullanılan nitelik isimleridir.[95] Genellikle üzerine getirildiği isimleri sıfat yapan bu ek, bugünkü yazı dilimizdeki -lı / -li eklerinin karşılığıdır. Türkçe ve yabancı kelimelerin üzerine getirilebilmektedir. Ekin asıl ve işleklik sahası çok geniş fonksiyonu sahiplik isimleri yapmasıdır.[96]

azıġlıġ < azıġ-lıġ "cesaretli"
başlıġ < baş-lıġ "yaralı"
berimlig < berim-lig "verimli, borçlu"
beşiklig < beşig-lig "emzikli"
biliglig < bilig-lig "bilgili"
budunluġ < budun-luġ "milletli, uluslu"
körklüg < körg-lüg "güzel"

2.1.2.1.9. -sıġ / -sig :

Bu ekin benzer bir şekli Batı Türkçesinde kullanılmıştır. İşlevi, Karahanlı Türkçesindeki ek ile aynıdır. Batı Türkçesine geçişte bazı seslerin düşmesi nedeniyle ekin sonunda bulunan g sesi yok olmuştur.[97] Eski Türkçe'de de -çıg / -çig şekli de bulunan bu ek isimlerin üzerine gelerek "benzer, gibi" anlamında fonksiyon icra etmektedir.

arsıġ < ar-sıġ "aldanmış gibi"
begsig < beg-sig "bey gibi"
ḳulsıġ < ḳul-sıġ "kul gibi"

2.1.2.1.10. -sız / -siz :

Türkçenin tarihi gelişimi içerisinde bu ekte görülen değişiklikler düzlük yuvarlaklık noktasındadır. Türk dilinin her devresinde karşımıza çıkan bu ek olumlu

---

95 Ergin, **a.g.e.**, s.159
96 Banguoğlu, **a.g.e.**, ss.158-204.
97 Ercilasun, **a.g.e.**, s.457.

sıfat yapım ekinin (-lı / -li ; -lıġ / -lig) olumsuz şeklini meydana getirmektedir.[98] Meydana getirilen yeni kelimeler, kelimenin anlamına bağlı olumsuzluğu ifade ederken sıfat görevini de yüklenebilmektedirler.

Bu ek -sı- / -si- isminden fiil yapım eki üzerine -z fiilinden isim yapım ekinin geliştirilmesi ile oluşmuştur. Eski Türkçede ekin bugünkü gibi ünlü uyumuna bağlı olan dört şekli vardı. Eski Anadolu Türkçesi döneminde bu ekin sadece yuvarlak şekilleri kullanılmıştır.[99]

bolumsuz < bolum-suz < bolum-su-z "layık olmayan"
Ek yuvarlak ünlülü kelimelerde -su- / -sü- şeklinde gelmektedir.
baş-sız "başsız, önsüz, uçsuz"
bilig-siz "bilgisiz, hikmetsiz"
keçik-siz "köprüsüz, geçitsiz"

2.1.2.1.11. -ḳına / -kine ; -ḳıya / -kiye :

Eski Türkçede şekillerini gördüğümüz bu ek, kuvvetlendirme, küçültme ve sayı ifadelerini ortaya koyan bir isimden isim yapım ekidir.

Karahanlı sahasında sadece -kıya / -kiye şekline rastladığımız ekle yapılmış kelimeler söyledir.

erkiye < er-kiye "adamcağız"
ḳızḳıya < ḳız-ḳıya "kızcağız"
közkiye < köz-kiye "gözceğiz"
oğulḳıya < oğul-ḳıya "oğulcağız"
sözkiye < söz-kiye "sözceğiz"
yerkiye < yer-kiye "yercik"

2.1.2.2. Fiilden İsim Yapan Ekler

---

98 Ergin, **a.g.e.**, ss.160-161.
99 Timurtaş, **a.g.e.**, s.95.

2.1.2.2.1. -ç:

İşlek olmayan eklerimizden birisidir. Eskiden bu yana birkaç kelimede görülmektedir. Bu ek, bilindiği üzere, -n- ile genişlemiş fiil gövdelerinden genellikle fiil isimleri yapmaktadır. Sayı isimlerinden çeşitli fiiller türetilmiş ve bunlardan tekrar isimler yapılmıştır. Mesalâ, biril- < bir-i-l- fiilinden bir-i-l-e; bire-fiilinden biregü < bir-e-gü; birik-‘ten biriki < bir-i-k-i ve ayrıca birke < bir-i-k-e “beraber, birlikte” kelimeleri yapıldığı gibi; birin-, oradan da birinç; üçün-‘den “üçünç” sözleri türetilmiştir. Ek, Eski Türkçe ve Batı Türkçesinde hep ç’li şekilleriyle kullanılagelmiştir.[100]

awınç < awın-ç “alışma, avunma”
basınç < bas-ı-n-ç “baskı, zulüm”
birinç < bir-i-n-ç “birinci”
erinç < er-i-n-ç “belki, olur ki” “iyi yaşayış”
ınanç < ınan-ç “inanma, inanç”
ikinç < ikin-ç “ikinci”
ilenç < il-e-n-ç “kınama, ayıplama”
ḳılınç < ḳıl-ı-n-ç “kılıç”
ḳorḳunç < ḳorḳ-u-n-ç “korkunç”
külünç <kül-ü-n-ç “gülünç”
küvenç < küven-ç “güven, güvenç”
ögünç < ögün-ç “övünme”
ökünç < ökün-ç “pişmanlık”
ötünç < öt-ü-n-ç “ödünç”
saḳınç < saḳ-ı-n-ç “düşünce”
umunç < umun-ç “ümit, ümitlenmek”
urunç < urun-ç “rüşvet”

2.1.2.2.2. -ġ / -g

---

100 Ergin, **a.g.e.**, s.175.

Fiil kök ve gövdelerine gelen bu ek, Eski Türkçe döneminde kullanılmaktaydı. Batı Türkçesine geçişte g seslerinin düşmesi doğal olarak bu ekin varlığını da ortadan kaldırmıştır. Çok kullanılan bu ek, yer isimleri ve soyut isimler yapar. Yapılan işin sonucunda ortaya çıkan şeyi gösterir.[101] Bu ek, özellikle Köktürk ve Uygur sahası eserlerinde sıkça karşımıza çıkmaktadır.[102]

açıġ < açı-ġ "acı, ızdırap"
acıġ < açı-ġ "ihsan, bağış"
adıġ < ad-ı-ġ "ayık, uyanık"
aġrıġ < aġrı-ġ "ağrı"
arıġ < arı-ġ "teniz"
asıġ < ası-ġ "fayda"
ataġ < ata-ġ "lakap, unvan"
aytıġ < ayt-ı-ġ "sual sorma"
baġ < ba-ġ "bağ, düğüm"
balıġ < bal-ı-ġ "yaralı"
batıġ < bat-ı-ġ "derin"
bışıġ < bış-ı-ġ "pişmiş"
bilig < bil-i-g "bilgi"
bitig < biti-g "mektup"
bodug < bodu-g "boya"
boşlag < boşla-g "boş, avare"
buşug < buş-u-g "pusu, tuzak"
elig < el-i-g "el" (il- bağlanmak fiilinden yapılmıştır)
ersig < er-si-g "erkek, yiğit"
isig < isi-g "sıcak"

2.1.2.2.3. -ġa / -ge:

[101] Mansuroğlu, **a.g.e.**, ss. 141-182.
[102] Ercilasun, **a.g.e.**, s.462.

Türk dilinin işlek olmayan yapım eklerinden birisidir.[103] Az kullanılmış olan bu ek, somut isimler yapar. Eski Türkçeden bu yana donmuş, kalıplaşmış birkaç kelimede görülür.[104]

bilge < bil-ge "bilgin, alim"
ḳısġa < ḳıs-ġa "kısa"
kölige < köl-i-ge "gölge"
öge < ö-ge "akıllı"
tilge < til-ge "dilim"
yorıġa < yorı-ġa "yürüyen"

2.1.2.2.4. -ġak / -gek:

Türkçenin işlek olmayan eklerinden birisidir. Batı Türkçesine geçiş döneminde ek başındaki –g sesi düşmüştür. Bu ek, bugünkü yazı dilimizde mevcut -an / en sıfat-fiil eki ile, -cı / -ci isimden isim yapım ekinin anlamında fiilden isim türetir. Ekin, benzerlik, gibilik ifade ettiği bilinmektedir.[105]

tezgek < tez-gek "kaçan, çekingen"
turġaḳ < tur-ġaḳ "kapıcı, nöbetçi"
tutġaḳ < tut-ġaḳ "öncü"

2.1.2.2.5. -ġı / -gi; -ġu / gü:

Türkiye Türkçesinde kullanılmaz. Türk dilinin hemen her sahasında ve devrinde çok kullanılmış işlek bir ektir. Eski Türkçe döneminden beri çok kullanılmıştır.[106]

adına- "başkalaşmak" adınaġu < adına-ġu "başka, yabancı"
bel- "işaret yapmak, nişan yapmak" belgü < bel-gü "nişan, âlâmet, belge"
ber- "vermek" bergü < ber-gü "borç"

---

[103] Bozkurt, **a.g.e.**, ss.172-174.
[104] Ergin, **a.g.e.**, s.175.
[105] Recep Toparlı, **İrşâdü'l-Mülûk Ve's-selâtîn**, Ankara, 1992, s.79.
[106] A. Von Gabain, **Eski Türkçenin Grameri**, Ankara, 2003, s.52.

bile- “bilemek” bilegü < bile-gü “”bileği”
bire- “her biri olmak” biregü < bire-gü “her biri”
biti- “yazmak” bitigü < biti-gü “kalem”
boşu- “bırakmak” boşuġu < boşu-ġu “boşalma zamanı”
buḳaġu < buḳa-ġu “kelepçe”

2.1.2.2.6. -ġuç / -güç; -ḳuç / -küç:

Eski Türkçeden bu yana başlıca âlet isimleri ve pekiştirme sıfatları bu ek aracılığıyla yapılmıştır.[107] Karahanlı Türkçesi eserlerinde bu ekle yapılmış isimler görülmektedir.[108]
arġuç < ar-ġuç “insanın aldandığı nesneler”
örgüç < ör-güç “kadınların saç örgüsü”
örḳuç < ör-ḳuç “dalga “
örküç < ör-küç “saç ayağı”

2.1.2.2.7. -ġun / gün; -ḳın / -kin ; -ḳun / -kün

Bitmiş, olmuş bir durumu ifade etmede bu ekten istifade edilmektedir. Ekin geçmiş zaman ifadesi taşıdığını görmekteyiz. Fiil kök ve gövdelerine gelerek genellikle -mış / miş eki ile yapılmış sıfat-fiil anlamını belirten bir ektir.[109]

kir- “girmek” kirkin < kir-kin “bugranın ve devenin kızgın zamanı, kiriş, zamanı gelmiş”
ḳod- “koymak” ḳodġun < ḳod-ġun “konulmuş”
tut- “tutmak” tutġun < tut-ġun “tutulmuş, yakalanmış”
yad- “yaymak” yadġun < yad-ġun “yaygın, yayılmış”

---

[107] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s.20.
[108] Mansuroğlu, **a.g.e.**, ss.141-182.
[109] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s.20.

2.1.2.2.8. -ḳ / -k:

Eskiden beri çok işlek olan fiilden isim yapma eklerimizden birisidir.[110] Çok işlek bir ektir. Fiilden sıfat soylu isimler, âlet ve eşya isimleri yapar. Bu ekin yaptığı isimler genellikle fiilin işaret ettiği harekete uğramış olan nesneleri karşılamaktadır.[111]

açuḳ < aç-u-ḳ "açık, açılmış"
adruḳ < adır-u-ḳ "farklı, fark"
aġraḳ < aġru-ḳ "ağırlık, mal, mülk"
aḳsaḳ < aḳsa-ḳ "topal, aksak"
anuḳ < anu-ḳ "hazır"
artaḳ < arta-ḳ "fena, bozuk"
artuḳ < art-u-ḳ "fazla, ziyade"
bağırsaḳ < bağırsa-ḳ "merhametli"
bar- "varmak, gitmek"
barḳ < bar-ḳ "büyük ev"
bedük < bedü-k "büyük"
bezek < beze-k "süs, nakış"
bıçuḳ < bıç-u-ḳ "buçuk, yarım"
bozuḳ < boz-u-ḳ "bozuk yıkık"
bulġaḳ < bulġa-ḳ "kargaşa, bulanıklık"

2.1.2.2.9. -aḳ / -ek:

Eski Türkçeden beri Türk dilinde işlek olarak kullanılan fiilden isim yapım eklerindendir. Fiilden genellikle âlet ismi yapan bu ek, metinlerimizde bunun yanında -an/-en sıfat-fiil ekinin anlamında da kelimeler üretir. Bu ekin yaptığı isimler fiilin gösterdiği hareketi çokça yapanı, olanı karşılamaktadır.[112]

adaḳ < ad-aḳ "ayak"

---

110 Özkan, **a.g.e.**, s.120.
111 Ergin, **a.g.e.**, s.188.
112 Mansuroğlu, **a.g.e.**, ss.141-182.

amraḳ < amır-aḳ “sakin olan”
bıçaḳ < bıç-aḳ “bıçak”
biçek < biç-ek “bıçak”
ivek < iv-ek “aceleci, acele eden”

2.1.2.2.10. -ma / -me:

Fiil kök ve gövdelerini içine alan bu ek, iş isimleri yapmaktadır. Az kullanılan bir ek olup , -maḳ / -mek ekinin hafifletilmişi olarak kabul edilen bu ek, fiillerin ismini yapar. Sıfat-fiil anlamında da kullanılmaktadır. Bu ek hareket ifade etmediği için –mak, -mek ekinden ayrılır.

adma < ad-ma “salıverilen, başıboş”
kesme < kes-me “perçem, kesilmiş saç”
ḳırma < ḳır-ma “kırılmış, söbü (mahrut şey)”
süzme < süz-me “ayran süzmesi , bir çeşit peynir”
tügme < tüg-me “düğme”

2.1.2.2.11. -m:

Nesne ismi yapan bir fiilden isim yapma ekidir. Oldukça işlek bir ektir. Genellikle soyut kavram isimleri yapar. Bu ekin başlıca fonksiyonu fiille ilgili bir durumu, hali veya bir işi ifade etmesidir.[113]

ağım < aġ-ı-m “çıkma , yükselme”
aḳım < aḳ-ı-m “bir akımlık su”
alım < al-ı-m “alacak, borç”
birim < bir-i-m “verme, borç”
ekim < ek-i-m “ bir ekimlik yer”
erdem < er-de-m “ fazilet”

---

113 Timurtaş, **a.g.e.**, s.98.

içim < iç-i-m “ içecek”
ḳalım < ḳal-ı-m “kalma, kalış”
kedim < ked-i-m “ giyim”
ḳonum < ḳon-u-m “konulan yer, konak, yurt”,
orum < or-u-m “ bir biçimlik ot, kesim”
ödrüm < ödür-ü-m “seçkin”
öküm < ök-ü-m “ yığın”
ölüm < öl-ü-m “ ölme”
öpüm < öp-ü-m “ yudum”
örüm < ör-ü-m “ örülmüş”

2.1.2.2.12. -man / -men:

İşlek olmayan bu ekin Karahanlı Türkçesinde çok az örnekleri vardır. Değişik anlamlarda yeni isimler yapar. Muharrem Ergin, bu eki hem fiilden isim yapma eki, hem de isimden isim yapma eki olarak kabul etmiştir.[114] Ek, Karahanlı Türkçesinde sadece fiilden isim yapma eki olarak kullanılmıştır.[115]

ḳurman < ḳur-man “ok ve yay konan kap”
sıḳman < sıḳ-man “üzüm sıkma zamanı”
sökmen < sök-men “savaşta sırayı söken yiğitlere verilen sıfat”
tuman < tu-man “duman ve sis”

2.1.2.2.13. -n:

Eski Türkçeden beri Türk dilinde varlığını devam ettiren bu ekin Türk dilinde pek çok örneği vardır. Oldukça işlek bir ektir. Fiilin yapılmasından sonra ortaya çıkan ürünü gösteren bir ektir. Bu ekle yapılan isimler, edat olarak, sıfat olarak kullanıldığı gibi, bağımsız kelimeler olarak da kullanılmaktadır.[116]

---

114 Ergin, **a.g.e.**, s.197.
115 Ercilasun, **a.g.e.**, s.351.
116 Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s.26.

adın < ad-ın “ayrılmış, başka”
aḳın < aḳ-ı-n “akın”
boġun < boġ-u-n “boğum”
burun < bur-u-n “burun, koku alma organı”
bütün < büt-ü-n “doğru, tamam”
esin < es-i-n “esinti”

2.1.2.2.14. -ş:

Eski Türkçede -ş şeklinde olan bu ek Batı Türkçesinde ünlü uyumuna bağlı olarak önüne ünlü almıştır.[117] Çok işlek bir ektir. Bu eke soyut kavramlar ve fiilin ifade ettiği hareketi gösteren isimler yapar. Bu ekin esas fonksiyonu fiil isimleri getirmektir.

aġış < aġ-ı-ş “yükselme”
alış < al-ı-ş “borçluyu sorguya çekme”
alḳış <alḳ-ı-ş “alkışlama”
baġdaş < baġda-ş “bağdaş”
baḳış < baḳ-ı-ş “bakış, bakmak”
biliş < bil-i-ş “bildik, tanıdık”
erdeş < er-de-ş “arkadaş”
itiş < it-i-ş “karşı koyma, itişme”
ḳapuş < ḳap-u-ş “yağma”
kiŋeş < kiŋe-ş “danışma, görüşme”
kiriş < kir-i-ş “gelir”
ḳoldaş < ḳol-da-ş “arkadaş”
oġuş < oġu-ş “büyük aile”
öçeş < öçe-ş “yarış”
öpüş < öp-ü-ş “öpüş”
saḳış < sak-ı-ş “ sayma, sayış, hesap”

---

[117] Ergin, **a.g.e.**, s.187.

2.1.2.2.15. -t:

Karahanlı Türkçesinden önceki eserlerde bu ekin daha çok örnekleri bulunmaktaydı. Eski Türkçede mevcut olan bu ek, dönem eserlerinde daha geniş kullanılmıştır.[118] Eski Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesi dönemlerinde bazı örneklerde ekin -ut, -üt şekillerini görmekteyiz.

adırt < adır-t "ayırma"
artut < art-u-t "armağan"
basut < bas-u-t " yardım, arka"
bayat < baya-t "Tanrı'nın sıfatı"
ḳarşut < ḳarş-u-t "zıt"
kavşut < kavş-u-t "iki hanın , ülkelerinin baysallığı için buluşarak barışmaları"
kedüt < ked-ü-t "iyilecek şey"
ḳonut < ḳon-u-t "konulan yer"
köçüt < köç-ü-t "göç atı"
ögüt < ög-ü-t "nasihat"
ölüt < öl-ü-t "birbirini öldürme, öldürüşme"

2.1.2.2.16. -z:

Batı Türkçesinde böyle bir yoktur. Eski Türkçe'de [119] mevcut olan bu ek, Karahanlı Türkçesinde bağımsız isimler meydana getirmiştir. Batı Türkçesinde ek faal olarak yoktur. Fakat Eski Türkçe döneminde bu ekle yapılan isimlerden bazıları Türkiye Türkçesinde devamlılığını sürdürmektedir.

baz < ba-z "yad, yabancı, garib"
boġuz < boġ-u-z "boğaz"
buz < bu-z "buz"
ediz < edi-z "yükselmek, yüksek yer, her şeyin yükseği"
iz < i-z " iz, nişan"

---

[118] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, ss.144-145.
[119] Bu ekin Eski Türkçedeki şekillerini görmek için bakınız: A. Von Gabain, **a.g.e.**, s.55.

köz < kö-z "ateş"
köz < kö-z "göz"

2.1.2.3. Fiilden Fiil Yapan Ekler

Fiil kök ve gövdelerine gelerek yeni fiiller türeten eklere fiilden fiil yapma ekleri adı verilir. Türk dilinin tarihî gelişimi içerisindeki fiilden fiil yapma eklerini bazı bilim adamları tek çatı altında toplamışlardır.

Bir fiili ettirgen çatılı yapmak için fiilin sonuna -t- harfi getirilir. Türkiye Türkçesinde de ettirgenlik fiili -t- sesidir. Çok işlek kullanım sahasına sahiptir.[120]

arı-t-
ḳuru-t-
Pek çok yerde bir fiili geçişli yapmak için -r- harfi -t- harfi ile birleşir:
bar- / bar-tur-
kel- / kel-tür- gibi.
Bir işin işlenmesi için fiillere -se eki gelir.
iç-se- "içmek istemek";
yey-se- "yemek istemek".

Bir işin iki kişi tarafından yapıldığını anlatmak için -ş- harfi getirilir:
ur- / ur-u-ş-;

Yenilmeyi, ezilmeyi ve tesir altında kalmayı anlatmak için fiile -k- eki gelir ve bir işten etkileneni bildirir.
aç-ı-ḳ- "acıkmak"
yut-u-ḳ- "kuraklıktan zayıflamak, ölüm haline gelmek".

6. Bu nevide bir çok kere -ḳ- sesi -s- sesi ile birleşir: soy-suḳ- "soyulmak", yet-sik- "yetişmek", bil-sik- "bilinmek, tanınmak" gibi.
7. Pasif (meçhul) fiil yapmak için -l- harfi gelir: at-ı-l- "atılmak", toḳ-ı-ıl-"dokunmak, işlenmek (bez v.b.)

[120] Karahanlı Türkçesindeki fiilden fiil yapma ekleri için bakınız: Mansuroğlu, **a.g.e.**, 1979, ss. 141-182.

8. Başka kimse karışmaksızın işleyicinin bir işe giriştiğini anlamak için fiillere -n- gelir: al-ı-n- “alınmak”, ḳol-u-n-“istemek”

Gerek Eski Türkçede, gerekse Orta Türkçe devresinde tespit edilen bazı ekler, ek oldukları halde, kökle kaynaştıkları için, Kaşgarlı devrinde tespit edilememiştir. [121] Karahanlı Türkçesindeki fiilden fiil yapma ekleri şunlardır.[122]

2.1.2.3.1. -a- / -e-

Karahanlı Türkçesindeki işlek olmayan fiilden fiil yapma eklerindendir. Fiil kök ve gövdelerine gelerek, tabandaki anlamı kuvvetlendiren bir pekiştirme ekidir. Eylemin sürekli ve tekrarlı olduğunu göstermektedir.

buyur- “buyurmak”, buyura- < buyur-a- “emretmek”, kal- “kalmak, bırakma”
ḳala- < ḳal-a- “tumak, saklamak, sandığa koymak”
ḳam- “kamaşmak”, ḳama < ḳam-a- “kamaşmak”,
küd- “korumak”, küde < küd-e- “korumak, muhafaza etmek”
sap- “sapmak”, sapa < sap-a- “sapmak”
tar- “dağıtmak”, tara- < tar-a- “taramak”

2.1.2.3.2. -ar- /-er-

Karahanlı Türk yazı dilinde pek işlek olmayan bu ek ile ettirgen fiiller yapılmaktadır.[123] Sonu –r ile biten bu ek katmerli ettirgenliklerde –r- gibi işlem görür. Eski Türkçe döneminde bu haliyle kullanılmış şekilleri vardır.

çıḳ- “çıkmak”, çıḳar- < çıḳ-ar- “çıkarmak”
çök- “çökmek”;çöker- < çök-er- “çökertmek, çöktürmek”,

---

[121] Caferoğlu, **a.g.e.** , ss.97-101.
[122] Kaşgarlı Mahmud’un Dîvânında yer alan gramer bilgileri belli bir düzen dahilinde seyretmez. Bir başka ifade ile Kaşgarlı’nın eserindeki Türk dili bilgileri yeri geldikçe açıklanmıştır. Dîvânü Lügatit-Türk’teki bu gramer bilgilerini Ahmet Caferoğlu bir araya getirmiştir. Geniş bilgi için bakınız: Ahmet Caferoğlu**, Kaşgarlı Mahmud**, İstanbul, 1999, ss.48-61.
[123] Mansuroğlu, **a.g.e.** ss.141-182.

kit- “gitmek”;kiter- < kit-er- “gidermek, ortadan, kaldırmak
muŋuḳ- “sıkılmak, bunalmak”; muŋuḳar- < muŋuḳ-ar- “bunaltmak, sıkıntıya düşürmek”,

2.1.2.3.3. -d- / -ḍ-

Eski Türkçe’de bir pekiştirme eki olan -d-, daha sonraki devirlerde -d-ve-y- olarak gelişme göstermiştir.[124] Bu ek, önceleri pekiştirme görevinde bulunduğu halde, sonraları kökteki anlam aşınmasını gidermek üzere kullanılmıştır. Nitekim-d- / -ḍ- / -y- ile genişlemiş fiillerin, genellikle, aslî şekillerinin yerini yeni teşekkül edenler almıştır.

Saadet Çağatay “Pekiştirilen Fiiller”[125] adlı makalesinde bahis konusu ekin pekiştirilmiş fiiller yaptığını söylemekle birlikte, verdiği örneklerde artık bu anlam yoktur.

bu- “donmak” (buz < bu-z kelimesinin mevcudiyeti ile bu- kökünün var olduğunu göstermektedir) bud- < bu-d- “donmak, donarak ölmek” er tumluġḳa budtı: ”Adam soğukta buydu, dondu ve öldü. ” (DLT III, 439-6)

ke- “giymek”;ked- < ke-d- “giymek”;tümen yılda berü tul erdim tulas / bu tul tonı suçlup örüŋ kedtim as” (KB, 84) Ben binlerce yıldan beri dul idim. Şimdi bu dul elbisesini çıkarıp beyaz gelinlik giydim. ”

kö- “görmek” (köz < kö-z “göz” kelimesinin mevcudiyeti ile bir kö- kökünün bulunduğunu göstermektedir), köd- < kö-d- “görmek, gözlemek”, yakın yaġuḳ körmedip neŋni ködür. (DLT III, 23-1) “eşini dostunu görmeyip malını mülkünü görür”.

kü- “korumak, gözlemek”; uzun il yiyenin tise ay bügü / törü tüz yorıtgu budunug kü-gü, (KB, 2033) “Ey hükümdar, ülkeye uzun müddet hükmetmek istiyorsan, kuralları doğru uygulayıp halkı koruyacaksın, gözleyeceksin. ”

---

[124] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, ss.132-133.
[125] Saadet Çağatay, **Pekiştirilen Fiiller**, TDAY- 1966, Ankara, 1989, ss.39-50.

küd-[126] < kü-d- “korumak, gözlemek, beklemek”; Türklerin meni küdti sözi, beni özledi demektir. (DLT II, 87-14) “En kim işler erse tükelin küder / tükegü tükese inişke yanar” (KB, 1050) Her şey kemalini bekler, kemale erince de zevale başlar, bela gelse sabr it ferahka küdüp/küdüp tur ferahka bela renc yodup (AH, 350) “bela gelirse, ferahlığı bekleyerek sabr et, bela ve zahmeti yok edip ferahlığı bekle”.

yo- “yoḳ olmak”(yoḳ < yo-ḳ ”yok” kelimesinin mevcut oluşu yo- fiilinin var olduğunu göstermektedir.)

yod- < yo-d- “yok etmek, mahvetmek, silmek, bozmak”; ol toprak yüzindi yodtı: “O yüzünden toprağı sildi” (DLT III, 434-7)

yü- “yüklemek”(yük < yü-k “yük” isminin mevcudiyeti yü- fiilinin varlığını göstermektedir.)

yüd- < yü-d- “yüklemek” ol yük yüdi: ”o yük yükledi. ” ḳalur sabr idisi sevabun yüdüp ((AH, 352) “Sabır sahibi sevabını yüklenmekle kalır”.

Ayrıca: ḳod- < ḳo-ḍ- “koymak” toḍ- < to-ḍ- “doymak” yaḍ- < ya-ḍ- “yaymak”

2.1.2.3.4. -ġar- / -ger-

Geçişsiz fiil tabanlarından geçişli ve geçişsiz tabanlardan da ettirgen fiiller teşkil etmektedir.

Bu ek, -ġ- / -g- ile biten isimlerden -ar- / -er- ile yapılmış fiillerin, heceleme esnasında yanlış bölünmesiyle meydana gelmiş sayılabilir;[127] fakat o takdirde ettirgen değil; ancak geçişsiz fiiller teşkil edebilirdi.[128] Çünkü -ar- / -er- isimlerden oluş bildiren geçişsiz fiil yapmaktadır. Mesela, sarıġ: “sarı” isminden -ar- ile yapılmış olan sarıġ-ar- “sararmak”, sar-ġar-şeklinde hecelenmiş ve ayrı hece teşkil eden -ġar-, eki

---

126 Türkçe İlk Kur’an Tercümesi (Rylands Nüshası) üzerine çalışma yapan Aysu Ata, bu fiil hakkında eserinin Notlar bölümünde kapsamlı bilgi vermektedir. Geniş bilgi için bakınız: Aysu Ata, **Karahanlı Türkçesi-Türkçe İlk Kur’an Tercümesi (Rylands Nüshası),** Ankara, 2004, ss.157-195.

127 A. Von Gabain, **a.g.e.**, s.59.

128 Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, ss.133-134.

görünümünde karşımıza çıkmıştır; ama bu, geçişsiz bir fiildir ve tabiî isim tabanına dayalı olduğu için bu konu dışındadır. Diğer yandan, burada asıl söz konusu olan fiil tabanından türemiş içik- “içeri girmek” fiili -er- ekiyle genişleyip içiker- > içiger- > içger- şeklinde inkişaf ettikten sonra artık içik-er-tarzında değil; iç-ger- tarzında, taşıḳ- fiili de -ar- ile genişleyip taşıḳ-ar- > taşıġ-ar- > taşġar- şeklinde hecelenince gene -ġar / -ger- ek durumunda kalmış bulunmaktadır. Bu takdirde -ġar- / -ger- ekini isimden türemiş fiilden bahsinde ele almak gerekir; ancak, bir kısım örneklerde ise, -ġar- / -ger- doğrudan doğruya, fiil köklerine geliyormuş gibi göründüğü için burada incelenmiştir. Halbuki onlar da aslında bazı fiillerden -ġ / -g- ile türemiş isimlere önce -a- / -e- sonra da -r- fiil yapma ekinin gelmesiyle teşekkül etmiştir.[129]

ar- > ar-(ı) ġ > arıġa- > arıġar- > arġar- “yormak”.
kez- > kezig > kezige- > keziger- > kezger- “ ok ve benzeri şeyleri geze getirmek”.
kön- > köŋer- > könger- > königer- “düzeltmek, doğrultmak”.
ḳutġar- > ḳutuġar- “kurtarmak”.
odı- > odġar- < odıġar- “uyandırmak”.

2.1.2.3.5. -ġır- / -gir; -ġur -/ - gür- < -ġ-ı-r- / -g-i-r-; -ġ-u-r- / -g-ü-r-

Bu ek, eklendiği fiil tabanlarının anlamına bir istikamet vermekte yahut bir temayülü ifade etmektedir. Oldukça geniş ve yaygın bir kullanılışı vardır. Buda fiilden isim yapan -g eki üzerine önce -ı- / -i- / -u- / -ü-; sonra da -r- fiil yapma eklerinin gelmesiyle kurulmuştur.

kel- “gelmek”[130]
kelgir- < kel-gir- “gelmek istemek, gele yazmak”
kolġır- < kol-ġır- “isteye yazmak”
üsgür- < süs-gür- “süsmek istemek, süse yazmak”

---

129 Bu konu hakkındaki bir açıklama için bkz: Ergin, **a.g.e.**, s.182.
130 Buradaki kelime örneklerinin tarihî gelişimlerini düzenli bir liste halinde görmek için bakınız: Efrasiyap Gemalmaz, **Türkçenin Fonemler Düzeni ve Bu Fonemler Düzeninin İşleyişi,** Atatürk Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi, sayı: 12, Fasikül I, Ayrı basım, Ankara, 1980.

taşġur < taş-ġur- “taşa yazmak, taşmak üzere olmak”
Bu ek ailesinin -ġur- / -gür- çifti daha ziyade ettirgen fiiller teşkil etmektedir.

ar- “yorulmak”
arġur- < ar-ġur- < ar-ı-ġur- “yormak”
ergür- < eri-gür- < erig-ür “eritmek”

karagur- < karag-u-r- “karartmak”

ki- “girmek”
kigür- < ki-gür- < ki-g-ü-r- “girdirmek”
sızgur- < sız-ġur- “sızdırmak”
tir- “yaşamak” (tirig < tir-i-g “diri, canlı”)
tirgür- “diriltmek”
todġur- < tod-ġur- “doyurmak”
turġur- < tur-ġur “doyurmak”

Eklendiği fiilin anlamında bazen herhangi bir değişiklik yapmamaktadır:

er- “erişmek, ulaşmak”
ergür- < er-gür- “yetişmek, ulaşmak”
katġur- < kat-gur- “gülerek katılmak”
ḳurġır- < ḳurı-ġır- < ḳurıġ-ır- “kurumak”

2.1.2.3.6. -k- / -ḳ-

Karahanlı Türkçesi yazı dili döneminde sıkça kullanılan bu ekin Türkiye Türkçesinde kullanımı yoktur. Eski Türkçede pekiştirme eki olarak kullanılan ve ayrıca fiile dönüşlülük anlamı veren -k- / -ḳ-, Karahanlı Türkçesinde daha da geniş bir alan bulmuştur.[131] Ancak bu ekin hem fiilden, hem de isimden aynı mahiyette fiil türetmesi,

[131] Hacıeminoğlu, a.g.e., ss.135-136.

dikkat çekici bir özelliktir.[132] Bilindiği gibi Türkçede fiile gelen ekler isme, isme gelen ekler de fiillere gelmez.[133]

yılḳı yuduḳdu (DLT I, 21-2) “hayvan sürüsü kuraklıktan arıkladı”.
bas- > basıḳ- “basılmak, baskına uğramak”.
er yaġıḳa basıḳtı (DLT II, 228-6) “adam düşman tarafından baskına uğradı”.
sanç- > sançıḳ- “vurulmak, yenilmek, sancılmak”.
savur- > savruḳ- “savrulmak, saçılmak”.
sez- > sezik- “sezmek, anlamak”.
tur- > turuḳ- “durmak, toplanmak”.
sor- > soruḳ- “kaybolan bir şeyi sorarak aramak”.
u- > uḳ- “anlamak, kavramak”.

2.1.2.3.7. -ḳıt- / -kit- ; -ḳut- / -küt-

Karahanlı Türkçesinde az kullanılan bir ek olup ettirgen fiiller meydana getirirler.[134] Günümüz Türkiye Türkçesinde ekin kullanımı yoktur.

körkit- “göstermek”.

2.1.2.3.8. -l-

Türk dilinin bütün devrelerinde olduğu gibi Karahanlı Türkçesinde de en fazla kullanılan fiilden fiil yapma eklerindendir.[135] Hem edilgen hem de dönüşlü fiiller teşkil eden bu ek, ünsüzle biten tabanlara yardımcı ünlü vasıtasıyla bağlanmaktadır.[136] Bu ek, fonksiyon olarak pasiflik ifade etmektedir. Ekin tek başına -l- olarak kullanımı Eski

---

132 Özkan, **a.g.e.**, s.133.
133 Bozkurt, **a.g.e.**, ss.173-174.
134 Mansuroğlu, **a.g.e.** ss.141-182.
135 Gülensoy, **a.g.e.**, s.383.
136 Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s.136.

Türkçe devresinden beri bilinmektedir. Fakat bu ek, Eski Anadolu Türkçesi döneminde yanındaki yardımcı ünlülerle beraber de kullanılmıştır.[137]

alıġa- > alġal- “almak”.
alḳa- > alḳal- “alkışlanmak”.
ay- > ayıl- “söylenmek”.
beze- > bezel- “süslenmek”.
evdi- > evdil- “ele geçirmek”.
ırġa- > ırġal- “sallanmak”
ḳat- > ḳatıl- “katılmak”.
iste- > istel- “istenmek”.
ḳar- > ḳarıl- “karışmak”.
od- > odul- “uyanık olmak”.
ög- < ögdil- “övülmek”.

2.1.2.3.9. -ma- / -me-

Türk yazı dili tarihi içerisinde Eski Türkçeden beri kullanıla gelen ve işleklik derecesi en geniş fiilden fiil yapma eklerindendir.[138] Fiil kök ve gövdelerine gelen bu ek, Türkçede olumsuz fiil yapan çok işlek eklerimizden bir tanesidir. Bu ekin kullanımı Eski Türkçeden bu yana hiç değişme göstermemiştir. Fakat bazı hallerde bu ek, orta hece durumunda kaldığı için bünyesindeki ünlü seslerde bazen daralma görülmektedir.[139]

arma- “usanmamak”.
yerme- “yermemek”

2.1.2.3.10. -n-

137 Özkan, **a.g.e.**, s.134.
138 Banguoğlu, **a.g.e.**, 274-294.
139 Mansuroğlu, **a.g.e.** s.141-182.

Bu ek, Eski Türkçeden beri sık olarak kullanılan fiilden fiil yapma eklerindendir. Dönüşlü ve pasif fiiller oluşturan -n- eki bu görevinin dışında da görevler üstlenmektedir. Bu ekin vazifesi kendi kendine yapma veya olma ifade eden yeni fiiller meydan getirmektir. Bu ekle yapılan fiiller dönüşlü olduğu için aynı zamanda da geçişsizdir.

alḳ- > alḳın- “mahvolmak, tükenmek”.
aşu- > aşun- “örtünmek”
od- > odun- “uyanmak”.
tara- > taran- “kendi kendine taranmak”.
ek- > ekin- “kendisi için bir şeyler ekmek”.
azla- > azlan- “azımsamak, az bulmak”
isigle- > isiglen- “bir şeyi sıcak bulmak”.
ḳuruġla- > ḳuruġlan- “bir şeyi kuru bulmak”.
keç > keçün- “geçer görünmek”.
sat- > satın- “satar görünmek”.

2.1.2.3.11. -r-

İşlek bir kullnım alanına sahip olan bu ek Eski Türkçeden beri metinlerde sıkça kullanılmaktadır.[140] Türk dilinde yaygın olarak kullanılan eklerden birisi olup ettirgenlik işlevine sahiptir. Bu ekle yapılan fiillerin hepsi geçişli yani nesne alan fiillerdir.[141]

kingü- > kingür- “genişletmek”.
öt- > ötür- “hatırlatmak”.

2.1.2.3.12. -sa- / -se-

Günümüz Türkiye Türkçesinde bu ekin, Karahanlı Türkçesindeki kullanımı gibi bir kullanımı yoktur. Karahanlı Türkçesinde sıkça kullanılan bu ek bir işin yapılmasını

140 Zeynep Korkmaz, Türkiye **Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi),** Ankara, 2003, s.131.
141 J. Eckmann, **Çağatayca El Kitabı**, İstanbul, 1988, ss.56-58.

istemek için kullanılmaktadır.[142] Bu ekle yapılan fiiller bir şeyi istemeyi, dilemeyi anlatır.

al- > alsa- “almak istemek”.
aş- > aşsa- “aşmak istemek, geçmek istemek”.
em- > emse- “emmek istemek”.
kör- > körse- “görmek istemek”.
öl- > ölse- “ölmek istemek”.
öt- > ötse- “ötmek istemek”.

2.1.2.3.13. -sıḳ-/-sik-/-suḳ-/-sük-

Dönüşlü veya edilgen fiiller oluşturan bir ektir. Karahanlı Türkçesinde kullanım alanı çok geniştir.

ar- < arsıḳ- < arızıḳ- “aldatmak, kandırmak”.
bil- < bilsik- < bilizik- “bilinmek, tanınmak”.
tut- < tutsuḳ- < tutuzuḳ- “tutulmak, yakalanmak”.
ur- < ursuḳ- < uruzuḳ- “dövülmek, vurulmak”.
al- < alsıḳ- < alızıḳ- “bir şeyden mahrum kalmak”.

2.1.2.3.14. -sır- / -sir-

Günümüz Türkiye Türkçesinde böyle bir ek yoktur. Karahanlı Türkçesi sahasında fazla kullanılan bir ek değildir. Kaşgarlı Mahmut bu ekten yalnız bir örnekle söz etmektedir.[143]

Kül- < külsir- < külisir- “gülümsemek, gülümser gibi görünmek”.

2.1.2.3.15. -ş-

---

[142] A. Von Gabain, **a.g.e.**, s.60.
[143] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, ss.141-142.

Eski Türkçeden bu yana sıkça kullandığımız fiilden fiil yapma eklerindendir.[144] Bu ek Türk dilinin bütün devrelerinde herhangi bir değişime uğramadan günümüze kadar gelebilmiştir. Her devirde olduğu gibi Karahanlı Türkçesi metinlerinde de sıklıkla kullanılmıştır. İşteşlik ifade eden bu ekin asıl fonksiyonu ortaklık ifade etmek, ortaklaşma yoluyla yapılan fiiller meydana getirmektir.[145]

alḳ- > alḳış- "biribirini yok etmek".
ar- > arış- "birbirini aldatmak".
ḳorḳ- > ḳorḳuş- "birbirinden korkmak".
küd- > küdüş- "birbirini karşılıklı olarak beklemek".
öç- > öçeş- "birbiri ile yarışmak".
pus- > pusuş- "karşılıklı olarak pusu kurmak".
tit- > titiş- "çekişmek, didişmek".
aġ- > aġış- "yükseğe çıkmakta yarışmak".
ḳar- > ḳarış- "katılmak, karışmak".
taŋla- > taŋlaş- "bir işe hep birlikte şaşırmak".
uḳ- > uḳuş- "hep birlikte anlamak".
aḍ- > aḍış- "ayırmak"
kiŋe- > kiŋeş- "danışmak, sormak".

2.1.2.3.16. -t-

Fiil kök ve gövdelerine gelen bu ek, Eski Türkçeden[146] Türkiye Türkçesine kadar değişikliğe uğramadan kullanıla gelmiştir.[147] Türk dilinin başlangıcından beri kullanılan yaygın bir ektir. Görev olarak geçişli fiilleri ettirgen yapar; geçişsiz fiilleri de geçişli hale getirir.

bedü- > bedüt- "büyütmek"
belgür- > belgürt- "belirtmek, ortaya çıkmak".

---

144 Ergin, **a.g.e.**, s.207.
145 Mansuroğlu, **a.g.e.,** ss.141-182.
146 Ekin Eski Türkçe dönemindeki kullanımı ve özelliklerini görmek için bakınız: A. Von Gabain, **a.g.e.**, s.60.
147 Banguoğlu, **a.g.e.**, ss.274-294.

tam- > tamıt- “damlatmak”.
arġur- > arġurt- “yordurmak, zorlatmak”.
keçse- > keçset- “geçme umudunda bulundurmak”.
sev- > sevit- “sevdirmek”.
bekle- > beklet- “kilitlemek, kapatmak”.

2.1.2.3.17. –dur- / -dür- / -tur- / -tür-

Bu ek de işlev olarak –r- ve –t- ekleriyle benzerlik göstermektedir.[148] İki ekin birleşmesinden meydana gelen bu ek, Eski Türkçe döneminde de bulunmaktaydı.[149] Ek fiiil kökündeki son sese göre şekillenmektedir.

ḳon- > ḳondur “kondurmak”.
kel- > keldür- “getirmek”.
kör- > körün- < körüntür- “göstermek”.
kül- > kültür- “güldürmek”.
sa- > satur- “saydırmak”.

2.1.2.3.18. –ur- / -ür-

Türk dilinin ilk devresinden beri yaygın olarak kullanılan bu ek, geçişsiz fiilleri geçişli yapar; geçişli fiillerden ettirgen fiil meydana getirir.[150]

ḳop- > ḳopur- “yerinden kaldırmak”.
buş- > buşur- “kızdırmak”.
öt- > ötür- “hatırlatmak”.
tod- > todur- “doyurmak”.
ayt- > aytur- “söyletmek”.
kıs- > ḳısur- “kısaltmak”.

---

148 Ergin, **a.g.e.**, ss.212-213.
149 Bu ekin nasıl meydana geldiği hakkında değişik görüşler ortaya atılmıştır. Bugüne kadar ortaya atılan görüşler hakkında araştırmacılarda uzlaşma yoktur.
150 Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, ss.146-147.

yaḳ- > yaḳur- “yaklaşmak”.

2.1.2.3.19. -z-

Eski Türkçeden beri sıklıkla kullanılan bu ek, Batı Türkçesinde unutulmaya yüz tutmuştur.[151] Türk dilinin başlangıcından beri az kullanılan bu ek bazen sadece geçişli fiil yaparken bazen de ettirgen fiiller yapmaktadır.[152] Daha doğrusu bu ek, kelime bünyesinde başka seslere dönüşerek tespiti zorlaşmıştır.[153]

em- > emüz- “emdirmek, emzirmek”.
bul- > bulduz- > bulutuz- “buldurmak”.
kör- > körküz- “göstermek”.
küd- > küde- > küdez- “saklamak, bekletmek”.
tap- > tapuz- “buldurmak”.

2.1.2.4. **İsimden Fiil Yapan Ekler**

2.1.2.4.1. –a- / -e-

Eski Türkçeden[154] günümüze kadar fazla işlek olarak kullanılmayan isimden fiil yapma eklerindendir.[155] Türk dilinin başlangıç devresinden günümüze kadar genellikle kök isimlere gelmektedir. Görev itibariyle geçişli ve etken fiil yaparlar. Bu ekin, Batı Türkçesindeki varlığı ve kullanımı başlangıçtan günümüze kadar devam etmiştir.

aş > aşa- “aş yemek, yemek yemek”.
at > ata- “ad vermek”.
baş > başa- “yaralamak, yara açmak”.
bez > beze- “süslemek”.

---

151 Mansuroğlu, **a.g.e.**, ss.141-182.
152 Gülensoy, **a.g.e.**, s.383.
153 Konuyla ilgili geniş açıklama için bakınız. Besim Atalay, **Dîvânü Lügati!t-Türk Tercümesi III**, s. 182.
154 Bu ekin Eski Türkçe dönemindeki kullanımını görmek için bakınız: A. Von Gabain, Eski Türkçenin Grameri, Ankara, 2003, s.48.
155 Zeynep Korkmaz, **a.g.e.**, s.111.

boyun > boyna- “dik başlılık etmek”.
bulun > buluna- “esir etmek”.
esin > esne- “esmek”.
köz > köze- “ateşi karıştırmak”.
küz > küze- “güz mevsimini geçirmek”.
küç > küçe- “zorlamak, baskı yapmak, zulmetmek”.
öt > öte- “ödemek”.
tüş > tüşe- “düş görmek”.
yaz- > yaza- “yaz mevsimini geçirmek”.
ḳopuz > ḳopuza- “kopuz çalmak”.

2.1.2.4.2. –ad- / -ed-

Günümüz Türkiye Türkçesinde kullanımı mevcut değildir. İki ayrı ekin birleşmesi sonucu ortaya çıkan bu ek, geçişli ve dönüşlü fiiller oluşturmaktadır.[156] Eski Türkçeden[157] bu yana kullanım alanı geniş olan bu ek oldukça işlektir.

at > atad- “atın tay at olması”.
bilig > bilged- > biliged- “bilgili olmak, hikmet sahibi olmak, akıllanmak”.
köp > köped- “çoğalmak”.
er > ered- “erkekleşmek”.
ḳut > ḳutad- “saadetli olmak, kut sahibi olmak”.
küç > küçed- “güçlenmek”.
uluġ > ulġad < uluġad- “ululaşmak, büyümek”.
yarp > yarpad- “sağlamlaşmak”.

2.1.2.4.3. –ar- / -er-

Bu ekin işleklik sahası sınırlıdır.[158] İsim kök ve gövdelerine gelerek geçişsiz ve dönüşlü fiiller oluşturan bu ek Eski Türkçe döneminden beri yaygın olarak

---

[156] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, ss.149-150.
[157] Bu ekin Eski Türkçe dönemindeki kullanımını görmek için bakınız: A. Von Gabain, **a.g.e.**, 2003, s.48.
[158] Ergin, **a.g.e.**, s.182.

kullanılmaktadır. Bu ekle genellikle renk adlarından fiiller yapılır. Batı Türkçesine geçişte ek başındaki –g sesi düştüğü için ekin kullanımında bir karışıklık meydana gelmiştir.[159]

al > alar- “kızarmak”.[160]
kök > kök- er- > kög- er- “göğermek, gök rengini almak”.
köl > köler- “göl haline gelmek”.
sarıġ > sarıġ- ar- > sar- ġar- “Sararmak”.
tün > tüner- “kararmak”.
üst > üster- “gâlip gelmek için yarışmak”.
toz > tozar- “bir yerden toz kalkması”.
pus > pusar- “sislenmek”.

2.1.2.4.4. –da- / -de-

Türk dilinde Eski Türkçeden beri görülen bu ek Eski Türkçe döneminde hem d li hem de t li şekillerde kullanılmıştır.[161] Bu ek isimlere gelerek etken ve geçişli fiiller yapar. Ayrıca taklidî kelimelere gelerek geçişsiz fiiller meydana getirir.[162] Kullanım alanı fazla geniş olmayan bir ektir. Ekin en fazla kullanıldığı kelimeler taklit veya yansıma sonucu meydana gelen kelimelerdir.[163]

baġ < baġda- “bir insanı güreşte sarmaya kalkışmak”.
al < alda- “kandırmak, aldatmak, hile yapmak”.
oḳ < oḳta- < oḳda- “ok atmak”.
iz < izde- “izlemek, takip etmek”.
ün < ünde- “seslenmek, çağırmak”.
çıl < çılda- “çıldır çıldır ses çıkarmak”.
sıġ < sıġta- < sıġda- “Ağlamak, sızlanmak”.
tıl < tılda- “engel olmak”.

---

[159] Batı Türkçesinin ilk devresini teşkil eden Eski Anadolu Türkçesi döneminde ekin edebî eserlerdeki kullanımı ve fonksiyonu için bkz: Timurtaş, **a.g.e.**, s.997.
[160] Bu ekle yapılmış kelime örnekleri için bakınız: Mansuroğlu, **a.g.e.**, ss.141-182.
[161] Bu ekin Eski Türkçe dönemindeki kullanımını görmek için bakınız: A. Von Gabain, **a.g.e.**, s.50.
[162] Gülensoy, **a.g.e.**, s.375.
[163] Banguoğlu, **a.g.e.**, ss.204-205.

2.1.2.4.5. –ġar- / -ger; -ḳar- / -ker-

Batı Türkçesine geçişte ek başındaki –g ve -ġ sesleri düzenli olarak düşmüştür. Bu nedenle ekin Batı Türkçesindeki kullanımı iki farklı ekin birleşmesi sonucu oluşan bu ek isimlerin sonuna gelerek hem ettirgen hem de geçişsiz fiiller yapmaktadır.[164]

iç > içker- "içeriye sokmak".
muŋ > muŋḳar- "bunalmak, sıkıntıya düşmek".
suw > suwġar- "su vermek, sulamak".
at > atġar- "ata binmek".
tüp > tüpker- "bir şeyin aslını araştırmak".
çın > çınġar- "araştırmak, tahkik etmek".
taz > tazġar- "kelleşmek, dazlak olmak".
süt > sütger- "süt gibi sulu olmak".

Bu ekin bir değişimi sonucu –ġır- / -gir- şekli de metinlere yansımıştır. Fazla işlek değildir.

toz > tozġır- "Bir şeyin toz olması, tozlanmak".
taz > tazġır- "Kelleşmek, dazlak olmak".

2.1.2.4.6. –ı- / -i-

Eski Türkçe döneminden beri kullanılmakta olan bu ek Karahanlı Türkçesi devresinde de varlığını korumuştur.[165] İsim kök ve gövdelerinin sonuna gelerek etken ve geçişsiz fiiller yapan işlek bir ektir. Bu ek, günümüz Türkiye Türkçesinde kullanım alanından düşmüştür. Ancak kalıplaşmış birkaç kelimede varlığını devam ettirmektedir.

berk- i > bek- i- > beki- "sağlamlaşmak".[166]

---

164 Mansuroğlu, Karahanlıca, a.g.e., ss.141-182.
165 Ergin, a.g.e., s.182.
166 Kelime örnekleri ve açıklamalar için bakınız: Mansuroğlu, a.g.e., ss.141-182.

adaş > adaşı- "arkadaş olmak, dostluk kurmak".
but > butı- "Ağaç ve benzeri şeyleri budamak".
ḳam > ḳamı- "İsteğe gelmek, heyecanlanmak".
kin > kini- "Birşeye geç kalmak".
ökül > ökül- i- > ökli- > "Yığılmak, çoğalmak".
öl > öli- "ıslanmak".
saḳ > saḳı- "Hayal gibi görünmek".

2.1.2.4.7. –ır- / -ir-

Bu ek genellikle tek başına hiçbir anlam taşımayan isim kök ve gövdelerine gelerek yeni fiiller meydana getirmektedir. Fazla işlek bir ek değildir.

bırḳ > bırḳır- "homurdanmak".
ḳaḳ > ḳaḳır- "boğazı gürültülü bir şekilde temizlemek".
çaḳ > çaḳır- "seslenmek, çağırmak".

2.1.2.4.8. -ḳ / -k

Bu ek Karahanlı Türkçesi yazı dili devresinde en sık kullanılan yapım eklerindendir. Çoğunlukla kök halindeki isimlere gelerek geçişsiz fiiller meydana getiren işlek bir ektir.[167]

at > atıḳ- "namı duyulmak".
aġu > aġuḳ- "zehirlenmek".
and > andıḳ- "yemin etmek, and içmek".
baş > başıḳ- "baş olmak, önde gitmek".
çav > çavıḳ- "şöhret sahibi olmak".
bir > birik- "birikmek, toplanmak".
çın > çınıḳ- "bir şeyin doğrulanması, gerçeğin ortaya çıkması".
tar > tarıḳ- "daralmak".
tat > tatıḳ- "paslanmak".

---

[167] Hacıeminoğlu, a.g.e., ss.154-155.

tusu > tusuḳ- "şifalı gelmek".
yaş > yaşıḳ- "insanın gözünün yaşarması".
taş > taşıḳ- "dışarı çıkmak".
uç > uçuḳ- "bir şeyin sonuna, ucuna varmak".

2.1.2.4.9. –la- / -le-

İsimden fiil yapma ekleri içerisinde en işlek olan ek budur.[168] Eski Türkçeden günümüz Türkiye Türkçesine kadar her devirde sıkça kullanılan, isim kök ve gövdelerine gelerek etken fiilller yapan çok işlek eklerimizden bir tanesidir. Bu ek Eski Türkçeden beri hep aynı kalmıştır. Günümüz Türkiye Türkçesinde ek bünyesindeki ünlünün –y sesinin etkisiyle bazen darlaştığı gözlenmektedir.[169]

bedük > bedükle- "bir şeyi ululamak, büyük görmek".
beg > begle- "bey saymak, bey görmek".
ḳarı > ḳarıla- "bir kimseyi yaşlı görmek, yaşlı saymak".
em > emle- "bir şeyi ilçalamak".
tuz > tuzla- "bir şeyi tuzlamak".
yar > yarla- "tükürmek".
kök > kökle- "köklemek, bir işin aslına vâkıf olmak".
talu > talula- "seçkin hale getirmek, çok iyi seçim yapmak".
tüp > tüple- "bir şeyin aslını, kökünü aramak, araştırmak, ona vâkıf olmaya çalışmak".
çaġır > çaġırla- "şıra yapmak".
et > etle- "bir şey için et hazırlamak".
sarıġ > sarıġla- "bir nesneyi sarılaştırmak, sarı hale getirmek".
töş > töşle- "bir şey, in döşüne vurmak".
yaġır > yaġırla- "yarayı iyileştirmek, iyi hale getirmek".
beliŋ > beliŋle- "korkmak".
ḳuş > ḳuşla- "av yapmak".

2.1.2.4.10. –ra- / -re- / -rı- / -ri-

---

168 Ergin, **a.g.e.**, s.180.
169 Korkmaz, **a.g.e.**, s.119.

Genellikle taklidi isimlerin sonuna gelerek fiiller yapan işlek eklerimizden bir tanesidir. Bu şekildeki fiillerde ek-kök ayrımı yapmak çok güçtür. Çünkü kelimenin asıl anlamı eke yüklenmiştir.[170]

çıḳ > çıḳra- “gıcır gıcır ses çıkarmak”.
buḳ > buḳra- “hayvanın sıçraması”.
çoḳ > çoḳra- “suyun kaynaması”.
ıŋ > ıŋra- “devenin bağırması, inlemesini anlatmak için bu ifade kullanılır”.
çıl > çılra- “ok ve benzeri şeylerin çıldır çıldır ses çıkarması”.

2.1.2.4.11. –sa- / -se-

Eski Türkçeden bu yana kullanılan bu ekin işleklik sahası fazla geniiş değildir.[171] Karahanlı Türkçesi devrinde fiilden fiil yapan ek olarak da kullanım sahasına giren bu ekin durumu esasen Türk dilinin kurallarına uygun değildir.[172] Ancak bu ek Karahanlı devri eserlerinde fiillerden yapılmış isimlerin üzerine gelerek kullanılmaktadır.

barıġ > barıġsa- “bir yere gitmek, varmak istemek, dilemek”.
berig > berigse- “verir gibi olmak, vermek istemek”.
bilig > biligse- “bir konuda bilgi sahibi olmayı dilemek”.
kelig > keligse- “gelmek istemek”.
aş > aşsa- “yemek yemeyi istemek”.
balıḳ > balıḳsa- “canı balık yemek istemek”.
kök > kökse- “göğe çıkmayı dilemek”.
uluġ > uluġsa- “bir şeyin büyüğünü istemek”.

2.1.2.4.12. –sı- / -si-

İsim kök ve gövdelerine gelen bu ek, ifade ettiği şeye karşı yaklaşma, yüz tutma eğilimini ifade eden fiiller yapmaktadır. Karahanlı eserlerinde çok sık görülmez.

---

170 Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s.158.
171 Gülensoy, **a.g.e.**, s.375.
172 Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, ss.159-160.

yaġ > yaġsı- “bir şeyin yağ tadını alması”.
ḳuruġ > ḳuruġsı- “bir şeyin kurumaya yüz tutması”.
suw > suwsı- “bir şeyin sulanması”.

2.1.2.4.13. –sıra- / -sire-

Bu ek daha çok Eski Türkçe döneminde kullanılmaktaydı. Karahanlı devri eserlerinde fazlaca kullanılmayan bu eki bir kelimede görmekteyiz. baş-sıra- “başsız bırakmak” (KB 4329)

2.1.2.4.14. –u- / -ü-

İsim kök ve gövdelerine gelerek genellikle geçişsiz ve dönüşlü fiiller oluşturan işlek bir ektir. Az da olsa geçişli ve etken fiiller de oluşturmaktadır.[173] Bu ekle yapılan fiiller olma ve yapma ifade ederler.[174]

bay > bayu- “zenginleşmek”.
boş > boşu- “boşaltmak, serbest kalmak”.
ḳız > ḳızu- “pahalanmak, değerlenmek”.
tar > taru- “daralmak, darlaşmak”.
taş > taşu- “taşımak, dışarı çıkmak”.

2.1.2.5. Hal Ekleri

İsim kök ve gövdelerine gelerek onları bir düzene koyan ve onlara nitelik kazandıran eklerdir. Bir başka ifade ile ismi işleten eklerdir.

2.1.2.5.1. Yalın Hal

Yalın hal, isimlerin herhangi bir çekim eki almamış basit durumuna verilen addır.[175]

---

173 Mansuroğlu, a.g.e. ss.141-182.
174 Ergin, a.g.e., s.182.
175 Gülensoy, a.g.e., s.386.

baş “baş”.
apa “ana”.
üküş “çok”.
budun “millet”.
ḳara “ḳara”.

2.1.2.5.2. İlgi Hali

Adından da anlaşılacağı üzere ismin ne ile ilgili bulunduğunu ifade eden bir ektir.[176]

ata-nıŋ ölümi (KB, 5168) “babanın ölümü”
ḳamuġ-nuŋ firāḳı (KB, 6206) “toplumun ayrılığı”.
ölüm-nüŋ ḳurı (KB, 1476) “ölümün sonu”

Örneklerde de görüldüğü gibi Karahanlı Türkçesindeki ilgi hali ekleri –nıŋ / -niŋ; -nuŋ / -nüŋ’ dür.

2.1.2.5.3. Yükleme Hali

Bu hal eki, esasen kullanıldığı cümlede ekli olduğu ismi belirtili nesne yapmaktadır.

ajunuġ kezer (KB, 747) “dünyayı gezer”.
aḳıġ berk ḳuçar (KB, 3036) “beyazı iyi sarar”.
arıġlıḳnı sevmiş turur (KB, 2856) “Temiz kimseyi sevmiştir”.

Karahanlı Türkçesindeki yükleme hali ekleri –ġ / -g; -n; -nı / ni’dir.

2.1.2.5.4. Yönelme Hali

---

[176] Korkmaz, **a.g.e.**, s.23.

Bu ek ismin sonundaki sesin kalınlığına ve inceliğine göre isme eklenir.[177] Cümle içindeki görevi yer bildirmektedir.

ataḳa ewürdi yüzin (KB, 1184) "Yüzünü babasına çevirdi".
bağḳa (KB, 1808) "bağa doğru".
yaşıl kökke (KB, 1002) "yeşil köke doğru".
erge biçek sançıldı (DLT II, 231-15) "Adama bıçak saplandı".
yanut birdi Odġurmış aydı bege "Odgurmuş beye cevap verdi".

-ḳa / -ke, -ġa / -ge; -a / -e Karahanlı Türkçesinde görülen yönelme hali ekleridir.

2.1.2.5.5. Bulunma Hali

Bulunma hali de tıpkı yönelme hali gibi cümle içerisinde dolaylı tümleç görevi görmektedir. "Nerede" sorusuna cevap veren bir haldir.[178]

başta (KB, 1836) "başta"
çoġda (KB, 5549) "çokta".
kişide (KB, 2966) "kişide"
begde (KB, 1984) "beyde".

Örneklerde de görüldüğü gibi Karahanlı Türkçesindeki bulunma hali ekleri –da / -de, -ta / te'dir.[179]

2.1.2.5.6. Ayrılma Hali

Karahanlı Türkçesindeki ayrılma hali ekleri ile Eski Türkçedeki ayrılma hali ekleri biçim yönünden benzerlikler göstermektedir.[180]

---

177 Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s.30.
178 Özkan, **a.g.e.**, s.115.
179 Mansuroğlu, **a.g.e.,** ss.141-182.
180 Karahanlı Türkçesinde kullanılan ayrılma hali eklerinin Eski Türkçe dönemindeki kullanımları için bakınız: A. Von Gabain, **a.g.e.**, s.64.

baḳar soldın hem öŋdin (KB, 1857) “Hem soldan hem de önden bakar”.
bu bordın (KB, 1338) “bu şaraptan”.
mini ol ḳamuġdın (KB, 4792) “beni o topluluktan”.
bol yazuḳta (KB, 1380) “ol günahtan”.

Bu dönem Türkçesindeki ayrılma hali ekleri –da / -de, -ta / -te; -dın / -din, -tın / -tin; -dun / -dün’dür.

2.1.2.5.7. Eşitlik Hali

Sonuna geldiği ismin kalınlık ve inceliğine göre –ça ve –çe halini alan bu ek bazı isimleri zarf yapar; bazılarını da edatlaştırır.[181]
Munça “Bunun gibi”.
Munça edgü atı (KB, 907) “bunca iyi atı”.
Ḳalı solça kelse (KB, 1392)
Eginke kedimçe (KB, 3800)

2.1.2.5.8. Vasıta Hali

Karahanlı Türkçesindeki vasıta hali eki genellikle -n sesi ile yapılmaktadır.

anın ıḍtı (KB, 93) “onunla gönderdi”.
özele (KB, 405) “kendiyle”.
terkin (KB, 1331) “terk ile”.
alın (KB, 2546) “hile ile”.

Türk dilinin hemen her safhasında çok önemli bir yere sahip olan vasıta hali eki bu dönem eserlerinde –n; -la / -le olarak görülmektedir.

[181] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, ss.30-31.

2.1.2.5.9. Gösterme Hali

Karahanlı Türkçesindeki gösterme hali ekleri aynen ayrılma hali eklerinde olduğu gibi Eski Türkçe ile şekil yönünden benzerlikler göstermektedir.[182] Bu ek adından da anlaşılacağı gibi yön ifade etmektedir. Çevirilerde –a / -e doğru şeklimde anlam vermek gerekir.

anda bolup teŋrigerü tapġın öter (DLT III, 251-11) "Tanrıya doğru".
körür aġdı yirdin yuḳaru ḳopa (KB, 5678) "yukarıya doğru".
ḳarşıḳa (KB, 3099) "karşıya, karşı tarafa".

Bu dönem Türkçesinde görülen gösterme hali ekleri –ġaru / -gerü; -ḳaru / -kerü; -aru / -erü; -ra / -re ve –ru / rü'dür.

2.1.2.6. İsim-Fiiller

Karahanlı Türkçesi eserlerinde görülen üç çeşit isim fiil vardır. Fiilin ad şekli, durum veya oluşuna isim fiil adı vermekteyiz.[183] İsim fiillerde ne kişi ne de zaman anlamı vardır.[184] Karahanlı Türkçesinde görülen isim fiiller şunlardır.

2.1.2.6.1. –ış / -iş; -uş / -üş

Bütün fiil kök ve gövdelerine getirilen bu ek fiillerden fiil adı yapmaktadır.

bil- > biliş "tanıma, biliş".
baḳ- > baḳış "Karşılıklı bakış".
çal- > çalış "çelme, güreş".
bul- > buluş "kişinin bir işi yapması sonucu elde ettiği gelir, kazanç".

---

[182] Mansuroğlu, Karahanlıca, a.g.e., ss.141-182.
[183] Gülensoy, a.g.e., s.380.
[184] Ergin, a.g.e., ss.333-334.

2.1.2.6.2. –maḳ / -mek

Fiillerin sonuna gelerek onları fiil ismi yapan bu ekler tıpkı isimler gibi vazife görürler.[185] Bir başka ifadeyle isim fiil eki alıp isimleşmiş bir fiil artık isim olmuştur. Bu haliyle bunlar da diğer isimler gibi her zaman için isim çekim işletme eklerini alabilirler.[186]

ayıt- > ayıtmaḳ "söylemek".
bar- > barmaḳ "varmak".
küdez- > küdezmek "korumak".
ḳaç- > ḳaçmaḳ "kaçmak".
saḳla- > saḳlamaḳ "saklamak".
ıḍ- > ıḍmaḳ "göndermek".

2.1.2.6.3. –ma / -me

Karahanlı Türkçesinde işlek olarak kullanılan isim fiil eklerinden birisidir. Bu ek görev olarak iş adları meydana getirir.
eg- > egme "evin kemerine verilen ad".
bıç- > bıçma "biçme, kesme".
ḳar- > ḳarma "yağma".
uḍıt- > uḍıtma "taze peynire bu ad verilir".

2.1.2.7. Sıfat-Fiiller

Karahanlı Türkçesinde görülen sıfat-fiiller ve kelime örnekleri şu şekildedir.

2.1.2.7.1. –mış / -miş

Geçmiş zaman ifade eden sıfat-fiil eklerindendir.

---

185 Mansuroğlu, a.g.e., ss.141-182.
186 Hacıeminoğlu, a.g.e., s.163.

büt- > bütmiş “bitmiş sona ermiş”
ḳutad- > ḳutadmış kişi “murlu, kutlu olmuş insan”.
keç- > keçmiş kün “geçmiş gün”.
küdez- > küdezmişi “gözettiği, koruduğu kişi”.
ay- > aymışlarım “söylediklerim”

2.1.2.7.2. –dı / -di; -du / -dü

Karahanlı Türkçesi sahasında sık kullanılan bir sıfat-fiil eki olup geçmiş zaman ifade etmektedir.

ekin- > ekindi “ekilen, ekilmiş olan”.
um- > umdu “dilek, istek”.
ögün- > ögündi “övülen kişi”.
ödrün- > ödründi “seçilmiş”.
sürin- > sürindi “sürünen”.

2.1.2.7.3. –ar / -er

Geniş zaman ifade eken sıfat-fiil eklerindendir.

küy- > küyer ot (KB, 5396) “yanar ateş”.
kül- > küler yüz (KB, 3953) “güler yüz”.
külçir- > külçirer sevüg (KB, 5680) “tatlı gülemseyiş”.
keç- > keçer kün (KB, 5845) “geçen gün”.

2.1.2.7.4. –ur / -ür

Karahanlı Türkçesi sahasında sık kullanılan bir sıfat-fiil eki olup geniş zaman ifade etmektedir.[187]

kör- > körür köz (KB, 6640) "gören göz".

ulıt- > ulıtur kişi (KB, 342) "uluyan kişi, inleyen, sızlayan adam".

bar- > barurı (KB, 37) "varanı".

2.1.2.7.5. –maz / -mez; -mar / mer

Geniş zaman ifade eden bu sıfat-fiil eki –ur, -ür sıfat-fiil ekinin olumsuzudur.[188]

yayıl- > yayılmaz (KB, 1428) "sarsmayan, kımıldatmayan".

köç- > köçmez (KB, 4815) "göçmeyen".

kerek- > kerekmez (KB, 50) "gerekmeyen".

körün- > körünmez (KB, 537) "göze görünmeyen".

ber- > bermes (DLT III, 129-7) "bir şeyi vermeyen".

2.1.2.7.6. –ġlı / -gli

Karahanlı Türkçesi eserlerinde sıklıkla görülen bu ek geniş zaman ifade etmektedir.[189]

bil- > biligli "bilen, bilici".[190]

kör- > körügli "gören".

keç- > keçigli "geçen, geçici".

bér- > bérigli "veren, verici".

ayt- > aytıġlı "söylenen".

oġra- > oġraġlı "uğrayan".

tur- > turuġlı "sabit, yerinde duran, kımıldamayan".

---

187 Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s.165.
188 Banguoğlu, **a.g.e.**, ss.462-464.
189 Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, ss.166-167.
190 Kelime örnekleri için bkz: Mansuroğlu, **a.g.e.**, ss.141-182.

2.1.2.7.7. –ġan / -gen

Batı Türkçesine geçiş döneminde Eski Türkçedeki ek başında bulunan –ġ ve –g sesleri düşmüştür.[191] Türk dilinin en yaygın sıfat-fiillerinden olan bu ek Türkiye Türkçesinde –an / -en biçimindedir. Karahanlı eserlerinde sıkça gördüğümüz –ġan / -gen sıfat-fiil eki işlev olarak geniş zaman bildirmektedir.

işit- > işitgen "işiten, duyan".
aç- > açġan "açan".
arıt- > arıtġan "arıtan, temizleyen, arındıran".
batur- > baturġan "batıran, salmayan, bağlı bırakan".
ödür- > ödürgen "bir şeyi seçmesini iyi bilenlere genellikle bu ad verilmektedir".
bér- > bérgen "veren".
anut- > anutġan "hazırlayan"
ısır- > ısırġan "ısıran".

2.1.2.7.8. –ġu / -gü

Karahanlı Türkçesinde sıkça kullanılan bu ek Eski Türkçede zaman çekimlerinde kullanılmaktaydı.[192] Esasen bu sıfat-fiil bir gereklilik ifade eder. Ama bu ekin asıl işlevi gelecek zaman ifadesi taşımasıdır.[193]

bar- < barġu yer (DLT I, 33-5)"varacak yer".
kit- < kitgü yol (KB, 697) "gidilmesi gereken yol".
ḳal- < ḳalġu yer (KB, 1205) "yatılacak, konaklanılacak, kalınacak yer".
yorıma- < yorımaġu söz (KB, 3828) "söylendiği halde karşıdakine tesir etmeyen söz".
tur- < uzun turġa beglik (KB, 1454) "uzun duracak, ömrü uzun beylik".

2.1.2.7.9. ġuçı / güçi; -ġuluḳ / -gülük; -ġusı / -güsi

---

[191] Banguoğlu, **a.g.e.**, ss.422-427.
[192] A. Von Gabain, **a.g.e.**, s.52.
[193] Konu hakkında geniş bilgi ve örnekler için bakınız: J. Eckmann, **a.g.e.**, ss.117-119.

Ekin yapısına baktığımız zaman bunun –ġu / -gü sıfat-fiil eklerine değişik yapım ekleri getirilmesi sonucu oluştuklarını görmekteyiz.[194] Başka bir ifadeyle bu ekler dilin tarihî gelişme seyri içinde kalıplaşmışlardır. Bu ekler işlev olarak gelecek zaman anlamı taşımaktadırlar.

al- > alġuçı "alan, alıcı".
bér- > bérgüçi "veren, verici".
bar- > barġuçı "varan, varıcı".
ḳal- > ḳalġuçı "kalan, kalıcı".
keç- > keçgüçi "geçen, geçici".
öl- > ölgülük "ölümlü olan".
yi- > yigüsi "yiyeceği herhangi bir şey".

2.1.2.7.10. –daçı / deçi; -taçı / -teçi

Eski Türkçenin gelecek zaman ifade eden partisip eklerinden birisi olan bu ek Batı Türkçesinin ilk devrelerinde çok az görülmektedir. Eski Anadolu Türkçesi dönemine gelindiği zaman ek tamamen unutulmuş, kaybolmuştur. Karahanlı Türkçesinde gelecek zaman ifade eden sıfat-fiil olarak kullanılan bu ek Eski Türkçede zaman çekimlerinde kullanılmakta idi. Kullanım sahası geniş bir ek olup dönem eserlerinde sıkça kullanılmıştır.

ḳıl- > ḳıldaçı "kılan, yapan"
bil- > bildeçi "bilen, bilici".
kiter- > kiterdeçi "gideren, giderici".
kel- > keldeçi "gelen, gelici".
tut- > tuttaçı "tutan, tutucu".
bar- > bardaçı "varan, varıcı".

2.1.2.7.11. –ası / -esi

---

194 Hacıeminoğlu, a.g.e., ss.168-169.

Karahanlı Türkçesinde sıfat-fiil olarak kullanılan bu ek Eski Oğuz Türkçesinde gelecek zaman ifade etmektedir. Karahanlı Türkçesindeki kullanım şekil ve anlam olarak Türkiye Türkçesinde de varlığını muhafaza etmektedir.

tur- > turası yer (DLT I, 33-7) “durulacak yer”.
kel- > kelesi (DLT II, 69-2) “gelecek olan”.
bar- > barası yer (DLT I, 33-6) “Gidilmesi gereken, varılması elzem olan yer”.
aġ- > aġası taġ (DLT II, 68-17) “çıkılması gereken dağ, aşılması gerekli dağ”.
ḳur- > ḳurası ya (DLT II, 68-7) “kurulması gerekli yay”.

2.1.2.8. Zarf-Fiiller

Karahanlı Türkçesinde kullanılan zarf-fiiller şunlardır:

2.1.2.8.1. –p / -(ı)p / -(i)p / -(u)p / -(ü)p

Eski Türkçeden günümüze kadar kullanılan bu zarf-fiil eki Karahanlı Türkçesinde de fazlaca kullanılmıştır. Batı Türkçesinin başlarında p sesinin etkisiyle bu ekin ünlüsünün yuvarlaklaştığını görmekteyiz. Ekin ünlü uyumuna girmesi Osmanlıcanın ortalarında meydana gelmiştir. [195]

bér- > bérip “vererek”
al- > alıp “alıp “alarak”.
bezen- > bezenip (KB, 6633) “bezenerek”.
beliŋle- > beliŋlep “korkarak, ürkerek”.

2.1.2.8.2. –uban / -üben; -upan / -üpen

Bu ek Karahanlı Türkçesi eserlerinde fazla kullanılmamakla beraber bir kaç kelimede görülmektedir. Bu dönem eserlerinde fazla görülmeyen bu ek, Eski Anadolu

---

[195] Banguoğlu, **a.g.e.**, ss.422-424.

Türkçesinin belirleyici özelliği durumundadır. Eskiden beri kullanılan ve bugün unutulmuş bulunan bu ek esas olarak *p* zarf-fiilinden genişlemiştir.

ḳoş- > ḳoşupan (KB, 58) "yazarak"[196]
uḳ- > uḳupan (KB, 22) "anlayarak".
bar- > baruban (DLT I, 96-8) "vararak".

2.1.2.8.3. –ı / -i; -u / -ü

Bu zarf-fiil-eki Türkçenin hemen her devresinde sıklıkla kullanılmıştır.[197] Bu ek önceleri ünlü uyumu dışında kalmıştır. Sözkonusu ekin yuvarlak şekilleri bazen düz fiillere de getirilmiş böylece ekin yuvarlak şekilleri ortaya çıkmıştır. [198]

arslanla- < arslanlayu "arslan gibi"
artur- < arturu bar- "arttırmak".
ay- < ayu bir- "söyleyivermek".
aş- < aşnu "önce".
yetür- < yetürü "iyice, tamamen".

2.1.2.8.4. –a / -e

Bu zarf-fiil eki de Karahanlı devri eserlerinde sıklıkla kullanılmıştır.[199] Eski Türkçeden beri tek ses şeklinde kullanılan bu ek günümüzde zarf-fiil tekrarlarında görülmektedir. Eski Anadolu Türkçesinden sonra ekin tek kullanımı ortadan kalkmış tekrarlı şekilleri kalmıştır. [200]

sev- > seve baḳ- (KB, 135) "severek bakmak".
ḳız- > ḳıza baḳ- (KB, 4895) "kızarak bakmak".
kül- > küle baḳ- (KB, 4997) "gülerek bakmak".
aç- > aça bir- (KB, 6207) "açıvermek".

---

[196] Buradaki koş- fiili "yazmak" anlamına gelmektedir.
[197] Korkmaz, **a.g.e.**, s.174., Ergin, **a.g.e.**, s.340.
[198] Recep Toparlı, **a.g.e.**, s.135.
[199] Mansuroğlu, **a.g.e.**, ss.141-182.
[200] Ergin, **a.g.e.**, ss.339-340.

tut- > tuta bir (KB, 6266) “tutuvermek”.
ert- > erte (KB, 5940) “erken, sabahtan”.
ḳat- > ḳata (KB, 1207) “defa, kez”.

2.1.2.8.5. –ġınça / -ginçe

Eski Türkçeden beri kullanılan bu zarf-fiil ekinde bir hareket ifadesinin yanı sıra başka bir hareket durumunun ortaya çıktığı zamanı gösterme şeklinde bir zaman ifadesi vardır. Olumlu ve olumsuz fiiller üzerine gelebilen bu ekin Türkiye Türkçesindeki kullanımında ek başındaki –ġ ve –g seslerinin düştüğünü görmekteyiz.

ölme- > ölmeginçe (KB, 876) “ölmeyince, ölmediğin zaman”.
u- > uġınça (KB, 4256) “İktidar sahibi olunca, gücü ele geçirince”.
toḍma- > taḍmaġınça (KB, 3766) “doymayınca”.
sıma- > sımaġınça (KB, 4807) “kırılmayınca”.
bolma- > bolmaġınça (KB, 120) “olmayınca, olmadığı zaman”.

2.1.2.8.6. –madın / -medin; -madı / -medi; / -mayın / -meyin

Eski Türkçe devresinde bu ekin t’li şekilleri de vardı. Günümüz Türkiye Türkçesinde ek –madan, -meden biçimindedir. Olumsuzluk ifade etmektedir.

sev- > sevmeyin (KB, 933) “sevmeden, sevmeyince”.
tın- > tınmadın (KB, 669) “nefes almadan, soluk almaksızın”.
kör- > körmeyin (KB, 1230) “görmeyince”.
bil- > bilmedi (KB, 4187) “farkında olmayarak, bilmeden”.
ḳoḍ- > ḳoḍmadın (KB, 6443) “koymadan, bırakmadan”.

2.1.2.8.7. –ġalı / -geli

Eski Türkçeden beri sıkça kullanılan bu zarf-fiil ekinin Türkiye Türkçesindeki şekli –alı / -eli’dir. Sebep gösteren bir zarf-fiil ekidir. Aynı zamanda süreç ifade eder.[201]

---

[201] Gülensoy, **a.g.e.**, ss.420-424.

ḳıl- > ḳılġalı (KB, 3214) “kılalı beri kılarak”.
öl- > ölgeli (KB, 1136)“öleli, ölerek”.
bar- > barġalı (DLT III, 372-6) “varalı”.

2.1.2.8.8. –duḳta / - dükte

Bu ek, sıfat-fiil eki olan –duḳ / -dük ekine, bulunma hali ekinin ilave edilmesiyle oluşmuştur.[202]

ḳarış- > ḳarıştuḳta (KB, 2310) “karıştığı zaman, karıştığında”.

2.1.2.9. Fiil Çekimi

Karahanlı Türkçesinde geçmiş zaman çekimi iyelik kökenli şahıs ekleri ile; emir çekimi şahıslara özel eklerle; diğer zaman çekimleri ise şahıs zamirleri ile yapılmaktadır.[203]

2.1.2.9.1. Görülen Geçmiş Zaman Çekimi

Görülen geçmiş zaman çekimi, Karahanlı Türkçesinde –dı / -di; -du / -dü; -tı / -ti; -tu / -tü ekleri ile gerçekleşmektedir. Karahanlı Türkçesinde kel- fiilinin görülen geçmiş zaman çekimi şu şekildedir.

kel-di-m	kel-di-miz
kel-di-ŋiz	kel-di-ŋ
kel-di-ler	kel-di

---

202 Hacıeminoğlu, a.g.e. s.175.
203 Hacıeminoğlu, a.g.e., s.182.

2.1.2.9.2. Geniş Zaman Çekimi

Bu dönem Türkçesindeki geniş zaman ekleri –r; -ur / -ür; -ır / -ir; -ar / -er'dir.[204] Yat- fiilinin Karahanlı Türkçesinde geniş zaman çekimi şu şekildedir:

yat-ur men	yat-ur miz
yat-ur sen	yat-ur siz
yat-ur	yat-ur-lar

2.1.2.9.3. Anlatılan Geçmiş Zaman Çekimi

Karahanlı Türkçesinde anlatılan geçmiş zaman ekleri sadece –mış / -miş ekleri ile yapılmaktadır.[205]

Bar- fiilinin bu dönemdeki anlatılan geçmiş zaman çekimi şu şekildedir.

bar-mış men	bar-mış miz
bar-mış sen	bar-mış siz
bar-mış	bar-mış-lar

2.1.2.9.4. Gelecek Zaman Çekimi

Karahanlı Türkçesinde gelecek zaman çekimi –ġay / -gey; -ġa / -ge ve –ġu / -gü ekleri ile yapılmaktadır.[206] İç- fiilinin Karahanlı Türkçesinde gelecek zaman çekimi şöyledir:

iç-gey men	iç-gey miz
iç-gey sen	iç-gey siz

---

204 Mansuroğlu, **a.g.e.**, ss.141-182.

205 Bu ekin yuvarlak şekilleri Eski Türkçe ve Karahanlı Türkçesinde kullanılmıyordu. Türkiye Türkçesinde ekin uyum içerisinde olduğunu görmekteyiz.

206 Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, ss.187-188.

iç-gey iç-gey-ler

2.1.2.9.5. Şart Kipi

Günümüz Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Karahanlı Türkçesinde da şart çekimi[207] -sa / -se ekleri vasıtasıyla yapılmaktadır. Ti- fiilinin Karahanlı Türkçesinde şart çekimi şöyledir:

ti-se men	ti-se miz
ti-se sen	ti-se siz
ti-se	ti-se-ler

2.1.2.9.6. Emir Kipi

Diğer çekimlerden farklı olarak Karahanlı Türkçesinde emir çekimlerinin şahıslara göre ayrı ayrı çekimleri vardır.[208] Şahıslara göre bu ekler şu şekildedir:

1. Teklik Şahıs: -ayın / -eyin; -yın / -yin; -ay / -ey; -ayı / -eyi; -yı / -yi; -eyim.
2. Teklik Şahıs: -ġıl / -gil;[209] -ġın / -gin
3. Teklik Şahıs: -su / -sü; -sun / -sün; -sunı / -süni
1. Çokluk Şahıs: -alıŋ / -eliŋ; -alım / -elim; -lım / -lim
2. Çokluk Şahıs: -ŋ / ŋlar
3. Çokluk Şahıs: -sular / -süler; -sunlar / -sünler

kör- fiilinin Karahanlı Türkçesinde emir çekimi şu şekildedir:

kör-eyin	kör-elim
kör-gil	kör-ü-ŋ
kör-sün	kör-sünler

---

207 Ek hakkında geniş bilgi almak için bkz. Korkmaz, **a.g.e.,** ss.681-689.
208 Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s.190.
209 Bu emir eki hakkında en kapsamlı bilgiyi almak için bakınız: Ahmet Caferoğlu, **Türkçemizde –ġıl ve –gil Emir Eki,** TDAY-B 1971, ss.1-10.

2.1.2.9.7. Gereklilik Kipi

Türkiye Türkçesindeki gereklilik kipi –malı / -meli Karahanlı devri eserlerinde görülmez. Karahanlı Türkçesinde gereklilik çekimi –ġu / -gü, -ġu / -gü + kerek veya kerek + ...-sa / -se kalıbıyla gerçekleştirilmektedir.[210] Ay- fiilinin Karahanlı Türkçesinde[211] gereklilik çekimi şu şekildedir:

ay-ġu kerek men	ay-ġu kerek miz
ay-ġu kerek sen	ay-ġu kerek siz
ay-ġu kerek	ay-ġu kerek

2.1.2.10. Çokluk Eki

Çokluk eki –lar / -ler'dir: alplar, begler, ernekler, kırlar, ülüşler.

2.1.2.11. İyelik Ekleri

Teklik I. Şahıs: *-m:* öpkem, sözüm, köŋlüm, atım, kutum.
Teklik II. Şahıs: *-ŋ:* sözüŋ, yoluŋ, begiŋ, tilekiŋ, başıŋ.
Teklik III. Şahıs: *-ı, -i:* tüpi, kanı, süsi, yakşısı, boguzı.
Çokluk I. Şahıs: -mız, -miz, -muz, -müz: birimiz, könlümüz.
Çokluk II. Şahıs: *-ŋız, -ŋiz, -ŋuz, -ŋüz:* başıŋız, közüŋüz.
Çokluk III. Şahıs: *-ları, -leri:* aşları, işleri.

2.1.3. Karahanlı Eserlerindeki Yazım Farklılıkları

Büyük Türk dilini tarihî devirlere ayırdığımız zaman Karahanlı Türkçesi miladî XI. yüzyılın başı ile 13. yüzyılın ilk dönemlerine rastlamaktadır.[212] Bu dönem Türk dil ve kültür tarihi açısından çok önemlidir. Çünkü Türkler toplu olarak bu zaman dilimi içerisinde İslâm dâiresine girmişlerdir. İslâmiyetin kabulü ile birlikte edebi eserlerde

---

210 -malı, -meli gereklilik kipi Türkiye Türkçesinde ortaya çıkmış bir ektir.
211 Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, ss.31-32.
212 Ercilasun, **a.g.e.**, s.471.

işlenen konularda da farklılaşma göze çarpar.[213] Nitekim Uygurlar zamanında vücuda getirilen eserlerde genellikle Maniheizm, Budizm unsurları göze çarpmaktaydı. Türklerin müslümanlığı kabul etmeleriyle beraber bu değişim islâmî içerikli eserlerin ortaya konulmasına zemin hazırlamıştır. Karahanlılar zamanından günümüze kadar ulaşabilmiş beş büyük eseri daha önce belirtmiştik.[214]

Hâkâniye Türkçesi[215] ile kaleme alınmış eserlerde Arapça ve Farsça kelimeler azımsanmayacak kadar yer tutmuştur.[216] Bu durumun nedenlerinden birisi de Türklerin X. yüzyılda toplu olarak İslâm dinine girmesidir. Tasavvuf içerikli bir eser olan Atebetü'l-Hakâyık'ta Arapça ve Farsça kelimeler öz Türkçe kelimeleri unutturacak kadar çoktur.[217] Dolayısıyla Arapça ve Farsçadan dilimize girmiş olan bu kelimeler, dönemin eserlerinde farklı yazım şekilleriyle karşımıza çıkmaktadır. Bir başka ifade ile alıntı kelimelerin büyük çoğunluğu bazı söyleyiş değişikliklerine uğramış yani Türkçeleşmiştir. Buna mukabil bazı kelimeler ise aslı bozulmadan aktarılmıştır. Öyle ki günümüzde bile başka dillerden kelime alırken bu sözler Türkçe söyleyiş tarzına uydurularak Türkçeleştirilmiştir.

Netice itibari ile dönem eserlerinde görülen imlâ farklılıklarının başında bu alıntı kelimeleri gösterebiliriz. Hatta bu durum bazen o kadar gelişme ve değişme göstermiştir ki bir kelime aynı edebî eser içerisinde farklı yazım şekilleri ile karşımıza çıkmaktadır.[218] Tabiki bu durum müellifle de yakından ilgilidir. O zamanda eserler elle meydana getirildiği için bazı yerler müstensihin gözünden kaçmış olabilir. Bu hadise günümüzde de devam etmektedir. Aynı eser içerisinde bazı Arapça ve Farsça kelimelerin farklı farklı şekillerde yazıldığı göze çarpar. Yazar bazen inceltme işareti (^) koyduğu kelimeye bazen de bu işareti koymamış olabilir. Günümüzden on asır önce yazılmış eserlerdeki imlâ farklılıkları gayet doğal görülebilir. Bir de o dönemde eseri

---

213 Agâh Sırrı Levend, **Türk Dilinde Sadeleşme Ve Gelişme Evreleri**, Ankara, 1960. Sözü edilen Arap ve Fars etkisi hakkında geniş bilgi için künyesi verilen bu çalışmanın "Giriş" kısmına bkz., ss.8-14.

214 Karahanlı Türkçesi ile yazılmış beş büyük eser, çalışmamızın giriş bölümünde tafsilatlı olarak sunulmuştur. (bkz. 1.3.1., 1.3.2., 1.3.3., 1.3.4., 1.3.5.)

215 Karahanlı Türkçesi çeşitli adlarla anıla gelmiştir. Bu döneme Hâkâniye Türkçesi, Müşterek Orta Asya Türk Yazı Dili ve İslâmî Devir Türkçesi gibi adlar yakıştırılmıştır. Fakat bu tâbirler içerisinde en uygun olanı "Karahanlı Türkçesi" ifadesidir.

216 Bu oranlar için "Söz Varlığı" kısmına bakınız. (4.2.)

217 Caferoğlu, **a.g.e.**, s.78.

218 Aynı kelimelerin farklı yazım şekilleri bu bölümün sonunda alfabetik olarak sunulmuştur.

vücuda getiren kişinin gayesi her zaman için bir dil çalışması olmamıştır. Yani bilinçli olarak Türkçeyi kusursuz kullanma gayesi her eser için söz konusu değildir.

Kaşgarlı Mahmut'un ifadelerine göre daha XI. yüzyılda Türk dilini kullanmada bir ayrılma vardı.[219] Genel olarak Doğu ve Batı Türkçesi[220] diye ayırdığımız bu dil şubelerinde yer alan boyların konuştuğu Türkçe tam bir bütünlük arz etmez. Nitekim o zamanda bile Türk dilinde değişme ve etkilenmelerin olduğunu bilmekteyiz. Bu etkilenmelerin başında İran tesiri vardır ki gerçekten dilimize azımsanmayacak ölçüde etki etmiştir. Bu konu üzerinde ileride bahsedeceğimiz "Söz Varlığı" konusunda ayrıca duracağız.

"Kelime çeşidi bakımından Dîvân, fevkalâde zengin sayılır. İrili ufaklı bir çok Türk boy ve uruklarından derlenmiş bir şiveler sözlüğü karakterini taşımaktadır. Asıl sözlüğün değeri de bundadır. Mukayeseli Türk grameri araştırmaları için en sağlam kaynaklarımızdandır." [221] Türk dilini konuşan çok sayıda boy vardır. Bu boyların konuştukları Türkçe birbirinden farklı özellikler göstermektedir. Hatta bazı boylar Türkçeyi tam olarak bilmedikleri gibi farklı dil konuşmaktaydılar. Kaşgarlının ifadesine göre en sağlam Türkçeyi, Oğuzlar başta olmak üzere Karahanlı topraklarında yaşayan Türk boyları kullanıyordu.

Hâkâniye Türkçesi ile yazılmış eserlerin müstensihlerinin hepsinin aynı Türk boyuna mensup olduğunu söylemek çok zordur. Müstensihlerin farklı olması veya ayrı ayrı boylardan olması bu eserlerin oluşumunda da farklılıklar meydana getiririr. Bazı Karahanlı eserlerinin yazım tarihleri de tam olarak bilinmemektedir. Üstelik yazım tarihinden bir kaç yüzyıl sonra istinsah edilen eserlerde bu tip imlâ farklılıklarının olması garipsenmemelidir. Dönem eserlerinden Atebetü'l-Hakâyık'ın XII. yüzyıl başlarında[222] yazıldığı tahmin edilmekle beraber mevcut nüshalarının yazı tarihi üç asır sonraya XV. yüzyıla[223] tekâbül etmektedir. Biliyoruz ki bir eserde aynı kelime dahi farklı yazım şekilleri ile karşımıza çıkmaktadır.

---

219 Ahmet Caferoğlu, **Kaşgarlı Mahmut**, İstanbul, 1999, s.49.
220 Fuat Köprülü, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ankara, 2004, s.176.
221 Caferoğlu, **a.g.e.,** s. 40.
222 Gülensoy, **a.g.e.**, s.269.
223 Atebetü'l Hakayık'ın 12. yüzyıl başlarında yazıldığı hususunda araştırmacılar aynı düşüncededir. Eserin Süleymaniye Kütüphanesinin Ayasofya bölümünde yer alan nüshasının istinsah tarihi 1480 yılıdır.

Karahanlı eserleri içerisinde imlâ bakımından diğerlerine göre en fazla değişme gösteren eser Yüknekli Edip Ahmet'in yazdığı, tasavvufî öğütleri içeren Atebetü'l-Hakâyık'tır. Bu eser konu itibari ile Kutadgu Biligle benzerlikler göstermesine rağmen dil ve şive yönlerinden bazı farklılıklar gösteririr. Bunun başlıca nedenlerinden birisi de eserde yer alan mahallî, yerli unsurlardır.[224]

Edip Ahmet her ne kadar eserini Türk dili ile yazdığını belirtse de bunda fazla başarılı olduğunu söyleyemeyiz.

Anın uş çıkardım bu Türkî kitab (478)

Atebetü'l-Hakâyık'ın dil ve şive yönünden dönemin diğer eserlerinden farklılıklar göstermesi doğal olarak çok sayıda imlâ değişmelerini de beraberinde getirmiştir. Zaten bu çağ Orta Asya Türk dil kültürüne ait eserlerin kısırlığı yüzünden, filolojik ve diyalektik ayrıntıları tespit etmek imkânsız gibidir. Bu durum dönem eserlerinin tamamında göze çarpan üzücü bir gerçekliktir. Atebetü'l-Hakâyık bu yönüyle dönem eserleri içerisinde hemen göze çarpıverir.

Atebetü'l-Hakâyık'ı Kutadgu Bilig'den bariz bir şekilde ayıran özelliklerden birisi de yabancı kelimelerin çok sayıda yer almasıdır. Zaman farkının getirdiği bir değişme olarak, eserde rahat bir kullanış hakkı kazanan Arap ve Fars unsurları Türkçe kelimeleri unutturacak derecede çok sayıdadır. Meselâ hiç gerek yok iken eserde, hatta o devir Türk şivelerinde, özellikle yazı dilinde yerleşik bir konuma sahip olan "bal" kelimesi yerine "asel" kullanılmış; "bitig" yerine "kitab"; "erdem" yerine "fazilet"; "ökte" yerine "medh" gibi okuyucuya yabancı gelen kelimler tercih edilmiştir.[225] Bunda, Yüknekli Edip Ahmet'in mutasavvıf olmasının etkisi olabilir. Eserde Türkçe kelimelerin kullanılış sahasından çıkarılmış olması, onun artık Arap ve İran dillerinin, Türk dili üzerinde oldukça etkili olduğu bir dönemde yazıya alındığını ortaya koymaktadır. Özellikle eserin adı ve bölüm unvanları tamamen Arapçadır.

---

224 Fuat Köprülü, Ahmet Caferoğlu, Ahmet Bican Ercilasun gibi araştırmacılar bu konuda aynı düşünceyi paylaşmaktadır.
225 Caferoğlu, **a.g.e.**, s.78.

Bu tip imlâ ve yazım yanlışlarının çokça geçtiği dönem eserlerinden bir tanesi de Dîvân-ı Hikmet'tir.[226] Bu eserin durumu da Atebetü'l-Hakâyık'tan farklı değildir. Hatta bazı araştırmacılar Dîvân-ı Hikmet'i Karahanlı dönemi eseri saymaktan çekinmişlerdir.[227] Bu araştırmacıların başında Fuat Köprülü gelir.[228] Araştırmacıların bu konudaki tereddütlerinin başında, eserin Ahmet Yesevî'den yüzyıllar sonra yazılmış olması gelir.

Ahmet Yesevî'nin hikmetlerinin halk tarafından rağbet görmesi eserin dili üzerinde bazı eksikliklere yol açmıştır. Hikmetlerin çoğu taklit edilmiş ve başkaları tarafından söylenen hikmetler de Ahmet Yesevî'ye addedilmiştir.[229] Bu nedenle hangi hikmetlerin Ahmet Yesevî'ye ait olduğu konusunda sıkıntıya düşülmektedir. Ahmet Yesevî'ye addedilen bazı hikmetler XV. Yüzyıl Türkçesinin özelliklerini göstermektedir.[230] Bu hikmetler üzerine bile Ahmet Yesevî'nin dil ve gramer yapısı hakkında kesin bir hüküm vermek oldukça zordur.[231] Bu durum Anadolu sahasında Yunus Emre ile benzerlik göstermektedir.

"Dîvân 400 şiir ihtiva etmektedir. Fakat yunus'a isnat edilen şiirlerin sayısı daha fazladır. Buna da sebep kendisinden sonra Yunus mahlaslı başka şâirlerin de gelmiş olmasıdır. Bu bakımdan Yunusların şiirleri birbirine karıştırılarak ve Yunus Emre'ye ait olmayan pek çok şiir ona ait gösterilerek Dîvânın hacmi büyütülmüştür".[232]

Dîvân-ı Hikmet'in mevcut yazmalarındaki hikmetler müstensih hatası ile doludur. Mesela Kazan'da basılmış olan nüshalardaki şiirlerin Ahmet Yesevî'ye ait olduğuna şüpheyle bakmak gerekir. İçlerinde birbirine tezat şiirler yer almaktadır. Nitekim şâirin birbirinden farklı lâkaplar kullanması da bu durumu teyit eder.

Ahmet Yesevî, tıpkı çağdaşı Yüknekli Edip Ahmet gibi Arap ve İran kaynaklı kelimeleri, kendi dilleri şeklindeki gibi almamış, onlara halk dilinin elbisesini

---

[226]Agah Sırrı Levend, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ankara, 1998. Yazar eserinin 92. sayfasında Türk lehçelerini anlatırken Karahanlı Türkçesi ile yazılmış eserler arasında filolojik birçok farklılıklar olduğunu belirtmektedir.
[227] Köprülü, **a.g.e.**, ss.142-144.
[228] Faruk Kadri Timurtaş, **Tarih İçinde Türk Edebiyatı**, İstanbul, 2000, s.193. Timurtaş, Ahmet Yesevî'nin eserini Karahanlı Türkçesine dâhil eder ve eserin Karahanlı Türkçesine ait diğer eserlerin devamı olarak gösterir.
[229] Hayati Bice, **Hoca Ahmet Yesevî-Dîvân-ı Hikmet**, Ankara, 2005, s.XVII.
[230] Caferoğlu, **a.g.e.**, 2000.
[231] Bozkurt, **a.g.e.**, s. 199.
[232] Özkan, **a.g.e.**, ss. 187-188.

giydirmiştir.[233] Bu nedenle Kur'an tercümesinde geçen bir Arapça veya Farsça kelime Atebetü'l-Hakâyık'ta veya Dîvân-ı Hikmet'te Türkçe söyleyişe uygun şekilde karşımıza çıkabilmektedir. Zaten bu tip farklılıklar sözlük çalışmasında göndermeler yoluyla gösterilmiştir.

Karahanlı eserlerinde görülen imlâ farklılıklarının başlıca nedenlerini şu başlıklar altında toplayabiliriz:

1. Yazarların veya metin derlenen kişilerin (DLT gibi) değişik Türk boylarına mensup olması.
2. Müstensihlerin kültür ve bilgi seviyeleri.
3. Eserlerin kendi devirlerinden çok uzak çağlarda ele alınması.
4. Coğrafî şartlar.
5. Kronolojik şartlar.
6. Müstensih veya müellifin dikkatinden kaçan hususlar.
7. Eseri meydan getirmede asıl maksadın "dil" çalışması olmayışı.
8. Alıntı kelimelerin farklı şivelere göre söylenmesi.
9. Esere sonradan yapılan eklerde yazar adının belirtilmemesi.

Karahanlı devri eserlerinde görülen yazım farklılıklarına baktığımız bu değişiklikleri genel hatlarıyla şu maddeler altında toplayabiliriz:

1. Türk dilinin genel özelliklerinden olan k- > g-, ḳ- > ġ- değişimi Karahanlı devri eserlerinde sıkça karşımıza çıkmaktadır. Eski Türkçeden Batı Türkçesine geçişte k > g ve ḳ > ġ değişimi düzenli olarak hayat bulmuştur.[234] (yarlıġ < yarlıḳ, yaruġluġ < yaruḳluġ, sézig < sézik, uluġ < uluḳ gibi.)

2. -t- > -d-, -ḍ- > -t- değişimi Karahanlı devri eserlerinde fazlaca görülmese de bazı kelimelerde karşımıza çıkmaktadır. Bu değişimde de bir düzenlilik söz konusu değildir. Bu ses farklılığı genellikle eklerde gerçekleşmektedir. (yaġdur- > yaġtur-, seped > sipet, siḍ- > sit-, suḍ- > sut- gibi.)

---

233 Bozkurt, **a.g.e.**, s. 199.
234 Bu değişim hakkında geniş bilgi için bakınız: Ergin, **a.g.e.**, ss.88-89.

3. é > i, e > i, değişimi[235] Türk dilinin bütün devrelerinde olduğu gibi Karahanlı devri eserlerinde de karşımıza çıkar. Belki de dönem eserlerinde en fazla karşımıza çıkan ses değişimi budur. (sézig > sizig, sekiz > sikiz, sew- > siv-, yeti > yiti gibi.)

4. Arapça ve Farsça kelimelerdeki değişmelerde belli bir tutarlık yoktur. Aynı kelime aynı eser içerisinde farklı yazım şekilleriyle karşımıza çıkabilmektedir. Özellikle Atebetü'l-Hakâyık ve Dîvân-ı Hikmet bu konuda baş çeken iki farklı eserdir. (ʿuḳbā > ʿuḳbī, (AH) vasiyet > vasiyyet, vahy > vahiy (DH), seher > sehar (DH), şerāb > şarāb (AH), ʿadl > ʿadil (DH,AH), nemāz > namāz (DH, AH, ziyāde > ziyādet (AH) gibi.)

5. w > v değişimi de Karahanlı devri eserlerinde görülen karakteristik değişimlerden bir tanesidir.[236] Bu dönem w > v değişimi açısından bir geçiş devresi özelliği göstermektedir. (saw > sav, sew- > sev-, suw > suv, tewe > teve, yawuḳ > yavuḳ gibi.)

6. Kelime başında y türemesi veya düşmesi Karahanlı devri eserlerinde nadiren görülür. Bu değişim bugün bazı Türk lehçelerinde (Azerî e Türkmen Türkçe ayırıcı özellik durumundadır. (yinçge > ince, ıġla- > yıġla- yigne > igne gibi.)

7. ḳ > ḫ değişimi Karahanlı devri eserlerinde fazla görülen bir özellik değildir. Fakat günümüzde bu değişme Azeri Türkçesinde belirleyici bir unsurdur.[237] (yaḳşı > yaḫşı)

8. ḍ-, -ḍ- > z-, -z- > y- değişimi Türkçenin en belirgin özelliklerindendir. Karahanlı devri eserlerinde bu özellik sıkça kullanılmaktadır. (ḳaḍġu > kazġu > kaygu, adaḳ > azaḳ > ayaḳ, ıḍ- > ız- > ıy-, iḍi > izi gibi.)

---

235 Bu değişim Türk dilinin bütün devrelerinde görülür. Yapılan araştırmalar göstermiştir ki bu değişimin belli bir sistemi, düzeni yoktur. Geniş bilgi için bkz. Faruk Kadri Timurtaş, **Bâkî'nin Kanunî Mersiyesi'nin Dil Bakımından İzahı**, Türk Dili Ve Edebiyatı Dergisi, XII, 1963, ss. 219-231.
236 Bozkurt, **a.g.e.**, ss. 172-173.
237 Ergin, **a.g.e.**, s.88.

9. ı > u, e > a, ü > u, ü > ö, i > ü, i > ı gibi ünlü değişmeleri dönem eserlerinde fazlaca karşımıza çıkmaktadır.[238] Diğer ses olaylarında olduğu gibi bu hadiselerde de bir bütünlük söz konusu değildir. (yepüş- > yapuş-, yip > yıp, umunç > umınç, toḳsan > toḳsun, tıl > til, semiz > semüz, suŋḳur > soŋḳur, süḍre- > süḍrü-, yigirme > yigirmi, yeŋi > yaŋı, yürük > yoruḳ gibi)

10. Sıra sayılarının kuruluşunda da bir düzensizlik vardır. (üçünçi > üçünç, törtünçi > törtünç törtilenç; ikinç > ikinçi > ikindi gibi.)

11. Bazı sayıların yazımında ikizleşme hadisesi görülmektedir. (yeti > yetti, sekiz > sekkiz, iki > ikki, ṭoḳuz > ṭoḳḳuz

12. z' leşme temayülü Karahanlı devri eserlerinde kısmen görülmektedir. Türk dilini tasnif çalışmalarında bu özellik ayırıcı bir unsur oluşturmuştur. (tirgür- > tirgüz-, körgüz- gibi.)

13. Yer değiştirme, göçüşme ve -f- > -p- değişimi hadisesi Karahanlı devri eserlerinde kısmen göze çarpmaktadır. Bir kelimenin tarihî gelişimini ortaya koyabilmek için bu değişmelerin bilinmesi son derece önemlidir. (samursaḳ > sarmusaḳ, topraḳ > tofraḳ, taḳuḳ < taḳaġu, Ḳıfçaḳ < Ḳıpçaḳ, yapurġaḳ > yapraḳ, sırıçġa > sırınçġa gibi.)

Dönem eserlerindeki değişmelerde herhangi bir düzenlilik görülmez.[239] Yukarıda saydığımız nedenlerden dolayı bazı ünlü ünsüz değişmeleri meydan gelmiştir. Burada bu değişimleri bir sınıflandırmaya tabi tutmuyoruz. Çünkü eserin ses bilgisi (fonetik) incelenmesinde sözü edilen sınıflandırma yapılmıştır. Dönem eserlerindeki bazı kelimelerde görülen değişmeler[240] şu şekildedir:[241]

---

238 Caferoğlu, **a.g.e.**, ss.97-98.
239 Mansuroğlu, **a.g.e.**, ss. 141-148.
240 Maddeler halindeki kelimeler daha önceki yayımlardaki çeviri işaretli şekilleriyle alınmıştır. Dolayısıyla buradaki farklı yazım şekilleri dönem eseri üzerine çalışma yapan Reşit Rahmeti Arat, Besim Atalay, Aysu Ata gibi bilim adamlarına aittir.
241 Alfabetik olarak yapılan bu sıralamada aynı kelimenin değişik kullanımları gösterilerek anlamı verilmiştir. Kelimenin geçtiği eser adı yazılmamıştır. Çalışmamız sözlük olduğu için bu kelimeler sözlük maddesinde alfabetik olarak dizilmiş ve göndermeler yapılmıştır.

TABLO I

			ANLAM
Ābād (DH)	ābādān (AH, KT)		Mâmur
Acun (AH, KT)	ajun (DLT I, KB, AH, KT)		Dünya, felek
Ad (AH)	at (DLT I, AH)	ataġ (KB)	İsim
Aḍaḳ (DLT I, KB, AH, KT)	ayaġ (DH)	ayaḳ (DLT I, AH)	Ayak
Adam (KB)	ādem (DH, KT)		İnsan
Aḍına (KB)	ādīne (KT)		Cuma günü
ʿadil (DH)	ʿadl (AH)		Adalet
Aġız (DLT I, KB, AH, KT)	ağız (DH)		Ağız
Aġır (DLT I, KB)	ağır (DH)		Ağır
Aḥı (AH)	aḳı (DLT I, KB, AH)		Cömert
Aḫılıḳ (AH)	aḳılıḳ (KB, AH)		Cömertlik
ʿaḳıl (KB, AH)	ʿaḳl (AH, DH)		Akıl
Al- (DLT I, KB, AH, KT)	alġal- (KB)		Almak
Alma (DLT I)	almıla (DLT I)		Elma
Alt (KB)	altın (DLT I, KT)		Alt
ʿamm (KT)	ʿammi (DH)		Amca
Amul (KB)	amıl (DLT I)		Yavaş
Aŋa (AH, DH)	aŋar (DLT I, AH)		Ona
Apaḳ (DLT I)	afaḳ (DH)		Bembeyaz
Apa (DLT I)	ana (DLT I, KB, AH, DH, KT)	aba (DLT I)	Ana; ayı
Artur- (DLT I, KB, AH, KT)	arttur- (AH)		Artırmak
Asıḳ (AH)	asıġ (DLT I, KB, AH, DH, KT)		Fayda
Aṣl (KB, AH)	aṣıl (KB)		Asıl

ʿazīz (KB, AH, DH, KT)	ʿasīz (AH)	Aziz.
Āşkārā (AH, KT)	āşkāra (KT)	Âşikâr.
Ata (KB)	ʿaṭā (AH, DH, KT)	İhsan
At (DLT I, KB, AH, DH, KT)	ataġ (KB) ayaġ (DLT III, KT)	Ad, isim
Avuç (KB)	avut (AH)	Avuç
Aw (DLT I, KB)	av (KB)	Av
Awıçġa (DLT I, KB)	awıçḳa (KT)	Yaşlı
Ay- (DLT I, KB, AH, KT) . (DH)	ayt- (DH, KT)	Söylemek
Ayaġ (DH)	ayaḳ (DLT I, AH) aḍaḳ (DLT I, KB, AH, KT)	Ayak
Ay (KB, AH)	aya (KB). (AH)	Seslenme
Āyet (KT)	āyāt (KT)	Ayet
Ayır- (DH)	aḍır- (KB)	Ayırmak
ʿayb (KB, AH, KT)	ʿayıb (AH)	Ayıp
Aytıḳ (KT)	aytıġ (DLT I, KB) aytış (DLT I)	Soru, söz
Baḳırsuḳun (KB)	baḳırsoḳum (DLT III)	Merih yıldızı
Başaḳtur- (AH)	başıḳtur- (AH)	Yaralamak
Bat (KB, DH)	bata (KB)	Derhal
Baʿż (KT)	baʿżı (KB)	Bazı
Bedük (DLT I, KB)	beḍük (KT)	Büyük
Bélek (DLT I)	belek (DLT I, AH)	Hediye
Bér- (KT)	ber- (AH, DH)	Vermek
Berü (KB)	beri (DH)	Beri
Béz (DLT III)	böz (DLT III, KB, AH)	Bez
Bıç- (DLT II, KB, KT)	biç- (KB, AH, DH, KT)	Biçmek
Bıçaḳ (KB)	biçek (DLT I)	Bıçak

Big (DH)	beg (DLT III, KB, AH, KT)	Bey
Bik (AH)	bek (DLT I, KB) birk (AH) berk (DLT I, KB)	Sağlam
Bile (KB, AH, DH, KT) birle (DLT I, KB, AH, DH KT) bilen (DH) birlen (DH)		İle
Bisek (AH)	besek bezek (AH) bézek	Süs
Biş (KB, DH)	béş (DLT III, KT)	Beş
Bize-(DH)	beze- (DLT III, KB, AH) bese- (AH)	Süslemek
Boġaz (DLT I)	boġuz (KB, KT)	Boğaz
Bol (DH)	bu (DLT III, KB, AH, DH, KT)	Bu
Boḍ (DLT III)	boy (DLT III)	Kavim, boy
Boyun (KB, DH, KT)	boyın (DLT III)	Boyun
Buḍun (DLT I)	boḍun (KT) budun (KB, AH)	Halk
Buldurçın (KT)	budursın (DLT II)	Bıldırcın.
Bulġanuḳ (KB)	bulġayuḳ (DLT III)	Bulanık
Bulıt (DLT I, KB, AH, KT) bulut (AH)		Bulut
Butaḳ (DLT I, KT)	butıḳ (DLT I, KB)	Dal, budak
Büḍig (KB)	büdik (DLT I)	Raks, oyun
Büt- (AH, KT)	bit- (KT)	İnanmak
Bütünlükün (KT)	bütünlükin (KT)	Elbette
Cānān (DH)	cānāne (DH)	Sevgili
Ceh (AH)	cāh (AH)	Mevki
Cehān (KT)	cihān (KB, DH)	Cihan
Çatır (DLT I)	çādır	Çadır
Çiçek (KB)	çéçek (KT)	Çiçek
Dengiz (AH)	teŋiz (DLT III, KB, AH, KT) dingiz (AH)	Deniz
Dik (DH)	teg (KB, AH, DH, KT)	Gibi

Durūd (KT)	dürūd (KB, DH) . (AH)	Selam
Dür (DH)	dürr (DH)	İnci
Düşmān (KB, AH, KT)	düşmen (DH) dūşmān (DH)	Düşman
Ebek (DLT I)	epmek (DLT I)	Ekmek
Eḍgü (DLT I, KB, KT)	edgü (AH) eygü (AH)	İyi
Eksi- (AH)	eksü- (KB)	Eksilmek
Elig (DLT I, KB)	él DLT I, KB)	El
Elig (KB)	ellig (DLT I, KT)	Elli
Emgen- (DLT I)	emgeş- (DLT I)	Yorulmak
Emīn (KB)	imīn (KB). (KT)	Emin
Erklik (KT)	erklig (KT)	Kudret
Ernek	erngek	Parmak
Erti (KB)	erte (DLT I, KB, AH, KT)	Sabah
Erü- (DLT III)	eri- (KB)	Erimek
Esiz (KB, AH)	ésiz (KT)	Fena, kötü
Esil- (AH)	ésil- (DLT I)	Eksilmek
Eşek (KT)	eşgek (DLT I) eşyek (DLT I)	Eşek
Et (DLT I, KB, KT)	ét	Et
Ew (KT)	ev (KB)	Ev
Ewir- (AH)	ewür- (DLT I)	Çevirmek
Fāruḫ (AH)	fāruḳ (KB, AH)	Faruk
Fer (DH)	ferr (AH)	Tantana, şan
Füsūs (KB, KT)	füsūz (KT)	Yazık
Ġarıblıġ (DH)	ġarīblıḳ (KB)	Gariplik
Ġulġul (DH)	ġulġule (DH)	Gürültü

Güher (KB, DH)	gevher (KT, KB, DH)	Gevher
Güneh (DH)	Günāh (DH)	Günah
Gür (KB)	gūr (DH, KT)	Mezar
Haḳ (DH)	haḳḳ (DH)	Hak, Allah
Ḫalīfe (KT)	ḫalīfet (KB, KT)	Halife
Ḫıdmet (DH)	ḫıẕmet (DH)	Hizmet
Ḫūd (AH)	ḫūy (DH)	Huy
Iḍ- (KB, DLT I)	ıy- (KT) ıt- (AH) ız- (AH)	Göndermek
Iġla- (KT)	yıġla- (DLT III, KB, DH, KT)	Ağlamak
İnal (DLT I)	ınal (KB)	Beyzâde
İt (DLT I, KB, DH, KT)	ıt (KB)	Köpek
İġiḍ- (KB)	iġit- (KT)	Beslemek
İgin (DH)	egin (DLT I, KB)	Omuz
İkegü (KT)	ikigü (KB)	Her ikisi
İkinçi (KB, DH)	ikinç (DLT I, DLT III) . (KB, AH). (KT) ikindi (DLT I, KB, KT)	İkinci
İmdi (AH, DH)	emdi (DLT I, KB, AH, KT)	Şimdi
İnden- (KT)	ünden- (KT)	Çağrılmak
İrdem (AH)	erdem (DLT I, KB, AH)	Erdem
İren (AH, DH)	er (AH, KT)	Er
İrk (DH)	erk (DLT I, KB, AH, KT)	Güç
İsen (AH)	esen (DLT I, KB)	Esen
İş (KB, AH)	éş (DLT I, KT)	Eş
İḍi (DLT I, KB, AH, DH, KT)	iẕi (DH)	Allah
Ḳaḍġuluġ (KT)	ḳaḍġuluḳ (KT)	Üzüntülü

Ḳahr (DH)	ḳahır (DH)	Kahır
Ḳalḳaŋ (DLT III)	ḳalḳan (DLT I, KB, KT)	Kalkan
Ḳamu (AH)	ḳamuġ (DLT I, KB, AH, DH, KT)	Hepsi
Ḳaranġu (DH)	ḳaraŋḳu (KB, KT) ḳaraŋġu (DLT III)	Karanlık
Ḳarı (DLT III, KT)	ḳarıġ (KB)	Yaşlı
Ḳarınça (DLT III)	ḳarınçaḳ (DLT II)	Karınca
Ḳarşı (DLT I, KB)	ḳarşu (KB, AH, DH)	Karşı
Ḳarlıġaç (DLT II)	ḳarġılaç (DLT II)	Kırlangıç
Ḳaḍġu (DLT I, KB, AH, KT)	ḳayġu (DH) ḳazġu ḳasġu (AH)	Kaygı
Ḳāşġar (KB, AH)	ḳaşʿar (AH) ḳaşḳar (AH)	Kaşkar ili
Ḳawuḳ (DLT I)	ḳavuḳ (DLT III)	Sidiklik
Kéç (DLT III)	keç (KT)	Geç
Kefin (AH)	kefen (DH)	Kefen
Keldür- (KB, KT)	ketür- (AH, KT)	Getirmek
Kemi (DLT III , KT)	gemi kimi (DLT III)	Gemi
Keḍ (DLT I, KB, AH, KT)	key (KT)	Çok
Ḳısġa (KB)	ḳısḳa (KT)	Kısa
Kiçe (KB, AH, DH)	kéçe (DLT III , KT)	Gece
Kiçig (KB, AH, KT)	kiçik (DLT I)	Küçük
Kiḍin (KB, AH, KT)	kiyin (DH)	Sonra
Kin (DH)	kim (DH, KT)	“ki” edatı
Kindü (AH)	kendü (DLT I, KB, AH, KT)	Kendi
Kiŋ (DLT III, KB, AH)	keŋ (KT)	Geniş
Kirek (AH, DH)	kerek (KB, AH, KT)	Gerek
Kis- (DH)	kes- (DLT II, KB, AH, KT)	Kesmek

Kismet (AH)	ḳısmet (KT). (KB)	Kısmet
Kitib (AH)	kitāb (KB, AH, DH, KT)	Kitap
Küsüş (KB, KT)	küşüş (KB, KT)	Değerli
Küzgü (AH)	küzeŋü (KB)	Ayna
Küy- (KB, AH)	köy- (DLT III, DH)	Yanmak
Laçin (DLT I, KB)	laçın (KB)	Şahin, yiğit
Lāf (DH)	lāfẓ (KB)	Laf, söz
Ma (DLT III, KT)	mah (DLT III)	İşte
Maʿden (AH)	maʿdin (AH)	Maden
Mengü (KT)	meŋgü (DLT III, KB, DH, KT)	Ebedî
Mescid (KB, AH, DH, KT)	mezgit (KT)	Mescit
Meyve (DH)	mīve (DH)	Meyve
Mevlā (DH, KT)	Mevlī (DH)	Efendi
Miŋ (AH)	min (KB, AH, DH) men (DLT I, KB, AH, KT)	Ben
Min- (KB, DH, KT)	mün- (DLT III, KB, KT)	Binmek
Mu (DLT III, DH)	mü (DH)	Soru edatı
Muḳır (KB, DH)	muḳirr (AH, KT)	Söyleyen
Munça (AH)	munca (AH)	Bunca
Mundaḳ (DH)	mundaġ (KB, DH)	Böylece
Müselmān (DH)	müsülmān (KB, KT) musulmān (AH)	Müslüman
Nāgeh (DH)	nāgāh (DH, KT)	Ansızın
Ne (DLT III, KB, AH, DH, KT)	né (DLT III, KB, AH, DH, KT) ni (DLT III, KT)nü (DLT III, KT)	Ne, niçin
Nerse (KT)	nérse (KT)	Şey
Nelük (DLT I, KB, AH, KT)	neçük (DLT I, DH, KT) niçük (DH)	Nasıl

Nemāz (AH)	namāz (KB, DH, KT)		Namaz
Neteg (KB, KT)	netek (DLT I, AH)	netük (DH)	Nasıl
Nice (AH)	niçe (AH, DH)		Nice, nasıl
Nime (AH, DH)	nimerse (AH)		Nesne
Niyet (KB)	niyyet (DH)		Niyet
Nūşīnrevān (KB)	Anuşirvan (AH)		Kişi adı
Oġul (DLT I, KB, AH, DH, KT)	oġlan (KB, DH, KT)		Oğlan
Oḫşa- (DLT I)	oḳşa- (KB)		Okşamak
Oḳıçı (KB)	oḳıġçı (KB)		Davetçi
Oḳu- (AH, DH)	oḳı- (DLT III, KB, AH, KT)		Okumak
Olar (KT)	anlar (KT)		Onlar
Oltur- (KT)	oldur- (KB, KT)		Oturmak
Orun (KB, AH, DH, KT)	orum (DLT I)		Yer
Peşīmān (AH, DH, KT)	pişmān (AH)		Pişman
Rāh (DH)	reh (DH)		Yol
Renc (AH)	rence (DH)		Eziyet
Rüsvālıġ (DH)	rüsvālıḳ (KT)		Rezil
Rab (KB)	Rabb (DH)		Rab
Saḫā (DH)	saḫāvet (DH)		Cömertlik
Samursak (DLT II)	sarmusak (DLT II)		Sarmısak
Saŋa (DLT III, KB, AH, DH)	saŋar (KB)	sana (KT)	Sana
Sandvaç (KB)	sanduvaç (DLT II)		Bülbül
Sav (KT)	saw (DLT III, KT)		Söz
Sawuḳ (KT)	saġuḳ (DLT III)	soġıḳ (KB)	Soğuk
Seḫar (KB)	seher (DH, KT)		Seher

Sekiz (KB, KT)	sikiz (DH) sekkiz (DLT I) sikkiz (DH)	Sekiz
Semiz (DLT I, KB)	semüz (KT)	Semiz
Sew- (DLT II, KB, KT) siv- (AH) sev- (AH) söy- (DH)		Sevmek
Sewinç (DLT III, KT) sevinç (AH)		Sevinç
Sézig (KT)	sézik (DLT I) sizik (KB)	Sezme
Sılıġ (AH)	sılıḳ (AH)	Güzel
Sın (DLT III)	sin (DLT III)	Mezar
Sınaġ (KT)	sınaḳ (KT)	Sınav
Sıŋuḳ (DLT III)	sınuḳ (KB, DH)	Kırık
Sırıçġa (DLT II)	sırınçġa (KB)	Sırça
Siler (KT)	sizler (DH, KT)	Sizler
Sini (KB)	sin (DLT III, DH) sen (DLT I, KB, KT)	Sen
Sipet (AH)	seped	Sepet
Sırr (DH, KT)	sır (KB, AH, DH, KT) sir (KB)	Sır, giz
Sit- (DLT II)	siḍ- (DLT III)	İşemek
Suŋḳur (KB)	soŋḳur (DLT III)	Bir kuş adı
Sut- (DLT II)	suḍ- (DLT III, KT)	Tükürmek
Suw (DLT III, KB, KT) suv (AH) su (AH, DH)		Su
Süçig (KB)	süçik (DLT I) süçük (DH) süçüg (KT)	Tatlı
Süḍre- (DH, KT)	süḍrü- (KT)	Sürümek
Süŋek (AH)	süŋük (DLT III, KB, AH, KT) süngek (DH)	Kemik
Şekk (AH, DH, KT)	şek (KB, DH, KT)	Şüphe
Şerr (KB, KT)	şer (KB, KT)	Kötülük
Şerāb (KB, AH)	şarāb (DH, KT)	Şarap
Şış (DLT I, DLT II)	şiş (KB)	Şiş

Şibh (DH)	şibih (DH)			Benzer
Şükr (KT)	şükür (KB, DH)			Şükür
Taḳuḳ (DLT II)	taḳaġu (DLT I)			Tavuk
Tamır (DLT II)	tamur (DLT I, KB, DH, KT)			Damar
Tamuġ (KB, DH, KT)	tamuḳ (DH)			Cehennem
Tanı- (DH)	tanu- (KB)			Tanımak
Taŋrı (KT)	Teŋri (DLT III, KB, AH, DH, KT)	Tiŋri (DH)		Tanrı
Tatıġ (DLT I, KB, AH)	tatıḳ (AH)			Tat
Tavar (AH)	tawar (DLT I, KB, KT)			Mal
Teve	tewe	tewey (DLT III)	tive (KB, DH)	Deve
Telbe (KT)	telwe (DLT I, KT)	tilbe (DH)	tilve (KB)	Deli
Tıl (DLT I, DLT III)	til (KB)			Söz
Ti- (KB, AH, DH)	te- (DLT III , KT)			Demek
Tig (AH)	teg (KB, AH, DH, KT)			Gibi
Tigme (DH)	tegme (KB, KT)			Her, herbir
Tip- (DH)	tép- (DLT II, KB, KT)			Tepmek
Tir- (KB, AH, DH)	ter- (AH)			Dermek
Tirgür- (DLT II, KB, KT)	tirgüz- (AH)			Toplamak .
Tirnek (KB)	térnek (DLT I)			Dernek
Tirsgek (DLT III)	tirsek (KT)			Dirsek
Tış (DLT III)	tiş (KB, AH)			Diş
Titig (KB)	titik (DLT I)			Çamur
Toḍ- (DLT III, KB, AH)	toy- (DLT III, AH, DH)			Doymak
Tofraġ (DH)	tofraḳ (AH, DH)	topraḳ (DLT I, KB, AH, KT)		Toprak
Toġrı (DH)	toġru (KB)			Doğru

Toḳsan (DH, KT)	toḳsun (DLT I)	Doksan
Törtilenç (AH)	törtinç (KB) törtünçi (KB, DH)	Dördüncü
Tumlıġ (KB)	tumluġ (DLT I) tum (DLT I)	Ilık
Tutaşı (DLT I)	tutşı (DLT I)	Komşu
Tuzaġ (AH)	tuzaḳ (DLT I, KB, AH)	Tuzak
Türkçe (KB)	Türkī (KB)	Türkçe
Uçmaḫ (DH)	uçmaḳ (DLT I, KB, DH) uçtmaḫ (KB) uştmah (KT) uşmaġ (KT)	Cennet
Uḍu (DLT I)	uḍḳu (KB, KT) u (KB) uyḳu (DH)	Uyku
ᶜuḳbā (DH)	ᶜuḳbī (KB, DH)	Ahiret
Uluġ (DLT I, KB, AH, DH, KT)	uluḳ (DH)	Yüce
Umunç (DLT III, KB, AH)	umınç (DLT I, KT) . (KB, AH)	Ümit, istek
Uruḳ (KB, DH)	urḳ (DLT I)	Soy
Uwut (DLT I, KT)	uvut (DLT I, KB, AH) ut (AH)	Ut, tasa, haya
Üçünçi (DH)	üçünç (DLT I, DLT III, KB, AH)	Üçüncü
Ügi (DLT III, KT)	ühi (DLT I, DLT III)	Baykuş
Ügür (KB)	ögür (KT)	Topluluk
Üşkür- (DLT I)	üşgür- (KB)	Hatırlamak
Üzere (DH)	üzre (DH)	Üzerinde
Vaḥy (DH, KT)	vaḥiy (DH)	Vahiy
Vaḥşı (KB)	vaḥşī (DH)	Vahşi
Vaḳt (KB, DH, KT)	vaḳit (DH)	Vakit
Vasiyet (KT)	vasiyyet (KB)	Vasiyet
Velīkin (KB, AH)	veleykin (AH)	Fakat
Yafuz (DLT III)	yawuz (KT) yavuz ya’uz (AH) yawız	Yavuz, yaman
Yaġdur (KT)	yaġtur- (KT)	Yağdırmak

Yaḳşı (KB)	yaḫşı (DLT III, AH, DH, KT	Güzel
Yalġuz (DH, KT)	yaŋluz (KT) yalŋus (DLT III) yalŋuz (KB)	Yalnız.
Yapurġaḳ (DLT III , KT) yapraḳ (KT)		Yaprak
Yārīçi (KT)	yarıçı (KB)	Yardımcı
Yaruġluḳ (KB)	yaruḳluḳ (DLT III , KT)	Nurlu
Yazuġ (AH)	yazuḳ (DLT III, KB, AH, DH, KT)	Günah
Yédi (KT)	yéti (KT) yetti (DLT III)	Yedi
Yel AH, KT)	yil (KB, AH, DH) yél (DLT III)	Yel
Yeme	yime (KB, AH, KT) yine (AH)	Yine
Yeŋi (DLT III)	yaŋı (KB, AH, KT)	Yeni
Yepüş- (KT)	yapuş- (KB, AH, DH, KT)	Yapışmak
Yér (DLT III)	yer (KT) yir (KB, AH, DH)	Yer
Yigirme (DLT III, DH) yigirmi (DH)		Yirmi
Yém (DLT III)	yim (KB)	Yem
Yinçge (KB)	yinçke (KB, KT)	İnce
Yıp (DLT III)	yip (KB, KT)	İp
Yigne	yiŋne	İğne
Yitig(DLT III)	yiti (KB, KT)	Keskin
Yitimiş (DH)	yitmiş	Yetmiş
Yitük (DLT III, AH)	yitik (AH)	Kayıp
Yoḳlıḳ (DH)	yoḳluḳ (KB, AH)	Yokluk
Yorınça (DLT III)	yorınçġa (DLT III)	Yonca
Yük (DLT III)	yüg (KB)	Kuş tüyü
Yund (DLT III)	yond (KB)	At
Yürük	yoruḳ (DLT)	Akma, akış

Zamān (DH, KT)	zamāne (KB, KT)	Zaman
Zehir (DH)	zehr (AH, DH)	Zehir
Ẕikir (DH)	ẕikr (AH, DH, KT)	Anma
Ziyāde (AH, KT)	ziyādet (AH)	Fazla

Karahanlı devri eserlerindeki farklı yazılan kelimelerin listesi bu şekildedir. Bir dilin kelimelerini tarihî gelişim süreci içerisinde değerlendirirken kelimelerin eserlerde nasıl yazıldığını bilmek, etimoloji ve fonetik çalışmalar, başka bir deyişle dil tarihi açısından önemlidir. Aynı kelimenin aynı veya farklı eserlerdeki yazım şekilleri, o dilin genel özelliklerini göstermede bir ölçüt sayılmaktadır. Dönem eserlerinin, yazarların dil ve üslup özellikleri hakkında bilgi edinmemizi sağlar. Karahanlı Türkçesiyle yazılmış eserlerdeki bu farklı yazımları sözlük çalışmamızda ortaya koymuş bulunuyoruz. Bu veriler özellikle kelime tahlillerinde araştırmacılara ve alanın meraklılarına fayda sağlayacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEĞERLENDİRME

3.1. DEĞERLENDİRME

3.1.1. Çalışma Yöntemi

Karahanlı Türkçesi Sözlüğü hazırlanırken öncelikle beş temel eser olarak söz ettiğimiz Divânü Lügâti't-Türk (DLT), Kutadgu Bilig (KB), Atebetü'l- Hakâyık (AH), Dîvân-ı Hikmet (DH), Karahanlı Türkçesi-Türkçe İlk Kur'an Tercümesi (KT)[242] adlı dil ve kültür yâdigarları konulmuştur. Bu kitaplardan en hacimli olanı, (DLT), çalışmaya temel kaynak olmuştur. Çünkü (DLT) büyük bir dil yâdigarı olduğu gibi aynı zamanda bir sözlüktür. İşte bu nedenden dolayı (DLT) bu çalışmaya baş kaynaklık etmiştir. Besim Atalay'ın tercüme ve indeks'i esas alınarak (DLT)'deki bütün kelimeler yazıya geçirilmiştir. Bu çalışma sırasında madde başı kelimeler ve açıklamalar 12 punto ile yazılmış olup, madde başları koyulaştırılmıştır. Kelimeleri açıklamak için iki tab boşluk verilmiştir. 2 tab boşluk vermede bazı kelimelerin uzunluğu etken olmuştur. Her bir kelimenin açıklamasının sonuna, kelimenin geçtiği kaynağın kısaltması konulmuştur.

aba (I) (apa/aba) Ana (DLT)
kelām (A) Söz, laf (DH, KT)

Aynı kelimeden türemiş yan anlamlı kelimeler ana kelimenin devamına sıralanmıştır. Bu sıralamada asıl kelime açıklandıktan sonra içteki girintinin sırasından başlamak üzere, yan anlam taşıyan diğer kelimeler alfabetik olarak alt alta sıralanmış ve on (10) punto ile yazılmıştır. Bu yazılımlarda da kelime maddesi koyulaştırılmıştır. Bu sıralamalarda da normal sözlük yöntemi uygulanmıştır.

köñül Gönül, kalp, yürek, iç (DLT, KB, AH, DH, KT)
köñüldeş Dost (KT)
köñül kiri Aldatma yolu, hile, fırsat (KT)
köñli/ün Gönüllü, istekli, kendi rızası ile bir şey yapan (KT)
köñül ur- Tevekkül etmek (KT)

Aynı köke sahip (kökteş), farklı anlam taşıyan kelimeler, kelime maddesinin hemen bitiminde romen rakamlarıyla sıralanmıştır:

---

242 Rylands Nüshası

aba (I) Ana (DLT I)

aba (II) Baba (DLT I)

aba (III) Ayı (DLT I)

Bir kelimenin birden fazla farklı anlamı varsa bu farklı anlamlar 1, 2, 3. şeklinde yan yana tek madde içinde açıklanmıştır:

keç- 1. Geçmek, geçip gitmek 2. Önce, evvelden olmak (KT)

keçigli 1. Yoldan geçen, yolculuk eden 2. Öne geçen, önde bulunan 3. En üstün, en erdemli 4. Âciz bırakan 5. Geçmiş (KT)

Sözlükte geçen yabancı kaynaklı kelimelerin hangi dile ait olduğu kelime maddesini açıklamadan hemen önce parantez içinde verilmiştir. Başka dillerden ek almamış Türkçe kelimeler[243] için herhangi bir simge kullanılmamıştır.

Arapça, Farsça veya başka yabancı dillerden alınan kelimeler için açıklamadan önce parantez içinde [(A) şeklinde] söz konusu kelimenin hangi dilden alındığı belirtilmiştir. Arapça, Farsça, Türkçe veya başka bir dile ait olan kelime, bünyesinde yabancı bir dile ait olan ek bulunduruyorsa kelimenin açıklanmasından önce yine parantez içinde sırasıyla (A. F. T.), (F. T.) şeklinde kelime dahilindeki eklerin hangi dile ait olduğu belirtilmiştir.

Hudâlık (F. T.) İlahlık (Burada Hudâ kelimesi Farsça, -lık eki Türkçedir)

pend (F) Nasihat, öğüt

ajun (Sog.) Dünya, cihan

kelām (A) Söz, laf

ġāzilıḳ (A.T.) Gazilik

Hangi dile ait olduğu şüpheli olan veya bilinmeyen kelimeler için soru işareti (?) kullanılmıştır.

243 Burada anlatılmak istenen kulak, göz, gelmek, kul, ayak, kara, geç, kaş, karın, aç, ot vb. arı Türkçe kelimelerdir. Bu kelimeler Türkçe olduğu için (T) kısaltması yapmadık.

liva (?) Siyah, kara, balçık (KT)

Aynı kökten gelen Türkçe kelimeler için krş. kısaltmasıyla birbirine gönderme yapılmıştır.

adaġ ....krş. **ayaġ**
sézig ....krş. **sezig, sezik**
sew- ....krş. **sev-**

Dilimize şekil değiştirerek giren yabancı kelimelerin esas şekilleri kelimenin ait olduğu dil belirtildikten sonra ait oldukları dildeki kullanımıyla verilmiştir:

azim (A. azm) Azim, çaba, gayret
fikir (A. fikr) Fikir, düşünce
gâyib (A. gâ'ib) Kayıp, hazırda olmayan

Fiiller kök hâli yazıldıktan sonra sonuna kısa çizgi konularak gösterilmiştir. Fakat bazı isimler –maḳ/-mek mastar eklerini bünyesine katarak isim şeklinde kullanılmıştır. Bu noktada isimlerle fiillerin karıştırılmaması gerekir:

tile- ……………………………….(fiil)
tilemek ………………………………(isim)
sev- ……………………………….(fiil)
sevmek ……………………………….(isim)

Kaynakçada geçen eserlerin bazılarından giriş kısmının oluşturulmasında bazılarından da sözlükteki kelimelerin açıklamalarında, kelimelere anlam yüklemede, anlam çeşitliliklerini ortaya koymada yararlanılmıştır.

3.1.2. Karahanlı Eserlerindeki Söz Varlığı

Karahanlı Türkçesinin ve Türk Dilinin en önemli eserlerinden olan Dîvânü Lügati't-Türk'te ortalama sekiz bin (8000)[244] madde yer almaktadır. Eserin müellifi Kaşgarlı Mahmud çalışmasına sadece yaygın olarak kullanılan sözleri aldığını

---

[244] Bu sayı madde başı olarak toplam 8624'tür.

belirtmiştir. Bir başka ifade ile Kaşgarlı Mahmud, fazlaca kullanılmayan Türkçe sözleri çalışmasına almamıştır. Ayrıca dönemin diğer eserlerinde yer alan Arap ve Fars kökenli kelimeler Dîvân'da yer almamıştır. Dîvânü Lügati't Türk'te yabancı kaynaklı kelime olarak az sayıda Çince, Moğolca, Soğdakça kelimeler yer almaktadır. Öyleki bu kelimeler o dönem içerisinde Türkçe sayılan yani Türkçeleşmiş sözlerdir. Kaşgarlı Mahmud'un kullandığı kelimeler "Karahanlı Türkçesi" diye tabir edilen Türk dili devresinin kelimeleridir. Fakat esas itibarı ile Kaşgarlı Mahmud tafsilatlı bir dil çalışması yaptığı için bazı Türk boylarının ağızlarında kullanılan kelimeleri de bu meşhur eserine yansıtmıştır. Oğuz boyuna ve bazı Türk boylarına ait kelimeler şu şekildedir:

Oğuz:	**185**
Kıpçak:	**45**
Çiğil:	**39**
Argu:	**36**
Yağma:	**23**
Toplam:	**348**[245]

Bu Türk boylarının dışında Dîvânü Lügati't-Türk'te Suvar, Tohsı, Kençek gibi ağızlara ait sözlerin sayısı diğerlerine göre daha az sayıdadır.

Yusuf Has Hacib'in kaleme aldığı Kutadgu Bilig adlı eserdeki toplam kelime sayısı 2961'dir.[246] Atebetü'l-Hakâyık, Kur'an Tercümeleri ve Dîvânü Lügati't-Türk'teki kelimelerin büyük kısmı birbiri ile aynı olan sözlerden ibarettir. Zaten Dîvânü Lügati't-Türk bir sözlük çalışması olduğu için bu eserde geçen kelimelerin pek çoğu dönemin diğer dört çalışmasında da kısmen mevcuttur. Ahmet Bican Ercilasun, Karahanlı Türkçesi ile yazılmış eserlerdeki kelimeleri toplayıp ortak olanları çıkararak Karahanlı Türkçesinin kelime hazinesi hakkında tahmini bir fikir edinmenin mümkün olacağını belirterek bu sayının on bini aşacağını söyler. Nitekim Ahmet Bican Ercilasun'un

[245] Ercilasun, **a.g.e.**, s. 358.
[246] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, 2003, s.2.

bahsettiği bu şey tarafımızdan yapılmış olup Karahanlı Türkçesinin söz varlığı 11.519 olarak tespit edilmiştir.

TABLO II

3.1.3. Karahanlı Eserlerindeki Sayısal Veriler

Karahanlı Dönemi eserlerindeki söz varlığını şu şekilde belirledik:

	İsim	**Fiil**	**Toplam**
Divânü Lügâti't-Türk	5147	3477	8624
Kutadgu Bilig	2015	946	2961
Atebetü'l-Hakâyık	943	363	1306
Kur'an Tercümesi	1425	574	1999
Divân-ı Hikmet	1881	327	2208
Genel Toplam	11411	5687	17098

Hazırladığımız Karahanlı Türkçesi Sözlüğündeki toplam kelime sayısı ise madde başı olarak *11519* dur.[247]

Yukarıda verdiğimiz sayısal veriler XI ve XII. yüzyıl Türkçesi için çok önemli bir rakamdır. Bu kelimelerin büyük çoğunluğunun Türkçe kökenli olduğu gözden ırak tutulmamalıdır.

Atebetü'l-Hakâyık, Kutadgu Bilig, Dîvân-ı Hikmet, Kur'an Tercümesi adlı eserlerden gelişigüzel aldığımız aşağıdaki Arapça ve Farsça kökenli kelimeler daha XI. yüzyıl başlarında dilimizde çok sayıda alıntı kelimenin olduğunu göstermektedir.[248]

TABLO III

Arapça	*Farsça*
Âbid (KB, AH, DH)	baḫt (KB, AH)
âceb (KB, DH)	bend (KB)
ʿ āciz (KB, DH, KT)	baġçe (AH)
ʿ adāvet (AH, DH)	bedbaḫt (AH, KT)
ʿ aded (KB, AH)	berāber (AH, KT)
ʿ ādet (AH, DH)	bülend (AH)
ʿ adl (AH)	cān (KB, AH, DH, KT)
ʿ amel (KB, AH, DH, KT)	cihān (KB, DH)
ʿ afv (AH, KT)	cādu (KT)
ʿ ahd (AH, DH, KT)	dāra
baḫīl (KB, AH, DH)	dermān (AH)
beyʿ et (KT)	dil (AH, DH)
bedel (KB, AH, DH)	dost (KB, AH, DH, KT)
belāġat (KB, DH)	düşmān (KB, AH, KT)
bereḳāt (KT)	ferişte (KB, DH, KT)
basal (AH)	gevher (KT, KB, DH)

247 Bu sayım tarafımızdan yapılmıştır. Sayım sırasında sadece madde başı kelimeler dikkate alınmıştır.
248 Karahanlı Türkçesi devresi Türk milleti için bir geçiş dönemi oluşturmaktadır. Türklerin bu dönemde İslâm dinîne girmesi sonucunda her alanda olduğu gibi dil sahasında da dikkate değer değişmeler yaşanmıştır. Mesela ilk Kuran tercümeleri de bu dönem içerisinde yapılmış ve din etkisi ile dilimize Arapça ve Farsça kelimeler girmiştir.

bedī (AH)
bekā (KB, AH)
cefā (KB, AH, DH)
cevāb (KB, AH, DH, KT)
cāhil (AH, DH, KT)
cedel (AH)
cevr (KB, AH)
cümle (AH)
duʿā (KB, AH, DH, KT)
devlet (KB, AH, DH)
dünyā (KB, AH, DH, KT)
delīl (AH)
ecel (KB, AH, DH, KT)
ġaflet (KB, DH, KT)
habāb (DH)
hācet (KB, DH, KT)
hezīne (KT)
ḥikmet (KB, DH, KT)
kāfir (KB, DH, KT)
kitāb (KB, AH, DH, KT)
ḥadd (KB, DH, KT)
rāhat (KB, AH, DH)
pend (KB, AH, DH) . (KT)
şehvet (KB, KT)
vācib (KB, KT)
vaḳt (KB, DH, KT)
vefā (KB, AH, DH, KT)
zāhid (KB, AH, DH, KT)
zaḥmed (AH, DH, KT)
çābük
ziyāde (AH, KT)
hergiz (KB, DH, KT)
hüner (KB, AH)
kān (AH, DH)
pādişāh (KB, DH)
pend (KB, AH, DH) . (KT)
perī (KB, DH, KT)
rūzī (KB, DH, KT)
zer (AH)
zülf (KB)
pā (DH)
pertev (DH)
pervāne (DH)
pāyān (DH)
pāre (DH, KT)
pīr (DH, KT)
perī (KB, DH, KT)
pes (DH, KT)
peşīmān (AH, DH, KT)
peydā (DH)
çūpān (KT)
dervīş
deryā
dest
destān (KT)
çüst
çün
hemīşe (DH, KT)
hemdem
hīç (KB, AH, DH, KT)

Karahanlı dönemi eserlerinden Dîvân-ı Hikmet, Atebetü'l-Hakâyık ve Kutadgu Bilig, dinî tasavvufî içerikli eserler olduğu için, bu eserlerdeki alıntı kelimelerin (Arapça, Farsça) büyük çoğunluğu dinî tasavvufî terimlerdir.[249] Bu kelimelerden bazıları şunlardır:

TABLO IV

zāhid (KB, AH, DH, KT)	ḥarīs (AH, KT)
zāhir (DH, KT)	harf (KB)
ḥarābāt (AH)	ḫās (KB, AH, DH, KT)
ḥarām (KB, AH, DH, KT)	ḥaslet (AH)
ḥalḳa (DH)	berāt
ḥalvet (DH)	hatib (DH)
hām (DH)	hevā
ḥamd (KB, AH, DH, KT)	ḫayrāt (KT)
ḥamr (KT)	hayrān (DH)
ḥamīyet (KT)	ḫazīne (KB, KT)
mazlūm (DH)	helāk
māye (KB)	himmet (KB, AH, DH)
taʿāt (KB, DH, KT)	hikmet (KB, DH, KT)
şerīʿat (DH, KT)	horsend (DH)
tatavvū (DH)	ḥükm (KB, AH, KT) . (DH)
ḥālet (DH)	ḫudā (DH)
ḥāl (KB, AH, DH, KT)	ḫalīfe (KT)
ḫāliḳ (KB, AH, DH)	müslümān
ābid (KB, AH, DH)	zinā (KB, KT)

Dinî tasavvufî kelimelerin en fazla geçtiği eser Dîvân-ı Hikmet'tir. Bunda Hoca Ahmet Yesevî'nin bir tarikat şeyhi olması ve müridlerine tasavvuf ilmini öğretmesi esas

---

[249] Bu kelimelerin anlamları kullanıldığı esere göre, çalışmamızın sözlük kısmında yer almaktadır. Terimler hakkında daha geniş bilgi almak için bkz. Ethem Cebecioğlu, **Tasavvuf Terimleri Ve Deyimleri Sözlüğü**, İstanbul, 2000.

teşkil eder.[250] Bu yüzdendir ki Dîvân-ı Hikmet'te geçen kelimelerin pek çoğu Arap ve Fars kökenlidir. Zaten Karahanlı dönemi eserleri içerisinde en çok Arapça ve Farsça kelime Dîvân-ı Hikmet'te yer alır.

Dinî tasavvufî kelimelerin çoğunlukta olduğu bir diğer dönem eseri ise Atebetü'l-Hakâyıktır. Hatta Edip Ahmet Arapça ve Farsça kelime kullanma hususunda biraz ileri gittiği için Ahmet Caferoğlu gibi bilim adamıları tarafından eleştirilmiştir.[251]

TABLO V

Karahanlı Türkçesi eserlerindeki Arapça ve Farsça kelimelerin sayısal dökümü şu şekildedir:[252]

	Arapça	*Farsça*	*Toplam*	*Oran*[253]
Divânü Lügâti't Türk[254]				
Kutadgu Bilig	334	79	413	%14
Atebetü'l-Hakâyık	251	103	354	%27
Kur'an Tercümesi	357	177	534	%27
Divân-ı Hikmet	763	588	1351	%61
Genel Toplam	1705	947	*2652*	*%16*

[250] Eraslan, **a.g.e.**, s. xı
[251] Caferoğlu, **a.g.e.**, s. 78-79. Ahmet Caferoğlu, bu dönemde yaygın olarak kullanılan Türkçe kelimelerin o dönem eserlerinde hemen hemen hiç kullanılmayan Arapça ve Farsça kelimelerle karşılandığını belirterek bunları birkaç kelime ile örneklendirmiştir.
[252] Sayımlar madde başı olarak yapılmıştır.
[253] Oranlar herbir eserin toplam kelime sayısına göre ayrı ayrı hesaplanmıştır. Bir önceki sayısal dökümde Karahanlı eserlerindeki kelimelerin toplam sayıları isim ve fiil olarak ayrıca verilmiştir.
[254] Ercilasun, **a.g.e.,** s. 357-358. Ahmet Bican Ercilasun'un verdiği bu bilgiye göre Kaşgarlı'nın eserinde sınırlı sayıda Çince, Soğutça ve Moğolca kökenli kelime vardır. Bunlar da o dönemde Türkçeleşmiş kelimeler sayılmaktadır.

Yukarıdaki sayısal döküm bizlere Karahanlı Türkçesi eserlerindeki Arapça ve Farsça kelimelerin oranları hakkında dikkate değer bilgiler vermektedir. Bu döküme baktığımız zaman Kutadgu Bilig, içlerinde en sade sayılır. Kutadgu Bilig'ten sonra yazılan eserlerde Arapça ve Farsça kelimelerin oran olarak arttığını görmekteyiz. Bu artışlardaki en büyük etkenlerden birisi eserlerin dinî tasavvufî içerikli olmasıdır. Özellikle Dîvân-ı Hikmet'teki Arap ve Fars kelimelerinin büyük çoğunlukta olması bazı şeyleri düşündürmektedir. Dil açısından sağlam bir kaynak sayılmayan bu eser Ahmet Yesevî'nin vefatından yüzlerce yıl sonra başkaları tarafından istinsah edildiği için bazı eklemeler ve çıkarmalar yapılmış olabilir. Çünkü bazı hikmetler değişik bölgelerdeki, onbeşinci ve onaltıncı yüzyıl Türkçesinin özelliğini taşımaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SÖZLÜK

A

a Şaşma, şaşırma gibi durumları ifade eden bir sözcük. (DLT I)

āb (F)1. Su 2. Letâfet, hoşluk, güzellik. (DH)

āb u gil (F) Su ve balçık. (DH)

aba (I) (apa/aba) Ana. (DLT I)

aba (II)(apa/aba) Ayı. (DLT I) krş. **ayıġ**

aba (III) (apa/aba) Baba. (DLT I)

aba başı (apa/aba başı) Dağlarda yetişen ve dağlıların yediği hıyar gibi dikenli bir ot. (DLT I)

abaçı Umacı. Çocukları korkutmak için "abaçı keldi" denir. (DLT I)

ābād (F) Mâmur, bayındır. (DH) krş. **ābādān**

ābādān (F) Mâmûr, bayındır. (AH, KT) krş. **ābād**

ābādān ḳıl- (F.T.) İmar etmek. (KT)

ābādān ḳılmaḳ (F.T.) Onarma, imar etme. (KT)

abaḳı Göz değmesin diye bostan ve bahçelere dikilen korkuluk. (DLT I)

abalı Bir şeyi az görme, az bulma zamanında söylenen bir sözdür. (DLT I)

ʿabd (A) Kul, köle, mahluk. (DH)

Abı Erkek adı. (DLT I)

abı- Bir şeyi başkalarından gizlemek. (DLT III)

abıt- Gizlemek. (DLT I)

abıtġan Gizleyen. (DLT I)

ʿābid (A) İbadet eden, tapan, tapınan. (KB, AH, DH)

ʿabīr (A) Anber. (KB)

abruġ Tereddüt eden, kesin karar veremeyen. (KT)

Abul Kaşgar'da bir yer adı. (DLT I)

ʿaceb (I) (A) Hayret, taaccüp, şaşma. (KB, DH)

ʿaceb (II) (A) Güzel, hoş. (AH)

ʿAcem (A) Acem. (AH)

acıġ Acı, elem verici. (AH, KT)

acıḳ Açık. (AH)

ʿāciz (A) İktidarsız, zayıf, kudretsiz. (KB, DH, KT)

ʿāciz bol- (A.T.) Aciz olmak, gücü yetmemek. (KT)

ʿāciz ḳıl- (A.T.) Aciz kılmak, aciz bırakmak. (KT)

ʿāciz ḳılıġlı (A.T.) Aciz bırakan. (KT)

ʿācizlıḳ (A) Kuvvetsizlik, âcizlik. (KB)

acun (S. ajun) Ajun, dünya, felek. (AH) krş. **ajun**

ʿacz (A) Âcizlik, güçsüzlük, iktidarsızlık. (DH)

aç (I) 1. Aç, doymamış. (DLT I, KB, DH), 2. Aç gözlü. (KB)

açdın öl- Açlıktan ölmek. (DH)

aç u toḳluḳ (T.F.T.) Açlık ve tokluk. (DH)

aç (II) Ünleme edatı olup "ya, hey, ey" anlamında kullanılır. (DLT I)

aç- (I) Açmak. (DH)

aç- (II) 1. Ortadan kaldırmak, yok etmek, gidermek, 2. Meydana çıkarmak, ortaya koymak, 3. Ferahlık vermek, 4. Ayırmak. (KT)

aç- (III) Acıkmak. (DLT I, KB, KT)

aç- (IV) Açmak, izah etmek. (DLT I, KB, AH)

açı Yaşlı kadın. (DLT I)

açı- 1. Acı vermek, 2. Ekşimek, acımak, bir şeyin tadının acılaşması. (DLT III, KB, KT)

açıġ (I) 1. Acı, elem verici.(KT), 2. Acı, tatlı olmayan. (DLT I, KB)

açıġlıġ küp İçinde ekşi bulunan, içerisine konulan şeyi ekşiten küp. (DLT I)

açıġ (II) 1. Han'ın bahşişi. (DLT I, KB), 2. Nimet içinde yaşayış. (DLT I)

açıġsa- Ekşi bir şeyler istemek. (DLT I)

açıḳ Büyük kardeş. (DLT I)

açıḳ- Acıkmak. (DLT I)

açıl- 1. Açılmak. (DH, KB, KT) 2. Ferahlamak, anlaşılmak. (KB, KT)

açılmış Açılmış olan şey, nesne. (KT)

açın- İhsan etmek, bağışlamak. (KB)

açış- Yardım etmek. (DLT I)

açıt- (I) Ekşitmek, acıtmak, acı vermek. (DLT I, KB, AH, KT)

açıtġan Acıtan. (DLT I)

açıt- (II) Ortadan kaldırmak. (KT)

açlıḳ Açlık. (DLT I, KB, DH, KT)

açlın- Açılmak. (DLT I)

açtur- Açtırmak. (DH)

açu	Tanrı'ya hitaben "ey baba, ey peder" anlamlarında kullanılır. (KB)	
açuḳ	Açık. (DLT I, KB, KT)	
	açuḳ yaruḳ Aydınlatan, ışık veren. (KT)	
açuḳluġ	Helal. (KT)	
açuḳluḳ	Zafer, galibiyet, fetih. (KT)	
açur-	Acıktırmak, aç bırakmak. (KB)	
ad	İsim. (AH)	krş. **at, ataġ**
aḍ (I)	Kumaş ve kumaşa benzer sanat eseri olan her şey. (DLT I)	
aḍ (II)	İyilik alameti. (DLT I)	
ʿād	Yemen'de bir kavim adı. (KB)	
ada (I)	(A. edā) 1. Son, 2. Tamam, 3. Yerine getirme, 4. Feda etme. (DH)	
	ada bol- (A.T.) Tamamlanmak, son bulmak, feda olmak. (DH)	
	ada ḳıl- (A.T.) Tamamlamak, sona erdirmek, feda etmek. (DH)	
aḍaḳ	Ayak. (DLT I, KB, AH, KT)	krş. **ayaġ, ayaḳ**
aḍaklan-	Ayaklanmak. (DLT I)	
	aḍaḳ astı Alt, aşağı taraf. (KT)	
	aḍaḳın Ayakta. (KT)	
	aḍaḳın bol- Kalkmak, ayağa kalkmak. (KT)	
	aḍaḳın ḳıl- 1. Namazı tam erkânı ile yerine getirmek, 2. Ayakta tutmak, geçerli kılmak, 3. Doğru yapmak. (KT)	
	aḍaḳın ḳılıġlı (namaz) kılan, eda eden. (KT)	
	aḍaḳın tur- 1. Ayakta durmak, kıyam etmek, 2. Davranmak, hareket etmek. (KT)	
	aḍaḳın turġan 1. Namaz kılan, 2. İdareci ve hakim olan. (KT)	
	aḍaḳın turmaḳ Makam, mevki. (KT)	
	aḍaḳın tut- (namazda) ayakta durmak. (KT)	
	aḍaḳın tik- İnat etmek, ayak diremek, direnmek. (KT)	
adaḳlıḳ	Üzüm bağlarında çardak ayakları yapmak için kullanılan ağaç. (DLT I)	
adaḳsu	Birlikte, beraber, yan yana. (KB)	
ʿadālet	(A) Adalet, doğruluk. (DH)	
ʿadāletlıġ	(A.T.) Adaletli, doğru. (DH)	
adam	(A. ādem) Adam, kişi. (KB)	krş. **ādem, aḍemi, ādemī**
adaş	Arkadaş dost. (DLT I, KB)	
adaş- (I)	Arkadaş olmak, dost olmak. (KB)	
adaş- (II)	Şaşırmak, yolunu kaybetmek. (DH)	
ʿadāvet	Düşmanlık. (AH, DH)	

adeb (A) Edep. (AH) krş. **edeb**

ʿaded (A) Sayı, adet. (KB, AH)

ādem (A) Adam, insan, kişi. (DH, KT) krş. **adam, aḍemi, ādemī**

ādemī (F) Ademoğlu, insanoğlu. (KB, KT) krş. **adam, aḍemi, ādem**

aḍemi (F) İnsan. (AH) krş. **adam, ādemī, ādem**

ʿadem (A) Yokluk, yok olma. (DH)

ʿādet (A) Âdet, huy, tabiat. (AH, DH)

aḍġır (I) Aygır. (DLT I, KB)

aḍġır (II) Siriüs yıldızı. (KB)

aḍġıraḳ Kulakları ak, vücudunun öbür tarafları kara olan geyik. (DLT I)

aḍġırlan- Aygırlaşmak. (DLT I)

aḍıġ (I) Ayı. (DLT I, KB)

aḍıġ (II) Ayık, sarhoşluktan ayılan kişi. (DLT I)

Aḍıġ (III) Kaşgar'da bir köy adı. (DLT I)

aḍıġla- Ayılaşmak, ayı gibi olmak. (KB)

aḍıl- Ayılmak. (KB)

aḍın 1. Başka, diğer, ayrı. (DLT I, KB, AH, KT) 2. Dışına, dışarısına. (KT)

aḍın aḍın Türlü türlü, çeşitli, dağınık. (KT)

aḍına (F. āḍīne) Cuma günü. (KB) krş. **āḍīne**

aḍınsıġ Başka, diğer, başkasına göre. (KB)

aḍır- 1. Açıklamak. (KT), 2. Ayırmak. (KB), 3. Engel olunmak, yasaklanmak. (KT) krş. **ayır-**

aḍır- seç- 1. Ayrıntılı olarak açıklamak, 2. Hüküm vermek. (KT)

aḍırmaḳ 1. Hakkı, batıldan ayırma, furkan, 2. Ayırt etme. (KT)

aḍırt- Ayırtmak, ayırma. (KB)

aḍırtla- Ayırt etmek, ayırmak. (KB)

aḍırtlaş- Anlaşmazlığa düşmek, ihtilafa düşmek. (KT)

aḍış- Apışmak, ayırmak. (DLT I, KB)

aḍız Yüksek yer, başak, yüksek yerler. (DLT I)

aḍız taġ Geçit vermeyen dağ. (DLT I)

ʿādil (I) (A) Adaletli. (KB)

ʿādil (II) (A) Adalet sahibi. (DH)

ʿadil (A. ʿadl) Adalet. (DH) krş. **ʿadl**

ʿadil ḳıl- (A.T.) Adaletle hareket etmek, adalet göstermek. (DH)

ādīne	(F) Cuma günü. (KT)	krş. **aḍına**
ʿadl	(A) Adâlet, doğruluk. (AH)	krş. **ʿadil**
aḍma yılḳı	Yaşlı olduğu için yük vurulmayan hayvan. (DLT I)	
ʿadn	(A) 1. Cennet, 2. İkâmetgah. (DH)	
aḍna-	Değişmek, bozulmak, kötüleşmek. (DLT I, KT)	
aḍnaġu	Başka türlü. (KB)	
aḍnal-	Değiştirilmek. (KT)	
aḍnaş-	Anlaşmazlığa düşmek. (KT)	
aḍnat-	Değiştirmek, tahrif etmek. (KT)	
aḍrı	Buğday temizlemek için kullanılan bir aygıt. (DLT I)	
aḍrıḳ	Ayrık, ayrık otu. (DLT I)	
aḍrıl-	Ayrılmak. (KB)	
aḍrım	Eğerin altına iki yanına konulan keçe. (DLT I)	
aḍrış	İkiye ayrılan yolun başı. (DLT I)	
aḍrış-	Ayrılmak. (DLT I)	
aḍruḳ	1. Başka, öteki, 2. Fark, farklı. (DLT I, KB)	
aḍuḳla-Garip görmek, yadsımak. (DLT I)		
ʿadū	(A) Düşman. (AH)	
aḍut	Avuç. (DLT I)	krş. **awuç, avut, avuç**
aḍutla-	Avuçlamak. (DLT I)	
afaḳ	Apak, tertemiz. (DH)	krş. **ap aḳ**
āfet	(A) Âfet, belâ, felaket. (DH)	
afsunçı	(F. efsūn.T.) Büyücü sihirbaz. (KB)	
ʿafv	(A) Af, bağışlama. (AH, KT)	
	ʿafv ḳıl- (A.T.) Affetmek, bağışlamak. (KT)	
	ʿafv étken (A.T.) Affeden, bağışlayan. (KT)	
ʿafyet	(A. ʿāfiyet) Âfiyet, sıhhat, sağlık, esenlik. (KB)	
aġ (I)	Ağ. (KB)	
aġ (II)	İki bacak arası boşluk. (DLT I)	
aġ- (I)	Yükselmek, çıkmak. (KB, KT)	
aġ- (II)	Belirmek, bozulmak. (DLT I)	
āġāh	(F) Haberdâr. (KT)	
aġan er	Genizden laf söyleyen kişi. (DLT I)	

ağartġu	Şarap. (DLT III)
āğāz-	(F.T.) Bir şey yapmaya başlamak. (KT)
ağduḳ kişi	Bir yere sığınan, kim olduğu belli olmayan kişi. (DLT I)
ağı	İpekli kumaş, hazine. (DLT I, KB)
ağıçı	İpekli kumaşları gözetleyen kişi, hazine bekçisi. (DLT I, KB)
ağıl	1. Koyun yatağı, 2. Koyun pisliği. (DLT I)
ağılıḳ	Hazine. (KB)
ağım	Bir agım yer "bir çıkışta üzerine çıkılacak yer" . (DLT I)
ağın	Dilsiz, konuşamayan. (KB, KT)
ağına-	Debelenmek. (KB)
ağır (I)	Kadar, miktar, ağırlık. (KT)
	ağır yük Ağır yük. (KT)
	ağır bol- Ağır gelmek, ağırlaşmak. (KT)
	ağır ḳıl- Ağırlık basmak, yere yığılıp kalmak. (KT)
ağır (II)	1. Ağır, güç. (DLT I, KB), 2. Ağır, değerli, kıymetli. (KB)
ağırla-	İkramda bulunmak, misafiri ağırlamak. (DLT I, KB, KT)
ağırlan-	Ağırlanmak, hürmet edilmek. (KT)
	ağırlanmış Hürmet ve ikram edilmiş. (KT)
ağırlıġ	Kutsal, mübarek. (KT)
ağırlıḳ (I)	Ağırlık, (işitme için) zayıflık. (KT)
ağırlıḳ (II)	Hürmet, ikram. (KB)
	ağırlıḳ edgü Güzel, hoşa giden. (KT)
ağış	Yükseliş. (DLT I, KB)
ağıt- (I)	Belirtmek, çıkartmak. (DLT I)
ağıt- (II)	Bırakmak, terk etmek, dağıtmak. (KB)
ağız	1. Ağız. (DLT I, KB, AH, KT), 2. Irmağın su tulumunun testinin küpün veya kuyunun ağzı. (DLT I) krş. **ağız**
ağızla-	Ağız açmak, bir şeyin ağzına vurmak. (DLT I)
ağlaḳ yer	Issız yer. (DLT I)
ağnat-	Buruşturmak, kekeme yapmak. (Bir şey yedikten sonra dildeki uyuşma) . (DLT I)
ağrı-	Ağrımak, acı duymak. (KB, DH, KT)
ağrıġ	Ağrı, sızı. (DLT I, KB, KT)
ağrıġlıḳ	Acı veren. (KT)

aġrıḳan- Ağrıdan dert yanmak. (DLT I)

aġrış- Sızlamak, sızlanmak. (DLT I)

aġrıt- Ağrıtmak, vurup sindirmek, can yakmak. (KB, DH, KT)

aġru- Ağırlaşmak. (DLT I, KB)

aġruġ süngügi Omurga kemiklerinin önce geleni. (DLT I)

aġruḳ (I) Mal, hazine. (KB)

aġruḳ (II) Dert, sıkıntı. (DLT I, KB)

aġruḳlan- Bir işi veya yükü ağır görmek. (DLT I)

aġrut- Vurup sindirmek, can yakmak. (KT)

aġu Zehir. (DLT I, KB, AH)

aġuj (aġuz) Ağız, inek veya koyun doğurduktan sonra gelen ilk süt. (DLT I)

aġujluġ er Sütü içen ilk kişi. (DLT I)

aġuḳ- Zehirlenmek. (DLT I)

aġula- Zehirlemek. (DLT I)

aġurşaḳ Ağırşak. (DLT I)

ağa Ağa, büyük erkek kardeş, ağabey. (DH)

ağa ini Büyük ve küçük erkek kardeşler. (DH)

ağır Ağır. (DH) krş. **ağır**

ağız Ağız. (DH) krş. **ağız**

āh (A) Âh, yazık. (DH)

āh u efġān (F) Ah ve inleme. (DH)

ʿahd (A) Ahit, yemin, söz verme. (AH, DH, KT)

ʿahd kıl- (A.T.) 1. Söz vermek. (DH, KT), 2. İkaz etmek, emretmek. (KT)

āhestelıḳ (F.T.) Ağırbaşlılık. (KT)

aḫı Cömert, eli açık. (AH) krş. **aḳı**

aḫılıḳ Cömertlik. (AH) krş. **aḳılıḳ**

āḫir (A) Son, sonunda, nihayet. (KB, DH, KT)

āḫir bol- (A.T.) Son bulmak, sona ermek. (DH)

āḫiret (A) Âhiret, öbür dünya. (DH, KT)

āḫiretḳa bar- (A.T.) Öbür dünyaya göç etmek, ölmek

aḥkām (A) Hükümler, emirler. (DH)

aḫker (F) Ateş koru. (DH)

aḫker bol- (F.T.) Kor haline gelmek. (DH)

aḫker ḳıl- (F.T.) Kor haline getirmek. (DH)

aḥlām (A) Rüyalar. (KB)

Aḥmed (A) Ahmet. (AH)

aḫsaḳ Aksak, topal. (DLT I, KT)

aḫsaḳ buḫsaḳ Topal ve çolak olanlar için kullanılan bir ifade. (DLT I)

aḫsat- Aksatmak. (DLT I)

ahsumla- Sarhoş olarak kavga etmek. (KB)

aḫşam (F. şām) Akşam. (DLT I, KB)

aḫtar- Aktarmak, devirmek, döndürmek, yönetmek. (DLT I, KT)

ajmuḳ Ak şap. (DLT I)

ajun (S) Dünya, yer. (DLT I, KB, AH, KT) krş. **acun**

ajunçı (S.T.) İdareci, hükümdâr. (KB)

ajunluġ(S.T.) Canlı. (KT)

ajunluḳ(S.T.) Dünyaya ait, dünyalık. (KB)

aḳ Ak, beyaz. (AH, DH)

aḳ sakal er Saçı sakalı ağarmış er. (DLT I)

Aḳ say Yer adı. (DLT I)

Aḳ terek Yağma ülkesinde bir köprü adı. (DLT I)

aḳ- Akmak, sızmak. (DLT I, KB, DH, KT)

aḳar arıḳ Akarsu, ırmak. (KT)

aḳar ögüz Akarsu. (KT)

aḳar suw Tufan, felaket. (KT)

aḳar- Ağarmak. (DH)

ʿaḳbe (A. ʿaḳabe) 1. Yokuş, tepe, engel, 2. İnsanı Allah'a yöneltmekten alıkoyan dünya bağları. (DH)

aḳı Eli açık, koçak, cömert. (DLT I, KB, AH) krş. **aḫı**

ʿāḳıbet (A) Son, nihayet. (KB, DH)

ʿaḳıl (A) Akıl. (KB, AH) krş. ʿ**aḳl**

aḳılıḳ Cömertlik. (KB, AH) krş. **aḫılıḳ**

aḳım Bir akışta akacak kadar olan su. (DLT I)

aḳın Sel, akın. (DLT I, KB, KT)

aḳınçu Geceleyin gidip düşmanı basan adam. (DLT I)

aḳıt- Akıtmak. (DLT I, KB, KT)

ʿāḳil (A) Akıllı, akıl sahibi. (DH)

ʿāḳil bol- (A.T.) Akıllı olmak, gerçeği bilmek. (DH)

ʿaḳl (A) Akıl. (AH, DH) krş. **ʿaḳıl**

ʿaḳl-ı küll (A) Tam akıl, Allah'ın aklı. (DH)

ʿaḳl-ı cüz' (A) İnsan aklı, belli bir sınırı olan akıl. (DH)

ʿaḳlı kit-(A.T.) Aklı başından gidip düşünemez hâle gelmek. (DH)

ʿaḳlı yit- (A.T.) Aklı kâfi gelmek, akıl erdirebilmek, hakikati idrak edecek durumda olmak. (DH)

ʿaḳlın al- (A.T.) Aklını başından almak, düşünemez hâle getirmek. (DH)

ʿaḳl u ḫūş (A.F.) Akıl ve düşünce. (DH)

aḳlış- Akışmak. (DLT I)

aḳru 1. "Yavaş ol" anlamında bir söz. (DLT I), 2. Yavaş, yavaşça. (KB)

aḳtur- Bir şeyi akıtmak. (DLT I)

aḳuz- Akıtmak. (DH)

al (I) Devlet başkanlarına bayrak ve onların atlarına eyer örtüsü yapılan turuncu renkte bir kumaş. Turuncu renge de al denilmektedir. (DLT I, KB)

al (II) Hile, al, aldatma. (DLT I, KB, KT, KT)

al ḳıl- Tuzak kurmak, aldatmak, hile düşünmek. (KT)

al (III) Al, pembe, kırmızı. (AH)

al çüvüt Al boya. (DLT III)

āl (A) Aile. (KT)

al- (I) "Almak" anlamına gelip yardımcı fiil olarak kullanılır. (DH)

al- (II) Almak, sahiplenmek, ele geçirmek. (DLT I, KB, AH, KT) krş. **alġal-**

alıġlı Alıcı. (KT)

almaḳ Alma, alış. (KT)

ala (I) Acele etmeyi bildiren bir edattır. (DLT I)

ala (II) Karışık renkli, ala. (DLT I, KB)

Ala (III) Fergana'ya yakın bir yayla adı. (DLT I)

aʿlā (A) En yüce, en üstün. (DH)

ala'l- (<ala + almak) Alabilmek. (DH)

alaçu Alaçuk. (DLT I)

alanġır Türkmenlerin yediği "geleni" adında küçük bir hayvan. (DLT I)

alar- Kızarmak. (DLT I)

alart- Gözü belertmek. (DLT III)

alavan Timsah. (DLT I)

alçaḳ Yumuşak huylu, uslu. (DLT I, KB)

alçı Hilekâr, aldatıcı. (KB)

ald Ön, huzur, nezd. (DH)

alda- Aldatmak. (DLT I, KT)

aldaġlı Aldatmanın karşılığını aldatarak veren. (KT)

ʿālem (A) Âlem, kâinat, cihan, dünya. (KB, DH, KT)

ʿālemluġ (A.T.) İnsanlar, bütün yaratılmışlar, canlılar. (KT)

ʿalem (A) Bayrak, sancak. (KB)

ʿAlevī (A) Alevî, Ali ile Fatma neslinden olanlar. (KB)

ʿaleyhisselām (A) Selâm onun üzerine olsun (Peygamberler için). (KB)

ʿaleyk (A. ʻaleyke) Senin üzerine olsun. (KB)

alġal- Almak. (KB) krş. **al-**

alġuçı Alıcı, alan. (DH)

Alġuḳ Kaşgar'da bir köy adı. (DLT I)

alıġlı Alıcı. (KT)

alıḳ Kuş gagası. (DLT I)

alıḳ- Alçalmak, heves. (DLT I, KB)

alım Alacak kişinin üzerinde olan borç. (DLT I, KB)

alımġa Hakanın mektubunu Türk yazısıyla yazan kişi. (DLT I)

alın (I) 1. Alın.(DLT I, KB, AH, KT) 2. Cephe. (DLT I, KB), 2. İnsanın karşısına gelen yer cephe dağın yüksek ve yumru kısmı. (DLT I)

alın- (I) Bir şeyi üzerine almak, alınmak. (AH, KT)

alın- (II) Başkasının yardımı olmadan alacağını almak. (DLT I, KB)

alış (I) Su ağzı veya suyun havuza döküldüğü yer. (DLT I)

alış (II) Borçluyu borcu yüzünden sorguya çekme. (DLT I)

alış bériş Bir hakkı alma, bir hakkı verme. (DLT I)

alış- Beraberce yapmak, beraber paylaşmak. (KB)

alışġan Alan. (DLT II)

ʿAlī Hz. Ali. (KB, AH)

ʿālim (A) Bilgin, âlim. (KB, AH, DH)

alḳ- Bir şeyi bitirmek, mahvetmek. (DLT III, KT)

alḳa- Alkışlamak. (KB)

alḳaş- Karşılıklı alkışlamak. (DLT I)

alḳın- Bitip tükenmek, son bulmak. (DLT I, KB, KT)

  alḳınġusuz Yok olmayan, zeval bulmayan. (KT)

alḳış (I) Selam. (KT)

  alḳış bér- Esenlik dileme. (KT)

alḳış (II) Dua etme, öğme, birinin iyiliklerini sayma. (DLT I, KB)

alḳış- Bir şeyi yok etmek için yarışmak. (DLT I)

alḳıt- Alkışlamak. (KB)

Allāh (A) Allah. (DH, KT)

alma Elma, almıla. (DLT I) krş. **almıla**

alp Yiğit, cesur. (DLT I, KB)

  alp tigin Yiğit köle. (DLT I)

alpaġut Tek başına düşmana saldıran, hiçbir şekilde yakalanamayan yiğit. (DLT I)

alplıḳ Kahramanlık, yiğitlik. (KB)

alsıḳ- Soyulmak, birşeyden kurtulmak. (DLT I, KB)

alt Aşağı, alt. (KB) krş. **altın**

altı Altı sayısı. (DH, KT)

altmış Altmış sayısı. (KB, DH)

altın Aşağı, alt. (DLT I, KT) krş. **alt**

altun Altın. (DLT I, KB, DH, KT)

  Altun Tarım Büyük kadınların lâkabı. (DLT I)

aluç Soğutulmuş nesne. (DLT I)

aluçın Yenilen boğumlu bir ot. (DLT I)

aluḳ Kel, dazlak . (DLT I)

aluş Kaşgar'da bir köy adı. (DLT I)

ʿām (A. ʿāmm) Halk, ahâli. (KB, AH, DH)

amarı Bazı, bazısı. (KT)

  amarı amarı Bazı bazı. (KT)

aʿmā (A) 1. Âma, gözleri görmeyen, 2. İlâhî hakikatleri göremeyen. (DH)

aman (A) Aman, emniyet. (KB)

ʿamel (A) 1. İş, çalışma, amel. (KB, AH, DH, KT), 2. Niyet. (DH)

  ʿamel ḳıl- (A.T.) (Dinin gereklerini) yapmak. (KT) . (DH)

  ʿamel ḳılıġlı (A.T.) Yapan, eden. (KT)

ʿamm (A) Amca. (KT) krş. **ʿammi**

ʿammā (A) Ama, fakat, lâkin. (KT)

ʿāmil	(A) Yapan, işleyen. (KB, DH)	
āmin	(A) Âmin, “öyle olsun; yâ Rab dualarımızı kabul eyle”anlamında bir söz olup duaların sonunda söylenir. (DH)	
ʿammi	(A.ʿamm, ʿamû, ʿammât) Amca. (DH)	krş. **ʿamm**
amaç (I)	Amaç, hedef, nişan. (DLT I)	
amaç (II)	Çift öküzü, tarım aygıtları. (DLT I)	
amıl	Kımıldamayan, durgun. (DLT I)	krş. **amul**
amrul-	Sükûna kavuşmak, sakinleşmek, yatışmak. (KB, KT)	
	amrulġu Dinlenme yeri. (KT)	
	amrulmaḳ Sükunet, huzur, güven. (KT)	
	amrulmış Sükunet bulmuş. (KT)	
amul	Yavaş, sâkin. (KB)	krş. **amıl**
amulluḳ	Sükûnet. (KB, KT)	
amşuy	Sarı erik. (DLT I)	
amurt-	1. Bir şeyi yatıştırmak. (DLT III), 2. (Ses) alçaltmak, kısmak. (KT)	
amruş-	Huzura kavuşmak. (KT)	
	amruşmaḳ Huzur, güven. (KT)	
amuş-	Apışıp kalmak. (DLT I)	
añ (I)	Yağı ilaç olarak kullanılan bir kuş adı. (DLT I)	
añ (II)	“Hayır” anlamına gelen bir ilgeç. (DLT I)	
añ-	1. Anmak, anlamak, 2. Hile etmek. (KB)	
aña (I)	Bkz. **ol**. (KB)	
aña (II)	Ona. (AH, DH)	krş. **añar**
	aña oḳ Özellikle ona, sadece ona. (KT)	
ana	Ana, anne. (DLT I, KB, AH, DH, KT)	
aña-	Anlamak, bilmek. (AH, DH)	
anaç	Küçüklüğünde büyük bir anlayış göstererek kendini bir anne gibi sevdiren kız. (DLT I)	
añar	Ona. (DLT I, AH)	krş. **aña**
ança (I)	Nice, o kadar. (AH)	
ança (II)	(KB, KT)	krş. **ol**
	ança bar Fakat, lâkin. (KT)	krş. **ançası bar**
	ançada O zaman, o zamanki, -dığında, hemen, birdenbire. (KT)	
	ançaḳ Kadar. (KT)	

ançaḳa tegi O zaman kadar ki, -a kadar. (KT)

ançaḳlı Gibi, sanki. (KT)

ançası bar Fakat, lâkin, ancak. (KT) krş. **ança bar**

and Yemin, ant. (DLT I, KB, KT)

and sı- Yemini bozmak. (KT)

and tuta And olsun ki. (KT)

anda (I) 1. Orada, orda. (DLT I, AH, DH), 2. Ahrette. (DH). (DLT I, AH, DH) krş. **ol, ança**

anda erken Orada olmak. (KT)

anda (II) Ondan. (AH)

anda aḍın Ondan başka. (KT)

anda aşnu Ondan önce. (KT)

anda burun Ondan önce. (KT)

anda kiḍin Ondan sonra. (KT)

anda öñdin Ondan önce. (KT)

andaġ "öyle, böyle, o şekilde, evet öyle " anlamında bir kelime. (DLT I, KB, DH, KT)

andaġ erse Öyle ise. (KT)

andaġ ermez Hayır, öyle değil. (KT)

andaġ erür Evet öyle. (KT)

andaġuḳ Öyle, öylece, o şekilde, o kadar. (KT)

andan "ondan sonra" anlamında bir kelime. (DLT I)

andġar- Yemin ettirmek. (DLT I, DLT III)

añdı- 1. Bir şeyde hile etmek, işi gizli yapmak, 2. Av hayvanlarını yakalamak için tuzak kurmak. (DLT I)

andıġ Elek, kasnak gibi şeylerin kasnağı. (DLT I)

andıḳ- Ant içmek, yemin etmek. (KT)

andıḳ- Ant içmek. (DLT I)

andın Ondan. (AH, DH)

añduz Andızotunun yerden kazılıp çıkarılan ve atların karın ağrısına ilaç yapılan kökü. (DLT I)

anġa Değersiz. (DLT I)

anġar Bkz. **ol.** (KB)

anġar- Ant içmek. (DLT I)

anı (I) Bkz. **ol.** (KB)

anı (II) Onu. (AH, DH)

añıl Tamamen, büsbütün. (DLT I)

añıla- Anırmak. (DLT I)

anın Onun ile. (AH)

anıñ Onun. (AH, DH) krş. **ol**

anıñ üçün Onun için, bu yüzden. (KT)

anıñ üze Ona. (KT)

Anışirvan (F. Nūşirevān) (AH) krş. **Anuşirvan, NūşīnRevān**

añıt Ördeğe benzer renkli bir kuş. (DLT I)

añız 1. Anız, 2. Hububat biçildikten sonra tarlada kalan köke yakın saplar. (DLT I)

añla- Anlamak. (DLT I, KB, DH)

anlar Onlar. (KT) krş. **olar**

anlar Bkz. **ol**. (KB, AH)

anlayu Böylece, aynı şekilde. (KB)

añra- (DLT I) krş. **ıñra-**

añraş- Acı içinde olmak, ızdrap çekmek, ağlaşmak. (DLT I)

ansız Bkz. **ol**. (KB)

anu- Bir şeyin hazırlanması. (DLT III)

anuḳ Hazır. (DLT I, KB, DH, KT)

anuḳla-Bir şeyi hazırlamak yada hazır bulmak. (DLT I, KB)

anuḳluḳ İşe hazırlama. (DLT I)

anumı Cüzam hastalığı. (DLT I)

anun- Hazırlanmak. (DLT I, KB, AH)

Anuşirvan (F. Nūşirevān) Anûşirvân, İran'da 531 den 579 yılına kadar hükümdarlık etmiş ve doğruluğu ile şöhret bulmuş olan Sâsâni şahı ki "âdil" lâkabıyla anılır. (AH) krş. **Anışirvan, NūşīnRevān**

añut Şarap tıpası. (DLT I)

anut- Hazırlamak, hazırlı yapmak. (DLT I, KB, KT)

anutul- Hazırlanmak, hazır hale getirilmek. (KT)

ap Ne ….. ne de, ya da, halbuki, lakin, değil, yok. (DLT I, KB, KT)

ap ma Ne de. (KT)

ap yime Ne de. (KT)

apa Âdem, insan. (KB)

ap aḳ	Çok saf bir beyaz. (DLT I)	krş. **afaḳ**
apañ	Eğer. (DLT I). (KB, KT)	
aplan	Sıçan cinsinden bir hayvancık. (DLT I)	
ar- (I)	Yorulmak, gücü yetmemek. (DLT I, KB, AH, KT)	
ar- (II)	Aldatmak. (KB, KT)	
ar böri	Sırtlan. (DLT I)	
ara	Ara, bazen, arasında. (DLT I, KB, AH, DH, KT)	
ʿArab	(A) Arap. (AH, DH, KT)	
ʿArabça	(A.T.) Arap dili. (KB)	
ʿarabī	(A) Arap'a mensup, Arap kavminden. (DH)	
arala-	Barıştırmak. (DLT I)	
aralaş	Karışık, karmakarışık. (DH)	
Aramıt	Bir yer adı. (DLT I)	
Aramut	Uygur illerine yakın oturan bir Türk bölüğü. (DLT I)	
aran	At tavlası, ahır. (DLT I)	
aranlıġ ew	Ahırı olan ev. (DLT I)	
ʿArasāt	(A) Haşr yeri, kıyamet günü bütün canlıların dirilip toplanacağı yer. (DH)	
ārāste	(F) Süslü, bezenmiş. (KB)	
ʿaraż	(A) Mal, meta. (KT)	
arbuz	Karpuz anlamında olup mecâzen ahmak anlamına gelir. (KB)	
arçı	Heybe. (DLT I)	
arġaġ	Balık avlamak için kullanılan ucu eğri demir, olta. (DLT I)	
arġar-	Yormak. (DLT I, KB)	
arġu	İki dağ arası. (DLT I)	
arġuç	İnsanın aldandığı nesneler. (DLT I)	
arġula-	Yarmak, geçmek. (DLT I)	
arġun	Sıçan cinsinden yarım arşın uzunluğunda bir hayvan. (DLT I)	
arı	Arı. (DLT I, AH, KT)	
arı-	Temizlenmek, temiz olmak, arımak. (DLT III, KB, AH, KT)	
arıġ (I)	Çadır örtüsü. (DLT I)	

arıġ (II)	1.Temiz, arı, pak (DLT I, KB, AH, DH, KT), 2. Münezzeh, takdis ve tenzih etmek. (KT), 3. Mukaddes, kutsal. (KT), 4. Kuddûs. (KT) krş. **arıḳ**
	arıġ ay- Tesbih etmek. (KT)
	arıġraḳ Daha temiz. (KT)
	arıġ Tañrı Subhan Allah. (KT)
	arıġ yād ḳıl- Tesbih etmek. (KT)
arıġ (III)	Ark, pınar, ırmak. (DH, KT)
arıġ (IV)	Cennet'teki pınarlar. (DH)
arıġla-	Tesbih etmek. (KT)
arıġlıḳ	1. Münezzeh olma.(KT), 2. Temizlik. (DLT I, KB, KT)
	arıġsız Pis, necis, murdar, kötü olan. (KT)
arıḳ (I)	Irmak. (DLT I)
arıḳ (II)	Zayıf, cılız. (DLT I)
arıḳ (III)	Bkz. **"arıġ"** . (AH, DH, KT)
arıḳlan-	Arık yapmak, yol açmak. (DLT I)
arın- (I)	1. Arınmak, temizlenmek. (KB, KT), 2. Yıkanmak, boy abdesti almak. (KT)
arınçu	Günah. (DLT I)
arış	Eriş, argaç. (DLT I)
arıt-	Temizlemek, temize çıkarmak. (KB, KT)
	arıtmaḳ Temizleme, arıtma. (KT)
	arıtġan Ayıklayan. (DLT I)
ārī	(F) Evet. (KT)
ʿārif	(A) Ârif. (AH, DH)
ʿāriflik	(A.T.) İrfan sahibi olma. (DH)
arju	Çakal. (DLT I)
arḳ	Pislik. (DLT I)
arḳa (I)	Arka, sırt, arka taraf. (DLT I, KB, DH, KT)
	arḳa bérigli Yüz çeviren, ardını dönen. (KT)
	arḳada oltur- Halef olmak. (KT)
	arḳa suwı Meni. (KT)
	arḳa taşla- Geriye atmak, terk etmek; değer vermemek. (DH)
arḳa (II)	Sıkıntılı anlarda yardım eden kişi. (DLT I, KB)
arḳalan-	Birisinden destek görmek. (DLT I)

arḳa- Aramak. (AH)

arḳaçaḳ Ağza ilaç akıtmak için kullanılan içi delik bir aygıt. (DLT I)

arḳaġ Argaç; halı kilim gibi şeyler dokunurken dokumanın her bir katına enlemesine atılan iplik. (DLT I)

arḳar Boynuzundan bıçak sapı yapılan dişi dağ keçisi. (DLT I)

arḳaş- Arkadaşın yüküne yardım etmek. (DLT I)

arḳış (I) Kervan, kafile. (DLT I, KB, AH, KT)

arḳış (II) Yurdundan uzak düşmüş birine gönderilen kimse, aracı. (DLT I)

arḳuçı İki kişi arasında aracı olan kişi, evlenme zamanında dünürler arasında gelip giden kişi. (DLT I)

arḳuḳ İki duvar veya direk arasını birleştirme için konulan ağaç. (DLT I)

arḳuḳ kişi Söz dinlemez, inatçı kişi. (DLT I, KB)

arḳuḳlan- Haylazlık, dik başlılık etmek. (DLT I)

arḳun (I) Gelecek yılın adı. (DLT I)

arḳun (II) Yaban aygırıyla evcil kısraktan olan at. (DLT I, KB)

ʿārlan- (A.T.) Utanmak. (KT)

armaġan Armağan. (DLT I)

armaḳ (I) Yorgunluk. (KT)

armaḳ (II) Aldatma, kandırma. (KT)

armān (I) (F) Hasret çekmek, 2. Ümitsizlik. (DH)

armut Armut. (DLT I)

arpa Arpa. (DLT I, KB)

arpaġan Arpaya benzer bir bitki olup başağı olmasına rağmen evini (dânesi) yoktur. (DLT I)

arsal saç Kızıla çalan saç. (DLT I)

arsalıḳ Hem erkekliği hem dişiliği bulunan bir hayvan. (DLT I)

arsıḳ- Aldanmak. (DLT I, KB)

arslan 1. Aslan. (DLT III, KB, AH) 2. Aslan burcu. (KB) 3. Hakanlara verilen unvan. (DLT III)

arslanla- Aslan gibi olmak. (KB)

arsu Değersiz şey. (DLT I)

ʿarş (A) Arş, göğün en yüksek tabakası. (KB, DH, KT)

ʿArş u Kürsī (A) Arş ve Kürsü. (DH)

ʿArşu'llāh (A) İlahi Arş. (DH)

art (I) Arka, ard. (KT)

art saç Arka saç. (DLT I)

art (II) Boyun. (DLT I)

art (III) 1. Dağ, tepe. (DLT I, DLT III, KB), 2. Sarp yer. (DLT I, DLT III)

art- Artmak, çoğalmak. (DLT III, KB, AH, KT)

artmaḳ Lütuf. (KT)

arta- Bozulmak kötüleşmek. (KB, AH)

artaġ Bkz. "artaḳ" . (AH)

artaḳ Bozulmuş, fena, kötü. (DLT I, KB, AH, KT)

artaḳ işlig Bozguncu, fesat çıkaran. (KT)

artaḳ iş ḳıl- Bozgun çıkarmak. (KT)

artaḳlıḳ Bozgun, fesat. (KT)

artaş- Birbirini bozan çokluklar için söylenir. (DLT I)

artat- 1. Bozmak. (DLT I, KB, KT) 2. Heba etmek. (KT)

artatġan Batıl yolu tutan, yanlış ve boş iş tutan. (KT)

artatmaḳ Vesvese. (KT)

artatmaḳ tile- Vesveseye düşürmek. (KT)

artatur Fesat, fitne. (KT)

artıġ (I) Kadın mintanı. (DLT I)

artıġ (II) Yükün bir dengi hayvana yüklenen karşılıklı denklerden biri. (DLT I)

artıl- İnsan vücudunun yarısının bir tarafta, öbür yarısının diğer tarafta olması bir nesneye binildiği zaman. (DLT I)

artış- Herhangi bir şeyi yüklemede yarışmak. (DLT I)

artla- Tokatlamak başına vurmak. (DLT III, KT)

artuç Ardıç. (DLT I)

artuçlan- Genellikle dağın ardıçlanarak yeşillenmesini ifade etmek için kullanılır. (DLT I)

artuḳ Artık, fazla, ziyade. (DLT I, KB, KT)

artuḳraḳ Daha çok, sayıca daha fazla. (KT)

artuḳ ḳat- Şirk koşmak. (KT)

artuḳ ḳıl- (I) Üstün kılmak, seçkin kılmak. (KT)

artuḳ ḳıl- (II) Şirk koşmak. (KT)

artuḳluḳ 1. Fazlalık. (KB, KT) 2. Varlık, zenginlik. (KT) 3. İhsan, lütuf, fazilet. (KT) 4. Fesat, fitne, bozgunculuk. (KT) 5. Haksızlık. (KT)

artuḳluḳ bér- Üstün kılmak. (KT)

artuḳluḳ ḳıl- Aşırıya kaçmak, ileri gitmek azgınlık yapmak. (KT)

artuḳluḳ ur- Üstün kılmak. (KT)

artuḳlan- Artırmak, aşırı gitmek. (DLT I)

artur- Artırmak, aşırıya gitmek, takviye etmek. (DLT I, KB, AH, KT) krş. **arttur-**

arttur- (AH) krş. **artur-**

arturul-İhtilafa düşmek. (KT)

artut At ve ata benzer armağan olup genellikle beylere verilir. Daha sonra her türlü armağan için bu kelime kullanılır olmuştur. (DLT I, KB, AH)

arubat Demirhindi. (DLT I)

aruḳ (I) Yorgun. (DLT I)

Aruḳ turuḳ Fergana ile Kaşgar arsında bir yokuş, tepe adı. (DLT I)

aruḳ (II) İp, urgan. (DLT I)

aruḳla- Dinlenmek, uyumak. (DLT I)

aruḳluḳ Yorgunluk. (DLT I)

arumḍun Boya. (DLT I)

aruş- Erimek, çözülmek. (DLT I)

arut ot Bir yıl önceden artan kuru ot. (DLT I)

arwaş- Anlaşılmayan sözler söylemek. (DLT I)

arż (A) Arz, takdim, sunma. (AH, DH)

ʿarża (A) Sunma, sunuş. (KT)

ʿarża ḳıl (I)n- (A.T.) Sunulmak. (KT)

arż-ı hāl (A. tamlama F.) Hâli arz etme, bildirme. (DH)

ārzū (F) Arzu, istek, kuruntu. (KB, DH, KT)

ārzū ḳıl- (F.T.) Arzu etmek, temenni etmek, istemek. (KT)

arż-ı niyāz (A.F.) Niyaz, arz etme; tarikat mensubunun bağlılığını şeyhine bildirmesi. (DH)

ārzū tilek (F.T.) Utarit. (KB)

ārzūla- (F.T.) Arzulamak, istemek, dilemek. (KB, KT)

ārzūlıḳ (F.T.) Arzulu, istekli. (DH)

as (I) Cariye. (DLT I) krş. **az**

as (II) Kürkü kıymetli olan bir hayvan. (KB)

as- Asmak. (DLT I, KT) . (DH)

ʿaṣā (A) Âsa, değnek, dervişlerin dayandığı sopa. (DH)

āsān (F) Kolay. (KB, AH, DH, KT)

āsān ḳıl- (F.T.) Kolaylaştırmak. (DH)

āsānlıḳ ur- (F.T.) Selamete çıkarmak. (KT)

āsānlıḳ (F.T.) Kolaylık. (KT)

asartġuḳ Anlayışlı, akıllı. (DLT III)

āsāyiş (F) Huzur, rahatlık, emniyet. (DH)

ʿasel (A) Bal. (AH, DH, KT)

ʿashāb (A) Sahipler, Hz. Muhammed'i görmüş ve sohbeti şerefine nâil olmuş kişiler. (DH). (KB)

'ashāb-ı suffa (A.F.) Hz. Muhammet zamanında Medîne'de "Mescid-i Nebevî" ye bitişik ve "suffa" denilen üstü örtülü etrafı açık bir meskende günlerini geçiren ve yedirilip içirilen fakir Müslümanlar. (DH)

asıġ Kazanç, fayda, yarar. (DLT I, KB, AH, DH, KT) krş. **asıḳ**

asıġ et- Fayda vermek. (KT)

asıġ ḳıl- Yararlı olmak, fayda vermek. (KT)

asıġçı Faydacı, kârcı. (KB)

asıḳ (AH) krş. **asıġ**

aṣıl (A. aṣl) Esas, asıl. (KB) krş. **aṣl**

asıl- Asılmak. (KB, KT)

ʿāṣī (A) Âsî, isyan eden. (DH, KT)

aṣīl (A) Asīl. (AH)

ʿasīz (A. ʿazīz) (AH) krş. **ʿazīz**

aṣl (A) Asıl olan, esas. (KB, AH) krş. **aṣıl**

aṣlā (A) Asla, katiyen, kesin şekilde. (DH)

āsmān (F) Gök, sema. (DH)

asñar- Haylazlaşmak. (DLT I)

asra Alt, aşağı. (DLT I, AH)

asra- Korumak, gözetmek, beslemek. (DH)

asraḳı Alttaki, aşağıdaki. (KB)

asrı Kaplan. İki renkli ipe "asrı yışıġ" dendiği gibi, iki renkli her şeye asrı adı verilir. (DLT I)

asru Çok, pek. (AH, DH)

asruş- Aksırmada yarışmak. (DLT I)

ast (I) Alt, aşağı. (KB, DH)

ast (II)	Sokak. (DLT I)
āstāne	(F) Eşik, dergâh. (DH)
astın	1. Aşağı, alt. (DLT I, AH, KT), 2. Alçak, bayağı. (KT)
	astınraḳ En aşağı, daha aşağı mertebe. (KT)
astur-	Astırmak. (DLT I)
asun-	Asılmak, asılı olmak. (KB)
asur-	Aksırmak. (DLT I)
asurla-	(AH) krş. **azurla-**
asurtġu	Aksırtan. (DLT III)
aş (I)	Yemek, aş. (DLT I, KB, AH, DH, KT)
aş (II)	Kenet, bağ. (KB)
aş-	Geçmek, yol almak, yükselmek. (DLT I, KB, DH)
aşa-	Yemek yemek. Hakanlı Türklerinde sadece büyüklerin yemeği içim bu ifade kullanılır. (DLT III, KT)
aşaġa	Aşağı, bayağı. (AH, KT)
aşaḳ	Aşağı, dağ dibi. (DLT I)
	aşaḳ yer Tuvalet, ayak yolu. (KT)
aşaḳla-	Aşağı görmek, küçük saymak. (DLT I)
aşat-	Yemek yedirmek. (DLT I)
aşbar	Samanla kepek karıştırılarak ıslatılır ve ata yem olarak verilir. . (DLT I)
aşçı	Aşçı. (KB)
Aşçan	Çin'e giden yol üzerinde bir konak yeri. (DLT I)
aşġın-	Aşınmak. (DLT I)
aşıç	Tencere. (DLT I)
ʿāşıḳ	(A) 1. Âşık, çok fazla seven, 2. Kalbini Allah aşkı ile dolduran. (DH)
	ʿāşıḳ bol- (A.T.) Âşık olmak, ilahi sevgiye tutulmak. (DH)
ʿāşıḳlıḳ	(A.T.) Âşıklık, âşık olma, ilâhî sevgiye tutulma. (DH)
aşındur-	Geçirmek. (AH)
āşkārā	(F) Âşikâr, açık, meydanda. (AH, KT) krş. **āşkāra**
āşkāra	(F) (KT) krş. **āşkārā.**
aşla-	Yemek vermek, yedirmek. (DH)
aşlıḳ	Aşevi, mutfak. Oğuzlar buğdaya da bu adı verirler. (DLT I)
aşnı	Konu, komşu. (KB)
aşnu	Önce, evvel. (DLT I, KB, KT)

	aşnu bar- Öne geçmek. (KT)	
	aşnuḳı Önceki, evvelki. (KB, KT)	
aşru	Aşırı, çok	
aştal oġul	Kişinin son oğlu. (DLT I)	
aşu	Kırmızı toprak. (DLT I)	
aşu-	Örtmek. (KB)	
aşuḳ (I)	İnsanın topuk kemiği, aşık. (DLT I, KT)	
aşuḳ (II)	Demir başlık, tulga. (DLT I)	
aşuḳ-	Özlemek. (DLT I)	
aşuḳla-	Aşık kemiğine vurmak. (DLT I)	
aşul-	Örtmek. (DLT I)	
aşun- (I)	Geçmek. (DLT I, KB)	
aş(u)n- (II)	Öne alınmak, önce olmak. (KT)	
aşundur-	Önceden yapmak. (KT)	
at (I)	1. Ad, isim. (DLT I, KB, AH, DH, KT) 2. Lâkap, unvan. (DLT I, AH)	krş. **ad, ataġ**
at (II)	At (binek hayvanı) (DLT I, KB, DH)	krş. **aṭ**
aṭ	At (binek hayvanı) (KT)	krş. **at**
at- (I)	Atmak. (DLT I, KB, AH, KT)	
at- (II)	Atmak, şafak sökmek vb. . (DH)	
ata (I)	(A. ‘aṭā’) Bağış, ihsan. (KB)	krş. **ʿaṭā’**
ata (II)	Baba, ata, ced. (DLT I, KB, DH, KT)	
	ata ana Ana baba. (KT)	
	ata ḳız … Hala. kelimenin aslı “ata ḳız ḳarındaşı” dır. . (KT)	
ʿātā	Bkz. “ʿādet” . (AH)	
ʿaṭā’	(A) İhsan, bağışlama, lütuf. (AH, DH, KT)	krş. **ata**
	ʿaṭā’ ḳıl-(A.T.) Bağışlamak, ihsanda bulunmak. (DH)	
ata-	Ad vermek, takma ad vermek. (DLT III, KB, KT)	
ataç oġul	Halkın büyüğü imiş gibi büyüklük taslayan çocuğa denir. (DLT I)	
āteş	(F) Ateş. (DH)	
ataġ	Ad, lakap, unvan. (KB)	krş. **at, ad**
ataḳı	“babacığım” anlamına gelen bir sevgi sözü. (DLT I)	
atalıḳ	Babalık. (KB)	
atan	İğdiş edilmiş deve. (DLT I)	

atan- (I) 1. Ad almak, adlandırılmak. (KB, AH) 2. Atanmak, belirlenmek, karar verilmek. (KT)

atanmış öḍ Ecel. (KT)

atasız Yetim. (KT)

ataşıḳ Benzer, ortak, adaş. (KT)

atasġum Tabip hekim. (DLT I)

atat- Atlaşmak. (DLT I)

atçı Süvari. (KB)

ʿatebe (A) Eşik, basamak. (AH)

atġaḳ Karında biriken sarı su hastalığı. (DLT I)

atġar- Ata bindirmek. (DLT I)

atıç Çocukların ceviz oynadığı çukur. (DLT I)

atıḳ- Ad sahibi olmak, meşhur olmak. (KB)

atım Atıcı, nişancı, kahraman. (KB)

atım er Nişancı iyi atan er. (DLT I)

atınçu Atılan. (DLT I)

atış Atma, atış. (DLT I)

ʿatīḳ (A) Eski, kadîm anlamında olup sahabenin en eskisi olan Hz. Ebû Bekir Sıddık'ın lakabıdır. (KB, AH)

atlan- Ata binmek. (DLT I, KT)

atlandur- Süvari olmak. (KT)

aṭlas (A) Atlas, dîbâ. (AH)

atlıġ (I) Adlı, ad sahibi. (DH)

atlıġ (II) Atlı, süvari. (DLT I)

attur- Attırmak. (DLT I)

ʿatū Bkz. "ʿadū" . (AH)

av (I) Av. (KB) krş. **aw**

av (II) Emir verenin emrini tanımamayı bildiren bir edattır. (DLT I)

āvārelıḳ (F.T.) Sürgün. (KT)

avla- Avlamak, elde etmek. (KB, DH)

avuç Avuç. (KB) krş. **avut, aḍut, awuç**

avuş- Hızlı ve geniş adımlarla yürümek, koşuşmak. (DH)

avut (I) Avuç. (DLT I, KB) krş. **aḍut, awuç, avuç**

avut (II)	Ut. (AH)	krş. **uvut**
aw	Av. (DLT I, KB)	krş. **av**
aw-	Toplanmak. (DLT I, KB)	
awa	Acıma bildiren bir edattır. (DLT I)	
awaġ	Naz, kapris. (KB)	
awla-	Avlamak. (KT)	
awçı	Avcı. (KB)	
awıçġa	Kocamış kişi. (DLT I, KB) **awuçġa** şekli de vardır.	krş. **awıçḳa**
awuçġalıḳ	İhtiyarlık. (KB)	
awıçḳa	Yaşlı, ihtiyar. (KT)	krş. **awıçġa**
awılḳu	Kırmızı meyveli; göz ağrısına ilaç, elbiseye boya yapılan bir çeşit ağaç. (DLT II)	
awın-	Avunmak, alışmak. (KB)	
awınç	1. Bir nesneye alışma, avunma. (DLT I, DLT III)	
awınçu	Avunulan, alışılan. (DLT I, KB)	
awlan-	Avlanmak. (DLT I)	
awlaş-	Kumar oynamak. (DLT I)	
awran	Demirci ocağı şeklinde yapılan ekmekçi fırını. (DLT I)	
awrındı	Kırıntı, döküntü. (DLT I)	
avurta	Süt nine, dadı. (KB)	
awuç	Avuç. (KT)	krş. **avut, aḍut, avuç**
awus	Mum (Bulgarca) . (DLT I)	
awya	Ayva. (DLT I)	
awzurı	Buğday ve arpa unu gibi şeyler karıştırılarak yapılan yemek. (DLT I)	
ay (I)	Otuz günden ibaret olan ay. (DLT I, KB, KT)	
ay (II)	Ay, kamer. (KB, DH, KT)	krş. **māh**
	Ay toldı — Ay Toldı, Kutadgu Bilig'te geçen bir kişinin adı. (KB)	
	Ay köl — Uç yakınında bir yer adı. (DLT III)	
ay (III)	Turuncu renkte ipek bir kumaş. (DLT I)	
ay (IV)	Askerin adının ve azığının yazıldığı defter. (DLT I)	
ay (V)	Buyruğu tanımamayı bildiren bir kelime. (DLT I)	krş. **av**
ay (VI)	Seslenme edatı olan ey. (KB, AH)	krş. **aya**
ay-	Söylemek, demek, isnat etmek, ifade etmek. (DLT I, KB, AH, KT) . (DH)	krş. **ayt-, ayıt-**

aymaḳ Söz, konuşma. (KT)

aymış yol Söylenilen(doğru) yol. (KT)

aya (I) (F) Seslenme edatı. (KB). (AH) krş. **ay**

aya (II) Aya, avuç içi. (DLT I, KB, KT)

aya ur- El çırpmak, alkışlamak. (KT)

aya- Acımak, korumak. (KB, DH)

ayaġ (I) Ayak. (DH) krş. **ayaḳ, aḍaḳ**

ayaġ (II) Takma ad, lâkap. (DLT III, KT) krş. **ataġ**

ayaġlıġ Ayaklı. (DH)

ayaḳ (I) Kap kacak. (DLT I, KB)

ayaḳ (II) Ayak. (DLT I, AH) krş. **aḍaḳ, ayaġ**

ʻayāl (A) Çocuk, evlat, züriyet. (KT)

ʻayāllıġ (A.T.) Evlat sahibi. (KT)

ayala- Ellerin ayasını birbirine vurmak. (DLT III)

ʿayān (A) Belli, açık, meydanda. (DH)

ʿayān ḳıl- (A.T.) Belli ve açık hale getirmek. (DH)

ayas (I) Ayaz. (AH) krş. **ayaz**

Ayas (II) Ayas. (AH)

ayas kök Açık hava, kölelere yüzleri parlak olduğu için "ayas" denir. (DLT I)

āyāt (A) 1.Ayet. (KT) 2. İbret. (KT) 3. Alâmetler. (KB). krş. **āyet**

ayayarsġu Yarasa. (DLT III)

ayaz Ayaz. (AH) krş. **ayas**

ʿayb (A) Ayıp, kusur. (KB, AH, KT) krş. **ʿayıb**

ʿaybet (A.) Dedi kodu, çekiştirme, ayıp, kusur. (KB)

ʿaybsuz (A.T.) İstediğini yapan; Allah. (KT)

āyet (A) Ayet. (KT) krş. **āyāt**

ʿayıb (AH) krş. **ʿayb**

ayıġ (I) Ayı. (DLT I) krş. **aba**

ayıġ (II) Fena, kötü. (KB)

ayıgla- Kötülemek. (KB)

ayıḳ Söz verme. (DLT I, KB)

ay (ı)l- Söylenmek, denilmek. (KT)

ayın- Sormak, söylemek. (KB)

ay (ı)ş- Karşılıklı söyleşmek. (KT)

ayır-	Ayırmak. (DH)	krş. **aḍır-**
ayıt-	Söylemek, sormak. (DLT I, KB, AH)	krş. **ay-, ayt-**
	ayıtġan Sorma eylemini yapan, soru soran. (DLT III)	
ayıñla-	Kötülemek, küçük düşürmek. (KB)	
āyin	(F) Örf, gelenek. (KB)	
āyine	(F) Ayna. (DH)	
aylıḳ	Aylık, otuz günlük. (KB, KT)	
ayluḳ ayluḳ	"Öyle öyle" demektir. (DLT I)	
ayran	Ayran. (DLT I)	
ayru	"Değilse" anlamında bir kelime. (DLT I)	
ayruḳ	Başka anlamında bir kelime. (DLT I)	
ʿayş (I)	(A) Yaşama, yaşayış. (DH)	
	ʿayş u rāhat (A) Yaşama, eğlenme, rahatlık. (DH)	
ʿayş (II)	(A) Yiyip içme. (DH)	
aytıġ	(DLT I, KB)	krş. **aytış, aytıḳ**
ayt- (I)	Sormak. (KT)	krş. **ay-, ayıt-**
ayt- (II)	Demek, söylemek. (DH, KT)	krş. **ay-**
	aytküçi Söyleyen, dinleyen. (DH)	
aytıḳ	Söz. (KT)	krş. **aytış, aytıġ**
	aytıḳ ḳın Azap sözü. (KT)	
aytıl- (I)	Denilmek, söylenilmek. (KT)	
aytıl- (II)	Bir kişiye bir şey sormak. (DLT I, KT)	
aytış	İki kişinin birbirlerine hallerini sormaları. (DLT I)	krş. **aytıḳ, aytıġ**
aytur-	Söylemek. (DH)	
az (I)	Az, sayıca ve miktarca az. (DLT I, KB, AH, DH, KT)	
	az körkit- Az göstermek. (KT)	
	az vaḳtda Hemen kısa zamanda. (KT)	
az (II)	As, kakım. (DLT I)	krş. **as**
az-	Yolu şaşırmak, yoldan çıkmak, azmak, doğru yoldan çıkmak. (DLT I, KB, DH) . (KT)	
	azmaḳ 1. Azma, sapıklık, 2. Aldatma, kandırma. (KT)	
aza	Bkz. "iẕā" . (AH)	
aʿżā	(A) Uzuvlar. (DH)	krş. **iẕā**

ʿaẕāb (I)	(A) 1. İşkence, keder, azap. (KB, AH, DH, KT) 2. Günah, vebal, kir.(KT) 3. Azap sözü. (KT)	
	ʿaẕāb ḳıl-	(A.T.) Azap etmek, cezalandırmak. (DH, KT)
	ʿaẕāb kör-	(A.T.) Cezalandırılmak. (DH)
āzād	(F) Serbest, âzât, hür. (KB, AH, DH, KT)	
	āzād ḳıl-	(A.T.) Azat etmek, hürriyetini vermek. (KT)
	āzād tişi	(A.T.) Hür kadın. (KT)
	āzād uraġut	(A.T.) Hür kadın. (KT)
azaḳ (I)	Yolunu şaşıran, nereden geldiği belli olmayan. (KB)	
Azaḳ (II)	Oğuz beylerinden bir büyüğün adı. (DLT I)	
āzār	Eziyet, incinme, incitme. (AH, DH, KT)	
āzārla-	(F.T.) Eziyet etmek, incitmek. (KT)	
ʿAzāzīl	(A) Şeytan'ın Cennet'ten kovulmadan önceki adı. (DH)	
azġur-	Azdırmak,yoldan çıkarmak. (DH)	
	azġurġuçı	Azdırıcı, yoldan çıkarıcı. (DH)
azı- (I)	Herhangi bir şeyin toprak kaptan sızması. (DLT III)	
azı- (II)	Aşırı gürültüden kulağın sağır ola yazması. (DLT III)	
azġan	Yaban çiçeği. (KB)	
ażġāṣ	(A) Karışık (rüyalar) . (KB)	
azġır	Azgın, azılı. (KB)	
azıġ	Hayvanın azı dişi. (DLT I)	
azıġla-	Azı diş ile ezmek, yaralamak. (DLT I)	
azıġlıġ	Azılı, cesaretli, atılgan. (KB)	
azıl-	Yanılmak. (AH)	
	azıġlıġ at	Azısı belirmiş at, diğer hayvanlar için de bu ifade kullanılır. (DLT I)
azıt-	Şaşırtmak, yoldan çıkartmak, azdırmak. (DLT I, KB, KT)	
	azıtġan	Batıla sapan. (KT)
azıtıġlı	Azan, azıtan. (KT)	
āzife	(A) Kıyamet. (KT)	
ʿazīz	(A) Aziz, kıymetli. (KB, AH, DH, KT) krş. **ʿasīz**	
	ʿazīzraḳ	(A.T.) En üstün. (KT)
azḳına	Az, azıcık, çok aza, pek az. (KT)	
azla-	Az görmek. (KB, AH)	
azlan-	Azımsamak. (DLT I, KB)	
azlıḳ	Azlık. (KB)	

ʿazm (A) Kasıt, niyet, kesin karar. (DH)

azma Taşağının derisi yarıldığı için aşamayan koç. (DLT I)

aztur- Azdırmak, yoldan çıkarmak. (KT)

azu İki şeyden birini dilemeği anlatır, yahut, veya, hiç, ne de, ne … ne de. (DLT I, KB, KT)

azu azu Yoksa, ya … ya da. (KT)

azuḳ (I) Azık, yiyecek. (DLT I, KB, AH, DH)

azuḳsızın Azıksız olarak, azık almadan. (DH)

azuḳ (II) Azmış, yolunu şaşırmış. (KB)

azuḳ oḳ Kim tarafından atıldığı belli olmayan ok. (DLT I)

azuḳ munḳ Kaçan, yoldan çıkan, azan. (DLT I)

azuḳlan- Azık sahibi olmak. (DLT I)

ʿazze ve celle (A) Aziz olsun. (KB)

B

ba- Herhangi bir şeyi bağlamak, pekiştirmek. (DLT III, KB, AH, KT)

bāb (I) (F) Bölüm, fasıl, bâb. (KB, DH)

bāb (II) (F) Orta Asya'da bir kısım dervişlere verilen ad. (DH)

baba Baba, derviş, şeyh. (DH)

baba-ḫāne (?) Köşk, yüksek bina. (KT)

baçıġ And, sözleşme. (DLT I)

bād (F) Rüzgâr. (DH)

bād-ı hevā (F) Beyhûde, boş, faydasız. (DH)

badar badar Patır patır. (DLT I)

badġa- Güreşte rakibi ayağından yakalama. (DLT III)

bādlıḳ (F.T.) Rüzgârlı. (DH)

badıçlıḳ Genellikle üzüm asmalarına çardak yapılmak için kullanılan ağaca bu isim verilir. (DLT II)

Badruḳ Erkek adı. (DLT I)

bāġ (F) Bağ, bahçe. (KB, DH, KT)

bāġ u çemen (F) Bahçe ve çimen. (DH)

baġ Bağ, düğüm. (KB, KT)

baġarsuḳ Bağırsak. (KT)

bāġçe (F.T.) Bahçe. (AH)

baġdaş Bağdaş. (KB)

baġdat- Bağlatmak, güreşte ayağı sarmaya aldırmak. (DLT II)

bağla- Bir şeyi bağlamak. (DLT III) . (AH, DH, KT)

bağlan- Bağlamak, bağlanmak, bağ yapmak. (DLT II, AH, KB)

bağlat- Bağlatmak. (DLT II)

baġna Merdiven basamağı. (DLT I, KB)

baġır 1. Karaciğer. (KB, DLT I), 2. Bağır, ciğer, yürek. (DLT I, KB, DH)

baġırçaḳ Eşek semeri. (DLT II)

bağırdaḳ Kadın göğüslüğü. (DLT II)

bağırla- (I) Bir kimsenin bağrına vurmak. (DLT III)

bağırla- (II) Yayın bağrını düzeltmek. (DLT III)

bağırlaḳ "Bağırtlak" adında bir kuş. (DLT II)

bağırlan- Yoğurt ve kanın pıhtılaşması, tutması. (DLT II)

bağırsa- İnsanın canının ciğer istemesi. (DLT III)

bağırsaḳ Merhamet, merhametli, şefkâtli. (DLT II, KB, KT)

bağırsaḳlıḳ Bağlılık, merhametlilik. (KB)

bağırsuḳ Bağırsak. (DLT II , KT)

bağış Parmakların ve başka uzuvların ek yerleri; kamış ve türlerinin boğum yerleri de aynı adı alırlar. (DLT I)

bağışla- Bağışlamak, affetmek. (DLT III, KB, DH)

bağrıḳ- Açlıktan bağrın ciğere yapışması. (DLT II)

bahā (F) Kıymet, değer. (AH, DH, KT)

bahāsızÇok değerli. (DH)

bā-hayā Haya sahibi. (DH)

baḫīl (A) Hasis, cimri. (KB, AH, DH)

baḫīllıḳ (F.T.) Kıskançlık, ihtiras. (KT)

baḥr (A) Deniz. (DH)

bahs̱ (A) Bahis, konuşulan söz. (DH)

baḫş (A) Bağış, ihsan. (DH)

baḫşīş (F) İhsan. (AH)

baḫşīşlıġ (F.T.) Rahmet eden. (KT)

baḫt (F) Baht, talih, kısmet. (KB, AH)

bāʿis̱ (A) Sebep, sebep olan. (DH)

bāk (F) Korku, endişe. (DH)

bā-kerem Kerem sahibi, cömert. (DH)

baḳ- (I) Bakmak, görmek, ibret almak. (DLT II, KB, AH, DH, KT)

baḳ- (II) Bakmak, gözetlemek. (KT)

baḳ- (III) Beklemek. (KT)

baḳa Kurbağa. (DLT III , KT)

baḳaçuḳ Eğe kemiği ile kol arasındaki et parçası. (DLT III)

baḳan Halka, toka. (DLT I)

baḳanaḳ İki tırnaktan biri, çatal tırnaklardan biri. (DLT III)

baḳanuḳ At tırnaklarının ortasında bulunan tümsekçik, et parçası. (DLT III)

baḳıġ Bakma, bakış. (DLT I)

baḳıġlı Bakan, seyreden. (KT)

baḳın- Bakmak, düşünmek. (DLT II, KB, AH)

baḳır (I) Bakır. (DLT I, KB, KT)

baḳır (II) Çin'de geçen bir para. (DLT I)

baḳır- Bağırmak. (DLT III)

Baḳırsoḳum Merih yıldızı. (DLT III) krş. **baḳırsuḳun**

Baḳırsuḳun Merih yıldızının adı. (KB) krş. **baḳırsoḳum**

baḳış Bakış, gözle birbirine bakış. (DLT I, KB)

baḳış- Göz ucu ile bakışmak. (DLT II, KB)

baḳışġan Göz ucuyla bakan. (DLT II)

baḳıt- Baktırmak, bakıtmak. (DLT II)

bāḳī (A) Bâki, ebedî, sonsuz. (KB, DH, KT)

bāḳīraḳ (A.T.) Daha sürekli. (KT)

baḳlan ḳuzu Taze ve semiz kuzu. (DLT I)

baḳu Tepe, yüksekçe yer. (DLT III)

bal Bal, arı yağı. (DLT III, DH)

bala (I) 1. Kuş yavrusu. (DLT III), 2. Çocuk (DH) 3. Yavru.(DH) (DLT III, DH)

bala (II) Bir adamın işlerinde kendine yardım eden kimse olup genellikle çiftlik işlerinde kullanılır. (DLT III)

Balasaġun Balasagun şehri, Kuz ordu. (KB)

balçıḳ Çamur, balçık. (DLT I, KT)

baldır Dağın burun gibi çıkan yeri. (DLT I)

baldır oġul Üvey oğul. (DLT I)

baldır tarıġ İlkbahar başında ekilen ekin. (DLT I)

baldız Bir insanın karısının küçük kız kardeşi. (DLT I, DLT III)

baldu Balta. (DLT I, KB)

balġam (A) Balgam. (KB)

balıġ Yaralı. (KB)

balıḳ (I) Balık. (DLT I, KB, DH, KT)

balıḳ (II) Çamur. (DLT I)

balıḳ (III) Sığınak, kale, şehir. (DLT I)

balıḳ-	Yaralanmak. (KB)
balıḳçın	Balıkçıl, balık avlayan bir ak renkli kuş. (DLT II)
balıḳlan- (I)	Göl vb. yerlerde balığın artması. (DLT II)
balıḳlan- (II)	Bir yerde çamur oluşması. (DLT II)
balıḳsa-	Balık yemek istemek. (DLT III)
balu balu	Ninni. (DLT III)
Balu	Argularda küçük bir kasaba adı. (DLT III)
bañ	Bağırarak ağlamak. (DLT III)
ban-	Bir şeyin bağlanması. (DLT II)
bandal	Ağaçtan, omuz başı şeklinde çıkarılan parça. Bunu çocuklar çevgen oyununda kullanırlar. (DLT II)
banzı	Bağ bozumundan sonra asmaların üzerindeki kalıntıların adı. (DLT I)
bar	Var, mevcut. (DLT III, KB, AH, DH)
bar yiğde	Büyük iğde. (DLT III)
bār (I)	(F) 1. İş güç, meşguliyet, 2. Yük, ağırlık. (DH)
bār (II)	(F) Allah, Tanrı. (KT)
bar-	Varmak, gitmek, yürümek. (DLT II, KB, AH, DH, KT)
baraḳ	Çok tüylü köpek. (DLT I)
bārān	(F) Yağmur. (DH)
	bārān-ı raḥmet (F.A.) Rahmet yağmuru, Allah'ın sonsuz rahmeti. (DH)
	bārān-ı ṣıfat (F.A.) Yağmur gibi. (DH)
barça	Bütün, hepsi. (DLT I, KB, DH, KT)
Barçan	Bir yer adı. (DLT I)
barçın	İpekli kumaş. (KB, KT)
Barçuḳ	Afrasyab'ın kurduğu bir şehirdir. (DLT I)
bardaḳ	Bardak. (KT)
bārgāh	(F) İzinle girilen yer, huzur, padişah otağı. (DH)
barġal-	Gitmek üzere olmak. (KB)
barġam ḳum	Geniş, büyük kumluk yer. Kaşgar ile Yarkent arasındaki kumluğa da bu ad verilir. (DLT II)
barġan	Mersin ağacının yemişi. (DLT I)
Barḫan	Aşağı Çin'in adıdır. (DLT I)
barı	Bütünü, hepsi, tamamı. (KB, DH, KT)

barıġ (I) Herhangi birşeye bakmayarak gitme, yürüme. (DLT I)

barıġ (II) Sası, kokmuş şey. (DLT I)

barıġlı Giden. (KT)

bar- kel- Gidip gelme, değişme. (KT)

barıġsa- Bir yere varmak istemek. (DLT III)

barımsın- Gitmediği halde eve gider görünmek. (DLT II)

barın- (I) Bir yere varır görünmek. (DLT II)

barın- (II) Damar vb. şeylerden kan boşanması. (DLT II)

barış İyi örnek, timsal. (KT)

barış- Karşılıklı olarak gidip gelme, yardımlaşmak. (DLT II, KB)

barḳ Ev. “ew barḳ” şeklinde kullanılır. (DLT I, KB, KT)

barḳın Yolcu, gidişât. (KB)

barḳın kişi Kendisini yolundan hiçbir şeyin alıkoyamadığı kişi. (DLT I)

barlama- Tanrı’nın varlığını ikrar etmemek. (KT)

barlıġ Zengin. (DLT III)

barlıḳ (I) Varlık, mevcudat. (DH)

barlıḳ (II) Güç, iktidar. (KT)

barmaḳ Parmak. (DH)

baru Bütünü, tamamı, hepsi. (KB)

bars Pire, bit ısırmasından dolayı vücutta meydana gelen şişlik. (DLT I)

bart (I) Şarap ve şaraba benzer akıcı nesnelerin ölçüsü. (DLT I)

bart (II) Su içilen bardak. (DLT I)

bartur- Göndermek. (DLT II)

bas- Üzerine çökmek, istila etmek, ani saldırı yapmak, basmak, bastırmak. (DLT II, KB, DH, KT)

basa Sonra. (DLT III, KT)

basal Soğan. (AH)

basan Ölü gömüldükten sonra yenilen yemek, yuğ basan. (DLT I)

basar Dağ sarımsağı. (DLT I)

basıġ Gece baskını yapılıp düşmanın ansızın yakalanacağı yer. (DLT I)

basık- Basılmak, saldırıya uğramak, mağlup edilmek. (DLT II, KB, KT)

basıl- Basılmak. (KB, KT)

basın- Birisini zayıf görmek. (DLT II, KB)

basınç Baskı, tazyik, zulüm. (KB)

basınçaḳ er Zayıf görülen adam, önem verilmeyen kişi. (DLT II, KB)

basış- Keçe vb. şeylerden bir şey yapmada yarışmak, yardımlaşmak. (DLT II)

basıt- Bastırmak. (KB, KB)

Basmıl Türklerden bir bölük. (DLT II)

basra Aşağı, alt. (AH)

basruḳ (I) Baskı. (DLT I)

basruḳ (II) Sabit dağ. (KT)

bassıḳ- Baskına uğramak. (DLT II, KB)

bastur- Bastırmak. (DLT II)

basu Demir tokmak. (DLT III)

basur- Bastırmak. (DLT II)

basut (I) Arka, yardımcı, acıyıcı. (DLT I, KB)

basut (II) Yardım. (DLT I)

basutçı Yardımcı. (KB)

baş (I) Baş. (DLT III, KB, AH, DH, KT)

baş ḳodı Alçak gönüllü, mütevazi. (KT)

baş ḳodı tişi Mütevazi kadın. (KT)

baş kötürgen Büyüklük taslayan. (KT)

baş (II) Baş, ön, uç. (KB, AH, DH, KT)

baş (III) Öncü, ileri gelen. (KT)

baş (IV) Saç baş. (KT)

baş (V) Yara yaralanma. (DLT III, KB, DH, KT)

başa- Ağacı kertmek, yada ağaçları birbirine dayalı olarak koymak. (DLT III)

başaḳ (I) Okun yada mızrağın ucuna geçirilen temren. (DLT I)

başak (II) Pabuç. (DLT I)

başaḳla- Bir şeye başak takmak. (DLT III)

başaḳlan- Süngü, kargı, ok gibi şeylerin başaklanması. (DLT II)

başaḳtur- Yaralamak. (AH) krş. **başıḳtur-**

başçı Öncü, rehber, kılavuz, önder, başkan. (KB, DH, KT)

başġaḳ Oyluk kemiklerinin üstü. (DLT I)

başġan Elli rıtıldan yüz rıtıla kadar olan büyük balık. (DLT I)

başıḳtur- Yaralamak. (AH) krş. **başaḳtur-**

başıl ḳoy Tepesinde beyazı bulunan koyun. (DLT I)

başla- (I) Bir işe başlamak. (DLT III, KB, DH, KT)

başla- (II) Sevk ve idare etmek. (DH)

başla- (III) Yaralamak. (KB)

başlaġ neñ Bırakılmış şey. (DLT I)

başlan- Başlamak, sarılmak, sürülmek, tanelenmek. (DLT II)

başlat- Başlatmak. (DLT II)

başmaḳ Pabuç. (DLT I)

başmaḳlan- Başmaklanmak, pabuç sahibi olmak. (DLT II)

başnaḳ er Başında tulgası, eğninde zırhı olmayan kimse. (DLT I)

başsıra- Başsız bırakmak, ölçüyü yitirmek. (KB)

başlıġ Yaralı. (DH)

baştar Orak. (DLT I)

bat Derhal, çabuk. (KB, DH) krş. **bata**

bat- Batmak, gözden kaybolmak. (DLT II, KB, DH, KT)

bata Derhal, çabuk. (KB) krş. **bat**

batar Batı. (KB)

batġa Üzerinde külah yapmak için yün ve keçe kesilen tahta. (DLT I)

batġal- Batmak üzere olmak. (KB)

batıġ (I) Batak, ırmak gibi yerlerin derin olan kısımları, derin. (DLT I, KB)

batıġ (II) Bataklık. (KB)

bāṭıl (A) Boş, sahte, çürük, hak olmayan. (DH, KT)

bāṭıl bol- Boşa gitmek, heba olmak. (KT)

bāṭıl ḳıl- Hükümsüz kılmak, boşa çıkarmak. (KT)

bāṭıl sözlet- Boş konuşmak, gereksiz yere konuşmak. (KT)

bāṭın (A) 1. İç, iç yüz, hakikat, sır, gizli, gözle görülmeyen, 2. Ruh. (DH)

batla- Bez vb. şeyleri kolalamak. (DLT III)

batman Ağırlık ölçüsü, batman. (DLT I)

batmul Karabiber. (DLT II)

batraḳ Ucuna bir ipek parçası takılan mızraktır, savaş günü yiğit kendini bununla tanıtır. (DLT I)

batruş Bulanık. (DLT I)

batruş- Batırma işlemindeki karşılıklılık. (DLT II)

batsıġ Batı, garp. (DLT I)

batur- Batırmak, saklamak,boğmak. (DLT II, KB, KT)

	baturġan	Saklayan, koruyan. (DLT II)
bay	Zengin, varlıklı. (DLT III, KB, KT)	
	Bay yıġaç	Küçe ile Uç şehri arasında bir yer adı. (DLT III)
	bayıḳ söz	Doğru söz. (DLT III)

Bayat (I) Allah. (DLT III, KB, AH)

Bayat (II) Oğuzlardan bir oymak adı. (DLT III)

baybayuḳ Kelebek kuşu. Yuvasını ağaçlar altına zenbil şeklinde yapan, güzel sesli bir kuş çeşididir. (DLT III)

bayın Koyu kırmızı. (DLT III)

baylıḳ Zenginlik. (KB, AH)

baynaḳ Pislik, gübre. (DLT III)

bayu- Zenginlemek. (DLT III, KT)

bayut- Zenginleştirmek. (DLT II, KB, KT)

baz Yad, yabancı, garip. (DLT III, KT)

bāz (F)Yine, gene, tekrar. (AH, DH)

baʿż (A) Bâzı. (KT) krş. **baʿżı**

bāzār (F) 1. Pazar, çarşı, alış veriş yeri, 2. Bu dünya, geçici dünya. (DH)

baʿżı (A) Bâzı. (KB) krş. **baʿż**

bāzī (F) Latife, oyun, eğlence. (AH, DH)

be Koyun melemesi. (DLT III)

beçel Sünnet edilmiş kadın, hadım edilmiş erkek, iğdiş edilmiş at ve başka hayvanlar. (DLT I)

Beçenek (I) Rum yakınında oturan bir Türk bölüğü. (DLT II)

Beçenek (II) Oğuzlardan bir boy. (DLT II)

beçkem Alâmet, belge. (DLT II)

beçkemlen- Savaş günü belge takınmak. (DLT II)

beçküm Evin sofrası. (DLT II)

bed (F) Kötü, fena. (AH, DH)

bedbaḫt (F) Talihsiz, ümitsiz. (AH, KT)

bed-kerde (F) Kötülük yapmış. (DH)

bed-kirdār (F) Kötü hareketli, günahkâr. (DH)

beḍ- Bir şeyi zayıf, az görmek. (DLT III)

bedel (I) (A) Sahte, yapma. (AH)

bedel (II) (A) Bedel, karşılık. (KB, AH, DH)

Bedel art Uç ile Barsgan arasında sarp bir yer. (DLT I)

bedī (F) Kötülük, fenalık. (AH)

bedirle- Bkz. "pezirlemek" . (AH)

beḍiz Sûret, resim, süs. (KB)

beḍizçi Ressam

beḍizlig Genellikle süslü evler için bu ad kullanılır. (DLT II)

beḍremBayram. (DLT II)

bedü- Büyümek. (DLT III, KT)

bedük Büyük. (DLT I, KB) krş. **beḍük**

beḍük Büyük. (KT) krş. **bedük**

bedük ġızāre (T.A.) Büyük kâse, büyük çanak. (KT)

bedükle- Birisini büyüklemek, büyük saymak. (DLT III)

bedüklük Büyüklük. (KB)

beḍüt- Büyütmek. (DLT II, KB)

beg 1. Bey, önde gelen kişi. (DLT III, KB, AH, KT) 2. Kadının eşi. (DLT III)

Begi Erkek adı. (DLT III)

begle- Birisini bey saymak, onu bey olarak kabul etmek. (DLT III)

Beglen Erkek adı. (DLT I)

beglen- Kadın için evlenmek anlamına gelir. (DLT II, KB)

beglig Evli, kocalı. (KT)

beglik Beylik. (KB)

begni Buğday, darı, arpa gibi şeylerden yapılan içki. (DLT I)

behişt (F) Cennet. (DH)

behre (F) 1. Hisse, pay, 2. Kısmet, nasip. (DH)

bek (I) 1. Sağlam. (DLT I, KB), 2. Muhafaza, kilit, emniyet. (AH)krş. **berk, birk**

bek (II) (AH) krş. **tek**

beḳā (A) Beka. (KB, AH)

Bekeç Tekinlerin sanı, unvanı. (DLT I)

beki- Sağlamlaşmak. (KB)

bekiş- Bir şeyin sağlamlaşması, bekleşmesi. (DLT II)

békiştür- Pekiştirmek, sağlamlaştırmak. (KT)

bekit- Sağlamlaştırmak, sıkılaştırmak. (DLT II, KB)

bekle- (I) Bir şeyi sıklaştırmak, sağlamlaştırmak. (DLT III)

bekle- (II) Beklemek, gözetlemek, kilitlemek, bağlamak. (DLT III, KB, AH)

beklen- Bir şeyin sağlamlaşması, berkinmesi. (DLT II, KB)

bekleş- Sözleşmek, akitleşmek. (DLT II)

beklet- Bağlatmak, hapsettirmek, gözettirmek. (DLT II, KB)

beklik Sağlamlık. (KB)

bekmes Pekmez. (DLT I)

bekrü Sağlam bir şekilde, sıkıca. (KB)

Bektur Erkek adı. (DLT I)

bekü- Bir şeyi sertleştirmek, sağlamlaştırmak. (DLT III , KT)

bekürt- Pekitmek, sağlamlaştırmak. (KB)

beküt- Sabit ve sağlam tutmak, pekiştirmek, kuvvetlendirmek. (KT)

bél Bel. (DLT III)

belā (A) Belâ, gam, keder, sıkıntı, tasa. (KB, AH, DH)

belāġat (A) Belâgat, tamamlanmak. (KB, DH)

béle- Çocuğu beşiğe yatırmak. bağlamak. (DLT III)

bele- Koyunun melemesi. (DLT III)

bélek Armağan, hediye. (DLT I) krş. **belek, bölek**

belek 1. Hediye. (DLT I). (AH) krş. **bélek, bölek**

belekle- Armağan vermek. (DLT III)

belel- Tere batmak, terlemek. (DLT III)

belgü 1. İm, nişan, alâmet (DLT I, KB) 2. İbret, ders (KT) 3. Ayet. (KT)

belgüle- Belirlemek. (KB)

belgülüg 1. Belli, görünen, bilinen, apaçık, ortada. (DLT II, AH) 2. Delil, hüccet (KT) 3. Nişan, ibret. (KT)

belgülüg ḳıl- Belirgin kılmak. (KT)

belgür- 1. Görünmek, belli olmak, açığa çıkmak, 2. Açıklanmak. (DLT II, KB, KT)

belgürt- 1. Açıklama yapmak, belli etmek, açığa vurmak, 2. Yerine getirmek, pekiştirmek, kuvvetlendirmek, 3. Ayırt etmek, farkına varmak, bilmek, 4. Belirgin kılmak, üstün kılmak. (KT)

belgürtmek Açıklama, beyan. (KT)

belgürtmegen Belli etmeyen. (KT)

belgürtügli Açıklayan, beyan eden. (KT)

belgüsüz Bilinmeyen, ayıp. (KT)

belgüsüzlük Belirsizlik, farkına varılmazlık. (KT)

belik (I) Kandil fitili. (DLT I)

belik (II) Yara yoklamak için kullanılan mil. (DLT I)

beliklik Fitil yapmak için hazırlanan nesne. (DLT II)

beliñ Düşman gelmesi yüzünden halk arasında oluşan ürküntü. (DLT III)

beliñçi Çok korkak kimse. (DLT III)

beliñle- Korkmak, ürkmek. (KB)

belki (F) Belki. (DH)

ben Ben zamiri. (DLT I)

bencil Sadece kendini düşünen, bencil. (DH)

bend (F) Bend, bağlı, ait. (KB)

bende (F) Kul, köle, esir, hizmetçi. (DH)

bendelik (F.T.) Kulluk, kölelik. (DH)

benek (I) Tane, habbe. (DLT I)

benek (II) Bakır para. (DLT I)

beng Ben. (AH)

ber- Vermek. (AH, DH) krş. **bér-**

bér- (I) 1. Vermek, getirmek, 2. Bağışlamak, sunmak, 3. Miras bırakmak. (KT) krş. **ber-**

bérgen Veren. (KT)

bérgüçi 1. Sadaka, 2. Muyanlık, 3. Müjde. (KT)

bér- (II) Kesinlik bildiren yardımcı fiil. (KT)

berāber (F) Beraber, birlikte, aynı, denk, bir. (AH, KT)

berāderān (F) Kardeşler. (AH)

berāt (A) Rütbe, nişan verildiğini bildiren ferman, berat. (KB)

berbād (F) Harap, kötü, bozuk, perişan. (DH)

berekāt (A) Bereket. (KT)

berekātlıġ (A.T.) Bereketli kılan. (KT)

berge Değnek, kamçı. (KB)

bérgü Borç. (DLT I)

ber-ḥaḳ (F.A.) Hak üzere. (DH)

berhem (F) Karışık, dağınık, çaprașık. (DH)

beri Beri. (DH) krş. **berü**

bérigse- Bir şey vermek istemek. (DLT III)

béril- Verilmek. (DLT II , KT)

bérim Borç, verim. (DLT I)

bériş- Karşılıklı bir şey alıp vermek. (DLT II , KT)

berk (DLT I, KB, AH, KT) krş. **bek, birk**

berk ḳıl- Kuvvetlendirmek. (KT)

berk ḳılmış Müstahkem, korunmuş. (KT)

berk tur- Sebat etmek. (KT)

berk bıçıġ Ant, yemin, söz. (KT)

berke Hırsız dövülen, eşek sürülen kamçı veya değnek. (DLT I)

berkelen- (I) Damarın kanla dolması. (DLT III)

berkelen- (II) Kamçılanmak, kamçı sahibi olmak. (DLT III)

berkit/üt- Sağlamlaştırmak, vurmak, sıkılaştırmak. (DLT II, KB, KT)

berkle- Hapsetmek, saklamak. (DLT III, KT)

berkü- Sağlam olmak. (KT)

ber-pā (F) Ayakta, ayak üzerinde. (DH)

bért Efendisinin köleden her sene aldığı vergi. (DLT I)

bert- Bir şeyi berelemek. (DLT III, KT)

bertin- Elin bir şeye çarpması sonucu yaralanması, berelenmesi. (DLT II)

bertiş- Sertleşmek, kırıcı olmak. (DLT II)

bertlen- Hırkalanmak, hırka giymek. (DLT III)

berü Beri. (KB) krş. **beri**

besbel Bir tel iplik. (DLT II)

bese- Süslemek, bezemek. (AH) krş. **beze-, bise-**

besel Soğan. (AH)

besī (F) Çok. (AH)

béş Beş sayısı. (DLT III, KT)

beşāret (A) Müjde verme, müjde. (DH)

béşik Çocuk beşiği. (DLT I, KT)

beşikliğ Genellikle beşikli, emzikli kadınlar için bu ad kullanılır. (DLT II)

beter (F) Daha kötü, daha fena. (KB, DH)

beyābān (F) Çöl, sahra. (DH)

beyān (A) Açıklama. (KB, DH)

beyʿet (A) Anlaşma. (KT)

beyt (I) (A) Beyit. (KB, AH)

beyt (II) (A) Ev. (KB)

beyrem (A) Bayram, sevinç. (DLT III)

béz Bez. (DLT III) krş. **böz, biz**

bez- Titremek. (DLT II)

beze- 1. Süslemek, nakşetmek, 2. Hoş gösterip göz boyamak. (DLT III, KB, AH) krş. **bese-, bise-**

bezek 1. Nakış. (DLT I, KB, AH) 2. Ziynet eşyası, süs.(KT)

bezel- Bezenmek, süslenmek. (DLT II)

bezen- Süslenmek, bezenmek. (DLT II, KB, KT)

bezenil- Süslenmek. (KT)

bezeş- Bir şey süslemede, nakşetmede yarışmak, yardımlaşmak. (DLT II)

bezet- Süslemek. (DLT II)

bezgek 1. Titreme, 2. Titretici sıtma. (DLT II)

bezik Titreme. (DLT I)

bezinç İpek ve yün yumağı. (DLT III)

bezit- Titretmek. (DLT II)

bıç- Kesmek, biçmek. (DLT II, KB, KT) krş. **biç-**

bıçaḳ Bıçak. (KB) krş. **biçek**

bıçġas Ulus arasında yapılan ant. (DLT I)

bıçġıl El ve ayaktaki çatlaklıklar, yer yüzündeki çatlaklıklar. (DLT II)

bıçġuç Makas. (DLT I)

bıçıġ Söz, ahit, antlaşma, yemin. (KT)

bıçıl- Biçilmek, kesilmek. (DLT II)

bıçılġan Elde, ayakta ve yeryüzünde olan yarıklar. (DLT II)

bıçım Dilim. (DLT I)

bıçın- Kesmek, doğramak. (DLT II)

bıçış Büyüklerin konukluğuna, davetine, düğününe gidenlere verilen ipekli kumaş. (DLT I, KB)

bıçış- Bir şeyi kesme işleminde yarışmak, yardımlaşmak. (DLT II)

bıçtur- Biçtirmek. (DLT II)

bıçuḳ Kesik şey, kesilmiş, parçalanmış her nesnenin yarısı. (DLT I, KB)

bıḍıḳ Bıyık. (DLT I)

bıġrıġ Çuval, dağarcık, tulum gibi şeylerin tıka basa dolu olması. (DLT I)

bıḳın Böğür. (DLT I)

bıldır Geçen yıl. (DLT I)

bırḳıġ At yada eşeğin genizden ses çıkarması. (DLT I)

bırḳır- Atın genizden ses çıkarması, homurdanması. (DLT II)

bıruḳ Hakanın yanına, aşamasına göre büyükleri alan, yer gösteren adamın adı. (DLT I)

bış- Pişmek, olgunlaşmak. (KB, KT)

bışıġ Pişmiş olan. (KB)

bışur- Pişirmek. (KB)

bıvalıḳ Kabalık, terbiyesizlik. (KB) krş. **bifa**

bi (I) Kısrak. (DLT III)

bi (II) "Böy" adı verilen böcek. (DLT III)

bibli Karabiber. (DLT I)

biç- Kesmek, biçmek. (KB, AH, DH, KT) krş. **bıç-**

bī-ʿaḳl Akılsız. (DH)

bī-bāk (F) Korkusuz, yoldan çıkan. (DH, KT)

bī-cān (F) Cansız. (DH)

bī-çāre (F) Çaresiz. (DH)

biçek Bıçak. (DLT I) krş. **bıçaḳ**

biçekle- Bıçaklamak. (DLT III)

biçeklen- Bıçak sahibi olmak. (DLT II)

bī-çigūne (F) Nasılsızlık; Allah'ın sıfatlarından olup zatı hakkında sual caiz olmadığını ifade eder. (DH)

biçin (I) Maymun. (KT)

biçin (II) Türklerin on iki yıllarından biri olan Maymun yılı. (DLT I)

biçmek kes- Hüküm, hüküm verme. (KT)

bī-çün (F) Sebepsiz. (DH)

bida' (A. bidʿat) Bid'at, Peygamber zamanından sonra dinde çıkan şey. (AH)

bī-dem (F) 1. Zamansız, 2. Huzursuz. (DH)

bī-derd (F) Dertsiz. (DH)

bī-edeb(F.A.) Edepsiz. (DH)

bifa Kaba, terbiyesiz. (KB) krş. **bıvalıḳ**

big Bey. (DH) krş. **beg**

big ü ḫān Bey ve han. (DH)

bī-ġam (F.A.) Gamsız, kedersiz. (DH)

bīgāne (F) İlgisiz, kayıtsız, yabancı. (DH)

bī-ḫaber (F.A.) Habersiz, hakikatten uzak. (DH)

bī-ḥad (F.A.) Sınırsız, hadsiz. (DH)

bī-ḥāl (F.A.) Halsiz. (DH)

biḥamdillāh (A) Allah'a hamd olsun. (DH)

bī-ḫod (F) Kendinden geçmiş, kendinde olmayan, baygın. (DH)

bī-ḫūş (F) Akılsız. (DH)

bī-ḫūş (F) Baygın, aklı başından gitmiş. (KT)

bik (I) Sağlam, berk. (AH) krş. **bek**

bik (II) (AH) krş. **tek**

bī-kes (F) Kimsesiz. (DH)

bikle- Beklemek. (AH)

bil Bel. (KB, DH)

bil- 1. Bilmek. (DLT II, KB, AH, KT) 2. Fark etmek, farkına varmak. (KT)

bilgen 1. Bilen, haberdar, bilgili, çok bilgili, 2. Bilgili, hünerli, alim, işin ehli, 3. Bilgisi ile her yeri kuşatan, 4. Her şeyi bilen: Allah. (KT)

bilgenrek En iyi bilen. (KT)

bilgil Bak! dikkat et! . (KT)

bilmedin Bilmeden, farkında olmaksızın. (KT)

bilmek Bilme, bilgi, bilim, bilgisi olma. (KT)

bilmez Câhil, bilgisiz. (KT)

bilmezlik Cahiliyyet. (KT)

bilür Bilen. (KT)

bildür- Bildirmek, tanıtmak. (KB, AH, DH, KT)

bildürgüçi Bildirici, bildiren. (DH)

bildüz- Bildirmek, öğretmek. (DLT II)

bile İle, beraber. (KB, AH, DH, KT) krş. **birle, bilen**

bile- Bıçak vb. şeyleri bilemek. (DLT III)

bile'l- (bile + almak) Bilebilmek. (DH)

bilegü Bileği. (DLT I)

bilek Bilek, pazı. (DLT I, KB, KT)

bilen İle, birlikte, beraber. (DH) krş. **birle, bile**

bileklig Bilekli, güçlü. (DLT II)

bilet- Bıçak vb. şeylerin bilenmesi, keskinleştirilmesi. (DLT II)

bilezük Bilezik. (KT)

bilezüklen- Kadının bilezik takınması. (DLT III)

bilge 1. Bilgin, âlim: Allah. (KT), 2. Akıllı. (DLT I, KB, KT)

bilgelen- Akıllanmak. (DLT III)

bilget- Akıllanmak. (DLT II)

bilgilüg Bilinen, belli. (DH)

bilig 1. Bilim, ilim. (DLT I, KB, AH, KT) 2. Hikmet. (KT) 3. Us, akıl. (DLT I, KB, AH, KT)

biliglik Bilgelik. (DLT II)

biliglig Âlim. (KT)

biligse-Akıllı olmayı istemek. (DLT III)

biligsiz Câhil. (KT)

biligsizlik Bilgisizlik, câhillik. (KT)

bilin- (I) Tanınmak, bilinmek. (DLT II, KB, AH, KT)

bilinçek Hırsızın yahut başkasının elinde bulunan çalınmış nesne. (DLT II)

biliş- Tanışmak. (DLT II, KB, KT)

biliş (I) 1. Bildik, tanıdık. (KB), 2. Biliş, bilme. (KB, DH)

bi'llāh (A) Allah için "yemin sözü" . (DH)

bilsik- Bilinmek, ortaya çıkmak. (DLT II)

biltür- Öğretmek. (DLT II)

bī-mānā (F.A) Manasız, ilahi manalardan haberi olmayan. (DH)

bīmār (F) Hasta. (DH)

binā (I) (A) Bina, ev, yapı, yapma, kurma, eser, 2. Yapma, kurma. (KB, AH, DH) . (KT)

binā (II) (F) Gören, görücü. (DH)

bī-namāz (F) Namazsız, namaz kılmayan, beynamaz. (DH, KT)

bī-niyāz (F) Niyazsız, Allah'a niyazda bulunmayan. (DH)

bī-nümūne (F) Benzersiz, eşsiz. (DH)

bī-pīr (F) Piri olmayan, bir pire bağlanmamış kimse. (DH)

bir (I) Bir sayısı. (DLT I, AH)

	biri … bir	Birbiri. (KT)	
	birinç	Birinci. (DLT III)	
bir (II)	Bir, tek. (DLT III, KB, KT)		
	bir ançа	Bazı, bir kısım. (KT)	
	bir İḍi	Tek ve bir olan Allah. (KT)	
	bir ögür	Bir grup, bir grup ileri gelen. (KT)	
	bir ök	Tek, yegane. (KT)	
	bir sıñar bol-	Uzaklaşmak. (KT)	
	bir Tañrı	Tek Allah. (KT)	
	bir yolı	Bir kez, toptan, hep birlikte. (KT)	
bir-	Vermek. (KB, DH)		
birāder	(F) Erkek kardeş. (DH)		
biregü	Biri, birisi, herhangi biri. (KB, KT)		
birer	Birer, biraz, ara sıra. (KB)		
birge	Birlikte, beraber. (DH)		
biri	Biri, birisi. (DH)		
birik-	Birikmek, toplanmak, bir olmak. (KB, AH)		
birikil-	Birikilmek, toplanmak. (AH)		
biriktür-	Biriktirmek. (KB)		
biril-	Verilmek. (KB, AH)		
birim	Verme. (AH)		
birisi	Birisi. (DH)		
biriş-	Karşılıklı vermek. (KB)		
birk	Berk, sağlam. (AH)		krş. **berk, bek**
birkit-	Sağlamlaştırmak, kuvvetlendirmek. (DH)		
birle	İle, birlikte. (DLT I, KB, AH, DH KT)		krş. **bile, bilen**
birlen	Birlikte, beraber. (DH)		krş. **bile, bilen, birle**
birlik	Birlik, vahdet. (KB)		
birmeklik	Verme. (DH)		
birr	(A) İyilik, güzellik. (AH)		
birtem	Bütünüyle, tamamıyla. (KB)		
bir ü bar	Tek ve var olan: Allah. (DH)		
biryān	(F) Kebap. (DH)		
bisek	Süs, bezek. (AH)		krş. **besek, bezek**

bismi'llāh (A) "Allah'ın adı ile" anlamına gelen bir söz olup İslamiyet'te bir işe başlanmadan önce söylenir. (DH)

bişe Orman, ağaçlık. (AH)

biş Beş. (KB, DH) krş. **béş**

biş- Pişmek, olgunlaşmak. (DH)

bī-şek (F.A.) Şüphesiz, mutlak olarak. (DH)

bī-şibih Benzersiz. (DH)

bīşerm Hayasız, utanmasız. (AH)

bişi Akçe, pul. (AH)

bī-tākat (F.A.) Güçsüz, kudretsiz. (DH)

bit Bit. (DLT I)

bit- (I) Bitmek, tükenmek, son bulmak. (DH)

bit- (II)İnanmak, iman etmek, tapınmak, kulluk etmek. (KT) krş. **büt-**

biti- (I) Yazma eylemi. (DLT I, KB, AH, DH)

bitimiş sörçek Efsane, yazılı hikâye. (KT)

biti- (II) Yazmak, takdir etmek, nasip etmek. (KT)

biti Semâvî kitaplardan birisi. (DLT III)

bitig 1. Kitap. (KT) 2. Mektup. (KB) 3. Kutsal kitap, Kur'an-ı Kerim. (KT)

bitigçi Kâtip. (KB)

bitigli İnanan, iman eden. (KT)

bitigü Türk diviti ve benzeri şeyler. (DLT III, KT)

bitik Kitap. (DLT I)

bitiklik Yazı yazmak için hazırlanan nesnelere verilen ad. (DLT II)

bitil- Kitap vb. şeylerin yazılması. (DLT II, KB, AH, DH)

bitilgen Yazılı olan. (DLT II)

bitil- Yazılmak, takdir edilmek, farz kılınmak. (KT)

bitin- (I) 1. Kişinin kendini kitap yazarı olarak göstermesi.(DLT II) 2. Yazılmak. (DLT II, KB)

bitin- (II) Yazılmak, kaydedilmek. (KT)

bitiş- (I) Kitap yazmada yardımlaşmak, yarışmak. (DLT II)

bitiş- (II) İki kişinin kendilerine dayandırılan suçu kabul etmeleri. (DLT II)

bitit- Kitap vb. şeyleri yazdırmak. (DLT II, KB)

bitür- Bkz. "bütürmek" . (AH, DH)

bitle- Bit aramak. (DLT III)

bitmek İman. (KT)

bitrik (I) Kadınların avret yerlerinde bulunan dilcik, dilâk. (DLT I)

bitrik (II) Fıstık. (DLT I)

bī-vefā (F) Vefasız. (KB, DH)

biyābān (F. beyābān) Çöl, sahra. (KB)

biz (I) Biz. (DLT I, KB, AH, DH, KT)

- **bizdin** Bizden. (DH)
- **bizge** Bize. (DH)
- **biziñ** Bizim. (DLT III)
- **bizni** Bizi. (DH)

biz (II) Bez. (AH) krş. **böz, béz**

biz- Bezmek, usanmak. (DH)

bize- Bezemek, süslemek. (DH)

bizler Bizler. (DH)

bīzār (I) (F) Suçsuz, masum. (KT)

bīzār (II) (F)Bıkmış, usanmış. (DH)

bīzār (III) (F) Küskün, ilgisini kesmiş, ilgisiz. (DH, KT)

- **bīzār bol-** (F.T.) Uzaklaşmak, ilgiyi kesmek. (KT)
- **bīzār ḳıl-** (F.T.) Temize çıkarmak, suçsuzluğunu ortaya koymak. (KT)

bīzārlıḳ (F.T.) İhtar. (KT)

bize- Bezemek. (AH) krş. **bese-, beze-**

bizek Süs, bezek. (AH) krş. **besek, bézek**

bizi Ekmeğin yanmasından dolayı üzerinde oluşan küçük, kara yanıklar. (DLT III)

boḍ (I) Boy, kamet. (DLT III, KB, AH) krş. **boy**

boḍ (II) Toy kuşu. (DLT III)

boḍ (III) Çehre. (KT)

boḍu- (I) Boyamak. (DLT III, KT)

boḍu- (II) Bir şeyi başka yere yapıştırmak, yaslamak. (DLT III)

boḍuġ Boya, renk. (KB, KT)

boḍul- Boyanmak. (KB)

bodun 1. Kavim, nesil, halk, ahali, toplum, insanlar, 2. Ehil, 3. Ümmet, 4. Aile, varis olan kişiler. (KT) krş. **busun, buḍun, budun**

boġ	Eşya konan heybe. (DLT III)	
boġ-	Boğmak. (DLT II, KB)	
boġar-	Genellikle ağaç kertme işinde bu eylem kullanılır. (DLT II)	
boġaz	Boğaz. (DLT I)	krş. **boġuz**
boġım	Boğum. (DLT I)	
boġla-	Bir şeyi bohçalamak. (DLT III)	
boġlan-	Bohçalanmak. (DLT II)	
boġmaḳ (I)	Gömlek düğmesi. (DLT I)	
boġmaḳ (II)	Gerdanlık. (DLT I)	
boġmaḳla-	Bir şeyi düğümlemek. (DLT III)	
boġmaḳlan-	Bir şeyi iliklemek. (DLT II)	
boġnaḳlan-	Bulutun yada başka bir şeyin parça parça olması. (DLT II)	
boġra	Deve aygırı. (DLT I)	
boġra-	Bir şeyi boğum boğum kesmek. (DLT III)	
boġralan-	Devenin pohurlanması, kızması. (DLT III)	
boġruş-	Yontmak. (DLT II)	
boġsuḳ	Lâle. (DLT I)	
boġtur-	Boğdurmak. (DLT II)	
boġul-	Boğulmak. (DLT II , KT)	
boġun	Boğum. (DLT I)	
boġun-	Boğulmak. (DLT II)	
boġundı	Hayvanların sidikliği. (DLT I)	
boġuş-	Boğmak, boğuşmak. (DLT II)	
boġuz	Boğaz. (KB, KT)	krş. **boġaz**
boġuzla-	Boğazını kesmek, (hayvan) kesmek. (KT)	
boġuzlan-	(hayvan) kesilmek. (KT)	
boḫsuḳ	Kölelerin boyunlarına geçirilen lâle. (DLT I)	
boḫtay	Elbise bohçası. (DLT III)	
boḳ	Bok, dışkı. (DLT III)	
boḳa	Boğa. (DLT III)	
boḳat-	Buzağının boğa olması. (DLT II)	
boḳla-	Pislemek. (DLT III)	
Boluç	Erkek adlarından. (DLT I)	

boluş- Kavgada arkadaşa destek çıkmak. (DLT II)

bol Bu. (DH) krş. **bu**

bol- Olmak, bulunmak. (KB, AH, DH, KT)

bolġa kim Belki, ihtimal ki. (KT)

bolġay kim Belki, olası ki, umulur ki, ihtimal ki. (KT)

bolmaġay kim Mümkün değil, hiç. (KT)

bol'al- (bola + almak) Olabilmek. (DH)

bolmeklik Olma. (DH)

bolumsuz Lâyık olmayan. (KB)

bolun- Olmak, bulunmak. (KB, AH, KT)

bor Şarap. (DLT III, KB, AH)

borçı İçki içen, içkici. (KB)

borçluġ Borçlu, borcu olan. (KT)

borġu Sur, kıyamette üflenecek boru. (KT)

borġuy Üflenerek öttürülen boru. (DLT III)

borı (I) Okun ucuna geçirilen temrenin oyuğu, halkası. (DLT III)

borı (II) Okka ve tas gibi şeylerin yarılmamak içn ağzına geçirilen halka. (DLT III)

boş 1. Hür, boşanmış, sıkıntıdan kurtulmuş, salıverilmiş. (DLT I, DLT III, KB, AH)

boşa- 1. Bırakmak, terk etmek, serbest bırakmak. (KB, KT) 2. Boşamak, nikahı bozmak. (KT)

boşan- Bağlı bulunan bir şeyin bağının çözülmesi. (DLT II)

boşat- Herhangi bir yerde kapalı yada bağlı olan şeylerin serbest bırakılması. (DLT II)

boşġun- İşsiz kalmak, insanın elinin boşalması. (DLT II)

boşġut talimat, ders, nasihat. (KB)

boşlaġ Boş, avare. (KB, AH)

boşlaġlan- Nasihat tutmamak. (DLT II)

boşluġ Boş, geveze. (AH)

boşluḳ Boşluk, kurtulma, serbest kalma. (KB)

boşu- 1. Boşalmak, gevşemek, 2. İshal olmak, 3. Adamın karısını boşaması, 4. Hakanın, iline dönmesi için elçiyi bırakması. (DLT III)

boşuġ	Hanın elçiye dönüp gitmesi için izin vermesi; elçiye verilen bahşiş. (DLT I, KB)	
boşut-	Boş bırakmak, serbest bırakmak. (KB)	
boşutġan	Yumuşaklık veren, ishal eden nesneler için söylenir. (DLT II)	
botu	Çocuk, yavru, bebek. (KB)	
botuḳ	Boduk, deve yavrusu. (DLT III)	
boy (I)	Boy, kamet. (DH)	
boy (II)	Kavim, kabile, aşiret. (DLT III)	krş. **boḍ**
boy (III)	Yenilebilen bir çeşit ot. (DLT III)	
boya-	Boyamak. (DH)	
boymaş-	Bir işin karışması. (DLT III)	
boymıl at	Boynunda beyazlık olan at. (DLT III)	
boynaḳ (I)	Yılana zehir veren keler. (DLT III)	
boynaḳ (II)	Dağ boynu, belen. (DLT III)	
boynaġu	Zorba, cebredici, isyankar. (KT)	
boynaġuluḳ	Azgınlık, aşırılık. (KT)	
boynat-	Çocuğa dik başlılık ettirmek. (DLT II)	
boyın	Boyun. (DLT III)	krş. **boyun**
boyun	Boyun. (KB, DH, KT)	krş. **boyın**
	boyun bérigli Müslüman. (KT)	
	boyun suġan İtaatkar. (KT)	
	boyun suġlı Müslüman, inanan. (KT)	
	boyun sumaḳ Boyun eğme, taat. (KT)	
	boyun sun- İtaat edilmek, sözü dinlenmek. (KT)	
	boyun sümek İtaat etme, itaat. (KT)	
	boyun sügen İtaatkar. (KT)	
boyunduruḳ	Her iki öküzün boynuzlarına aynı anda koyulan boyunduruk. (DLT III)	
boz	Renk olan boz. (DLT III, KT)	
boz-	Yıkmak, dağıtmak. (DLT II, DH)	
bozla-	Bağırmak, bozlamak. (DLT III)	
bozlat-	Böğürtmek. (DLT II)	
bozul-	Yıkılmak, bozulmak. (DLT II)	
bozuş-	Ev, çadır vb. şeyler bozmada, kaldırmada yarışmak veya yardımlaşmak. (DLT II)	

bög	Bir çeşit örümcek. (DLT III)	
bögde	Hançer. (KB)	
bögrül at	Böğrü ak at. (DLT II)	
bögür	Böğür. (DLT I)	
bögürle-	Bir şeyin böğrüne vurmak, yaralamak. (DLT III)	
bök (I)	Aşığın sırtının, tümseğinin oyunda yukarı gelmesi. (DLT III)	
bök (II)	Orman. (KT)	
böke	Pehlivan. (KB)	
bölek	Hediye. (AH)	krş. **belek, bélek**
bölük	Bölük. (DLT I)	
bölük-	Bölüklere ayrılmak. (DLT II)	
böñ (I)	İri yarı, obur. (DLT III)	
böñ (II)	Yansıma ses. (DLT III)	
böri	Kurt. (DLT I, DLT III, KB)	
börk	Kavuk, başlık. (DLT I, KB, AH)	
börüñ	Suların yerde yaptığı yarıklar. (DLT III)	
böy	Örümcek türü bir böcek. (DLT III)	
böz	Bez. (DLT III, KB, AH)	krş. **biz, bez**
bu (I)	Buğu, buhar. (DLT III)	
bu (II)	Bu, işte bu (bu adam gibi) . (DLT III, KB, AH, DH, KT)	
	bu kāfir (A.F.) Firʿavn için. (KT)	
	bu melʿūn (A.F.) Sâmirî için kullanılan ad. (KT)	
	bu ögür Bu insanlar, bu topluluk, bunlar. (KT)	
buçġaḳ (I)	Bucak, zaviye. (DLT I)	
buçġaḳ (II)	Taraf, bölük. (KT)	
buçġaḳ (III)	Deve derisinden ayakkabı yapılan parça, çarık. (DLT I)	
buçġaḳlan-	Bir nesnenin köşelenmesi. (DLT II)	
buçı	Çok inleyen ut. (DLT III)	
	buçı ḳopuz İnleyen kopuz. (DLT III)	
buḍ-	Donmak, ölmek. (DLT III)	
Budraç	Yabaku büyüklerinden birinin adı. (DLT I)	
buḍun	Ahali, halk, avam. (DLT I)	krş. **bodun, budun, busun**
budun	Halk, budun. (KB, AH)	krş. **busun, bodun, buḍun**
buḍuş-	Ayrışmak. (DLT II)	

budursın Bıldırcın. (DLT II) krş. **buldurçın**

buġa Hindistan'dan getirilen bir ilaç. (DLT III)

buġday Buğday. (DLT III, KT)

buġra Her hayvanın aygırı, boğa, erkek deve. (KB)

buġraġu Erkek deve gibi. (KB)

buġraġur- Erkek deve gibi olmak. (KB)

Buġra ḫan Buğra Han. (KB)

buġrıl Tulum ve tuluma benzer dolu plan kapların hasıl ettiği girinti, çıkıntı. (DLT II)

buġż (A) Kin, nefret, gizli düşmanlık. (DH)

buḫsa- Bir emri kabul etmemek, işi zorla yapmak. (DLT III)

buḫsat- Bir işte insana dik kafalık ettirmek. (DLT II)

buḫsı Bir yemek adı. (DLT I)

buḫsum Boza. (DLT II)

buḫul Hasislik. (AH)

bujın Zehirli bir ot. "çöpleme" de denir. (DLT I)

buķ İçi boş olan bir şey yere düşüp yarılırsa "buk etti" denir. (DLT III)

buķ- Toplamak, düzeltmek. (DLT II)

buķa Boğa. (KB)

Buķaç Art Dağlık bir yer adı. (DLT I)

buķaç 1. Tencere, bardak; "aşıç buķaç" da denir, 2. Su kabı, saksıdan yapılan çömlek. (DLT I)

buķaġu Bağ, bent, kelepçe. (KT)

buķaķ Kursak. (DLT II)

buķrı- Bu kelime tek başına kullanılmaz, "suçıdı bukrıdı" şeklinde kullanılıp atın sıçramasını, aksilik etmesini anlatır. (DLT III)

buķuķ (I) Bağır. (DLT II)

buķuķ (II) Çiçek topluluğu, çiçek tomurcuğu. (DLT II)

buķuķ (III) Boğazın iki yanında deri ile et arasında peyda olan birtakım et bezleridir. (DLT II)

buķul- Bükülmek, burkulmak. (DLT II)

buķur- Bir malı değerinden düşürmek, yüksekteki nesneyi aşağı indirmek. (DLT II)

buḳursı Sapan dEmirî. (DLT III)

bul- Bir şey bulmak, ele geçirmek. (DLT II, KB, AH, KT)

bula- Bir şeyi pişirmek. (DLT III)

bulaḳ at Boyu kısa, sırtı geniş at. (DLT I)

Bulaḳ (I) Türklerde bir oymak. (DLT I)

bulaḳ (II) Pınar, çeşme. (KB, DH)

bulaḳ (III) Haşarı at. (KB)

bulan Kıpçak illerinde avlanan iri yarı bir yaban hayvanı. (DLT I)

bulat- Bir şeyi tencere buğusunda pişirmek. (DLT II)

bulduḳ- Kaybolan bir şeyin bulunması. (DLT II)

buldunı Üzerine yaş yada kuru üzüm konulan hoşmerim. (DLT II)

buldur buldur Yansıma ses. (DLT I)

bulduz- Buldurmak. (DLT II)

buldurçın Bıldırcın. (KT) krş. **budursın**

bulġa- Bulandırmak, karıştırmak. (DLT III)

bulġaḳ Düşman gelmesi üzerine halk arasına düşen karışıklık. (DLT I, KB)

Bulġaḳ Erkek adı. (DLT I)

bulġaḳ Fitne, fesat, sıkıntı, keder. (KT)

bulġaḳlıḳ Fitne, fesat. (KT)

bulġama Yağsız ve tatsız bulamaç. (DLT II)

bulġanuḳ Bulanık. (KB) krş. **bulġayuḳ**

bulġan- Bulanmak, kızmak. (DLT II)

Bulġar Bir Türk şehri. (DLT I)

bulġaş Düşman gelmesi üzerine halk arasına düşen karışıklık. (DLT I)

bulġaş- Karışmak. (KB)

bulġan- Yanlış yola saptırılmak

bulġanuḳ Fasık, sorun çıkaran. (KT)

bulġayuḳ Bulanık. (DLT III) krş. **bulġanuḳ**

bulġuna Develerin yediği ılgına benzer bir ağaç. (DLT II)

bulı/ut Bulut. (DLT I, KB, AH, KT) krş. **bulut**

bulıtlan- Bulutlanmak. (DLT II)

bulna- Düşmanı tutsak etek. (DLT III, KT)

bulnat- Esir etmek. (DLT II)

bulnuḳ Karışmak, bulanmak. (KB)

bulul- Bulunmak. (KB)

bulun Tutsak. (DLT I, KB)

bulun- Kayıp, yitik bir şeyin bulunması. (DLT II, KB, AH, KT)

buluñ Köşe, bucak. (DLT III)

buluş (I) Kişinin yaptığı işten kazancı. (DLT I)

buluş (II) Sözle yardım etme. (DLT I)

buluş- Buluşmak. (DLT II)

bulut Bulut. (AH) krş. **bulıt**

buñal Ümitsizliğe düşmek, üzülmek. (KT)

bur- (I) Herhangi bir şeyin güzel kokması, koku yayması. (DLT II, DLT III, KT)

bur- (II) Burmak, sıkılaştırmak. (KB)

bur- (III) Su buğusunun yükselmesi. (DLT II)

Buraḳ Burak, Cennet'e mahsus binek. Hz. Muhammed'in Miraç'ta bindiği binek. (DH)

burba- Bir işi savsaklamak, işin üzerine düşmemek. (DLT III)

burbaġ İşi uzatma, yarına bırakma. (DLT I)

burbal- İşin karışması. (DLT II)

burbaş- Karışmak, karmaşık olmak. (DLT II)

burbat- Bir şeyi karıştırmak, bozmak, zorlaştırmak. (DLT II)

burc (A) Kale, hisar. (KB)

burçaḳ Burçak. (DLT I)

burçaḳlan- Herhangi bir sıvının tane tane olması. (DLT II)

burduz Bahçe, bostan. (DLT I)

burḫan (I) Put. (DLT I, KB, KT)

burḫan (II) Dikili taş. (KT)

burış Deri ve elbisedeki kırışıklık. (DLT I)

burḳı Kırışık. (DLT I)

burḳıt- Ekşitmek, buruşturmak, yüz ekşitmek. (DLT II)

burkuġ Deri ve benzerlerinin çekilip büzülmesi. (DLT I)

burḳur- Buruşturmak, büzülmek. (DLT II)

burslan (I) Arslan. (DLT III)

Burslan (II) Erkek adı. (DLT III)

burt	Kâbus, karabasan. (DLT I)
burtalan-	Külah, börk gibi şeylerin altın kırıntılarıyla süslenmesi. (DLT III)
burun (I)	Burun, burç. (DLT I, KB)
burun (II)	Önce, ilk. (DLT I, AH, DH, KT)
buruñ	Bir ok atımı mesafe. (DLT III)
burunduḳ	Yular. (DLT II, KB)
burunla-	Bir kimsenin burnuna vurmak. (DLT III)
buruş-	Buruşmak. (DLT II)
burut- (I)	Yellendirmek, osurmak. (DLT II)
burut- (II)	Tencere vb. şeylerin buğulanması. (DLT II)
bus-	Pusu kurmak. (KB, AH)
būstān	(F) 1. Bahçe, 2. Cennet. (AH, KT)
busun	Budun, halk. (AH) krş. **boḍun, budun, buḍun**
busuġ	Pusu, tuzak. (KB)
busuġçı	Pusu Kur'an kişi, pusucu. (KB)
buş-	Sıkılmak, öfkelenmek, kızmak. (DLT II, KB, AH, KT)
buşaḳlıḳ	Hiddet. (KB)
buşı	Hiddetli, sinirli, kızgın. (KB)
buşılıḳ	Kızma, hiddetlenme. (KB)
buşġut	Çırak. (DLT I)
buşulġan	Bir işe eli yatkın olan insanlar için bu ifade kullanılır. (DLT III)
buşur-	Can sıkmak, hiddetlenmek. (DLT II, KB, AH)
but (I)	But. (DLT III, KT)
but (II)	(F) Put. (KB, AH, KT)
but (III)	Değerli, büyük perûze. (DLT III)
but (IV)	Bir büyük adam tarafından gönderilen hediyeyi getiren kişiye verilen bahşiştir ki bu bahşiş çoğu zaman koyun olduğu için koyuna da bu ad verilir. (DLT III)
buta	(bitki için) Gövde. (KT)
butaḳ	Dal. (DLT I, KT) krş. **butıḳ**
butaḳla-	Ağacı budamak. (DLT III)
butaḳlan-	Kollara ayrılmak, tomurcuklanmak, budaklanmak. (DLT II)
butan-	Budanmak. (DLT II)

butar Berdî denilen hasırın dokumasında arış olarak kullanılan pamuk ipler. (DLT I)

butıḳ (I) Budak. (DLT I, KB) krş. **butaḳ**

butıḳ (II) Küçük testi. (DLT I)

butıḳ (III) Atın ayak derisi çıkarılarak yapılan tulum. (DLT I)

butıḳlan- Budaklanmak, dallanmak. (KB)

butla- Birisinin buduna vurmak yada köpeğin insanı budundan ısırması. (DLT III)

butlu Devenin burnuna geçirilen burunluk. (DLT I)

butu Deve yavrusu, potuk. (KB)

buturġak Bıtrak, pıtrak; fıstık biçiminde çengelli bir diken olup elbiseye yapışır. (DLT II)

buyba- Bir işi savsaklamak, yüzüstü bırakmak. (DLT III)

būy (I) (F) 1. Güzel koku, 2. Pay, hisse, 3. Umma, istek, 4. Huy, tabiat. (DH)

būy-ı Hudā (F) Allah'ın lütfu. (DH)

buyruḳ 1. Buyruk, emir, ferman, 2. İzin, müsaade, 3. Haber, 4. Vezir, müşâvir. (DH, KT) . (KB)

buyrul- Buyrulmak, emredilmek. (KT)

buyun Kavim, ulus. (DLT III)

buyur- Buyurmak, emretmek. (DLT III, KB, KT)

buz Buz. (DLT III)

buz- Bozmak, yıkmak, harap etmek. (KB, KT)

buzuḳ Bozuk. (KB)

buzul- Bozulmak, yıkılmak. (KB)

buzaġu Buzağı. (DLT I, KT)

buzaġu tılı Sıçan gibi küçük bir hayvan. (DLT I)

buzluḳ İçine buz doldurularak yaz için saklanılan yer. (DLT I)

büḍi- Oynamak, raksetmek. (DLT III)

büḍig Oyun, raks. (KB) krş. **büdik**

büdik Oynayış, zıplayış. (DLT I) krş. **büḍig**

büḍüş- Oyunda yarışmak, yardımlaşmak. (DLT II)

büḍüt- Oynatmak. (DLT II)

bügü Bilgin, akıllı, bilge, hakîm. (KB)

bügüle- Bilgi ile donanmak. (KB)

büglün- Bir şeyin birikmesi, toplanması. (DLT II)

bügri Eğri. (DLT I)

bügül- Suyun önüne set çekmek. (DLT II)

bügür Böğür. (KB)

bügüş- Suyun önünü kesmede yarışmak, yardımlaşmak. (DLT II)

bük (I) Ağaçlık yer. (DLT I)

bük (II) Köşe, bucak. (DLT I, KB)

bük- (I) 1. Bir şeyin önünü germek, kapamak, 2. Kapanmak, sinilmek, doymak, usanmak. (DLT II)

bük- (III) Bükmek, eğmek, sarmak, dolamak. (DH)

büküm etük Kadın pabucu. Başka Türkler "mükim, mükin" derler. Tarım Tekinlere ve Afrasiyab soyundan olan hatunlara ve bunların büyük küçük çocuklarına karşı söylenen bir kelimedir; ne kadar büyük olursa olsun Hakanlı Hanlarının oğullarından başkasına böyle söylenmez. (DLT I)

bükde Hançer. (DLT I)

bükdele- Bir şeyi hançerlemek. (DLT III)

büke Ejderha, büyük yılan. (DLT III, KT)

büken Karpuz, Hint kavunu. (DLT I)

büken- Kapanmak. (AH)

bükin Erliksiz, pulç. (DLT I)

büklün- Bükülmek, kıvrılmak. (DLT II)

büksek Kadının göğsü ile boynu arasındaki yer; buraya gerdanlık takılır. (DLT I)

büksüklen- Kızın memesinin başlanması. (DLT II)

büksül- Bir şeyin çatlayıp yarılması. (DLT II)

büktel Yassı arkalı at. (KB)

büktel er Orta boylu kimse. (DLT II, KB)

büktir Dağlardaki çukur ve sert yerler. (DLT I)

bükü Bilgin, akıllı, hakîm. (DLT III)

bükün Kör bağırsak. (DLT I)

bükür Köçe şehri ile Uygur ülkesi arasında bir dağ adı. (DLT I)

büküş- Ağaç dalı vb. şeyler bükmede yarışmak, yardımlaşmak. (DLT II)

büküt- Bir şeyi iyice doyurmak, tok hale getirmek. (DLT II)

bül Zamanla eskiyen şeylere bu ad verilir. (DLT I)

bül tarıġ Tadı bozulmuş tahıl. (DLT I)

bü'l-ʿaceb (A) Çok acayip, çok tuhaf. (DH)

bül at Ayaklarında aklık bulunan at. (DLT I)

bülbül (A) Bülbül. (DH)

bülend (F) Yüksek, yüce. (AH)

bü'l-heves (A) Çok hevesli. (DH)

bünyād (F) 1. Asıl, esas, temel. (DH), 2. Bina, yapı. (DH, AH)

bür- Büzmek. (DLT II)

bürehne (F) Çıplak, yalın. (AH, DH)

bürge Pire. (DLT I)

bürgelen- Öfkeden sıçramak, zıplamak. (DLT III)

bürkir- Püskürmek, serpmek. (KB)

bürük Sofra başı, şalvar uçkuru gibi şeylerde bulunan püskül. (DLT I)

bürül- Bir şeyin buruşturulması. (DLT II)

bürün- Örtü, yorgan vs. bürünmek. (DLT II, KB)

bürünçük Kadın başörtüsü, bürünülecek nesne. (DLT II)

bürüş- Bir şey dikmede yardımlaşmak. (DLT II)

büskeç Çörek. (DLT I)

büsteli Yemeği yapılan bir çeşit sebze. (DLT II)

büsūz (F) Yak! . (AH)

büşinçek Üzüm salkımı. (DLT II)

büt (F) Put, güzel, kâfir. (DH)

büt- (I) Bir şeyin gerçek olduğunun kesinleşmesi, ikrar edilmesi. (DLT II, KB)

büt- (II) İnsanın göğsündeki bir hastalıktan dolayı sesinin boğulması. (DLT II, KB)

büt- (III) Doğmak, yetişmek, yaratılmak. (DLT II, KB)

büt- (IV) İnanmak. (AH, KT) bkz. **bit-**

büt- (V) Kapanmak, onulmak. (AH)

büt- (VI) Bitmek, tamamlanmak. (DH)

büte "çok" anlamında bir kelime. (DLT III, KT)

bütkü Kaka, büyük abdest. (DLT I)

bütrüş- Mahkemede karşılıklı olarak tanık getirmek. (DLT II)

bütrürek Tamamen, iyice. (KB)

bütse- Yara vb. şeylerin iyileşmeğe yaklaşması. (DLT III)

bütüge Patlıcan. (DLT I)

bütül- Olgunlaşmak, inanılmak, tamamlanmak. (KB)

bütün (I) Doğru, dürüst, sahih. (DLT I, KB, AH, DH)

bütün (II) Muhakkak ki, şüphesiz ki. (KT)

- **bütün işlig** Hüküm ve hikmet sahibi: Allah. (KT)
- **bütün söz** Hikmet. (KT)
- **bütünlükin** Şüphesiz, elbette, kesin olarak, and olsun ki! . (KT) krş. **bütünlükün**
- **bütünlükün** (KT) krş. **bütünlükin**

bütünle- Bir şeyin gerçekliğini araştırmak. (DLT III)

bütünlük (I) Bütünlük, mükemmellik. (KB)

bütünlük (II) Yemin, ant, söz. (KT)

bütür- (I) Sağaltmak, sağlam hale getirmek. (KB)

bütür- (II) Tamamlamak, giydirmek. (AH)

büvkir- Püskürmek, serpmek. (KB)

büzürg (F) Büyük, ulu. (DH)

C

cā (F) Yer, mekân, mevkii. (DH)

cādū (F) 1. Sihirbaz, büyücü, 2. Sihir, büyü. (KT)

cādūluḳ (F.T.) Sihir. (KT)

cāhiliyyet (A) Câhiliye dönemi. (KT)

cāh (A) Makam, itibar. (AH)

cāhil (A) Câhil, bilgisiz, hakikatten habersiz. (AH, DH, KT)

cahūd (A) 1. Yahudi, 2. Israrla hakikati inkâr eden. (DH) krş. **cuhūd**

cām (F) Kadeh, bardak, şişe. (DH)

cāme (F) Elbise, çamaşır. (AH)

cān (F) Can, ruh, yaşayış, kudret, kalp. (KB, AH, DH, KT)

cān-baḫş(F) Can bağışlayan. (DH)

cān kir- Can almak, öldürmek. (KT)

cānān (F) Sevgili. (DH) krş. **cānāne**

cānāne (F) Sevgili. (DH) krş. **cānān**

cānlıġ (F.T.) Canlı. (DH)

cānver (F) Canlı. (AH, DH)

cārī (A) Cereyan eden, akan, geçen. (DH)

cāvidān (F) Ebedî, sonsuz. (DH)

cāvidāne (F) Ebedî kalıcı, sonsuza kadar kalan. (KT)

cāvidānelıḳ (F.T.) Ebedilik, sonsuzluk. (KT)

cāy (F) Yer, mekân. (DH)

caydam Yatağa doldurulan ve yağmurluk yapılan ince keçe. (DLT III)

cebbār (A) Dilediğini mutlaka yerine getiren, zorlayıcı, Allah. (DH)

cebir (A. cebr) Cebir, zorlama, tazyik, baskı

Cebreʿīl (A) Dört büyük melekten birisi olup Hz. Peygambere vahiyleri getiren meleğin adıdır. (KT)

cedel (A) Münakaşa. (AH)

cefā (A) Firak ve hicranda bırakma, vefâsızlık. (KB, AH, DH)

cefāçı (A.T.) Cefa eden, eziyet eden. (KB)

cefān (A) Asma çubuğu. (KT)

ceh (A. cāh) Mevki, makam, itibar. (AH) krş. **Cāh**

cehān (F) Cihan, dünya. (KT) krş. **cihān**

cehd (A) Çalışma, çabalama, mücadele. (DH, KT)

celālet (A) Büyüklük, yücelik. (DH)

celāletlıġ (A.T.) Ululuk sahibi, ulu, yüce. (DH)

cellād (A) 1. Cellat, 2. Merhametsiz. (DH)

celle (A) Celle, aziz olan. (KB)

Celle celāluhu (A) Allah'ın yüce adı anıldığında hürmeten söylenen söz olup "Celâli yücedir" anlamına gelir. (DH)

cemʿ (A) 1. Toplama, biriktirme, topluluk, grup, 2. Mahşer. (KB, KT)

cemaʿat (A) Cemaat, insan topluluğu, takım, bölük. (KB, DH)

cemād (A) Cansız. (AH)

cemāl (A) Güzellik, yüz güzelliği, hüsn. (KB, AH, DH, KT)

cenāze (A) Cenaze, gömülmek üzere olan Müslüman kişi. (DH)

Cennet (A) Cennet. (DH)

cevāb (A) Cevap, karşılık. (KB, AH, DH, KT)

cevān (F. cüvān) Genç. (DH)

cevr (A) Haksızlık edip incitmek, ezâ, cefâ, sitem. (KB, AH)

cezā' (I) (A) Izdırap. (AH, DH)

cezā' (II) (A) Ceza, karşılık. (DH, KT)

cıġay Yoksul, fakir. (DLT III)

cılday Atların göğsünde çıkan bir hastalık. (DLT III)

Cibril (A) Cebrail. (DH, KT)

cigi Sağlam. (DLT III)

cihān (F) Âlem, kâinat, yeryüzü. (KB, DH) krş. **cehān**

cilve (A) Cilve, görünme, tecelli. (DH)

cinān (A) Cennetler, bahçeler. (DH)

cincü İnci. (DLT I)

cūd Cömertlik. (AH)

cuğẕ (F) Kale burcu. (DH)

cunūn (A) Delilik. (DH)

curʿa (A) Yudum. (DH)

cüft (F) 1. Eş, karı kocadan biri, 2. Çift çift, eşli, 3. Çeşit, tür. (KT)

cüft ḳıl- (F.T.) Çift yapmak. (KT)

cüftlendür- (F.T.) Eş olarak vermek, evlendirmek. (KT)

cülāb (A. <F. gül-āb) Gül suyu. (KB)

cülengbīn (A. <F. gül-engübiīn) Bal ile gül yaprağından yapılan bir çeşit tatlı. (KB)

cümāt Bkz. "cemād" . (AH)

cümle Bütün, hepsi. (AH)

cünüb (A) Cünüp, dinen temiz olmayan. (KT)

cürm (A) Cürüm, suç. (DH)

cürm ü fısḳ Suç ve Hak yoldan ayrılma. (DH)

cürm ü ʿisyān (A.F.A.) Suç ve isyan. (DH)

cüvān (F) Yiğit. (AH)

cüza' (A) Bkz. "cezaʿ". (AH)

Ç

ça Benzetme edatı. (DLT III)

çaçır Çadır. Oğuzlar “çaşır” derler. (DLT I)

çaḍan Akrep, çıyan. (DLT I, KB)

çādır (F) Çar, kadınların dış giysisi. (KT)

çaflı Şahin. (DLT I)

çaġ çuġ Gürültü sesi. (DLT III)

çaġıla- Suyun çağlaması. (DLT III)

çaġır (I) 1. Şarap, 2. Şıra. (DLT I, DLT II)

çaġır (II) Dar ve küçük yol. (DLT I)

çaġırla- Üzümü şıra yapmak, şıra içmek. (DLT III)

çaġırlan- Şıra yada şarap sahibi olmak. (DLT II)

Çaġla Sınırda bir yayla adı. (DLT I)

çaġlan- Etin tam pişmemesi. (DLT II)

çaġmurŞalgam. (DLT I)

çaġrı Doğan kuşu, çakır; erkek adı. (DLT I, KB)

çaġruḳ yér Çiğneyerek sertleşen, katılaşan yer. (DLT I)

çaẖşa- Taş, ziynet eşyası gibi şeylerin çağıl çuğul etmesi. (DLT III)i

çaẖşaḳ (I) Dağ tepelerindeki taşlık yer. (DLT I)

çaẖşaḳ (II) Kurutulmuş şeftali, üzüm. (DLT I)

çaẖşu Göz ağrısı için kullanılan bir ot. (DLT I)

çaḳ (I) Bir şeyin özünü, aynını bildiren kelime. (DLT I)

çaḳ (II) Ses anlatan bir sözdür. (DLT I)

çaḳ- İki kişinin arasını açmak, bir sözü insanın kulağına yetiştirmek, eriştirmek. (DLT II)

çaḳ çuḳ Odun, ceviz, kemik gibi şeylerin kırılmasından çıkan yansıma ses. (DLT I)

çaḳıl-	Taşa bir şey vurunca ateş çıkarsa bu ifade kullanılır. (DLT II)
çaḳın-	Çakmak, çakınmak. (DLT II)
çaḳır	Çakır, gök gözlü, gök, mavi. (DLT I, KT)
çaḳır-	Bağırmak. (KT)
çakış-	Çakmak çakmada yarışmak, yardımlaşmak. (DLT II)
çaḳmaḳ	Çakmak. (DLT I)
çaḳrat-	Gözü çakırmış gibi hareket etmek. (DLT II)
çaḳrış-	Çağırmak, seslenmek. (DLT II)
çaḳtur- (I)	Bir kimse iki kişinin arasını kızıştırıp, bozarsa bu ifade kullanılır. (DLT II)
çaḳtur- (II)	Çakmak, çaktırmak. (DLT II)
çal	Alaca, kır. (KB)
	çal ḳoy Alacalı koyun. (DLT III)
çal-	Yere vurmak, çakmak çakmak, yenmek. (DLT II, KB, AH, KT)
çalañ (I)	Yanmış gibi kara ot bitmeyen yer. (DLT III)
çalañ (II)	Çok konuşan, çeneli kimse. (DLT III)
çaldır çaldır	Yel esince kuru otların çıkardığı ses. (DLT I)
çaldra-	Taş vb. şeylerin yansıma sesi. (DLT III)
çalġay	Kuş kanadının uçları. (DLT III)
çalıġ	Yitik, kayıp arama, Beylerin önemli bir işi çıktığında, gelmeleri için köylere, obalara gönderdiği haber. (DLT I)
çalın- (I)	Yemin kütü olmasından dolayı atın arıklaması. (DLT II)
çalın- (II)	Bir haberin, sözün başkalarına söylenmesi. (DLT II)
çalın- (III)	İnsanın kendini yere vurması. (DLT II)
çalış	Çelme, güreş. (DLT I)
çalış- (I)	Güreşmek. (DLT II)
çalış- (II)	Kapı, çanak vb. şeylerin eklentilerinin ayrılması, kopması. (DLT II)
çalḳan	Yaranın bir yerden başka bir yere yürümesi. (DLT I)
çalma	Kemre, kemre. Koyun ağıllarında toplanıp kesilerek kışın yakmak için kurutulan kesek. (DLT I)
çalpaḳ	1. Kir, pislik, 2. Kötü, fena. (DLT I)
çalpañ	Sıvı çamur. (DLT III)
çalpaş- (I)	Bir işte çarpışmak, mücadele etmek. (DLT II)

çalpaş- (II) Bir nesnenin, eşyanın kötüleşmesi. (DLT II)

çalpuşlan- Meyve türü yiyeceklerden sonra elin şıralanması. (DLT II)

çaltur- Yitik, kaybolmuş bir şeyi aratmak. (DLT II)

çamġuḳ Kovucu, sinsi. (DLT I)

çamraḳ Çoluk çocuk. Bkz. çar çarmaḳ. (DLT I)

çanaç Kendini düzdüren, korkak, gevşek, iş göremeyen. (DLT I)

çanaçla- Bir şeyi zayıf, gevşek görmek. (DLT III)

çanaḳ Tuzluk ve tuzluğa benzer ağaçtan oyulmuş kap, çanak. (DLT I)

çançarġa Serçe kuşu. (DLT III)

çançu Şehriye hamuru açılan oklava. (DLT I)

çandış- Konuşma esnasında birinin kızıp sertleşmesi, diğerinin bu durumdan kaçınması. (DLT II)

çañıla- Köpek gibi çenilemek. (DLT III)

çanḳa Bir çeşit tuzak. (DLT I)

çantur- Caydırmak. (DLT II)

çap çap Kamçı ve dudak şapırtısını karşılayan yansıma ses. (DLT I)

çap- (I) Suda yüzmek. (DLT II, KB)

çap- (II) Evi temiz çamurla sıvamak. (DLT II)

çap- (III) Yavaşça vurmak, çırpıştırmak. (DLT II)

çap- (IV) Birinin kafasını kesmek, boynunu vurmak. (DLT II)

çapaḳ Türk gölünde bulunan ufak bir balık çeşidi. (DLT I)

çapġut Çaput, şilte. (DLT I)

çapıl- Evleri ince, yumuşak çamurla sıvamak. (DLT II)

çapın- (I) Suda yüzmek. (DLT II)

çapın- (II) Hayvanları kamçılamak. (DLT II)

çapıt- Çarpmak, vurmak, saldırmak. (DLT II)

çapıtġan Saldırgan. (DLT II)

çapıtġan er Boyun vuran, cellat. (DLT II)

çapsa- Suda yüzmek istemek. (DLT III)

çapta Köy muhtarının ırmak, çeşme sularının yollarını kazmaya gitmeyen kimselerden aldığı vergi. (DLT I)

çaptur- (I) Yüzdürmek. (DLT II)

çaptur- (II) İnsanın boynunu vurdurmak. (DLT II)

çaptur- (III) Evi özlü çamurla sıvatmak. (DLT II)

çar çarmaḳ Çoluk çocuk. (DLT I, DLT III)

çarçur Bir şeyi ziyan etmek, bilinçsizce harcamak. (DLT I)

çāre (F) Çâre, yardım, tedbir, ilaç. (KB)

çarla- Çocuğun ağlaması, cırlaması. (DLT III)

çarlaş- Bağrışmak, kükremek, ağlamak. (DLT II)

çarlat- Ağlatmak, cırlatmak. (DLT II)

çarlat- (I) Fili bağırtmak. (DLT II)

çars çars Çat çat. (DLT I)

çart çurt Her şeyin ufağı, döküntüsü. (DLT I)

çart Parça. (DLT I)

Çaruḳ (I) Bir Türk oymağı. (DLT I)

çaruḳ (II) Çarık. (DLT I)

çaruḳla- Ayağa çarık giymek. (DLT III)

çaruḳlan- Çarık sahibi olmak. (DLT II)

Çaruḳluġ Oğuzlardan bir oymak adı. (DLT II)

çaruḳluḳ Çarık yapılmak üzere ayrılmış olan deri. (DLT II)

çarun Çınar ağacı. (DLT I)

çat çat Yansıma ses, . (DLT I)

çat- Katmak, eklemek, birleştirmek. (DLT II, AH)

çatıla- Bir şeyin kamçı şakırtısı gibi ses vermesi. (DLT III)

çatır (I) (F. çāder) Çadır. (DLT I) krş. **çādır**

çatır (II) Nışadır. (DLT I)

çatuḳ Bir balık boynuzudur; Çin'den getirilir. Bazılarına göre bir ağacın kökküdür. Bir yemekte zehir bulunup bulunmadığı bununla sınanır. (DLT III)

çav Şöhret, şan, ses, seda. (KB, AH, KT)

Çawa Delikanlılara verilen bir ad. (DLT III)

çawar Ateş yakmak için kullanılan tutuşturucu nesne. (DLT I)

çawıġ Kamçı ucu. (DLT I)

çawıḳ- Ün sahibi olmak, ünlenmek. (DLT II, KB)

çawju Dağlarda biten bir ağaç olup dalı kırmızı; meyvesi acıdır. Kadınların parmağı –kırmızılıkta- buna benzetilir. (DLT I)

çawlan- Şöhret sahibi olmak, ünlenmek. (DLT II, KB)
çawlı Kendisiyle ateş yakılan kayısı ve ceviz kabukları. (DLT III)
çawuş Savaşta safları düzelten; normal zamanlarda askeri zulüm etmeğe bırakmayan kimse, çavuş. (DLT I)
çeçek Çiçek. (DLT I) krş. **çéçek**
çéçek Çiçek (çiçek için tomurcuk, KT) krş. **çeçek**
çeçeklen- Çiçeklenmek, filizlenmek. (DLT II)
çeçeklik Çiçeklik, çiçek yetişen yer. (DLT II)
çeçge Çulha tarağı. (DLT I)
çefşeñ Koyun kırkılan makas. (DLT III)
çehār-dāng (F) Üçte iki. (KT)
çek Kumaş biçiminde bir pamuk dokumadır. (DLT III)
çek- (I) Çekme eylemi, kitabı noktalamak. (DLT II)
çek- (II) Bir şeyi sıkılamak. (DLT II)
çek çük Malın en değersizi. (DLT I)
çekek Çiçek hastalığı. (DLT I)
çekik (I) Nokta. (DLT II)
çekik (II) Küçük çocukların çükü. (DLT II)
çekik (III) Serçeye benzer alacalı bir kuş olup siyah kayalıklarda bulunur. (DLT II)
çekil- Bir şeyi noktalamak. (DLT II)
çekin- (I) Bir işi üstlenmek. (DLT II)
çekin- (II) Kitaba nokta koymayı kişinin üzerine alması. (DLT II)
çekiş- Nokta koymada yarışmak, yardımlaşmak. (DLT II)
çekleş- Kura çekişmek. (DLT II)
çekrek ḳapa Kölelerin giydiği yünden yapılan cepsiz kaftan. (DLT I)
çektür- (I) Kitap vb. şeyleri sonlandırmak. (DLT II)
çektür- (II) Binek hayvanlarından hastalıkları dolayısıyla kan aldırmak. (DLT II)
çekük Çekiç. (DLT II)
çekün Ada tavşanı yavrusu. (DLT I)
çekürge Çekirge. (DLT II , KT)
çeliñ Çin kâsesi. (DLT III)
çelile- Karartmak. (KB)
çelpek Çapak, göz çapağı. (DLT I)

çelpeklen-	Çapaklanmak. (DLT II)
çeñ	Zil. (DLT III)
çeñel er	Şer insan. (DLT II)
çeñli	"Çeñli meñli" adında bir çocuk oyunu adıdır. (DLT III)
çeñlik	Sarmaşık otu. (DLT III)
Çeñşi	Hotan beyinin adıdır. (DLT III)
çeñşü	Küçük hırka. (DLT III)
çepiş	Altı aylık keçi yavrusu. (DLT I)
çepişlen-	Oğlak altı aylık olunca bu adla anılır. (DLT II)
çer (I)	Vücut ağırlığını bildirir. (DLT I)
çer (II)	Vakit. (DLT I)
çer (III)	Karşı, savaşta karşılıklı duran saf ve sıralara "çerig" denir. (DLT I)
çerāġ (I)	(F) Kandil. (KT)
çerāġ (II)	(F) Şeriat. (KT)
çergeş-	İki savaş tarafının da saf haline gelmesi. (DLT II)
çergüçi	Kurtarıcı. (KB)
çergüle-	Kurtarmak. (KB)
çerlen-	Hastalanmak. (DLT II)
çerig	Asker, ordu. (KB)
çerlet- (I)	İla. vb. şeylerin yan etki etmesi. (DLT II)
çerlet- (II)	Yemekten sonra insana ağırlık gelmesi. (DLT II)
çerlig	Gece görüp gündüz göremeyen; bulutlu günde görüp bulutsuz günde göremeyen. (DLT I)
çermel-	Bir şeyin ucunu kıvırmak, bükmek. (DLT II)
çermeş-	bir şeyin ucunu bükmede yardımlaşmak. (DLT II)
çermet-	herhangi bir şeyin fitil halinde bükülerek örülmesidir ki yiğitler, şanları gereği atlarının kuyruğunu ipekle ördürürler. (DLT II)
çert-	Bir şeyi elden bırakmak, bir şeyin ucunu kırpmak, bir nesnenin yan tarafının kırılması. (DLT III)
çertil-	Bir şeyin elden çıkıp yok olması. (DLT II)
çeş	Firûze. (DLT I)
çeşkel	Çanak, çömlek; çanak çömlek parçaları. (DLT II)
çetgen	Gem dizgini. (DLT I)

çetük	Kedi. Erkek kediye "kök çetük" denir. (DLT I)
çewrül-	Çıkrık vb. şeylerin çevrilmesi. (DLT II, KB)
çewrüş-	Karşılıklı ok çevirmek. (DLT II)
çewşeñ	Gözü sulu kimse. (DLT III)
çewür-	Sol elin baş parmağı üzerinde herhangi bir şey çevrilirse bu ifade kullanılır ki genellikle ok çevrilir. (DLT II)
çewürgen	Oku tırnak üzerinde çevirenlere bu ad verilir. (DLT II)
çıbıḳ	Yaş olan dal, çubuk. (DLT I)
çıbıḳla-	Hayvana çubukla vurmak. (DLT III)
çıbırt-	Çırpıştırmak. (DLT III)
çıbun	Sinek. (KB)
çıça	Yeter, yetişir, kâfi. (KB)
çıçalaḳ	Serçe parmak. (DLT II)
çıçamuḳ	Yüzük parmağı. (DLT II)
çıf	Hurma ve üzüm gibi şeylerin şırasının çömlek veya tencerede kaynamasından çıkan sesi anlatır. (DLT I)
çıfıla-	Küp ve şıranın "çığıl çığıl" ses çıkarması. (DLT III)
çıġ (I)	Göçebelerin çığ otundan yaptıkları çadır örtüsü. (DLT III)
çıġ (II)	Bir çeşit Türk arşını. (DLT III)
çıġ (III)	Memnuniyetsizlik, yüz ekşitme. (KB)
çıġ-	Dürmek, bağlamak, çıkılamak. (DLT II)
çıġay	Fakir, yoksul. (KB, KT)
çıġaylıḳ	Fakirlik, yoksulluk. (KB, AH, KT)
çıġıl tıġıl	Cığıl cığıl, yansıma ses. (DLT I)
çıġılwar	Kısa, küt, küçük. (DLT II)
çıġırla-	Çığır yapmak, iz yapmak. (DLT III)
çıġırlan-	Yerde çığır oluşması. (DLT II)
çıġla-	Türk arşını ile bir şey ölçmek. (DLT III)
çıġlat-	Türk arşını ile bir şey ölçtürmek. Türk arşını, normal arşının üçte ikisi kadardır. (DLT II)
çıġrı	Çıkrık, felek, çark. (DLT I)
çıġrıt-	Çiğnetmek, ezdirmek. (DLT II)
çıġru-	Bir şeyin gevşek olup zamanla sertleşmesi. (DLT III)

çıḫansı	Nakışlı bir Çin ipeklisi. (DLT II)
çıj-	Sırtında yağırı olan hayvanın yük vurulmak istenildiğinde gocunması. (DLT II)
çıḳ	Çıt sesi. (DLT III)
çıḳ- (I)	Ayrılmak, çıkmak, gitmek. (DLT II, KB, AH, KT)
çıḳ- (II)	Bir şeyin kendi kendine topraktan nem alması. (DLT III)
çıḳġan	Çıkan, çıkıp kurtulan. (KT)
çıḳmaḳ	Çıkma, dışarı çıkış. (KT)
	çıḳmaḳ Diriliş. (KT)
çıḳan	Yeğen, hala oğlu. (DLT I)
çıḳar- (I)	Çıkarmak, uzaklaştırmak, sürgün etmek. (DLT II, KB, AH, KT)
çıḳar- (II)	Ortaya çıkarmak. (KT)
	çıḳarmaḳ tile- Sonuç çıkarmak, sonuca varmak. (KT)
çıḳarıġlı	Ortaya çıkaran, belli eden. (KT)
çıḳar (ı)l-	Çıkarılmak, uzaklaştırılmak. (KT)
çıḳıl-	Bir yerden ayrılmak. (DLT II)
çıḳış	Menfaat, çıkar. (DLT I, KB)
çıḳış-	Bir yerden çıkmada yarışmak, yardımlaşmak. (DLT II)
çıḳra- (I)	Gıcırdamak. (DLT III)
çıḳra- (II)	Bir insanın başka birisine düşmanlıkla bağırması. (DLT III)
çıḳraş-	Gıcırdamak, çıkır çıkır etmek. (DLT II)
çıḳrat-	Gıcırdatmak. (DLT II)
çıḳrıḳ	Feryat, çığlık. (KT)
çıḳrış-	Birbirinin hırsızlığını ortaya koymak, bir şeyi ortaya çıkarmada yarışmak. (DLT II)
çıḳtur- (I)	Çıkartmak. (DLT II)
çıḳtur- (II)	Elbise vb. şeyleri ıslatmak, ıslak yere koymak. (DLT II)
çılan-	Terlemek, nemlenmek. (DLT II)
çılaş-	Ot vb. şeyler ıslatmada yardım etmek. (DLT II)
çılat-	Bir şeyi ıslatmak. (DLT II)
çılda-	Okun sadakta çıldır çıldır etmesi. (DLT III)
çılrat-	Ok vb. şeylerin çığıl çığıl ses çıkarması. (DLT II)
çımġuḳlan-	Herkesi yeren, kovucu, dedikoducu olmak. (DLT II)

çın Doğru, sahih. (DLT I, DLT III) . (KB, AH, KT)

çın bütün Gerçek, samimi. (KT)

çın ḳıl- Gerçek yapmak, ortaya koymak. (KT)

çın köni Doğru söyleyen, doğru. (KT)

çın-oḳ Şüphesiz, muhakkak ki, gerçekten, kesinkes. (KT)

çın söz Doğru söz, hikmet. (KT)

çıñ Yansıma ses. (DLT III)

çından Kokulu bir ağaç. (DLT I)

çınġar- (I) Bir işin aslını araştırmak, tahkik ettirmek. (DLT II)

çınġar- (II) Tasdik etmek, doğrulamak. (KT)

çınıḳ- Bir şeyin gerçekleşmesi. (DLT II)

çıñıl Yansıma ses. (DLT III)

çınla- Bir şeyi doğrulamak, gerçekliğini ortaya koymak. (DLT III)

çınlat- Bir şeyi gerçekleştirmek, doğrulamak. (DLT II)

çınlıḳ Gerçek, hak. (KB, KT)

çıñra- Bir şeyin çınlaması. (DLT III)

çıñraḳ Gür ve pürüzsüz. (DLT III)

çıñrat- Çınlatmak. (DLT II)

çıp İnce ve yumuşak dal, "çıbık" sözünün kısaltılmışı. (DLT I)

çıpḳan Vücutta çıkan kırmızılık, ufak şişkinlik, kabartı, çıban. (DLT I)

çırġuy (I) Ok temreninin şişkince olan yeri. (DLT III)

çırġuy (II) Fakir, cimri. (KB)

çırġuy (III) Elbise kuşağının geçeceği iki taraflı köprücük. (DLT III)

çıt- Çatmak. (AH)

çıwı Cinlerden bir bölük. (DLT III)

çi Yaş, ıslak. (DLT III)

çibek ḳarġuy Delice doğan. (DLT I)

çiçe Yeter, kâfi. (KB)

çiçek Çiçek. (KB) krş. **çéçek**

çiçeklik Çiçek bahçesi. (KB)

çifşeñ Ekşi. (DLT III)

Çigil Türklerden üç oymağın adıdır. (DLT I, KB)

çigil- Sıkıştırmak, bekleştirmek. (DLT II)

çigir çigir Ekmeğin içinde taş kırıntıları olduğu zaman dişin, bunları ezemeyerek çıkardığı ses. (DLT I)
çigit Pamuk çekirdeği. (DLT I)
çigen Yular. (KB)
çigne Mala; çiftçilerin "sürgü" dedikleri alet. (DLT I)
çij Demir çivi. (DLT III)
çijtür- Yükten ötürü hayvanın çökmesi, kendini salıvermesi. (DLT II)
çik Aşık oyununda aşığın yan yatıp çukur tarafı yere geldiğin de "çik turdı" denir. (DLT I)
çik çik Keçiyi çağırmak ve sürmek için kullanılan söz. (DLT I)
çikin (I) Üzüm bağlarında biten başaklı bir ot olup hayvanlara verilir. (DLT I)
çikin (II) İbrişim. (DLT I)
çikin (III) İpek kumaşı altın sarılı ibrişimle dikmek. (DLT I)
çikliş- Sıkışmak. (DLT II)
çikne- Nakış yapmak, işlemek, sıkı dikmek. (DLT III, KT)
çikre- Ekmekte bulunan taş yüzünden dişin gıcırdaması. (DLT III)
çikten Eğer örtüsü. (DLT I)
çiktür- Düğüm vb. şeyleri sıktırmak. (DLT II)
çil 1. Çil, 2. Çirkinlik, 3. Vücutta kalan dayak izi. (DLT I, DLT III)
çildek Atın göğsünde çıkan bir çıban. (DLT I)
çile Atın yaş gübresi. (DLT III)
çile- Yaşarmak, nemlenmek. (DLT III)
çilik çilik Keçiyi çağırma zamanında böyle seslenilir. (DLT I)
çim (I) Bir şeyin çiğ veya yaş olmasında abartma istenildiği zaman kullanılır. (DLT I)
çim (II) Ayrık otu, çim. (DLT I, KB)
çiñ Herhangi bir şeyin sonuna kadar dolması. (DLT III)
Çin Çin ülkesi. (KB, AH)
çini Çinli. (KB)
çinlıġ Çinli. (KB)
çiniştürük Bir yaz meyvesi. (DLT II)
çir Yağ. (DLT I)
çiriñ Leğen ve benzeri şeylerin çıkardığı ses. (DLT III)

çirt	Ağızdan çıkan yansıma bir ses. (DLT I)
çiş çiş	Kadın çocuğu işetmek için bu sözü söyler; binici de atı yürüttükten sonra işetmek isterse böyle söyler. (DLT I)
çişe-	Çiş etmek, pislemek. (DLT III)
çişet-	İşettirmek. (DLT II)
çit (I)	Kamıştan yada dikenden yapılan duvar. (DLT I)
çit (II)	Üzerinde alacalı nakışlar bulunan Çin kumaşı. (DLT III)
çiwgünlen-	Bir şeyin kullanımı sonucu fayda vermesi. (DLT II)
çoban	Köy büyüğünün, muhtarın yamağı. (DLT I)
çobulmaḳ	Elmanın yarısı, şakı, bir çeneti. (DLT II)
çoçuḳ	Domuz yavrusu, her şeyin küçüğü. (DLT I)
çoḍın	Tunç ve süzülmüş bakır. (DLT I)
çoġ (I)	Eşya konan heybe, bohça. Bkz. “boġ” . (DLT III)
çoġ (II)	1. Güneşin yalını, saçakları, 2. Zincir, bağ, 3. Ateşin alevi. (DLT III)
çoġı	Gürültü, bağrıltı. (DLT III)
çoġıçı	Kavgacı. (KT)
çoġıla-	Bağırmak, ses çıkarmak. (DLT III, KT)
çoġla- (I)	Filin bağırması. (DLT III)
çoġla- (II)	Bir şeyi bohçalamak, boğumlamak. (DLT III)
çoġlan-	Ateşin alazlanması, Güneşin saçaklarını yere düşmesi. (DLT II)
çoġlat-	Bir şeyi bohçalatmak, sardırmak. (DLT II)
çoġul-	Bağlanmak, çot olmak. (DLT II)
çoḳ	Çok. (KB)
çoḳ er	Kötü, alçak adam. (DLT III)
çoḳmaḳlan-	Çöreklenmek. (DLT II)
çoḳra-	Tencerede sıvı olmayan, katı bir maddenin kaynaması. (DLT III)ı **çoḳrama yul** Suyu fışkıran kaynak. (DLT II)
çoḳraş-	Bir noktaya odaklanmak, toplanmak, kaynaşmak. (DLT II)
çoḳrat-	Bir tencerede suyun azlığından dolayı gerçekleşen kaynama bu şekilde ifade edilir. (DLT II)
çoḳtur-	Bir şeyi başka şey üzerine göndertmek, saldırtmak, indirtmek. (DLT II)
çolaḳ	Çolak. (DLT I)
çomaḳ (I)	Çomak, asâ, değnek. (DLT I)

çomaḳ (II)	Uygurlarca ve bütün Müslüman olmayan halkça Müslümanlara verilen addır. “çomak eri”, Müslüman kişi demektir. (DLT I, KB)
çomġuk	Ayağı, başı kızıl, kanadında ak tüy bulunan karga. (DLT I)
Çomul	Türklerden bir oymak. (DLT I)
çor ot	Sarılgan bitki. (DLT III)
çor uraġut	Avret yeri bitişik olan kadın. (DLT III)
çovlan-	Kavrulmak, yanmak. (KT)
çowlı	Tutmaç süzgeci. (DLT III)
çöge	Elbise üstüne giyilen geniş ve kolsuz üstlük. (KB)
çögen	Çevgen. (DLT I, KB)
çöjül-	Gevşek ipin gerilmesi, sakız ve macun türü şeylerin kendini salarak uzaması. (DLT II)
çök çök	Deveyi ıhtırmak için kullanılan söz. (DLT I)
çök-	Çökmek, diz çökmek, bir şeyin dibe çökmes. (DLT II, KB, AH, KT)
çöker-	Çökertmek, düşürmek. (AH)
çökit-	Çökertmek. (KB)
çöktür- (I)	Çökertmek, eğdirmek. (DLT II)
çöktür- (II)	Altından gümüşü ayırarak saf altını elde etmek. (DLT II)
çökür-	Çökertmek, diz çöktürmek. (DLT II, KB)
çöküt	Kısa, cüce. (DLT I, KB)
çökütlük	Vücutça kısalık. (DLT II)
çömçe	Kepçe, çömçe. (DLT I)
çöñek	Çömçe, kutu. (DLT II)
çöp (I)	Şarabın tortusu, her şeyin çöküntüsü, değersiz şeyler. (DLT I, DLT III)
çöp (II)	Kesilmiş erişte ve tutmaç parçası. (DLT I)
çörek	Çörek. (DLT I)
çöprek	Bez parçası, paçavra. (KT)
çörekle-	Undan çörek yapmak. (DLT III)
çözük	Çözük. (AH)
çubart-	Bir şeyi soymak. (DLT III)
Çuçu	Bir Türk şehrinin adı. (DLT III)
çufġa (I)	Çabuk gitmek isteyen bir postacının, yoldan alıp başkasını buluncaya değin binip gittiği at. (DLT I)

çufġa (II) Kılavuz, başbuğ. (DLT I)

Çuġlan Karluk büyüklerinin adlarından. (DLT I)

çuġurdan Uçurum. (DLT II)

çuh çuh Atı yürütmek ve azarlamak için çıkarılan ses. (DLT III)

çuḳ- İnmek, konmak anlamlarına gelip genellikle kuşlar için bu ifade kullanılır. (DLT II)

çuḳmınKurabiye biçiminde yapılan bir ekmektir. (DLT I)

çulbuş Elbiseye ve ele yapışan meyve yapışkanlığı. (DLT I)

çulıḳ Üveyik büyüklüğünde alacalı bir su kuşu, çulluk. (DLT I)

çulıman Karışık, çalpak. (DLT I)

çulḳ Taşkın. (DLT I)

çulḳuy (I) Eli çolak kimse. (DLT III)

çulḳuy (II) Topuğu bir tarafa yamulan terlik, pabuç. (DLT III)

çum- Suya dalmak. (DLT II)

çumalı Karınca. (DLT I)

çumılı bol- Sıcaktan dolayı gözün kararması. (DLT I)

çumġuḳ Ala karga. (KB)

çumruş- Suya dalmakta yarışmak. (DLT II)

çumtur- Suda çimdirmek, yıkamak. (DLT II)

çumur- Suya daldırmak. (DLT II)

çumuş- Suya dalmada yarışmak. (DLT II)

çumuşluḳ Tuvalet, ayakyolu. (DLT II)

çuñ İri, kaba. (DLT III)

çūpān (F) Çoban. (KT)

çupra Eski elbise. (DLT I)

çuram Hafif bir okun atımı. (DLT I)

Çurçan Çin yolu üzerinde Müslüman sınırlarından biri. (DLT I)

çurnı Türk hekimlerinin yaptıkları sürgünlük, müshil ilacı. (DLT I, KB)

çutur kişi Huysuz kimse. (DLT I)

Çuwı Hotan töresine göre Hakandan iki derece aşağıda bulunanlara verilen ad. (DLT III)

çuwla- Etin tam pişmemesi. (DLT III)

çuwşa- Bir şeyin kaynaması, yanması. (DLT III)

çuwşat- Ekşitmek. (DLT II)

çuz (I) Sırmalı. (AH)

çuz (II) Yaldızlı, kırmızı renkli bir Çin kumaşı. (DLT I, KB)

çü Emir ve yasakların sonuna gelen pekiştirme sözü. (DLT III)

çübek Çocuk çükü. (DLT I)

çübür Kıl, keçi kılı. (DLT I, KT)

çüj- İp ve hayvan bağırsağı gibi çekmekle uzayan her şey için bu fiil kullanılır. (DLT II)

çüjtür- Bir şeyi gerdirmek. (DLT II)

çükreklen- Kölelerin yünden elbise sahibi olması. (DLT II)

çülük- Perişanlaşmak, kötüleşmek. (DLT II)

çüm- Suya iyice dalmak, çok dalmak. (DLT II)

çümerük Göz sulanması. (DLT II)

çümgen Çimenlik, ayrık otu. (DLT I)

çümtür- Suya daldırmak. (DLT II)

çümür- Suya daha derin daldırmak. (DLT II)

çünük Çınar ağacı. (DLT I)

çüpürlen- Keçi vb. hayvanların kıllanması, kıllı duruma gelmesi. (DLT II)

çür Menfaat. (DLT I)

çür çür Süt sağılırken kapta çıkarttığı ses. Herhangi bir akar nesne, ses çıkardığı zaman da böyle denir. (DLT I)

çürkü Çocuk çişi. (DLT I)

çürlen- Fayda görmek. (DLT II)

çürlet- Çalmak, aşırmak. (DLT II)

çüşek Ot, çayır. (DLT I)

çüwgin aş Doyurucu, yağlı aş. (DLT I)

D

dād ḳıl-	(A.T.) Adaleti yerine getirmek. (KT)
daġ	Atlara ve başka hayvanlara vurulan dağ, dağlama. (DLT III)
daġ, dhaġ	"Yok, değil" anlamlarında bir söz. (DLT III)
dal	Dal, kol, şube. (KB)
dāmen	(F) Etek. (DH)
dañ	Yansıma ses. (DLT III)
dānā	(F) Âlim, bilen, bilgili. (AH, DH)
dañal	Saman kesmeği. (DLT III)
daru	(F) İlaç, devâ. (KB)
dava (I)	Ilgın ağacı meyvesi. (DLT III)
dava (II)	Yün sümeği. (DLT III)
daʿvī	(A) Dava, iddia. (KB)
daʿvīçi	(A.T.) Davacı. (KT)
dede	Baba. (DLT III)
deg	Bkz. "teg" . (AH)
delīl	( ) Delil. (AH)
dengiz	Deniz. (AH) krş. **teñiz**
dep	Bkz. "tap" . (AH)
der	Bkz. "emel" . (AH)
dereng	(F) Eğlenme, durma. (KT)
dereng ḳıl- (I)	(F.T.) Beklemek, durmak, zaman geçirmek. (KT)
dereng ḳıl- (II)	(F.T.) Alıkoymak, durdurmak, engel olmak. (KT)
derd	(F) Dert, acı. (AH)
dermān	(F) İlaç. (AH)
destān	(F) Tuzak. (KT)
destbedest	(F) Elden ele. (DH)
destūr	(F) İzin, müsâde. (KT)
destūr ber-	(F.T.) İzin vermek. (KT)
destūr beril-	(F.T.) İzin verilmek. (KT)
destūr ḳol-	(F.T.) İzin istemek. (KT)

destūr tile- (F.T.) İzin istemek. (KT)

devā (A) İlaç, çare, deva. (DH)

devāt (A) Divit, içine mürekkep konulan hokka. (KB)

devlet (A) Saadet, baht, talih, şans, devlet, ikbal. (KB, AH, DH)

devr (A) Dönme, devir, zaman. (DH)

devrān (A) devir, zaman, dünya. (DH)

dıraẖt (F) Ağaç. (DH)

di- Demek, söylemek. (AH, DH)

dīdār (F) Yüz, çehre, güzellik. (DH)

dīde (F) Göz. (DH)

didek Gelin giderken yabancılara görünmemek için örtünülen örtü. (DLT I)

didim Geline gerdek gecesi giydirilen taç. (DLT I)

diger Diğer, başka. (AH)

dihḳān (F) Çiftçi, köylü. (DH)

dik (I) Gibi. (DH) krş. **teg**

dik (II) Dik. (DLT I)

dil (F) Gönül, kalp. (AH, DH)

dil-āzār (F) Gönül inciten, merhametsiz. (DH)

dimāğ (A) Dimağ, beyin. (DH)

dīn (A) Din. (KB, DH, KT)

dīnār (A) Dinar. (AH)

dingiz Deniz. (AH) krş. **teñiz, dengiz**

direng (F) Gecikme. (AH)

dirīġ Yazık. (AH, DH)

dirīġā (F) Eyvah, yazık, hayfâ, yazıklar olsun. (KB)

dīv (F) Dev. (DH)

dīvāne (F) Dîvâne, deli. (DH)

dīvānelıḳ (F.T.) Dîvânelik, delilik. (DH, KT)

diyet (A) Diyet. (KT)

diz Diz. (AH)

dōst (F) Dost. (KB, AH, DH, KT)

dōst tut- (F.T.) Dost tutmak, dost edinmek. (KT)

dōstlaş (F.T) Dost edinmek. (KT)

dōstluḳ (F.T) Dostluk, sevgi. (KT)

dön- Dönmek. (AH)

döndür- Döndürmek. (AH)

duʿā (A) Allah'a yalvarma, niyaz. (KB, AH, DH, KT)

duʿā ḳıl- (A.T.) Dua etmek. (KT)

duʿā müstecāb ḳıl-(A.T.) Duayı kabul etmek. (KT)

duʿāçı (A.T.) Duacı, dua eden

dūd (F) Duman. (DH)

dur- Durmak. (AH)

durūd (F) Selam, selamet. (KT) krş. **dürūd**

dūşmān (F) Düşman, hasım krş. **düşmen**

dūzeḫ (F) Cehennem. (DH)

dükkān (F) Dükkan. (DH)

dük miñ Binler arası. (DLT I)

dülek Ağzı kırık saksı veya testi. (DLT I)

Düldül (A) Hz. Muhammed'in Hz. Ali'ye hediye ettiği kır at. (DH)

dünüşge "Sülüklü pancar" denilen sebze. (DLT II)

dünyā (A) Dünya, âlem. (KB, AH, DH, KT)

dünyādār (A.F.) Dünya işlerine düşkün, öbür dünyayı fazlaca düşünmeyen. (DH)

dünyālıḳ (A.T.) Dünyaya ait, dünya ile ilgili. (DH)

dünyāperest (A.F.) Dünyaya tapan, bu dünyaya gönül verip Allah'tan uzaklaşan. (DH)

dünyāṭaleb (A) Dünya nimetlerinin peşinde koşan. (DH)

dür (A. dürr) İnci. (DH) krş **dürr**

dürdāne (A.F.) İnci tanesi. (DH)

dürr (A) İnci. (DH) krş. **Dür**

dürūd (F) Dua, medih, selam. (KB, DH) . (AH)

dürüst (F) Dürüst, doğru, hakiki. (AH, KT)

düşmān (F) Düşman. (KB, AH, KT) krş. **düşmen, dūşmān**

düşmān (F) Düşmanlık, gazap. (KT)

düşmānlıḳ (F.T.) Düşmanlık, kin, nefret. (KT)

düşmen (F) Düşman. (DH) krş. **düşmān, düşmen**

düşvār (F) Zor, güç. (KT)

düşvārlıḳ (F.T.) Zorluk. (KT)

dütā (F) İki kat, eğilmiş, bükülmüş. (DH)

E

ebek	Çocuk dilinde ekmek. (DLT I)	krş. **epmek**
ebdāl	(A) Abdal, derviş, tarikât ehli. (KB)	
ebvāb	(A) Bâblar, bölümler. (KB)	
ecel	(A) Ecel, ömrün sonu, muayyen vâde. (KB, AH, DH, KT)	
ecr	(A) Ücret, karşılık, ahrete ait mükafat, sevap. (DH)	
eçe	Büyük kız kardeş, "eke" den çevrilmiştir. (DLT I)	
eçkü	Keçi. (DLT I)	
eḍ	İpekli kumaşlar gibi dokuma cinsinden olan kıymetli şeyler. (KB)	
edā	(A) Bkz. "iẕā" . (AH)	
edeb	(A) Terbiye, ahlak güzelliği. (KB, AH, DH)	
edeblıġ	(A.T.) Edepli. (DH)	
edeb'ül..	(A) Çinliler Kutadgu Bilig'e "Edebü'l-Mülûk" adını verirler. (KB)	
edepsiz	(A.T.) Edepsiz. (DH)	
eḍer	Eyer. (KB)	
eḍer-	Aramak, takip etmek, peşinden gitmek. (AH, KT)	
eḍerle-	Eyerlemek. (DLT I, KB)	
eḍertçi	İleri giden, akıncı. (KB)	
eḍerlik	Üzerine eğer konulan ağaç. (DLT I)	
eḍger-	Bir şeyi kabul etmek, onu tutmak. (DLT I)	
eḍgiş	Özçend'de bir Türk oymağı. Kelime esasen "egdhiş" tir. (DLT I)	
eḍgü	İyi, güzel. (DLT I, KB, KT)	krş. **edgü**
	eḍgü bol- — İyi olmak. (KT)	
	eḍgü işlig — İyilik yapan. (KT)	
	eḍgü san- — İyilik düşünmek. (KT)	
	eḍgü sanġan — İyi düşünen. (KT)	
	eḍgü uraġut — İyi kadın, namuslu kadın. (KT)	
edgü	İyi. (AH)	krş. **eḍgü**
eḍgüleş-	İyileşmek, iyi geçinmek. (KB)	
eḍgülük	İyilik, iyi amel, güzellik, nimet. (KB, AH, KT)	
Edhem-ṣıfat	(A) Ethem gibi. Meşhur sultan mutasavvıf İbrahim Ethem. (DH)	
edīb	(A) Edîp. (AH)	

eḍik- Islah edilmek, güzelleşmek, iyileşmek. (KB)

eḍir- İyiyi kötüden ayırt etmek. (DLT I)

eḍiz Yüksek, engin, her şeyin yükseği. (AH, KT) . (DLT I, KB)

eḍle- (I) Hürmet etmek, değer vermek. (AH)

eḍle- (II) Eylemek, etmek. (AH)

eḍle- (III) Aklına getirmek, tesir etmek, ehemmiyet etmek. (KB)

eḍizlen- Bir şeyi engel saymak. (DLT I)

eḍizlik Yükseklik. (DLT I)

efġān (F) İnleme, acı ile bağırma. (DH)

Efrāsiyāb (F) Afrasiyab. (KB)

efsūs (I) (F) Alay. (KT)

efsūs (II) (F) Eğlence, meşgale. (KT)

eg- Eğmek. (DLT I, KB, AH)

eger (F) Eğer, şâyet, ve, ki o zaman. (KB, AH, DH, KT)

eget Hizmet için gerdek gecesi gelinle birlikte gönderilen hizmetçi kadın. (DLT I)

egetle- Kıza veya erkeğe cariye göndermek. (DLT I)

egetlen- Hizmetçi sahibi olmak. (DLT I)

egil- Eğilmek, eğrilmek. (KB, AH). (DH, KT)

egin (I)Sırt, eğin. (DLT I, KB)

egin (II) Eni bir buçuk karış uzunluğu dört arşın gelen bir bez. (DLT I)

egir Karın ağrısını tedavi etmek için kullanılan bir kök. (DLT I)

egir- (I) Eğirmek. (DLT I, AH, KT)

egir- (II) Kuşatmak, çevirmek. (DLT I)

egirse- İlaç kullanmak istemek. (DLT I)

egirt- (I) İp vb. şeyleri eğirtmek. (DLT III)

egirt- (II) Hakim olmak, hükmetmek. (KT)

egirik Eğrilmiş “ip” . (KT)

egiş Maden eritildiği zaman çıkan pislik. (DLT I)

egit Göz değmesinden kurtulmak için çocukların yüzüne sürülen ilaç. (DLT I)

egleş- Durmak, bir yerde kalmak. (DLT I)

egme Evin kemeri. (DLT I)

egri Eğri. (DLT I, KB, KT)

egrilik Eğrilik, yan çizme. (KT)

egriliksiz Kusursuz, eksiksiz. (KT)

egrilik Eğrilik. (KB, AH)

egrik Eğrilen ip. (DLT I)

egril- Sarmak, muhasara etmek. (DLT I)

egrim Suyun toplandığı yer. (DLT I)

egriş- Yardımlaşmak, yarışmak. (DLT I)

egürgen Taneleri olan bir bitki olup Karluk Türkmenleri yer. (DLT I)

ehl (A) 1. Ehil, yabancı olmayan, 2. Dost, malik, sahip. (DH)

ehl-i beyt (A) Hz. Peygamber'in yakınları. (KB)

ehl-i dünyā (A) Dünya nimetleri peşinde koşup ahreti düşünmeyen. (DH)

ehl-i vefā (A) Vefa sahibi. (DH)

ehl ü alāyıḳ (A) Yakınlar ve ilgiler. (DH)

ehl ü ʿiyāl (A) Aile efradı. (DH)

ek- Ekme eylemi, bir şey ekmek. (DLT I, KB)

ekçek Damar açma kabı, kanı biriktirmek için kullanılan kap. (KB)

ekdi Sığır koyun gibi hayvanların kesildiği yer. (DLT I)

ekdü Kılıç kını ve kılıç kınına benzer şeyler oymak için kullanılan ucu eğri bıçak. (DLT I)

eke Büyük kız kardeş. (DLT I, DLT III)

ekeç Kendini herkese bir kız kardeş gibi sevdiren zeki anlayışlı kız. (DLT I) çocuklarına verilen ad. (DLT I)

ekek işler Ortaya düşmüş kadın. (DLT I)

ekekle- Sövmek, küfretmek. (DLT I)

ekeklik Kadının arsızlığı, yüzsüzlüğü. (DLT I)

ekeme Bir çeşit çalgı. (DLT III)

ekim Bir ekim yer "bir ekişte ekilecek kadar olan yer" . (DLT I)

ekin (I)Çiftlik, ekin. (DLT I, KT)

ekin (II) Ekin, kazanç. (KT)

ekincilik Ekincilik. (AH)

ekin- Ekinmek, kendisi için bir şeyler ekmek. (KB)

ekit- Ektirmek. (DLT I)

eksi- Eksilmek. (AH) krş. **eksü-**

eksü- Eksilmek. (KB) krş. **eksi-**

eksük	Eksik. (DLT I, KB)	
eksüt-	Eksiltmek, azaltmak. (KT)	
eksütmek	Azaltma, eksiltme. (KT)	
eksütmeklik	Azaltma, azar azar yok etme. (KT)	
eksütül-	Eksiltilmek, azaltılmak. (KT)	
ektilen-	Yetiştirilmek. (KT)	
el	El. (KB, AH)	
elbette	(A) Elbette, kesin olarak. (DH)	
elem	(A) Elem, dert, keder. (DH)	
elest	(A) Ruhların yaratıldığı zaman. (DH)	
elig	El. (AH, KT)	krş. **elig**
elik	Geyik. (AH)	
ekşig	Ekşi olan nesne. (DLT I)	
él (I)	Vilayet, il, şehir, kent. (DLT I, KT)	
él (II)	Bir yerdeki açıklık, boşluk. (DLT I)	
él (III)	Binek hayvanı atı anlatır bir addır. Atlara bakan seyislere "el başı" derler. (DLT I)	
él (IV)	İki bey arsındaki barışıklık hâli. (DLT I)	
él kişi	Kötü, değersiz kişi. (DLT I)	
él kuş	Kartala benzeyen alacalı bir kuş. (DLT I)	
eldrük	Üzerlik tohumu. (DLT III)	
elgel-	Elenmek. (DLT I)	
é/elet-	İletmek, götürmek. (KT)	
elgeş-	Un elemekte yardımlaşmak. (DLT I)	
elig (I)	El. (DLT I, KB)	krş. **él**
	elig bér- Muzaffer kılmak. (KT)	
	elig bul- Etkisi altına almak. (KT)	
elig (II)	Elli sayısı. (KB)	krş. **ellig**
eligleş-	Elleşmek, tokalaşmak, el sıkışmak, vedalaşmak. (KB)	
eliglik	Eldiven, elcik. (DLT I)	
elik	Dağ keçisi, yaban keçisi. (KB)	
elikle-	Alay etmek, maskaraya almak. (DLT I)	
Elke Bulak	Türklerden bir bölük. (DLT I)	

élleş-	Barışı sağlamak, ıslah etmek. (KT)	
ellig	Elli. (DLT I, KT)	krş. **elig**
élükle-	Alay etmek. (KT)	
élüklegli	Alay eden. (KT)	
elri	Oğlak derisi, "eldiri" de denir. (DLT I)	
elt-	Sevk etmek, yöneltmek, götürmek. (KT)	
elük	Alay etme, maskaraya alma. (DLT I)	
elvān	(A) Renkler, türlü türlü, karışık, çeşitli. (DH)	
el-vedā	(A) Elvedâ. (DH)	
elwir-	Atılmak. (DLT I)	
em (I)	İlaç, şifa, deva. (DLT I, KB, AH, KT)	krş. **em sem**
	em sem İlaç. (DLT III)	krş. **em**
em (II)	Kadının dişilik uzvu, vajina. (DLT I)	
em-	Emmek. (DLT I, KT)	
emān	(A) Emniyet. (AH, DH)	
	emān bar- (A.T.) Emniyetle gitmek. (DH)	
emānet (I)	(A) Emanet. (KB, AH, DH, KT)	
emānet (II)	(A) Doğruluk üzere bulunma. (DH)	
emāret	(A) Emirlik, beylik, hâkimiyet. (KB)	
emçi	İlaç yapan kimse, hekim. (DLT I, KB)	
emdi	Şimdi, ama, takdir edilir ki. (DLT I, KB, AH, KT)	krş. **imdi**
emeçle-	Nişan almak. (DLT I)	
emel	Ümit, arzu, istek. (AH)	
emet	Bkz. "yemet" . (DLT III)	
emge-	Emek çekmek, zahmet çekmek. (DLT I, KB, KT)	
emgek	Emek, mihnet, zahmet, eziyet, sıkıntı. (DLT I, KB, AH, KT)	
emgeklen-	Bir şeyi emekli, zahmetli görmek. (DLT I)	
emgeksiz	Zahmetsiz, eziyetsiz. (KT)	
emgen-	Yorulmak. (DLT I)	krş. **emgen-**
emgeş-	Yorulmak. (DLT I)	krş. **emgeş-**
emget-	Eziyet çektirmek, yordurmak, incitmek. (KB, KT)	
emgetil-	Eziyet edilmek. (KT)	
emīn	(A) Emin, emniyet. (KB)	krş. **imīn**

emik (I) Meme. (DLT I)

emik (II) Soğuduktan sonra ısınan ve sıcaklığı artmayan şey. (DLT I)

emikliğ işler Emzikli kadın. (DLT I)

emir Kırağı, sis. (DLT I)

emirçge Kıkırdak. (DLT III)

emit- (I) Meyletmek, bir tarafa eğilmek. (DLT I, KB, KT)

emit- (II) Baskın yapmak, hamle yapmak. (KT)

emit- (III) Sabit olmak, karar kılmak. (KT)

emitmek Baskın, hücum. (KT)

emle- İlaçlamak, tedavi etmek. (DLT I, KB)

emlen- İlaç yapmak. (DLT I)

emleş- İlaçlamak. (DLT I)

emlet- İlaçlatmak, tedavi ettirmek. (KB)

emmā (A) Ancak, şu kadar ki. (KB)

emr (I) (A) Emir, buyruk, buyurma. . (KB) (AH, DH, KT)

emr (II) (A) İş. (DH)

emr-i Haḳ (A) Hak'kın emri, ölüm. (DH)

emr-i maʿrūf (A) Dinin emirlerini bildirme. (DH)

ems̱āl (A) Meseller, sözler, hikmetler. (KB)

emri- Kaşımak. (DLT I)

emriş- Kaşınmak. (DLT I)

emşen Kürk yapılan deri. (DLT I)

emüz- Emzirmek. (DLT I, KT)

én Çukur, iniş. (DLT I, DLT III)

én yer Çukur yer. (DLT I)

én yoḳ İniş, çıkış. (DLT I)

eñ (I) En, daha (kuvvetlendirme edatı) . (KB)

eñ (II) Yüz, yanak, damak. (KB, AH)

én (III) Yan tarafa olan genişlik, en. (DLT I, KT)

eñ- Şaşmak. (DLT I, KB)

endām (F) Beden, vücut, boy, biçim. (KB)

endāze (I) (F) Kader, takdir. (KT)

endāze ḳıl- (F.T.) Nasip etmek, takdir etmek. (KT)

endāze (II) (F) Sınır, ölçü, endaze. (KT)

endek Satıh, bir nesnenin üst yanı. (DLT I)

endīşe (F) Düşünce. (KT)

endīşe ḳıl- (F.T.) Düşünmek. (KT)

endīşe ḳılıġlı (F.T.) Düşünen. (KT)

endik er Budala adam. (DLT I)

éne- Bir sürüdeki farklı kişilere ait koyunları ayırabilmek için, koyunların kulağının bir parçasının kesilmesi. (DLT III)

eñreş- Can sıkmak. (DLT I)

eñtür- Şaşırtmak, korkutmak. (DLT I)

enüç Göze inen perde. (DLT I)

enüçle- İlaç yapmak. (DLT I)

enük Aslan, sırtlan, köpek kurt vs. yavrusuna verilen ad. (DLT I)

enükle-Aslan, kedi, köpek gibi hayvanların yavrulaması. (DLT I)

ep Pekiştirme ve abartma edatıdır. (DLT I)

epmek Ekmek. (DLT I) krş. **ebek**

er (I) Erkek. Kural dışı olarak "eren" şeklinde çokluğu yapılırsa da bu hatadır. (DLT I, KB, KT)

er (II) Er, kişi, adam. (AH, KT)

ér (I) Delik açmak için kullanılan aygıt. (DLT I)

ér (II) Yer. (DLT I)

ér- Yarmak, irkilmek. (DLT I)

er- (I) Olmak, i- (cevherî fiil) . (KB, AH, KT)

er- (II) Geçmişte olmak, geçmek. (KT)

erdem Edep, terbiye, erdem, fazilet. (DLT I, KB, AH)

erdeş Arkadaş. (KB)

erdini İri inci. (DLT I, KB) Bu kelime Sokratça "ratna" dan gelir.

erej Huzur, rahat. (KB)

erejlen- Huzura kavuşmak, rahata ermek. (KB)

eren Er, insan, insanlar. (KB, AH, KT)

erentir Terâzi burcu, müşteri yıldızı. (KB)

Eren tüz Astronomide terazi burcunun adı. (DLT I)

Erentüz Müşteri yıldızı. (DLT III)

erġuvān (F) Erguvan çiçeği. (KB)

ergür- (I) Eritmek. (DLT I)
ergür (II) Bir şeye vaktinde yetişmek. (DLT I)
eri- Erimek. (KB)
erig Nasihat. (KB)
erigsig Bkz. "ersig" . (AH)
erik Yağ yada yağa benzer eriyici şey. (DLT I)
erik at İyi yürüyen at. (DLT I)
erik er İşlerinde becerikli, yürekli adam. (DLT I)
ériklik Hayvanın istekliliği. (DLT I)
erin- Erinmek, insanın bir işi yapmağa isteksiz olması. (DLT I)
érin Dudak. (DLT I)
erinç Olur ki, belki. (DLT I, DLT III, KB)
érinç Nimet ve bolluk içinde bulunmak. (DLT III)
erk Saltanat ve sözü geçerlik, kudret, güç, hükümranlık. (DLT I, KB, AH, KT)
- **erk ḳural**Nüfuz, etki, güç. (KT)

erked- Gücü yetmek. (KT)
erkeç Erkeç, genç teke. (DLT I, KB)
erkek Her canlının erkeği, erkek. (DLT I, KB, KT)
erkek taḳġu Horoz. (DLT I)
erkeklen- Ürpermek, dalgalanmak, erkeklenmek. (DLT I)
erken "İken" anlamında bir edattır. (DLT I, AH)
erki Şek, şüphe bildiren bir edattır. (DLT I, KB)
erkle- Çiğnemek, basmak. (DLT III, KT)
erklen- (I) Sahiplenmek. (KT)
erklen- (II) Güç bulup yüz çevirmek. (KT)
erklig Veli, hami, sığınılacak kişi, dost, bekçi. (KT)
- **erklig bol-** Sahip olmak, gücü yetmek, hükmetmek. (KT)
- **erklig bolmış** Dost. (KT)
- **erklig dōst** Destek olan, arka çıkan. (KT)
- **erklig er-** Gücü yetmek, hükümran olmak. (KT)
- **erklig ewrügli** Sahip, malik. (KT)
- **erklig mālik** (T.A.) Bekçi. (KT)

erkliglik Nüfuz, güç, kudret. (KT)

erkliglik bér- Halifelik vermek, halifelik yapmak. (KT)

erklik Mülk, saltanat, kudret. (KT) krş. **erklig**

erküz suw İlkbahara doğru kar ve buzların erimesi ile oluşan su. (DLT I)

erlen- Kadının evlenmesi. (DLT I)

erlik Erkeklik, erlik. (DLT I, KB)

ermegüEringen. (DLT I)

ermez/s Değil, olmaz, hayır. (KT)

ernek Parmak, parmak ucu. (DLT I, KB, KT) krş. **erngek**

erngek Parmak. (DLT I) krş. **ernek**

erre (I) Sidik. Eşekler çiftleştirilmeden önce de bu söz söylenir. (DLT I)

erre (I) (F) Bıçkı, testere. (DH)

ersig Erkek, yiğit, mert, cesur, kahraman. (KB, AH)

ersiglikYiğitlik, mertlik. (KB)

ersin- Erkekleşmek. (DLT I)

ert- Geçmek. (DLT III, KT)

erte Erte, erken, sabah, tan vakti. (DLT I, KB, AH, KT)

erte bar- Sabah erken gitmek, ayrılmak. (KT)

erte ḳop-Sabah kalkmak, uyanmak. (KT)

erti Erte, erken, sabah. (KB) krş. **erte**

ertik İşlek yol. (DLT I)

Ertiş "Yemek" kırlarında bulunan bir ırmağın adı. (DLT I)

ertiş- Korkunç bir şeyin yanından geçerken yada ondan kaçarken bu söz söylenir. (DLT I)

ertti- Bkz. "irtemek"

ertür- Vazgeçirmek, bir nesneyi başka yere taşımak. (DLT I, KB)

erü- Erimek. (DLT III) krş. **eri-**

erük (I) Şeftali kayısı erik gibi meyvelere verilen genel ad. (DLT I)

erük (II) Kendisiyle deri sepilenen her nesne. (DLT I)

erüklük Eriklik, erik bahçesi. (DLT I)

erüş- Yardım etmek. (DLT I)

erüt- Eritmek. (DLT I)

ervāḥ (A) Ruhlar. (DH)

Erwüz Erkek adı. (DLT I)

es-	Esmek, uzatmak. (DLT I, KB, KT)	
esbāb (I)	(A) Sebepler. (KB, DH)	
esbāb (II)	(A) Yol. (KT)	
esen	Sağ salim. (DLT I, KB)	
esfel	(A) En aşağı, pek adi. (DH)	
esgülük	Bkz. “edgülük” . (AH)	
esenle-	Selamlamak. (DLT I)	
esenleş-	Esenlik dilemek, vedâlaşmak. (KB)	
esenlik	Selam. (KT)	
eser	(A) İz, nişan. (KT)	
ésil-	Eksilmek. (DLT I)	krş. **esil-**
esil-	Eksilmek. (AH)	krş. **ésil-**
esin	Esinti, nesim, rüzgâr. (DLT I, KB, KT)	
esīr	(A) Esir, tutsak. (KB)	
esirge-	Bir nesnenin kaybolması üzerine acımak, eseflenmek. (DLT I) krş **esirke-**	
esirke-	Acımak, eseflenmek. (KB)	krş. **esirge-**
esirgen-	Acınmak. (DLT I)	
eski	Eski. (DLT I, KB, KT)	
esiz	Fena, kötü. (KB, AH)	krş. **ésiz**
ésiz	Kötü, en kötü. (KT)	krş. **esiz**
ésizlik	Kötülük, fenalık. (KT)	
eske-	Ufalamak, ufalayıp savurmak. (KT)	
eskir-	Eskimek. (DLT I, AH)	
eskü	Süpürge. (DLT I)	
esne-	Esnemek. (DLT I)	
esnet-	Estirmek. (DLT I)	
esrār	(A) Sırlar, gizli manalar. (DH)	
esri	Kaplan. (KB)	
esrile-	Bir şeyi süslemek, üzerine nakış yapmak. (DLT I)	
esrük	Sarhoş. (DLT I, KB, KT)	
esrüklük	Sarhoşluk. (KT)	
esrüt-	Sarhoş etmek. (KT)	
essiz	Acınma anlatır. (DLT I)	

estağfru'llāh (A) "Allah'tan mağfiret dilerim" anlamında bir söz. (DH)

estür- Eletmek,savurmak, uzatmak. (DLT I)

esür- Sarhoş olmak. (KB)

esürt- Sarhoş etmek. (DLT III, KT)

éş 1. Eş, arkadaş, dost, 2. Ashab, ehl, havari, 3. Bir yerden olan, 4. Benzer, eş, diğer. (DLT I, KT)

eş İş. (AH)

eş- Eşmek, taşmak. (DLT I)

eş'ār (A) Şiirler. (KB)

eşek Eşek. (KT) krş. **eşgek, eşyek**

eşgek Eşek. (DLT I) krş. **eşek, eşyek**

eşgeklen- Eşek sahibi olmak. (DLT I)

eşiçlen- Tencere sahibi olmak. (DLT I)

eşiklik yıġaç Eşik yapmak için hazırlanan ağaç. (DLT I)

éşin Anlaşmazlık, uyuşmazlık. (KT)

eşit- Araştırmak, eştirmek. (DLT I)

e/éşit- İşitmek, duyurmak, duymak. (KB, AH, KT)

eşitgen İşiten, duyan: Allah. (KT)

eşitmegü İşitilmeyecek olan. (KT)

eşittür- Duyurmak. (KT)

eşk (F) Göz yaşı. (DH)

eşk-i surh (F) Kırmızı, kanlı gözyaşı. (DH)

eşkin toprak̤ Akıp inen, öğünen toprak. (DLT I)

eşkürti İpekli, nakışlı Çin kumaşı. (DLT I)

éşleş- Arkadaşlık etmek. (KT)

éştür- İşittirmek. (DLT I, KB)

eşü- Herhangi bir nesnenin üzerine bir şey örtmek. (DLT III, KT)

eşük (I) Hanlardan, beylerden birisi öldüğü zaman mezarı üstüne serilmek üzere . gönderilen kumaştır. Bu kumaş sonra parçalanarak yoksullara dağıtılır. (DLT I)

eşük (II) Üste giyinilen, bürünülen her nesne. (DLT I, KB)

eşün- Örtülmek, örtünmek. (KB)

eşyek Eşek. Bkz. "eşgek, eşek" . (DLT I)

et Et. (DLT I, KB, KT) krş. **ét-.**

et asış- Et asma işinde yardım etmek. (DLT I)

et yer Yumuşak yer, yumuşak toprak. (DLT I)

et- Etmek. (AH, KT)

etek Etek. (DLT I, KB)

eteklik böz Etek yapılacak olan bez. (DLT I)

eter- Bkz. "edermek" . (AH)

etet Sıkıntıya sokmak. (DLT I)

étig (I) Ziynet, mücevher. (KT)

étig (II) Teçhizat, malzeme. (KT)

étig (III) Hile. (KT)

étig étgen Kendini başka türlü gösteren. (KT)

etik- Yetişmek, büyümek. (DLT I)

Etil İdil nehri. (DLT I)

etiz İki dere arasındaki set. (DLT I)

etizlen-Ölçmek, parçalara ayırmak. (DLT I)

etlen- Etlenmek. (DLT I)

etlik Et asılacak çengel. Kesilmek için hazırlanan koyuna da etlik denir. (DLT I)

etmek Ekmek krş. **epmek**

et-öz Can, nefs, kişi, kimse. (KT)

et öz Vücut, beden. (KB)

et-özsüz Kısas gerektirmeyen, bir cana karşılık olmaksızın. (KT)

etrek Rengi sarı adam. (DLT I)

eṭrāf (A) Etraf, çevre. (DH)

etse- İnsanının canının et çekmesi. (DLT I)

etük Edik, pabuç. (DLT I)

etükçi Ayakkabıcı. (KB)

etüklük sağrı Mest yapmak için ayrılan sahtiyan, deri. (DLT I)

ew- Koşmak, koşuşmak, acele etmek. (DLT I, KT)

éw- Acele etmek, ivedili davranmak. (DLT III)

éw Ev, mesken. (KT) krş. **ev**

éw tonı Mal, eşya, meta. (KT)

éwdür- Acele ettirmek. (KT)

éweklik Acelecilik. (KT)

ev	Ev. (KB)	krş. éw
evçi	Kadın. (KB)	
evlād	(A) Evlat, çocuklar. (DH)	
evlik	Kadın. (KB)	
evliyā	(A) Allah dostları, ermiş kimseler, veliler. (DH)	
evrād	(A) Virdler, dualar, her zaman dilde olan sözler. (DH)	
evren	Kâinat, âlem, devran, felek. (KB)	
evril-	Dönmek, devretmek. (KB)	
evrül-	Yüz çevirmek, kabul etmemek. (KT)	
evrül-	Çevrilmek, döndürülmek, saptırılmak. (KT)	
evrülmek	Dönme. (KT)	
evvel	(A) Evvel, önce, ilk önce. (AH, DH, KT)	
	evvelḳı Önceki. (KT)	
ewdi-	Toplamak. (DLT I, KB)	
ewdil-	Ele geçirilmek, toplanmak. (DLT I)	
ewdin-	Toplanmak. (DLT I)	
ewek er	Aceleci adam. (DLT I)	
eweklik	İşlerde ivme, acelecilik. (DLT I)	
ewet	“Evet, peki” anlamında bir kelimedir. (DLT I)	
ewin	Dane, evin. (DLT I)	
ewir-	Evirmek, çevirmek. (AH)	krş. ewür-
éwiş-	Yarış etmek, koşuşturmak. (KT)	
éwit-	Acele etmek. (KT)	
ewlen-	Ev sahibi olmak; Ay’ın hâlelenmesi. (DLT I)	
ewleş-	Toplanmak, yığılmak. (DLT I)	
ewriş-	Çok uğraşmak, çok çabalamak. (DLT I)	
ewrül-	Çevrilmek. (DLT I, KB)	
ewset-	Özletmek. (DLT I)	
ewsin-	Bir evi kendi evi sayma. (DLT I)	
ewşük	Bir kimsede eskiden bulunmayıp sonradan gelen hal. (DLT I)	
ewür-	Çevirmek. (DLT I)	
ev/wrül-	Dönmek, dolaşmak, gezip dolaşmak, geri dönmek, dönüp, gitmek. (KT)	
ewrülmiş	Sapmış. (KT)	

ewrülün- Çevrilmek, döndürülmek. (KT)

ewün Buğday, buğday tanesi. (KT)

ew/v(ü)r- Döndürmek, bir şeyi diğer şeyden uzak tutmak. (KT)

- **ewür- (I)** Vazgeçirmek, döndürmek. (KT)
- **ewür- (II)** Döndürüp dolaştırmak. (KT)
- **ewür- (III)** Vazgeçmek, dönmek. (KT)
- **ewür- (IV)** Sahip olmak, gücü yetmek. (KT)
- **ewür- (V)** Dönüştürmek, geri döndürmek. (KT)
- **ewür- (VI)** Yapmak, kılmak, ortaya koymak. (KT)
- **ewür- (VII)** Çevirmek, beyan etmek, açıklamak. (KT)
- **ewrügli** Felaket çarkı. (KT)
- **ewürmek (I)** Karşılık, ceza. (KT)
- **ewürmek (II)** Başkalaşma, değişme. (KT)
- **ewürmek (III)** Döndürmek, estirmek. (KT)

ey Ey! Seslenme edatı. (DH, KT)

- **ey ḳatıġlıḳ** Eyvah, yazıklar olsun. (KT)

eyā (F) Ey, hey. (DH)

eyegü (I) Yan, yan taraf, çadırın her bir yanı. (DLT I)

eyegü (II) Her hayvanın eye kemiği. (DLT III)

eygü (AH) krş. **edgü**

eyle Öyle. (DLT I)

eyle- (I) Eylemek, yapmak. (DH)

eyle- (II) (AH) krş. **edle-**

eymen- Utanmak. (DLT I, KB)

eymenük Çekingen. (KB)

eyrilik Eğrilik. (AH)

eysiz Bkz. “isiz” . (AH)

Eyyūb-ṣıfat (A) Hz. Eyyup gibi. (DH)

ez Bkz. “ẖūd” . (AH)

ez- Ezmek, kazımak, sıyırmak. (DLT I)

ezā Bkz. “iẕā” . (AH)

eẕān (A) Namaza çağrı için günde beş vakit okunan davet. (DH)

ezel (A) Ezel, başlangıcı olmayan. (KB, DH)

ezik Derideki uzunlamasına ezik, çizik. (DLT I)

eztür- Ezdirmek, yerdirmek. (DLT I)

F

fācir	(A) 1. Kötü huylu, yalancı, 2. Hak yolundan sapan. (DH)
faḫr	(A) 1. Övünme, 2. Şeref, fazilet. (DH)
	Faḫr-ı ʿālem Âlemin kendisiyle övündüğü kişi, Hz. Muhammet. (DH)
faḳīr	(A) Fakir. (DH)
faḳirlik	Fakirlik. (DH)
faḳr	(A) Fakirlik, yoksulluk, ihtiyaç. (AH, DH)
fāl (I)	(A) İyi talih, baht. (KB)
fāl (II)	(F) Fal, alâmet. (KT)
fānī	(A) Zeval ve fena bulan, yok olucu. (KB)
fāriġ	(A) Müsterih, rahat, huzurlu. (AH, KT)
farīża	(A) Farz, dinen yapılması şart olan. (KB, KT)
fāruḫ	(AH) krş. **fāruḳ**
fāruḳ	(A) Haklıyı haksızdan ayırmada maharetli olan kişi, Hz. Ömer'in lâkabı . (KB, AH) krş. **fāruḫ**
farż	(A) Kur'an-ı Kerim'de yapılması Allah tarafından açık ve kesin şekilde buyurulan emirler. (DH)
fāsıḳ	(A) Allah'ın emirlerini tanımayan, sapkın, günahkâr, fesatçı. (KB, DH, KT)
faṣl (I)	(A) Fasıl, mevsim. (KB)
faṣl (II)	(A) Ara verme, erteleme. (KT)
faṣl (III)	(A) Karar, açığa çıkarma. (KT)
fasl (IV)	Bkz. "fażl" . (AH)
faṣīḥ	(A) Açık, âşikâr. (DH)
fażāyil	(A) Faziletler. (KB)
fażl	(A) Fazilet, lütuf, ihsan. (AH, KT)
	fażl iḍisi Lütuf sahibi. (KT)
fayda	(A. fā'ide) Fayda. (AH)
fāżıl	(A) Fâzıl, faziletli. (AH)
fedā	(A) Feda. (DH)
fehm	(A) Anlayış, zeka. (AH)

felek (A) Gök, sema. (KB, KT)

fenā (A) 1. Yok olma, zevâl bulma.(KB, DH) 2. İnsanın kendi varlığından geçmesi. (DH)

fenā (A) İnsanın kendi varlığından geçmesi. (DH)

fenāfi'llāh (A) Allah'ta yok olma, kulun benliğinden tamamen sıyrılıp zâtının ve sıfatlarının Hak'kın zat ve sıfatlarında yok olmasıdır. (DH)

fer (F. ferr) 1. Süs, parlaklık, 2. Şan, şevket, kuvvet, kudret. (DH)

ferāḥ (F) Ferah. (AH)

ferc (A) Cinsiyet organı. (KT)

Ferīdūn (F) Bir Fars padişahının adı. (KB)

ferīşte (F) Melek. (KB, DH, KT)

fermān (F) Ferman, buyruk, emir, izin. (DH, KT)

fermānla- (F.T.) Buyurmak, yükümlü kılmak, emretmek. (KT)

fermānlaġan (F.T.) Emir verici, buyurucu. (KT)

fermānlan- (F.T.) Emrolunmak, buyruk almak. (KT)

ferr (F) Tantana, şan. (AH) krş. **fer**

ferseng (F) Fersah, üç millik bir mesafe ölçüsü. (DH)

feryād (F) Feryat, acı ile bağırma. (DH, KT)

ferzāne (I) (F) Filozof, hakîm. (DH)

ferzāne (II) (F) Nefis bağlarından sıyrılmış derviş. (DH)

ferzend(F) Evlat, oğul. (DH)

fes Fes. (DH)

fesād (A) Bozukluk, soysuzluk, karışıklık. (KB, KT)

fetvā (A) Fetva, şer'î hüküm, karar. (DH)

feylesūf (A) Felsefe ile uğraşan, filozof. (KB, AH)

feyż (A) Feyiz, bolluk, bereket. (DH)

fidā (A) Fedâ. (KB)

fihrist (F) Fihrist, bir kitabın başına veye sonuna konulan, içindekileri gösterir cetvel. (KB)

fikir (A. fikr) Fikir, düşünce. (DH) krş. **fikr**

fikr (A) Fikir. (AH) krş. **fikir**

fikr-i Sübhān (A) Allah'ı düşünme. (DH)

fīl (A) Fil. (AH)

fi'l (A) Fiil, iş, amel. (AH, DH)

fīlosūf	Bkz. “feylesūf” . (AH)
firāḳ	(A) Ayrılık. (KB)
firāset	(A) Zihin uyanıklığı, seri intikal. (KB)
firdevs	(F) Cennet. (DH)
fisḳ	(A) hak yolundan çıkma, Allah’a isyan etme. (KB)
fısḳ	(A) Hak yolundan ayrılma, yoldan çıkarıcı, çelişkili. (DH, KT)
fitne	(A) Fitne, karışıklık çıkarma. (KB, KT)
fuḳāʿ	(A) Bir çeşit şerbet. (KB)
furṣat	(A) Fırsat, uygun zaman, elverişli durum. (DH)
fużūlluḳ	(A) Kibir, gurur, küstahlık. (KB)
fücür	(A) Günah işleme. (DH)
fürūş	(A) Bkz. “mey” . (AH)
fütüvvet	(A) Mertlik. (AH)
füsūḳ	(A) Fasıklık, günahkarlık. (KT)
füsūs	(F) Yazık, hayf, alay. (KB, KT) krş. **füsūz**
füsūslan-	(F.T.) Alay etmek. (KT)
füsūz	(F. füsūs) Alay. (KT) krş. **füsūs**
fütūh	(A) Gönül ferahlığı, Allah yolunda gönle dolan ferahlık. (DH)

G

ġaflet (A) 1. Allah’tan uzaklaşıp faydasız şeylerin peşine düşme.(KT), 2. Gâfillik, dalgınlık. (KB, DH, KT)

ġāfil (A) Allah’ın emirlerini unutan, gaflet içinde olan. (DH, KT)

ġāfillıḳ Gaflette bulunma, dalgınlık. (KB, DH)

ġafūr (A) Mağfiret eden, acıyan. (KB)

ġalaṭ (A) Yanlış, yanılma. (AH)

ġālib (A) Gâlip, üstün gelen. (DH, KT)

ġalebe (A) Galip gelme, üstünlük. (KT)

ġam (A) Gam, keder, üzüntü. (KB, AH, DH, KT)

ġamgīn (A.F.) Gamlı, çok dertli. (DH)

ġam-hār Gamlı, dertli. (DH)

ġamnāk (A.F.) Gamlı, dertli. (DH)

ġanīmet (A) Ganimet. (KT)

ġār (A) Mağara. (DH, KT)

ġarıblıġ (A.T.) Gariplik. (DH) krş. ġarīblıḳ

ġarīb (A) Garîp. (AH, DH)

ġarḳa (A) Suya batmış. (KT)

ġarīblıḳ (A) Gariplik, kimsesizlik, yabancılık. (KB) krş. ġarıblıġ

ġavġā (F) Kavga, dövüşme. (DH)

ġavs̱ (A) 1. Yardım, yardımcı, 2. Veli. (DH)

ġavs̱u’l-ġıyās̱ (A) Veliler velisi. (DH)

ġavvāṣ (A) Dalgıç. (DH)

ġayb (A) Bilinmeyen, gizli. (KT)

ġaybun (A.T.) Görmeyerek, görmediği halde. (KT)

ġāyet (A) Nihayet, uç, sonsuz, pek, çok. (KB, AH)

ġāyib (A) Belirsiz, kayıp, görünmeyen. (KB, DH, KT)

ġayy (A) Cehennemde bir vadi. (KT)

ġażab ( ) Hiddet, kızgınlık. (AH, DH)

ġāzī (A) Din veya vatan uğruna savaşa katılıp muzaffer olan, gâzi, gaza eden. (DH, KT)

ġāzīlıḳ Gazilik. (KB)

-ge	Yönelme hâli eki. (DLT III)
gedā	(F) 1. Dilenci, yoksul, 2. Allah'ın rızasını ve lütfunu dileyen. (DH)
gedālıġ	(F.T.) Dilencilik, yoksulluk. (DH)
genc	(F) Hazine. (AH)
ger	(F) Eğer. (DH)
geyim	Bkz. "kedim" . (AH)
ġıybet	(A) Arkadan söz söyleme, birisini gıyabında kötüleme. (DH, KT)
gile	(F) Sitem. (AH)
gevher	(F) 1. Cevher, mücevher.(KT, KB, DH) 2. Asıl, esas, öz.(KT, KB, DH), 3. Gizli iken meydana çıkan sırlar. (DH)
gezīd	(F) Vergi, cizye. (KT)
ġılmān	(A) 1. Köleler, 2. Cennet ehline hizmet eden çocuklar. (DH)
ġıyāṣ	(A) Yardım edenler. (DH)
ġıza	(A. ġıdā) Gıda, yiyip içilen şeyler. (DH)
ġızāre	(A) Kâse, çanak. (KT)
gil	(F) Balçık, çamur. (DH)
girih	(F) Düğüm, bağ. (DH)
giryān	(F) Ağlayan. (DH)
giyāh	(F) Ot, nebat. (DH)
gölüñ	Su birikintisi olup buna kuşlar iner. (DLT III)
-ġu	Fiilerin yalın hallerine eklenerek zaman, mekân, âlet isimleri yapılır. (DLT III)
ġul	(A) Bukağı, bağ. (KT)
ġulām (I)	(A) Köle, esir. (DH)
ġulām (II)	(A) Bıyığı çıkmamış genç. (DH)
ġulġul	(F) Gürültü, velvele. (DH) krş. **ġulġule**
ġulġule	(F) Gürültü, velvele. (DH) krş. **ġulġul**
gūne	(F) Renk. (KT)
gūr	(F) Mezar, kabir. (DH, KT)
ġurbet	(A) 1. Gurbet, öz yurttan ayrı kalmak, 2. Gariplik, yabancılık, 3. Tasavvuftaki gurbet bu dünyadır. (DH)
ġurbetlen-	(A.T.) Gurbet çekmek. (DH)
gūş	(F) Kulak. (DH)

ġūşe	(F) Köşe. (DH)	
ġūyā	(F) Söyleyen. (DH)	
güdezil-	Bkz. “küdezilmek” . (AH)	
güher	(F) Cevher, mücevher. (KB, DH)	krş. **gevher**
gül	(F) Gül, çiçek. (AH, DH)	
gülef	(F) Gül suyu	
gülistān	(F) Gül bahçesi, güllük. (DH)	
gülzār	(F) Gül bahçesi, güllük. (DH)	
gümān	(F) Zan, şüphe. (DH)	
gümārla-	(F.T.) Takdir etmek, musallat etmek. (KT)	
gümrāh	(F) Doğru yoldan sapmış, şaşkın. (DH)	
günāh	(F) Günah. (DH)	krş. **güneh**
günāhkār	(F) Günah sahibi, günah işleyen. (DH)	
güneh	(F) Günah. (DH)	krş. **günāh**
gür	(F. gūr) Mezar, makber. (KB)	krş. **gūr**
gürūh	(F) Bölük, topluluk, grup. (KT)	
güvāh	(F) Şahit, delil. (DH)	
güvāriş	(F) Hazma yardımcı olan şeyler. (KB)	
güzāf	(F) Laf, boş söz, boş, beyhude. (AH, DH)	
güẕer	(F) Geçme. (DH)	
güzergāh	(F) Geçit. (DH)	
güzīnle-	(F.T.) İtibarını yükseltmek. (AH)	

H

ha	Ha! . (KT)	
	ha bular	Ha onlar. (KT)
	ha sizler	Ya sizler. (KT)
ḫāb	(F) Uyku. (DH)	
	ḫāb-ı ġaflet	(F.A.) Gaflet uykusu. (DH)
ḥab	(A) Hap. (KB)	
ḥabāb	(A) Habbeler, su yüzündeki hava kabarcıkları. (DH)	
ḫaber	(A) Haber. (KB, AH, DH, KT)	
ḫaberli	(A.T) Haberdar: Allah. (KT)	
ḥabeş	(A) Siyah ile koyu renk arası, koyu esmer renk. (KB)	
ḥabīb	(A) Sevgili, Hz. Peygamber. (KB, AH, DH)	
ḫabīs̱	(A) Kötü, pis, alçak. (DH)	
ḥac	(A) Hac. (KB)	
ḥācāt	(A) Hâcetler, ihtiyaçlar, dilekler. (DH)	
ḫˇāce	(F) İhtiyar, pir, hoca, muallim. (AH, DH)	
ḥācet	(A) İhtiyaç, muhtaçlık, lüzûm, arzu, dilek. (KB, DH, KT)	
	ḥācet-revā	(A.F.) Allah; ihtiyaç gideren. (DH)
ḥācī	(A) Hacı, hacca giden. (KT)	
ḥācib	(A) Kapıcı, baş mabeyinci. (KB)	
ḥāciblıḳ	(A.T.) Hâciplik. (KB)	
ḫacīl	(A) Utanmış, utanıp yüzü kızaran. (DH)	
ḥad(d)	(A) Sınır, hudut. (KB, DH, KT)	
	ḥaddin keç-	(A.T.) Haddi aşmak, aşırıya kaçmak. (KT)
hādī	(A) Hidayete ermiş, doğru yolu gösteren, mürşit. (DH)	
ḫādim	(A) Hizmet eden, hizmetçi. (DH)	
ḫādimlıḳ	(A.T.) Hizmet etme. (DH)	
ḥadīs̱	(A) Hadîs, söz, konuşma, Hz. Muhammed'in söz ve fiilleri. (DH, KT)	
ḫafsı	Okka. (DLT I)	
Haḳ	(A) Hak, Allah. (DH)	krş. **haḳḳ**
ḥaḳ(ḳ)	(A) Hak, hakikat, doğru, gerçek. (KB, AH, DH, KT)	
ḫāk	(F) Toprak. (DH)	

haḳḳ (A) Hak, Allah. (DH) krş. **Haḳ**

haḳperest (A.F.) Allah'a tapan. (DH)

haḳ ta'ālā (A) Yüce Allah. (DH)

ḥaḳḳu'l-yakīn (A) İnsanın kendi nefsinde ispatlanmış bilgi. (KB)

ḫaḳan Hakan. (KB)

ḥaḳīḳat (A) Bir şeyin doğrusu, asıl, gerçek. (KB, AH, DH, KT)

ḥakīm (A) Hakîm: Allah. (KB, KT)

ḥākim (A) 1. Haklı ve haksızı ayırıp adaletle karar veren, 2. Hükmeden, hâkim. (DH)

ḥaḳīr (A) Âdi, bayağı, değersiz. (DH)

ḥāl (A) Hal, durum. (KB, AH, DH, KT)

hāl-i dil (A.F.) Gönül hâli. (DH)

ḥalal (A) Helâl. (KB, AH)

ḫalāṣ (A) Kurtulma, halas. (AH)

ḫalāyıḳ (A) Yaratılmış olanlar, mahluklar, halk. (KB, AH, DH)

ḥālet (A) Hal, durum, keyfiyet. (DH)

ḫalf (A) Sonra, arkadan. (KT)

ḫālıḳu'n-nās (A) İnsanların yaratıcısı, Allah. (DH)

ḫālī (I) (A) Tenha, tek başına. (KT)

ḫālī (II) (A) Boş. (KB, AH, DH)

ḫalīfe (A) Halife, vekil. (KT) krş. **ḫalīfet**

ḫalīfet (A) Vekil, halife. (KB, KT) krş. **ḫalīfe**

ḫāliḳ (A) Yaradan, yaratıcı, Allah. (KB, AH, DH)

ḥalīm (A) Halīm, yumuşak. (AH)

ḫāliṣ (A) Hâlis, saf, temiz. (DH, KT)

ḫāliṣlıḳ (A.T.) Samimiyet ve temizlik. (KT)

ḫalḳ (I) (A) Halk, insanlar, kimseler. (KB, AH, DH, KT)

ḫalḳ (II) (A) Yaratma, meydana getirme. (DH)

ḥalk (A) Boğaz. (DH)

ḫalḳa (A)Halka, dervişlerin zikir yaparken meydana getirdikleri daire. (DH)

ḥalḳa (A) Zırh yapımında kullanılan halka. (KT)

ḥalva (A) Helva. (KB)

ḫalvet (A) Yalnızlık, yalnız olma, tenhaya çekilme. (DH)

ḫām (F) 1. Ham, olgunlaşmamış, 2. Hak'kı ve hakikatı idrâk edememiş. (DH)

ḥamd (A) Hamd, yaratana şükretme. (KB, AH, DH, KT)

ḥamd u s̱enā (A.F.A) Allah'a hamd etme ve O'nu övme. (DH)

ḥamiyet (A) Kızgınlık, öfke. (KT)

ḥamiyet öwke (A.T.) Taassup ve azgınlık. (KT)

ḫamr (A) Şarap. (KT)

ḥamyet (A) Hamiyet. (KB)

ḫan (F. ḫān) 1. Han, hükümdâr, 2. Türklerin en büyük başbuğu, 3. Afrasyab'ın oğullarına verilen san. (DH)

Ḫan toy Hakanın oturduğu yer. (DLT III)

ḫancer (F) Hançer. (DH)

ḫandān (F) Sevinçli, şen. (DH)

ḫāne (F) Ev. (DH)

ḫān u mān (F) Ev bark. (DH)

ḫˇār (F) Hor, hakir, bayağı. (KT) krş. **ḫār**

ḫār (I) (F) Diken. (DH)

ḫār (II) (F) Hakir, bayağı, değersiz. (DH) krş. **ḫˇār**

ḫarāb (A) Harap olma. (KB, AH, DH)

ḫarābāt Meyhane. (AH)

ḫarāblıḳ (A.T.) Perişanlık. (DH)

ḥarām (A) Haram. (KB, AH, DH, KT)

ḥarb (A) Harp, savaş. (DH)

ḥarem (A) Kutsal (yer, KT)

ḥarf (A) Harf. (KB)

ḫarı- Yorulmak. (DH)

ḫarış Murdar, mekruh. (DH)

ḥarīf (A) Rakip. (KB)

ḥarīr (A) İpek. (KB, DH)

ḥarīṣ (A) Harīs, hırslı, fazlasıyla istekli. (AH, KT)

ḥarīṣlıḳ (A.T.) Tamahkârlık, ihtiras, hırs. (KB, AH, KT)

ḫˇārla- (F.T.) Horlamak, küçük düşürmek. (KT)

ḫˇārlaġlı (F. T.) Alçaltıcı, küçük düşürücü. (KT)

ḫˇārluḳ (F.T.) Aşağılık, rezillik, bayağılık. (KT) krş. **ḫorluḳ**

ḫˇārraḳ (F.T.) En alçak, bayağı. (KT)

ḫārzār (F) Dikenlik. (DH)

ḫāṣ	(A) Has, mahsus, seçkin, ihlasa erdirilmiş. (KB, AH, DH, KT)
	ḫāṣ yalav/waç (A.T.) Resul, nebi. (KT)
ḥased	(A) Haset, kıskançlık. (DH, KT)
ḥāṣıl	(A) Husule gelen, ortaya çıkan. (DH)
ḫaṣım	(A) Hasım, düşmanlık. (KB)
ḫasīs	(A) Hasîs. (AH)
ḫaṣlet	(A) Huy, tabiat. (AH)
ḫaṣm	(A) Hasım, kavgalı, davacı. (KT)
ḫaṣmlaş-	(A.T.) Çekişmek, tartışmak. (KT)
ḫasnı	Çocukları semirtmek için, bir kese içine konularak ağızlarına verilen bir devadır. (DLT I)
ḥasret	(A) Hasret. (AH, DH)
ḫasta	(F) Hasta. (DH)
ḫāş	(F) Şiddet, kırgınlık. (KB)
ḥaşem	(A) Mâiyet, hizmetkâr. (KB, DH)
ḥaşmet	(A) Haşmet. (KB)
ḫaṭ	(A. ḫaṭṭ) Hat, çizgi, yazı. (KB)
ḫaṭā	(A) Yanlış, yanlışlık, bela, kusur. (KB, AH, DH, KT)
ḫaṭar	(A) Tehlike, korku, güvensizlik. (KB, DH)
ḫaṭır	(A) Gönül, kalp. (KB)
ḫaṭīb	(A) Hutbe okuyan. (DH)
ḫaṭībī	(A.F.) Bir hatip. (DH)
ḫaṭṭ	(A) Hat, yazı. (DH)
	ḫaṭṭ-ı berāt (A) Berat yazısı. (DH)
Ḥavā'	(A. Ḥavvā') Hz. Âdem'in eşi, Havva anamız. (KB)
havā (I)	(A. hevā) Arzu, heves. (KB)
ḥavā (II)	(A) Hava. (DH)
havādārlıḳ	(A.F.T.) Taraftarlık, muhabbet. (AH)
ḥavāle	(A) Havale, bir iş veya bir şeyi başkasına devretme. (DH)
ḫavf	(A) Korku. (KB, AH)
hay	Hey. (KB)
hāy	(F) Vay, eyvah. (DH)
ḥayā	(A) 1. Utanma, ar, namus, 2. Günahtan kaçınma. (DH)

ḥayāt	(A) Hayat. (DH)
ḥayfā	(A) Yazık, eyvah. (DH)
ḫāyif	(A) Korkan, korkak. (DH)
Ḥaydar	(A) Haydar, Hz. Ali. (KB)
ḫayl	(A) Takım, zümre, topluluk. (KB, DH, KT)
	ḫayl u ḫīş (A.F.) Akraba, hısım. (DH)
ḫayme	(A) Çadır. (DH)
ḫayr (I)	(A) İyilik, iyi iş, hayır. (KB, AH, DH, KT)
	ḫayr u sahā (A) Hayır ve cömertlik. (DH)
ḫayr (II)	(A) Dünya malı, mal. (KT)
ḥayrān (I)	(A) Hayran, şaşırmış, şaşa kalmış. (DH)
ḥayrān (II)	(A) Tasavvufta bir derece adı. (DH)
ḫayrāt	(A) İyilik, hayırlı amel. (KT)
ḥayret	(A) 1. Şaşma, şaşırma, 2. Tasavvufta bir derece adı. (DH)
ḥayvan	(A) Hayvan. (DH)
ḥayż	(A) Aybaşı. (KT)
ḫazān	(F) Güz mevsimi, sonbahar. (KB)
ḥaẕer	(A) Sakınma. (KB, DH)
ḥāżır	(A) Hazır, bulunan, mevcut olan, şahit olan. (AH, DH, KT)
	ḥāżır bol- (A.T.) Şahit olmak. (KT)
ḥazīn	(A) Hüzünlü. (DH)
ḫazīne	(A) Hazine. (KB, KT)
ḥażret	(A) 1. Hz. Peygamber, 2. Huzur, nezd, 3. Hazret, hürmet ifadesi olarak büyüklere verilen unvan. (DH)
heç heç	Atları gayrete getirmek ve sıkıştırmak için çıkarılan ses. (DLT I, DLT II)
hedye	(A. hedāyā) Hediye. (AH)
heftüm	(F) Yedinci. (DH)
helāklik	(A.T.) Hüsran, mahvolma, yıkım. (KT)
hem	(F) Hem, bir de, ve, aynı. (KB, AH) . (DH, KT)
	heme (F) Hepsi, bütün. (AH, DH) ,(KT)
	hemdem (F) Dost, arkadaş. (DH)
	hem yana (F.T.) Hem de. (KT)
	hemrāh (F) Yoldaş, yol arkadaşı. (DH)
	hemvār (F) Düz, uygun, elverişli. (DH)

hem hem	Ne … ne de. (KT)	
hemīşe	(F) Daima, devamlı, ebedi. (DH, KT)	
hendese	(A) Geometri. (KB)	
her	(F) Her. (AH, DH)	
her-āyine	(F) Şüphesiz, mutlaka, kesinlikle. (KT)	
hergīz	(F) Asla, hiçbir zaman. (KB, DH, KT)	
heves	(A) heves, gelip geçici arzu. (DH)	
heybet	(A) Heybet. (AH, DH)	
heyhāt	(F) Yazık, eyvah. (DH)	
hezār	(F) Bin. (AH, DH)	
hezīne	(F) Yardım, nafaka. (KT)	
hezl	(A) Latife, şaka. (AH)	
ḫıdmet	(A) Hizmet. (DH)	krş **ḫıẕmet**
ḫıred	(F) Aklı. (KT)	
ḫırḳa	(A) dervişlerin giydikleri kollu ve yakasız uzun üstlük. (DH)	
ḥırṣ	(A) Hırs. (AH)	
Ḫıtay	Yukarı Çin. (DLT III, KT)	
ḫıyānet	(A) Hıyanet, hâinlik. (KB, KT)	
ḫıẕmet	(A) Hizmet. (DH)	krş. **ḫıdmet**
hīç	(F) Hiç. (KB, AH, DH, KT)	
	hīç kimerse (F.T.) Hiç kimse. (KT)	
hidāyet	(A) Doğruluk, Hak yola yönelme. (DH)	
hidāyetlıġ	(A.T.) Hidayet sahibi, Hak yola girmiş olan. (DH)	
ḥikāyet	(A) Hikâye. (DH)	
ḥiḳd	(A. ḥaḳd) Kin, garaz. (AH)	
ḥikmet	(A) 1. Hikmet. (KB, DH, KT) 2. Hüküm. (KT)	
ḫīl	(A) Takım. (KB)	
ḫilāf	(A) 1. Aykırı, zıt, ters, ayrılık, 2. Yalan. (DH, KT)	
	ḫilāfdın (A.T.) Çaprazlama. (KT)	
hilāl	(A) Hilâl, yay şeklinde görülen yeni ay. (DH)	
ḫilʿāt	(A) Padişah veya vezir tarafından takdir edilen kimseye giydirilen elbise, itibar. (KB, DH)	
ḥīle	(A) Hile, al, tedbir, çâre. (KB, DH, KT)	

ḥimār (A) Merkep. (DH)

ḥilm (A) Yumuşaklık, sabır. (AH)

himmeṭ (A) Gayret, emek, çalışma, çabalama. (KB, AH, DH)

hind Bkz. “ḥiḳd” . (AH)

hindī (F) Hintli. (KB)

hindū (A) Hindu, hintli. (KB)

ḫīre (F) Şaşkın. (KT)

ḫired (F) Akıl, fikir, zihin. (KB, AH) krş. **ḫıred**

ḥisār (A) Kale, hisar. (KB, KT)

ḥisāb (A) 1. Hesap. (AH, DH, KT) 2. Amel, hesap defteri. (KT)

ḫīş (F) Akraba, hısım. (DH)

ḫiṭāb (A) Hitap. (DH, KT)

ḥoç ḥoç Keçi güdülürken çıkarılan ses. (DLT II)

ḫoçenük Hoş kokulu küçük bir kavun. (DLT II)

ḫōd (F) Kendi, bizzat. (DH)

ḫōn-salar (F) Sofra Kur’an. (KB)

ḫor (F) (KT) krş. **ḫˇār**

ḫorluḳ (F.T.) Horluk, zillet, aşağılayıcı durum. (KT) krş. **ḫˇārluḳ**

ḫorsend (F) Kanaat sahibi, gözü tok. (DH)

ḫoş (F) Güzel, hoş. (KB, AH, DH, KT)

ḫōşla- (F.T.) Hoşlanmak, zevk almak. (KT)

- **ḫoş kel-** (F.T.) Hoşa gitmek, hoşlanmak. (KT)
- **ḫoş tur-** (F.T.) Arınmak, temizlenmek. (KT)
- **ḫoşnūd** (F) Memnun, hoşnut. (DH, KT)
- **ḫoşnūdluḳ** (F.T.) Rıza, memnuniyet. (KT)

ḫoyḳılıḳ Bkz. “ḳodḳılıḳ” . (AH)

Ḫozar Türk dünyasından bir yer adı. (DLT I)

ḥörmet (I) (A. ḥurmet) Hürmet, riayet. (DH)

ḥörmet (II) (A. ḥurmet) Tasavvufta Allah’ın emirlerini yerine getirme. (DH)

hū (A) O, Allah. (DH)

ḫūb (A) Güzel, iyi. (DH)

Ḫudā (F) Allah, sahip, Rab. (DH)

ḫudālıġ (F.T.) Tanrılık. (DH)

ḫudāvend (F) Allah. (DH)

ḫudāy	(F) Sahip, Rab. (DH)
ḫudāyā	(F) Ey Allah'ım. (DH)
ḫūd (I)	(F. ḫūy) Huy. (AH)
ḫūd (II)	(F. ḫōd) Kendi. (AH)
ḥuḳemā	(A) Hakimler, âlimler, bilginler. (KB)
ḥuḳubarı	Pota yapılan çamur. (DLT III)
ḫulıñ	Bir çok renkleri olan bir çeşit Çin kumaşı. (DLT III)
ḫulūd	(A) Ebedi kalmak, ebedilik. (KT)
hum	(F) Küp. (DH)
ḫumaru (I)	Hatıra olmak üzere verilen mal, Hakana ayrılan iyi mal, kadın ve erkek adı, uzağa giden bir kimsenin yakınlarına bıraktığı mal. (DLT I)
ḫumaru (II)	Miras. (DLT I)
ḫun	Kaba, faydasız iş yada insan. (DLT III)
ḫūn	(F) Kan. (DH)
ḥūr	(A) Hûri, cennet kızı. (DH)
ḫurd	(F) Küçük. (AH)
ḫurmā	(A) Hurma ağacı. (DH, KT)
	ḫurmā tüpi (A.T.) Hurma ağacı. (KT)
ḥurmet	(A) Hürmet, itibar, ikram. (KB, DH) krş. **ḥörmet**
ḫurrem	(F) 1. Şen, sevinçli, 2. Amel, hesap defteri. (DH)
ḫusūmet	(A) Tartışma, husumet, düşmanlık. (KT)
hūş	(F) Zeka. (AH, DH)
ḫūy (I)	Bkz. "ḫū" . (AH)
ḫūy (II)	(F) Huy,ahlak, tabiat. (DH) krş. **ḫūd**
ḥüccet (I)	(A) Delil, hüccet. (KB, KT)
ḥüccet (II)	(A) Ferman. (KT)
ḥüccet (III)	(A) İhtilaf, tartışma. (KT)
ḥüccetsiz	(A.T.) Delilsiz. (KT)
ḥüḳm	(A) Hüküm, emir, takdir. (KB, AH, KT) . (DH)
ḥükūmet	(A) Hüküm sahibi olma. (DH)
hüner	(F) Hüner. (KB, AH)
hür-	Söndürmek, üfürmek, sönmek, erimek. (DH)
hürk-	Ürkmek, korkmak, çekinmek. (DH)

I

ıç-	Kaybolmak, saklanmak, gizlenmek. (KB)
ıçġın-	Kaçırmak, kaybedilmek. (DLT I, KB)
ıḍ	Koku, misk. (KB)
ıḍ-	1. Göndermek, salmak, serbest bırakmak.(KB, DLT I) 2. İndirmek, göndermek. (KT) krş. **ıy, ıt, ız-**
ıḍġan	Gönderen, veren: Allah. (KT)
ıḍıġlı	Gönderen, gönderici. (KT)
ıḍıl-	Gönderilmek. (KT)
ıḍılmış	Peygamber, elçi. (KT)
ıḍınçu saç	Erkeğin sonradan bırakılan saçı. (DLT I)
ıḍış	Kap. (KB)
ıḍış-	Hediyeleşmek. (DLT I)
ıḍmaḳ	Serbest bırakma. (KT)
ıḍuḳ	Kutlu ve mübarek olan her nesne. (DLT I, KB)
ıġla-	Ağlamak. (KT) krş. **yıġla-**
ıġlaş-	Ağlaşmak. (DLT I)
ıjmaḳlan-	Kelliğin artması, yerde şapın çoğalması. (DLT I)
ıḳ	Soğuk su içip üzerine yemek yedikten sonra göğüs kabartarak çıkan bir hıçkırıktır. (DLT I)
ıḳılaç	Yakışıklı yüğrük at. (DLT I)
Ila (I)	Ila ülkesi. (KB)
Ila (II)	Bir ırmak adı. (DLT I)
ıl ḳuş	Atmaca. (DLT I)
ıldur-	İndirmek. (DLT I)
ılıġ	Ilık, sıcak. Aslı “yılığ” dır. (DLT I)
ılıḳ-	Korumak. (KB)
ılımġa	Kâtip, sır kâtibi. (KB)
ılın-	İlişmek. (DLT I)
ımġa (I)	Mal müdürü, tahsildar. (DLT I)
ımġa (II)	Dağ keçisi. (KB)

ınal	Anası hakan soyundan babası halktan olan bütün gençlere verilen unvan, beyzâde, inanılır insan. (KB) krş. **inal**
ınan-	İnanmak. (DLT I, KB, AH, DH)
ınanç	Güvenilen, inanılan,inanç. (DLT I, DLT III, KB, AH)
	Inanç Beg Güvenilen bey. (DLT I)
ıs-	Bkz. "ıḍmak" . (AH)
ışıntur-	Aşındırmak. (AH)
ıṅġan	Dişi deve. (DLT I)
ınçıḳ	Ah vah, inleye inleye, bitkin. (KB)
ınçıḳla-	İnlemek, inildemek. (KB)
ınçıḳlan-	Şikâyette bulunmak, şikâyet etmek. (KT)
ıṅġa	Daha kötü, en kötü, alçak, rezil. (KB)
ıñra-	İnlemek. (DLT I)
ıñrat-	İnletmek. (DLT II)
ır (I)	Utanma bildiren bir sözdür. (DLT I)
ır (II)	Bkz. "yır" . (DLT III)
ırġa-	Sallamak, silkelemek. (KT)
ırġaġ	Donmuş olan buzu buzluğa çekip getirmek için kullanılan kanca. (DLT I)
ırġan-	Sallanmak, hareket etmek, deprenmek. (DLT I)
ırḳ	Falcılık, kâhinlik. (DLT I)
ırḳla-	Fala bakmak. (DLT III)
ırra	Utanma (şeddesiz de okunur). (DLT I)
ırtala-	Bir şeye erken başlamak, işi aceleleştirmek. (DLT I)
ıs	Koku. (DH)
ısın-	Isınmak, sevmek. (KB)
ıs (I)r-	Isırmak. (DLT I, KB, KT)
ısırt-	Isırtmak. (DLT III)
ısız	Ele avuca sığmayan haşarı çocuk. (DLT I)
ısparla-	Tevdi ve teslim etmek. (KT)
ısparlan-	Teslim edilmek. (KT)
ısrık	Çocukları perilere ve göz dokunmasına karşı efsunlamak için ilaç yapıldığı zaman söylenir. (DLT I)
ısrım kişi	Suratsız, sıkıntılı adam. (DLT I)

ısrış-	Isırmada yardım ve yarış. (DLT I)	
ıssız	Yüzsüzlük, iyilik bilmemek. (DLT I)	
ış (I)	İş. (DLT I)	
	ış tonlan- İş elbisesi giymek. (DLT I)	
ış (II)	Sis. (KB)	
ışan-	İnanmak, güvenmek. (KB)	
ʿışḳ (I)	(A) 1. Aşk, şiddetli sevgi, 2. İlahi aşk olup tasavvuf ehli kişilerin kendinden geçmelerin ifade eder. (DH)	
	ʿışḳ nesīmi (A) Aşk rüzgârı, aşk duygusu. (DH)	
	ʿışḳ ehli (A) Gerçek aşka tutkun kimseler. (DH)	
	ʿışḳsız (A.T.) Aşksız, içinde gerçek aşk bulunmayan, ilahi aşktan mahrum. (DH)	
ışġun	Şerbeti çiçek hastalığı için iyi gelen, çiçeği kırmızı bir ot. (DLT I)	
ıt	İt, köpek. (KB)	krş. **it**
ıt-	Göndermek. (AH)	krş. **ıḍ-, ız-, ıy-**
ıtla-	Sevmemek, kötülemek. (DLT I)	
ıtlıġ	İtli. (DLT I)	
Itlıḳ	Tıraz'a yakın bir şehir adı. (DLT I)	
ıwa'	Oğuzlardan bir bölük. (DLT I)	
ıwıḳ	Kırlarda taşlı yerlerde yaşayan geyik. (DLT I, KB)	
ıwrıḳ	İbrik. (DLT I)	
ıy-	1.Batırmak, 2.Göndermek. (KT)	krş. **ıḍ-, ıt-, ız-**
ʿıyār	(A) Ayar. (KB)	
ız	İz	
ız-	Göndermek. (AH)	krş. **ıḍ-, ıt-, ıy-**

İ

ʿibret (A) Kötü bir hadiseden alınan ders, ibret. (KB, DH, KT)

ʿibād Bkz. “ibāret” . (AH)

ʿibādet (A) İbadet. (AH, DH, KT)

ʿibādetlıġ (A.T.) İbadet eden. (DH)

ʿibāret (A) İbare. (AH)

ʿibrī (A) Mezâmir, Zebur’un sureleri. (KB)

icābet (A) İcabet, kabûl etme. (AH, DH, KT)

icābetlıġ (A.T.) İcabet eden, kabul edilen. (DH)

icāzet A) İzin, müsade. (DH)

icāzetlıġ (A.T.) İzin alan, kendisine izin verilen. (DH)

iç (I) Nesnelerin içi, iç, içeri, -de, hakkında. (DLT I, KB, AH, DH, KT)

- **iç söz** Yürekteki gizli söz, sır. (DLT I)
- **iç dōst** (T.F.) Sırdaş. (KT)
- **iç ḳur** İç kuşağı, uçkur. (DLT I)

iç (II) Ciğere bitişik olan ince et. (DLT I)

iç- İçmek. (DLT I, KB, AH, DH, KT)

- **içgü** İçecek şey. (KT)
- **içgü yer** (su) içilecek yer. (KT)
- **içigli** İçen. (KT)
- **içmek** İçme, içim. (KT)
- **içgüçi** İçkiye düşkün, içkiye mübtelâ. (KB)

içegü Kaburga kemiklerinin iç tarafında bulunan şeylerin adı, içirik. (DLT I)

içger- İçeriye koymak, insanın içini dökmesi. (DLT I)

içi 1. Yaşça büyük olan erkek kardeş, 2. Kocanın yaşça büyük erkek kardeşi. (DLT I)

için “Ara, iç” anlamı bildiren bir edattır. (DLT I)

içim İçecek. (KB)

içir- İçirmek. (DH)

içkin er Düşmanda iken karşı tarafa geçen, kendisine dokunulmayan kişi. (DLT I)

içkü İçki, içilen her şey. (DLT I)

içle- Elbiseye astar geçirmek. (DLT I)

içlen-	Yemişlerin, yenilecek şeylerin ortası yenecek hâle gelince bu söz söylenir. (DLT I)	
içlik	Eğer keçesi, içlik. (DLT I)	
içmek	Kuzu derisinden yapılmış olan kürk. (DLT I)	
içmeklen-	Kuzu kürkü giymek. (DLT I)	
iç(ü)r-	İçirmek. (KT)	
içre	İçinde, içerisinde, -de. (KB, AH, DH, KT)	
içür-	İçirmek. (KB, DH)	
içrüş-	Su içmede yardım etmek. (DLT I)	
içük	Samur, sincap gibi hayvanların derisinden yapılan kürk. (DLT I)	
içükle-	Genellikle bir elbiseye iç geçirme işini ifade eder. (DLT I)	
‘īd	(F) Bayram. (KT)	
id-	Etmek, eylemek. (AH)	
ʿiddet	(A) (KT)	krş. **ʿidde**
ʿidde	(A) Boşanmış kadının tekrar evlenebilmesi için bekleyecei belli süre. (KT)	krş. **‘iddet**
idgü	İyi. (AH)	krş. **edgü, eygü, eḍgü**
iḍi (I)	Rab, sahip, Tanrı, İlah. (DLT I, KB, AH, DH, KT)	krş. **iẕi**
	iḍi tuta and Allah hakkı için. (KT)	
iḍi (II)	Pek, çok. (KB)	
idin	Bkz. “aḍın” . (AH)	
iḍilik	Efendilik. (KB)	
iḍrik	Katı nesne. (DLT I)	
iḍiş	Kadeh, tas, bardak, kap, tencere, eşya. (DLT I, KB, KT)	
ig (I)	İğ, ip bükmek için kullanılan aygıt. (yiğ) . (DLT I)	
ig (II)	İğ. (DLT I)	
ig (III)	Hastalık, hasta. (DLT I, KB, AH, KT)	
ig-	Eğmek. (AH, DH)	
ige	Sahip, Rab. (DH)	
igir-	Eğirmek. (AH)	
igçil	Hastalıklı. (KB)	
igdil-	Eğitilmek, terbiye edilmek. (KB)	
igḍile-	Beslemek. (KB)	

igdiş	Anaları bir olan, öğdeş. (KB)	
ige- (I)	Bıçak vb. şeyleri eğelemek. (DLT III)	
ige- (II)	Kafa tutmak, inat etmek. (DLT III)	
igiḍ-	Terbiye etmek, beslemek. (KB)	krş. **igit-**
igin	Omuz, sırt. (DH)	krş. **egin**
iglig	Hasta. (KT)	
igit-	Beslemek, rızık vermek. (KT)	krş. **igiḍ-**
igiş	Harınlaşmış at. (DLT I)	
igle-	Hastalanmak. (DLT I, KB)	
igleş-	Hastalamak. (DLT I)	
igri	Eğri. (DH)	
igsizlik	Sıhhat, vücut sağlığı. (KB)	
ihānet	(A) İhanet. (DH)	
iḫlāṣ	(A) İhlas, iç temizliği, riyasız sevgi. (DH)	
iḥrāḳ	(A) Yakma, yakılma. (DH)	
iḥsān	(A) İhsan, bağış. (AH, DH)	
iḫtiyār	(A) 1. Seçme, seçilme, 2. Kabullenme, uygun görme. (DH)	
iḳbāl	(A) Baht, talih, saadet. (KB)	
ikdil-	Terbiye etmek, beslemek. (DLT I)	
ikdük	Süt ve yoğurttan yapılıp peynir gibi yenilen bir azık. (DLT I)	
ikeme	Bir çeşit saz. (DLT I)	
iki	İki. (DLT I, KB, AH, DH, KT)	

iki ança	İki kat, iki misli. (KT)	
ikin ikin	İkişer ikişer. (KT)	krş. **ikirer ikirer**
ikirer ikirer	İkişer ikişer. (KT)	krş. **ikin ikin**
iki yolı	İki defa, iki kez. (KT)	
iki yüzlüg	Münafık, iki yüzlü. (KT)	
iki yüzlük	İki yüzlülük, münafıklık. (KT)	
ikigü	Her ikisi, her iki. (KB)	krş. **ikegü**
ikegü	İkisi, her ikisi. (KT)	krş. **ikigü**
ikigün	Her iki, her ikisi. (KB)	
ikinç	Sayıda ikinci. (DLT I, DLT III) . (KB, AH). (KT)	krş. **ikinçi, ikindi**
iksi-	Eksilmek. (AH)	
ikile	Tekrar, yeniden. (KB)	
ikinçi	İkinci. (KB, DH)	krş. **ikinç, ikindi**

ikindi	1. İkindi, ikindi namazı vakti, 2. İkinci bir kişi, 3. İkinci krş. **ikinç, ikinçi**. (DLT I, KB, KT)
ikirçkün	Bir şeyi yapıp yapmamada tereddüt etme. (DLT III)
ikit	Yalan. (DLT I)
ikit-	Terbiye ettirmek, yetiştirmek. (DLT I)
ikkiz	İkiz. (DLT I)
ikle-	Çiğnemek. (DLT I)
iḳlīm	(A) Ülke, diyar. (KB, DH)
iḳrār	(A) İkrar, açıkça söyleme, tasdik etme. (DH)
iktü	Ekti, elde beslenen hayvan. (DLT I)
iktüle-	Hayvanlara ot vermek. (DLT I)
il (I)	İl, memleket, ülke, halk, saltanat. (KB, AH, DH)
il (II)	Bkz. “ol” . (AH)
il-	İlişmek, bağlantı kurmak. (DLT I, KB, DH)
ʿilāc	(A) İlaç. (AH)
ilāh	(A) İlah, kendisine tapılan manevi ve kutsal varlık: Allah. (AH, DH, KT)
ilāhī	(A) Rabbim! Ey Allah’ım, ey Rabbim! . (KB)
ilçi	Devlet adamı, bey, hükümdar. (KB)
ildür-	İliştirmek, indirmek. (KB)
ilek	Sahip. (KB)
ile	İle, beraber, birlikte. (AH, DH)
ilel	Evet. Hakanlı lehçesinde bununla bey ve hakanlara cevap verilir. (DLT I, KB)
ilen-	Ayıplamak, kınamak. (DLT I, KB)
ilenç	Kınama, ayıplama. (DLT I, DLT III, KB)
iler-	İlişmek. (DLT I)
ilersük	Şalvar uçkuru. (DLT I)
ilert-	İliştirmek. (DLT III)
ilet-	Götürmek. (DLT I, KB)
ilgerü	Ön, önce. (KT)
	ilgerü ıḍ- Önceden yapmak. (KT)
ilhām (I)	(A) 1. İlham, içe, kalbe doğma, 2. Allah tarafından kalbe sokulan mana. (DH)

ilig (I) Hükümdar. (KB)

ilig (II) Bkz. "elig" . (AH, DH)

illā (A) –dan/-den başka, meğer. (DH)

ilik İlik. (DLT I)

ili ḳapuġ Anahtarsız açılabilecek iliştirilivermiş kapı. (DLT I)

ʿilim (A) İlim, bilme, biliş. (KB)

ilin- Yakalanmak, tutulmak. (KB, AH, KT)

iliş- Birbirine ilişmek, çarpışmak, çatışmak. (KB, AH)

ilk Önce, baş, ilk. (DLT I, KT)

illeş- Barışmak, uzlaşmak. (KB)

ʿillet (I) (A) Asıl sebep, vesile. (DH)

ʿillet (II) (A) Hastalık. (DH)

illig Elli sayısı. (DH) krş. **elig**

ʿilliyyīn (A) Yükseklik ve yücelik manasına gelen kelime Allah katına en yakın yeri ifade edip mümin kimselerin buraya gideceğine inanılır ki burası Cennet'in en yüksek tabakasıdır. (DH)

ilrük Safra ve balgamı söktüren bir ot tohumu. (DLT I)

ilt- İletmek, götürmek. (KB, DH)

iltgüçü Ulaştıran, eriştiren. (KB)

iltiş- Barışmak, uzlaşmak. (KB)

im (I) İlaç, çare. (AH) krş. **em**

im (II) Parola iz işaret. (DLT I)

imām (A) 1. İmam, cemaate namaz kıldıran mümin, 2. Rehber, delil, 3. İçtihat veya mezhep sahibi kimse, 4. Hz. Ali'nin soyundan gelen kişiler. (DH)

ʿimāme (A) Sarık. (DH)

imāmet(A) İmamlık. (DH)

imāmetlıġ (A.T) İmamlık eden, müminlere baş olan. (DH)

īmān (A) İman, inanma, Hak'kı kabul ve tasdik etme. (KB, DH, KT)

imānsızın (A.T) İmansız olarak. (DH)

īmān taḳı… (A.T) "İman takı tevbe" sunma, ulaşma. (KT)

ʿimāret (I) (A) Bayındır kılma, mâmur hale getirme. (DH)

ʿimāret (II) (A) Yoksullara yiyecek dağıtılan hayır yeri. (DH)

imdi Şimdi. (AH, DH) krş. **emdi**

imes Değil. (DH)

imgek Bkz. “emgek” . (AH)

īmīn (A. āmin) Emin, korkusuz, güvenilir, güven içinde. (KB). (KT)

īmīnlik (A.T) Güven, emniyet. (KB). (KT)

imkān (A) imkân, mümkün olma. (DH)

imle- İşaret emek, göstermek. (KB). (KT)

imleş- Elle işaretleşmek. (DLT I)

imrem Yurttaşlardan toplanan her yığınak. (DLT I)

imtiḥān (A) İmtihan, sınama, deneme. (KB)

imtili Düşünüp taşınmadan birdenbire. (DLT I)

in (I) Mağara, aslan, tilki yatağı. (DLT I, KB, KT)

in (III) Koyun pisliği(yin) . (DLT I)

in- (I) İnmek, nazil olmak. (DLT I, KB, DH, KT)

in- (II) Başına bela olmak, maruz bırakmak, kuşatmak. (KT)

iñ Bkz. “eñ” . (AH)

inal Annesi yüksek zümreden babası ortalık adamlarından bulunan bütün gençlere verilen ad. (DLT I) krş. **ınal**

inʿām (A) Nimet verme, iyilik etme, ihsanda bulunma. (DH)

ʿināyet (A) himmet, gayret, sa’y, kerem, ihsan. (KB, DH)

ʿināyetlıġ (A.T) Allah’ın lütfuna ermiş. (DH)

İncīl (A) İncil. (KT)

inç İçi sakin, yüreği düzgün, rahat, huzur içinde. (DLT III, KB, AH)

inçik- Bayılmak, büzülmek, titremek. (DLT I)

inçlen- Rahatlamak, sakinlemek. (KB, KT)

inçlik Huzur. (KB)

inçrün- Rahatlamak, huzur içinde olmak, faydalanmak. (KB, KT)

inçründür- Nimet vermek, refah içinde yaşatmak. (KT)

ʿind (A) Kat, yan. (AH)

inde- Bkz. “yindmek” . (AH)

inden (I)l- Çağrılmak. (KT) krş. **ünden**

indinlik Bkz. “itiglik” . (AH)

indür- İndirmek. (KB, KT)

indürül- İndirilmek. (KT)

inegü Göbek üzerinde olup kulunca benzer bir hastalıktır. (DLT I)

ingek İnek. (DLT I, KB)

ini (I) Yaşça küçük erkek kardeş, kardeş. (DLT I, KB, DH, KT)

ini (II) Kocanın küçük kardeşi. (DLT III)

iniş İniş. (KB)

inmiş (yıldırım gibi inen) İnmiş. (KT)

iñre- İnlemek, hazin hazin ağlamak. (DH)

iñren- Ağlayıp sızlanmak. (DH)

inṣāf (A) İnsaf. (AH, DH)

insāniyyet (A.T) İnsanlık. (DH)

inşā' (A) 1. Yapma, vücuda getirme, 2. Güzel ve süslü nesir. (DH)

inşā-allāh (A) Allah dilerse. (DH)

iprük Ekşi yemekten içine katılık gelen kişiye içini sürdürmek için yoğurt ile süt karıştırılarak verilen ilaç. (DLT I)

ir (I) Bkz. "er" . (AH, DH)

ir (II) Nefsini yenip hak yola eren kişi. (DH)

ir (III) Yerin güney yanı, güneşli yanı. (KB)

ir- (I) İrkilmek, yalnızlık duymak, ayrılmak. (KB)

ir- (III) Bıkmak, usanmak. (KB, KT)

ir- (IV) Bkz. "ermek" . (AH, DH)

ir- (V) Olmak; "yardımcı fiil" . (DH)

irādet (A) 1. İrade, istek, 2. Güç, iktidar, 3. Tasavvufta mâsivadan kopup Hak'kın rızasını kazanmaya çalışma. (DH)

irādetlıġ (A.T) İrade sahibi. (DH)

Īrān (F) İran. (KB)

irdem Erdem. (AH) krş. **erdem**

iren Eren, ermiş kişi, Allah dostu. (AH, DH) krş. **er**

irgeş- Bir yerde birikmek, toplanmak. (DH)

iri- Erimek. (DH)

irig Sert, kaba,haşin. (KB, KT)

iriglen Yüz çevirmek, sertlik göstermek. (KB)

irigsig Bkz. "ersig" . (AH)

irik (I) Islanmış, nemli. (DLT I)

irik (II) Katı. Dikenli bir otun baş tarafına da irik denir. (DLT I)

irik (III)	Çevik, canlı. (KB)	
irik-	Toplamak, yalnız kalmak, sıkılmak. (KB)	
iril-	Kaygıdan titremek, kendini yormak. (KB)	
iril-	Eksilmek. (AH)	
iriñ	İrin. (KT)	
irin-	Üşenmek. (KB)	
irinç (I)	Felaket, sefillik. (KB)	
irinç (II)	Zevk, safa, eğlence, nimet. (KT)	
irinçig	Acınacak, zavallı. (KB)	
irinçlen-	Eğlenmek, oyalanmak, nimetten faydalanmak, zevk sürmek. (KT)	
irinçlenmek	Faydalanma, istifade etme. (KT)	
irinçlik	Geçimlik, meta. (KT)	
irk	Erk, güç, kudret. (DH)	krş. **erk**
irklig	Güçlü. (DH)	krş. **erklig**
irk (I)	Bkz. “erk” . (AH)	
irk (II)	Dört yaşına girmek üzere olan koyun. (DLT I)	
irk-	Bir şeyi toplamak. (DLT III)	
irkil-	Çoğalmak, toplanmak. (DLT I, KB)	
	irkin suw Toplanmış su. (DLT I)	
	irkin yağmır Günlerce süren yağmur. (DLT I)	
irklik	Kudretlilik. (DH)	
irlik	Erlik, mertlik. (DH)	
irken	Erken. (AH)	
irinçü	Suç, kusur, hata, vebal. (KT)	
irpel-	Biçilmek. (DLT I)	
irsel	Dönek, dönen. (KB)	
irsellik	Döneklik, vefasızlık. (KB)	
irte	Erte, sabah. (DH) . (AH)	krş. **erte**
irte-	İstemek, araştırmak, haberdar olmak. (KB, KT)	
irtel-	Aramak, araştırmak. (DLT I)	
irteş	Araştırma, irdeleme. (DLT I)	
irteş-	İrdelemek, bir şeyin iç yüzünü araştırmak. (DLT I, KB)	
irtet-	İstetmek, aratmak, bkz. “istetmek” . (DLT I)	

irük Duvar yada duvara benzer şeylerdeki gedik. (DLT I, KB)

irüklük İnhitât. (KB)

irwi Hindistan'dan getirilen bir ilaç. (DLT I)

irwi ḳulaḳ İnce uzun kulak. (DLT I)

is- İnmek, azalmak. (KB)

ʿĪsā Hz. Îsâ. (KB, KT)

isen Esen. (AH) krş. **esen**

isi- Isınmak. (DLT III, KT)

isig 1. Sıcak, 2. İltifat, sıcaklık. (DLT I, KB, KT)

İsig köl Barsganda bir göl. (DLT III)

isig yer Uzayıp giden çöl. (DLT I)

isiglik 1. Sıcaklık, 2. Sevgi. (DLT I)

isin- 1.Isınmak, sevmek, bağlanmak.(KB) 2.Isınmak, hararet basmak, yakılmak. (KT)

isirgen- Uzun zaman tıraş olmayınca sıcaktan dolayı başta sivilce çıkması. (DLT I)

isit- Isıtmak, bağlamak. (DLT I, KB),

isitil- Ateşte kızdırılmak. (KT)

isiz Kötü, fena, hayırsız. (KB, AH, DH)

iskir- Bkz. "eskirmek" . (AH)

isizlen- Sevimsizleşmek, yaramazlık yapmak. (DLT I)

isizlik Şer, kötülük, fenalık. (DLT I, KB)

isken- Kıl yada kısa ot koparmak. (DLT I)

İslām (A) 1. İslamiyet, İslam dini. (AH, DH, KT) 2. Bağlanma, teslimiyet.(DH)

ispehsālar (F. sipāh) Kumandan. (AH)

isre Aşağı, sonra. (DLT I, AH)

iṣyān (A) İsyan, Allah'a karşı gelme. (DH)

İsrāfīl (A) İsrafil, dört büyük melekten biri olup "sûr" u üfleyecektir. (DH, KT)

iste- İstemek. (AH, DH)

istek İstek, araştırma. (DLT I)

istet- İstetmek. (DLT I)

istiʿānet (A) Yardım isteme, dua. (DH)

istiġfār (A) Yalvarma, af dileme, tevbe etme. (DH)

iş (I) 1. İş, amel. (KB, AH, DH, KT), 2. Emir. (KT)

iş (II) İs, kandil dumanı, bacalarda ve duvarlarda bulunan kurum. (DLT I, KB)

iş (III) Eş, arkadaş. (KB, AH) krş. **éş**

işāret (A) İşaret. (KB, DH, KT)

işen- İnanmak, güvenmek. (DLT I, KB)

işçi İşçi, hizmetkâr. (KB)

işi Kadın. (KB)

işik Kapı, eşik. (KB, DH)

işimsen- Eş saymak, arkadaş gibi hareket etmek. (KB)

işit- İşitmek, duymak. (KB, AH, DH)

işkil (F) Bukağı. (DH)

işkil-keşān (F) Bukağu taşıyan. (DH)

işküm Saraylarda devlet başkanları için kurulan büyük ayaksız sofra. (DLT I)

işle- İşlemek, göstermek, çalışmak. (KB, DH, KT)

işler Kadın, hanım. (DLT I, KT)

işleş- Bir işte yarış etmek. (DLT I)

işlet- İşletmek, kullanmak. (KB)

işlig/ġ İşli, eylemli. (KT)

işlik Eşlik, arkadaşlık. (KB)

işret (A) İçki içme, eğlence. (DH)

it İt, köpek, kelp. (DLT I, KB, DH, KT) krş. **ıt**

it- (I) İtelemek, çarpmak. (DLT I)

it- (II) Yapmak, etmek, eylemek, kılmak, düzenlemek, yoluna koymak. (KB, AH, DH)

iṭāʿat (A) 1. Emre uyma, boyun eğme, itaat, 2. Allah'ın emirlerine uyup onları yerine getirme. (DH)

iṭāʿatlıġ (A.T.) İtaat sahibi. (DH)

ʿitāb (A) Azarlama. (AH)

itegü Değirmen taşı üzerine konulan ağaç parçasıdır ki unun biraz kalın olması istenirse taş, bununla biraz yukarı kaldırılır; unun ince olması istenirse taş aşağı indirilir. İşte bu işlemi yaptığımız ağaç parçasına bu ad verilir. (DLT I)

itinçü İtilen. (DLT I)

itiş İki kişi arasında el ile karşı koyuş, itişme. (DLT I)

itlin-	İtilmek. (DLT I)
itliş-	İtilmek. (DLT I)
itgüçü	Tanzim edici, düzenleyici. (KB)
itig	Hazırlık, hâl, usul, düzen, süs. (KB)
iʿtibār	(A) İtibar. (AH, DH)
itig	Huy, tıynet. (AH)
iʿtiḳād	(A) İtikat. (AH, DH)
iʿtiḳādlıġ	(A.T) Allah'ın varlığına ve birliğine bütün kalbiyle inanan kimse. (DH)
itil-	Düzelmek, yapılmak, yoluna girmek. (KB)
itin-	Hazırlanmak, tamamlanmak, düzenlenmek, süslenmek. (KB)
ittifāḳ	(A) Birleşme, uyuşma, sözleşme. (KB)
iv-	Acele etmek, koşmak, çırpınmak, derhal yapmak. (KB, AH)
ʿivaż	(A) Karşılık. (AH)
ivek	Acele, aceleci. (KB)
iveklik	Acelecilik, acele hareket etme. (KB)
ivin-	Acele etmek. (KB)
ivit	Evet. (KB)
iy	Bkz. "ay" . (AH, DH)
ʿiyāl	(A) Bir kimsenin geçindirmek zorunda olduğu kimseler; eş, çocuk, kadın. (KB, DH)
iz	1. İz, nişan, 2. Yerde ve deride uzunlamasına olan çizik. (KB, AH, DH, KT)
ʿiz	(A) İzzet, şeref, kıymet, itibar. (KB)
iz-	Ezmek. (DH)
iẕā	(A. eẕā) Eziyet. (AH) krş. **aʿżā**
iẕi	Sahip, Rab. (DH) krş. **iḍi**
izde-	İzlemek. (AH)
izi	Öbür yıl gelecek seneden sonraki yıl. (DLT I)
izle-	İzlemek, takip etmek. (KB, AH, DH)
izleş-	İzinden yürümek, bir kimsenin yoluna girmek, onu takip etmek. (DH)
izlik	Kesilen hayvanın derisinden yapılan Türk çarığı. (DLT I)
ʿizzet	(A) 1. İzzet, ululuk, kudret, 2. Hürmet, değer. (DH, KT)

J

jāle	(F) Çiy. (DH)
jūlīde	(F) 1. Dağınık, karışık, 2. Perişan. (DH)
jūlīde-mū	(F) Dağınık saçlı. (DH)

K

ḳa Kap. (DLT III, KT)

ḳa- Kaymak, yığmak. (DLT III)

-ḳa Yönelme hali eki. (DLT III, AH)

ḳabaḳ Kabak. (DLT I, KT)

ḳabaḳlıḳ Kabak tarlası. (DLT II)

ḳabar- Kabarmak. (DLT II)

ḳabarġan Sivilce, vücuttaki kabartılar. (DLT II)

ḳabart- Kabartmak, şişirmek. (DLT III)

ḳabırçaḳ Tabut. (DLT II)

ḳābıż (A) 1. Kabzeden, alan, 2. Azrail. (DH)

ḳabūl (A) Kabul. (KB, AH, DH, KT)

ḳaç (I) Sayı sorma edatı, kaç, birkaç. (DLT I, KB, AH)

ḳaç (II)Kez, kere. (DLT I, KB)

ḳaç- Kaçmak, uzaklaşmak. (DLT II, KB, AH, DH, KT)

ḳaça Kap. (DLT III)

ḳaçaç (I) İpekli bir Çin kumaşı. (DLT II)

ḳaçaç (II) Kir. (DLT II)

ḳaçala- Bir şeyi kaba koymak. (DLT III)

ḳaçan Ne vakit, ne zaman, nasıl, -dığında, -dığı için. (DLT I, KB, AH, KT) . (DH)

kaçın- Kaçmak, kaçınmak. (DLT II)

ḳaçış Halk arsında uyuşmazlık, dövüş. (DLT I)

ḳaçış- Kaçışmak. (DLT II)

ḳaçıt- Kaçırtmak. (DLT II, KB)

ḳaçmaḳ Korku, ürküntü. (KT)

ḳaçruş- Kaçırmak. (DLT II)

ḳaçu Su bendi, baraj, set. (KT)

ḳaçtur- Kaçırtmak. (DLT II)

ḳaçur- Kaçırmak, alıp gitmek. (DLT II, DH)

ḳaçurġan Konuğunu, misafirini kaçıran, onları hoşnut etmeyen kimseler için bu ifade kullanılır. (DLT II)

ḳaçurt- Kaçırtmak. (DLT III)

ḳaçut Savaş ve kavgada yiğitlerin birbirleriyle çarpışmaları. (DLT I)

ḳaḍ İnsan öldüren bora, tipi. (DLT III)

ḳaḍ- Tipiden ölmek. (DLT III)

ḳaḍaḥ (A. ḳadeḥ) Kadeh. (AH)

ḳaḍaş Kardeş gibi yakın olan hısım, kardeş. (DLT I, KB, KT) bkz. **ḳarındaş**

ḳadaşlıḳ Kardeşlik, hısımlık. (DLT II, KB, KT)

ḳadd (A) Boy. (DH)

ḳadem (A) Ayak, adım. (DH)

ḳaḍġu Kaygı, keder, üzüntü, tasa. (DLT I, KB, AH, KT)

ḳaḍġu yémek Üzülmek. (KT)

ḳaḍġuluġ Üzüntülü. (KT) krş. **ḳaḍġuluḳ**

ḳaḍġuluḳ Kaygılı, üzüntülü. (KT) krş. **ḳaḍġuluġ**

ḳaḍġulan- Kaygılanmak. (DLT III)

ḳaḍġur- Kayırmak, kaygılanmak, üzülmek. (DLT II, KB, KT)

ḳaḍġurt- Kaygılandırmak, üzmek. (KT)

ḳaḍġusuz Kaygısız, huzurlu. (KT)

kaḍıġ Çifte dikiş. (DLT I)

ḳaḍıḳ Ağaçtan oyulmuş nesne. (DLT I)

ḳadıl- Elbise vb. şeylerin seyrekçe dikilmesi. (DLT II)

ḳadıma Bir çeşit sık dikiş. (DLT II)

ḳaḍın Kayın, dünür, hısım. (DLT I, KB)

ḳaḍıñ Kayın ağacı. (DLT III, KT)

ḳadır Güç, çetin. (DLT I)

ḳadır ḳış Zemheri. (DLT I)

ḳaḍır- Boyun eğdirmek, döndürmek. (DLT II, KB)

ḳaḍırġan İnsanların boynunu eğdiren kişilere bu ad verilir. (DLT II)

ḳaḍırġaḳ Çok çalışmak yüzünden elde peyda olan nasır. (DLT II)

ḳaḍırlan- İnsanın huyunu çetinleştirdiğini göstermesi. (DLT II)

ḳaḍırt- Büktürmek. (DLT III)

ḳaḍış Kayış. (DLT I)

ḳadış- Elbise dikmede yardımlaşmak. (DLT II)

ḳadışla- Deriden kayış yapmak. (DLT III)

ḳadıt- Dönmek, yön değiştirmek, yüz çevirmek. (DLT II, KB)

ḳadıtġan er Kimseye boyun eğmeyen adam. (DLT II)

ḳadız Ağaç kabuğu. (DLT I)

ḳadızlan- Ağacın kabuklanması. (DLT II)

ḳāḍī (A) Kadı, şeriate göre hüküm veren. (DH)

ḳādi'l-hācāt (A) ihtiyaç ve dilekleri yerine getiren: Allah. (DH)

ḳādir (A) Güçlü, kudretli. (KB, DH)

ḳadr (A) Kadir kıymet, değer. (KB, AH, DH)

ḳadra Arka, arkasını dönerek. (KT)

ḳadran- Kızmak, köpürmek. (DLT II)

ḳadrıl- Bükülmek, eğilmek. (DLT II)

ḳadrış- (I) Reddetmek. (DLT II)

ḳadrış- (II) Boyun bükmekte yarışmak. (DLT II)

ḳadraḳ Dağ yamaçları, yanları, dağ kavramı. (DLT I)

ḳadruḳlan- Dağın girintilerinin, sert yerlerinin artması. (DLT II)

ḳadu- Elbise vb. şeyleri seyrekçe dikmek. (DLT III)

ḳaduzlan- Dul karı ile evlenmek. (DLT II)

ḳāf Kaf (dağı, KT)

ḳafes (A) Kafes. (AH, DH)

kāfir (A) Kâfir. (KB, DH, KT)

kāfirlıḳ (A.T.) Kâfirlik, küfr. (KT)

ḳafçıt- Kızdırmak, sinirlendirmek. (DLT II)

ḳafġar Safran renginde ipek kumaş. (DLT III)

ḳaftan Kaftan. (DLT I)

kāfūr (A) Kâfûr. (KB)

kāġaẕ (F) Kâğıt. (KB)

kāġıd (F) Kâğıt. (KB)

kaġıl Üzüm asmaları bağlanan yaş söğüt dalı. (DLT I, KB)

ḳaġ ḳuġ Kazın çıkardığı ses. (DLT III)

ḳaġun Kavun. (DLT I, DLT II) . (KB)

ḳaġunlan- Kavunlanmak, kavun sahibi olmak. (DLT III)

ḳaġunluḳ Kavun tarlası, kavunluk. (DLT II)

ḳaġut	Darıdan yapılan bir yemek. (DLT I)
kahhār	(A) Fazlaca kahreden, her an kahretmeye gücü yeten. "Allah'ın bağışlamasına vesile olma. (DH, KT)
ḳahır	(A) Kahretme, zorlama. (DH) krş. **ḳahr**
ḳahırlan-	(A.T.) Fazlasıyla üzülmek. (DH)
kāhil (I)	(A) 1. Tembel, iş göremez, yavaş ve ağır davranan, 2. Yaşlı, ihtiyar. (DH, KT)
kāhillıḳ	(A.T.) Tembellik. (KT)
kāh kāh	Köpeği çağırmak için çıkarılan ses. (DLT III)
ḳahr	(A) Kahr, zorlama, zorla iş yaptırma. (DH) krş. **ḳahır**
ḳaḥṭ	(A) Kıtlık. (KB)
ḳaḳ (I)	Çenet. (DLT II)
ḳaḳ (II)	Kaz. (KB)
	ḳaḳ ḳuḳ Kaz sesi. (DLT III)
ḳaḳ (III)	Kurumuş göl veya kurutulmuş et. (DLT II)
	ḳaḳ suw Su birikintisi. (DLT III)
ḳaḳ (IV)	Şeftali, kayısı, erik gibi meyvelerin kakı, kurutulmuşu. (DLT III)
ḳaḳ-	Vurmak, çarpmak. (DLT II, DH)
ḳaḳaç	Kir, pas, bulaşık. (DLT I)
ḳaḳı-	Kızmak, öfkelenmek, gücenmek. (DLT III)
ḳaḳıġ	Kızma, istememezlik. (DLT I)
ḳaḳıl-	1. İnsanın yaptığı bir iyiliği gün gelip başa kakması, 2. Horlanmak. (DLT II)
	ḳaḳılġan "ḳaḳılġan soḳulġan"; itilip kakılan. (DLT II)
ḳaḳıla	Kazların ses çıkarması. (KB)
ḳaḳır-	Boğazını gürültü ile temizlemek, kahırmak. (KB)
ḳaḳış-	Öfkelenmek, kızışmak. (DLT II)
ḳaḳıt-	Birisini kızdırmak, öfkelendirmek. (DLT II)
	ḳaḳıtġan Kızdıran, öfkelendiren. (DLT II)
ḳaḳlan-	Etin kurutularak kakaç yapılması. (DLT II)
ḳaḳlat-	Et kurutturmak. (DLT II)
ḳaḳraş-	Herhangi bir sıvının azalması. (DLT II)
ḳaḳrat-	Ekindeki kuşları kaçırmak için davul vb. şeyler çalmak. (DLT II)
ḳaḳsı-	Et vb. şeylerin kakaç olması. (DLT III)

ḳaḳuḳ (I)	Yarma. (DLT III)
ḳaḳuḳ (II)	Kurutulmuş et yahut erik, kayısı vb. (DLT III)
ḳaḳurġan	Yağla pişirilen bir ekmek hamuru. (DLT II)
ḳal	Yaşlı adam, yaşlılık. (KB)
ḳāl	(A) Söz. (DH)
ḳal-	1. Geride kalmak, kalan ve bırakılan şeyler için bu ifade kullanılır, 2. Kalmak, bulunmak. (DLT II, KB, AH, DH, KT)
ḳala-	Tutmak, saklamak. (KB)
Kalalduruḳ	Erkek adı. (DLT II)
ḳalat-	Bir şeyi kaplatmak. (DLT II)
ḳalb	(A) 1. Kalp, yürek, gönül, 2. Allah'ın tecelli yeri. (DH)
ḳalbuz	Lokma, tıkım. (DLT I)
ḳalbuzla-	Bir nesneyi lokma yapmak, tıkım yapmak. (DLT III)
kālbüd	(F) Kalıp. (KB)
ḳaldaçı	Kalıcı, baki. (KT)
ḳaldra-	Elbise vb. şeylerin hışırdaması. (DLT III)
ḳaldruġa	Hışırtı yapan kağıt vb. şeyler. (DLT III)
ḳalem	(A) 1. Kalem, 2. Levh-i Mahfuz'a olacak şeyleri yazan ilahi kalem. (DH)
ḳalġal-	Bırakmak. (KB)
ḳalı	"Nasıl, ise, eğer, olduğunda" anlamlarına gelen bir edattır. (DLT III, KB, AH)
ḳalı-	Atın sıçraması, çamışlanması. (DLT III)
ḳalıḳ	Hava, gökyüzü. (DLT I, KB, AH)
ḳalıma	Güneşlik, yüksek çardak. (DLT III)
ḳalın	Kalın, çok, kalabalık, sürü. (DLT I, KB, KT)
ḳalıñ	Çeyiz. (DLT III)
ḳalıñula-	İnsanın başını sudan yüksek tutması. (DLT III)
ḳalış- (I)	Atın sıçraması. (DLT II)
ḳalış- (II)	Halkı terk etmekte yarış yapan iki kişiye de böyle denir. (DLT II)
ḳalıtġan	Genelde atını şahlandıran insanlara böyle denir. (DLT II)
ḳalḳan	Kalkan. (DLT I, KB, KT) krş. **ḳalḳañ**
ḳalḳañ	Kalkan. (DLT III) krş. **ḳalḳan**
ḳalmış	Geride kalan. (KT)

ḳalnat- İnce, yufka bir şeyin kalınlaşması. (DLT II)

ḳalnu- İnce bir şeyin kalınlaşması. (DLT III)

ḳalñu Suyun yüzünde durmak, suyun yüzüne çıkmak. (DLT III)

ḳalñuḳ Baştaki kepek, kürk ve deri gibi şeylere yapışkan bir şeyin bulaşmasıyla meydana gelen kıvrıntı. (DLT III)

ḳaltaḳ Edepsiz, hayasız. (DH)

ḳaltuḳ Yaban sığırı boynuzu. (DLT I)

ḳaltur- Yarışta geçmek, arkada bırakmak. (DLT II)

ḳalwa Üzerinde temreni bulunmayan, yuvarlak bir tahta parçası bulunan ok. (DLT I)

kām (F) Damak. (DH)

ḳam Kâhin, şaman. (DLT III, KT)

ḳam- (I) Çok dövmek. (DLT II)

ḳam- (II) Kamaşmak. (KB)

ḳama- Diş yada gözün kamaşması. (DLT III, KT)

ḳamaş- Dişin yada gözün kamaşması. (DLT II)

ḳamat- Kamaştırmak. (DLT II)

ḳamatġan Göz kamaştıran. (DLT II)

ḳamçı (I) Kamçı. (DLT I, KB, DH)

ḳamçı (II) Atın, sığırın, devenin erkeklik aygıtı, çav. (DLT I)

ḳamçıġu Ağızda, parmaklarda şiddetli ağrı ve hararetle çıkan bir sivilce. (DLT II)

ḳamçıla- Atı kamçılamak. (DLT III)

ḳamdu Dört arşın boyunda, bir karış eninde bir bez parçasıdır ki üzerine Uygur Hanının mührü basılıp alışverişte kullanılır. Bu bez eskirse her yedi senede bir yamanır, yıkanır, sonra üzerine yeniden mühür vurulur. (DLT I)

ḳāmet (A) Boy, endam. (DH)

ḳamġaḳ Kamış gibi yüksekçe bir ot olup evlerin açık yerlerine örtülür. (DLT I)

ḳamġı Eğri büğrü ve çarpık olan her şey. (DLT I)

ḳamġır- Çarpılayazmak, eğrileyazmak. (DLT II)

ḳamıç Kepçe. (DLT I)

ḳamıçaḳ Kurbağa yavrusu denilen bir su böceği. (DLT II)

ḳamıçla- Bir şeye kepçe daldırmak. (DLT III)

ḳamıl- Çökmek, eğilmek. (AH)

ḳamış Kamış. (DLT I)

ḳamışlan- Bir yerin kamışlık olması. (DLT II)

ḳamıt- Kaymak. (KB)

kāmil (A) Kemal sahibi, olgun. (DH)

Ḳamlançu İkki Öküz’e yakın bir yer adı. (DLT III)

ḳamtur- Çok dövmek. (DLT II)

ḳamu Hepsi, bütün. (AH) krş. **ḳamuġ**

ḳamuġ Hepsi, bütün, her, her bir, herkes. (DLT I, KB, AH, DH, KT) krş. **ḳamu, ḳamuḳ**

ḳamuḳ Bütün, hep. (DH) krş. **ḳamuġ, ḳamu**

ḳamul- Söykenmek, yana yatmak. (DLT II)

ḳān (F) Kaynak, menbâ. (AH, DH)

ḳan Kan, hayatî sıvı. (DLT III, KB, DH, KT)

ḳañ Kaz sesi. (DLT III)

ḳan- Bir şeye doymak, kanmak. (DLT III, KT)

ḳana- 1. Bir şeyden kan almak, 2. Vücudun herhangi bir yerinin kanaması, kanamak. (DLT III)

ḳanāʿāt (A) Kanaat. (KB, DH)

kanāʿatlıġ (A.T.) Kanaat sahibi. (DH)

ḳanaġu Neşter, kan alacak aygıt. (DLT I)

ḳanaḳ Kaymak. (DLT I)

ḳanat Kanat, kol. (DLT I, KB, DH, KT)

ḳanatġan Kanatıcı nesneler. (DLT II)

ḳanatlan- (I) İnsanın iyi bir ata sahip olması, dileğine yaklaşması. (DLT II)

ḳanatlan- (II) Kuşun kanadının bitmesi. (DLT II)

ḳança Nereye, nasıl, ne kadar. (KB, AH, DH)

ḳançıḳ Dişi köpek. (DLT I)

ḳand (F) Şeker. (KB, DH)

ḳanda Nerede anlamında bir edattır. (DLT I, DH)

ḳañdaş Babaları bir olan kişiler. (DLT III)

ḳanı Nerede, hani. (DLT III, KB, AH, DH)

ḳanıġ Sevinç. (DLT I)

ḳanıtġan	Aşka, şevke getiren şey. (DLT II)
ḳāniᶜ	(A) Kanaat eden, hakkına razı olan. (DH)
ḳañlı (I)	Kağnı. (DLT III)
Ḳañlı (II)	Kıpçaklardan büyük bir adamın adı. (DLT III)
ḳañraḳ	Damak. (DLT III)
ḳañsıḳ	Üvey, öz olmayan. (DLT III)
ḳantat-	Bir şeyi reddettirmek. (DLT II)
ḳantur-	Bir şeye kandırmak, doyurmak. (DLT II)
ḳanu	Hangi. (DLT III)
ḳap	Tulum. (DLT III)
ḳap (I)	Zarf, kap, kılıf, zar. (DLT III , KT)
ḳap (II)	Anne karnında çocuğun içinde bulunduğu torba, eğer çocuk bu torbayla doğarsa bu durum uğurlu sayılarak çocuğa "ḳaplıġ oġul" denir. (DLT III)
	ḳapıġlıġ kız — Kız oğlan kız. (DLT II)
ḳap (III)	İstiare yoluyla akraba olmak, sonradan olunan yapay hısımlık. (DLT III)
ḳap ḳara	Kapkara. (KB, KT)
ḳap- (I)	İnsana bir hastalığın yada illetin musallat olması, tutmak. (DLT II, KB)
ḳap- (II)	Kapmak, ortadan kaldırmak, sindirmek. (KT)
ḳapa	Yüksek olan her nesne. (DLT III)
ḳapaḳ (I)	Göz kapağı. (DLT I)
ḳapaḳ (II)	Kızların bekâretliği. (DLT I)
ḳapaḳla-	Kızı bozmak. (DLT III)
Ḳapan	Erkek adı. (DLT I)
ḳapçaḳ	Su kollarının birbirine kavuştuğu yer. (DLT I)
ḳapġa	Büyük kapı, kale kapısı. (DLT I)
ḳapġaḳ	Kapak. (DLT I)
ḳapġaḳlan-	Kapaklanmak. (DLT II)
ḳapıl- (I)	Kapanmak, hapsolmak. (DLT II)
ḳapıl- (II)	Zorla bir yerden çıkarılmak, uzaklaştırılmak. (KT)
ḳapış	Kapıp alma, yağma etme. (DLT I)
ḳapış-	Kapışmak, bir şeyde yarışmak. (DLT II)
ḳapsa-	Kaplamak, kapsamak, kuşatmak. (DLT III, DH, KT)
ḳapsal-	Kuşatılmak

ḳaptur- Kaptırmak, çaldırmak. (DLT II)

ḳapuġ Kapı. (DLT I, KB, KT)

ḳapuġçı Kapıcı. (KB)

ḳapulġan Sıkışan. (DLT II)

Ḳapuş (I) Argu ilinde bir yer adı. (DLT I)

ḳapuş (II) Yağma. (KB)

kaʿr (A) Dip, nihayet. (DH)

kār (F) Kâr, iş, meşguliyet. (DH)

kār u bār(F) İş güç, meşguliyet. (DH)

ḳar Kar. (DLT III, KT)

ḳar- (I) Karıştırmak, karmak. (DH)

ḳar- (II) Taşmak, insanın boğazına su durması. (DLT III)

ḳar ḳur Karnın guruldaması. (DLT I)

Ḳara (I) Hakaniye hanlarına bu unvan verilir. (DLT III)

ḳara (II) Halk. (KB)

ḳara ʿām(T.A.) Halk. (KB)

ḳarabudun Halk. (KB)

ḳara (III) Renk olan kara. (KB, KT)

kara erük Erik. (DLT I)

ḳara étmek Bir çeşit ekmek. (DLT III)

ḳara ḳura Bu iki kelime yan yana söylenir. (DLT III)

ḳara orın Mezar, sin. (DLT III)

ḳara ot Hindistandan getirilen zehirli bir ot. (DLT III)

Kara señir Barsgan'da bir yer adı. (DLT III)

ḳara yaġ Neft. (DLT III)

ḳara- Bakmak. (DH)

ḳarabaş (I) Hizmetçi, cariye. (KB, KT)

ḳarabaş (II) Kölelere verilen bir addır; erkek ve dişi köle için aynı isim kullanılır. (DLT III, AH)

ḳaraçı Kapıları dolaşan dilenci. (DLT I)

Karaçuḳ Bir Oğuz şehri. (DLT II)

ḳaraġu (I) "Zaç" denilen kara boya. (DLT I)

ḳaraġu (II) Kör, âmâ. (DLT I, KB, KT)

ḳaraġuluḳ Körlük, görmezlik. (KT)

ḳaraġunı Akşamleyin çocukların oynadıkları bir oyun. (DLT III)

ḳaraġur- Karartmak. (KB)
ḳaraḳ Göz bebeği, göz. (DLT I, KB)
ḳaraḳan Dağ ağacının bir çeşidi. (DLT I)
ḳaraḳçı Yağmacı, yankesici. (KB)
ḳaraḳla- Yol kesmek, haramilik yapmak. (DLT III)
ḳaraḳlıġ Gözlü, gözü olan her hayvan. (DLT II)
ḳaraḳuş (I) Karakuş, tavşancıl, kartal. (DLT I, DLT III)
ḳaraḳuş (III) Deve tabanının kenarları. (DLT III)
Ḳaraḳuş (IV) Müşteri yıldızı, Jupiter gezegeni. (DLT I, KB)
ḳarala- (I) Bir şeyi karalamak. (DLT III)
ḳarala- (II) Köpeğin pislemesi. (DLT III)
ḳaramuḳ Karamuk, buğday içinde bulunan karamuk taneleri. (DLT II)
ḳarānfil (A) Karanfil. (KB)
ḳarañġu Karanlık. (DLT III) krş. **ḳaranġu, ḳarañḳu**
ḳaranġu Karanlık. (DH) krş. **ḳarañġu, ḳarañḳu**
ḳaranġuluḳ Karanlık. (DH) krş. **ḳarañḳuluḳ**
ḳarañḳu Karanlık. (KB, KT) krş. **ḳarañġu, ḳaranġu**
ḳarañḳuluḳ Karanlık. (KT) krş. **ḳaranġuluḳ**
ḳarār (I) (A) 1. Karar, sükûn, devam, karar, ölçülük, 2. Sabit ve sâkin olma. (KB, AH, DH, KT)
ḳarar- Kararmak. (DLT II, KB)
ḳarart- Karartmak. (DLT III, KT)
ḳarç ḳurç Hıyar yerken ağızdan çıkan yansıma ses. (DLT I)
ḳarça- Bir şeyin sertleşmesi, katılaşması. (DLT III)
ḳardu Zemheri sırasında su üzerinde yüzen fındık büyüklüğündeki buz parçaları. (DLT I)
ḳarġa Karga. (DLT I, KT)
ḳarġa- Lânetlemek. (DLT III , KT)
ḳarġak Lânet, kargış. (DLT II)
ḳarġal- Lânetlenmek. (DLT II)
Ḳarġalıġ Talas yakınında bir kale adı. (DLT II)
ḳarġan- Lânet etmek. (DLT II)
ḳarġaş- Karşılıklı beddua etmek. (DLT II)

ḳarġat- Lânetlemek. (DLT II)

ḳarġılaç Kırlangıç. (DLT II)

ḳarġış Lânet, ilenme, beddua. (DLT I, KB, KT)

ḳarġu Dağ tepelerinde minare biçiminde yapılan yapı olup düşman geldiği zaman herkesin hazır bulunması için üzerinde ateş yakılan yer. (DLT I)

ḳarġuy Dağ doruklarında yada yüksek yerlerde minare şeklinde yapılan yüksekçe yapılar olup gözetleme maksatlı kullanılır. (DLT III)

ḳarı (I) Kol. (AH)

ḳarı (II) Yaşlı olan herhangi bir şey. (DLT III, KT) krş. **ḳarıġ**

ḳarı at Azı dişini yarmış olan at. (DLT III)

ḳarı ḳuru Tay, kısrağın ardından geldiği zaman böyle çağrılır. (DLT III)

ḳarı (III) Karış. (DLT III, DH)

ḳarı- Yaşlanmak, kocamak. (DLT III, AH, DH)

ḳarıġ Yaşlı. (KB)

ḳarıḳ Karışmış, katışmış. (KB)

ḳarıḳ- Kardan dolayı insanın gözünün kamaşması. (DLT II)

ḳarıl- Bir nesnenin başka bir şeye katılması, karışması. (DLT II, KB)

ḳarılġan Karılan, karışan. (DLT II)

ḳarıla- (I) Bir yeri karışlamak, ölçmek. (DLT III)

ḳarıla- (II) Kocamak, yaşlanmak. (DLT III)

ḳarıla- (III) Tipinin uğuldayarak ses çıkarması. (DLT III)

ḳarılat- Oylatmak, karışlatmak. (KB)

ḳarılıḳ Yaşlılık. (KB, KT)

ḳarın Karın. (DLT I, KB, AH, KT)

ḳarın at- Hayvan boğazlandıktan sonra, işkembesi nişan alınarak ok atılır. Vuran adam hayvanın etinden almağa hak kazanır. (DLT I)

ḳarnaḳ er Koca karınlı adam. (DLT I)

ḳarınça Karınca. (DLT III) krş. **ḳarınçaḳ**

ḳarınçaḳ Karınca. (DLT II) krş. **ḳarınça**

ḳarındaş Kardeş. (KB, DH, KT) krş. **ḳardaş, ḳadaş**

ḳarındaşlıḳ Kardeşlik. (DH)

ḳarış (I) (karma) karışık. (KT)

ḳarış (II) Bir çeşit yılan adı. (DH)

ḳarış (III) Karış. (DLT I)

ḳarış- (I) Karışmak, karşılamak, karşı koymak, çarpışmak. (KB, KT)

ḳarış- (II) Kurdun bir şey yemediği zaman dişinin kamaşması. (DLT II)

ḳarış- (III) Mevsimlerin, gece ile gündüzün karşılaşması, çekişmesi. (DLT II)

ḳarış- (IV) İki devlet büyüğünün karşılaşması, savaşması. (DLT II)

ḳarışġu Vasıl olan. (KT)

ḳarıt Sövmek. (DLT I)

ḳarıt- Yaşlandırmak, kocatmak. (DLT II, KB)

ḳarızan Çok kocamış kişi. (DLT I)

ḳarīb (A) Yakın olan, Allah'a yakınlık. (DH)

ḳarḳaġ Çöl. (DLT I)

ḳarlan- Bir yere kar yağması, o yerin karlanması. (DLT III)

ḳarlat- Allahın kar yağdırması. (DLT II)

ḳarlıġaç Kırlangıç. Bkz. "ḳarġılaç" . (DLT II)

Ḳarluḳ Göçebe Türklerden bir bölük adı. (DLT I)

ḳarluḳla- Bir kişiyi Karluk boyundan saymak. (DLT III)

ḳarluḳlan- Karluk kılığına girmek. (DLT II)

ḳarma Yağma. (DLT I, KB)

ḳarma- (I) Kavramak, tutmak, el yordamıyla tutmak. (DH)

ḳarma- (II) Sürüklemek. (DH)

ḳarmaḳÇengel. (KB)

ḳarmaş- Mal yağmalamakta yardım ve yarışma. (DLT II)

ḳarn (A) Nesil. (KT)

Ḳarnaḳ Oğuz şehirlerinden biri. (DLT I)

ḳars Deve veya koyun tüyünden yapılan elbise. (DLT I)

ḳars ḳars El çırpmaktan çıkan ses. (DLT I)

ḳarsaḳ Derisinden güzel yün yapılan hayvan. (DLT I)

ḳarşa- Bir şeyi karışlamak, karışla ölçmek. (DLT III)

ḳarşaġ Elbisenin bir karış kadar olan parçası. (DLT I)

ḳarşat- Bir şeyi karış miktarıyla ölçtürmek. (DLT II)

ḳarşı (I) Hakan sarayı, saray, köşk. (DLT I, KB, KT)

ḳarşı (II) Karşı, zıt. (DLT I, KB) krş. ḳarşu

ḳarşı (III) İki bey arasındaki uyuşmazlık. (DLT I)

ḳarşu Karşı. (KB, AH, DH) krş. ḳarşı

karşut	Zıt. (DLT I)
ḳart	Yara. (DLT I)
ḳart er	Huysuz kişi. (DLT I)
ḳart ḳurt	Parmakların çıtlamasından çıkan ses. (DLT I)
ḳartal	Kartal. (DLT II)
	ḳartal et Parçalanmış et. (DLT II)
kartal-	Yaranın azması. (DLT II)
ḳartan-	Yaranın iyileştirilmesi. (DLT II)
ḳartur-	Karmak, karıştırmak. (DLT II)
Ḳārun	Hazinesiyle birlikte helâk olan meşhûr Kârûn adlı kimse olup Hz. Musa zamanında yaşamıştır. (KB)
kārvān	(F. kārbān) Kervan. (DH)
ḳarvı ya	İnce yay. (DLT III)
ḳarwa-	Karanlıkta bir şey ararken elle bir şeye temas etmek, dokunmak. (DLT III)
ḳarwan-	Bir şey aramak. (DLT II)
ḳarwaş-	Suda yada karanlıkta bir şey aramakta yardımlaşmak. (DLT II)
ḳarwat-	Aratmak. (DLT II)
ḳarż	(A) Borç. (DH)
ḳaṣab	(A) Hint kumaşı. (KB)
ḳasġu	Kaygı. (AH) krş. **kaḍġu**
Ḳası (I)	Kaşgar'da bir yer adı. (DLT III)
ḳası (II)	Koyunlar için ağaçtan yapılan ağıl. (DLT III)
ḳasıġ	Ağzın içi, sağ ve sol yanları. (DLT I)
ḳasıġla-	Köleyi, hizmetçiyi iteklemek, ona vurmak. (DLT III)
ḳasırḳu	Kasırga. (DLT II)
kāsid	(A) (ticarette) sürümsüz, geçersiz. (KT)
kāsidlıḳ	(A.T.) Boşa gitme, heba olma. (KT)
ḳasna-	İnsan yada hayvanın soğuktan âciz düşmesi. (DLT III)
ḳasnat-	Soğuktan titremek. (DLT II)
ḳasuḳ (I)	At derisinden yapılan tulum. (DLT I)
ḳasuḳ (II)	Ağaç kabuğu. (DLT I)
ḳaş (I)	Ön, yamaç, tepe. (KB, KT) . (DH)

ḳaş (II)	Huzur, nezd. (DH)	
ḳaş (III)	Kaş. (DLT III, AH)	
ḳaş (IV)	Beyaz veya siyah temiz taş, bunun beyazı yüzük kaşına konur; şimşek, yıldırım düşmesi ve susuzluktan korunulduğuna inanılır. (DLT III)	
ḳaş (V)	Herhangi bir şeyin kıyısı. (DLT III)	
	Ḳaş öküz Hotan şehrinin iki yanından akan iki dere. (DLT III)	
ḳaşaḳ	Kındıra otu. (DLT I)	
ḳaşan-	At vb. hayvanların işemesi. (DLT II)	
ḳaşañ	Köleye sövüldüğü vakit kullanılan "alçak" anlamında bir kelime. (DLT III)	
Ḳaşʿar	Kaşgar ili. (AH)	krş. **Ḳāşġar, Ḳaşḳar**
ḳaşġa at	Yüzü ak, gözlerinin çevresi kara olan at. Başının ortası ak olan deveye de böyle denir. (DLT I)	
ḳaşġa ḳoy	Başı ak, diğer yerleri kara olan koyun. (DLT I)	
ḳaşġalaḳ	Ördekten küçük bir su kuşu. (DLT II)	
Ḳāşġar	Kâşgar ili. (KB, AH)	krş. **Ḳaşʿar, Ḳaşḳar**
ḳaşı-	Kaşımak, tırmalamak. (DLT III)	
ḳaşıḳlıḳ	Genellikle kaşık yapmak için hazırlanan buynuz (müñüz) için bu ad kullanılır. (DLT II)	
ḳaşıt-	Vücudu vb. şeyleri kaşıtmak. (DLT II)	
	ḳaşıtġan Genellikle vücudunu kaşıtan insanlar için kullanılır. (DLT II)	
Ḳaşḳar	Kaşgar ili. (AH)	krş. **Ḳāşġar, Ḳaşʿar**
kāşki	(F) Keşke, ne olurdu! . (KT)	
ḳaşla- (I)	Adamın kaşına vurmak. (DLT III)	
ḳaşla- (II)	Irmağa germeç, büvet yapmak. (DLT III)	
ḳaşuḳ	Kaşık. (DLT II)	
ḳaşuḳla-	Kaşıklamak. (DLT III)	
ḳaşuḳlan-	Adam kaşık sahibi olmak. (DLT II)	
ḳat (I)	Kat, kıvrım. (DLT I)	
ḳat (II)	Bir şeyin yanında, indinde olmak, kat, huzur. (DLT I, KB, KT)	
ḳat- (I)	Katmak, ilave etmek, karıştırmak. (DH, KT)	
ḳat- (II)	Katmak, karıştırmak, eklemek. (DLT II, KB, AH)	
ḳata (I)	Kez, defa. (DLT III, KB, AH)	

ḳata (II) Ulu, yüce. (DH)

ḳatar- Bir şeyi sabit bulunduğu yönünden çevirmek, döndürmek. (DLT II)

ḳatġur- Katılmak, eşlik etmek. (DLT II, KB)

ḳatıġ (I) (rüzgâr için) soğuk ve şiddetli. (KT)

ḳatıġ (II) Her şeyin katı olanı. (DLT I, KB, AH, DH, KT)

ḳatıġ (III) Sert, acımasız. (KT)

ḳatıġ (IV) Sert, şiddetli, elim, korkunç. (DH, KT)

ḳatıġ ün Çığlık. (KT)

ḳatıġraḳ Daha güçlü, daha şiddetli. (KT)

ḳatıġlan- (I) Cihat etmek. (KT)

ḳatıġlan- (II) Çabalamak, gayret göstermek. (DLT II, KB, KT)

ḳatıġlan- (III) Eziyet çekmek, üzülmek. (DH)

ḳatıġlı Vebal, bir eylemin kötü sonucu. (KT)

ḳatıġlıġ er Soysuz adam. (DLT II)

ḳatıġlıḳ (I) Eyvah, yazık, vay! yazıklar olsun! . (KT)

ḳatıġlıḳ (II) Güç, kuvvet. (KT)

ḳatıġlıḳ (III) Sertlik, müşkilât. (KB)

ḳatıġlıḳ (IV) Vebal, kötü son. (KT)

ḳatıġlıḳ (V) Zarar. (KT)

ḳatıġsız Saf, katıksız. (KT)

ḳatıḳ (I) Katılmış, karıştırılmış. (KB)

ḳatıḳ (II) Kuvvetli, sert, katı. (AH)

ḳatıḳ (III) 1. Sirke, yoğurt gibi tutmaç yemeğine katılan nesne, 2. Herhangi bir şeye katılan katkı. (DLT I)

ḳatıḳsız (I) İhlas sahibi, temiz, halis. (KT)

ḳatıḳsız (II) Sadece, yalnız. (KT)

ḳatıl- (I) Erkeğin kadınla çiftleşmesi. (DLT II)

ḳatıl- (II) Katılmak, karıştırılmak. (DLT II, KB)

ḳatılġan Katılan. (DLT II)

ḳatır Katır. (DLT I, DLT II) . (KB)

ḳatırt- Döndürmek, çevirmek. (DLT III)

ḳatış (karma) karışık. (KT)

ḳatış- Kavuta yağ katmada yarışmak, yardımlaşmak. (DLT II)

kātib (A) Kâtip, yazıcı, yazan. (DH)

ḳātil (A) Katil, katleden, öldüren. (DH)

ḳatḳı Katı, haşin, kibir. (KB)

ḳatḳı kişi Kimseye boyun eğmeyen kişi. (DLT I)

ḳatḳıç Çıyana benzer bir böcek. (DLT I)

ḳatlan- (I) Cihat etmek, savaşmak, mücadele etmek. (KT)

ḳatlan- (II) Katlanmak. (AH)

ḳatlan- (III) Ağacın meyvelenmesi. (DLT III)

ḳatlış Katılış, su kollarının büklümündeki su birikintisi. (DLT I)

ḳatma yuġa Ufalanmış ekmek olup yağda pişirilir. (DLT I)

Ḳatmış Erkek adı. (DLT I)

ḳatrun- Duraksamak. (DLT II)

ḳattur- Katlatmak, büktürmek. (DLT II)

ḳatun Afrasyap kızlarından olanlara verilen ad. (DLT I)

Ḳatun sını Çin ile Tanġut ülkesi arasında bir şehir adı. (DLT III)

ḳatunlan- Kadının Han karısı şekline girmesi. (DLT III)

ḳatur- (I) Kattırmak, eklettirmek. (DLT II)

ḳatur- (II) Yumuşak nesneleri katılaştırmak. (DLT II)

ḳaturġan Sevinen, övünen. (DLT II)

ḳatut (I) Çenet. (DLT II)

ḳatut(II Katık. (DLT II)

ḳatut (III) Pabuççuların kullandığı çiriş. (DLT II)

ḳaṭre (A) Damla. (AH, DH)

ḳavī (A) Kavî, güçlü. (KB, AH, KT)

ḳavl (A) Söz, lakırdı. (KB, DH, KT)

ḳavla- Araştırmak, karıştırmak. (DH)

ḳavm (A) Kavim. (DH, KT)

ḳavrıl- Kavrulmak. (KB)

ḳavşur-Kavuşturmak. (KB, DH)

ḳavuḳ (I) Sidiklik, mesane. (DLT III)

ḳavuḳ (II) Kepek, darı kepeği. (DLT III, KT)

ḳavuş- Kavuşmak. (KB)

ḳavuştur- Kavuşturmak

ḳavuz Şarapta bulunan çöp, tortu. (DLT III)

ḳaw	Kav, çakmak çakıldığında tutuşturan kav. (DLT III)
ḳaw ḳuw	Bir şeyin büzülüp çekilmesi. (DLT III)
Ḳawaḳ art	Kaşgar'a yakın bir yer adı. (DLT I)
ḳawçı-	Saldırmak, kızmak, birisinin üstüne yürümek. (DLT III)
ḳawdun-	Acımak, şefkat göstermek. (DLT II)
ḳawıḳ	Darı ve darıya benzer nesnelerin kepeği, kavuz. (DLT I)
ḳawrul-	Bir şeyin kavrulması. (DLT II)
ḳawruş-	Buğday vb şeyleri kavurmada yardımlaşmak. (DLT II)
ḳawşı ḳaş	İnce, çatık kaş. (DLT I)
ḳawşut	İki Hanın, ülkelerinin güvenliği için barışmaları. (DLT I)
ḳawşut	Barışık olan iki Hanın görüşmesi. (DLT II)
ḳawuḳ	Sidiklik. (DLT I) krş. ḳavuḳ
ḳawur-	Sıkmak, kavramak. (DLT II, KB)
	ḳawurġan — Bir nesneyi kavrayan, sıkan. (DLT II)
ḳawurmaç	Kavurma. (DLT II)
ḳawurtluḳ	Kalabalık, topluluk. (KT)
ḳawuş-	Erkeğin kadına yaklaşması, nikah kıyması. (DLT II)
ḳay (I)	Hangi. (DH)
Ḳay (II)	Türklerden bir bölük. (DLT III)
ḳay- (I)	Kayırmak, acımak. (DLT III)
ḳay- (II)	Kaymak, yaymak. (KB)
ḳaya	Kaya. (DLT III, KT)
ḳayaçuḳ	Güzel kokulu bir dağ otu. (DLT III)
ḳayaḳ	Kaymak. (DLT III)
ḳayan (I)	Kayalar. (KB)
ḳayan (II)	Nereye, ne tarafa. (DH)
Ḳayas	Tohsı ve Çiğil ülkelerinde birtakım şehir adları. (DLT III)
ḳayda	"Nerede, nasıl" anlamında bir soru sözüdür. (DLT III, DH, KT)
	ḳayda kim — Her nerede. (KT)
	ḳaydın — Nereden, nasıl. (DH, KT)
ḳayġıḳ	Kayık. (DLT III)
ḳayġu	Kaygı, endişe, üzüntü, tasa. (DH)
ḳayġur-	Kaygılanmak. (DLT III)
Ḳayıġ	Oğuzlardan bir oymak. (DLT III)

ḳayıġ yér	Yoldan sapa olan yer. (DLT III)
ḳayın-	Kaynamak, coşmak. (DLT III)
ḳayır	1. Kum, 2. Kaba topraklı yer. (DLT III)
ḳayırlıġ	Düz ve kaba topraklı yer. (DLT III)
ḳayış-	Karşılıklı olarak acımak, kayırmak. (DLT III)
ḳāyim	(A) Ayakta duran, gece uyumayıp ibadetle meşgul olan. (DH)
ḳayna- (I)	Karşı gelmek, reddetmek. (DLT III)
ḳayna- (II)	Kaynamak. (KB, DH, KT)
ḳaynar	Kaynamış, sıcak. (KT)
ḳaynaş-	Kaynaşmak. (DH)
ḳaynat-	Kaynatmak. (DLT II)
ḳayn-ata	Kayın baba. (DH)
ḳayra	Tekrar. (KB, KT)
ḳayrış-	Bir şeyi bükmede yarışmak. (DLT III)
ḳaysar	(A) Kayser. (KB)
ḳaysarı (I)	Bir kuş çeşidi. (KB)
ḳaysarı (II)	Kayserle ilgili. (KB)
ḳaysı	Hangisi. (DH)
ḳayt-	Geri dönmek, vazgeçmek. (DH)
ḳaytar-	Bir şeyi çevirmek, döndürmek, yön değiştirtmek. (DLT III , KT)
	ḳaytarġan Düşmanı kaçıran. (DLT II)
ḳaytış-	Birbiri ardınca gitmek. (DLT III)
ḳaytur-	Yardım etmek, kayırtmak. (DLT III)
ḳayu (I)	Hangi, hani, kim, nerede. (DLT III, KB, AH, DH, KT)
ḳayu (II)	Herhangi bir. (DH)
ḳayuḳlan-	Süt vb. şeylerin kaymaklanması. (DLT III)
ḳaz (I)	Kaz. (DLT III, KT)
ḳaz (II)	Her ağacın kabuğuna bu ad verilir. (DLT III)
Ḳaz	Afrasyabın kızının adı olup bu kişi ḳazvin şehrini kurmuştur. (DLT III)
Ḳaz suwı	Ilı deresine akan büyük bir çay. (DLT III)
ḳaz-	Kazma eylemi. (DLT II, KB)
ḳazġan yér	İçerisinde bataklıklar, çatlaklıklar bulunan yer. (DLT I)
ḳażā	(A) Kaza, hüküm. (KB, AH, DH, KT)

ḳazañḳu İp vb. şeylerin karışması. (DLT III)
kāze (F) Kulube, gölgelik. (DH)
ḳazġan- (I) Kazanmak, elde etmek. (DLT II, KB, AH, KT)
ḳazġan- (II) Yapmak, işlemek. (KT)
ḳazġanç Kazanç. (DLT III, KT)
ḳażı (A) Kadı. (KB)
ḳazı Kilodan dolayı insanın karnında oluşan girinti ve çıkıntılar. (DLT III)
ḳazı- Kazmak, eşmek. (DLT III, AH)
ḳazıl- Ark, ırmak vb. şeylerin kazılması. (DLT II, KB)
ḳazın- Bir şey kazar gibi görünmek. (DLT II)
ḳazış- Bir şey kazmada yarışmak, yardımlaşmak. (DLT II)
ḳazlın- Kazılmak . (DLT II)
ḳaznaḳ Hazine. (KB)
ḳazñuḳ Kazık. (DLT III)
ḳaztur- Kazdırmak. (DLT II)
ḳazuḳ Kazılmış olan şey, kazık. (DLT I, KT)
kebāb (A) Kebap. (DH)
kebi- Bir şeyin kuruması, ıslak olan nesnelerin kuruması. (DLT III)
kebit Dükkân. (KB)
keç Uzun zaman, geç. (KT) krş. **kéç**
kéç Erken olmayan, geç. (DLT III) krş. **keç**
kéç- Gecikmek. (DLT III)
keç- (I) Geçmek, geçip gitmek, zamanın geçmesi. (DLT II, AH, KT)
keç- (II) Önce, evvelden olmak. (KT)
keç- (III) Ölmek, "er keçti" denilirse o insanın öldüğü belirtilir. (DLT II, KB)
kéçe Gece, geceleyin. (DLT III , KT)
keçe (I) Keçe. (DLT III)
keçe (II) Karpuz ve hıyara benzer şeylerin taşındığı sele ve sepet gibi nesne. (DLT III)
kéçelik Gece. (KT)
keçi Keçi. (DLT III)
keçig Geçit. (KB)
keçigli (I) (yoldan) geçen, yolculuk eden. (KT)

keçigli (II) Âciz bırakan. (KT)

keçigli (III) En üstün, en erdemli. (KT)

keçigli (IV) Geçmiş. (KT)

keçigli (V) Öne geçen, önde bulunan. (KT)

keçik (I) Köprü. (DLT I)

keçik (II) İki adamın bir hayvana binmesi. (DLT I)

kéçil- Gecikmek. (DLT III)

keçimlig Geçici

keçiş (I) Irmağın, derenin geçidi. (DLT I)

keçiş (II) Geçme. (KB)

keçiş- Bir şeyi geçmede yarışmak, yardımlaşmak. (DLT II)

keçit- (I) Geciktirmek. (DLT II)

keçit- (II) Geçirtmek. (DLT II)

keçki Eski. (KT)

keçmiş Eski topluluk, halk. (KT)

keçrüş- Karşılıklı olarak işlenilen suçlardan feragat etmek. (DLT II)

keçset- Bir şeyi sudan geçirme umudunda, isteğinde bulunmak. (DLT II)

keçtür- Geçirtmek. (DLT II)

kéçür- Geciktirmek. (DLT III)

keçür- (I) Geçirmek, bağışlamak, affetmek. (DLT II, KB, AH, KT)

keçürgen 1. Affedici, yumuşak huylu: Allah, 2. Bağışlayan, yumuşak huylu., 3. Çok affedici: Allah, 4. Zor bir işi başaran, evirip çeviren kişi (DLT II , KT)

keçürmek Af, affetme. (KT)

keçür- (II) Geçirmek. (KT)

keçürt- Geçirmek. (DLT III)

keḍ (I) Abartma ve pekiştirme edatı, daha, çok daha. (DLT I, KB, AH, KT) krş. **key**

keḍ raḥīm Rahmet eden: Allah. (KT)

keḍ yanġan Daima Allah'a yönelen. (KT)

keḍ (II) Etkili, dokunaklı. (KT)

keḍ- 1. Giymek. (DLT III, KB, AH, KT) 2. (mücevher) takmak. (KT)

keḍgü Giyecek. (KB)

keḍgülük Giyecek. (KB)

keḍim Giyim, giyecek. (KB, AH)

kedin Bkz. “kidin” . (AH)

keḍir- Koyunu yüzüp pastırma yapmak. (DLT II)

kedkir- Atın huysuzluk ederek üstüne yük vurdurmaması. (DLT II)

keḍle- Çabalamak. (DLT III)

keḍrek Daha güçlü, daha çok. (KT)

keḍril- Bir şeyin kurutulması. (DLT II)

kedrim et Derisi yüzülmüş et. (DLT II)

keḍriş- Bir şeyi kurutma işinde yardımlaşma. (DLT II)

keḍrül- Elbise vb. şeylerin giyilmesi. (DLT II)

keḍrüş- İnsanların karşılıklı olarak birbirlerinin elbiselerini giymeleri. (DLT II)

keḍük Kepenek, yağmurluk. (DLT I, KB)

kedük Tüyden yapılmış bir takke olup tulganın altına giyilir. (DLT I)

kedüklük Genellikle yağmurluk yapmak için hazırlanan keçeye bu ad verilir. (DLT II)

keḍür- Giydirmek. (DLT II, KB)

keḍürse- Birisine elbise giydirmek istemek. (DLT III)

keḍüt Giysi, giyecek. (DLT I, KB)

kefâret (A) Kefâret, borç. (KB)

kefen (A) Kefen, ölünün gömülürken sarıldığı beyaz bez. (DH) krş. **kefin**

kefgek Peltek. (DLT II)

kefin (A. kefen) Kefen. (AH) krş. **kefen**

kefşeñ Harman temizlendikten sonra gelen kişiye verilen buğday, arpa gibi şeyler. (DLT III)

keg Kin, öç, hınç. (KB)

kegir- Genirmek. (DLT II)

kek (I) Kin, hınç. (DLT II)

kek (II) Sıkıntı, mihnet. (DLT II)

kekmek er Görmüş, geçirmiş, pişmiş insan. (DLT II)

keklik Keklik kuşu. (DLT II, KB)

kekteş- Kin duymak, hırslaşmak. (DLT II)

kekti atSırtı dar, yanları geniş at. (DLT I)

kekük Seksek kuşu. (DLT II)

kel- (I) 1. Gelmek. (DLT II, KB, AH, KT), 2. Hazır olmak, getirmek, olmak, bir halden başka bir hale geçmek, sınırı aşmak, geçmek. (KT)

kelāle (A) Varisi olmayan kişi, kimsesi olmayan. (KT)

kelām (A) Söz. (DH, KT)

Kelām-ı Haḳ (A) Hak'kın kelamı, Kur'an-ı Kerim. (DH)

keldür- (I) Gelmek. (KT)

keldür- (II) 1. Getirmek, vermek, getirip göstermek; yapmak, meydana getirmek. (KB, KT) krş. **ketür-**

keldür- (III) Yöneltmek. (KT)

keldürül- Gönderilmek. (KT)

keleçü Hikâye, efsane, ağızdan ağza dolaşan söz. (DLT I, KT)

kelep Türk yaylalarında biten bir çeşit ot olup davarı çabuk semirtir. (DLT I)

keleplen- Dağda kelep otu bitti. (DLT II)

keler Keler. (DLT I)

kelgel- Gitmek üzere olmak. (KB)

kelgin Büyük ırmak ve denizlerin kabarması. (DLT I)

kelgir- Gele yazmak, gelmek istemek. (DLT II)

kelgü Gelecek olan. (KT)

keligli Yakınında, hazırında olan. (KT)

keligse- Bir yere gelmek istemek. (DLT III)

keligse- Gelmek istemek. (DLT III)

kelime (A) Kelime, söz. (KT)

kelimsin- Beri gelir görünmek. (DLT II)

kelin Gelin. (DLT I, KB)

kelin- Gelecekte olmak. (KT)

keliş Geliş. (DLT I, KB)

keltür- Getirtmek. (DLT II, KB)

kem (I)(F) Az, eksik. (DH)

kem (II) (F) Hastalık. (DLT I, KB)

kemāl (A) Olgunluk. (KB, DH)

kemdi- Bıçakla kemik sıyırmak. (KB)

kemdük Sıyrılmış, eti yenmiş olan kemik. (DLT II)

kemek Çubuklu ve nakışlı bir kumaş olup Kıpçaklar bundan yağmurluk yaparlar. (DLT I)

kemi Gemi. (DLT III , KT) krş. **gemi**

kemīne (I) (F) Âciz, zavallı. (DH)

kemīne (II) (F) Noksan, eksik. (DH)

kemiş- (I) Bir şey atmak, çıkarmak, salmak, bırakmak. (DLT II, KB, AH, KT)

kemiş- (II) Koymak, yerleştirmek. (KT)

kemişigli Yere atan, bırakan. (KT)

kemiş- (III) Teklif etmek, ortaya atmak. (KT)

kemle- Atın hastalanması, kötülemesi. (DLT III)

kemlen- Hastalanmak. (DLT II)

kemlet- Yenilen bir şeyin insana yada hayvana sıkıntı vermesi. (DLT II)

kemrüş- Bir şeyi kemirmede yarışmak. (DLT II)

kemşil- Atılmak, atılarak verilmek. (KT)

kemür- Kemirmek. (DLT II)

ken Doğu ülkelerinde her şehre verilen ad; kend kelimesinin kısaltılmışıdır. (DLT I)

keñ (I) Bkz. "kiñ" . (AH)

kéñ (II) Geniş. (KT)

kenç Çocuk, genç. (DLT III, KT)

kenç liyü Hanların düğünlerinde veya bayramlarda otuz arşın yüksekliğinde minare gibi, yağma edilmek için yapılmış bir sofradır. (DLT III)

Kençek Türklerden bir bölük. (DLT II)

kençeklen- Kençek kılığına girmek. (DLT II)

kend (S) Şehir, memleket. (DLT I, KB, KT)

kendü (I) Doğrusu, gerçekte, hayır hayır!, zaten, bilakis, aksine. (KT)

kendü (II) Kendi, öz, zat, nefs. (DLT I, KB, AH, KT)

kendük Küp gibi, topraktan yapılan saklama kabı. (DLT II)

kene (F) Kene. (KT)

keñe- Danışmak. (DLT III)

keñes Az. (DLT III)

keñeş- Danışmak, istişare etmek. (DLT III , KT)

keñeşil- Danışılmak. (KT)

keñirsi- Tencerenin dibindeki şeyin yanıp etrafa koku yayılması. (DLT III)

kéñlik Bolluk, refah, rahatlık, nimet. (KT)

kenpe Bir ot adı. (DLT I)

kéñrü Geniş, rahat. (KT)

kéñü- Genişlemek. (KT)

kéñüt- Genişletmek, bollaştırmak, bol bol vermek. (DLT II , KT)

kenzi Sarı, kırmızı, yeşil gibi birtakım renkleri bulunan bir çeşit Çin kumaşı. (DLT I)

kep Kalıp, vücut, forma. (KB)

kepek (I) Kepek. (DLT I)

kepek (II) Başta bulunan kepek. (DLT I)

kepek yinçü Küçük inci. (DLT I)

kepeklik Kepek konulan yer. (DLT II)

kepeli Gece kuşu, yarasa. (DLT I)

kepezlik Pamukluk, pamuk biten yer. (DLT II)

kepit İçki içilen yer, meyhane. (DLT I)

kepit- Kurutmak. (DLT II)

ker (I) (F) Kuvvet, kudret. (DH)

ker ü fer (F) Kuvvet ve kudret. (DH)

ker (II) (F) Sağır. (DH)

ker- Germek, kapatmak, yaymak, döşemek. (DLT II, KB, AH, DH, KT)

kerāmet (A) Kerāmet, yücelik, ululuk, velilerin Allah'ın lütfu ile gösterdikleri fevkalade haller. (DH)

kerāmetlıġ (A.T.) Keramet sahibi. (DH, KT)

keregü Çadır, kışlık ev. (DLT I)

kerek (I) Gerek, gerekli. (KB, AH, KT)

kerek (II) "Yaraşır, evet" anlamında bir söz. (DLT I)

kerek- Gerekmek, gerekli olmak. (KB, KT)

kerekle- Bir şeyi aramak, araştırmak. (DLT III, KT)

kerekliğ Gerekli. (DLT II)

kerem (I) (A) İzbe, yer altında kazılmış olan izbe. (DLT I)

kerem (II) (A) Kerem, cömertlik, ihsan. (AH, DH)

kerges (F) Kerges, akbaba. (DH)

kergük Koyunun içinde kırkbağırsaklarda bulunan şirden gibi şey. (DLT II)

keril- Gerilmek, esnemek. (DLT II)

kerilgen Gerilen, esneyen. (DLT II)

kerīm (A) Kerem sahibi, kerîm. (KB, AH, KT)

kerim Duvarlara örtülen nakışlı çarşaf, halı gibi şeylerin adı. (DLT I)

keriş (I) 1. Üstüne çıkılabilen dağ tepesi, 2. Atın sırtı. (DLT I)

keriş (II) Savaşta dayanma. (DLT I)

keriş (IV) Kavga, çekiş. (DLT I, KB)

keriş- (I) İp vb. şeyleri germede yarışmak, yardımlaşmak. (DLT II)

keriş- (II) Çekişmek, yarışmak. (DLT II)

kerit- Köpeği havlatmak. (DLT II)

kerjü Tüfekle atılan yuvarlak taneler. (DLT III)

kerki Keser, dülger keseri. (DLT I)

kerpiç Kerpiç. (DLT I, KT)

kerşegü at Kürek kemiğinin altında yağırı bulunan at. (DLT II)

kert- Ağaç vb. şeyleri kertmek. (DLT III)

kertik Ekmek ve ekmeğe benzer şeylerin sayılarını bilek için ağaçta yapılan kertik. (DLT II)

kertil- Kertilmek, horlanmak, damgalanmak. (DLT II)

kertiş- Kertme işinde yardımlaşma. (DLT II)

kertü Bkz. “kirtü” . (AH)

kertük Ağaçta açılan kertik. (DLT II)

kertür- Sermek, germek. (DLT II)

kes (I) (F) Kimse. (DH)

kes (II) Kesek; abdest bozduktan sonra bununla temizlenir. (DLT I)

kes (III) Herhangi bir nesnenin parçası. (DLT I, KT)

kes- (I) 1. Kesmek. (DLT II, KB, AH, KT), 2. İlgi kesmek.(KT) 3. Hükmetmek, hüküm vermek. (KT)

kesmek Hüküm, hüküm verme. (KT)

kesgü Keski, kesecek nesne. (DLT I)

kes- (II) Sıvazlamak. (KT)

kese Kesin. (KB)

kesek Mal, eşya, meta. (KT)

kesek ķan Kan parçası, döllenmiş yumurta. (KT)

kesel	Tembellik, uyuşukluk. (DH)
kesgük	Köpeğin boynuna geçirilen halka, tasma. (DLT II)
kesil-	1. Bir nesnenin kesilmesi. (DLT II, KB, KT) 2. Ayrı durmak, ayrılmak, uzak durmak, göç etmek. (KT)
	kesilgen Kopan, kesilen. (DLT II)
	kesilmiş Farz, Allah'ın emri. (KT)
kesin-	Kesmek. (DLT II)
kesiş-	Ağaç vb. şeyler kesmede yarışmak, yardımlaşmak. (DLT II)
kesle-	Kesekle köpek vb. şeyleri kovmak. (DLT III)
keslin-	Kesilmek. (DLT II)
keslinçü	Sarı keler. (DLT III)
kesliş-	Kesilmek, ayrılmak. (DLT II)
kesme (I)	Enli ok temreni. (DLT I)
kesme (II)	Perçem. (DLT I, KB)
kesmelen-	Saça zülüf yapmak, zülüflenmek. (DLT III)
kestem	Geceleyin davetsiz gelen adamlara verilen içki ziyafeti. (DLT II)
kester	Saksı. (DLT I)
kestür-	Kestirmek. (DLT II)
kesük	Kesik. (KB)
kesürgü	Dağarcık. (DLT II)
keşān	(F) Çeken, çekenler. (DH)
Keşmir	Türk illerinden bir şehir adı. (DLT I)
ket-	Bkz. "ked-. (AH)
keten	Zahmet, sıkıntı. (DLT I)
kétiş-	İki kişinin, arkadaşın ayrılması. (DLT II)
ketmen	Yeri kazımak için kullanılan alet. (DLT I)
ketü	Çolak. (DLT III)
ketür-	Getirmek, almak. (AH, KT) krş. **keldür-**
key	Bkz. "ked" . (AH)
key-	Bk "keḍ-. (AH)
ket	Bkz. "ked" . (AH)
ket-	Giymek. (DLT II)
ketüt	Ekşi suratlı, yüzü buruşmuş yaşlı kimse. (DLT II)

kevn (A) Olma, var olma, varlık. (DH)

kevn ü mekān (A) Varlık âlemi, dünya. (DH)

Kevs̱er (A) Cennet'teki pınarlardan biri. (DH)

kew- (I) Bir şeyin gücü ve etkisini azaltmak. (KT)

kew- (II) Gevelemek, gevmek. (DLT II)

kewçi Hububat ölçeği olup bir kewçi yüz yirmi okkadır. (DLT I)

kewdelig Gövdeli, -in görüşünde olan. (KT)

keweg Burundaki kıkırdak. (DLT I)

kewel at Yürüyüşlü, küheylan at. (DLT I, KB)

kewgin aş Doyurmayan aş. (DLT I)

kewil- İnsanın kuvvetinin azalması, zayıflaması. (DLT II)

kewli Irmak ağzı. (DLT III)

kewrek neñ Kamış ve benzeri gevrek olan her nesne. (DLT II)

kewret- Gevşetmek. (DLT II)

kewrik Gürgen ağacı. (DLT II)

kewşe- (I) Gevşemek. (DLT III)

kewşe- (II) Hayvanların geviş getirmesi. (DLT III)

kewşekYumuşak, gevşek. (DLT II)

kewşem Güzel iyi pişmiş ekmek. (DLT III)

kewşen- Hayvanın geviş getirmesi. (DLT II)

kewşeş- Hayvanın geviş getirmesi. (DLT II)

kewşet- Gevşetmek. (DLT II)

kewtür- Gevşetmek, esnetmek. (DLT II)

key Çok, pek. (KT) krş. **keḍ**

keyd (A) Tuzak. (KT)

keyfiyet (A) Keyfiyet, nitelik, husus. (DH)

keyik (I) Yabani olan her çeşit hayvan. (DLT III , KT)

keyik (II) Ceylan, sığın, dağ keçisi gibi eti yenen hayvanlara verilen genel ad. (DLT III, KT)

keyim Bkz. "keḍim" . (AH)

Keyken Kayas'tan Ilı'ya akan iki derenin adı. (DLT III)

keylig Maymun. (DLT III)

keylig kişi Sarhoş yada yabani gibi iki tarafa bakarak yürüyen kişi. (DLT III)

keyük Kebe ve kepenek gibi şeyler. (DLT III)
Keyvān (F) Zühal yıldızı. (DH)
kez (I) Gez, ok gezi. (DLT I)
kez (I) Süt ve un gibi şeylerin tencere dibinde yapışıp kalan parçaları. (DLT I)
kez- Dolaşmak, gezmek. (DLT II, KB, KT)
kezger- Ok gezlemek. (DLT II)
kezig Sıra, nöbet, gezek. (KB)
kezigli Vesvese. (KT)
kezik (I) İnsanı titreten sıtma, gezek. (DLT I)
kezik (II) Nöbet, gezek. (DLT I)
kezik (III) Cesaret. (DLT I)
keziş- Bir yer gezmede yarışmak, yardımlaşmak. (DLT II)
kezit- Gezdirmek, dolaştırmak. (DLT II)
kezle- (I) Oku gezlemek, nişan almak. (DLT III, AH)
kezle- (II) Tencerenin pisliğinin gitmesi. (DLT III)
kezlen- Okun gezlenmesi. (DLT II)
kezleş- Ok kezlemede yarışma. (DLT II)
kezlet- Oku gezletmek. (DLT II)
kezlik Kadınların üst elbiselerine taktıkları küçük bıçak. (DLT II)
keẕẕāb (A) Çok yalan söyleyen, yalancı. (DH)
-ḳı Akrabalık bildiren, isimlerin sonuna gelerek “acıma, sevme” bildiren bir edattır. (DLT III)
ḳı Seslenme, çağırma edatıdır. (DLT III)
kıçı Hardal. (DLT III)
ḳıçıla- Güldürmek için insanı gıdıklamak. (DLT III)
ḳıçur- Kınamak, ayıplamak. (DLT III)
ḳıḍıġ Kıyı, kenar. (DLT I)
ḳıḍıġla- Bir şeye kenar dikmek. (DLT III)
ḳıḍıġlan- Bir nesnenin kenara çekilmesi, kıyılanması. (DLT II)
ḳıḍıġlıġ Kıyılı, kenarlı. (DLT II)
ḳıdış- Börk dikmede yardımlaşmak. (DLT II)
ḳıdıt- Herhangi bir giysiye kenar diktirmek. (DLT II)
Ḳıfçaḳ (I) Türklerden bir boy adı. (DLT I)

Ḳıfçaḳ (II) Kaşgar yakınında bir köy adı. (DLT I)

ḳıftu Makas. (DLT I)

ḳıftula- Makas ile bez vb. şeyleri kırpmak, kesmek. (DLT III)

ḳıġ toprağı kabartmak için kullanılan gübre. (DLT III)

ḳıġır- Bağırmak. (KT)

ḳıġlat- Hayvanı sıçırtmak, bir yeri gübreletmek. (DLT II)

ḳıḳır- Yüksek sesle seslenmek, çağırmak. (DLT II)

ḳıḳırış- Bağrışıp çağrışmak. (DLT II)

ḳıl Kıl. (DLT I, KB, DH)

ḳıl ḳuş Ördeğe benzer bir kuş olup ilkbaharda gelir. Beyler onu birbirlerine armağan ederler. Bu kuşa "kıl kuyruk" da denir. (DLT I)

ḳıl- (I) Kılmak, yapmak, etmek, meydana getirmek. (DH, KT)

ḳıldaçı Yapan. (KT)

ḳılġan Yapan. (KT)

ḳılġuçı Kılıcı, yapıcı. (DH)

ḳılġuluḳ Yapılmış, yerine getirilmiş. (KT)

ḳılıġlı Yapan. (KT)

ḳıl- (II) Yaratmak, var etmek. (KT)

ḳıl- (III) Bu fiil isimlerle birlikte kullanılarak anlam kazanır. "yapmak, etmek, eylemek" anlamlarına gelir. (DLT II, KB, AH, KT)

ḳıla'- (kıla + bilmek) Kılabilmek. (DH)

ḳılām (A) Kalemler. (KB)

ḳıldruḳ Buğday başaklarında bulunan kılçık. (DLT III)

ḳıldur- Yaptırmak. (KB, DH, KT)

ḳılıç Kılıç. (DLT I, KB, DH)

ḳılıçla- Bir şeyi kılıçlamak. (DLT III)

ḳılıçlan- Kılıç sahibi olmak. (DLT II)

ḳılıġ Huy, tavır. (AH)

ḳılıḳ (I) Gidiş, halkla geçiniş, huy. (DLT I, KB, AH)

ḳılıḳ (II) Yapma, eylem, iş. (KT)

ḳılın- (I) Yapılmak. (KT)

ḳılın- (II) Kılınmak, edinmek, yapmak. (AH)

ḳılın- (III) Yapmak, işlemek, etmek, eylemek. (DLT II, KB)

ḳılınç (I) Ahlak, huy, iş, davranış. (DLT III, KT)

ḳılınç (II)	Kadının naz etmesi. (DLT III)
ḳılınış-	Karşılıklı yapmak. (KT)
ḳılış	Edim, eylem. (KT)
ḳılış- (I)	Karşılıklı yapmak. (KT)
ḳılış- (II)	Bir işte yarışmak, yardımlaşmak. (DLT II)
ḳılış	Edim, eylem. (KT)
ḳılḳ	Huy, gidiş, tavır. (KB)
ḳıltur-	Bir şey yaptırmak, ettirmek. (DLT II)
ḳımız	Kımız, kısrak sütü tulumda bekletilerek ekşitilir, sonra içilir. (DLT I, KB)
	ḳımız almıla Ekşi elma. (DLT I)
ḳımızlan-	Kımız sahibi olmak. (DLT II)
ḳın (I)	Bıçak ve kılıç gibi şeylerin kabı. (DLT I, DLT III, KB)
ḳın (II)	Azap, işkence, eziyet. (KT)
ḳın (III)	Verilen hüküm, ceza sözü. (KT)
ḳına- (I)	İşkence etmek, cezalandırmak. (DLT III, KB, AH, KT)
	ḳınaġlı Azap edici. (KT)
ḳına- (II)	Bıçak vb. şeylere kap, kın yapmak. (DLT III)
ḳınal-	İşkence edilmek. (KT)
ḳınan-	Azap edilmek. (KT)
ḳınat-	Eziyet etmek. (KT)
ḳınat-	İşkence yaptırmak, cezalandırmak. (DLT II)
ḳıñır	Şaşı. (DLT III)
ḳınış-	İstekle işe koyulma. (DLT II)
kınla-	Bıçak vb. şeylere kın yapmak. (DLT III)
ḳınlıġ	Azap veren, azabı olan. (KT)
ḳıñraḳ	Et ve hamur kesilen satıra benzer büyük bıçak. (DLT III)
ḳıp ḳızıl	Kıpkızıl. (KB)
	ḳır yaġı Gizli düşman. (DLT I)
ḳır (I)	Kır, sahra. (KB)
ḳır (II)	Kır rengi. (DLT I)
ḳır (III)	Basık dağ. (DLT I)
ḳır (IV)	Su bendi, germeç. (DLT I)
ḳır-	Kazmak. (DLT II)

ḳır-	Kırmak, parçalamak, yenmek. (DH)
ḳıraġ	Kenar, kıyı. (KT)
ḳıraġu	Kırağı. (DLT I)
ḳırān	(A) Çok talihli ve güçlü demek olup genellikle hükümdârlar için kullanılır. (KB)
ḳırbas er	Saçı dökülmüş ve tekrar bitmeyen kimse. (DLT I)
ḳırça-	Hedefi sıyırmak, hedefin yanından geçmek. (DLT III)
ḳırçal-	Sıyrılmak, kırçılmak. (DLT II)
ḳırçat-	Bir şeyi yaralamak, kanatmak, kesmek. (DLT II)
ḳırġaġ (I)	Elbisenin yanı, kenarı. (DLT II)
ḳırġaġ (II)	Beyin yanında olanlara kızması, kakıması, öfkelenmesi. (DLT II)
ḳırġaş-	İnsanların birbirinden yüz çevirmesi. (DLT II)
ḳırġat-	Koğu vermek. (DLT II)
ḳırġıl	Kırçıl. (KB)
	ḳırġıl er Kırçıl adam. (DLT II)
kırıl- (I)	Karın kürünmesi. (DLT II)
kırıl- (II)	Kişinin malının mülkünün alınarak yoksullaştırılması. (DLT II)
ḳırıl- (III)	Nesnenin kabuğunu soymak. (DLT II)
ḳırın-	Bir şeyin kabuğunu kırar, soyar görünmek. (DLT II)
ḳırındı	Her bir şeyin kırıntısı. (DLT I)
kırış-	Toprak vb. şeyleri sıyırmada yarışmak, yardımlaşmak. (DLT II)
ḳırḳ	Kırk sayısı. (DLT I, KB, DH, KT)
ḳırḳ-	1. Koyun vb. şeylerin yününü kesmek.(DLT III) 2. Kırkmak, kesmek, koparmak. (DLT III, DH)
kırḳıl-	Koyunun yününün kırkılması. (DLT II)
ḳırḳış-	Yün kırkmada yardımlaşmak. (DLT II)
Ḳırḳız	Türklerden bir boy. (DLT I)
ḳırḳlum	Orancıların kullandıkları bir ölçek. (DLT III)
ḳırḳuy	Atmaca kuşu. (DLT III)
ḳırla-	karpuz vb. şeyler dikmek için toprakta çukur açmak, toprağı kazmak. (DLT III)
ḳırlan-	Yerin kıraçlaşması. (DLT II)
ḳırlat-	Bir şeye kıyı, kenar yaptırmak. (DLT II)

ḳırma	Herhangi mahrut bir şey. (DLT I)
ḳırmaçı	Deri. (KB)
ḳırnaḳ	Cariye. (DLT I)
ḳırt	Kısa, küt. (DLT I)
ḳırtış	Deri, yüz, ten. (KB)
ḳırtış	Gerek insanın gerek başka şeylerin yüz rengi. (DLT I)
ḳırtışla-	Sağrı derisini kazmak. (DLT III)
ḳırtışlan-	Kızın güzelliğinin artması. (DLT II)
ḳırtla- (I)	Yarayı iyileştirmek. (DLT III)
ḳırtla- (I)	Kişinin huyunu kötü saymak. (DLT III)
ḳırtur-	Bir şeyi kazıtmak. (DLT II)
ḳıruḳ	Kırık, yıkılmış, yıkıcı. (KB)
	ḳıruḳ er Çolak adam. (DLT I)
ḳıs- (I)	Kısaltmak, kısmak, sıkı tutmak. (KB, DH, KT)
ḳıs- (II)	Kıstırmak. (DLT II, KB)
ḳıs- (III)	Herhangi bir şey görenek olduğu için kısaltılırsa bu eylem kullanılır; kısaltmak. (DLT II)
ḳısġa	Kısa. (KB) krş. **ḳısḳa**
ḳısġaç	Kıskaç, kelpeten. (DLT I)
ḳısġan-	Kıskanmak. (DLT II)
ḳısıġ	Kısı, hapis. (DLT I)
ḳısıl-	Herhangi bir şeyin iki şey arasına sıkışması. (DLT II, KB)
ḳısın-	Cimrilik etmek, kısmak. (DLT II)
ḳısır	Kısır, doğurmayan kadın veya hayvan. (DLT I, KT)
ḳısırḳan-	Malı kıskanmak, kısmırlık etmek. (DLT II)
ḳısḳa	Kısa. (KT) krş. **ḳısġa**
ḳıslın-	Kısılmak, sıkışmak. (DLT II)
ḳısmaḳ (I)	Özenginin iki yanında bulunan kayışa verilen ad. (DLT I)
ḳısmaḳ (II)	İlmik, kenet. (DLT I)
ḳısmet	(A) Kısmet, pay, hisse. (KT). (KB)
ḳısraḳ	Kısrak. (DLT I)
ḳısraḳlan-	Kısrak sahibi olmak. (DLT II)
ḳısruş-	Kısmak, kısaltmak. (DLT II)

ḳıṣṣā (A) Hikâye, kıssa. (KB, DH, KT)

ḳıstaş- Titremek, sızlamak. (DLT II)

ḳıstur- Kıstırmak. (DLT II)

ḳısur- Kısaltmak. (DLT II, KB)

ḳış Kış mevsimi. (DLT I, KB, DH)

ḳış- 1. Kaymak, meyletmek, çekilmek. (DLT III , KT) 2. Yoldan çıkmak, sapıtmak, azmak, itaat etmemek. (KT)

ḳışmaḳ Sapıklık, dalalet. (KT)

ḳışla- Bir yerde kışı geçirmek. (DLT III)

ḳışlaġ Kışla. (DLT I)

ḳışlaġlan- Bir yeri kışlık edinmek, kışın orada kalmak. (DLT II)

ḳışlat- (I) Birisini evde kışlatmak. (DLT II)

ḳışlat- (II) İnsanın üzerine bir şey alıp, saklaması. (DLT II)

ḳışlıḳ Kış evi, kış için hazırlanan her şey. (DLT I)

ḳıştur- (I) Azdırmak. (KT)

ḳıştur- (II) Değiştirmek. (KT)

ḳışur- Yoldan çıkarmak, azdırmak. (KT)

  ḳışurmaḳ Azdırma, yoldan çıkarma. (KT)

ḳıtlıḳ Başta bulunan kepek, konak. (DLT I)

ḳıvan- Kıvanmak, güvenmek. (DH)

ḳıvçaḳ Kof, boş, şanssız, yabani. (KB)

ḳıvı Boş, süreksiz, kısa. (KB)

ḳıvılıḳ Süreksizlik. (KB)

ḳıw Baht, devlet. (DLT I, KB)

ḳıwal burun Çekme, düzgün burun. (DLT I)

ḳıwan- Kendini beğenmek. (KT)

ḳıwçaḳlan- Kıpçak kılığına girmek. (DLT II)

ḳıy- 1. Bir nesneyi kıymak, 2. Verilen sözden dönmek, 3. Süzmek. (DLT III)

ḳıya Geriye dönerek. (KT)

  ḳıya baḳ- Geriye dönerek bakmak. (KT)

-ḳıya Küçültme eki, –cağız, -ceğiz gibi. (DLT III)

ḳıyām (A) Kalkış, ayağa kalkma. (KB)

ḳıyāmet (A) Kıyamet. (KB, DH, KT)

ḳıyās (A) Kıyas. (KB)

ḳıyıḳ (I) Sözde durmamak. (DLT III, KT)

ḳıyıḳ (II) Ucu sivri olan her şey. (DLT III)

ḳıyıl- (I) Bir şeyin geçmesi, inmesi. (DLT III)

ḳıyıl- (II) Verilen sözden cayılması. (DLT III, KT)

ḳıyıl- (III) Ağaç vb. şeylerin yarılması, kıyılması. (DLT III, KT)

ḳıyım Düşmanın gelmesi yüzünden ildekilerin korku ve dehşete düşmesi. (DLT III)

ḳıyın Ceza, işkence. (KB)

ḳıyış- Ağaç vb. şeyler kıymada yardımlaşmak. (DLT III)

ḳıyma ügre Bir çeşit erişte. (DLT III)

ḳıymaç börk Tiftikten yapılan beyaz başlık olup Çiğiler giyer. (DLT III)

ḳıymet (A) Kıymet, değer. (KB)

ḳıytur- Kıydırmak, doğratmak. (DLT III)

ḳız (I) Nâdir. (AH)

ḳız kişi Pinti kişi. (DLT I)

ḳız (II) Pahalı. (DLT I, KB)

ḳız (III) 1. Kız, kız çocuğu. (DLT I, KB, DH, KT) 2. Bâkire kız.(DLT I) 3. Cariye. (DLT I)

ḳız ḳadaş Kız kardeş. (KT)

ḳız ḳarındaş Kız kardeş. (KT)

ḳıza- Kızın kızlığını bozmak. (DLT III)

ḳızar- Kızarmak. (DLT II, KB)

ḳızart- Kızartmak. (DLT III, KT)

ḳızġa- Kızmak, öfkelenmek, birisini huzurdan kovmak. (DLT III)

ḳızġul at Donu boz ile kır arasında olan at. (DLT II)

ḳızġur- Bir hatanın cezasını çekmek. (DLT II)

ḳızġut Ceza, işkence. (DLT I)

ḳızġutluġ Azapla cezalandıran, cezasını veren. (KT)

ḳızġutlan- İnsanın yaptığı işten pişmanlık duyması. (DLT II)

ḳızıl Kızıl renk. (DLT I, KB, AH, DH)

ḳızıl çüvüt Kızıl boya, sülegen, zincifre. (DLT III)

Ḳızıl Kaşgar'da bir dere adı. (DLT I)

Ḳızıl öz Kaşgar dağlarında bir kışlak. (DLT I)

ḳızıl-	Günahtan dolayı acı duymak, ceza çekmek. (DLT II)	
ḳızḳuş	İnsanın üzerine düşecekmiş gibi alçaktan uçan kuş. (DLT I)	
ḳızlaḳ	Kırmızıya benzer. (DLT I)	
ḳızlamuḳ	Kızamık. (DLT II)	
ḳızlan-	Bir şeyi pahalı bulmak. (DLT II)	
ḳızlıḳ	Kıtlık, nâdirlik. (KB)	
ḳızlan-	Kız evlat edinmek. (DLT II)	
ḳızu-	Bir şeyin pahalanması, fiyatının yükselmesi. (DLT III)	
ki	(F) “ki”Bağlama edatı. (DH)	
ki-	Bkz. “keḍ-. (AH)	
kibe	Az zaman, kısa zaman. (DLT III)	
kibr	(A) Kibir. (AH, DH)	
kiç	Geç, uzun. (KB)	
kiç- (I)	Gecikmek. (AH)	
kiç- (II)	Geçmek, vazgeçmek, ayrılmak, bırakmak. (DH)	
kiçe	Gece. (KB, AH, DH)	krş. **kéçe**
kiçi-	Kaşınmak, gicişmek. (DLT III)	
kiçig	Küçük, genç. (KB, AH, KT)	krş. **kiçik**
kiçiglik (I)	Küçüklük (bebeklik, KT)	
kiçiglik (II)	Küçüklük, gençlik. (KB)	
kiçik	Küçük. (DLT I)	krş. **kiçig**
kiçikle-	Bir kimseyi küçük saymak. (DLT III)	
kiçin-	Kadının kötü yola düşmesi. (DLT II)	
kiçit-	Kaşıtmak. (DLT II)	
kiçür- (I)	Geçirmek. (AH, DH)	
kiçür- (II)	Bağışlamak, affetmek. (DH)	
kidib	Bkz. “kitib” . (AH)	
kidim	Bkz. “keḍim” . (AH)	
kiḍin (I)	Arka, sonra, yakında. (KB, AH, KT)	krş. **kiyin**
kiḍin (II)	Ökçe, topuk. (KT)	
kiḍinki	Ahiret. (KT)	
kiḍit-	Ertelemek, sonraya bırakmak. (KT)	
kiḍiz	Keçe. (DLT I, KB)	

kiḍizlik	Keçe yapmak için kullanılan yüne bu ad verilir. (DLT II)	
kifāyet	(A) Kâfi gelme, yeterli olma. (DH)	
kifāyetlıġ	(A.T.) Yeterli. (DH)	
kigrül-	Konulmak, sokulmak. (KT)	
kigür-	Koymak, sokmak, dahil etmek, girmek. (KB, KT)	krş. **kivür-**
kik-	Keskin bir şeyi bilemek. (DLT II)	
kikçür-	İki şeyi birbirine sürttürmek, kışkırtmak. (DLT II)	
kikrül-	Girdirmek, sokmak. (DLT II)	
kiltür-	Bkz. "ketür-. (AH)	
kikne-	Fitne uyandırmak. (KB)	
kil-	Gelmek. (AH, DH)	
kile'l-	(kile + almak) Gelebilmek. (DH)	
kīl ü ḳāl	(A) Dedi kodu, boş, beyhûde. (DH)	
kim (I)	"ki" bağlama edatı. (DH, KT)	krş. **kin**
kim (II)	Kim, kimse. (KB, AH, DH, KT)	
	kim+kim Her kim, kim ki. (KT)	
	kimerse Kimse, kişi. (KT)	
kim (III)	Soru edatı. (DLT I)	
kime	Gemi. (KB)	krş. **kemi, kimi**
kimi	Gemi. (DLT III)	krş. **kemi**
kimişke	Kaşgar'da çıkan nakışlı bir keçe. (DLT II)	
kimsen	Başlıkları ve kavukları süslemek için kullanılan altın kırıntıları. (DLT I)	
kimyā'	(A) Kimya. (KB)	
kin (I)	"ki" bağlama edatı. (DH)	krş. **kim**
kin (II)	Arka, geri, sonra. (KB)	
kin (III)	Güzel koku, misk. (KB)	
kin (IV)	Nefret, öfke. (AH)	
kindü	Kendi. (AH)	krş. **kendü**
kiñ	Geniş, bol. (DLT III, KB, AH)	krş. **keñ**
kiñe-	Danışmak, görüşmek. (KB)	
kiñe	Geniş. (KB)	
kiñeş	Danışma, görüşme, düşünme. (KB)	
kiñeş-	Karşılıklı danışmak. (KB)	

kiñeşçi Danışman, müşâvir. (KB)

kiñit- (I) Bir şeyi genişletmek. (DLT III)

kinit- (II) Gecikmek. (KB)

kinizgek Tazeliği gitmiş, keçeleşmiş kavun. (DLT II)

kiñrü Geniş. (AH)

kiñrün- Zenginlemek, refah içinde yaşamak. (DLT III)

kiñü- Bir şeyin genişlemesi. (DLT III, KB, DH)

kiñür- Bir şeyi genişletmek. (DLT III, KT)

kiñüt- Genişletmek, bollaştırmak. (KB)

Kiñüt Uygur sınırında bir şehir adı. (DLT III)

kip (I) Kalıp, bir şeyin kalıbı. (DLT III)

kip (II) Benzer. (DLT III)

kir Kir. (KB, AH, KT)

kir- (I) Germek. (AH)

kir- (II) 1. Girmek.(DLT II, KB, AH, DH, KT) 2. Söze girmek, lafa başlamak.(KT)

- **kirgen** Giren
- **kirgü yer** Girecek yer. (KT)
- **kirigli** Giren, girecek olan. (KT)

kirbās Bez. (AH)

kirdeş Sizinle aynı avluda beraber oturan kimse. (DLT I)

Kirdigār (F) Mutlak şekilde faal olan: Allah. (DH)

kirek Gerek. (AH, DH) krş. **kerek**

kirgen Giren. (KT)

kirgüz- Girdirmek, sokmak. (DH)

kirigse- Eve girmek istemek. (DLT III)

kirik- Kirlenmek. (DLT II)

kiril- Bir yere girilmek. (DLT II)

kirin- Suya girip yıkanmak. (DLT II)

kiriş Bir adamın akarlarından olan geliri. (DLT I, KB)

kiriş- Bir şeye girişmede yarışmak, yardımlaşmak. (DLT II)

kirit Anahtar. (DLT I, KT)

kiritle- Kilitlemek. (DLT III)

kiritlig Kilit. (DLT II)

kirkin	Buğranın, devenin kızgın anı. (DLT I)
kirlen-	Kirlenmek. (DLT II)
kirpi	Kirpi. (DLT I)
kirpik	Kirpik. (DLT II)
kirpilen-	Kirpi gibi büzülmek, surat asmak. (DLT III)
kirpüklen-	Gözde kötü kıl bitmesi. (DLT II)
kirşen	Üstübeç. (DLT I)
kirşenlen-	Kadının yüzüne düzgün sürmesi. (DLT II)
kirtgün-	1. İnanmak, iman etmek, 2. İkrar etmek. (DLT III). (KT)
	kirtgüngen İman eden. (KT)
	kirtgünmek İman. (KT)
	kirtgünmiş İnanmış, iman etmiş. (KT)
	kirtgünügli Mümin, iman etmiş. (KT)
kirtü	1. Gerçeklik, doğruluk. (DLT I, KB, AH) 2. Yemin, ant. (DLT I)
kirtüç kişi	Kimseyi çekemeyen huysuz, kıskanç kişi. (DLT I, KB)
kirtüle-	Bir şeyi tasdiklemek. (DLT III)
kirtür-	Girdirmek. (DLT II)
kirü	Arka, sırt, ard. (KT)
kis (I)	Bkz. “keḍ” . (AH)
kis (II)	Karı, eş. (DLT I)
kis-	Kesmek. (DH) krş. **kes-**
kise	Keçe. (AH)
kisi	Kadın, karı. (KB)
ḳismet	(A. ḳısmet) Kısmet, nasip. (AH) krş. **ḳısmet**
kisrā	(A) Eski İran hükümdârlarına verilen ad. (KB)
kiş (I)	Samur, samur kürk. (DLT III, KT)
kiş (II)	Sadak. (DLT III)
kişe-	Kösteklemek, bağlamak. (DLT III, KT)
kişel-	Kösteklenmek, bağlanmak. (KB)
kişen	Köstek. (KB)
kişi (I)	İnsan, kişi. (DLT III, KB, AH, DH, KT)
kişi (II)	Kadın, zevce. (DLT III)
kişilik	İnsanlık. (KB, AH)
kişirgek	Evinde misafir görmeye tahammül edemeyen kişi. (DLT II)

kişne-	At, katır gibi hayvanların kişnemesi. (DLT III)	
kit- (I)	Bkz. “ked-. (AH)	
kit- (II)	Yok olup gitmek, zeval bulmak. (KT)	
kit- (III)	Gitmek, çekilmek. (DLT II, KB, AH)	
kit	Bkz. “keḍ” . (AH)	
kitāb	(A) Kitap. (KB, AH, DH, KT)	
kitābet	(A) Kâtiplik, yazı yazma, yazı kaleme alma. (DH)	
kitābetlıġ	(A.T.) Yazan, kaleme alan. (DH)	
kiter-	Herhangi bir şeyin yerinden kaldırılması, giderilmesi. (DLT III, KB, AH, KT)	
	kiterü ḳal- Erteleyebilmek. (KT)	
kitib	(A.kitāb) Kitap. (AH)	krş. **kitāb**
kitmen	Büyük kazma, çapa. (DH)	
kitür-	Bkz. “ketür-. (AH, DH)	
kivür-	Sokmak, dahil etmek. (KT)	krş. **kigür-**
kiwiz	Halı, kilim gibi şeyler. (DLT I)	
kiy- (I)	Bkz. “keḍ-. (AH)	
kiy- (II)	Giymek. (DH)	
kiyāset	(A) Uyanıklık. (AH)	
-kiye	Küçültme eki, –cağız,-ceğiz gibi. (DLT III)	
kiyim kiyim	Uyuşukluk, çalışmama durumu. (DLT III)	
kiyin	Sonra. (DH)	krş. **kiḍin**
kiz (I)	(F) Keçe. (DH)	
kiz (II)	Misk kutusu, taht, kürsü, sandık, heybe gibi şeyler. (DLT I)	
kiz-	Gezmek, dolaşmak. (DH)	
kize-	Gizlemek. (DH)	
kizle-	Gizlemek, saklamak. (DLT III, KB, AH, KT)	
kizlen-	Gizlenmek. (DLT II)	
kizlençü	Gizli. (DLT III)	
kizleş-	Karşılıklı olarak mal gizlemek. (DLT II)	
kizlet-	Saklatmak, gizletmek. (DLT II)	
ḳoca	İhtiyar. (AH)	
ḳoç	Koç. (DLT I)	

ḳoç-	Kucaklamak. (DLT II)
ḳoçñar	Koç. (DLT III)
ḳoçtur-	Kucaklaştırmak. (DLT II)
Koçu	Uygur şehri. (DLT III)
ḳoçuş	Kucaklama, koçuşma. (DLT I)
ḳoçuş-	Kucaklaşmak. (DLT II)
ḳoḍ- (I)	Koymak, bırakmak. (DLT III, KB, AH) . (KT)
ḳoḍ- (II)	İndirmek. (KT)
ḳoḍ- (III)	Doğurmak. (KT)
ḳoḍ- (IV)	İhmal etmek, bırakmak. (KT)
ḳoḍuġlı	Bırakan, terkeden. (KT)
ḳoḍġuçı	Bırakan, terkeden. (KB)
ḳoḍ- (V)	Mühlet vermek. (KT)
ḳoḍ- (VI)	Selam söylemek. (KT)
ḳoḍı	Aşağı, aşağı doğru. (KB, AH, KT)
ḳoḍı ıḍ-	İndirmek, göndermek. (KT)
ḳoḍul-	Terk olunmak, yalnız bırakılmak. (KT)
ḳoḍḳı	Alçak gönüllülük. (KB)
ḳoḍḳılıḳ	Alçak gönüllülük. (AH)
ḳoḍun-	Bırakmak. (KB)
ḳoduş-	Karşılıklı güvenmek. (DLT II)
ḳoġ	Çöpe yada yemeğe düşen pislik, çöp. (DLT III)
koġşa-	Sert bir nesnenin yumuşaması. (DLT III)
ḳoġşaḳ	Gevşek, çürük. (DLT I)
ḳoġşaş-	Sıcaktan gevşemek. (DLT II)
ḳoġşat-	Herhangi sert bir şeyin kuvvetinin eksilmesi. (DLT II)
ḳoġurmaç	Kavrulmuş buğday. (DLT II)
ḳoġuş (I)	Ok yapmak için kesilen ağaç. (DLT I)
ḳoġuş (II)	Sepili, sepisiz deri. (DLT I)
ḳoġuş (III)	Değirmen oluğu, oluk. (DLT I)
ḳoġuşlan-	Suyun fışkırması. (DLT II)
ḳoḳ- (I)	1. Kokmak, 2. Yemin, ant. (DLT II, DLT III)
ḳoḳ- (II)	Su vb. şeylerin durgunlaşması, sakinleşmesi. (DLT III)

ḳoḳıt-	Yemek vb. şeylerin kokutulması; kandil söndürüldüğünde ortaya çıkan kötü koku için de böyle söylenir. (DLT II)
ḳoḳrat-	Suyu veya başka bir sıvıyı eksiltmek. (DLT II)
ḳoḳuz	Boş, boşluk, eksiklik. (KB)
ḳol (I)	Kol, el. (DLT III, KB, AH, DH, KT)
ḳol (II)	Taraf, yön. (KT)
ḳol (III)	Dağın tepesinden aşağı doğru inen ve derenin ortasından yüksekçe olan yer, vadi. (DLT III, KB, AH, KT)
ḳol (IV)	Kılıcın yada bıçağın üzerinde bulunan yol biçimindeki oyma. (DLT III)
ḳol- (I)	Bir şey istemek. (DLT II, KB, AH, DH, KT)
ḳol- (II)	Tevbe etmek, özür dilemek. (DH)
ḳolan	Kolan, bağırdak. (DLT I)
	ḳolan eti Atın kolan geçen yeri. (DLT I)
ḳolan	Yaban eşeği. (DLT I)
ḳolla-	Kollamak, gözetmek, yardımcı olmak. (DH)
ḳoldaş (I)	Arkadaş. (KB, KT)
ḳoldaş (II)	Koldaş, sadece büyüklerin uşakları için kullanılır. (DLT I)
ḳoldaşlan-	Arkadaş olmak. (DLT II)
ḳolġır-	Bir şey isteyeyazmak. (DLT II)
ḳoltıḳ	Koltuk, kol altı. (DLT I, KT)
ḳoltuḳla-	Koltuğa vurmak, bir şeyi koltuğun altına almak. (DLT III)
ḳoltur-	Bir şey istetmek. (DLT II)
ḳoltġu	İstek, muhtaçlık. (KB)
ḳoltġuçı	Muhtaç. (KB)
ḳolun-	Bir şey istemek. (DLT II)
ḳoluş-	Karşılıklı kız istemek. (DLT II)
ḳom	Deve havudu. (DLT III)
ḳomı-	Bir şeye özlem duymak, hasret kalmak. (DLT III)
ḳomıt-	Coşturmak, heyecana getirmek. (DLT II)
	ḳomıtġan Özleten, hasret çektiren şeylere bu ad verilir. (DLT II)
ḳomşuy	Kanla dolmuş kene, gene. (DLT III)
Ḳomuḳ (I)	Bir vakit Kaşgarlı Mahmut'un yanında bulunduğu beyin adı. (DLT I)
ḳomuḳ (II)	At gübresi. (DLT I)

ḳon Koyun, bağır. (DLT III, KT)

ḳon- Konmak, yerleşmek. (DLT III, KB, AH, DH)

ḳonaḳ Çavdar. (DLT I)

ḳonat Birbirlerine yanaşan insan kümesi. (DLT I)

ḳonat- Yerleştirmek, oturtmak. (DLT II)

ḳondur- Bir şey üzerine başka bir nesne koymak, kondurmak. (DLT II)

koñra- (I) Çocuğun sesinin kalınlaşması. (DLT III)

ḳoñra- (II) Koyunun kestane rengi alması. (DLT III)

ḳoñraġu (I) Çan, tongurak. (DLT III)

ḳoñraġu (II) Kulağın altında bulunan kemik çıkıntısı. (DLT III)

ḳoñrul- Kökünden koparılmak, sökülmek. (KT)

ḳoñşı Komşu. (KT)

ḳonuḳ Misafir, konuk. (DLT I, KB, KT)

ḳonuḳla- Birisini konuk etmek. (DLT III)

konuḳlaş- Konuk olmak, misafir olmak. (DLT II)

ḳonuḳluḳ Genellikle konuk için hazırlanan evlere bu ad verilir; şölen evi, onukluk. (DLT II, KB)

ḳonum Konak, yurt. (KB)

ḳoñur Kestane renkli koyun. (DLT III)

ḳoñur ün Boğuk ses. (DLT III)

ḳoñur- Bir şeyi sökmek, kökünden, temelinden koparmak. (DLT III , KT)

ḳonut Konut. (KB)

ḳoñuz Osurgan böceği, böcek. (DLT III, KT)

ḳop 1. Abartma ve pekiştirme edatı. (DLT I), 2. Sevinme, ferahlık. (DLT III)

ḳop- 1.Hareket etmek, çıkmak, kalkmak, zuhur etmek.(DLT II, DLT III, KB, AH, DH, KT) 2. Ayağa kalkmak.(DH, KT) 3. Sevinmek, hop etmek. (DLT II, DLT III) 4. Haşrolmak.(KT)

ḳopmaḳ Haşr, ahiret. (KT)

ḳopar- (I) İnşa etmek. (KT)

ḳopar- (II) Hile, düzen kurarak geceyi geçirmek. (KT)

ḳopar- (III) Kaldırmak, haşretmek. (KT)

ḳopar- (IV) Göndermek, hazırlamak, bir araya getirmek. (KT)

ḳoparıl- Diriltilmek, haşredilmek. (KT)

ḳopġur- Haşretmek, diriltip kaldırmak. (KT) krş. **ḳopur-**

ḳopruş- Herhangi bir şeyi yerinden kaldırmada yardımlaşma. (DLT II)

ḳopsa- Bir tarafa doğru gitmek, hareket etmek istemek. (DLT III)

ḳopur- 1. Yerinden kaldırmak, oynatmak, 2. Diriltmek. (DLT II, KB, KT)

ḳopurġan Koparan, söken. (DLT II)

ḳopurt- Kaldırmak. (DLT III)

kopuş- Ayağa kalkmada yarışmak. (DLT II)

ḳor (I) Yoğurt mayası. (DLT III)

ḳor (II) Ziyan, zarar. (DLT III, KB, KT)

ḳor yas Sıkıntı, bela, zarar. (KT)

ḳora Zarar. (KB)

ḳora- Azalmak, zarar etmek. (KB)

ḳorat- Zarar ettirmek. (KB)

ḳorday Kuğu cinsinden bir kuş. (DLT III, KT)

ḳorı- Bir şeyi korumak. (DLT III)

ḳorıġ Beylerin veya başkalarının korusu; korunan ve gözetilen her şeye bu ad verilir. (DLT I)

ḳorınçu Korunacak, sığınacak yer. (KT)

ḳorış- Bir şeyi korumakta yarışmak, yardımlaşmak. (DLT II)

ḳorḳ- 1. Korkmak, endişe etmek, ürpermek, sakınmak, çekinmek. (DLT III, KB, DH, KT) 2. Tanrı'dan korkup O'na güvenmek. (KT)

ḳorḳuġlı Korkan. (KT)

ḳorḳmaḳ Korkma, korku. (KT)

ḳorḳınçu Korku, korkulacak yer. (KT) krş. **ḳorḳu/ınç**

ḳorḳıt- Korkutmak. (DLT II, KB)

ḳorḳıtıl- Korkutulmak, uyarılmak. (KT)

ḳorḳluḳ Korkak. (DLT III)

ḳorḳlıḳ Korkak. (KB)

ḳorḳu Korku. (KB)

ḳorḳul- Korkulmak. (DLT II)

ḳorḳun- Korku duymak. (DLT II)

ḳorḳunç Korkunç, korku. (DLT III, KB, DH, KT)

ḳorḳunçluġ Korkulan, bilinmeyen. (KT)

ḳorḳunçsuz Güvenli. (KT)

ḳorḳuş- Karşılıklı korkmak. (DLT II)

ḳorḳu/ıt- Çok korkutmak, dehşete düşürmek. (KT)

ḳorḳuttaçı Uyarıcı. (KT)

ḳoru Dikenli tel, demir diken. (DLT III)

ḳoru- Korumak. (KB)

ḳoruġ Korunma. (KB)

ḳoruġçı Korucu, koruyucu kimse. (DLT III)

ḳorum Kaya, yığılmış mal. (DLT I, KB)

ḳorun- Esirgenmek. (DLT II)

ḳosıḳ Fındık, badem. Bununla kadınlara ad verilir. (DLT I, DLT II)

ḳoş Herhangi bir şeyin çifti, eşi. (DLT III)

ḳoş biçek Makas. (DLT III)

ḳoş at Hakanın yanında giden yedek at. (DLT III)

ḳoş- (I) Bir şeyi başkasına eş yapmak, arkadaş etmek. (DLT II)

ḳoş- (II) Yazmak, şiir düzmek. (KB)

ḳoş- (III) Yalan söylemek, iftira uydurmak. (KT)

ḳoşlan- İnsanın kendisi için yedek at koşması. (DLT II)

ḳoşlun- İki koyun at yada başka bir şeyin yan yana başa baş gitmesi. (DLT II)

ḳoşnı Komşu. (DLT I, KB)

ḳoşnılıḳ Komşuluk. (KB)

koşuġ Şiir, kaside. (DLT I)

ḳuşuġ Şiir. (KB)

ḳoşul- (I) Bir şeye şiir, manzume düzülmesi. (DLT II, KB)

ḳoşul- (II) Bir nesneyi başka nesneye koşmak, isnat edilmek. (DLT II , KT)

ḳoşulġan Katılan, eklenen. (DLT II)

ḳot- Bir şeyi bırakmak. (DLT II)

ḳotruş- Kap vb. şeyleri boşaltmakta yarışmak. (DLT II)

ḳotur- Boşaltmak. (KB)

ḳotrul- Boşaltılmak. (KB)

ḳova (I) Kova. (DLT III)

ḳova (II) Türklerin kullandıkları gemde atların burnuna doğru dikilen kayış. (DLT III)

ḳovdaḳ Cılız. (KB)

ḳovuç Cin çarpması eseri, kovuz. (DLT III)

ḳovuḳ	İçi boş olan her şey. (DLT III)
ḳow-	Kovmak, kovalamak. (DLT II, DLT III, KT)
ḳowdaş	Obur. (KB)
ḳowı er	Talihsiz, uğursuz kişi. (DLT III)
ḳowı	Kof, çürümüş. (DLT III, KT)
ḳowşal-	Ok vb. şeylerin perdahlanması. (DLT II)
ḳowşaş-	Koğuş ağacı ile ok cilalamada yardımlaşmak. (DLT II)
ḳowşat-	Perdahlatmak. (DLT II)
ḳowuş-	Karşılıklı kovma, tardetme. (DLT II)
ḳoy (I)	Koyun. (DLT III, KB, KT)
	ḳoy yılı Koyun yılı. (DLT I, DLT III)
	ḳoy tewe Kurban edilecek koyun ve deve. (KT)
ḳoy (II)	Koyun, elbisenin koynu. (DLT III)
ḳoy (III)	Derenin dibi, düzlüğü, koyağı. (DLT III, KT)
ḳoy- (I)	1. Koymak, koyma eylemi.(DLT III, AH, DH) 2. Koymak, bırakmak, vazgeçmek. (DH)
ḳoy- (II)	(AH) krş. **ḳoḍ-**
ḳoyar	Hayvanlara ve kölelere söylenen bir küfür, sövme sözü. (DLT III)
ḳoyçı	Çoban. (KB)
ḳoydur-	Koydurmak, bıraktırmak, vazgeçirmek. (DH)
ḳoyḳa	Deri, kürk. (DLT III)
ḳoyḳılıḳ	Bkz. “ḳoḍḳılıḳ” . (AH)
ḳoyluş- (I)	Bir sıvının dökülmesi. (DLT III)
koyluş- (II)	Koyulaşmak. (DLT III)
ḳoytur-	Bir nesneyi başka bir yere koydurmak. (DLT III)
ḳoyuġ (I)	Derin. (KB)
ḳoyuġ (II)	Koyu olan, koyu nesne. (DLT III)
ḳoyuġluḳ	Koyuluk. (DLT III)
ḳoyul-	Derinleşmek. (KB)
ḳoyul-	Sıvı bir şeyin koyulaşması. (DLT III)
ḳoyun-	İnsanın bir şeyi kendi kendine koyması. (DLT III)
ḳoyuş-	Bir şeyi koymada yardımlaşmak. (DLT III)
ḳozan-	Süslenmek. (DLT II)

ḳozı (I)	Bkz. "ḳoḍı" . (AH)
ḳozı (II)	Koç burcu. (KB)
ḳozı (III)	Kuzu. (KB)
köç (I)	Göç. (DLT I, KB)
köç (II)	Saat, an. (DLT I)
köç-	Göçmek. (DLT II, KB, AH, DH, KT)
köçgü	Göç. (KT)
köçkün	Göç eden. (KB)
köçrüm	Telaş, köylerdeki halkın şehre kaçması. (DLT II)
köçükle-	Bir kimsenin sağrısına vurmak. (DLT III)
köçür- (I)	Göç ettirmek. (DLT II)
köçür- (II)	Kitap yazmak. (DLT II)
köçür- (III)	Bir şeyi çökertmek, göçertmek. (DLT II, AH)
köçürme (I)	Seyyar. (DLT II)
köçürme (II)	Bir çocuk oyunu. (DLT II)
köçüt	At. (DLT I, KB)
köçütçi	Göçüren, göçürecek olan. (KB)
köḍez-	Gözetmek, beklemek, saklamak. (DLT II)
köḍrüm	Yüksek, seçkin. (KB)
ködüg	İş güç. (KB)
ködük	"ış ködük" şeklinde birleşik kullanılır ki "iş güç" anlamına gelir. (DLT I)
köfrüg	Köprü. (DH)
köfük	Köpük. (DH)
kög (I)	Şiirin ölçüsü, vezni. (DLT III)
kög (II)	Sesin yükselip alçalması. (DLT III)
kög (III)	Bir şehir halkı arsında ortaya çıkan ve yaklaşık bir yıl gülünen bir gülmece. (DLT III)
kög (IV)	Başıboş yayılan hayvan. (DLT III)
kög (V)	Koyun yada başka hayvanların kışa yakın aşması, karşı cinsle birleşmesi. (DLT III)
kög (VI)	Ayna üzerinde oluşan pas. (DLT III)
kög (VII)	İnsanların yüzünde oluşan çil. (DLT III)

kögen	İlmikli köstek. Süt sağılacağı zaman hayvanların ayağına vurulur. (DLT I)	
köger-	Göğermek, renk almak. (DLT II)	
kögert-	Göğertmek, yeşertmek. (DH)	
kögle- (I)	Hayvanların otlaması, yeşil ot yemesi. (DLT III)	
kögle- (II)	Türkü söylemek. (DLT III)	
köglen- (I)	Şarkı söylemek, şakımak, ırlamak. (DLT II)	
köglen- (II)	İnsanın yüzünde keklik çillerinin çıkması. (DLT II)	
kögüs	Göğüs. (AH, DH)	krş. **kögüz**
kögüz	Göğüs. (AH)	krş. **kögüs**
kök (I)	Eğer bağı. (DLT II)	
kök (II)	1. Gök. (DLT III, KT, KB, DH) 2. Gök renkli.(DLT III, KB)	
	Kök Ayuķ Türkmen büyüklerine verilen ad. (KB)	
	kök çüvüt Lâcivert boya. (DLT III)	
kök (III)	Kök, asıl. (DLT II, KB, AH)	
kök (IV)	Yeşil. (KB, KT)	
	kök tınçımış Kokuşmuş. (KT)	
kökçin	Göğümsü, kır. (KB)	
kökegün	Gök renkli sinek. (DLT II)	
kökiş	Bir kuş çeşidi. (KB)	
kökle- (I)	Bir işin esasına vâkıf olmak. (KB)	
kökle- (II)	Bir şeyi bağlamak. (DLT III)	
köklen-	Bağlanmak, asalet sahibi olmak. (DLT II)	
kökleş-	İlişmek, sokulmak. (DLT II)	
köklet-	Bir şeyi diktirmek, bağlatmak. (DLT II)	
kökre-	Kükremek, inlemek, feryat etmek. (DLT III, KB, KT)	
kökreş-	Göğün gürlemesi, kükremesi. (DLT II)	
köksegüçi	Göğe yükselmek isteyen. (KB)	
köksün	Öfke, gazap. (KB)	
kökşin	Gök renk. (DLT I)	krş. **kökçin**
kökürçkün	Güvercin. (DLT III)	
köküs	Göğüs, yürek, gönül. (KT)	krş. **köküz**
köküz	Göğüs, gönül, yürek. (DLT I, KT)	krş. **köküs**
Kökyuķ	Köylülerle Türkmenlerin büyüklerine verilen ad. (DLT III)	

köl	1. Göl.(DLT III, AH) 2. Havuz, büyük havuz.(DLT III, KT)
köler-	Suyun toplanması, göllenmesi. (DLT II)
	kölergen Genellikle karnı şişip yere yayılan atlar için bu ad kullanılır. (DLT II)
kölige	Koyu gölge. (DLT III, KT) krş. **kölike**
kölik	Gölge. (DLT I, KB)
kölike	Gölge. (KT) krş. **kölige**
kölikelik	Gölgelik. (KT)
köliklik	Gölgelik. (DLT II)
kölük	Yük yükletilen herhangi bir hayvan. (DLT I, KB)
	kölüklüğ er Yük yükletmek için gölüğü bulunan adam. (DLT II)
köm	Gök renkte abartma istenildiği zaman bu söz kullanılır. (DLT I)
köm-	Gömme eylemi. (DLT II, KB, AH, DH, KT)
kömçü	Gömü, define, hazine. (DLT I)
kömeç	Küle gömülerek pişirilen çörek. (DLT I)
kömtür-	Gömdürmek. (DLT II)
kömüç	Define, gömü. (DLT I)
kömül-	Gömülmek. (KB)
kömün-	Bir şey gömer gibi görünmek. (DLT II)
kömündi	Gömülmüş olan. (DLT I)
kömür	Kömür. (KB)
kömürlük	Kömür yapmak için yakılan ağaç ve kömür konulan yer. (DLT II)
kömüş-	Bir şey gömmede yardımlaşmak. (DLT II)
kön	At derisi, gönü. (DLT III)
kön- (I)	Düzelmek, suçu kabul etmek, hidayete ermek. (DLT II, KB, KT)
kön- (II)	Yanmak. (DLT II)
könügli	Hidayete eren, doğru yola giren. (KT)
köndger-	Düzeltmek, ikrar ettirmek. (DLT III)
köndür-	Doğrultmak, yola çıkartmak. (KB)
könek	Boğa burcu. (KB)
könçük	Göğüs yakası. (KT)
köndür-	Doğru yol göstermek, hidayete erdirmek. (KT)
	köndürgen Hidayete erdiren, doğru yola sevkeden. (KT)
	köndürügli Doğru yol gösteren. (KT)
köñer-	Yöneltmek, doğrultmak. (DLT II)

köngel- Görünmek, belirmek. (KB)

köni 1. Düz, emniyetli, gerçek, doğru. (DLT III, KB, AH, KT) 2. Hak dine inanan, Cahiliyye devrinde Hz. İbrahim dini üzere olan. (KT)

- **köni bütün** Saygıya değer. (KT)
- **köni işlig** Hakîm: Allah. (KT)
- **könirek** Daha doğru, daha doğru sözlü. (KT)
- **köni tüz** Dosdoğru, düpdüz. (KT)
- **köni yol** Hidayet, doğru yol. (KT)

könilik Doğruluk, gerçeklik. (KB, AH, KT)

könit- Bir şeyi doğrultmak, düzeltmek. (DLT II, KB)

köñlek Gömlek. (DLT III, KB, KT)

köñleklen- Gömlek sahibi olmak. (DLT III)

köñül 1.Kalp, gönül, anlayış, yürek, iç. (DLT III, KB, AH, DH, KT), 2. Allah'ın tecelli ettiği yer. (DH)

köñüldeş Gönül arkadaşı. (KB)

- **köñül ur-** Tevekkül etmek. (KT)
- **köñül kiri** Aldatma yolu, hile, fesat. (KT)
- **köñülsüzün** Zorla, istemeyerek. (KT)

köñüllüg Kalpli, yürekli, cesur, iyi. (KT)

köñüllen- Bir işe azmetmek. (DLT III)

könül- Doğrulmak. (KB)

köp Çok, sık, dolgun, gür, . (DLT I, KB, AH, DH, KT)

köpçük Eğerin ön ve arka yastıkları. (DLT II)

köpeḍ- Çoğaltmak. (KB)

köpek Köpek. (KB)

köpirt- Köpürtmek. (KB)

köpit- Elbise vb. şeyleri diktirmek. (DLT II)

köpraḳ Pek çok, çok fazla. (DH) krş. **köprek**

köprek Pek çok, çok fazla. (DH, KT) krş. **köpraḳ**

köprüg Köprü. (DLT II)

köpsün Şilte, minder. (DLT I)

köpük Suyun ve kaynayan tencerenin köpüğü. (DLT I)

köpül- Elbise vb. şeylerin dikilmesi. (DLT II)

köpür- Köpürme eylemi. (DLT II)

köpürt- Köpürtmek. (DLT III, KT)

köpüş- Elbise dikmede yarışmak. (DLT II)

kör- Görmek, bakmak, farkına varmak. (DLT II, KB, AH, DH, KT)

körgen Gören. (KT)

körgü 1. Görme, görüş, karşılaşma, 2. Basiret, gönül gözü. (KT)

körmek Görme, karşılaşma. (KT)

köre'l- (köre + almak) Görebilmek. (DH)

kör- 1. Karşılaşmak, görüşmek, 2. Haberdar olmak. (KT)

körgüz- Göstermek. (DH, KT)

körk Güzellik, süs. (DLT I, KB, AH, KT)

körke Ağaçtan yapılmış tabak. (DLT I)

körket- Kızların güzelleşmesi. (DLT II)

körkit- Göstermek. (KB, KT)

körklüg Güzel ve gösterişli, daha güzel, en güzel. (DLT I, KB, KT) krş. **körklük**

körklügrek Daha iyi, daha güzel. (KT)

körklük Güzellik. (KT) krş. **körklüg**

körksüz Çirkin. (KB, KT)

körküt- Göstermek. (DLT II , KT)

körpe Taze, küçük, yeni. (DLT I)

körpele- Atın körpe, taze ot yemesi. (DLT III)

körpelen- Bir şeyin tazelenmesi, yeniden bitmesi. (DLT III)

körse- Birisini görmek istemek, ona özlem duymak. (DLT III)

körset- Göstermek. (DH, KT)

körtür- Göstermek, gördürtmek. (DLT II)

körüg Görülen. (KB)

körügli Gören, uzağı gören. (KT)

körügse- Bir şeyi görmek istemek. (DLT III)

körük Kuyumcu yada demirci körüğü. (DLT I)

körükle- Ateşi körüklemek, başka şeyleri körüklemek de aynı şekilde adlandırılır. (DLT III)

körül- Görülmek. (KB)

körüm Görüm. (AH)

körün- Görmek, kavuşmak, görünmek, huzura çıkmak. (DLT II, KB, AH, KT) .(DH)

Körüñ Kaşgar dağlarında bulunan bir göl. (DLT III)

körünç Bir şey seyreden halk. (DLT III)

köründür- Göründürmek, göstermek. (KB)

körüş Gözle münazara. (DLT I)

körüş- Görüşmek, gözle bakmak. (DLT II, KB)

köse- Bir şeyi görmek istemek, görsemek, göresi gelmek. (DLT III)

köseş- Mal ile övünmek, mal istemek. (DLT II)

kösgük Göz değmesinden sakınmak için bağlara ve bostanlara dikilen korkuluk. (DLT II)

kösrük Köstek. (DLT II)

kösül- Uzatmak, uzanmak. (DLT II)

kösür- Köstek vurmak. (DLT II)

kösürge Köstebek. (DLT II)

kösürgen Bir çeşit köstebek. (DLT II)

köşi- Herhangi bir şeyin başka şeyi kapatması, örtmesi. (DLT III)

köşige Zayıf gölge, gölgemsi. (DLT I, DLT III)

köşik Himaye, kollama. (KB)

köşiklik Gölgelik. (DLT II)

köşit- Bulut vb. şeylerin göğü kapatması gibi, herhangi bir şeyin başka nesnelerin üzerini örtmesi. (DLT II, KB)

köşk (F. ḳūşḳ) Köşk. (DH, KT)

köşün- Güneşten gölgeye çekilmek. (DLT II)

köt Göt, arka. (DLT I)

köter- Kaldırmak yükseltmek. (DH)

kötiç Genç çocuğa sövülünce söylenir. "kıç gibi kokmuş" anlamına gelir. (DLT I)

kötki Tepe, tepecik. (KB)

kötle- Çocuğu taciz etmek, ona fenalık yapmak. (DLT III)

kötlet- Birisini düzdürmek. (DLT II)

kötlük Sövme sözü. (DLT II)

kötrül- 1. Yok edilmek. (KB), 2. Götürülmek. (AH)

kötrüm Üzerinde oturulan kerevet, seki, dükkân, köşk. (DLT II , KT)

kötrüş- Yük götürme ve kaldırmada yardımlaşma. (DLT II)

kötü	Dam. (DLT III)
kötür-	1. Götürmek. (DLT II, KB, DH), 2.Kaldırmak, yükseltmek. (KB, AH, KT), 3. Yok etmek. 4. Yüklenmek, kazanmak, edinmek. (KT), 5. Hamle yapmak. (KT)
kötrügli	Taşıyan, yükselten. (KT)
kötürgen	Genelde çok yük götüren hayvanlar için bu ad kullanılır. (DLT II)
kötürgü	Kendisiyle bir şey götürülen nesne. (DLT II)
kötürül-	Kaldırılmak. (AH)
kövrüg	Davul. (KB)
köwezlik	Şımarıklık. (DLT II)
köwre-	Herhangi katı bir şeyin gücünün gitmesi, gevşemesi. (DLT III)
köy-	Yanmak. (DLT III, DH) krş. **küy-**
köyde	Altın ve gümüş eritilerek süzülen ocak. (DLT III)
köydür-	Yakmak, kavurmak. (DH)
köytür-	Bir şeyi yaktırmak. (DLT III)
köyür-	Yakmak. (KT)
köyürgen ot	Cehennem ateşi. (KT)
köyük	Yanmış olan nesne. (DLT III)
köz	Göz. (KB, AH, DH, KT)
köze- (I)	Ateşi maşa vb. şeylerle çevirmek. (DLT III)
köze- (II)	Üzüm tanelemek, salkımdan üzüm tanelerini koparmak. (DLT III)
közeç	Bardak, testi. (DLT I)
közdin	Göz atarak, göz ucuyla bakarak. (KT)
közlüg	Gören, kör olmayan. (KT)
közek	Çulha aygıtlarındandır; birbiri üzerine düğümlenen birtakım iplikler olup, onunla üsteriş, alterişden ayrılır. Kumaş yada kumaşa benzer şeyler dokuyanlara da böyle denir. (DLT I)
közeş-	Ateş ölçermekte yarışmak, yardımlaşmak. (DLT II)
közet-	Gözetmek. (DLT II)
közetlig	Gözetilen, saklanan nesneler için bu ad kullanılır. (DLT II)
közger-	Görüştürmek. (DLT II)
közle-	1. Adamın gözüne vurmak. (DLT III) 2. Gözlemek. (DH)
közleş-	Görme işinde yarış etmek. (DLT II)

közlük	At kuyruğundan yapılmış bir dokuma olup göz ağrıdığı veya kamaştığı vakit üzerine konur. (DLT II)
közmen	Közde pişirilen ekmek, közleme. (DLT I)
közñü	Ayna. (DLT III)
közüçlük	Çömlek yapmak için ayrılan çamura bu ad verilir. (DLT II)
közün-	Görülmek. (DLT II)
ḳuba	Kumral renkli at. (DLT III)
ḳuburġa	Baykuş. (DLT II)
ḳubuz	Kubuz. (DLT II)
ḳubzal-	Kopuzun çalınması. (DLT II)
ḳubzaş-	kopuz çalmakta yarışmak. (DLT II)
ḳuç-	Kucaklamak. (KB, AH, DH)
ḳuçaḳ	Kucak. (DLT III)
ḳuçaḳla-	Bir şeyi kucaklamak. (DLT III)
ḳuçam	Kucak. (DLT I)
ḳuçġundı	Soğan. (DLT II)
ḳuçıḳ	Yengeç burcu. (KB)
ḳuçuş-	Kucaklaşmak. (KB)
kūdek	(F) Çocuk. (DH)
ḳudġu	Sinek, karasinek. (DLT I)
ḳuḍ	Aşağı, çukur. (DLT III)
ḳuḍġulan-	Atın sineklenmesi. (DLT III)
ḳuḍuġ	Kuyu. (DLT I, KB) krş. **ḳuduḳ**
ḳuḍuġluġ	Kuyulu. (DLT II)
ḳuḍurçuḳ	Kız çocuklarının insan suretinde yaparak oynadıkları bebek. (DLT II)
ḳuḍurġun	Kuskun, eğerin kuskunu. (DLT II)
ḳuḍuz	Dul kadın. (DLT I)
ḳudret	(A) Kudret. (KB, AH, DH, KT)
ḳudruḳ	1. Kuyruk. (DLT I, KB) 2. Son. (KT) 3. Kıç, göt. (DLT I)
ḳuduçaḳ	Kuyruk sokumu. (DLT III)
ḳuduḳ	Kuyu. (DH) krş. **ḳuḍuġ**
ḳudur-	Bir şeyin üzerine düşmek, çok çalışmak. (DLT II)
ḳudurġaḳ	Kaftanın arka eteklerinden biri. (DLT II)

ḳufl (A) Kilit. (KT)

ḳuġu Kuğu kuşu. (DLT III, KT)

ḳuġur- Kavurmak. (DLT II)

kūh (F) Dağ. (DH)

kūh-ı Tūr (F.A.) Tûr-ı Sina olarak da bilinen bu dağ Hz. Musa'nın Allah'ın kelamına mahzar olduğu yerdir. (DH)

ḳuḳun Kıvılcım. (DLT I, DLT II)

ḳul 1. Kul, köle. (DLT I, KB, AH, DH, KT) 2. Kul, (Allah'a göre) insan. (KT)

ḳula Atlar için kullanılan bir tabir olup kula renkli atlar için kullanılır. (DLT III)

ḳulabuz Kılavuz. (DLT II) krş. **ḳılavuz, ḳulavuz**

ḳulaç Aslen "kol aç" demek olup bir kol açımı ölçü ifade eder. (DLT I, KB)

ḳulaçla- Bir şeyi kulaçlamak. (DLT III, KT)

ḳulaḳ (I) Kulak. (DLT I, KB, AH, DH, KT) krş. **ḳulġaḳ**

ḳulaḳ ton Yenleri kısa elbise. (DLT I)

ḳulaḳ tut- Dinlemek, kulak tutmak, dikkatlice dinlemek. (KT)

ḳulaḳ (II) Her söyleneni yapan, dinleyen. (KT)

ḳulaḳla- Bir kimsenin kulağına vurmak. (DLT III)

ḳulan Yaban eşeği. (KB)

ḳulavuz Kılavuz. (KB, DH) krş **ḳılavuz, ḳulabuz**

ḳılavuz Kılavuz. (KT) krş. **ḳulavuz, ḳulabuz**

Ḳulbaḳ Bir Türk din büyüğünün adıdır. (DLT I)

kūlbār (F) 1. Dervişlerin arkalarında taşıdıkları ve içine topladıklarını koydukları deri torba, 2. Arka yükü. (DH)

ḳulġaḳ Kulak. (KB)

ḳullıḳ Kulluk, kölelik. (DH)

ḳulluḳ Kulluk, ibadet. (KB, KT)

ḳulna- Kısrağın doğurması. (DLT III)

ḳulnaçı Gebe, doğuracak. (DLT II)

ḳulsıġ Kul. (KB)

ḳulsıġ er Huyu köleye benzeyen kişi. (DLT I)

Ḳuluç Erkek adlarından. (DLT I)

ḳulun Tay. (DLT I)

ḳum (I) Kum. (DLT I, KB, AH)

ḳum (II) Dalga, su dalgası. (DLT III)

ḳum- Suyun dalgalanması. (DLT II)

ḳumaru (I) Armağan, miras. (KB)

Ḳumaru (II) Odgurmuş'un kölesinin adı. (KB)

ḳumġan İbrik, güğüm, gülsuyu şişesi. (DLT I)

ḳumlaḳKıpçak illerinde yetişen sarmaşık gibi bir ot. (DLT I)

ḳumtur- Dalgalandırmak. (DLT II)

ḳumuḳla- (I) Atın pislemesi. (DLT III)

Ḳumuḳla- (II) Bir kimseyi Kumuk boyunda saymak. (DLT III)

ḳumuş- Bir iş için neşeyle, şevkle başlangıç yapmak, koyulmak. (DLT II)

ḳuñ et Kas, adale. (DLT III)

ḳun- Çalmak, soymak, hırsızlık yapmak. (DLT II)

ḳunçuy (Çin. kung chu) 1. Hatun'dan bir derece aşağıda bulunan kadın, prenses.(DLT III), 2. Kadın. (DLT III , KT)

ḳundı- Kılıç vb. şeyleri parlatmak. (DLT III)

ḳundıġu Harman döveni. (DLT II)

ḳunduz Su köpeği, kunduz. (DLT I)

ḳunduz ḳayrı Kunduz taşağından yapılan bir ilaç. (DLT I)

ḳunuḳ Dolandırıcı. (KB)

ḳupa Kumral. (KB)

ḳupza- Kopuz, ut çalmak. (DLT III)

ḳupzat- Kopuz çaldırmak. (DLT II)

kūr (F) Kör. (DH)

ḳūr u ker (F) Kör ve sağır. (DH)

ḳur (I) 1. Kuşak, kemer. (DLT I), 2.Mmertebe, derece. (KB, DH, KT)

ḳur (II) Kuru, yaş olmayan. (DLT III)

ḳur- Kurmak, tesis etmek, toplamak. (DLT II, KB, AH)

ḳurʿa (A) Kura. (KT)

Ḳur'ān (A) Kur'an-ı Kerim. (KB, DH, KT)

ḳuram Sanki Hakanın yanında oturur gibi sırayla oturmuş olan kimseler. (DLT I)

ḳurbān	(A) Allah'a yaklaşmak ve rızasını kazanmak için veya bir şükran ifadesi olmak üzere belli zamanlarda usulüne uygun kesilen ve eti usulüne uygun şekilde dağıtılan belli vasıftaki koyun, keçi, deve, sığır gibi hayvan, bir şey uğruna feda olma. (DH, KT)
ḳurç	Çelik gibi sert, kuvvetli. (KB)
ḳurdaş-	Birisiyle aynı seviyede, sırada oturmak. (DLT II)
ḳurġa-	Kurumak. (DLT III)
ḳurġat-	Yerin kuraklaması, yerde yarıkların meydana gelmesi. (DLT II)
ḳurġır- (I)	Kurumak. (DLT II)
ḳurġır- (II)	Zevzeklik etmek, hafifleşmek. (DLT II)
ḳurġu er	Taşkın ve zevzek adam. (DLT I, KB)
ḳurġulan-	Taşkınlık etmek, hafifleşmek. (DLT III)
ḳurġuluḳ	Taşkınlık, yeğnilik. (DLT II, KB)
ḳurı- (I)	Bir şeye özlem duymak, hasret kalmak. (DLT III)
ḳurı- (II)	Bir şeyin kuruması. (DLT III, KT)
ḳurıġu	Bir şeyin kuruması. (DLT I)
ḳurıt-	Kurutmak. (DLT II)
ḳurḳur	Karın guruldaması. (DLT II)
ḳurla-	Bir şeye kuşak yapmak. (DLT III)
ḳurlan-	1. İnsanın kaybettiği malına acıması, 2. Tasalanmak, acımak, 3. Bir gıdanın acılaşması. (DLT II)
ḳurluḳ	İçinde kımız biriktirilen küçük testi. (DLT I)
ḳurman	Yay konan kap, yaylık. (DLT I)
ḳurşa-	Bir şeyin kuşağını bağlamak. (DLT III)
ḳurşaġ (I)	Kuşak kuşanma. (DLT I)
ḳurşaġ (I)	Tura; yünden dokunup çadıra sarılır. (DLT I)
ḳurşan-	Kuşak kuşanmak. (DLT II)
kurşat-	Kuşatmak, sarmak. (DLT II)
ḳurt	Soğulcan soyundan olan hayvanlar, böcek. (DLT I, KB, AH, DH, KT)
ḳurtan-	Kaşınmak. (DLT II)
ḳurtġa	Koca, karı, yaşlı. (KB, KT)
ḳurtġar-	Kurtarmak. (KT) krş. **ḳutġar-**

ḳurtul-	1. Kurtulmak, muradına ermek. (DLT II, KT) 2. Doğum yapmak. (DLT II)
	ḳurtulmaḳ Kurtuluş. (KT)
ḳurtur-	Çadır, yay gibi şeyleri kurdurmak. (DLT II)
ḳuru-	Kurumak. (AH, KT)
ḳuruġ	Kuru, boş. (DLT I, KB, AH, KT)
ḳuruġjın	Kurşun. (DLT II) krş. **kuşun**
ḳuruġla-	Bir nesneyi kuru olarak kullanmak. (DLT III)
ḳuruġlan-	Bir şeyi kuru bularak yememek. (DLT II)
ḳuruġluḳ (I)	Kuruluk. (DLT II)
ḳuruġluḳ (II)	Okluk, sadak, gedeleç. (DLT II)
ḳuruġsı-	Bir şeyin kurumaya yüz tutması. (DLT III)
ḳuruḳsaḳ	Kursak, mide, gönül. (DLT II, KB)
ḳurul- (I)	Kurulmak, ürkmek, irkilmek. (DH, KT)
ḳurul- (II)	Büzülmek. (DLT II)
ḳurun	Kurum, duvara, ocağa toplanmış olan duman izi. (DLT I)
ḳurun-	Yıkandıktan sonra kurulanmak. (DLT II)
ḳurunçı	Çadırda ve başka yerde dumandan kirlenmiş olan keçe, yada başka şeyler. (DLT III)
ḳurur-	Bir şeyin kurumaya yüz tutması. (DLT II)
ḳuruş- (I)	Bir şeyi kurmada yarışmak, yardımlaşmak. (DLT II)
ḳuruş- (II)	Kurumak. (DLT II)
ḳurut	Çökelek, yağı alınmış yoğurttan yapılmış lor. (DLT I, KB)
ḳurut-	Kurutmak, bitirmek, tüketmek. (DH)
ḳurutsa-	İnsanın kurut yemeği istemesi. (DLT III)
ḳus- (I)	Kusma eylemi. (DLT II)
ḳus- (II)	Solmak, bezikmek. (DLT II)
ḳusġaç	Küçük, kara renkli bir hayvan. (DLT I)
ḳusıġ	Kusma. (DLT I)
ḳustur-	Kusdurmak. (DLT II)
ḳuṣūr	(A) Kasırlar, köşkler. (DH)
ḳuş	Bütün kuşların genel adıdır. (DLT I, KB, AH, DH, KT)
ḳuşçı	Kuşçu. (KB)

ḳuşġaç	Serçe kuşu. (DLT I)
ḳuşġun	Hayvanların yediği taze kamış. (DLT I)
ḳuşla-	Kuş avlamak. (DLT III)
ḳuşlaġ	Kuşların çok olduğu yer olup orada av yapılır. (DLT I)
ḳuşlaġlan-	Bir yeri kuş avlama yeri tayin etmek. (DLT II)
kuşlat-	Kuş avlatmak. (DLT II)
ḳuşluḳ	Kuşluk vakti. (DLT I, KT)
ḳuşun	Kurşun. Bkz. “” . (DLT II) krş. ḳuruġjın
ḳut	Kutluluk, devlet, saadet. (DLT I, KB, AH)
	ḳutḳı er — Alçak gönüllü, yumuşak huylu kişi. (DLT I)
ḳutad-	Kutlu, saadetli olmak. (KB)
	Ḳutaḍġu Bilig — Kutadgu Bilig. (KB)
ḳutal-	Mutlu olmak, mesut olmak. (DLT II)
Ḳutan	Erkek adı. (DLT I)
ḳutan-	Kuvvetli olmak, nasipli olmak. (DLT II)
ḳutat-	Herhangi bir şeyin kut ve ululuk kazanması. (DLT II)
kutġar-	Kurtarmak. (DLT II, KB, KT) krş. ḳurtġar-
ḳutluġ	Kutlu, mübarek, erkek adı. (DLT I, KT)
	ḳutluġ tigin — Uğurlu köle. (DLT I)
ḳutruş-	Oynamak, sevinmek. (DLT II)
ḳutsuz	İşleri ters giden adam. (DLT I)
ḳutu	Sürü, zümre, nesil. (KB)
ḳutul-	Zahmetten, sıkıntıdan kurtulmak. (DLT II, KB, AH, DH)
ḳutulġan	Kurtulan. (DLT II)
ḳutur-	Şımarmak, yaramazlık yapmak. (DLT II, KB)
ḳutuz	Yaban sığırı. (DLT I, DLT II) . (KB)
ḳuvvet	(A) Kuvvet, güç. (AH, DH, KT)
kūy	(F) Sokak, semt. (DH)
ḳuy- (I)	Dökmek, yağdırmak, koymak. (KT)
ḳuy- (II)	Bir şeyin ürkmesi. (DLT III)
ḳuyaġ	Zırh, kabuk. (KB)
ḳuyaslıġ	Kuyas şehrinden olan kimse. (DLT III)
ḳuyaş	Koyu sıcak, güneşin şiddetle vurması. (DLT III)
ḳuyma	Bir çeşit yağlı ekmek. (DLT III)

ḳuyuġ (I) Kuyu. (DLT III) krş. **ḳuduḳ, ḳuḍuġ**

ḳuyuġ (II) Titiz. (KB)

ḳuyut- At vb. şeyleri ürkütmek. (DLT II)

ḳuz Güneş görmeyen yer. (DLT I, DLT III, KB)

ḳuzġır- Kar, tipi vb. şeylerin sağanak halinde gelmesi. (DLT II)

ḳuzġun Kuzgun. (DLT I, KB)

ḳuzı Kuzu. (DLT III, KT)

ḳuzut- Kurutmak, bir şeye isteği artırmak. (DLT II)

kü Ün, san. (DLT III, KT)

kübe yarıḳ Demirden yapılmış zırh. (DLT III)

küben Deve hamudunun altına konulan çul. (DLT I)

kübi- Bir şeyi sık dikişlerle dikmek. (DLT III)

küç (I) 1. Güç, kuvvet. (DLT III, KB, AH, DH, KT) 2. Zulüm, zorbalık, haset. (KT)

küç ḳıldaçı Zâlim. (KT)

küç (II) Susam, künçü. (DLT III)

küçi/ün Zorla, istemeyerek, zorbalıkla. (KT)

küçe- 1. Zulum etmek, zorlamak. (DLT III, KB, AH, KT) 2. Oğlan yada câriyelere tecavüz etmek, kötülük yapmak. (DLT III)

küçed- Çoğalmak. (KB)

küçek Zorba. (KB)

küçel- Birisine zulmetmek, malını zorla elinden almak. (DLT II , KT)

küçemçi Zâlim. (KB)

küçen- (I) Güçlenmek. (KB)

küçen- (II) Yük taşımadan dolayı kuvvetten düşme. (DLT II)

küçen- (III) İnsanların malına zarar vermek. (DLT II)

küçeş- Mal yağma etmede yarışmak, yardımlaşmak. (DLT II)

Küçet Harzem'de oturan bir Türk boyu. (DLT I)

küçet- İnsanın malını yağma ettirmesi. (DLT II)

küçkey Zâlim, zorba. (KB)

küçlen- Güçlenmek, kuvvetlenmek. (DLT II)

küçlendür- Güçlü kılmak, desteklemek. (KT)

küçlüg 1. Zorba, zalim, 2. Kavi, kuvvetli: Allah. (KT)

küçlügrek Daha güçlü. (KT)

Küçlüg uġan 1. Her şeye gücü yeten: Allah, 2. Muktedir, gücü yeten. (KT)

küçsüz Zayıf, güçsüz. (KT)

küçsüzle- Güçsüz bulmak, güçsüz addetmek. (KT)

küḍ- (I) Beklemek, zaman vermek, ertelemek. (KB, AH)

küḍ- (II) İntizar etmek, koyun gütmek. (DLT III)

küdam Hangi. (AH)

küḍegü Güveyi. (KB)

küden 1. Düğün yemeği, düğün. (DLT I), 2. Düğün, gerdek. (KB)

küdez Gözetme, muhafaza. (KB)

küḍez- Gözetmek, korumak, muhafaza etmek, saklamak. (KB, AH, KT)

küdezçi 1. Gözetici, gözetleyen. (KB, KT) 2. Her şeye nezaret eden, gözetleyen: Allah. (KT)

küḍezçin Gözetleyen. (KT)

küḍezgen Koruyan, saklayan, gözetleyici, 2. Allah. (KT)

küḍezigli 1. Gözetleyen, bekleyen, koruyan, 2. Takva sahibi. (KT)

küḍezil- Gözetilmek, korunmak. (KB, AH, KT)

küḍüklüg "Işlıḳ küdhüklüg" şeklinde kullanılıp "iş güç" , "işi gücü olan" anlamlarına gelir. (DLT II)

küḍüg İş güç. (KB)

küḍül- Beklenilmek. (KT)

küḍülmiş Mühlet verilen, müsamaha gösterilen. (KT)

küdüş- Karşılıklı bekleşmek. (DLT II)

küfez Kurumlu kişi, kasalak. (DLT I)

küjek Perçem, zülüf. (KB) krş. **küjik**

küjik Perçem, zülüf. (DLT I) krş. **küjek**

kükü Hala. (DLT III)

küküy Bkz. "kükü" . (DLT III)

kül Kül. (DLT I, DH)

kül- Gülmek. (DLT II, KB, AH, DH, KT)

külgü Gülüş, gülme. (DLT I)

külgüçi Gülen kimse. (KB)

külçir- Gülümsemek. (KB, AH)

küldre- Taşın kuyuya düşmesi sonucu çıkan ses. (DLT III)

küldür- Güldürmek. (KB)
küler- Atın karın şişkinliğinden dolayı tökezimesi. (DLT II)
külfet (A) Külfet, zahmet, sıkıntı. (DH)
küli Çekirdeği ile birlikte kullanılan kayısı ve zerdali gibi şeyler. (DLT III)
küli- Bir şeyi gömmek. (DLT III)
küliş- Bir şeyi gömmede yardımlaşmak. (DLT II)
külit- Bir şeyi gömdürmek. (DLT II)
küll (A) Bütün. (DH)
  küll-i hāl (A) Bütün haller. (DH)
külmiz Karaca. (KB)
külsir- Gülümsemek, gülümser görünmek. (DLT II)
kültür- (I) Atın ayağını bağlatmak, köstekletmek. (DLT II)
kültür- (II) Güldürmek. (DLT II)
külüg Ünlü, meşhur. (DLT III) krş. **külük**
külük Ünlü, sanlı. (KB) krş. **külüg**
  külük neñ Eğreti nesne. (DLT I)
külümsin- Güler gibi görünmek. (DLT II)
külün- Yorulmak, dermansız kalmak. (DLT II, KB)
külünç Gülünç. (DLT III, KT)
külüş- Gülüşmek. (DLT II, DH)
külüt Halk arasında gülünç olan nesne. (DLT I)
kümiçe Sivrisinek. (DLT I)
kümiş Gümüş. (KT) krş. **kümüş**
Kümi Talas Uygur sınırında bir yer adı. (DLT III)
kümüldürük At göğüslüğü. (DLT II)
kümüş (I) 1. Gümüş. (DLT I, KB), 2. Akça..(DLT I) krş. **kümiş**
  kümüş tigin Beyaz renkli köle. (DLT I)
Kümüş (II) Kadın adı. (DLT I)
kün (I)Gün, güneş, gündüz. (DLT I, KB, AH, DH, KT)
  kün yıpar Misk göbeği. (DLT I)
  Kün toğdı Kün Toğdı, Kutadgu Bilig'deki temsilî kişilerden biri. (KB)
kün (II) Halk, memleket. (KB)
kün (III) (A) Et! kıl! ol, olsun! . (AH)
küñ Cariye. (DLT III, KT)

künçük	Yaka. (DLT II)
künçüklen-	Elbise vb. şeylere yaka yapmak. (DLT II)
kündi	Aşağılık, kötü. (DLT I)
kündüz	Gündüz. (DLT I, KB, AH, DH, KT)
künçe	Bir gün kadar. (DH)
künek	Matara, ibrik. (DLT I)
küni	Kuma. (DLT III)
künlük	Gün hesabıyla yapılan iş. (DLT II, KB)
küñren-	Tembellikten söylenmek. (DLT III)
küñüz	Örenliklerde, yıkıntılarda bulunan gübre, küllük. (DLT III)
küp	Küp. (DLT III)
küpe	Küpe. (DLT III)
küpik	Hırka, bezin iki katı arasına pamuk koyarak dikmek. (DLT I)
kür	Yiğit, sarsılmaz, yürekli. (DLT I, KB)
küre-	Bir şeyin kaçması. (DLT III, KT)
kürek	Kaçak. (KB)
küreş- (I)	Güreşmek, boğuşmak. (KB)
küreş- (II)	Kar vb. şeyler kürümekte yarışmak, yardımlaşmak. (DLT II)
küret- (I)	Bir şeyi kaçırtmak. (DLT II, KB)
küret- (II)	Kar vb. şeyleri kürütmek. (DLT II)
kürgek	Kürek, gemi küreği. (DLT II)
küri-	Bir şeyi kürümek, atın ön ayakları ile yeri deşmesi. (DLT III)
kürile-	Bir yerde çukur açmak. (DLT III)
kürin	İçinde kavun, karpuz gibi şeyler taşınan küfe, kürün. (DLT I)
kürk	Kürk. (DLT I)
kürküm	Safran. (DLT II, KB)
kürlen-	Gürlemek. (DLT II)
kürs-	Etlenmek, kanlanmak. (DLT III)
kürsī	(A) 1. Taht, kürsü.(KB, DH, KT) 2. Camilerde vaizin oturduğu yer.(DH) 3. Arş-ı Âzam'ın altında Levh-i mahfuz'un bulunduğu yer. (DH)
kürşek	Bir çeşit yemek. (DLT II)
kürt	Kayın ağacı. (DLT I)
kürt kürt	Atın arpa yerken çıkardığı ses. (DLT I)

kürüd Merih yıldızı. (KB)

küs- (I) Küsme eylemi. (DLT II)

küs- (II) Bkz. “küḍ-. (AH)

küs/şüş Azîz: Allah. (KT) krş. **küsüş**

küse- İstemek, arzulamak, özlemek. (KB, AH, KT)

Küsemiş Ay Toldı’nın dostu. (KB)

Küsen Uygur sınırında bir şehir adı. (DLT I)

küset- Arzu ettirmek, heveslendirmek. (KT)

küsri Kaburga kemikleri. (DLT I)

küstāẖ (F. güstāẖ) Küstah. (AH)

küsür (A) Kesirler. (KB)

küsüş Aziz, değerli, nâdir. (KB, KT) krş. **küs/şüş**

küsüşlük Azizlik. (KT)

küşer- Havuz vb. şeylerin ağzına kadar dolması. (DLT II)

küşik Örtü, perde. (DLT I)

kütāh (F) Kısa. (DH)

kütçi Çoban. (KB)

kütki Toprak yığını, tepecik. (DLT I)

küttür- Koyun vb. şeyleri güttürmek. (DLT III)

küvenç Güvenç, güven. (KB)

küvençlik Güvenlik. (KB)

küvez Mağrur, kibirli. (KB)

küvezlen- Mağrurlanmak, kibirlenmek, şımarmak. (KB, KT)

küvezlik Gurur, kibir, gösteriş, çalım satma. (KB, KT)

küvüç Küçük yular, çilbir böyle adlandırılır. (DLT III)

küvük Saman. (DLT III)

küvük müş Erkek kedi. (DLT I, DLT III)

küvüz Yaygı, yünden dokunmuş olan döşek. (DLT III)

küweç Güveç, çömlek. (KT)

küwen- Övünmek, güvenmek. (DLT II, KB, KT)

küwij Söğüt gibi içi çürüyen, içi boşalan her şey. (DLT I)

küwij turma Tadı bozulmuş turp, diğer tadı bozulan şeyler için de aynı ifade kullanılır. (DLT I)

küwlükÇamurdan yapılan fındık büyüklüğündeki toplar; zıpzıp gibi atılır. (DLT II)

küwre Hayvan öldükten sonra, içinin çürüyüp etinin kemikler üzerinde kurumuş hali. (DLT I)

küwrüg Kös, davul. (DLT II)

küwürgen Dağ soğanı. (DLT II)

küy- Yanmak. (KB, AH) krş. **köy-**

küye Güve. (DLT III)

küyele- Bir şeyin güvesini silkmek, o şeyi güveden kurtarmak. (DLT III)

küyfen- Bir işte gevşek davranmak, görevi tam yapmamak. (DLT III)

küyür- Yakmak, yaktırmak. (KB)

küz Güz mevsimi, sonbahar. (DLT I, KB, AH)

küzküni Bok böceği cinsinden bir hayvan olup geceleri ses vererek uçar. (DLT II)

küze- Bir yerde güz mevsimini geçirmek, güzlemek. (DLT III)

küzegü Küskü. (DLT I)

küzeñü Ayna. (KB) krş. **küzgü**

küzer- Mevsimin güz olması. (DLT II)

küzet- Gözetmek, korumak, saklamak. (KB)

küzger- Mevsimin güze dönmesi. (DLT II)

küzgü Ayna. (AH) krş. **küzeñü**

küzkünek Çakıra ve kelere benzer bir kuş, hava yutmakla geçinir. (DLT II)

küzük- Mevsimin güz olması. (DLT II)

küzün Kendisiyle serçe kuşu, tarla sıçanı, köstebek gibi şeyler avlanan sıçan cinsinden bir hayvan. (DLT I)

L

la İşin gerçekleşmesini ve bitmesini gösteren bir edat olup isimlerin sonuna gelir. (DLT III)

lā (A) "değil, hayır" anlamındaki menfilik edatı. (DH)

laçın Şahin. (KB) krş. **laçin**

laçin Şahin, yiğit. (DLT I, KB) krş. **laçın**

lāf (F) Laf, söz, lakırdı. (DH) krş. **lāfẓ**

lafẓ (A) Söz. (KB) krş. **lāf**

laġun Süt, ayran ve bunun gibi şeyler içmeğe yarayan bir kap. (DLT I)

laġv (A) Boş, beyhude, faydasız. (KT)

laḥid (A. lāḥd) Lahit, kabir. (DH)

laḥẓa (A) An, lahza, çok kısa zaman. (DH)

laʿīn (A) 1. Lanetlenmiş, kovulmuş, 2. Allah'ın rahmetinden mahrum kalmış. (DH)

lāḳab (A. elḳab) Lâkap, takma ad. (KB)

lām (A) "lam" harfi. (KB)

lā-mekān (A) Mekānsız, bir mekâna ihtiyacı olmayan: Allah. (DH)

laʿn (A) Lânet. (AH)

laʿnet (A) Lanet, kovulma, Allah'ın rahmetinden mahrum kalma. (DH, KT)

laṭīf (A) Lütuf sahibi: Allah. (KT)

laṭīfe (A) Şaka, latife. (AH)

law Mühür mumu. (DLT III)

lāy (F) Çamur, balçık, tortu. (DH)

lāyıḳ (A) Lâyık, uygun, yaraşır. (DH)

leb (F) Dudak. (DH)

lebbeyk (A) Buyurunuz, emrediniz manasında bir sözdür. Hac farizasını yerine getirirken bu sözle başlayan bazı dualar okunur. (DH)

lenger (F) Fakirlere yemek dağıtılan yer. (DH)

lerzān (F) Titreyen, titrek. (DH)

leşger (F) Asker. (DH)

levḥ (A) 1. Levha.(KT) 2. Allah kudretiyle olacak şeylerin üzerine yazıldığı levha. (DH)

levh-i maḫfūż (A) 1. Olmuş ve olacak herşeyin üzerinde Allah kudretiyle yazılmış olduğu ilahi levha, 2. Korunmuş levha. (DH)

levḥ u ḳalem (F.A.) Levh ile kalem. (KB)

leẕẕet (A. leẕẕāt) Lezzet, tat. (AH)

lıḳın likin "İle" anlamına gelen iki tane edat. (DLT II)

libās (A) Elbise. (AH)

liḳā (A) Yüz. (KB)

līkin (A) Fakat. (KT)

limgen Sarı erik. (DLT I)

liş (I) Salya, balgam. (DLT III)

līv (F) Tepsi, sofra. (KB)

liva (? Çin.) Siyah, kara balçık. (KT)

liyü Kuruduğu zaman kuru balçık haline gelen ince kumlu çamur. (DLT III)

loḫtay Kırmızı bir Çin ipeği olup üzerinde sarı benekler bulunur. (DLT III)

loḳma (A) Lokma. (DH)

lūç (F) Şaşı. (DH)

Luḳmān Hz. Lokman, İslâmiyet'ten önceki Araplar'da efsânevî bir şahsiyet olup, Kur'an'da da adı geçen, öğüt ve salıklarıyla meşhur eski bir hekim veya hikâyecinin adı. (KB)

luṭf (A) İyilik, ihsan, nasip. (DH)

lüçnüt İmece. (DLT I)

M

ma	"Al, işte" anlamında bir söz. (DLT III, KT)	krş. **mah**
mā	(A) O şey. (DH)	
-ma	Fiilden fiil yapan bir ek olup olumsuz emir yargısı bildirir. (DLT III)	
ma, me	da / de, dahası. (KT)	
Maçin	Maçin ili. (KB)	
maʿden	(A. maʿādin) Mâden. (AH)	krş. **maʿdin**
maʿdin	(A. maʿādin) Mâden. (AH)	krş. **maʿden**
maġfiret	(A) Allah'ın kullarını bağışlaması. (KT)	
maġrıb	(A) Batı. (KT)	
maġrūr	(A) Mağrur, gururlu. (DH)	
maġz	(F) 1. Öz, esas, 2. Beyin. (DH)	
	maġz-ı cān (F) Canın özü. (DH)	
	maġz-ı sır (F.A.) Sırrın özü. (DH)	
mah	"işte, al, mah" anlamında olup bir şey verildiği zaman kullanılır. (DLT III)	krş. **ma**
māh	(F) Ay. (DH)	krş. **ay**
maḥbūb	(A) Sevilen, sevgili. (DH)	
maḥfaẓ	(A) Hıfz edilmiş, korunmuş. (DH)	
maḥfūż	(A) Saklanmış, gizli. (KT)	
maḫlūḳ	(A) yaratılan, yaratılmış. (DH)	
Mahmūd	(A) Mahmud, Hz. Peygamber. (AH)	
maḥrem	(A) 1. Mahrem, gizli, 2. Kendisine nikah düşmeyen. (DH)	
maḥrūm	(A) Mahrum, nasipsiz. (DH)	
makām	(A) 1. Makam, durulan yer, 2. Kulun nefsini yenerek ulaştığı derece. (DH)	
makbūl	(A) Makbul, beğenilmiş. (DH)	
makṣād	(A) Maksat, gaye, istek. (DH)	
māl	(A) Mal. (KB, AH, DH, KT)	
	māl u mülk (F.A.) Mal ve mülk. (DH)	
maʿlūm	(A) Belli. (KB, DH)	
mama	Harman döğerken ortada bulunan öküz. (DLT III)	
mañ-	Adım atmak, yürümek. (KB)	
man-	Banmak, kuşanmak. (DLT II)	

man	Dört yaşını geçen koyuna verilen ad. (DLT III)
maʿnā	(A) Mana, sözün delalet ettiği şey. (DH)
maña	Bana. (AH, DH)
mançu	Sanat sahibine verilen ücret. (DLT I)
mançuḳ	Heybe, torba gibi at eğerine takılan şey. (DLT I)
mançuḳlan-	Elbiseyi heybeye koyup onu eğerin arkasına asmak. (DLT II)
Mandar	Ağaçların üzerini kaplayan bir sarmaşık. (DLT I)
mandarlan-	Ağacın sarmaşıklanması. (DLT II)
mandu	Bir çeşit Türk sirkesi. (DLT I)
mandur-	Bandırmak, kuşanmak. (DLT II)
mānend	(F) Benzer, gibi. (DH)
manġır-	Bandırayazmak, daldırayazmak. (DLT II)
mañıġ	Adım. (DLT III)
mañım	Adım. (KB)
mañıt-	Adım atmak. (KB)
maʿnī	(A) Mana, anlam. (KB, AH, DH)
Mankent	Kaşgar yakınında, harap olmuş bir şehrin adıdır. (DLT III)
Man Ḳışlaġ	Oğuzlarda bir yer adı. (DLT I, DLT III)
mañra-	Bağırmak. (DLT III)
mañrat-	Bağırtmak. (DLT II)
Mansūr-ṣıfāt	(A) Hallacı Mansur gibi. (DH)
manẓūr	(A) Görülen. (DH)
mār	(F) Yılan. (DH)
maraz (I)	Karanlık gece. (DLT I)
maraz (II)	Ücretle çalışan adam, ırgat. (DLT I)
maʿrūf (I)	(A) Bilinen, şeriatın uygun gördüğü. (KB, DH)
maʿrūf (II)	(A) İyi amel. (AH)
māsivā	(A) Allah'tan gayrı her şey, dünya ile ilgili şeyler. (DH)
maʿṣiyet	(A) İsyan, günah. (DH)
maşrıḳ	(A) Doğu. (KT)
maʿşūḳ	(A) Sevilen, kendisine âşık olunan. (DH)
mat	Öyle, ancılayın. (DLT I)
mātem	(A) Matem, ağlama, yas. (DH)

maṭrıdus Bir ilaç türü olup kelime dilimize Sanskritçe'den geçmiştir. (KB)

maʿūn (A) Macun, kuvvet ilacı. (KB)

mā vü men (F) Bu dünyaya ait kaygılar, benlik davası gütme. (DH)

mā vü menlik (F.T.) Ben sen davası gütme. (DH)

mayaḳ Deve gübresi. (DLT III)

māye (F) Sermaye. (KB)

mayġuḳ Paytak kimse, Çatal tırnaklı olmayan, top tırnaklı hayvanlardan tüyleri kısa olan. (DLT III)

mayıl Olgunlaşıp çürümeye yüz tutmuş meyveler. (DLT III)

mayıl- Kavun vb. şeylerin suyunu salıp kuruması, tatsızlaşması. (DLT III)

mayış- Tembellik yüzünden yere yapışmak. (DLT III)

māyil (A) Meyleden, istekli. (DH)

maʿyūb (A) Ayıplanmış, kusurlu. (DH)

maẓlūm (A) Zulüm görmüş, haksızlığa uğramış. (DH)

mażmūn (A) Kavram, mana. (DH)

me (I) Dahi, da, de, ve anlamlarına gelen bir söz. (KB, AH)

me (II) Kuzu, oğlak sesi. (DLT III)

meʿvā (A) Sığınılacak yer, yurt, mesken. (DH)

mecāz (A) Mecaz. (KB, AH, DH)

mecāzī (A) Mecazla ilgili, hakiki olmayan. (DH)

mecd (A) Büyüklük, şeref. (AH)

meclis (A) Meclis, toplantı yeri. (DH)

Mecnūn-ṣıfāt (A) Mecnun gibi. (DH)

meded (A. medd) Medet, yardım. (DH, KT)

  meded-kâr (A.F.) Yardım edici. (DH)

medḥ (A) Medih, övgü. (AH)

meger (F) Meğer, meğer ki, belki, ancak, sadece, -ın dışında. (KB, KT)

mejek Köpek pisliği. (DLT I)

mekān (A) Mekân. (AH, DH)

mekārim (A) Kerem, mekremet. (AH)

mekr (A) Hile, oyun, aldatma. (DH, KT)

mekteb (A) Mektep. (DH)

melāl (A) Usanç, can sıkıntısı. (DH)

melāmet (A) 1. Azarlama, kınama, ayıplama.(AH, DH, KH), 2. Kendisini herkesten aşağı ve hor görme.(DH) 3. Bir tarikat adı. (DH)

melāmetlıġ (A.T.) Kınanmayı hak eden. (KT)

melāmetsiz (A.T.) Melamet yolunda olmayan. (DH)

melāyik (A) Melekler. (DH)

meldek Erkek avadanlığı gibi keçeleşen, sölpüyen nesne. (DLT II)

melīk (A) Melik, hükümdar.(KB, AH, KT) 2. Melik Buğra Han adında hükümdarın unvanı.(KB), 2. Hükümranlık. (KT)

melīklik (A.T.) Meliklik, hükümdarlık. (KB)

melūl (A) mahzun, kederli, hüzünlü. (DH)

melʿūn (A) Lanetlenmiş, kovulmuş. (DH, KT)

memālik (A) memleketler, ülkeler. (DH)

men (I) Ben. (DLT I, KB, AH, KT)

men (II) Bin sayısı. (DH)

meñ (I) Kuş yemi. (DLT III, KT)

meñ (III) Yüzde bulunan ben. (DLT III)

menʿ (A) Durdurma, engel olma. (AH, DH)

mende Bende, benim yanımda. (DLT I)

meñde- Saç vb. şeyleri yolmak. (DLT III)

meñdeş- Kadınların karşılıklı olarak yüzlerinin kıllarını almaları. (DLT III)

mendiri Gelinle damatın geceleyin başlarına para saçmak için toplanılan yerin adı. (DLT II)

meñe Beyin, akıl. (KB)

mengü Ebedî, kalıcı. (KT) krş. **meñgü**

meñgü (I) Ebedi. (DLT III, KB, DH, KT) krş. **mengü**

meñgü (II) Saadet. (DH)

menī (A) Meni, döl suyu. (KB)

meñi Mutluluk, huzur. (KB)

meñile- Koyun vb. hayvanların beynini yemek. (DLT III)

meñilik Rahat, huzur. (KB)

meningBenim. (DH)

meñiz Beniz, insanın rengi. (DLT III, KT)

meñizlen- İnsanın benzinin güzelleşmesi. (DLT III)

meñizlig Gibi, benzer, eş, denk, misal. (KT)

meñlet- Yemletmek. (DLT II)

menlik Benlik, benlik davası gütme. (DH)

men-menlik “ben ben” demek, benlik davası gütmek. (DH)

mensūḫ (A) nesh olunmuş, hükümsüz kılınmış. (DH)

meñülük Sonsuzluk, ebedilik. (KB)

meñze- Benzemek. (DLT III, KT)

meñzek Misal, benzetme, kendisine benzetilen. (KT)

meñzeksiz Eşi ve benzeri olmayan: Allah. (KT)

meñzeş- Benzer olmak. (KT)

meñzet- Benzetmek. (DLT II, KB, KT)

menzil (A) Menzil. (KB)

merd (F) Yiğit, mert. (AH)

merdān (F) Mert, yiğit, cesur. (DH)

merdāne (F) Mertçe. (DH)

merdekAyı yavrusu. (DLT II)

merdūd (A) Reddolunmuş, geri çevirilmiş, kovulmuş. (DH)

merev Bkz. “nezdik” . (AH)

merḥabā (A) “rahat oturun, rahat edin” anlamında bir selam sözü. (DH)

merhem (A) Merhem, ilaç, çare. (DH)

merkeb (A) Merkep, binek, eşek. (DH)

mertebe (A) Mertebe, derece. (DH)

mescid (A) Mescid. (KB, AH, DH, KT) krş. **mezgit**

meṡel (A) Söz, atasözü, hikâye, misal, örnek, ibret, teşbih, sıfat. (KB, AH, KT)

mesrūr (A) Sevinçli, mutlu. (DH)

mest (F) Mest, sarhoş, kendinden geçmiş. (DH)

meşaḳḳat (A. meşaḳḳ) Zahmet, eziyet, sıkıntı. (DH)

meşāyıḫ (A) Şeyhler. (DH)

meşġūl (A) Meşgul. (KB, DH, KT)

meşġūlluḳ (A.T.) Meşguliyet, zevk u safa. (KT)

meşiç üzüm Kara üzüm. (DLT I)

meşrik (A. maşrıḳ) Maşrık, doğu. (KB)

met (A) Böyle, öyle, artık. (KB)

metāʿ	(A) 1. Sermaye. (DH) 2. Eşya. (DH, KT)	
mevāʿiẓ	(A. mevāʿıẓ) Mevizeler, nasihatler, öğütler. (AH)	
mevc	(A) Dalga. (DH)	
meveddet	(A) Sevgi, sevme, dostluk. (DH)	
Mevlā	(A) Efendi, sahip, malik, yardımcı, koruyan, Mevla. (DH, KT)	krş. **Mevlī**
Mevlī	(A) Efendi, sahip, malik. (DH)	krş. **Mevlā**
mevlūd	(A) Mevlit, doğum. (KB)	
mevt	(A) Ölüm. (DH)	
mey	(F) Şarap, içki. (AH)	
meydān	(A. meyādin) Meydan. (AH, DH)	
meyḫāne	(F) 1. Meyhane, içki içilen yer, 2. İlahi aşkın tattırıldığı yer, tekke. (DH)	
meyl	(A) Eğilim, yönelim. (KT)	
meyve	(F.) Meyve. (DH)	krş. **mīve**
mezāḥ	(A. mizāḥ) Mizah, şaka, latife, eğlence. (AH)	
meẓālim	(A) Haksızlık, mezalim. (KB)	
mezār	(A) Mezar, ölülerin gömüldüğü yer. (DH)	
meze	(F) Tat, lezzet, zevk. (AH, DH, KT)	
mezelen-	(F.T.) Hoşlanmak. (KT)	
mezgit	(F) Mescit, cami. (KT)	krş. **mescid**
mezīh	(A. mizāḥ) Mizah. (AH)	
mıñar	Pınar, su gözü. (DLT III)	
mınġuy	Bir çeşit hamur olup bununla kağıt yapıştırılır. (DLT III)	
mī-endāzed	(F) Atıyor. (AH)	
mihmān	(F) Konuk, misafir. (DH)	
miḥnet	(A) Sıkıntı, mihnet. (KB, AH, DH)	
mihnetsiz	(A.T.) Dertsiz, sıkıntısız. (DH)	
mihr	(F) 1. Güneş, 2. Sevgi, şefkat, merhamet. (DH)	
miḥrāb	(A) Mabet, mescit. (KT)	
mihribān	(F. mihr-bān) Seven, dost, şefkâtli. (AH, DH)	
mihribanlıġ	(F.T.) Şefkatli ve merhametli olan. (DH)	
mihrubān	(F) Bkz. "mihribān" . (AH)	
mīküned	Yasaklamak, men etmek, engellemek. (AH)	
millet	(A) Millet. (KB)	

min	Ben. (KB, AH, DH)	krş. **men, ben**
miñ (I)	Ben. (AH)	
miñ (II)	Bin sayısı. (DLT III, KB, AH, DH, KT)	krş **men**
min- (I)	Binmek. (KB, DH, KT)	krş. **mün-**
min- (II)	Alt etmek. (DH)	
mīnā	(F) Lacivert veya yeşil renkli sırça. (KB)	
minde	Bende, benden. (AH)	
miñdet-	Saç vb. şeyleri dittirmek. (DLT II)	
mindin	Benden. (AH)	
miñer	Biner. (KB)	
miñeş-	At vb. şeylere binişmek. (DLT III)	
mingü	Binilecek, binek. (KB)	
mingüçi	Binen, binici. (KB, DH)	
mini	Beni. (AH)	
minim	Benim. (DH)	
minnet	(A) Minnet, şükür, yapılan iyiliğe karşılıkta bulunma. (KB, DH, KT)	
mīrāṣ	(A) Miras. (KB, DH, KT)	
mirāsdār	(A.F.) Miras sahibi. (DH)	
mis	(F) Bakır. (DH)	
misāḥat	(A) Mesâha ilmi. (KB)	
mis̱āl	(A) Misal, örnek. (KB)	
miskīn	(A) 1. Miskin, geçinmek için hiçbir şeyi olmayan kimse, 2. Benliğinden sıyrılıp Allah varlığı ile var olan kimse. (DH)	
mis̱l	(A) Benzer, eş. (DH, KT)	
misvāk	(A) Misvak, diş temizlemede kullanılan ve sünnet olan bir ağaç parçası. (DH)	
miz	Biz. (DLT I)	krş. **biz**
mīzāb	(A) Su yolu, oluk. (KB)	
mizāc	(A. mezc) Mizaç. (AH)	
mizāḥ	(A) Mizah, şaka. (AH)	
mollā	(A. mullā) 1. Molla, kadı, 2. Medrese talebesi. (DH)	
monçuḳ	1. Boncuk, 2. Atın boynuna takılan değerli taş, arslan tırnağı, muska gibi şeyler. (DLT I)	

monçuḳlan- Kızların boncuk sahibi olması. (DLT II)

möñ- At vb. hayvanların ayaklarını toplayarak tekme atması. (DLT III)

mū (F) Saç. (DH)

mu (I) Bu. (KB)

muña Buna. (AH)

muna İşte. (DH)

muñar Buna, bu kişiye. (DLT III)

mundın Bundan. (AH)

munu "İşte, bu, şüphesiz, mutlaka, bunu" anlamında bir edat. (DLT III, KB, KT)

mu (I) Soru edatı. (DLT III, DH) krş. **mü**

muʿabbir (A) Rüya tabircisi. (KB)

muʿazzim (A) Büyücü, efsuncu. (KB)

muġān (F) Ateşe tapanlar. (DH)

muġuzġaḳ Bal arısına benzeyen bir sinek. (DLT II)

muḥabbet (A) 1. Muhabbet, sevgi, 2. Ruhların ülfeti. (DH)

muḥabbetlıġ (A.T.) Sevgi besleyen, içinde ilahi aşk olan. (DH)

muḥabbetsiz Sevgisiz, içinde ilahi aşk olmayan. (DH)

muḥāl (A) İmkansız, olmayacak. (KB)

muḫālif (A) İsyan eden, inatçı, bozguncu. (KT)

Muḥammed (A) Hz. Muhammed. (KB)

muḥaṣṣıl (A) Vergi tahsildarı. (DH)

muḥkem (A) Muhkem, sağlam. (DH)

muḫliṣ (A) Saf, kusurlardan arınmış, ihlas sahibi. (DH)

muḥtesib (A) Muhtesip, matematikçi. (KB)

muḥżır (A) Haberci. (DH)

muʿīn (A) Yardımcı. (KB)

muḳābel (A) Cebir. (KB)

muḳābil (A) Karşı olan, karşılık, bedel. (DH)

muḳır (A) İkrar eden, söyleyen. (KB, DH) krş. **muḳirr**

muḳirr (A) İkrar eden, söyleyen. (AH, KT) krş. **muḳır**

mun Hastalık, ayıp. (DLT III)

muñ (I) Onaltılı yaşlarda çıkan diş. (DLT III)

muñ (II) Sıkıntı, bun, mihnet. (DLT III, AH)

mun- Saçmalamak, bunamak. (DLT II, KB, AH)

muñad- Çaresiz kalmak, mecbur olmak, bunalmak, ihtiyaç duymak. (KB, KT)

muñaḍtur- Sıkıntı vermek, muhtaç etmek. (KB)

munāẓarā (A) Münazara, tartışma. (KB)

munca Bkz. “munça” . (AH)

munça Bunca, bu kadar. (AH) krş. **munca**

munça teñilig Bu kadar. (KT)

munda Burada, burada. (DLT I, AH)

mundaġ Böyle, böylece, madem ki. (KB, DH) krş. **mundaḳ**

mundaġuḳ Sanki, böyle, gibi. (KT)

mundaḳ Böyle, bu şekilde. (DH) krş. **mundaġ**

munduz Budala, şaşkın. (DLT I, KB)

munduz aḳın Ansızın gelen sel. (DLT I)

munġan Geveze, boşboğaz. (DLT I)

munı Bunu. (AH, DH)

munḳa Serkeş. (KB)

muñḳar- Bunaltmak, sıkıntıya sokmak. (DLT III, KT)

muñlaş- Dertleşmek. (DH)

muñluġ Dertli, kederli. (DLT III, DH)

muñsuz Hiçbir şeye muhtaç olmayan: Allah. (KT)

munu … ök Hiç şüphesiz. (KT)

muñuḳ- Sıkıntıya düşmek, çaresiz olmak. (DLT III, KB, KT)

mūr (F) Karınca. (DH)

murād (A) Murat, gaye, istek. (AH, DH)

murç Karabiber. (DLT I)

murġzār (F) Çayır, çimen, bahçe. (KT)

muʿriḳ (A) Asil soylu. (DH)

muṣaffā (A) Süzülmüş, arındırılmış. (KT)

musaḫḫar (A) Ele geçirilmiş. (KT)

musallaṭ (A) Musallat, ilişmiş, sataşmış, rahat bırakmayan. (KB, AH, KT)

muṣannif (A) Yazar. (KB)

Mūsā-ṣıfāt (A) Hz. Musa gibi. (DH)

muṣībet (A) Musibet, kötülük, felaket. (KT)

Muṣṭafā (A) Hz. Muhammed Mustafa. (KB)

musulmān (F. müselmān) Müslüman. (AH) krş. **müselmān, müsülmān**

muş Kedi. (DLT III)

mutʿa (A) Kocasından boşanan kadına verilen yardım. (KT)

muṭābaʿat (A. muṭābaḳat) Uyma, arkası sıra gitme. (AH)

mutlaḳ (A) Mutlak, tek, yalnız, kayıtsız şartsız. (DH)

muttaḳī (A) Takva sahibi. (KT)

muṭīʿ (A) Boyun eğen, muti. (KB)

muyan (Sans.) Sevap. (DLT III, KT)

muyançılık (Sans.T) Ara buluculuk. (DLT III)

muyanlıḳ (I) (Sans.T) 1. Sadaka. (KT) 2. Yollarda gelip geçenlerin içmeleri için yapılan hayrat. (DLT III,), 3. İmarethane. (KB)

muyġaḳ Dağ keçisi. (KB)

mużṭar (A) Çaresiz kalmış. (DH)

mü Soru edatı. (DH) Bkz. **mu**

mübārek (A) Mübarek, uğurlu, bereketli. (DH, KT)

mübāriz (A) Dövüşe kalkışan. (DH)

mübārizlik (A.T.) Dövüşe kalkışma. (DH)

mübtelā ( ) Müptela. (AH, DH)

mücrim (A) Suçlu, günahkâr. (KT)

müctehid (A) Müçtehit, gerektiğinde ayet ve hadisten dinî hükümler çıkaran din bilgini. (DH)

müddet (A) Müddet. (AH)

müfācā (A) Birdenbire. (KB)

müflis (A) İflas etmiş. (KB)

müfsid (A) Fesatçı, bozguncu. (KB)

müftī (A) Müftü, fetva veren. (DH)

müḥim (A. mühimm) İhtiyaç. (DH)

mühlet (A) Mühlet, bir işin yapılması için verilen süre. (DH)

mühr (F) Mühür. (KT)

müjde (F) Müjde, muştu. (KT)

müjdeçi (F.T.) Müjde veren. (KT)

mük Rüku eder gibi bel bükmek. (DLT I)

mülk (A) Memleket. (KB)

mülket (A) Saltanat. (KB)

mülūḳ (A) Hükümdarlar. (KB)

mü'min (A) Mümin, îman eden. (KB, AH, KT)

mü'mine (A) Mümin kadın. (KT)

mün (I) Çorba. (DLT I)

mün (I) Kusur. (KB)

mün (II) Sermaye. (KB)

mün- (I) Binmek. (DLT III, KB, KT) krş. **min-**

mün- (II) Genellikle ata binmek anlamında kullanılır ki anlamı "binmek" tir. (DLT II)

münācāt (A) Sır söyleme, fısıldama. (KT)

münāfiḳ (A) Münafık. (KB)

münderü İpekle süslenmiş gelin odası. (DLT II)

mündür- Bindirmek. (DLT II)

müne- Bir şeyin eğriliğini düzeltmek için uçlarını kesmek. (DLT III)

müneccim (A) Müneccim

münel- Elbisenin yenleri ve fazla olan yerlerinin kesilmesi. (DLT II)

münḳalib (A) Yer değiştiren. (KB)

münker (I) (A) İnkâr eden. (KB)

Münker (II) (A) Kabirde ölüleri sorguya çekecek iki melekten biri. (DH)

münkir (A) İnkâr eden, hakikati reddeden. (DH)

münle- Çorba içmek. (DLT III)

müñre- Böğürmek. (DLT III)

müñret- Böğürtmek. (DLT II)

münül- At vb. şeylere binilmesi. (DLT II)

müñüz Boynuz. Bir de "müñüz müñüz" adında bir çeşit çocuk oyunu vardır. (DLT III)

müñüzlen- Koyun vb. hayvanların boynuz sahibi olması. (DLT III)

mürīd (A) Mürit. (KB, DH)

mürsel (A) Peygamber. (KT)

mürşid (A) İrşat eden, hak yola götüren. (DH)

mürüvvet (A) Mürüvvet, insaniyet. (KB, AH)

mürüvvetlıġ (A.T.) Mürüvvet sahibi. (DH)

müsāfir (A) Yolcu. (KB)

müselmān	(F) Müslüman. (DH)	krş. **müsülmān, musulmān**
müstecāb	(A) İcabet bulmuş, kabul edilmiş. (DH, KT)	
müstemiʿ	(A) Dinleyici. (AH)	
müsülmān	(F) Müslüman. (KB, KT)	krş. **müselmān, musulmān**
müsülmānlıḳ	(F.T.) Müslümanlık, İslâm. (KB, KT)	
müşfiḳ	(A) Şefkâtli. (AH)	
müşkil	(A) Güç, zor. (DH)	
müşrik	(A) Müşrik, Allah'a ortak koşan. (KT)	
müştaḳ	(A) iştiyak duyan, çok özleyen. (DH)	
mütedeyyin	(A) Mert. (AH)	
mütekebbir	(A) Kibirli, âsi. (KT)	
müvāʿiż	Bkz. "mevaʿiẓ" . (AH)	
müzd	(F) Ücret, mükafat. (DH)	

N

nācins (F.A.) Soysuz. (DH)

nādān (F) Bilgisiz, câhil. (DH, KT)

nādānlıḳ (F.T.) Bilgisizlik, cahillik. (DH)

nāgāh (F) Ansızın, birden bire. (DH, KT) krş. **nāgeh**

nāgeh (F) ansızın, bir anda. (DH) krş. **nāgāh**

nāgehānī (F) Ansızın, birdenbire. (DH)

nāḥaḳ (F.A.) Haksız yere. (DH)

nāhemvār (F) Düz olmayan, uygunsuz. (DH)

nā-ḫōş (F) Nâhoş. (AH)

naḥs (A) Uğursuz. (KT)

nākes (A. nākis) Alçak, insâniyetsiz. (AH)

nāḳıṣ (A) Eksik, noksan. (DH)

naḳış (A) Nakış, süs, resim. (DH)

naḳl (A) Nakil, bir sözü aktarma. (DH)

nālān (F) İnleyen. (DH)

nāle (F) İnleme, inilti. (DH)

nāʿleyn (A) Bir çift nalın, bir çift ayakkabı. (DH, KT)

nāliş (F) İnleyiş. (DH)

nām (F) Ad, lakap, şöhret. (DH)

nām u nişān (F) 1. Ad, san, 2. İz. (DH)

nāmaḥrem (F.A.) Mahrem olmayan, yabancı, nikah düşmeyen. (DH)

namāz (F) Namaz. (KB, DH, KT)

nāmerd(F) Mert olmayan, alçak. (DH)

namıja Bacanak. (DLT I)

nāmūs (A) 1. Namus, edep, haya, 2. Bir kimsenin mahremi. (DH)

nān (F) Ekmek. (DH)

nār (F) Ateş, cehennem. (DH)

nār-ı saḳar Beşinci kat cehennem ateşi. (DH)

naʿra (A. naʿre) Nâra, yüksek sesle bağırma. (DH)

narı Öte, öteye. (DH)

naru Taraf bildiren bir söz olup “bu yana” anlamına gelir. (DLT III, KT)

nās (A) İnsanlar, halk. (DH)

nasab Bkz. “neseb” . (AH)

naṣīb (A) Nasip, kısmet, pay, hisse. (DH)

naṣīḥat (A) Öğüt, nasihat. (KB)

nāṣir (A) Yardımcı. (KB)

naʿt (A) Hz. Peygamberi öven şiirlere verilen ad. (AH)

nātüvān (F) Güçsüz, kudretsiz. (DH)

nāz (F) 1. Naz, şive, cilve, 2. Tasavvufî bir vasıf. (DH)

naẓar (A) Nazar, göz atma, bakma, teveccüh. (DH)

nāẓır (A) Nazır, vekil. (DH)

naẓm (A) Nazım, vezinli ve kafiyeli söz. (DH)

ne (I) Arapça'daki şaşalama bildiren "ma" kelimesi yerine geçmiş bir kelimedir. (DLT III)

ne/é Ne, niçin. (DLT III, KB, AH, DH, KT) krş. **ni, nü**

- **né kim** Ne kadar, neyi, her ne ki. (KT)
- **né neñ** Ne, hangi şey, hangisi. (KT)
- **né yer** Nere, nerede, her nere. (KT)
- **né/eçe** "Kaç, nasıl, ne kadar, nice, bir hayli" anlamında bir kelimedir. (DLT III, KB, AH, DH, KT)
- **neçe kim** Her ne kadar, eğer ki. (KT)
- **néçe üküş** Nice, pek çok, çoğu. (KT)
- **neçeme** Ne kadar, her ne kadar. (KB, DH, KT)
- **neçük** Niçin, nasıl. (DLT I, DH, KT)
- **ne/éerse** Şey. (KT) krş. **nerse**
- **ne/ék** Hiç (olumsuz ve soru cümlelerinde pekiştirme görevinde, KT)
- **né/eme** Ne!, çok, pek. (KT)

nebī (A) Nebi, peygamber. (AH) krş. **yalavaç**

nedāmet (A) Pişmanlık, pişman olma. (DH)

nefes (A) Nefes, soluk. (DH)

nefīs (A) Nefis, kıymetli. (AH)

nefs (A) 1. Nefes, soluk, öz, varlık. (KB, DH) 2. İnsanın kötü vasıfları. (DH)

- **nefs ü hevā** (A) Nefs ve geçici istekler. (DH)

negü Ne, nasıl, niçin. (KB, AH, KT)

negülük Niçin, nasıl. (KB)

nehy (A) Yasaklama. (DH)

- **nehy ü münker** (A) Şeriatın yasak ettiği şeyleri yaptırmama. (KB)

nek Timsah. (DLT III)

nek yılan Ejderha. (DLT III)

nek yılı Timsah yılı. (DLT I, DLT III)

Nekīr (A) Kabirde insanı sorguya çekecek iki melekten biri. (DH)

nelik Bkz. “nelük” . (AH)

nelük Niçin, neden. (DLT I, KB, AH, KT) krş. **neçük**

nem (F) Nem, ıslaklık, rutubet. (DH)

nemāz (F) Namaz. (AH) krş. **namāz**

néme eḍgü Ne güzel. (KT)

neme “Bilmem” demektir. (DLT III)

neñ Nesne, şey, mal mülk. (DLT III, KB, AH, KT)

neñ tawar Mal mülk. (KT)

nerek Neye gerek (DLT III, KB)

nerse Şey. (KT) krş. **ne/éerse**

neseb (A) Aile, soy. (KB, AH)

nesīm (A) Hafif esen rüzgâr. (DH)

nesne Nesne. (AH)

neṡr (A) Nesir, düz yazı. (DH)

neṡrī (A) Nesir halinde. (DH)

net- (ne + etmek) Ne yapmak. (DH)

neteg Nasıl, niçin, nice, ne gibi. (KB, KT) krş. **netek, netük**

neteg kim Gibi, benzer, nasıl ki. (KT)

neteglik Nasıllık. (KB)

netek Soru edatı olup “nice, nasıl, neye” anlamına gelir. (DLT I, AH) krş. **neteg, netük**

netük Nasıl, ne şekilde. (DH) krş. **netek, neteg**

nevā (F) Ses, seda, ahenk. (DH)

nevādir(A) Nâdir. (AH)

nevbet (I) (A) Nöbet, sıra. (DH)

nevbet (II) (A) Resmî yerlerde belli zamanlarda çalan davul. (KB, AH)

nevḥa (A. nevḥat) Ölüye sesle ağlama. (DH)

nevişte Yazılmış. (AH)

nevmīd(F) Ümitsiz, ümidini kaybetmiş. (KT)

neyle- Ne eylemek, ne yapmak. (DH)

nezdīk (F) Yakın. (AH)

nez̠r (I)(A) Adak, bağış, adama. (DH, KT)

nez̠r (II)	(A) Allah'ı ululama veya rızasını kazanmak için mubah bir işin yapılmasını üstlenme. (DH)	
nıjdaġ	Bileği taşı. (DLT I)	
ni	Ne. (DH)	krş. **ne**
niʿmet	(A) Nimet, ihsan, bağış, iyilik, lütuf. (KB, DH, KT)	
nice	Nice. (AH)	krş. **niçe**
niçe	Nice. (AH, DH)	krş. **nice**
niçük	Nasıl. (DH)	krş. **neçük**
niçün	Niçin. (AH)	
nidā	(A) Nida, çağırma, ses verme. (DH)	
nigāh	(F) Bakış. (AH)	
nigü	Bkz. "negü" . (AH)	
nigüyi	İyilik. (AH)	
nihān	(F) Gizli. (DH)	
nihāyet	(A) Son. (KB)	
nīk	(F) İyi, güzel, hoş. (KB)	
niḳāb	(A) Peçe, örtü. (AH)	
nikāḥ	(A) Nikah. (KT)	
	nikāḥ ḳılmaḳ (A.T.) Nikahlanmak, evlenmek. (KT)	
nikim	Bkz. "ni" . (AH)	
nime	Nesne, şey. (AH, DH)	krş. **nimerse**
nimerse	Nesne. (AH)	krş. **nime**
nīş	(F) İğne. (DH)	
nişān	(F) 1. Nişan, iz, belirti, mucize, ibret, alâmet. (KB, AH, DH, KT) 2. Ayet, birşeyin varlığına tanık olma. (KT)	
ni't-	(<ne + et-) Ne yapmak. (DH)	
nitek	Nasıl, ne şekilde. (DH)	krş. **netek, neteg**
niyet	(A) Niyet. (KB)	krş. **niyyet**
niyyet	(A) Niyet, kasd. (DH)	krş. **niyet**
niẓām	(A) Nizam. (KB)	
nom	Millet, şeriat, yasa. (DLT III)	
nöbet	Bkz. "nevbet" . (AH)	

nū/usipās (F) Nankör, iyiliğe kötülükle karşılık veren. (KT)

Nūḥ (A) Hz. Nuh, Nuh Peygamber. (KB)

nuḳūl (A) Nakiller. (KB)

nūr (A) 1. Nur, aydınlık. (KB, DH, KT) 2. Kur'an-ı Kerim ve Hz. Muhammet. (DH)

nūr körkit- (A.T.) Tecelli etmek, zahir olmak, görünmek. (KT)

nūrānī (A) Nurlu. (DH)

nuṣret (A) 1. Yardım, zafer, üstünlük, 2. Allah'ın müminlere yardımı. (DH)

nūş (F) Şerbet, içki, işret. (KB, DH)

NūşīnRevān (F) Adaleti ile tanınmış bir Sasani hükümdarı. (KB) krş. **Anuşirvan, Anışirvan**

nü "Ne" anlamına gelen bir söz. (DLT III, KT) krş. **ne, ni**

nücūm (A) Yıldızlar ilmi, heyet ilmi. (KB)

nükte (A) Nükte, ince ve manalı söz. (DH)

nümūne (F) Nümune, örnek, misal. (DH)

O

oba Oba. (DLT I)

obraḳ Yıpranmış. (DLT I)

obraş- Yıpranmak, eskimek. (DLT I)

obu Üstübeç. (DLT I)

obuz Katı olan yer. (DLT I)

oçak Ocak. (DLT I)

oḍan- Uyanmak. (KB)

oḍġar- Anlamak. (DLT I)

oḍġuç Ateşin alevi. (DLT I)

oḍġur- Uyandırmak. (KB)

Oḍġurmış Odgurmış, Kutadgu Bilig'deki temsilî kişilerden birinin adı. (KB)

oḍluḳ Kol kemiğinin kalın yeri. (DLT I)

oḍuġ Uyanık. (KB)

oḍuġluḳ Uyanıklık. (KB)

oḍul- Uyanık olmak, uyanmak. (KB)

odun Bkz. "otun" . (AH)

oḍun- (I) Kandil, ateş v.s. şeylerin sönmesi. (DLT I)

oḍun- (II) Uyanmak. (KB, AH)

ofraġ Bkz. "opraḳ" . (AH)

oġla Genç, yiğit. (DLT I)

oġla- Bkz. "oḳla-. (AH)

oġlaġu Bolluk içinde büyüyen, nazlı, asil. (DLT I, KB)

oġlaḳ 1. Oğlak, 2. Oğlak burcu. (DLT I, KB)

oġlan (I) Bkz. "uġan" . (AH)

oġlan (II) 1. Oğlan, oğul, çocuk, küçük çocuk, genç, 2. Erkek çocuk, 3. Nesil. (KB, DH, KT)

oġlıt- Çoğaltmak. (DLT I)

oġra- (I) Uğramak. (KB)

  oġramaḳ Azmetme, niyet. (KT)

oġra- (II) Önce davranmak, ilk olarak yapmak. (KT)

oġra- Azmetmek, kasdetmek, niyet etmek, bir işi yapmağa başlamak. (KT)

oġraġ (I) Niyetlenmek, kastetmek. (DLT I)

oġraġ (II)	Düzen, tertip. (KT)
Oġraḳ	Sınırda oturan bir Türk oymağı. (DLT I)
oġral-	Uğranılmak. (DLT I)
oġraş-	Uğraşmak. (DLT I)
oġrat-	Göndermek. (DLT I)
oġrayu	Kasıtlı olarak. (KT)
oġrı	Hırsız, uğru. (DLT I, KB, KT)
oġrıla-	Bir şey çalmak. (DLT I)
oġrılıḳ	Hırsızlık. (KB, KT)
oġrın	Gizlice. (KB)
oġruġ	Derenin dönemeci. (DLT I)
oġruḳ	Olma, oluş. (KT)
oġruş-	Kemiği ayırıp birleştirmede yardımlaşmak. (DLT I)
oġuḳ	Çizme. (DLT I)
oġul	Oğul, çocuk. (DLT I, KB, AH, DH, KT) krş. **oġlan**
oġullan-	Evlat edinmek. (KT)
oġulçuḳ	Ana rahmi. (DLT I)
oġulmuḳ	Üstüne hatıl atılmak için uzatılmış olan düz direk. (DLT I)
oġur (I)	Uğur. (KB)
oġur (II)	Vakit, zaman. (KT)
oġur-	Bir şeyi bitiştirip ayırmak. (DLT I)
oġurla- (I)	Bir işi vaktinde yapmak. (DLT I)
oġurla- (II)	Çalmak. (DLT I)
oġurluġ	Vaktinde ve yerinde. (DLT I)
oġuş	Akraba, hısım. (DLT I)
oġuşlan-	Aile ve hısım sahibi olmak. (DLT I)
Oġuz	Bir Türk boyudur. Türkmen olup yirmi iki bölüktür. (DLT I)
oġuzlan-	Oğuz kılığını almak, kendini Oğuz boyundan saymak. (DLT I)
oḫsın-	Pişman olmak. (DLT I)
oḫşa- (I)	Benzemek. (DH, KT)
oḫşa- (II)	Okşamak, şakalaşmak ,oynaşmak. (DLT I) krş. **oḳşa-**
oḫşaġ	Benzeme. (DLT I)
oḫşaġu	Oyuncak. (DLT I)

oẖşat- Benzetmek. (DLT I)

oẖşatıl-Benzetilmek, benzer gösterilmek. (KT)

oḳ (I) Mirasta düşen pay. (DLT I)

oḳ (II) Ok. (DLT I, KB, AH, DH)

oḳ (III) Şans oku. (KT)

oḳ yılan Kendisini insanın üzerine atan yılan. (DLT I)

oḳ (III) Ev yapılırken çatıya uzatılan direk. (DLT I)

oḳ (IV) Pay ve toprak hisseleri üzerine üleşmek için atılan ok, çekilen kura. (DLT I)

oḳ (V) Mutlaka, kesinlikle. Fiillerde pekiştirme, kuvvetlendirme edatıdır. (DLT I, KB, DH, KT)

oḳ (VI) Durum anlamına yakın bir edattır. “emdi ok aydım” bu saatte söyledim. (DLT I)

oḳ (VII) Evet. (KT)

oḳa Kefillik, kefalet. (DLT I)

oḳçı Okçu. (KB)

oḳı- (I) Davet etmek, çağırmak. (DLT III , KT)

oḳı- (II) Kitap vb. şeyler okumak, okuyup ders almak. (DLT III, KB, AH, KT)

oḳı- (III) 1. Tapmak, ibadet etmek, 2. Dua etmek, niyaz etmek. (KT)

oḳıġu Kur’an-ı Kerîm. (KT) krş. **Ḳur’ān**

oḳımaḳ (I) Sohbet etme, konuşarak vakit geçirme. (KT)

oḳımaḳ (II) Dua, dua etme. (KT)

oḳıçı Davetçi. (KB) krş. **oḳıġçı**

oḳıġçı Davetçi. (KB) krş. **oḳıçı**

oḳın- 1. Okunmak, 2. Çağırılmak, davet edilmek. (KB, KT)

oḳış- Çağrışmak. (KB)

oḳıt- Okutmak, çağırtmak. (DLT I, KB)

oḳla- Oklamak. (AH)

Oḳlīdīs Oklidis. (KB)

oḳluġ kirpi Büyük kirpi. (DLT I)

oḳluḳ Sadak. (DLT I)

oḳra- Kişnemek, homurdanmak. (DLT I)

oḳraş- Kişnemek. (DLT I)

oḳşa- Benzemek. (KB) krş. **oẖşa-**

oḳşaġ Benzer. (KB)

oḳtam Ok atımı. (DLT I)

oḳtaş- Ok atışmak. (DLT I)

oḳu- Okumak. (AH, DH) krş. **oḳı-**

okuş Anlayış. (DLT I)

ol (I) O, teklik üçüncü şahıs zamiri. (DLT I, KB, AH, DH)

ol ajun Ahiret, öbür dünya. (KT)

ol cehān (T.F.) Öbür dünya, ahiret. (KT)

ol kim O ki. (KT)

ol kāfir (T.A.) Firavun için. (KT)

ol kimerse O kişi. (KT)

ol kişi O kişi, o. (KT)

ol meñizlig Öyle. (KT)

ol neñ O şey. (KT)

ol Tañrı O mutlak Tanrı. (KT)

ol oġur O zaman. (KT)

ol tişi O kadın. (KT)

ol vaḳt (T.A.) O zaman. (KT)

olar Üçüncü çoğul şahıs zamiri: onlar. (KT) krş. **anlar**

ol (II) O, işaret sıfatı. (DLT I, AH, KT)

ol (III) İsimlere ve fiillere pekiştirme için gelen bir edattır. (DLT I, KB)

ol Arapçadaki zamir-i şan. Şüphesiz, gerçekte. (KT)

oltur- Oturmak. (KT) krş. **oldur-**

ol- Bolmak. (AH)

oldruġ Yer, mekan, mevki. (KB)

oldrum Kötürüm, yatalak. (DLT III, KT)

olduḳ at Nalsız at. İnsanlar için de söylenir. (DLT I)

oldur- Oturmak. (KB, KT) krş. **oltur-**

oldurġanOturan. (KT)

olduruġlı Oturan. (KT)

oldurmaḳ Oturma, kalma. (KT)

oldurġu yer Mevzi. (KT)

olẖut- Oturtmak. (DLT I)

olma Çanak, çömlek. (DLT I)

oluḳ 1. Oluk; ağaç kütüğünden yemlik gibi oyularak içerisinde şıra soğutulan hayvan sulanan yalak, 2. Küçük kayık. (DLT I)

on	On sayısı. (DLT I, KB, AH, DH, KT)
on iki	On iki sayısı. (KT)
oñ	Sağ, sağ taraf, doğru, hayır, kısmet. (KB, AH, DH, KT)
	oñ elig Sağ el. (KT)
oñ- (I)	İyileşmek. (DH)
oñ- (II)	Solmak, sararmak. (DLT I, KB)
oña-	Bkz. "aña-. (AH)
oñal-	Bkz. "oñul-. (AH)
oñar-	Düzeltmek, onarmak, yoluna koymak. (KB, KT)
	oñarmaḳ Düzeltme, dargınları barıştırma, işleri yoluna koyma. (KT)
onaş-	Uyuşmak, kabullenmek. (DLT I)
oñay	Yumuşak. (KB)
oñıklan-	Kadınların yapma zülüf takınması. (DLT I)
onu	O, onu. (DLT III)
onunç	Onuncu. (DLT I, DLT III)
oñuḳ-	Hastalık vb. şeylerden kıvrılmak, buruşmak, solmak. (DLT I, DLT III)
oñul-	İyileşmek, düzelmek. (DLT III, KB, AH)
oñult-	İyileştirmek. (DLT I)
oñurḳa	Omurga. (KT)
	oñurḳa suwı Döl suyu. (KT)
op	Harman dövmek için koşulan öküzlerin ortasında bulunan öküz. (DLT I)
op-	Höpürdetmek. (DLT I, KB)
opra-	Çürümek, yıpranmak, eskimek. (KB)
opraḳ (I)	Elbise. (AH)
opraḳ (II)	Eskimiş, çürümüş, yıpranmış. (KB)
oprı	Obruk, çukur. (DLT I, KB)
opruş-	Bir şeyde yardım etmek. (DLT I)
op op	Eşeğin ayağı kaydığında söylenir "kalk" anlamına gelir. (DLT I)
opuzluġ	Sarp, engebeli. (DLT I)
or-	Kesmek, biçmek. (DLT I, KB)
or at	Donu kırmızı ile sarı arasında olan at. (DLT I)
oram	Semt, muhit. (AH)
ordu	1. Saray, şehir. (DLT I, KB), 2. Hakanın oturduğu şehir. (DLT I)
	ordu başı Hakanların yaygıcısı. (DLT I)

ordu tal	Hamam otu. (DLT I)
ordulan-	Bir yeri mesken tutmak. (DLT I)
orġaḳ	Orak. (DLT I)
orna-	Yerleşmek, oturmak. (DLT I, KB, DH, KT)
ornal-	Konulmak. (KT)
ornat-	Yerine koymak, yerleştirmek, yer vermek. (DLT I, KT)
	ornatıġlıġ Bezenmiş. (KT)
ortaḳ	Ortak. (DLT I, KT)
	ortaḳ ḳat- 1. (Tanrı'ya) ortak koşmak, 2. Muhalefet etmek, çekişmek. (KT)
	ortaḳ ḳatġan Müşrik. (KT) krş. **ortaḳ ḳatıġlı**
	ortaḳ ḳatıġlı Müşrik. (KT) krş. **ortaḳ ḳatġan**
ortaḳlıḳ	Ortaklık. (KT)
ortu	Orta. (DLT I, KB)
ortuḳ	Ortak. (KB)
ortula-	Ortalamak. (DLT I)
oru	Şalgam buğday ve buna benzer şeyleri saklamak için kazılan çukur. (DLT I)
oru	Zindan. (KB)
orum	Kesim, tutam. (DLT I)
orun (I)	Yer, mekân, mevki, makam. (KB, AH, DH, KT) krş. **orum**
	orun töşek Serilecek, döşenilecek şey. (KT)
orun (II)	İçinde bulunulan, hal, durum. (KT)
orunluġ	Mevki ve makam sahibi. (KT)
orunç	Rüşvet. (DLT III, KT)
orunçaḳ	Emanet. (DLT I, KB)
orut	Kuru. (KB)
osruḳ	Osuruk. (DLT I)
osal	Gâfil. (KT)
osallıḳ	Gaflet. (KT)
osan-	Gâfil olmak, ihtiyatsız olmak. (KT)
osanuḳ	Gâfil. (KT)
osruş-	Osurmada yarışmak. (DLT I)
osu	Bkz. "azu" . (AH)
osuġ	Karşılık, istifade. (KB)

osur-	Osurmak. (DLT I)
ot (I)	1. Ateş, duman. (DLT I, KB, AH, DH, KT) 2. Cehennem ateşi. (DH)
ot (II)	Bitki, ot. (DLT I, KB, KT)
ot (III)	1. İlaç, çâre; zehir, agı. (DLT I, KB)
ota- (I)	İlaç yapmak, tedavi etmek. (DLT III, KT)
ota- (II)	Odun yakarak ısınmak. (DLT III)
ot ḳaraḳ	Gözün gören kısmı. (DLT I)
otaçı	Doktor, hekim. (DLT I, KB)
otaġ	Otağ, çadır. (KB)
otala-	Tedavi etmek. (AH)
Otamış	Erkek adı. (DLT I)
otġar-	Otlatmak (hayvan). (DLT I, KT)
otġun	Eğerin solunda kolanın halkası geçirilir, dile bağlanır enli bir kayış. (DLT I)
otla-	Otlamak. (DLT I)
otlan-	Ateşlenmek. (DLT I)
otlat-	Otlatmak. (KT)
otluġ (I)	Ateşli. (DH)
otluġ (II)	Otlu. (DLT I)
otluḳ	Yemlik ahır. (DLT I)
otra	Orta. (DLT I)
otran	Don, elbise. (DLT I)
otru	Her şeyin karşısı. (DLT I)
otruġ	Ada. (DLT I)
ottuz	Otuz. (DLT I) krş. **otuz**
otun	Odun, değersiz, alçak. (AH, DH)
otuñluḳ	Odunluk. (DLT I)
otuz	Otuz sayısı. (DH, KT)
owruġ (I)	1. Kemiğin ek yerleri, 2. Bel kemiğinin boyunla birleştiği yer. (DLT I)
owruġ (II)	Dağın yamacı ve bittiği yer. (DLT I)
oy	Yerdeki oyukluk, çukurluk. (DLT I)
oy at	Yağız at. (DLT I)
oy obuz	Basık, düz yer. (DLT I)

oy- Bir nesneyi oyma işlemi, sıkıştırmak. (DLT I, DH)

oyna- Oynamak, eğlenmek, zevkli vakit geçirmek. (KT)

oynaġlıOyuncu, eğlencelik. (KT)

oynaķ işler Oynak kadın. (DLT I)

oynaş 1. Oynaş. (DLT I, KT),2. başka biriyle sevişen kadın. (DLT I)

oyuķ Korkuluk; yolu işaret eden taş. (DLT I)

oyun Oyun. (DLT I, KT)

oz- Geçmek. (AH, KT)

oza Önce, evvel. (AH, KT),

ozuķ at Koşu veya koşuya benzer şeylerde ileri giden ve başka atları geçen at.

ozur- İlerletmek, öne geçirmek. (KT)

ozuş- Yarış etmek, yarışmak. (KT)

(DLT I)

Ö

ö- Düşünmek. (KB)

öcür- Söndürmek. (AH) krş. **öçür-**

öç Kin, öç, hınç, intikam. (DLT I, KB, KT)

öç alġan Öç alan. (KT)

öç sür- Öç almak, intikam almak. (KT)

öç- 1. Gitmek, sönmek sakinleşmek. (KB, AH, DH, KT), 2. Sesin kısılması. (KT)

öçmiş Sönüp giden, ölen. (KT)

çe- Yatışmak, sükûn bulmak. (KB)

öçeş Yarış. (DLT I)

öçeş- Yarışmak. (DLT I, KB)

öçke Kin bağlama. (KB)

öçrüş- Bir şeyi yenmek, onu bastırmak. (DLT I)

öçük- Sönmek, soluğu kesilmek. (KB)

öçüktür- Kızdırmak, hiddetlendirmek. (AH)

öçür- Söndürmek, yatıştırmak. (DLT I, KB, KT) krş. **öcür-**

öçüt Öç, hınç. (DLT I)

öd Zaman, vakit. (DLT I, KB) krş. **öḍ, öḍlek**

öḍ Zaman, vakit, an, mühlet, süre. (AH, KT) krş. **öd, öḍlek**

öḍle- Vakti gelmek, günü gelmek. (KB)

öḍlek Zaman. (DLT I, KB) krş. **öḍ, öd**

öḍrüş İki şey arasında muhayyerlik. (DLT I)

öḍrüş- Davar, mal seçmede yardımlaşmak. (DLT I)

öḍrüm Herşeyin seçilmişi. (KB)

öḍründi Seçilmiş. (KB)

öḍür- Seçip ayırmak. (KB)

ög Akıl, anlayış. (KB, AH) krş. **ök**

ög- Övmek. (DLT I, KB)

öggüçi Övücü, öven. (KB)

ögdi Alkış, senâ, övme, hamd. (KB, AH, KT)

ögdil- Öğülmek, methedilmek. (KB) krş. **ögdül-**

ögdilik Övgüye değer. (KT)

ögdül- Övülmek. (KT) krş. **ögdil-**

Ögdülmiş	1. Ögdülmüş, Kutadgu Bilig'deki temsilî kişilerden birinin adı, 2. Övgüye lâyık. (KB, KT)
öge	1. Tekinden bir derece aşağı sokak adamlarından olup denenmiş yaşlı ve akıllı kimselere verilen ad. (DLT I) 2. Akıllı, anlayışlı, danışman. (DLT I, KB)
ögelik	Müşâvirlik. (KB)
ögey	Üvey. (DLT I)
ögit-	Öğütmek. (KB)
öglen-	Aklı başına gelmek. (KB)
ögren-	Öğrenmek. (DLT I, KB, DH)
ögret-	Öğretmek, alıştırmak. (KB, AH, KT)
	ögretmiş Öğretilmiş. (KT)
ögretig	Terbiye. (KB)
ögreyük	Görenek, âdet. (DLT I)
ögtür-	Övdürmek. (DLT I)
ögün-	Övünmek. (DLT I)
ögünç	Övünç. (DLT I, DLT III, KB)
ögür	1. Topluluk, grup, kısım, 2. İleri gelenlerin oluşturduğu topluluk, lider, 3. Taraf, millet, zümre, 4. Nesil, kavim, 5. Koyun, geyik deve gibi şeylerin toplu halde bulunması. (KT)
	ögür ögür Bölük bölük, kısım kısım. (KT)
	ögürlük er Koyun ve buna benzer hayvanlardan sürüsü bulunan adam. (DLT I)
ögür-	Oyalamak. (KB)
ögüt (I)	Yüceltme, övme. (AH)
ögüt (II)	Öğüt. (DLT I)
ögütle-	Öğüt vermek. (DLT I)
ögüz	Irmak, derya, nehir. (KB, KT) krş.**öküz**
ök (I)	Akıl ve anlayış. (DLT I, AH) krş. **ög**
ök (II)	Kuvvetlendirme edatı, mutlaka, kesinlikle (KB, KT) krş. **oḳ**
ök (III)	Orta yaşı bulup büyümüş hayvan. (DLT I)
ök-	Biriktirmek. (DLT I)
ökçe	Ökçe, topuk. (KT)
öke	Milletin, ulusun büyüğü. (DLT I)
ökil	Çok. (DLT I)

öklen- Dinlenmek, bir şeyi sonradan anlamak. (DLT I)
ökli- Artmak, büyümek. (DLT I)
öklit- Çoğaltmak. (KB)
öklüş- Bir şeyin bir şey üzerine yığılması. (DLT I)
ökme Yığma, yığıntı. (DLT I)
ökmek (I) Kadınların kulaklarına taktıkları altın veya gümüşten yapılmış halka. Aslında bu mastardır. (DLT I)
ökmek (II) Toplanmış olan her nesne. (DLT I)
ökmeklen- Küpe sahibi olmak. (DLT I)
öknügli Pişman. (KT)
öksüz Şaşkın. (DLT I)
öktem Zâlim, pervasız. (KB)
öktür- Biriktirmek, yığdırmak. (DLT I)
öküm Bir öküm yarmak "bir yığın para" . (DLT I)
ökün Para gül ve buna benzer şeylerin yığını. (DLT I)
ökün- Pişman olmak, üzülmek, kaygılanmak. (DLT I, KB, AH, KT)
ökünç (III) Pişmanlık, hasret, özlem, büyük üzüntü, kaygı. (DLT I, DLT III, KB, AH, KT)
ökündür- Pişman ettirmek. (KB)
ökünmiş Pişmanlık, nedamet. (KT)
öküş Çok, pek çok, birçok. (DLT I, KB, AH) krş. **üküş**
öküz (I) Irmak. (DLT I) krş. **ögüz**
öküz (II) Öküz. (DLT I)
öküzlen- Öküz sahibi olmak. (DLT I)
öl Yaş, nem. (DLT I, KB)
öl- Ölmek. (KB, AH, DH, KT)
öldrül- Öldürülmek. (KT)
öldrü yaz- Neredeyse öldürmek, az daha öldürmek. (KT)
öldür- Öldürmek. (DLT I, KB, KT) krş. **öltür-**
öldürgen Zorba, cabbar. (KT)
öldürül- Vefat etmek. (KT)
öldürüş- Çarpışıp vuruşmak. (KT)
ölgüçi Ölücü, fâni. (KB)

öli-	Islanmak. (DLT III, KT)	
öliş-	Nemlenmek. (DLT I)	
ölit-	Islatmak. (DLT I)	
ölmiş	Ölü. (KT)	
öltür-	Öldürmek, yok etmek. (DH, KT)	krş. **öldür-**
ölüg	Ölü. (DLT I, KB, AH, DH, KT)	
ölüm	Ölüm. (DLT I, KB, AH, DH, KT)	
ölüt-	Birbirini öldürme. (DLT I)	
ölütçi	Katil. (DLT I, KB)	
ölütle-	Çarpışmak. (DLT I)	
ömgen	Şah damarının iki tarafında bulunan damar. (DLT I)	
ʿömr	(A) Ömür. (DH)	krş. **ʿömür**
ʿömür	(A. ʿömr) Ömür. (DH)	krş. **ʿömr**
ömzük	Eğerin ön ve arka tarafları. (DLT I)	
öñ (I)	Ön, baş. (KB, AH, KT)	
öñ (II)	Renk. (KB)	
öñ- (I)	Bitmek, yetişmek. (DH)	
öñ- (II)	Kasdetmek. (KB)	
ön- (III)	Yetişmek, erişmek, yönelmek. (DLT I, KB)	
öñ ıḍ-	Sunmak, takdim etmek. (KT)	
öñdi	Kanun, âdet. (KB)	
öñdin	Önce, evvel. (KT)	
öñdü	Kanun, âdet. (KB)	
öñdün	Önden, önceden. (KB)	
öñdür-	Kurmak. (KB)	
öñeyük neñ	Bir şeye, bir kimseye mahsus. (DLT I)	
öñi	Başka, başkası. (KB)	
öñin	Başka, diğer, gayrı. (KT)	
öñle-	Renklenmek, kızarmak. (DLT I)	
öñrü	Yana, doğru. (KT)	
öñürt-	Önde gitmek, başı çekmek. (KT)	
	öñürtgenÖne geçiren, önde giden. (KT)	
öp-	Öpmek. (DLT I, KB, DH)	

öpke (I) Akciğer. (DLT I)

öpke (II) Öfke, kızgınlık. (DLT I) krş. **öwke**

öpkele-Ciğerine vurmak. (DLT I)

öpkile- Öfkelenmek. (DLT I)

öp öp Bir kimse çok övünüp de dediğini yapamazsa o kimse için bu söz söylenir. (DLT I)

öpse- Öpmek istemek. (DLT I)

öptür- Öptürmek. (DLT I)

öpüm Bir içimlik bir yudumluk. (DLT I)

öpür- İçirmek. (DLT I)

öpürt- Bir şeyi içirmek. (DLT III)

öpüş Öpme, öpüş. (DLT I)

ör Kaftanın koltuk altı. (DLT I)

ör- (I) Örmek, bağlanmak. (DLT I, KB)

ör- (II) (ayağa) kalkmak. (KT)

ör- (III) Belirmek, bir tarafa yönelmek. (DLT I)

örçük Örülmüş saç. (DLT I)

ördek Ördek. (DLT I, KB)

ören Her nesnenin kötüsü. (DLT I)

örgen- Öğrenmek. (DH)

örgen Urgan. (DLT I)

örget- Öğretmek. (DH)

örgüç Kadınların başlarında bulunan saç örgüsü. (DLT I)

örgüçlen- Kızların örgülü saç sahibi olmaları. (DLT I)

örk 1. Yular, bağ. (DLT I, AH, KB), 2. At tavlası. (DLT I)

örkle- Atı sıkıca bağlamak. (DLT III, KT)

örkü Örgüç, hörgüç. (DLT I)

örküç (I) Dalga. (DLT I)

örküç (II) Sacayağı. (DLT I)

örküçlen- (I) Dalgalanmak. (DLT I)

örküçlen- (I) Tencerenin sacayağına oturtulması. (DLT I)

örkül- Dönmek, dört dolaşmak, cevelan etmek. (DH)

örle- Yükseltmek, belirmek, çıkmak. (KB, KT)

örlem Mesafe. (KB)
örlen- Belirmek, ortaya çıkmak. (DLT I)
örme saç Örme saç. (DLT I)
örpeş- Kabarmak, öfkelenmek. (DLT I)
ört Yanan nesne, yangın. (DLT I)
ört- (I) Örtmek, kapatmak. (DLT III, KB, KT)
ört- (II) Bağışlamak, affetmek, kötülüğü gidermek. (KT)
örtgen Bağışlayıcı, affedici: Allah. (KT)
örtmek Affetme, bağışlama. (KT)
ört- (III) Yakınlaşmak, cinsel ilişkide bulunmak. (KT)
ört- (IV) Gizlenmek. (KT)
örte- Yakmak. (KB, AH)
örtel- Yakılmak, yakmak. (DLT I, DH)
örteş- Yardımlaşmak, yarışmak, yakmak. (DLT I)
örtgün Samanı ayrılmış harman, çeç. (DLT III)
örtmen Dam, çatı. (DLT III)
örtüg 1. Örtü, perde. (KB, KT), 2. Elbise, kılıf. (KT)
örtügli Gizli, sırlı, örtülü. (KT)
örtüglüg Gayb, bilinmeyen. (KT)
örtüglügrek En gizli. (KT)
örtük (I) Gizli, saklı. (KT)
örtük (II) Bir şeyin örtüsü. (DLT I)
örtül- Örtülmek, kapatılmak
örtün- Örtmek, açmak. (DLT I, KB)
örtüş- Bir şeyi örtmek. (DLT I)
örü Yüksek, dik, üst. (KB)
örüg (I) Konak yeri, menzil. (KB)
örüg (II) Sâkin, sabırlı. (KB)
örüglük Sükûnet, itidal. (KB)
örük (I) Örülmüş olan her nesne. (DLT I)
örük (II) Bir yerde bir müddet kalmak. (DLT I)
örüm Örülmüş, çul. (KB)
örümçek Örümcek. (DLT I)
örüñ Ak, beyaz. (KB, AH)

öser- Bkz. “eder-. (AH)

östik- Özlemek. (DLT I)

öşer- İnsanın açlık, yorgunluk v.b. nedenlerden dolayı gözünün kararması. (DLT I)

öt (I) Duvarda ve tahtada olan delik. (DLT I)

öt (II) Öğüt, nasihat. (KB)

öt (III) Acılık, öt kesesi. (DLT I)

öt- Geçmek, elden çıkmak, yitmek. (DLT I, KB, DH, KT)

öte- Ödemek, emaneti sahibine vermek. (DLT III, KB, KT)

öte İyice. (AH)

öte’l- Geçebilmek. (DH)

ötel- (I) Çalışmak, yorulmak. (DLT I)

ötel- (II) Ödenmek, yerine getirilmek, eda edilmek. (KB, KT)

ötgün- Taklit etmek. (DLT I)

ötgünç Taklit. (KB)

ötgür- (I) Müshil benzeri bir nesne sonucu kişinin midesinin bozulması. (DLT I)

ötgür- (II) Taklit etmek

ötki Bedel, karşılık. (DLT I)

ötkünç Hikâye. (DLT I)

ötleş- (I) Delik deşik olmak. (DLT I)

ötleş- (II) Savaşmak. (DLT I)

ötlük Öğüt, vaaz. (DLT I)

ötnü Ödünç. (DLT I)

ötrü Ötrü, dolayı. (AH)

ötrüm Müshil, insanın içini sürdüren ilaç. (DLT I, KB)

ötüg Dilek, rica. (KB)

ötügçi Dilekçi, ricacı. (KB)

ötük (I) Hikâye. İstenilen şeyin sultana bildirilmesi için de bu kelime kullanılır. (DLT I)

ötük (II) Kusma. (DLT I)

Ötüken Tataristan çöllerinde bir yer adı. (DLT I, KB)

ötüklüğ Dilek, istek. (DLT I)

ötül- Geçilmek. (KB)

ötün- Arz etmek, dilekte bulunmak. (KB, AH)

ötünç Ödünç, borç. (DLT I, DLT III , KT)

ötür- (I) Hatırlatmak. (DLT I)

ötür- (II) Öttürmek. (DLT I)

ötür- (III) Delmek. (DLT I)

ötüş Oyunda ütme, yutma. (DLT I)

övkele-Öfkelenmek. (KB)

öw Ev. (DLT I)

öw- Ufalamak. (DLT I)

öwke Öfke, gazap, kin. (KT) krş. **öyke, öpke**

öwke kel- Öfkelendirmek. (KT)

öwkelen- Öfkelenmek, gazap etmek. (KT)

öwkelig Öfkeli. (KT)

öy Ev. (DH) krş. **ew**

öyez Övez bir çeşit sivrisinek. (DLT I)

öyke Öfke, kızgınlık. (KB) krş. **öpke, öwke**

öyle Öğle vakti. (DLT I)

öz (I) Yağ. (DLT I)

öz (II) Sağır. (DLT I)

öz (III) Öz, kendi, nefis, can, ruh. (DLT I, KB, AH, DH, KT)

öz ḳonuḳı Ruh. (DLT I)

öz (IV) İki dağ arasında bulunan dere, vadi. (DLT I, KT)

öz (V) Düşman olan kişiye “öz kişi” denir. (DLT I)

öz (VI) Hurma ağacının başında peyda olan süt tadında bir püse. (DLT I)

öz (VII) Bkz. “öḍ” . (AH)

öze (I) İle. (AH)

öze (II)Üstünde, üzerinde, hakkında. (KB, AH)

özek Belin iç yanında bulunan damar. (DLT I)

özekle- Damar üzerine vurmak yada damarı kesmek. (DLT I)

özel- Izdırap çekmek. (KB)

özele Üstünde, üzerinde. (KB)

özge Başka. (AH, DH)

özi İki dağ arasındaki geniş yol. (DLT I)

özile	Bkz. “öze” . (AH)
özkey	Sâdık, vefâlı. (KB)
özle-	Özlemek, benimsemek. (DLT I, KB)
özlüg mün	Yağlı çorba. (DLT I)
özlük (I)	Sadık, vefalı. (DH)
özlük (II)	Özel. (DLT III)
özne-	Karşı koymak, itiraz etmek. (KB)
ʿöẕr	(A) Özür, mazeret, bahane. (DH, KT)
ʿöẕr ay-	(A.T.) Özür dilemek. (KT)
ʿöẕr ḳılġuçı	(A.T.) Özür dileyen. (KT)
özük (I)	Kadınlara verilen lâkap. (DLT I)
özük (II)	Oyularak havuz yapılan her yer. (DLT I)

P

pā	(F) Ayak. (DH)	
paçaḳ	Hristiyanlar'ın orucu. (DLT I)	
pādişāh	(F) Padişah. (KB, DH)	krş. **pādşāh**
pādşāh	(F) Padişah. (DH)	krş. **pādişāh**
pāk	(F) Pâk. (KB, DH)	
pākīze	(F) Tertemiz, halis, seçkin. (DH)	
pamuḳ	Pamuk. (DLT I)	
parça	(F pārçe) Parça. (DH)	
pāre	(F) Parça, cüz. (DH, KT)	
pārs (I)	(F) Yırtıcı bir hayvan. (DLT I)	
pārs (II)	(F) Türklerin on iki yılından biri. (DLT I)	
pārsā	(F) Takva sahibi, kötü amelden sakınan. (KT)	
partu	Üste giyilen hırka. (DLT I)	
pās	(F) Gözetme, koruma. (DH)	
pāsbān	(F) Bekçi. (AH)	
pat	Bir nesnenin çöküntüsü, yansıma sesi "pat", tezlik edatı. (DLT I)	
pāyān	(F) Son, nihayet, âkıbet. (DH)	
pāye	(F) Paye, rütbe, derece. (DH)	
pelīd	(F) Pis, murdar. (KB)	
penāh (I)	(F) Koruyucu: Allah. (DH)	
penāh (II)	(F) Sığınma, sığınılacak yer. (DH)	
pend	(F) Öğüt, nasihat, uyarı. (KB, AH, DH) . (KT)	
pendnāme	(F) Pendnâme. (KB)	
perde	(F) Perde, engel, örtü. (DH, KT)	
perhīz (I)	(F) Perhiz. (KB, DH)	
perhīz (II)	(F) Şeriatın yasakladığı şeylerden kaçınma. (DH)	
perī	(F) Peri, cin. (KB, DH, KT)	
pertev	(F) Işık, parlaklık, nur, ziya, ilahi aydınlık. (DH)	
pervā (I)	(F) Korku, çekingenlik. (DH)	
pervā (II)	(F) Rağbet, meyil. (DH)	
pervāne (I)	(F) Geceleyin ışık etrafında dönen kelebek. (DH)	
pervāne (II)	(F) Işık sevgili; dönen kelebek ise âşık olarak yorumlanır. (DH)	

pervāz (F) Uçma, uçan. (DH)

perverdigār (F) Besleyen, rızık veren. (DH)

pes (I) (F) Sonra; öyle ise, artık. (DH, KT)

pes (II) Bkz. “emel” . (AH)

peşīmān (F) Pişman. (AH, DH, KT) krş. **pişmān**

peyām (F) Haber. (DH)

peydā (F) Meydanda, ortada, hazır, açıkta. (DH)

peyġamber (F) Peygamber, Allah’ın elçisi. (DH, KT)

peyġamberlıḳ (F.T.) Peygamberlik. (KT)

peykān (F) Temren, okun ucundaki sivri demir. (DH)

peymāne (F) Büyük kadeh, şarap bardağı. (DH)

peyrev (F) Arkası sıra giden. (DH)

peyvend (F) Ulaşma varma; bağ ilgi. (DH)

peẕīrle- (I) (F.T.) Bakmak, besleyip büyütmek. (KT)

peẕīrle- (II) (F.T.) İltica etmek, yurt kabullenmek. (KT)

peẕīrle- (III) (F.T.) Kabul etmek, seçmek, tercih etmek. (KT)

peẕirle- (IV) (F.T.) Kabul etmek. (AH)

peẕīrlen- (F.T.) Kabul edilmek, kabul olunmak. (KT)

pış- Pişmek. (DLT II)

- **pışıġ aş** Pişmiş aş. (DLT I)
- **pışıg süçüg** Kaynatılmış şarap. (DLT I)

pışıġla- Et vb. şeyler pişirmek. (DLT III)

pışur- Pişirmek. (DLT II)

pinhān (F) Saklı, gizli. (AH, DH)

pīr (I) (F) Bir tarikatın veya mesleğin kurucusu. (DH),

pīr (II) (F) Yaşlı, ihtiyar kişi. (DH, KT)

- **pīr-i kāmil** Kemal sahibi pir. (DH)
- **pīr-i muġān** (F) Tarikat yolunun rehberi. (DH)

pis Pis. Dağar tulum gibi şeylerin dibinde kalan çöküntü, tortu. (DLT I)

pistik (I) Eğrilmek üzere hazırlanmış, atılmış pamuk sümeği. (DLT I)

pistik (II) Fitil. (DLT I)

pīşe (I) (F) İş, meslek, huy, âdet. (DH)

pīşe (II) (F) Sanat, meslek. (KB)

pişmān Pişman. (AH) krş. **peşīmān**

piyāde (F) Yaya, yaya olarak. (DH)

porsmuḳ Porsuk. (DLT III)

post (F) Post; mevki. (DH)

pow Bayatlamak yüzünden ekmek üzerinde oluşan yeşillik, por. (DLT III)

pūç (F) Boş, değersiz, çürük, beyhûde. (DH)

pūçek (F) Değersiz, sahte. (DH)

puḫte (F) Pişkin, olgun, kemâl sahibi. (DH)

pul Para. (AH, DH) Bkz. **yarmaḳ**

pulād (F) Çelik. (DH)

pūr (F) Çok, fazla. (DH)

pus (I) Pus, sis. (DLT III)

pus (II) İnsanın gözüne perde inmesi, iyi görememek. (DLT III)

pus- Pusuya yatmak. (DLT II)

pusar- Puslanmak. (DLT II)

pusuġ Pusu. (DLT I)

pusuḳ- Pusuya girmek. (DLT II)

pusuş- Karşılıklı pusu kurmak. (DLT II)

puşaḳ er Sıkıntılı adam. (DLT I)

pūşān (F) Giyecek, elbise. (AH)

puta (F fūta) Peştemal. (DH)

pür (F) Dolu. (AH)

pür-āb (F) Su dolu, göz yaşı dolu. (DH)

pürçek İnsanın kâkülü, atın perçemi. (DLT I)

pürçeklen- İnsanın perçemi; atın yelesinin çıkması. (DLT II)

pürkür- Örtülmek, kapanmak. (DLT II)

pürlen- Ağacın filizlenmesi, tomurcuklanması. (DLT II)

pürte Altın kırıntıları. (DLT I)

püs- Çok dövmek. (DLT II)

püstüli Kara pazı adında bir ot. (DLT I)

püsük Dövmek, pusu kurmak. (DLT I)

püşkel Yufka, pide gibi ince ekmek. (DLT II)

püşt (F) Arka, sırt, nesil, kuşak. (DH)

pütür- (I) İlacın yarayı iyileştirmesi. (DLT II)

pütür- (II) İnsanın alacağını senet vb. ile ispat etmesi. (DLT II)

R

Rab (A. Rabb) Tanrı, Allah. (KB) krş. **Rabb**

rabāt Bkz. "ribāt" . (AH)

Rabb (A) Allah. (DH) krş. **Rāb**

Rabbī (A) Rabb'im. (DH)

rāh (F) Yol. (DH)

rāḥat (A) Rahat, dinlenme. (KB, AH, DH)

rāhib (A) Dindar. (KT)

raḥim (A) Rahim, döl yatağı. (DH)

raḥīm (A) Rahmet etme, acıma, merhametli: allah. (DH, KT) krş. **raḥm, raḥmet**

raḥm (A) Acıma, merhamet etme, esirgeme. (DH, KT) krş. **raḥīm, raḥmet**

raḥmān (A) Acıyan, çok merhamet eden: Allah. (DH, KT)

raḥmānī (A) Allah'tan gelen, hayırlı olan. (DH)

raḥmet (A) Rahmet, acıma, koruma, merhamet. (KB, AH, DH, KT) krş. **raḥīm, raḥm**

raḥmet (A) Yağmur. (DH)

raḥmet-deryā (A.F.) Rahmet denizi. (DH)

raḥmetlig/ġ (A.T.) Merhametli, rahmetli. (KT)

raʿiyyet (A) Bir hükümdar idaresi altında bulunup vergi veren halk, tebaa. (KB, AH)

raḳīb (A) Rakip, rekabet eden. (DH)

raḳṣ (A) Raks, oyun. (AH, DH)

rapçat Angarya. (DLT I)

rāst (I) (F) Doğru sözlü, dini bütün. (KT)

rāst (II) (F) Doğru, gerçek, hak. (AH, DH, KT)

- **rāstlıḳın** (F.T.) Hakkıyla. (KT)
- **rāst yaraḳlıġ** (F.T.) Gerekli ve gerçek olan. (KT)

rāstlıḳ (F.T.) Doğruluk. (KT)

ravż (A) Bahçeler, cennet bahçesi. (DH)

ravża (A) Cennet bahçesi. (DH)

rāy-i hindī (F) Bir kuş adı. (KB)

rāz (F) Sır. (AH, KT)

rāżī (A) Razı, hoşnut, memnun. (DH)

reʿy	(A) Görüş; hüküm, karar. (DH)	
rebāb	(F) Rebap, kemana benzer bir çalgı. (DH)	
refīḳ	(A) Arkadaş, yoldaş, yardımcı. (DH)	
reg	(F) Damar. (DH)	
reh	(F) Yol. (DH)	krş. **rāh**
rehā	(F) Kurtulma, kurtuluş. (DH)	
rehber	(F) Yol gösteren, kılavuz. (DH)	
rehnümā	(F) Yol gösteren. (DH)	
rehzen	(F) Yol kesen. (DH)	
rekve	(A) Çanak. (KB)	
renc	(F) Eziyet. (AH)	krş. **rence**
rence	(F) Eziyet, sıkıntı. (DH)	krş. **renc**
reng	(F) Renk. (DH)	
resūl (I)	(A) Elçi, resûl, peygamber. (AH, KT)	
resūl (II)	(A) Resul, Hz. Muhammed. (KB, AH)	
revā	(F) Lâyık, uygun, reva. (KB)	
revān	(F) Giden, akan. (KB)	
rıbāṭ	(A. ribāṭ) Kervansaray. (AH)	
Rıḍvān	(A) Cennet'in kapıcısı olan büyük melek. (DH)	
rıżā	(A) Razı olma, razılık gösterme; Allah'ın takdirine hoşça boyun	
rızḳ	(A) Rızk, nasip. (DH)	
ribā	(A) Faiz. (KT)	
ricā	(A) Rica. (KB)	
ricz	(A) Vesvese. (KT)	
riḳḳat	(A) İncelik, rikkat, yufkalık, merhamet. (AH)	
rivāyet	(A) Rivayet, nakledilen söz yada hadise. (DH)	
riyā'	(A) Riyâ, iki yüzlülük. (AH)	
riyāset	(A) Riyāset, başkanlık, baş olma. (KB, AH)	
riyāżet	(A) Riyazet, nefsi kırmak. (DH)	
riyāzetlıġ	(A.T.) Riyazet sahibi. (DH)	
rū	(F) Yüz. (DH)	
rūḥ (I)	(A) Kitap. (KT)	
rūḥ (II)	(A) Ruh, can. (DH, KT)	

ruḫṣat (A) İzin, müsade. (DH)

rūmī (A) Rûmî. (KB)

rūy (F) Yüz. (DH)

rūz (I) (F) Gün. (AH, DH)

rūz (II) (F) Gün. (DH)

rūze (F) Oruç. (KB, DH, KT)

rūzgār (F) Zaman, vakit, müddet. (AH, KT)

rūzī (I) (F) Rahman: Allah. (KT)

rūzī (II) (F) Rızık, nasip. (KB, DH, KT)

rūzī ḳıl- (F.T.) Rızıklandırmak. (KT)

rūzīsüz (F.T.) Muhtaç olan, mahrum. (KT)

rükūʿ (A) Rüku. (KT)

Rüstemle- (F.T.) Rüstem'e benzemek. Rüstem şehnâme'de adı geçen ünlü İran savaşçısı ve kahramanıdır. (KB)

rüsvā (F) Rüsva, rezil, hayasız. (DH, KT)

rüsvālıġ (F.T.) Rüsva olan. (DH) krş. **rüsvālıḳ**

rüsvālıḳ (F.T.) Rezillik. (KT) krş. **rüsvālıġ**

rüşvet (A) Rüşvet. (DH)

S

sa “Sen” anlamında bir kelime. (DLT III)

sa- Saymak, sayma eylemi, hesap etmek. (DLT III, KB, KT)

-sa Şart eki. (DLT III)

saʿādet (A) Saâdet. (AH, DH)

saan Saman. (DH) krş. **saman**

sāʿat (A) Saat, an. (KB, AH, DH, KT)

saʿatī (A.F.) Bir saat. (DH)

ṣabā (A) Saba, gün doğusundan esen saba rüzgârı. (KB)

saban (I) Saban. (DLT I)

saban (II) Çiftçilik. (DLT I)

ṣābir (A) Sabreden, sabırlı. (DH)

ṣabir (A. ṣabr) Sabır. (KB) krş. **ṣabr**

s̱ābit (A) Sabit, doğruluğu ispat edilmiş olan. (KB, DH, KT)

ṣabr (A) Sabır. (AH, KT) krş. **ṣabir**

ṣābūn (A) Sabun. (DH)

ṣabūr (A) Sabırlı, çok sabırlı. Allah’ın isimlerindendir. (KB)

saç (I) Saç. (DLT I, KB, DH, KT)

saç (II) Tava. (DLT III)

saç- (I) Saçmak, yaymak. (DLT II, KB, AH, DH, KT)

saç- (II) Uzaklaşmak. (KB)

saçġaḳ Malını saçan, israf eden. (DLT I)

saçġır- Saçtıra yazmak, sıçrata yazmak. (DLT II)

saçıl- Para vb. şeylerin saçılması. (DLT II, KB, DH)

saçın- Saçmak. (DLT II)

saçıt- Dağıtmak, saçtırmak. (DLT II, KB)

saçlan- İnsanın saçının büyümesi. (DLT II)

saçlaş- Saçları yakalamak, karşılıklı olarak saç yolmak. (DLT II)

saçlıġ Saçlı. (DLT I)

saçlın- Bir yere çekilmek, uzaklaşmak. (KT)

saçrat- Sıçratmak. (DLT II)

  saçratġu Bir çeşit tuzak adı. (DLT II)

saçtaş- Karşılıklı olarak saçları yakalamak. (DLT II)

saçtur-	Saçtırmak, dağıttırmak. (DLT II)
saçu (I)	Elbisenin ve mendilin saçağı. (DLT III)
saçu (II)	İstisna. (KB)
saçuḳ	Saçılmış. (DLT I)
saçula-	Bir şeyi saçaklamak, saçak yapmak. (DLT III)
ṣadā	(A) Seda. (DH)
ṣadaḳa	Sadaka, bağış. (AH, KT)
ṣadef	(A) Sadef, inci. (DH)
ṣādıḳ	(A) Sâdık. (AH, DH)
ṣādır	(A) Sudur eden, ortaya çıkan, meydana gelen. (DH)
ṣaf	(A ṣaff) Saf, dizi, sıra. (DH, KT)
ṣāf	(A) Saf, halis, katıksız. (DH)
ṣafā	(A) Safa. (AH, DH)
ṣaf-der	(A.F.) Saf yaran, yiğit, kahraman. (DH)
safdıçlan-	Sepet sahibi olmak. (DLT II)
ṣāfī (I)	(A) Saf olan. (DH)
ṣāfī (II)	(A) Tamamen. (DH)
saġ (I)	Akıl. (DLT III)
saġ (II)	Sağ, sağ taraf. (KT)
saġ (III)	Zeyreklik, anlayış. (DLT III)
saġ (IV)	Sağlık, esenlik. (DLT III, AH)
	saġ elig — Sağ el. (DLT III)
	saġ köñül — Temiz, sağlam, sıcak gönül, kalp. (DLT III)
	saġ suw — Tatlı su. (DLT III)
	saġ yaġ — Sade yağ. (DLT III)
saġ (V)	Yün kabartmak için kullanılan çubukların adı. (DLT III)
saġ-	Koyun sağmak vb. . . (DLT II)
saġdıç	Sağdıç, dost. (DLT I)
saġıl-	Süt vb. şeylerin sağılması. (DLT II)
saġım	Sağma işlemi. (DLT I)
saġın- (I)	Koyunu sağar gibi görünmek. (DLT II)
saġın (II)	Sanmak, zannetmek. (DLT II)
saġır (I)	İçerisine şarap konulan havana benzer bir kap. (DLT I)
saġır (II)	Sağır. (KT)

saġış- Süt sağmada yarışmak, yardımlaşmak. (DLT II)

saġız (I) Sakız. (DLT I, DLT II)

saġız (II) Yumuşak. (DLT II)

saġız (III) Yapışkan. (DLT II)

saġızġan Saksağan. (DLT II, KB)

saġlıġ Sayılı olan her şey. (DLT I)

saġlıḳ Koyun. (DLT I, KT)

saġlıḳlan- Sağmal bir koyun sahibi olmak. (DLT II)

saġmal Sağılan hayvan. (KT)

saġnaġu Kurumuş kabak. (DLT II)

saġraḳ Sürahi, kâse, büyük kadeh. (DLT I, KT)

saġrı Deri, her şeyin derisi. (DLT I)

saġrıla- Sağrı derisini gön yapmak. (DLT III)

saġtur- Sağdırmak. (DLT II)

saġu Ölçek. (DLT III)

saġula- Buğday vb. şeyleri ölçeklemek. (DLT III)

saġun Karluk boyunun büyüklerine verilen ad olup Türk doktorlarına "Atasaġun" denir. (DLT I)

saġur- Genellikle suyun içilmesi, yutulması, emilmesi olarak kullanılır. (DLT II)

saḫā (A) Cömertlik. (DH) krş. **saḫāvet**

ṣaḥābe (A) Hz. Muhammed'i görmüş ve sohbet-i şerefine ermiş olanlar. (KB, DH)

saḫāvet (A) Cömertlik. (DH) krş. **saḫā**

saḫāvetlıġ (A.T.) Cömert. (DH)

ṣāḥib (A) Sahip. (KB, AH, DH)

saḥrā (A) Sahra, ova, kır. (DH)

Saḫsın Bulgarlara yakın bir şehir. (DLT I)

saḳ er Uyanık ve zeyrek kimse. (DLT I, KB)

saḳ saḳ Nöbetçinin kaleyi, atı koruyabilmesi için uyanık olmasını emreden bir sözdür. (DLT I)

saḳa Dağ yamacı. (DLT III)

saḳaḳ Çene. (DLT II)

saḳal	Sakal. (DH, KT)
saḳalduruḳ	İpekten örülen bir kaytan. (DLT II)
sakar	(A) Cehennem'in tabakalarından biri. (DH)
saḳı-	Gerçekte olmayan bir şeyin göze görünmesi, illüzyon. (DLT III)
saḳın- (I)	Günah işlemekten sakınmak, Allah'tan korkmak. (KT)
saḳınmaḳ	Takva. (KT)
saḳınıġlı	Anlayışlı, basiret sahibi. (KT)
saḳın- (II)	Sakınmak, düşünmek, hesap etmek. (DLT II, AH, KT)
saḳınç	Kaygı, düşünce, üzüntü. (DLT III, AH, KT)
saḳınuḳ	Takvâ sahibi. (KB)
saḳırḳan	Büyük sıçan. (DLT II)
saḳırḳu	Kene, sakırga. (DLT II)
saḳış	Sayma, sayış, hesap. (KB, AH, KT)
saḳış ḳılġuçı	Her şeyin hesabını yapan: Allah. (KT)
saḳış küni	Kıyamet. (KT)
saḳışçı	Hesap bilir, hesap anlar. (KB)
saḳışla-	Hesap sormak. (KT)
saḳışsız	Sayısız, hesapsız. (KT)
saḳız	Elbiseye bulaşan meyva suyu yada hurma pekmezi gibi şeyler. (DLT I)
sāḳī	(A) İçki sunan kimse. (DH)
saḳla- (I)	Hesaplamak, dikkat etmek, tanzim etmek, tedbir almak. (KB, AH)
saḳla- (II)	Saklamak, korumak. (DH, KT)
saḳlaġuçı	Bekçi. (KT)
saḳlan- (I)	Korkmak. (KT)
saḳlan- (II)	Saklanmak, çekinmek. (DLT II, KB)
saḳlaş-	Gizlenmek. (DLT II)
saḳlıḳ	İşte uyanıklık. (DLT I, KB)
saḳnuḳ	Takva sahibi, Allah'tan korkan, muttaki. (KT)
saḳnuḳraḳ	Allah'tan en çok korkan. (KT)
saḳnuḳluḳ	Takva, takva sahibi olma. (KT)
sāl	(F) Sene, yıl. (DH)
sal (I)	Sal, keleklerden veya sazlardan yapılan sal. (DLT III)
sal (II)	Sır, tutkaldan yapılan yapışkan bir şey olup kıymetli kapların üzerine nakış yapılır. (DLT III)

sal-	Göndermek, toplamak, işaret etmek, atmak, bırakmak. (DLT II, KB, AH, DH, KT)	
ṣalābet	(A) Metânet, kuvvet, sağlamlık, peklik. (AH)	
ṣalāḥ	(A) Düzelme, iyileşme, rahatlık, çıkar yol. (KB, KT)	
sālār	(F) Baş kumandan. (KB)	
salçı	Aşçı. (DLT III)	
salġa at	Gem almaz, başı dik at. (DLT I)	
salı	Sıva malası. (DLT III)	
salımlaş-	Çarpışmak, savaşmak. (DLT II)	
salın- (I)	Çıkarmak, soyunmak. (AH)	
salın- (I)	Sarkmak. (DLT II, KB, AH)	
salıñula-	Bir şeyin sarkması. (DLT III)	
salış-	Güreşte iki adamdan birinin diğerini tutarak sallaması. (DLT II)	
salñu	Kendisiyle çakıl taşı atılan sapan. (DLT III)	
saltur-	Saldırtmak. (DLT II)	
saman	Saman. (DLT I, DLT II)	krş. **saan**
samda	Ayağa giyilen sandal. (DLT I)	
samduy (I)	Ilık. (KB)	
samduy (II)	Sıcakla soğuk arası bir yemek adı. (DLT III)	
sāmiʿ	(A) İşiten, dinleyen. (DH)	
samla-	Sağaltmak, ilaç yapmak. (DLT III)	
samsıt-	İncitmek. (DLT II)	
samursaḳ	Sarımsak. (DLT II)	krş. **sarmusaḳ**
sañ	Kuş pisliği. (DLT III)	
san (I)	Sayı, sayma, benzeme. (DLT III, KB, AH, DH, KT)	
san (II)	Vücut. (AH)	
san- (I)	Düşünmek, sanmak, zannetmek. (AH, DH, KT)	
san- (II)	İnsanın yada başka şeylerin bir şeye dahil edilmesi, ondan sayılması. (DLT II, KB)	
sana- (I)	Bir şeyi saymak. (DLT III, AH)	
sana- (II)	Sanmak, addetmek. (KT)	
sana- (III)	Saymak. (DH, KT)	
saña	Sana. (DLT III, KB, AH, DH)	krş. **sañar**

sanaç	Dağarcık. (DLT I)	
sañan	Tadı buruk olan her çeşit nesne. (DLT III)	
sañar	Sana. (KB)	krş. **saña**
sanç-	Bıçak vb. şeyleri saplamak, dürtmek, vurmak. (DLT III, KB, DH)	
sançġuçı	Vuran. (KB)	
sançıḳ-	Düşmanın yenilmesi, insana bir şey saplanması. (DLT II)	
sançıl-	Bıçak vb. şeylerin saplanması. (DLT II, AH)	
sançış-	Saplamak, çarpışmak, hançer saplamak. (DLT II)	
sandruş	Çekişme. (DLT III)	
sanduḳ	Sandık. (AH)	
sanduvaç	Bülbül. (DLT II)	krş. **sandvaç**
sandvaç	Bülbül. (KB)	krş. **sanduvaç**
s̱ānī	(A) İkinci. (DH)	
sañla-	Kuş vb. hayvanların pislemesi. (DLT III)	
sañlat-	Pisletmek. (DLT II)	
sanrı-	Saçmalamak. (DLT III)	
sanruş-	Saçmalamak. (DLT II)	
sansız	Sayısız, hesapsız. (DH, KT)	
sap (I)	Kılıç veya bıçak sapı. (DLT III)	
sap (II)	Bir söze verilecek cevapta sıra, bir şeyde sıra. (DLT III)	
sap- (I)	İğneye iplik geçirmek. (DLT II)	
sap- (II)	Bir şeyi sarmak. (DLT II)	
sapanla-	Bir yeri sabanla sürmek. (DLT III)	
sapı-	Sallamak, sallanmak, atın kuyruğunu sallaması. (DLT III)	
sapıġ	Çadırın eteği. (DLT I)	
sapıl-	Katılmak, ilave olmak, eklenmek. (DLT II)	
sapın-	Bir işi üzerine almak. (DLT II)	
sapıt-	At, köpek türü hayvanların kuyruk sallaması. (DLT II)	
	sapıtġan Köpek ve atın sahibini görünce yada sevinince kuyruk sallaması. (DLT II)	
sapla-	Bir şeye sap yapmak. (DLT III)	
saplat-	Bir şeye sap taktırmak. (DLT II)	
saplıḳ	Kılıç, bıçak gibi şeylere sap olmaya yarayan nesne. (DLT I)	

sapsuz Kulpsuz, sapsız. (KT)

saptur- Herhangi bir şeyi yamamak, ördürmek. (DLT II)

saraġuç Kadın yaşmağı. (DLT II)

saraġuçlan- Kadının baş örtüsü örtmesi. (DLT III)

saranlıḳ Pintilik, cimrilik. (DLT II, KB, KT)

sarāy (I) (F) Ahiret sarayı. (KT)

sarāy (II) (F) Saray. (KB)

sarāy (III) (F) Yer, mekan, makam. (KT)

sarāy ortası (F.T.) Yurt, mekan. (KT)

ṣarf (A) Harcama, sarf. (DH)

sarġan Çorak yerlerde biten bir ot. (DLT I)

sarġar- Sararmak. (DLT II, DH, KT)

sarı Taraf, yön, cihet; -a/-e doğru. (DH)

sarıġ Sarı. (DLT I, KB, DH)

sarıġ çüvüt Sarı boya. (DLT III)

sarıġ erük Kayısı, zerdali. (DLT I)

sarıġ kezik Sarılık hastalığı. (DLT I)

sarıġ suw Karında toplanan sarı su. (DLT I)

sarıġla- Bir şeyi sarı yapmak, sarıya boyamak. (DLT III)

sarıġlıḳ Sarılık. (DLT II)

sarıl- (I) Kızmak, darılmak. (DLT II)

sarıl- (II) Sarılmak, tutunmak. (DLT II, KB)

sarım İçecekleri süzmede kullanılan ipek kumaş parçası. (DLT I)

sarın- (I) Bir şeyi sarınmak. (DLT II, AH)

sarın- (II) İşe güce sarılmak. (DLT II)

sarış- Bir şey sarmada yarışmak, yardımlaşmak. (DLT II)

sarıt- Sarık vb. şeyler sardırmak. (DLT II)

sarḳ- Sarkmak. (DLT III)

sarḳaç Yaban hindibasına benzer bir ottur. (DLT I)

sarḳayıḳ Hayvanlarda bulunan ve kırkbayır adı verilen bir işkembe. (DLT III)

sarkım Soğuk günlerde kar gibi yağan çiğ. (DLT II)

sarḳış- Sarkmak, damlamak. (DLT II)

sarḳıt- Damlatmak, sarkıtmak. (DLT II)

sarḳur- Herhangi bir sıvının bir kaptan başka bir kaba boşaltılması sonucunda geriye kalan malzeme damlarsa bu şekilde ifade edilir. (DLT II)

sarla- Sarık vb. şeyler sarma. (DLT III)

sarlan- Bir şey sarınmak. (DLT II)

sarlaş- Bir şeyi sarmada yardımlaşmak. (DLT II)

sarlat- Sarık vb. şeyler sardırmak. (DLT II)

sarmaçuḳ Bir çeşit şehriye olup nohut büyüklüğünde kesilir, hastalara verilir. (DLT II)

sarmal- süzülmek, çıkarılmak. (DLT II)

sarmaş Bir şeyin başka bir şeye sarılması. (DLT I)

sarmaş- (I) İp vb. şeyleri sarmakta yardımlaşmak. (DLT II)

sarmaş- (II) Karışmak. (DLT II)

sarmat- İp vb. şeyleri başka nesnelerin üzerine sarmak. (DLT II)

sarmusaḳ Sarımsak. (DLT II)

sarnıç Deve derisinden yapılan su tulumu; ağaçtan oyulmuş kap. (DLT I)

sarp Güç, çetin. (KB)

ṣarrāf (A) Sarraf. (DH)

sarsal Sansar. (DLT II)

sarsıġ Katı, sert. (DLT I)

sarsıt- Kaba davranmak. (DLT II)

sart Tacir, tecimen, satıcı. (DLT I, KB)

sartla- Bir kimseyi tacir saymak. (DLT III)

sart surt Ayağın pabuç içinde çıkarttığı ses. (DLT I)

saru- Bir şeyin üzerine başka bir şey sarmak. (DLT III)

sası- Bir şeyin kokması, sasıması. (DLT III)

sasıḳ Saksı. (DLT I)

sasıt- Berbat etmek. (KB)

saşı (I) Birbirini tutmaz. (KB)

saşı (II) Ürkek. (KB)

saştur- Takas yapmak, alacağını vereceğini kesmek. (DLT II)

saşur- Mücevherat dizerken aralarının ayrılması. (DLT II)

sat- Satmak. (DLT II, KB, AH, DH, KT)

  satġın al- Satın almak. (KT)

sata Mercan. (DLT III)

satġa- (I) Ödeşmek. (DLT III)

satġa- (II) Yolların birbirine bağlanması, çatılması. (DLT III)

satġa- (III) Bir insanın boynunu çiğnemek, çiğnemek, incitmek. (DLT III, KT)

satġaġ Müfteri, iftira. (KB)

satġaġuçı İftira eden. (KB)

satġal- Bir şeyin çiğnenmesi, ezilmesi. (DLT II)

satġaş- (I) Sataşmak, dövüşmek. (DLT II)

satġaş- (II) Rastgelmek, kavuşmak, takas yapmak, sayışmak. (DLT II)

satıġ Satma, satış, alışveriş, ticaret. (DLT I, KB, KT)

satıġçı Satıcı. (KB)

satıġçılıḳ Ticaret. (KT)

satıġlıḳ Satılık. (DLT II)

satıġsa- İnsanın bir malını, eşyasını satmak istemesi. (DLT III)

satıl- Satılmak. (DLT II)

satın- Bir nesneyi satar görünmek. (DLT II)

satır Sövme, "pis, aslı belirsiz" demektir. (DLT I)

satış- Mal satmada yardımlaşmak, yarışmak. (DLT II)

satışġan Satan. (DLT II)

satḳun Satın. (DH)

satlan- Cesaret göstermek. (DLT II)

satma Kulube. (DLT I)

satsa- Bir şeyi satmak istemek. (DLT III)

sattur- Sattırmak. (DLT II)

satula- Faydasız bir şey söylemek. (DLT III)

satur- Bir şeyi saydırmak. (DLT III)

sav (I) Som. (KB)

sav (II) Söz. (KT) krş. **saw**

sav- Bırakmak. (KB)

ṣavāb (A) Doğru, doğruluk. (KB, DH, KT)

savaş Kavga, çekişme. (KT)

savur- Savurmak. (DH)

saw (I) Ata sözü. (DLT III) krş. **sav**

saw (II)	Kıssa, tarihsel şeyler. (DLT III)
saw (III)	Hikâye. (DLT III)
saw (IV)	Mektup, risale. (DLT III)
saw (V)	Söz. (DLT III, KT)
saw (VI)	Haberler, salıklar. (DLT III, KT)
sawaş-	Savaşmak, çarpışmak. (DLT II)
sawçı (I)	Elçi, haberci. (DLT III)
sawçı (II)	Peygamber. (DLT III, KB, KT)
sawdıç	Sepet, sele. (DLT I)
sawla-	Ata sözü söylemek, çok söz söylemek. (DLT III)
sawlaş-	Karşılıklı olarak ata sözü söylemek. (DLT II)
sawra-	Bir işin savsaklaması, gevşemesi. (DLT III)
sawruḳ-	Savrulmak. (DLT II)
sawrul-	Bir şeyin savrulması. (DLT II)
sawuḳ	Soğuk. (KT) krş. **soġuḳ**
sawul-	Bir şeyin geçip gitmesi, akması, bir yana meyletmesi. (DLT II, KB)
sawur-	Savurmak, buğdayı çöpünden temizlemek için rüzgarda savurmak. (DLT II , KT)
sawurt-	Savurtmak. (DLT III)
say yarıḳ	Vücuda giyilen zırh. (DLT III)
say	Kara taşlık. (DLT III, KT)
sāye	(F) Gölge; koruma. (DH)
sayġır-	Bir yerin kara taşlı olayazması. (DLT III)
sayḥa	(A) Ses. (KT)
sayıḳ-	Bir yerin kara taşlarla kaplanması. (DLT III)
ṣāyim	(A ṣāʿīm) Oruçlu. (DH)
saypa-	Bir şeyi israf etmek. (DLT III)
saypat-	Malı israf ettirmek. (DLT II)
sayra- (I)	Saçmalamak, hezeyana gelmek, şakımak, ötmek. (DLT III, KB, DH)
sayra- (II)	Bülbül gibi şakımak. (DLT III, KB, DH)
sayram suw	Topuktan yukarı çıkmayan su, sığ su. (DLT III)
Sayram	Beyza şehrinin adı. (DLT III)
sayramlan-	Suyun azalması, çekilmesi, içinden geçilebilecek hal alması. (DLT III)

sayraş- Sayıklar gibi çok söz söylemek. (DLT III)
sayrat- Çok söz söyletmek. (DLT II)
sāz (F) Silah. (KT)
sazınçı Alçı taşı. (DLT III)
sé/ez- Sanmak, zannetmek. (KT)
sebaḳ (A) Ders. (DH)
sebeb (A) Sebep, bahâne, vasıta. (KB, AH, DH)
sebet (F) Sepet. (AH)
sebük (F) Hafif, çabuk. (DH)
secde (A) Secde. (DH, KT)
seç- (I) Seçmek, ayırmak. (KB, KT)
seç- (II) Vahyetmek, bildirmek, iletmek. (KT)
seçe Serçe kuşu. (DLT III)
seçil- Seçilmek, ayrılmak. (KB)
seçim Saçma tanesi. (KB)
seçiş- Bir şeyi dağıtmada, saçmada yarışmak, yardımlaşmak. (DLT II)
seḍre- Seyrekleşmek. (DLT III)
seḍrek Seyrek. (DLT I)
seḍreş- Seyrekleşmek. (DLT II)
sedret- Seyreltmek. (DLT II)
sefer (A) Sefer, yolculuk. (KB, DH, KT)
seḥar (A. seḥer) Seher. (KB) krş. **seḥer**
seḥer (A) Seher, tan yeri ağarmadan az önceki vakit, seher vakti. (DH, KT) krş.**seḥar**
sekentir Zuhal yıldızı. (KB)
sekerçi Haydut. (KB)
Sekirme Hotan yolunda bulunan küçük bir şehir. (DLT II)
sekirt- (I) Koşturmak. (DLT III, KB, KT)
sekirt- (II) Musallat etmek. (KT)
sekit- Sektirmek. (DLT II)
sekiz Sekiz sayısı. (KB, KT) krş. **sekkiz**
sekkiz Sekiz. (DLT I) krş. **sekiz**
sekri- Bir şeye koşmak. (DLT III)

sekrit- Sıçratmak, atlatmak, ara vermek. (DLT II)

seksün Seksen. (DLT I)

sekü Seki, dükkân. (DLT III)

selām (A) Selam; selamet, emniyet, salim olma, esenlik, selam olsun!. (KB, DH, KT)

selāmet (A) Selâmet, salimlik, eminlik, iyi. (KB, DH, KT)

selāmetlıġ (A.T.) Selamete ermiş. (DH)

selāmetlıḳ (A.T.) Selâmette olma, esenlik. (KB, KT)

Selçük Selçukluların dedelerinin adı. (DLT I)

semāʿ (A) Sema, cezbeyle dönme. (DH)

semiz Semiz, kuvvetli. (DLT I, KB) krş. **semüz**

semizlik Semizlik. (DLT II)

semri- Bir şeyin semirmesi, yağlanması, kilo alması. (DLT III, KT)

semriş- Semizleşmek. (DLT II)

semrit- Semirtmek. (DLT II, KB)

semürgük Bülbüle benzer bir kuş, serçe. (DLT II, KB)

semüz Semiz. (KT) krş. **semiz**

sen Sen, ikinci tekil şahıs zamiri. (DLT I, KB, KT)

s̱enā (A) Senâ, övgü. (KB, DH, KT)

señeç Fındık gibi küçük ve tatlı elma. (DLT III)

señek Su içilen testi. (DLT III)

seni Seni. (DH)

señil İnsanın yüzünde çıkan ergenlik belirti izi. (DLT II)

señir Dağ çıkıntısı, dağ burnu, bir duvarın ucu. (DLT III)

senkeç Fındık büyüklüğünde bir çeşit elma. (DLT I)

senle- Birisine "sen" diye hitap etmek. (DLT III, KT)

senlet- Birisini küçük düşürmek için ona "sen" ifadesini kullandırtmadır ki Türkler büyüklere "siz" diye seslenirler. (DLT II)

señregü Kendisinde engi hastalığı bulunan at. (DLT III)

sep Gelinin malı olan çeyiz. (DLT I)

Sepren Oğuz şehirlerinden birinin adıdır. (DLT I)

septür- Gelin olacak kızın çeyizini hazırlayarak güvenilir bir kişiye kızı güveyinin evine götürmesini emretmek. (DLT II)

sepük	Sünepe. (KB)
ser	(F) Baş. (DH)
	ser-efrāz (F) Başını yukarı kaldıran; yüce, şerefli. (DH)
ser- (I)	Kızmak, çıkışmak, kaba söz söylemek. (KB)
ser- (II)	Sabretmek, sabırlı olmak, tahammül etmek. (AH, KT)
ser- (III)	Sabretmek. (DLT II)
ser- (IV)	Sert sözler söylemek, kaba konuşmak. (DLT III)
s̱erā	(A) Toprak. (KB)
serāb	(A) Serap, çölde güneş ve sıcağın etkisiyle su ve yeşillik görünmesi. (DH)
sergek	Sarhoşun sallanması. (DLT II)
sergen	Sabreden, sabırlı. (KT)
seril- (I)	Gücenmek, hiddetlenmek, tahammül etmek. (KB)
seril- (II)	Yalpa yaparak düşer gibi olmak. (DLT II, KB)
serim	Sabır. (KB)
serin-	Sabretmek. (KB, KT)
	serinigli Sabreden. (KT)
serinmeklik	Sabır. (KT)
seriñüle-	Buz üstünde kaymak. (DLT III)
serk	Saksı ve saksı kırıkları. (DLT I)
serker	Haydut, eşkiya. (DLT I)
sermek	Sabır, sabretme. (KT)
sermest	(F) Sarhoş, kendinden geçmiş. (DH)
sermet-	Bir şeyin suyunun süzülmesi, balığın sudan çıkarılması. (DLT II)
sersān	(F) Korku, dehşet, şaşkınlık. (DH)
sertān	(A) Yengeç burcu. (KB)
serü	Evlerde üzerine eşya konulan raf. (DLT III)
server	(F) Baş, reis. (DH)
sesin-	At yada köleyi dövmeğe hazırlanmak. (DLT II)
seşil-	Düğümün başkası tarafından yada kendi kendine çözülmesi. (DLT II)
	seşilgen Çözülen, çizilen. (DLT II)
seşiş-	Ayrılmak. (KB)
seşlin-	Bir şeyin bağından çözülmesi. (DLT II)
seştür-	Düğüm çözdürmek. (DLT II)

seşü-	Düğüm vb. şeylerin gevşemesi. (DLT III)	
seşük	Çözülmüş. (DLT I)	
sev-	Sevmek. (AH)	krş. **sew-**
s̱evāb	(A) Sevap. (AH)	
sevdā (I)	(A) Çok kara. (DH)	
sevdā (II)	(A) Sevda. (KB)	
sevdā (III)	(F) Sevda, sevgi, şiddetli istek. (DH)	
sevdür-	Sevdirmek. (AH)	krş. **sewdür-**
sevil-	Sevilmek. (AH)	
sevinç	Sevinç. (AH)	krş. **sewinç**
sevül-	Sevilmek. (AH)	
sevün-	Sevinmek. (AH)	
sew- (I)	Arzu etmek temenni etmek, istemek. (KT)	krş. **sev-**
sew- (II)	Sevmek, dilemek, tercih etmek. (DLT II, KB, KT)	krş. **sev-**
sewdür-	Sevdirmek. (KT)	krş. **sevdür-**
sewin-	sevinmek. (KB)	
sewinç	Sevinç. (DLT III, KT)	krş. **sevinç**
sewindür-	Sevindirmek, memnun etmek. (KB)	
sewiş-	Sewişmek. (DLT II)	
sewit-	Sevdirmek. (KB)	
sewmegüçi	Sevmeyen. (KB)	
sewrit-	Boşaltmak, vazgeçirmek. (DLT II)	
sewtür-	Sevdirmek. (DLT II)	
sewüg	Sevgili, sevilen. (KB, KT)	
sewüglük	Sevgi. (KT)	
sewük neñ	Sevilen nesne. (DLT I)	
sewül-	Sevilmek. (KB)	
sewün-	Sevinmek. (DLT II , KT)	
sewünç	Rahatlık, ferahlık. (KT)	
sewünçi	Müjde. (KT)	
sewüt	Zühre yıldızı. (KB)	
sezā (I)	(F) Hak, doğru, gerçek. (KT)	
sezā (II)	(F) Lâyık, yaraşır, uygun. (KB, AH, KT)	

sezā bol-(F.T.) Vacib olmak, gerek olmak. (KT)

sezāraḳ (F.T.) Daha lâyık, daha iyi. (KT)

sezāça (F.T.) Hakkıyla, lâyıkıyla. (KT)

sezāsız (F.T.) Haksız. (KT)

sézig Şüphe, zan, sanı. (KT) krş. **sézik**

sézigli Sanan, zanneden. (KT)

séziglig Şüpheli, tartışmalı. (KT)

sézigsiz Şüphesiz. (KT)

sézik Seziş, sezme. (DLT I) krş. **sézig**

sézik- Sezmek. (DLT II)

sézin- (I) Sanmak, zannetmek, hesap etmek. (KT)

sézin- (II) Sezmek, sezinmek. (DLT II)

sézinç Zan. (KT)

sézindür- Şüphelendirmek. (KT)

sı- (I) (and, ahd) bozmak. (KT)

sı- (II) Bir şeyi kırmak, bozmak, ezmek. (DLT III, KT)

sıbızġu Düdük, boru. (DLT II)

sıç- Sıçmak, büyük abdest yapmak. (DLT II)

sıçġaḳ Sık sık dışkı bırakan kişi. (DLT I)

sıçġan Fare, sıçan. (DLT I)

sıçıt- Sıçtırmak. (DLT II)

sıçtur- Sıçırtmak. (DLT II)

sıḍıġ (I) Kaftanın göğse kadar olan iki eteğinden birisi. (DLT I)

sıḍıġ (II) Diş etleri arasındaki açıklık. (DLT I)

sıdırġaḳ Çatal tırnaklı olan sığır, koyun, geyik gibi hayvanların tırnakları. (DLT II)

sıḍırġan Sıyıran, kazıyan. (DLT II)

ṣıdḳ (A) Doğruluk, iç temizliği; sözde durma. (DH)

sıḍrıl- Bir şeyin elden kayması, sıyrılması. (DLT II)

sıdrış- Sıyırmak, kürümek işinde yardımlaşmak. (DLT II)

ṣıfat (A) Sıfat, vasıf, hal, keyfiyet. (KB, DH, KT)

-sıġ Benzetme eki olup arzu edileni ve söyleneni kendisine benzetmek için ismin sonuna getirilir. "ḳulsıġ er: Kula benzeyen adam", "oġlansıġ: Çocuk gibi", "ersig: er gibi" . (DLT III)

sıġ- (I) Sığmak. (DH)

sıġ- (II) Tesir etmek, etkilemek. (DLT II, KB)

sıġan saç Sığanmış, kıvırcık olmayan düz saç. (DLT I)

sıġın- Sığınmak. (DLT II, KB, DH)

sıġınçu Sığınak, sığınacak yer. (KT)

sıġınġu Barınılacak yer, sonunda varılacak menzil. (KT)

sıġındur- Sığındırmak, himaye etmek, barındırmak. (KT)

sıġır (I) Hanların halk ile yaptıkları bir çeşit av. (DLT I)

sıġır (II) Sığır. (DLT I, DLT II)

sıġır- Islık çalmak. (KT)

sıġırçıḳ Sığırcık kuşu. (DLT II)

sıġırla- Bir kimseyi sığır saymak, o kişiyi sığıra nispet etmek. (DLT III)

sıġış- Sığışmak. (AH)

sıġıt Ağlayış. (DLT I, KB)

sıġra İki dağ arasındaki geniş dere. (DLT I)

sıġta- Ağlamak. (DLT III, KT) krş. **yıġla-, ıġla-**

sıġtat- Ağlatmak. (KB)

sıġtur- Bir şeyi başka bir şeye sığdırmak. (DLT II)

sıġun Yaban sığırı. (DLT I, KB)

sıġun otı Kökü insana benzeyen bir ot olup erkeklik kuvveti kalmayanlar kullanır. Otun dişisi ve erkeği olup cinsine göre kullanılır. (DLT I)

Sıġun Samur Buğra Ḫan'ın zehirlendiği yerin adı. (DLT I)

sıġur- Sığdırmak. (DLT II, KB)

sıġza- (I) İki şeyin arasına başka bir şeyin sıkıştırılması. (DLT III)

sıġza- (II) Diş çöpü ile diş aralarını karıştırmak. (DLT III)

sıġzaġ Açıklık, boşluk. (DLT I)

sıġzal- Bir şeyi başka şeye sığdırmak. (DLT II)

sıġzıġ (I) Mest ve ayakkabı gibi şeylerde iki dikiş arasına konulan deri. (DLT I)

sıġzıġ (II) İki şeyi birleştiren kenet. (DLT I)

sığın- Sığınmak. (KT)

sıḫtaş- Ağlaşmak. (DLT II)

sıḫtat- Ağlatmak. (DLT II)

sıḳ Az, yeterli olmayan. (DLT III)

sıḳ- Bir nesneyi sıkmak. (DLT II)

sıḳa- (I) Bir şeyi elle yoklamak, okşamak. (DLT III, KT)

sıḳa- (II) Acımak, merhamet etmek. (DLT III)

sıḳıl- Üzüm vb. şeylerin şeylerin sıkılması. (DLT II)

sıḳır- Islık çalmak. (DLT II)

sıḳış İtişme, çarpışma. (DLT I)

sıkış- Üzüm vb. şeyler sıkmada yarışmak, yardımlaşmak. (DLT II)

sıḳlış- Sıkışmak. (DLT II)

sıḳman Üzüm sıkma zamanı. (DLT I)

sıkrış- Islık çalmak, ses çıkarmak. (DLT II)

sıḳtur- Üzüm vb. şeyleri sıktırmak. (DLT II)

sılıġ Güzel. (AH) krş. **sılıḳ**

sılıḳ Güzel. (AH) krş. **sılıġ**

sımsımraḳ Bir çeşit yemek. (DLT III)

sın (I) Boy, pos. (DLT III, KT)

sın (II) Mezar. (DLT III) krş. **sin**

sın- Kırılmak, bozulmak, yıkılmak. (DLT II, KB, AH, KT)

sına- Birisini bir işte denemek, tecrübe etmek, sınamak. (DLT III, KB, AH, KT)

sınaġ (I) Sınanmış, tecrübe edilmiş. (KB)

sınaġ (II) Sınav, imtihan, tecrübe ediş. (KT) krş. **sınaḳ**

sınaḳ Bkz. **sınaġ**

sınal- Sınanmak. (DLT II)

sınan- Sınanmak, eziyet edilmek. (KB, KT)

sınanmaḳ Sınama, deneme, tecrübe. (KT)

sıñar Bir şeyin tarafı, yanı, ciheti, canibi. (DLT III , KT)

sıñarlan- Bir kimseyi aciz görüp ondan öç almak. (DLT III)

sıñarsuḳ İki kişi bir ata bindiğinde ikincinin bindiği yer. (DLT III)

sıñaru Yana. (AH)

sınat- Tecrübe ettirmek, sınamak. (DLT II)

sındu Sındı, makas. (DLT I)

sındur- (I) (yemin) bozmak, (sözden) dönmek. (KT)

sındur- (II) Kırmak, parçalamak. (DH)

sıñıla- (I) Köpeğin soğukta zırıncıması. (DLT III)

sıñıla- (II)	Kulağın çınlaması. (DLT III)	
sıñıla- (III)	Suyun donması. (DLT III)	
sıñuḳ	Kırık, kırılmış. (DLT III)	krş. **sınuḳ**
sınuḳ	Kırık, kırılmış. (KB, DH)	krş. **sıñuḳ**
sıp	İki yaşına girmiş tay. (DLT I)	
sıpaḳur	Hayvan torbası. (DLT II)	
sır (I)	Ağustos böceğinin çıkardığı ses. Kalem ve benzerlerinin çıkardığı ses için de bu ifade kullanılır. (DLT I)	
sır (II)	Kendisiyle Çin kâseleri cilâlanıp üzerine nakış yapılan macun, sır, kalıp. (DLT I, KB)	
sır(r)	(A) Sır, gizli söz. (KB, AH, DH, KT)	krş. **sırr**
ṣırāt	(A) Cehennem'in üstünde bulunan kıldan ince kılıçtan keskin köprü. (DH)	
sırdım	Sırım. (DLT II)	
sırı- (I)	Köpek vb. hayvanların pislemesi, işemesi. (DLT III)	
sırı- (II)	Keçe vb. şeyleri sık dikişle dikmek. (DLT III)	
sırıçġa (I)	Sırça. (DLT II)	krş. **sırınçġa**
sırıçġa (II)	Çekirge, mecaz olarak tembel adam. (DLT II)	
sırıl- (I)	Tesir etmek. (KB)	
sırıl- (II)	Un, yağ vb. şeylerin ele bulaşması. (DLT II)	
sırın-	Bkz. "sarın-. (AH)	
sırıñ-	Bkz. "sarın-. (AH)	
sırınçġa	Sırça. (KB)	krş. **sırıçġa**
sırış-	Bir şey dikmede yarışmak, yardımlaşmak. (DLT II)	
sırıt-	Keçe vb. şeyleri sıkça sardırmak. (DLT II)	
sırla-	Çanak, kâse vb. şeylerin sırlanması, üzerine nakış yapılması. (DLT III)	
sırlan-	Bir işe hazırlanmak. (DLT II)	
sırlat-	Çanak vb. şeyleri sırlatmak. (DLT II)	
sırmaḳ	Eşek palanındaki teğelti. (DLT I)	
sırr	(A) Sır, gizli şey, gizli hakikat. (DH, KT)	krş. **sır(r)**
sırt	Kıl, kalın kıl. (DLT I)	
sırtıġ	Herhangi bir sözün izleridir ki adam onun hepsini değil, bir takım parçalarını anlayabilir. (DLT I)	

sırtla- (I) Hayvan kuyruğunu iple bükmek. (DLT III)

sırtla- (II) Küçük bir dereden yukarı doğru çıkmak. (DLT III)

sıruḳ Sırık, çadır direği. (DLT I)

sıruḳluḳ Genellikle sırık yapılacak ağaçlar için bu ad kullanılır. (DLT II)

sış Tutmaç şişi, dizgesi. (DLT III)

sışıl- Herhangi bir şeyin harici etkenlerden dolayı bulunduğu yere sığmaması, şişmesi. (DLT II)

sıta Mızrak. (KB)

sıtġa- Kol vb. şeyleri sığamak. (DLT III)

sıtġal- Sığanmak. (DLT II)

sıtġan- Sığamak, sığanmak. (DLT II)

sıtġaş- Yardım ve yarış için bilek sığamak. (DLT II)

sıtur- Odun vb. şeyleri kestirmek, kıydırmak. (DLT III)

sız- (I) Erimek, zayıflamak, bir şeyin ucunun görünmesi. (DLT II)

sız- (II) Sızmak, erimek, belirmek. (DLT III, KB, DH)

sızġur- Eritmek, sızdırmak, zayıflatmak. (DLT II, KB, KT)

sızıt- Donmuş bir sıvıyı eritmek. (DLT II)

sızla- Diş vb. şeylerin sızlaması. (DLT III)

sızlaġ Soğuk su yada buzdan dolayı dişlerin üşüyerek uyuşması. (DLT I)

sızlat- Soğuk bir şeyin dişi sızlatması, sızlamak. (DLT II)

sızur- Eritmek. (KB)

sibek (I) Değirmen taşının kendi üzerinde döndüğü demir. (DLT I)

sibek (II) Çocuğun içerisine işemesi için beşiğine konulan kamış. (DLT I)

sibiz kişi Alık ve dalgın kişi. (DLT I)

Siccīn (A) Siccin, Cehennem'in en aşağı tabakası. (DH)

siḍ- İşemek. (DLT III)

sidiñ Bir göl adı. (DLT III)

Siḍiñ köl Koçñar başına yakın bir göl. (DLT III)

siḍit- İşetmek. (DLT II)

sidr (A) Sedir ağacı. (KT)

sidük Sidik. (DLT I)

sigil Siğil. (DLT I)

sigrig Dağda atlamakla geçilen yer. (DLT I)

siḥr	(A) Sihir, büyü. (KT)	
sik	Erkeklik organı. (DLT I)	
sik-	Cinsel ilişkide bulunmak. (DLT II)	
Sikender	İskender. (KB)	
sikert-	Saptırmak. (KB)	
sikil-	Kadının sikilmesi. (DLT II)	
sikiş	Sikiş. (DLT I)	
sikiş-	Cinsel ilişkide bulunmak. (DLT II)	
sikit-	Siktirmek. (DLT II)	
sikiz	Sekiz. (DH)	krş. **sekkiz, sikkiz**
sikkiz	Sekiz. (DH)	krş. **sekkiz, sikiz**
siksen	Seksen. (DH)	
siktür-	Siktirmek, cinsel ilişki yaptırtmak. (DLT II)	
sil kişi	Her yemekten tiksinen, az yiyen kimse. (DLT III)	
sile-	Okşamak. (DH)	
siler	Sizler. (KT)	krş. **sizler**
silig er	Temiz, ince, yakışıklı, tatlı dilli kişi. (DLT I, KB)	
siliglik	Temizlik, incelik, tatlı dillilik. (KB)	
silk-	Silkelemek. (DLT III)	
silkim	Sünepe. (KB)	
silkin-	Silkmek, silkinmek. (DLT II)	
sīm	(F) Gümüş. (AH)	
simāk	(A) En yüksek iki yıldızın adı. (AH)	
sīmāḳat	Bkz. “semāḥat” . (AH)	
simiş	Çekirdek. (KB)	
sin	Sen. (DLT III, DH)	krş. **sen, sini**
siñ-	Sindirmek, hazmetmek, sinmek. (DLT III, KB, AH, KT)	
siñ	Yansıma ve taklidî ses. (DLT III)	
sinçü	Pide. (DLT I)	
sinde	Sende. (AH, DH)	
sindin	Senden. (DH)	
siñdür-	Hazmetmek, sindirmek. (DLT III)	
siñek	Sinek, sivrisinek. (DLT III)	

siñi İnsanın içine sinen şey. (DLT III)

sini (I) Sen. (KB) krş. **sen, sin**

sini (II) Seni. (AH)

siñil Kocanın kendinden küçük olan kız kardeşi. (DLT III)

siñillen- Bir kızı kardeş edinmek. (DLT III)

siñim Kabul. (KB)

siñir Sinir. (DLT III)

siñir- Yağ vb.şeyleri sindirmek, emdirmek. (DLT III)

siñirle- Yaya sinir sarmak. (DLT III)

siñirlen- Sinirlenmek, etin sinirlenmesi. (DLT III)

siñiş- Bir şeyin sinmesi, sızması. (DLT III)

siñür- (I) Bir şeyi yemek, sindirmek, yutmak. (DLT III, KT)

siñürgen Öfkeyi sindiren, yenen. (KT)

siñür- (II) Yutmak. (KT)

siñüt Karşılığında bir şey verilmeyen ve geri gönderilmeyen armağan. (DLT III)

sipāh (F) Asker. (DH)

sipās (I) (F) Şükür. (KB, KT)

sipās (II) (F) İyilik, lütuf. (KT)

sipet (A. sebed) . (AH) krş. **seped**

sipüt Karabiber ve kimyon gibi yemeğe katılan bir ot. (DLT I)

sir (A. sırr) Sır. (KB) krş. **sırr, sır(r)**

sīret (I)(A) Hal, tavır, gidiş. (DH)

sīret (II) (A) İç. (DH)

sirke (I) Sirke. (DLT I)

sirke (II) Başta türeyen bit yumurtası. (DLT I)

sirkele- (I) Bir şeye sirke katmak. (DLT III)

sirkele- (II) Çocuğun başından sirke toplamak. (DLT III)

sirkelen- İnsanın bitlenmesi. (DLT III)

siş Şişmiş olan her nesne, yumru. (DLT III)

sit- Siymek, küçük abdest, işemek. (DLT II) krş. **siḍ-**

sitemkār (F) Zâlim. (KT)

Sitgün Oğuz şehirlerinden birisi. (DLT I)

sittür- İşetmek, siydirtmek. (DLT II)

siv- Sövmek. (DH)

siv- (AH) krş. **sev-**

sivā (A) Başka, gayrı, diğer. (DH)

sivdür- (AH) krş. **sevdür-**

siyāh (A) Siyah, kara. (DH)

siyāset (I) (A) Siyaset, idare etme, cezalandırma. (DH)

siyāset (II) (A) Siyaset. (KB, AH)

siyāsetlıġ (A.T.) Siyaset sahibi, idareci. (DH)

siz (I) Çiğilcede büyüklere söylenen bir saygı sözü; küçüklere "sen" denir. (DLT III)

siz (II) Siz, ikinci çoğul şahıs zamiri. (KB, AH, DH, KT)

sizge Size. (DH)

sizik Seziş, sezme. (KB) krş. **sézik, sézig**

sizin- Şüphelenmek. (KB)

sizler Sizler. (DH, KT) krş. **siler**

sizlet- Birisine saygıdan, büyüklüğünden dolayı "siz" diye seslenmek

sizni Sizi. (DH)

ṣofra (A ṣufre) Sofra. (DH)

soġ- Genellikle koyun sütünden kuru yoğurt elde etme işlemine bu ad verilir. (DLT II)

soġan Soğan. (DLT I) krş. **suġan**

soġan yılan Tulum gibi iri bir yılan. (DLT I)

SoġdaḳBalasagun'a gelip yerleşmiş bir ulus. (DLT I)

soġı- Soğumak, serinlemek. (DLT III)

soġıḳ Soğuk. (KB) krş. **soġuḳ**

soġlı- Bir şey aramak için eli koyna sokmak. (DLT III)

soġlıt- Bir şey aramak için bir yere el sokmak. (DLT II)

soġraş- Sormak, çekmek. (DLT II)

soġuḳ (I) (gölge için) koyu. (KT) krş. **sawuḳ**

soġuḳ (II) Soğuk. (KB) krş. **soġıḳ**

soġuḳluḳ neñ Soğukluk için hazırlanmış her nesne. (DLT II)

soġuḳlan- Bir yerin soğuk olması. (DLT II)

soġul- Süt, su vb. şeylerin çekilmesi, azalması. (DLT II)

soġulġan Toprağın suyu sorması, pınarın suyunun toprak tarafından sorulması. (DLT II)

soġun Soğan. (DLT I)

soġun- (I) Üşümek. (DLT II)

soġun- (II) Sidik vb. şeylerden arınmak. (DLT II)

soġuş- Soğumak, soğumaya yüz tutmak. (DLT II)

soġut (I) Ekşi sütten yapılmış peynir. (DLT I)

soġut (II) Bir çeşit dolma. (DLT I)

ṣoḥbet (I) (A ṣuḥbet) Sohbet, karşılıklı konuşma. (DH)

ṣoḥbet (II) (A) Vahdet'e ulaşmak için tasavvuf ehli olanların yaptığı sohbet. (DH)

soḳ- Sokmak, koymak, ezmek, toplamak. (DLT II, KB)

soḳar Boynuzsuz olan her hayvan, saçı tamamen kel olan kimse. (DLT I)

soḳım Bir ağaç parçası çam kozası şeklinde kesilerek içi oyulur, bu parça üç tarafından delinerek okun üzerine konur. (DLT I)

soḳluḳ Yemeğe içmeğe doymazlık. (DLT I)

soḳlun- Sokulmak, çukura girmek. (DLT II)

soḳluş- Yerleşmek, sokulmak. (DLT II)

soḳru Gizlice. (DLT I)

soḳtu Sucuk. (DLT I)

soḳtur- Sokturmak. (DLT II)

soḳu Havan. (DLT III)

soḳul- (I) Sokmak, içeriye koymak. (DLT II)

soḳul- (II) Tuz vb. şeylerin dövülmesi. (DLT II)

soḳuş- (I) Çarpışmak. (KT)

soḳuş- (II) Tuz vb. şeyler dövmede yarışmak, yardımlaşmak. (DLT II)

sol Sol, sol taraf. (DLT III, KB, DH, KT)

solamuḳ Solak kişi

sol- Solmak. (DH)

soldur- Soldurmak. (DH)

soluş- Solmak, renk atmak. (DLT II)

son altun Som altın. (DLT III)

soñ (I) Bir adamın çoluk çocuğu. (DLT III)

soñ (II) Sonra. (DLT III , KT)

soñ (III) Her şeyin sonu, ard, arka, son. (DLT III, KB, AH, KT)

soñda- Bir şeyi kovalamak, sürmek. (DLT III, KT)

soñḳur Yırtıcı bir kuş adı. (DLT III)

soñla- Geri dönmek. (KT)

soñlat- Sonucunu vermek, âkıbetini oluşturmak. (KT)

soñra Son, sonra, başka, ayrıca. (DH, KT)

soñra- Bir işi kabul etmede tembellik etmek. (DLT III)

sor- (I) Bir şeyi soru olarak sormak. (DLT III, KB, DH, KT)

sorġuçı Sorucu, soran

sorgülüg Sorulan, sorulacak olan. (DH)

sor- (II) Emmek, sormak. (DLT III, KT)

sorġu Kan alacak şişe. (DLT I)

sorıt- (I) Emmek, sormak. (DLT II)

sorıt- (II) Surat asmak, yüz buruşturmak. (DLT II)

sortur- (I) Kaybolan bir şeyi sordurmak. (DLT II)

sortur- (II) İnsan vücudundan emme suretiyle kan aldırtmak. (DLT II)

soruġ Sorma, soru, sual. (DLT I, DH)

soruġçı Sorucu, kaybolan bir şeyi soran kimse. (DLT III)

sorul- Sorulmak, sorguya çekilmek. (KT)

sorulmış Sorguya çekilen, mesul tutulan. (KT)

soruş- (I) Birbirini sorumlu tutmak. (KT)

soruş- (II) Sormak, içmek. (DLT II)

sowuşġan Soğulcan yüzünden karında oluşan bir hastalık. (DLT II)

soy- Soymak, deriyi soymak, çıplatmak. (DLT III)

soyuḳ- Soyulmak, hırsızlığa uğramak. (DLT III)

soyul- Soyulmak, açılmak, dağılmak, sıyrılmak. (DLT III , KT)

soyurḳa- (Mog.T.) Merhamet etmek, rahmet etmek. (KT)

soyurḳamaḳ (Mog.T.) Rahmet. (KT)

soyuş- Koyun vb. şeylerin derisini soymada yardımlaşmak. (DLT III)

söbi Başı uzun ve sivri olan nesne. (DLT III)

sög- Sövmek, küfretmek. (DH) krş. **sök-**

sögüş Kebap etmeğe yarar oğlak veya kuzu. (DLT I)

sögüş- Sövüşmek, küfürleşmek. (DLT II)

sögüt Söğüt. (DLT I)

sögütlen- Bir yerde söğüt ağaçlarını yetişmesi, oranın söğütlük olması. (DLT II)

sögütlük Söğütlük, söğüt ağacı biten yer. (DLT II)

sök- (I) Bir şeyi sökmek. (DLT II, KB)

sök- (II) Lanetlemek, kovmak. (KT)

sök- (III) Sövmek, küfretmek. (DLT III, KT) krş. **sög-**

sök- (IV) Diz çökmek, çökmek. (DLT II, KB)

söke oltur- Diz çökerek oturmak. (DLT II)

söke Diz üstü. (DLT III)

sökellik Hastalık. (KT)

söki Eski. (KB)

söklün- Etin kebap edilmesi. (DLT II)

söklünçü Kebap. (DLT III)

Sökmen Yiğitlere verilen bir san. (DLT I)

sökmenlen- Kahramanlaşmak. (DLT II)

sökti Kepek. (DLT I, KB)

söktür- (I) Duvar, elbise gibi şeyleri söktürmek. (DLT II)

söktür- (II) Sövdürmek, küfrettirmek. (DLT II)

sökül- (I) Dikiş vb. şeylerin sökülmesi. (DLT II)

sökül- (II) Sövülmek. (AH)

sökül- (III) Et vb. şeylerin kızartılması. (DLT II)

sökün- Diz çökmek. (DLT II)

sökünç Sövme. (AH)

söküş Sövme, sövüşme. (DLT I, KB, AH)

sömrüş- Sömürmek. (DLT II)

sömür- Sömürmek. (DLT II)

sömürgen Sömüren. (DLT II)

sön- Sönmek, bitmek, tükenmek. (KB)

sörçek Efsane, hikâye. (KT)

söy- Sevmek. (DH) krş. **sew-**

söydür- Sevdirmek. (DH)

söyün- Sevinmek. (DH)

söz Söz, kelâm, haber. (DLT III, KB, AH, DH, KT)

söz aymaḳ Konuşma, hitabet. (KT)

söz ḳoşġu Şâir. (KT)

sözçi Sözcü, maruzatta bulunan. (KB)

sözle- (I) (söyleyen) olmak. (KT)

sözle- (II) Anlatmak, hikâye etmek. (KT)

sözle- (III) Söylemek, konuşmak. (DLT III, KB, AH, DH, KT)

sözlegüçi Söyleyen, söyleyici. (KB)

sözlen- Söz söylemek. (DLT II)

sözleş- Sözleşmek, söyleşmek, konuşmak. (DLT II, DH, KT)

sözlet- Söyletmek, konuşturmak. (DLT II, KT)

sözley-al- (sözleye + almak) Söyleyebilmek. (DH)

su Su. (AH, DH)

su- Bükmek, eğmek. (DLT III)

su- Krş. sü-, sun-. (KT)

suʿāl (A) Soru, sual. (KB, DH)

ṣubḥ (A) Sabah, sabah vakti. (DH)

ṣubḥ-dem (A.F.) Sabah vakti, sabahleyin. (DH)

subı- Bir şeyin uzayıp uçlarının incelmesi. (DLT III)

subıla- Bir şeyin yanlarını daraltmak. (DLT III)

subıt- Bir şeyin ucunu sivriltmek. (DLT II)

subuzġan Müslüman olmayanların mezarlığı, maşatlık. (DLT II)

suç Bir şeyin sapmasını bildirir. (DLT I)

suçġur- Bir şeyin sıçrayayazması. (DLT II)

suçı- Bir şeyin sıçraması, zıplaması. (DLT III)

suçıt- Sıçratmak. (DLT II, KB)

suçlun- Bir şeyin kabından sıyrılıp çekilmesi. (DLT II)

suçluş- Bir şeyi yerinden çıkarmada yardımlaşmak. (DLT II)

suçul- (I) (giysi, ayakkabı) çıkarmak. (KT)

suçul- (II) Açılmak, çıkmak, çıkarmak. (KB)

suçul- (III) Deri yada elbisenin soyulması. (DLT II)

suçuş- Sıçramak, kalkmak. (DLT II)

sūd (F) Fayda, kazanç, kâr. (DH)

suḍ- Tükürmek. (DLT III, KT)

sūdā (F) Ticaret, alışveriş. (DH)

suḍuḳ Tükürük. (DLT I)

suf Yün ipliklerinden elle örülen kumaş. (DLT III)

ṣūfī (A) Sûfî, Tasavvuf ehli kimse. (DH)

sufşa- Gizli söz söylemek. (DLT III)

suġan Soğan. krş. **suġan**

suġdıç Kışın sıra ile dostlar arasında yapılan şölen, gezek ziyafeti. (DLT I)

SuġnaḳOğuz şehirlerinden biri. (DLT I)

suġrat- Bir yeri aratmak, orda olan her şeyi görmek. (DLT II)

suġul- (I) Kaybolmak. (KB)

suġul- (II) Suyu çekilmek. (AH)

suġur Keler'e benzer bir çeşit ada tavşanıdır ki derisinden yağmurluk yapılır. (DLT I)

ṣuḥbet (A) Sohbet. (KB, AH) krş. **ṣoḥbet**

suḳ Yalnız, kimsesiz. (DLT I)

suḳ er Aç gözlü, alçak. (DLT III, KB, AH)

suḳ erñek İşaret parmağı. (DLT III)

suḳaḳ (I) Ak geyik. (DLT II, KB)

Suḳaḳ (II) Oğuzların Farslara verdiği ad. (DLT II)

suḳı- Birisini parmakla gıdıklamak. (DLT III)

suḳın- Yıkamak. (DLT II)

suḳlan- Tamah etmek. (KB)

suḳluḳ Aç gözlülük. (KB, AH)

sula- Sulamak. (DH)

sulaḳ Bkz. "talaḳ" . (DLT I)

ṣulḥ (A) Barış, sükûnet, rahatlık. (DH)

sulṭān (A) Sultan. (KB, DH)

sulundı Erkeğin arkaya doğru salıverdiği saç. (DLT I)

suma Islanmış buğdayın kurutulup öğütülmesi sonucu yapılan bulamaç. (DLT III)

sumlı- Türkçe'den başka bir dil konuşmak. (DLT III, KT)

sumlıt- Türkler Türkçe bilmeyenlere "sumlıt" derler. Birisini Türkçe olmayan bir sözle Türklerin yanında konuşturmak. (DLT II)

sumluş- Farslar'ın kendi dillerinde konuşması. (DLT II)

sun	Yumuşak huylu . (DLT III)	
sun-	Sunmak, ikram etmek, uzatmak. (DLT II, KB, AH, DH, KT) krş. **su-, sü-**	
sundılaç	Çayır kuşu, yunt kuşu. (DLT II)	
sundırı	Deniz. (DLT II)	
sunı	Evin kirişleri. (DLT III)	
suñḳur	Sungur kuşu. (KB)	krş. **soñḳur**
sunmaḳlıḳ	İbadet, kulluk etme. (KT)	
sunu	Çörek otu. (DLT III)	
sunul-	Uzatılmak. (AH)	
sunuş-	Sunmak. (DLT II)	
sunzı	Pire cinsinden bir hayvan. (DLT I)	
sur	Dudağın yemek yerken çıkardığı ses. (DLT III)	
surçıt-	At vb. şeyleri sürçtürmek. (DLT II)	
sūre	(A) Sure. (KT)	
ṣūret (I)	(A) Hal, durum. (KT)	
ṣūret (II)	(A) Heykel. (KT)	
ṣūret (III)	(A) Suret, şekil. (KB, DH, KT)	
ṣūret (IV)	(A) Tasavvufta maddedir. (DH)	
surḫ	(F) Kırmızı. (DH)	
ṣūr-i ʿibrī	(F) Mezâmir. (KB)	
surḳaç	Lök ağacının zamkıdır. (DLT I)	
surḳuçla-	Bıçağın sapa giren kısmını sağlamlaştırmak. (DLT III)	
surḳuçlan- (I)	Bıçak, balta gibi şeylerin sapının sıkıştırılması. (DLT II)	
surḳuçlan- (II)	Bir yerde yaban hindibasına benzer bir otun yetişmesi. (DLT II)	
suruş	Buğday başaklarındaki taneler sertleşmeden önce, başak alevde ütülür, sonra da dövülerek yenir, ütme, firik. (DLT I)	
suruşla-	Ekini yeme maksadıyla ütmek. (DLT III)	
susġaḳ	Kendisiyle su ve suya benzer şeyler almaya yarayan nesne. (DLT I)	
susıḳ	Kova. (DLT I)	
sut-	Tükürmek. (DLT II)	krş. **suḍ-**
suttur-	Tükürtmek. (DLT II)	
suv	Su. (AH)	krş. **suw, su**
suvuḳ	Cıvık, sulu olan nesneler. (DLT III)	

suw	Akarsu. (KT)
suw	Su. (DLT III, KB, KT) krş. **suv, su**
suwal- (I)	Ekin vb. şeylerin sulanması. (DLT II)
suwal- (II)	Ev vb. şeylerin sıvanması. (DLT II)
suwar (I)l-	Su içirilmek. (KT)
suwaş-	Ev vb. şeyler sıvamada yarışmak, yardımlaşmak. (DLT II)
suwġar-	Sulamak. (DLT II)
suwıġlan-	Bir şeyin sulanması, özelliğini kaybetmesi. (DLT II)
suwış-	Bir şeyin suyun çokluğundan dolayı cıvıklaşması. (DLT II)
suwla-	Bir hayvanı yada başka bir şeyi sulamak, su içmek. (DLT III, KT)
suwlaġ (I)	Hayvan sulanacak olan yer, sulak, suvat. (DLT I)
Suwlaġ (II)	Bir yer adı. (DLT I)
suwlañ	Dalı budağı olmayan ağaç. (DLT III)
suwlan-	Sulanmak. (DLT II, KB)
suwlat-	Sulatmak. (DLT II)
suwluḳ	Mendil. (DLT I)
suwsa-	Susamak. (DLT III, KB, KT)
suwsamış	Susamış. (KT)
suwsat-	Susatmak. (DLT II, KB)
suwsı-	Bir şeyin sulanması. (DLT III)
suwsuş	Buğdayın kuvveti gittikten sonra alınan son suyu, üzerine su katılan ayrana da böyle denir. (DLT I)
suyaġu	Horozun ayağındaki mahmuz. (DLT III)
suyran	Minare yada minareye benzer şeyler gibi uzun olan her nesne. (DLT I)
suyurḳa-	Bağışlamak, merhamet etmek. (KB)
sūz	(F) Yanma, tutuşma, sıcaklık. (DH)
sūzān	(F) Yakan, yakıcı. (DH)
sü (I)	Asker, ordu. (DLT III, KB, KT)
sü (II)	Yandaş. (KT)
sü-	(KT) krş. **su-**
sübḥān	(A) "Her türlü kusur ve eksikliklerden arınmış" manasına gelen bir kelime olup Allah'ın adlarındandır. (DH)
süçi-	Bir nesnenin tatlanması, güzelleşmesi. (DLT III). (KB)

süçig (I)	İçilecek şey, şurup. (KB)	
süçig (II)	Tatlı, hoş, güzel. (KB)	krş. **süçik, süçük, süçüg**
süçik (I)	Tatlı, lezzetli. (DLT I)	krş. **süçig, süçük, süçüg**
süçik (II)	Şarap. (DLT I)	krş. **süçig, süçük, süçüg**
süçin-	Tat bulmak. (KB)	
süçir-	Bir şeyin tatlanması. (DLT II)	
süçit-	Tat vermek, tatlandırmak. (DLT II, KB)	
süçüg	Tatlı, hoş, güzel. (KT)	krş. **süçük, süçig, süçik**
süçük	Tatlı. (DH)	krş. **süçik, süçig, süçüg**
süçün-	Tat almak. (DLT II)	
süçüş-	Nesnenin tatlanması. (DLT II)	
süḍre-	Sürüklemek, zorla çekmek. (DH, KT)	krş. **süḍrü-**
süḍrü-	krş. süḍre-. (KT)	
süḍrün-	Sürüklenmek. (KT)	
süglün	Sülün kuşu. (DLT I)	
sügrüg	Kadının avret yeri. (DLT II)	
sükel	Hasta. (DLT I)	
süken	Eşek yükünün bir tarafında olan sepet, sele gibi şeyler, seklem. (DLT I)	
sükiç	Kuş. (KB)	
sükne-	Siğile ilaç yapmak. (DLT III)	
	süknegü Et ile tırnak arasında çıkan sivilce. (DLT II)	
süksük	Dağdağan, odunu sağlam ağaç. (DLT II)	
sükūt	(A) Sükut, susma. (DH)	
sül	Ette ve ağaçta olan yaşlık, ıslaklık. (DLT III)	
süle-	Savaş yapmak, düşmana asker göndermek. (DLT III)	
süli	Kölelere verilen adlardan. (DLT III)	
sülüg	Askerli, askeri olan. (KT)	
sülük (I)	(A. sülūk) Bir yola girme, bir tarikata katılma, bağlanma. (DH)	
sülük (II)	Orduya ait. (KB)	
süñek	Kemik. (AH)	krş. **süngek, süñük**
süngek	Kemik. (DH)	krş. **süñek, süñük**
sünnet (I)	(A) Âdet, töre, kanun; Hz. Muhammed'in hareket ve sözleri. (DH, KT)	
sünnet (II)	(A) Sünnet. (KB)	

süñü	Süngü, mızrak. (DLT III, KT)
süñük	Kemik. (DLT III, KB, AH, KT) krş. **süñek, süngek**
süñüklen-	Kemiklenmek. (DLT III)
süñüle-	Süngülemek. (DLT III)
süñüş	Savaşta saldırma, süngü dürtme. (DLT III)
Süñüş (I)	Erkek adı. (DLT III)
süñüş-	Savaşmak, çarpışmak. (DLT III)
süprük	Bir insana kızınca böyle denir. (DLT II)
süprül-	Süpürülmek, temizlenmek. (DLT II)
süpründi	Süprüntü. (DLT II)
süpür-	Süpürmek. (DLT II)
süpürgü	Süpürge. (DLT II)
sür- (I)	Kovmak, sürmek, devam ettirmek. (DLT II, KB, DH, KT)
sür- (II)	Sürmek, meshetmek. (KT)
sür- (III)	Taş atarak uzaklaştırmak. (KT)
sürç-	Sürçmek. (DLT III)
sürçük	Gece toplantısı. (DLT I)
sürile-	Kura çekmek. (DLT III)
sürk	Soğuk. (DLT I)
sürkile-	Herhangi bir şeyi kovalamak, sürmek. (DLT III)
sürse-	Bir şeyi sürmek istemek. (DLT III)
sürt-	Sürtmek. (DLT III, DH)
sürtük	Ezilen, sürüştürülen. (DLT I)
sürtül-	Bir nesnenin başka şey üzerine sürülmesi, sürtülmesi. (DLT II)
sürtün-	Sürtmek, sürtünmek. (DLT II)
sürtür- (I)	Sürgün etmek. (DLT II)
sürtür- (II)	Koyun vb. hayvan sürdürmek. (DLT II)
sürtüş- (I)	Bir şey sürtmede yardım ve yarış etmek. (DLT II)
sürtüş- (II)	Bir şeyin içine başka bir nesne sürmede yardım ve yarış etmek. (DLT II)
sürūr	(A) Sürûr, sevinç. (AH)
sürüg	Sürü, hayvan sürüsü. (DLT I, KB, KT)
sürül- (I)	Sürülmek, uzaklaştırılmak. (KT)
sürül- (II)	At vb. şeylerin sürülmesi, boncuk ve benzerlerinin ezilmesi. (DLT II)

sürül- (III) Herhangi bir şeyin kendi kendine ezilip dağılması. (DLT II)

sürülgen Sürülen, sürgün. (DLT II)

sürülmiş Sürülmüş, kovulmuş. (KT)

sürün- (I) Kaşınmak. (DLT II)

sürün- (II) Sert bir şeyin dövülüp ezilmesi. (DLT II)

süründi Sürünen. (KB)

sürüş- Aygırın kısrağı aşmak istediği zaman onu dişleyerek sürüklemesi, itişmek. (DLT II)

süs- Öküz vb. hayvanın süsmesi, boynuzlarıyla çarpması. (DLT II)

süsgür- Koç sığır gibi hayvanların boynuzlarıyla insanlara saldırması. (DLT II)

süst (I) (F) Gevşek, tembel. (DH, KT)

süst (II) (F) Güç kaybetmek, zayıflamak. (KT)

süst (III) (F) Hafifletilmek, azaltılmak. (KT)

süstel (F.T.) Güçten düşmek, zayıflamak, gevşemek. (KT)

süstluḳ (F.T.) Duraklama, sürece ara veriş. (KT)

süstraḳ (F.T.) Çok gevşek. (DH)

süstür- Koçu tos yaptırmak. (DLT II)

süsül- Boynuzla vurulmak. (KT)

süsülmiş Boynuzlanarak öldürülmüş. (hayvan, KT)

süsün- Vurmak, çarpmak. (DLT II)

süsüş- Savaşmak, çarpışmak. (DLT II)

süt Süt. (DLT III, KB, KT)

sütger- Yoğurdu süt yapmak. (DLT II)

sütūn (F) Sütun. (DH)

süwlin Bkz. süglün. (DLT I)

süwri Kılıç, mızrak, şamdan, şiş gibi küçük eşyadan ucu sivri olan herhangi bir nesne. (DLT I)

süwrit- Sivriltmek, keskinleştirmek. (DLT II)

süz- Süzme eylemi. (DLT II, KB)

süzgün Rengi kara, dikenli bir dağ ağacıdır. (DLT I)

süzlün- Süzülmek. (DLT II)

süzlüş- Süzülmek. (DLT II)

süzme “Keş” denilen yağsız, kuru peynir. (DLT I)

süztür- Süzdürmek. (DLT II)

süzük Süzülmüş. (DLT I, KB, AH)

süzül- Süt, su vb. şeylerin süzülmesi. (DLT II, KB)

süzün- Bir şey süzer gibi görünmek. (DLT II)

Ş

şa	Alacalı bir kuştur. (DLT III)
şād	(F) Sevinçli, mutlu, şen. (DH, KT)
şādān	(F) Sevinçli, memnun. (DH)
şāgird (I)	(F) Acemi. (DH)
şāgird (II)	(F) Çırak, talebe. (DH)
şaḫ	(F) Dal. (DH)
şāh	(F) Şah. (AH, DH)
şāhnāme	(F) Şehnâme. İranlı şâir Firdevsî'nin yazdığı meşhur eser. (KB)
şāʿir	(A) Şâir. (KB)
şākir	(A) Allah'a şükreden. (DH)
şalaşu	Çin kumaşlarından bir çeşit. (DLT I)
şamuşa (I)	Yenilen bir çeşit ot. (DLT I)
şamuşa (II)	Bezek, süs. (KT)
şān	(A) Şan, şöhret. (DH)
Şançu	Çin'e yakın bir şehir. (DLT I)
şap şap	Şap şap vurmak, şapır şupur ses çıkarmak. (DLT III)
şar şar	Yağmurun sağanak halinde yağmasından veya herhangi bir akarın çıkardığı ses. (DLT I)
şarāb	(A) Şarap, içilecek şey. (DH, KT)
şarṭ	(A) Şart. (KB)
şaş at	Ürkek at. (DLT III)
şaş-	Şaşmak. (DH)
şaşur-	Karıştırmak. (KB)
şaşut	Kır, alaca. (KB)
şat	Cesaret, cür'et. (DLT I, KB)
şātū	(F) Merdiven. (KB)
şaṭranc	(F) Satranç. (KB)
şaw	Çöğen gibi bir ot olup bununla elbise temizlenir. (DLT III)
şāyed	(F) Şayet, eğer, ola ki. (DH)
şeb	(F) Gece. (KT)

şebiñ Küçük demir çomak, baston. (DLT III)

şebnem (F) Çiy. (DH)

şeddād (A) Şeddad. (KB)

şefāʿat (A) Allah'ın sonsuz rahmetine sığınarak suçluyu bağışlama

şefāʿatlıġ (A.T.) Şefaat sahibi. (DH)

şefīʿ (A) Şefaatçi. (KT)

şefḳat (A) Şefkat, acıma, acıyarak sevme. (DH)

şeh (F) Şah. (DH)

şehādet(A) Şehâdet, kelime-i şehâdet, şahit olma. (KB, DH)

şehādetlıġ (A.T.) Şahit olan, şehadet eden. (DH)

şehd (A) Bal. (AH)

şehīd (A) Allah yolunda veya yüce bir gaye için can veren mümin. (DH, KT)

şehr (F) Şehir. (DH)

şehvet (A) Şehvet. (KB, KT)

şehzāde (F) Şehzade. (DH)

şek (A. şekk) Şüphe. (KB, DH, KT) krş. **şekk**

şeker (F) Şeker. (KB, AH, KT)

şekirtük Fıstık. (DLT II)

şekk (A) Şüphe. (AH, DH, KT) krş. **şek**

şeklen- (A.T.) Şüphe etmek. (KT)

şeklig (A.T.) Şüpheci. (KT)

şeksiz (A.T.) Şüphesi olmayan, emin, inançlı. (KT)

şel şül Yöntemsiz. (DLT I)

şeliṡe (A) Şelise. (KB)

şemʿī (F) Bir mum. (DH)

şemsīr (F) Kılıç. (DH)

şenbe (I) (F. şenbīh) Cumartesi, cumartesi tatili. (KT)

şenbe (II) (F. şenbīh) Gün. (DH)

şenbe ḳıl- (F. şenbīh F.T.) Cumartesi yasağına uymak. (KT)

şenbuy Başka bir davetten sonra geceleyin gidilen içki ziyafeti. (DLT III)

şep Acelelik anlatan bir edat. (DLT I)

şer(r) (A. şerr) Şer, kötülük. (KB, KT) krş. **şerr**

şerā Yer adı. (AH)

şerāb	(A) İçki, şarap. (KB, AH)	krş. **şarāb**
şerābdār	(A.F.) Sâki. (KB)	
şerbet	(A) Şerbet. (DH)	
şeref	(A) Şeref. (AH)	
şerīʿaṭ	(A) Şeriat, Allah'ın emir ve yasakları. (DH, KT)	
şerīʿaṭsız	(A.T.) Şeriatsız. (DH)	
şerīf	(A) Şerefli. (KB)	
şerm	(F) Hayâ, utanma. (AH, DH)	
şermende	(F) Utangaç. (DH)	
şerr	(A) Kötülük. (AH)	krş. **şer(r)**
şeş-	Düğüm, bağ vb. çözmek. (DLT II)	
şeştür-	Düğüm çözdürmek. (DLT II)	
şevḳ	(A) Şiddetli istek. (DH)	
şevket	(A) Ululuk, yücelik, haşmet. (DH)	
şevḳlen-	(A.T.) Şevk duymak, coşmak, çok arzu etmek. (DH, KT)	
şeydā	(F) Tutkun, düşkün, sevgiden aklını yitirmiş. (DH)	
şeyẖ	(A) Şeyh, büyük ve yaşlı kimse; mürşit, ilim ve fazilette üstün kimse. (DH)	
şeyẖlıḳ	(A.T.) Şeyhlik. (DH)	
şeyṭān	(A) Şeytan, iblis. (DH)	krş. **yek**
	şeyṭān-laʿīn (A) Allah'ın lanetine uğramış şeytan. (DH)	
şın	Taht, sedir. (DLT III)	
şış	Şiş. Tutmaç denilen yemeği dizmek için kullanılan nesneye de bu ad verilir. (DLT I, DLT II)	krş. **şiş**
şi	Çin Hakanlarının selamlandığı bir söz. "Tanrı fenalık vermesin, kötülüklerden korusuın" anlamına gelir. (DLT III)	
şiʿr	(A) Şiir. (KB, KT)	
şibh	(A) Benzer. (DH)	krş. **şibih**
şibih	(A. şibh) Benzer. (DH)	krş. **şibh**
şiddet	(A) Şiddet. (DH)	
şifā	(A) Şifa, derman. (KB, AH, DH, KT)	
şiftar	(Tac.) Tavan. çatı. (KT)	
şikeste	(F) Kırık, kırılmış. (DH)	

şikestelik (F.T.) Kırılmışlık, kırılmış olma. (DH)

şīr (F) Arslan. (DH)

şīr-i Ḫudā (F) Allah'ın arslanı, Hz. Ali'nin lakabıdır. (DH)

şīre (F) Şıra. (KB)

şīrīn (F) Tatlı. (AH)

şiş Şiş. (KB) krş. **şış**

şiş- Şişmek. (DH)

şīve (F) Şive, naz, eda. (DH)

şol Şu. (DH)

şom (F) Şom, uğursuz. (DH)

şomluġ (F.T.) Uğursuzluk. (DH)

şöpik Çörçöp, meyva yenildikten sonra atılan şey. (DLT I)

şu Bkz. "çü" . (DLT III)

şuġlu Tilki üzümü. (DLT I)

şuʿle (A) Şule, alev, parıltı, ışıklık; iç aydınlığı. (DH)

şuʿlesiz (A.T.) Işıksız, karanlık; iç aydınlığından yoksun. (DH)

şundaġ Şöyle, şu şekilde. (DH)

şunḳar Şunkar, bir av kuşu. (DH)

şūr (I) (F) Karışıklık. (DH)

şūr (II) (F) Tuzlu. (KT)

şutı Kırkayak, örümcek, çıyan gibi bir böcek. (DLT III)

şuwşa- Fısıldamak. (KT)

şuwşamaḳ Gizli konuşma fısıldaşma. (KT)

şuwşaş- Söz fısıldaşmak. (DLT II)

şuwşat- Fısıldamak. (DLT II)

şübhe (A) Şüphe. (KB, DH)

şüde (I) (F) Gizli. (AH)

şüde (II) (F) Pişman. (AH)

şük Susturma edatıdır. (DLT I, KB)

şükr (A) Şükür, hamd, memnunluk gösterme. (KT) krş. **şükür**

şükr öte- (A.T.) Şükretmek. (KT)

şükr ötegli (A.T.) Şükreden. (KT)

şükür (A. şükr) Şükür. (KB, DH) krş. **şükr**

şüñle Argu ilinde yetişen bir ot olup kökü yenir. (DLT III)

şünük Çınar ağacı. (DLT I)

şürūʿ (A) Başlama. (DH)

şüt Soy, asıl. (DLT III)

şütük Sığır boynuzundan yapılan divit. (DLT I)

T

tā	(F) Tâ, vaktaki. (DH)
ṭaʿām	(A) Yiyecek, yemek. (DH, KT)
ṭāʿat	(A) İbadet. (KB, DH, KT)
ṭāʿatlıġ	(A.T.) Taat sahibi. (DH)
ṭabʿ	(A) Huy, tabiat. (KB)
taba (I)	Bkz. “tapa” . (AH)
taba (II)	Bana, benden yana. (DLT III)
ṭabaḳ	(A) Tabaka, kat. (DH)
tabala-	Kınamak, ayıplamak. (DLT III)
taban	Taban, deve tabanı. (DLT I)
tabanla-	Bir şeye ayakla vurmak. (DLT III)
tabaru	Cihet, taraf, yön. (DLT I)
tabīʿat	(A) Tabiat. (AH)
ṭabīb	(A) Tabip, doktor, hekim. (DH)
taʿbīr	(A) Tâbir. (KB)
tablaġ	Bir şeye razı olmak. (DLT I)
tābūt	(A) Sandık. (KT)
tabuz-	Bilmece sormak. (DLT II)
tabuzġaḳ	Bilmece. (DLT II)
tāc	(A) Taç. (KB, DH)
tadġun	Fırat ve Fırat’a benzer dere. (DLT I)
tadu	İnsanın yaratılış özelliği, fıtratı, tabiatı. (DLT III, KT)
taḍun	Tosun, iki yaşına gelmiş sığır. (DLT I)
tadun	Bir yaşındaki buzağı. (DLT III)
taġ	Dağ. (DLT III, KB, DH, KT)
	taġda yatġan Râhip. (KT)
taġābün	(A) Zarar, aldanış. (KT)
taġar	Dağarcık, içerisine buğday ve başka şeyler konan nesne, harar. (DLT I, KB)
taġay	Dayı. (DLT III , KT)

tağı	Yabani. (KB)
tağıḳ-	Yozlaşmak, dağa çıkmak. (DLT II)
tağıl-	Keskin bir nesnenin taş vb. şeylere değerek körelmesi. (DLT II)
tağıt	Dağıtmak. (KB)
tağla-	Hayvanların yarasını dağlamak. (DLT III)
tağlat-	Yarayı dağlatmak. (DLT II)
tağuzmaḳ	Etine dolgun, bodur kişiler için bu ad kullanılır. (DLT II)
ṭahāret	(A) Temizlik, temizlenme. (DH)
ṭāhir	(A) Temiz, pak, her türlü kirden arınmış. (DH)
tah tah	Şahin kuşu bırakıldıktan sonra bu sözle çağırılır. (DLT III)
tahçek	Bir çeşit Çin ipeği. (DLT I)
taḥiyye	(A) Selâm. (KT)
taḫt (I)	(F) Arş. (KT)
taḫt (II)	(F) Taht. (KB, DH, KT)
taḫta	(F taḫte) Tahta, levha. (DH, KT)
taḫtu	Eğrilmemiş, ham ipek. (DLT I)
taḳ	Müşkil. (KB)
taḳ-	Takma eylemi, bir şeye ip bağlamak. (DLT II)
taḳağu	Tavuk yılı. (DLT I)
ṭāḳat	(A) Güç, kuvvet. (KB, DH)
ṭāḳatī	(A) Takat, kuvvet. (KB)
taḳdīr	(A) Takdir. (KB, KT)
taḳı	Dahi, ve, daha, henüz, sonra. (DLT III, KB, DH, KT)
	taḳı biri Öbürü, diğeri. (KT)
taḳıl-	Takılmak, dizilmek. (DLT II)
taḳır taḳır	Yansıma ses. (DLT I)
taklīd	(A) Taklit, sahte. (DH)
taḳṣīr	(A) Kusur, kusurlu olma, geri dönme. (KB, DH, KT)
taḳtur-	Taktırmak, dizdirmek. (DLT II)
taḳuḳ	Tavuk. (DLT II) krş. **taḳağu, tavuḳ**
tal	Yaş dal, dal. (DLT III, KT)
tal-	Dalmak. (DH)
tala-	Yağma etmek. (KB)

talaġu (I)	Çabuk öldüren zehir. (DLT I)
talaġu (II)	İç ağrısı. (DLT I)
talaķ	Dalak. (DLT I)
ţalāķ	(A) Bırakma, terk etme, boşama, boşanma. (DH, KT)
ţaleb	(A) Talep, istek. (AH, DH)
ţālib	(A) İsteyen. (DH)
talas (I)	At yarışında, top oyununda meydanın sonuna çekilen ip. (DLT I)
Talas (II)	Taraz diye bilinen bir şehir, iki bölgeden ibarettir. (DLT I)
talaş-	Vuruşmak, döğüşmek. (DH)
talbın-	Bir şeyin çırpınması. (DLT II)
talġaġ	İnsanı öldürecek derecede şiddetli tipi. (DLT II)
talġuç	Hayvan sırtına yükletilen yükle ip arasına sokulan bir yük denge ağacı. (DLT I)
talġuķ	Baltanın sapını sıkıştırmak için çakılan çivi. (DLT I)
talġur- (I)	Bulanmak, karışmak. (DLT II)
talġur- (II)	Tipinin başlaması. (DLT II)
talķalan-	Üzümün koruklanması, salkım koruk olması. (DLT III)
talķan	Kavut. (DLT I)
talķıġ	Dağların çatıştığı yer. (DLT I)
talķıl-	İtilmek, kakılmak, defedilmek. (DLT II)
talķış-	Bir şeyi dürüp bükmede yardımlaşma, yarışma. (DLT II)
talķu	Eğrilmiş, bükülmüş nesne. (DLT I)
talpır-	Kuşların kanat çırpması. (DLT II)
talpış-	Kanat vurmak, dalgalanmak. (DLT II)
taltur-	Birini bayıltasıya kadar dövmek. (DLT II)
talu	İyi, seçkin. (AH)
	talu neñ Seçme nesne. (DLT III, KT)
talula-	Bir şeyi seçmek. (DLT III, KB, AH)
tam	Duvar, yapı. (DLT III , KT)
tam-	Damlamak. (DLT II, KB, DH)
ţamaʿ	(A) Tamahkârlık, aç gözlülük. (KB, DH, KT)
tamaġ	Bkz. “tamaķ” . (AH)
tamaķ	Boğaz. (AH)

ṭamaʿlıġ (A.T.) Tamahkâr. (DH)

tamām (A) Tamamlanmış, tamam. (KB, AH, DH)

tamāmī (A) Tamamen. (DH)

Taman Kaşgar'ın ortasından akan bir dere. (DLT I)

tamçur- Sepelemek. (DLT II)

tamdu Kuvvetli, alevli ateş. (DLT I)

tamduḳ Yakıt. (KT)

tamdur- Tutuşturmak. (KB)

tamġa (I) Damga. (KT)

tamġa (II) Hakanın ve başkalarının damgası. (DLT I, KB)

tamġa (III) Denize, göle veya dereye dökülen suyun bir kolu. (DLT I)

tamġaçı Damgacı, mühürdâr. (KB)

tamġaḳ Damak. (DLT I)

tamġaḳla- Bir kimsenin boğazına vurmak. (DLT III)

tamġala- Bir yazıya Hakanın damgasını vurmak, damgalamak, mühürlemek. (DLT III, KT)

tamġalıḳ (I) Hakandan başkasının yemek yememesi için üzerine damga vurulmaya hazırlanmış sofra. (DLT II)

tamġalıḳ (II) Küçük ibrik. (DLT II)

tamġalıḳ (III) Bir kişilik sofra. (DLT II)

tamġur- Damlayayazmak. (DLT II)

tamın- Kişinin tek başına sütten yağ çıkarması. (DLT II)

tamındı Damla. (DLT I)

tamır Damar. (DLT II) krş. **tamur**

tamış- Damlamak. (DLT II)

tamıt- Damlatmak. (DLT II)

tamtur- Ateş, kandil yaktırmak. (DLT II)

tamtur- Damlatmak. (DLT II)

tamu Cehennem. (DLT III, KT) krş. **tamuḳ, tamuġ**

tamuġ Cehennem. (KB, DH, KT) krş. **tamuḳ, tamu**

tamuġ otı Cehennem ateşi. (KT)

tamuḳ Cehennem. (DH) krş. **tamuġ, tamu**

tamula- Suyun setini, germecini sıkılamak. (DLT III)

tamuluḳ	Cehennemlik. (KB)
tamur	Damar. (DLT I, KB, DH, KT) krş. **tamır**
tamur-	Kanamak, damlamak. (DLT II)
tamurġan	Damlayan. (DLT II)
tamuz-	Su ve benzeri şeyleri damlatmak. (DLT II, KB)
ṭaʿn	(A) Ayıplama, ayıp. (KT)
tan	Sabah akşam esen serin esinti. (DLT III)
tan-	Bir şeyi inkâr etmek, kaçmak, uzaklaşmak, iman etmemek. (DLT III, KB, DH, KT)
tañ	Bkz. “ten” . (AH)
tañ (I)	Elek. (DLT III)
tañ (II)	Tan, sabah vakti. (DLT III, KB, AH, DH, KT)
tañ (III)	Eski zamandan kalmış olan yapı. (DLT III)
tañ (IV)	Acayip, şaşılacak şey. (DLT III, KB, AH, KT)
tanġan	İnkâr eden, küfre dalan. (KT)
tañ-	Bir şeyi sarmak. (DLT III)
tan (ı)l-	İnkâr edilmek. (KT)
tanmaḳ	İnkâr etme. (KT)
tançış-	Et vb. şeylerin bozulup kokması. (DLT II)
tançula-	Ekmek vb. şeyleri çiğnemek. (DLT III, KT)
tanġla	Erte, yarın, sabah. (DH)
tanı-	Tanımak. (DH) krş. **tanu-**
tanıġlı	Kâfir, iman etmeyen. (KT)
tañıl- (I)	Bir şeyin sarılması, bağlanması. (DLT III)
tañıl- (II)	Şaşırmak. (KB)
tañın-	Bir şeyi sargı ile sarmak. (DLT III)
tañırḳa-	Hayret etmek. (KB)
tanış- (I)	İstişare etmek, müzakere etmek. (KT)
tanış- (II)	Karşılıklı olarak borcu inkâr etmek. (DLT II)
tañız-	Öfke ile kabarmak, şişmek. (DLT III)
tañla-	Bir işi garipsemek, acayip bulmak, şaşırmak. (DLT III, KB, KT)
tañlaş-	Bir şeye şaşmak. (DLT III)
tañlat-	Şaşılacak bir şeye düşürmek, çok şaşırtmak. (DLT II)

tanmaḳlıḳ Küfr. (KT)

Tañrı Tanrı, Allah. (KT) krş. **Teñri**

Tañrıda adın Tagut. (KT)

Tañrıḳa yan- Tövbe etmek. (KT)

Tañrını barlama- Tanrıyı inkâr etmek, küfre girmek. (KT)

Tañrını bilgen Dindar, zahit. (KT)

Tañrı tuta Tanrı'ya, Tanrı adına. (KT)

Tañrı tuta and Allah'a and olsun ki. (KT)

tansīf (A) İki eşit kısma ayırma. (KB)

tañsuḳ Şaşılacak, acayip şey. (DLT III, KB, AH)

tantur- İnkar etmek. (DLT II)

tanu- (I) Emir vermek. (DLT III)

tanu- (II) Tanımak. (KB) krş. **tanı-**

tanu- (III) Nasihat vermek, salık vermek. (DLT III)

tanuḳ (I) Doğru, gerçek şahit. (KT)

tanuḳ (II) Tanık, şahit. (DLT I, KB, KT)

tañuḳ (I) Armağan. (KB)

tañuḳ (II) Çevgen oyununda –gerilen ipten- topu geçirebilen adama verilen ipek kumaş. (DLT III)

tañuḳ (III) Savaşta mızrakların, bayrakların ucuna takılan ipek kumaş. (DLT III)

tanuḳluḳ Şahitlik, tanıklık. (DLT II, KB, AH, KT)

tanul- Söz söylemek. (DLT II)

tanuş- Danışmak. (DLT II)

tanut- Bir şeyi başkasına tavsiye etmeyi, ulaştırmayı söylemek. (DLT II)

tap (I) Elverir, yetişir, kâfi, yeter. (DLT I, KB, KT)

tap (II) Çabuk. (AH)

tap (III) Yaralama ve dövme izi. (DLT III)

tap kel- Yetmek, yeterli olmak. (KT)

tap- (I) Allah'a tapmak, ibadet etmek, iman etmek. (DLT II, KB, KT)

tap- (II) Hakana hizmet etmek. (DLT II, KB)

tap- (III) Yiten bir şeyi bulmak, elde etmek. (DLT II, KB, AH, DH, KT)

tapa -e/-a doğru. (KB, AH, DH, KT)

tapalat- Sevindirmek, birinin kötülüğünden zevk aldırmak. (KT)

tapar Kıpçak Hanlarından İnal Öz'ün iki oğlu. (DLT I)

tapçan Üç ayaklı sofra biçiminde bir nesne. (DLT I)

tapçañ Sofra biçiminde üç ayağı bulunan şey. (DLT III)

tapçur- Ayırmamak. (DLT II)

tapı (I) Bir şeye razı olmak. (DLT III, KT)

tapı (II) Orta, ne uzun ne kısa. (DLT III)

tapılıḳ Râzılık, rıza gösterme. (KB)

tapın- Tapınmak, hizmet etmek. (KB)

tapındur- Taptırmak, hizmet ettirmek. (KB)

tapış İki insanın işlerini birbirlerine tapşırması, vekilleşme. (DLT I)

tapış- Kavuşmak. (KB)

tapla- (I) Bir şeyi kabul etmek, ona razı olmak, rıza göstermek. (DLT III, KB, KT)

tapla- (II) Destek olmak, yardımcı olmak. (KT)

taplamaz Rıza göstermeyen, kabul etmeyen. (KT)

taplan- Rıza gösterilmek, hoşnut olunmak. (KT)

taplaş- Birbirini razı etmek, uzlaşmak. (KT)

taplat- Razı etmek. (DLT II)

tapluḳ Yer yarıkları. (DLT I)

tapmaḳ Ele geçirmek, elden kaçırmamak. (KT)

tapmaḳḳa Tapılacak olan, ilah. (KT)

tapraş- Deve vb. hayvanların irkilmesi, sıçraması. (DLT II)

taprı- Devenin sıçraması, hoplaması. (DLT III)

tapsula- Haset etmek

tapşur- (I) Getirmek, vermek. (KT)

tapşur- (II) Ismarlamak, teslim etmek, emanet etmek. (DH)

tapuġ (I) Tapı, hizmet, ibadet. (DLT I, KB, KT)

tapuġ (II) Tapma. (DLT I, KB)

tapuġçı Hizmetçi, hizmet eden, torun. (KB, KT)

tapuġsaḳ Hizmet eden

tapul- Saklanmış olan bir şeyin bulunması. (DLT II)

tapun- Tapınmak, ibadet etmek, kulluk etmek. (KT)

tapunġu İlah, Tanrı. (KT)

tapunġuluḳ Tapılacak olan şey: Allah. (KT)

tapzuġ Halkın birbirini sınamaya çektikleri bilmece. (DLT I)

tar (I) Dar, geniş olmayan. (DLT III, AH, DH)

tar (II) Sıkıntılı, zor. (KT)

tar (III) Kelek. Bu kelekler uç uca eklenerek ırmağın üstüne konur, insanlar da keleklerin üstüne oturup ırmağı geçerler. (DLT III)

tar (IV) Yağ tortusu. (DLT III)

tar- Yaymak, dağıtmak, darmadağın etmek. (DLT III, KB, KT)

ṭarab (A. ṭarāb) Neşe. (KB)

tara- Taramak, saç taramak, dağıtmak, yaymak. (DLT III, KT)

taran- 1. Başkasının yardımı olmaksızın saç taramak. (DLT II), 2. Taranmak, süslenmek. (DLT II, KB, KT)

tarasla- Bir şeyi yaymak, dağıtmak. (DLT III)

Tarbın Türklerden bir bölük halk olup kendilerinden bir büyüğün emri altında bulunurlar. (DLT I)

tarġaḳ Tarak. (DLT I)

tarġıl Sırtında aklı karalı çizgiler bulunan her hayvana verilen bir ad. (DLT II)

Tarḫan İslamiyetten önce verilmiş bir ad olup "bey" demektir. (DLT I)

tarı Ekin ekmek. (DLT III, KT)

tarı- Ekmek, ekme eylemi. (AH)

tarıġ Ekin. (DLT I, KB, KT)

tarıġçı Çiftçi. (DLT III, KB, KT)

tarıġlaġ (I) Hasılat, kâr, kazanç. (KT)

tarıġlaġ (II) Tarla, ekerge. (DLT II, KB)

tarıġlıḳ (I) Anbar. (DLT II)

tarıġlıḳ (II) Tarla. (AH)

tarıḳ- Daralmak. (DLT II)

tarıl- (I) Ekin vb. şeylerin ekilmesi. (DLT II)

tarıl- (II) Dağılmak, parça parça olmak. (DLT II , KT)

tarım (I) Göllere, kumluklara dökülen çay kolları. (DLT I)

Tarım (II) Uygur sınırında bir yer adı. (DLT I)

tarımla- Irmağı yada bataklığı atlayarak geçmek. (DLT III)

tarımsın- Ekin ekmediği halde eker gibi görünmek. (DLT II)

Tarıñ köl İki ırmak arasında bulunan bir göl adı. (DLT III)

tarın- Kişinin tek başına ekin ekmesi. (DLT II)

tarıt- Ektirmek. (KB)

tarıtġan Ekin için tohumu çok ektiren insanlar için bu ad kullanılır. (DLT II)

ṭarīḳ (I) (A) Meslek. (DH)

ṭarīḳ (II) (A) Yol, tarz, usul. (DH)

ṭarīḳat (III) (A) Tarikat. (KB, DH)

tarḳa Koruk. (DLT I)

tarlaġ Tarla. (KB)

tarlıḳ Darlık, sıkıntı. (KB, KT)

tarmaḳ (I) Yırtıcı hayvanların pençesi. (DLT I, KB)

tarmaḳ (II) Darmadağın etme, dağıtma. (KT)

tarmaḳlan- (I) Her yandan akın etmek, kol kol olmak. (DLT II)

tarmaḳlan- (II) Kuş palazının pençesinin çıkması. (DLT II)

tarmat- Tırmalamak, tırmalatmak. (DLT II)

tarmaz Şenhıyarı. (DLT I)

tarmıt Dağların tepeleri, dereleri. (DLT I)

tarmutlan- Suyun kollara ayrıldı. (DLT II)

tart- Tartmak, çekmek. (DLT III, KB, DH, KT)

tartar Kumruya benzer bir kuş. (DLT II)

tartıġ (I) Yük ipi, denk sargısı. (DLT I)

tartıġ (II) Bir iş çıkması üzerine Hakanın adamlarını çağırması. (DLT I)

tartıl- Tartılmak, gerilmek, çekilmek. (DLT II)

tartın Yiyecek, bir başka yerden getirilen zahire. (DLT I)

tartın- (I) Göçebelerin şehirden buğday götürmesi. (DLT II)

tartın- (II) Özlemek, acınmak. (DLT II)

tartış- (I) Çekmek, germek, cezbetmek, tartmak. (DLT II)

tartış- (II) Tartışmak, münakaşa etmek, savunmak, mücadele etmek. (KT)

tartışıḳ Çelişki, tutarsızlık, tartışma. (KT)

tartḳuz- Çektirmek. (DH)

Tartuḳ Yağma ilinde bir şehir. (DLT I)

taru- 1. Dar gelmek, darlaşmak (DLT III, KB, AH, KT), 2. Sıkıntı içinde olmak, daralmak. (KT)

tarun- Usanmak, sıkılmak. (DLT II)

tarus Evin çatısı. (DLT I)

tarusla- Eve çatı yapmak. (DLT III)

tarut- Herhangi bir şeyi daraltmak, azaltmak, kısaltmak. (DLT II , KT)

tas Her nesnenin kötüsü, bayağısı. (DLT I)

taṣaduḳ (I) (A. taṣadduḳ) Allah rızası için muhtaçlara ihtiyaçları olan şeyi verme. (DH)

taṣaduḳ (II) (A. taṣadduḳ) Sadaka olarak verme. (DH)

tasal Çevgen oyununda çizilmiş sınır. Bu kelime “talas” sözünden çevrilmiştir. (DLT I)

taṣarruf (A) Tasarruf, hükmü altında olma. (KT)

taṣdiḳ (A) Tasdik, doğrulama, doğruluğunu kabul etme. (DH)

tasġa- Tokatlamak. (DLT III)

tasġat- Tokatlatmak. (DLT II)

ṭaṣnīf (A) Tasnif, yazma. (KB)

taş (I) Dış, dışarı, fazla. (KB, AH, DH, KT)

taş (II) Taş. (DLT III, KB, AH, DH, KT)

- **taş ton** Dış elbise, dışa giyilen giysi. (DLT III)
- **taş yér** Geniş, açık yer, gurbet. (DLT III)

taş- Taşmak. (DLT II, AH, DH)

taşaḳ Taşak. (DLT I)

taşġur- Taşmak, taşayazmak. (DLT II)

taşıḳ- Çıkmak, aşmak. (DLT II)

taşırḳan Lokma gözlü, patlak gözlü insanlar için bu ad kullanılır. (DLT II)

taşırtı Dışarıda, dışardaki. (KB)

taşıt- Taşıtmak, naklettirmek. (DLT II)

- **taşıtġan** Bir nesneyi taşıranlar için kullanılan ad, taşırıcı nesneler. (DLT II)

taşla- (I) Atmak, bırakmak, terketmek; çıkarmak. (DH)

taşla- (II) Bir şeyi taşlamak, taş atmak. (DLT III , KT)

taşla- (III) Gurbete gitmek. (DLT III)

taşlat- Bir insanı pişsin, olgunlaşsın diye gurbete göndermek. (DLT II)

taşu- Taşımak, nakil yapmak. (DLT III)

taşuġ Taşınabilir mal ve buna benzer şeyler. (DLT I)

taşur- Taşırmak. (DLT II)

Tat (I) Bütün Türklere göre Farsça konuşan kimse. (DLT II)

tat (I) Kılıç vb. şeylerin üzerine çöken pas. (DLT II)

tat-	Tatmak, tadına bakmak. (KB, DH, KT)	
tata	On adımdan görülebilecek kadar olan yer parçası, tada. (DLT III)	
Tatar	Türklerden bir bölük. (DLT I)	
tatġan-	Yemekten tat almak. (DLT II)	
tatı-	Bir şeyin ağıza tat vermesi, tatmak. (DLT III, KB, AH)	
tatıġ	Tat, lezzet. (DLT I, KB, AH)	krş. **tatıḳ**
tatıġlan-	Tatlanmak. (DLT II)	
tatıġlı	Tadan, tadına bakan. (KT)	
tatıġlıġ	Tatlı. (DLT II)	
tatıġsa-	İnsanın canının tatlı istemesi. (DLT III)	
tatıḳ	Tat, lezzet. (AH)	krş. **tatıġ**
tatıḳ-	Fars'laşmak, Farslı gibi konuşmak. (DLT II)	
tatıl-	Yemek vb. şeylerin tadına bakmak. (DLT II)	
tatındı	Bol. (DLT I)	
tatır yér	Suyu ağacı olmayan kurak yer. (DLT I)	
tatırġa	"Tirşe" denilen sepilenmiş beyaz deri. (DLT II)	
tatıt-	Herhangi bir şeyin başka bir şeyin tadına etki etmesi. (DLT II, AH)	
tatla-	Bir kişiyi Farslı saymak. (DLT III)	
tatlaş-	Karşılıklı Farsça konuşmak. (DLT II)	
tatlıġ	Tatlı, lezzetli. (DH, KT)	
tatruş-	Tattırmak, yedirmek. (DLT II)	
tattur-	Bir şeyden tattırmak, yedirmek. (DLT II)	
tatur-	Tattırmak. (DLT III, AH, KT)	
	taturġan Genellikle konuklara yada başkalarına yemek yediren tattıran kimseler için bu ad kullanılır. (DLT II)	
taṭavvuʿ	(A) İtaat etme, boyun eğme. (DH)	
tāvān (I)	(F) Suç, kabahat. (DH)	
tāvān (II)	(F) Tazminat. (DH)	
tavar	Mal. (AH)	krş. **tawar**
tavāżu	(A. tevāżuʿ) Alçak gönüllülük. (AH)	
tavla-	Çevirmek, döndürmek. (DH)	
tavṣīf	(A) Vasıflandırma, niteleme. (DH)	
tavuḳ	Tavuk. (DH)	krş. **taḳaġū**

tavuş Duygu, kımıldama. (DLT III)

tawar Canlı cansız mal, eşya, mal mülk. (DLT I, KB, KT) krş. **tavar**

tawarlıġ Mal mülk sahibi. (KT)

tawarluḳ Mal konan yer, hazine. (DLT II)

Tawġaç (I) Maçin'in adı. (DLT I)

Tawġaç (II) Türklerden bir bölük. (DLT I, KB)

tawġaç (III) Büyük ve eski yapıların hepsine bu ünvan verilir. Hanlara da bu ünvan verilir ki "ülkesi eski ve büyük" demektir. (DLT I)

tawġaçla- Bir kimseyi Maçinli saymak. (DLT III)

tawġaçlan- İnsanın Maçin halkı kılığına girmesi. (DLT II)

tawıġ Alışveriş. (KB)

tawışġan 1. Tavşan; Türklerin on iki yılından biri. (DLT I, DLT II)

tawışġan öküz Uç şehrinde bir dere adı

tawraḳ Çabukluk, acele. (DLT I, KB)

tawran Şalvar uçkuru, sapan kolu yapmak için bir araya getirilerek örülmüş olan iplikler. (DLT I)

tawran- Davranmak, acele etmek. (DLT II)

tawrat- Acele etmek, ettirmek. (DLT II, KB)

tawuş His, duygu. (DLT I)

tawuşla- Bir şeyin hareket etmesi, kımıldaması. (DLT III)

tay Tay, at yavrusu. (DLT III, KT)

tay- Kaymak, kayma eylemi, sürçmek. (DLT III, DH, KT)

taya- Dayamak, dayanak koymak. (DLT III)

tayaġu Taş ve tezek parçası. (DLT III)

tayaḳ 1. Dayak. (DLT III, AH,DH) 2. Değnek, asa.(KT, KB)

tayaḳlan- Destek, baston, dayanak sahibi olmak. (DLT III)

tayan- Dayanmak, yaslanmak. (DLT III, KB, DH, KT)

tayanmaḳ Sükûnet bulma. (KT)

tayanġan Dayanan, yaslanan. (KT)

tayanç Dayanak, teselli. (KB)

tayandur- Sakin eylemek, durdurmak. (KT)

tayanıġlı Yaslanan, dayanıp oturan. (KT)

tayañu Mabeyinci, perdeci başı. (DLT III)

tayġan Tazı. (DLT III)

tayıġ yér Kaygan yer. (DLT III, KT)

tayındur- Kandırmak, aldatmak. (KT)

tayış- Kayma eyleminde yarışmak. (DLT III)

tayıt- Kaydırmak. (DLT II)

tāyib (A. tā'ib) Tövbe eden, günahlarına pişmanlık gösteren. (DH)

taylañ İnce, güzel, narin. (DLT III)

ṭayrān (A. ṭayerān) Uçma. (DH)

taytur- Kaydırmak, itmek. (DLT III)

tayuḳ er İnce, kibar genç. (DLT III)

tayuḳlan- Kibarlanmak, kibar kılığa girmek. (DLT III)

ṭayyār (I) (A) Hazır. (DH)

ṭayyār (II) (A) Uçan, uçucu. (DH)

taz Kel, dazlak, daz. (DLT III)

- **taz at** Alacalı at. (DLT III)
- **taz ḳoy** Kel, boynuzsuz koyun. (DLT III)

tazar- Bir şeyin kelleşmesi. (DLT II)

tażarruʿ (A) Yalvarma. (AH)

tāze (F) Taze. (KT)

tazġar- Kelleşmek. (DLT II)

tāzī (I) (F) Arapça. (KT)

tāzī (II) (F) Tazı, arap atı. (KB, KT)

tāzīçe (F.T.) Arapça. (KT)

tażʿīf (A) Tazif, iki kat etme. (KB)

taʿẓīm (A) Ululama, yüceltme, hürmet gösterme. (DH)

taʿzīyet (A) Baş sağlığı. (KB)

tazla- Bir kişiye kel demek, onu kel saymak. (DLT III)

té- Demek, söylemek. (DLT III , KT)

te/éwe Deve. (KT) krş. **tewey**

tebāh (F) Harap, bozuk, yıkılmış. (DH)

teber (F) Balta, dervişlerin zikir esnasında kullandıkları uzun saplı yarım ay şeklindeki balta. (DH)

teberrük (A) Mübarek sayma, uğurlu sayma. (DH)

tebiz Çorak yer. (DLT I)

tebiz kişi Haset sahibi kişi. (DLT I)

tebizlik Çekemezlik, haset. (DLT II)

tebzeş- Hasetleşmek. (DLT II)

tecellī (A) Görülme, belirme, ortaya çıkma. (DH)

tecrīd (A) Ayırma, tek başına bırakma; Allah'tan gayrı her şeyi unutma. (DH)

teḍük Temiz, saf. (KB)

tef Dek, al, hile. (DLT I)

tefāvüt (A) Fark. (AH)

tefçit- Elbise vb. şeylere sıkıca geçmeli bir halka dikmek. (DLT II)

tefrīḳ (A) Tefrik, ayırt etme. (KB, DH)

teg Gibi. (KB, AH, DH, KT)

teg- (I) Kapamak, kuşatmak. (KT)

teg- (II) Varmak, erişmek, değmek, dokunmak. (DLT II, KB, AH, KT)

tegigli Ulaşan, varan, erişen. (KT)

tegrügli Yetiren, ulaştıran. (KT)

teggüçi Musibet, bela. (KT)

tegi Kadar, dek. (KB, KT)

tegil- Şaşı olmak. (DLT II, AH)

tegim Lâyık. (KB)

tegin- Beyin huzuruna bir kişi gelirse o kişiyi Beyin görüşüne hazırlayıp Beye "ol tegindi" denir ki "o kişi hazır oldu görüşünüze" anlamına gelir. (DLT II, KB)

tegiñ Tegin, samur. (DLT III)

tegirme Yassı, yuvarlak. (DLT II)

tegirmek Deve üzerine iki taraflı atılarak içerisine binilen sepetle sepete benzer nesne. (DLT II)

tegiş Değişme. (DLT I)

tegiş- (I) Beyin huzurunda muhakeme olmak. (DLT II)

tegiş- (II) Değmek, dokunmak. (DLT II)

tegiş- (III) Vuruşmak. (KB)

tégit Tégin kelimesinin cem'idir. Aslında "köle" demektir. Sonradan Hakanoğullarına unvan olmuştur. (DLT I)

tegme Değme, her, bir bir, türlü türlü, bütün, hep, hepsi, her şey. (KB, KT)

tegre Daire, çevre, değre. (DLT I, KB, KT)

tegrek Herhangi bir şeyin halkası. (DLT I)

tegşür- Bir şeyi başka bir şeye çevirmek, değiştirmek, döndürmek. (KT)

tegşürmek Değiştirme, değişiklik. (KT)

tegşürül- Değiştirilmek. (KB)

tegül Değil. (DLT I)

tegür- 1. Değirmek, dokundurmak, eriştirmek. (DLT II, KB, AH) 2. Musibet vermek. (KT), 3. Göndermek, vermek. (KT)

tegür- tepret- Eziyet etmek. (KT)

tegürgen Bir işi sonuna kadar götüren kimseler için bu ad kullanılır. (DLT II)

tegürmek Tebliğ, tebliğ etme, ulaştırma. (KT)

tegürmeklik Tebliğ. (KT)

tejik Tacik, Farslı. (DLT I, KB)

tejikçe Farsça. (KB)

tejikle- Bir kimseyi Farslı saymak. (DLT III)

tek (I) Sessiz, sakin. (KT)

tek (II) Tek, sadece, bir şey dilemeyerek, hiç. (DLT I, KB, AH, KT)

tek tur- Susmak, sessiz kalmak. (KT)

tek turmaḳ Konuşmamak, suskun olmak. (KT)

tek turuġlı Susmuş, sakin. (KT)

tek (III) Benzetme edatı olup”gibi” anlamına gelir. (DLT III) krş. **teg**

tek tañ Pek tuhaf. (KT)

tekbīr (A) 1. Allahu ekber “Allah her hususta en uludur” demektir, 2. Ululamak, yüceltmek. (DH)

teke (I) Boynuzundan yay yapılan erkek geyik. (DLT III, KT)

teke (II) Teke. (DLT III)

teke saḳal Köse sakallı insan. (DLT III)

tekebbür (A) Kibirlenme, büyüklük taslama. (DH)

tekebbürluḳ (A.T.) Büyüklük taslamak. (KT)

tekin (I) Boşuna. (KB)

tekin (II) Beklenmedik, bir anda. (KT)

tekiş (I) Bir şeyin sonu, bitimi. (DLT I)

Tekiş (II) Erkek adlarından. (DLT I)

tekiş- Dürüm dürmede yarışmak. (DLT II)

teklīf (A) Teklif, bir kimseden eziyetli ama faydalı iş istemek. (DH)

tekne	Tekne. (DLT I)	
tekşüt	Karşılık, bedel. (DLT I)	
teküzlig	Alnı akıtmalı at. (DLT II)	
tekye	(A) Dayanılacak şey, dayanma, güvenme. (DH)	
	tekye-gāh (A.F.) Sığınılacak yer, dayanak. (DH)	
tel	Oğlağı keçiye emzirmesi için katmak. (DLT II)	
tel-	Delmek, delik açma işlemi. (DLT II)	
telbe	Deli, mecnun. (KT)	krş. **telwe**
telge-	Bu kelime tek başına kullanılmaz. "Telgemek bulġamak" şeklinde olup birisini kızdırmak demektir. (DLT III)	
telgen-	Kızmak, içlenmek. (DLT II)	
telgü	Gelişi güzel. (KB)	
telh	(F) Acı. (AH)	
telik	Delik. (DLT I)	
telim	Çok. (DLT I, KB, AH)	
telin-	Delinmek. (DLT II)	
teliş-	Hayvanlara damga vurmada yarışmak, yardımlaşmak. (DLT II)	
telkīn	(A) 1. Telkin, zihinde yer ettirme, 2. İslamiyet'i kabul eden bir kimseye iman esaslarını anlatma. (DH)	
telmir- (I)	Bir şey ister yada bir şey görür gibi sağa sola bakınmak. (DLT II)	
telmir- (II)	Dilenmek. (KB)	
teltük	Günahkâr. (KB)	
teltür-	Deldirmek. (DLT II)	
telü	Ahmak. (DLT III)	
telwe	Deli. (DLT I, KT)	krş. **telbe**
telwelik	Delilik, cinnet. (KT)	
tem	Tırkaz. (DLT I)	
temām	(A) Tamam. (KB)	
temāşā	(F) Bakıp seyretme, seyir, gezme. (DH, KT)	
temen yigne	Çuvaldız. (DLT III)	krş. **temen yiñne**
temen yiñne	Çuvaldız. (DLT I)	krş. **temen yigne**
témin	Yeni, az önce. (DLT I)	
temkīn	(A) Temkin, ihtiyat, tedbir. (DH)	

temregü	Temreği. (DLT II)
temür	Demir. (DLT I, KB, KT)
temürgen	Ok temreni. (DLT II)
Temürḳazuḳ	Kutup yıldızı. (DLT III)
temürçi	Demirci. (KB)
temürlük	Demir eritilen ve süzülen yer. (DLT II)
ten	(F)Ten, vücut, nefis, can. (KB, AH, DH, KT)
ten tileki	(F.T.) Nefis arzusu, şehvet. (KT)
teñ (I)	Fırsat, sıra, imkân. (DLT III)
teñ (II)	Denk, akran, eşit, aynı, ögür. (DLT III, KB, AH, KT)
teñ tuş	Eş, ortak. (KT)
teñ-	Kuş vb. şeylerin havalanması, havaya yükselmek. (DLT III, KT)
tenād	(A) Bağırıp, çağırma. (KT)
tene (I)	Susam, mış mış gibi şeyler. (DLT III)
tene (II)	(F. dāne) Tane, dâne. (DLT III)
teñe-	Karşılaştırmak. (AH)
teñeḍ-	Gelişmek. (KB)
teñek	Hava. (DLT III)
teñelgüç	Dölengeç adlı kuş. (DLT III)
teñelgün	Dölengeç kuşu. (DLT III)
teñer-	Bir şeyi denkleştirmek. (DLT III)
teñeş	Denk. (KB)
teñeş-	Denkleşmek, denk olmak. (DLT III, KT)
teñeşik	Eş, ortak. (KT)
teñeştür-	Denkleştirmek, eşlemek. (KT)
tenhā	(F) Tenha, yalnız. (DH)
teñi-	Havaya yükselmek, gözden kaybolmak. (KB)
teñil	Ön ayaklarında çizgiler bulunan geyik. (DLT III)
teñit-	Bir şeyi göğe doğru yükseltmek. (DLT III)
teñiz	Deniz. (DLT III, KB, AH, KT)
teñle- (I)	Bir şeyi denk saymak, bir ve aynı hale getirmek. (DLT III, KB, KT)
teñle- (II)	Takdir ve tayin etmek. (KT)
teñlemek	Takdir. (KT)
teñlen- (I)	Bir şeyi düşünmek, endişe etmek. (DLT III)

teñlen- (II) Bir ve aynı hale getirilmek. (KT)

teñleş- Denkleşmek. (DLT III)

teñlig Denk, eşit. (KT)

Teñri Allah, Tanrı. (DLT III, KB, AH, DH, KT) krş. **Tañrı**

tenri- Uykusuzluktan dolayı başta meydana gelen karıncalanma. (DLT III)

teñrigen Tanrı'ya tapınan bilgin. (DLT III)

Teñritaʿālā (T.A.) Yüce Tanrı. (DH)

Teñrilik Tanrılık, Tanrı için, Allah yolunda. (KB, KT)

teñsizlik Denk olmama, uygunsuz olma. (KB)

teñtür- Bir şeyi havaya doğru salmak. (DLT III)

teñüç Saçayağı gibi yarım arşın yüksekliğinde olan her şey. (DLT III)

teñür- Bir şeyin göğe doğru yükselmesi. (DLT III)

teñüt Çin yakınlarında bir Türk bölüğüdür ki kendilerinin Araplardan geldiğini söylerler. (DLT III)

tép Diye. (KT)

tep- Tepmek, tekmelemek. (DLT II, KB, KT)

tepik Tepme. (DLT I)

tepil- Tepilmek. (DLT II)

tepin- Tepinmek. (DLT II)

tepiş- Tepişmek. (DLT II)

tepiz Çekememe, haset, kıskançlık. (KB)

tepizlik Çekememezlik, hasetlik, kıskançlık. (KB)

tepleş- Razı olmak. (DLT II)

tepre- Kımıldamak, hareket etmek. (DLT III, KB, KT)

tepren- Kımıldanmak, deprenmek. (DLT II, KB, KT)

teprenigli Canlı, yaratık. (KT)

tepreş- Kaynaşmak, hareketlenmek. (DLT II)

tepret- (I) Kımıldatmak, saldırtmak, harekete geçirmek. (DLT II, KB, KT)

tepret- (II) Deveyi sıçratmak. (DLT II)

tepse- (I) Bkz. "tepzemek" . (DLT III)

tepse- (II) Haset etmek, kıskanmak. (KB)

tepsegüçi Çekemeyen, haset eden. (KB)

tepset- Bkz. "tepzetmek" . (DLT II)

tepük Çocukların tepeleyerek oynadığı bir oyun nesnesi. (DLT I)

tepze- Bir şeyi haset etmek, kıskanmak, çekememek. (DLT III)

tepzet- Haset ettirmek. (DLT II)

ter (I) Ter. (DLT I)

ter (II) Ücret, çalışana verilen para, karşılık, mükafat. (DLT III, KB, KT)

tér- Dermek, toplamak, bir araya getirmek, haşretmek. (DLT III, KT)krş. **tér-**

térdeçi Toplayıcı. (KT)

térigli Toplayan, bir araya getiren. (KT)

ter- Dermek, toplamak. (AH) krş. **tér-**

terāzū (F) Mizan, ölçü. (KT)

terbiyet (A) Terbiye. (DH)

terçi Ücretle çalışan, ırgat, amele. (DLT I, DLT III)

tereng Durak. (AH)

térgeş- Birbiri ardınca katarlaşarak derlenmek, toplanmak. (DLT II)

térgi Sofra. (DLT I)

térgü Sofra üzerindeki çeşitli yemek, sıra, dizi. (DLT I)

teri Deri. (DLT III, KT)

téril- Bir şeyin derilmesi, toplanması, haşredilmesi. (DLT II , KT)

térilgen Dirilen, toplanan, bir araya toplanmış. (DLT II , KT)

teriñ Derin, geniş, engin. (DLT III)

térin- Dermek, toplamak. (DLT II)

terinçek İki parçadan yapılmış kadın carı. (DLT II)

teriñüklen- Bir şeyin derinleşmesi. (DLT III)

tériş- Bir şey derleme, toplama işinde yarışmak, yardımlaşmak. (DLT II)

terit- Terlemek. (DLT II)

terk (I) (A) Terk, bırakma, vazgeçme. (DH)

terk (II) Çabuk, tez. (DLT I, KB, AH, KT)

terken (I) Kadınlara ait bir ünvan. (KB)

terken (II) Vilayet üzerine vali olan kimseye karşı Hakanların aytasıdır. Kendisine itaat edilen demektir. (DLT I)

Terken (III) Şaş şehrinin adıdır. (DLT I)

terkin (I) Çabukluk ifade eden bir söz. (DLT I)

terkin (II) Birikmiş, toplanmış. (DLT I)

terkle- Acele etmek. (DLT III)

terklet- Acele ettirmek. (KT)

terle- (I) Terlemek. (DLT III)

terle- (II) Atın üzerindeki pislik gibi şeyleri temizlemek. (DLT III)

terlen- Terlemek. (DLT II)

terlet- Terletmek. (DLT II)

terlik Teri çekmek için eğerin yada palanın altına konan keçe. (DLT I)

térnek (I) Dernek, ulusun işlerini görüşmek için toplanılan yer. (DLT I)

terñek (II) Su sızıntısı. (DLT II)

ters (I) Güç olan her nesne. (DLT I)

ters (II) Ters. (KB)

tersā (F) Hristiyan, kâfir. (DH, KT)

tersin- Terslemek, kızmak. (DLT II)

terslen-Hoşuna gitmemek. (KT)

tertīb (A) Tertip, düzen. (KB)

tes Abartma edatıdır. (DLT I)

tesbīḥ (A) Tespih, Allah'ı eksik sıfatlardan tenzih etme, ululama. (KB, DH, KT)

teslīm (A) Teslim, bir emaneti yerine verme. (DH, KT)

teş- Deşmek. (KB)

teşik Obur, karnı doyup gözü doymayan kimse. (DLT I)

teşil- Bir şeyin deşilmesi, yarılması. (DLT II)

teşne (F) Susamış, istekli. (DH)

teşrīf (A) Şereflendirme. (DH)

teşrüm Eğirilmiş ip yumağı. (DLT II)

teşük Yarık, deşik. (DLT I)

teşükle- Bir kimseyi obur, aç gözlü saymak. (DLT III)

tetik Zeki, akıllı. (KB, AH)

tetiklik Zekilik. (KB, AH)

tetrü Her şeyin tersine dönmüşü. (DLT I, KB)

tetrül- Rüzgarın yön değiştirmesi. (DLT II)

tétür- Söyletmek, dedirtmek. (DLT III)

tevbe (A) Tevbe. (KB, DH, KT)

tevbelik (A.T.) Tevbe eden. (DH)

tevbesiz (A.T.) Tevbe etmeyen. (DH)

tevekkül (A) Tevekkül. (KT)

tevfīḳ (A) Tevfik, Allah'ın yardımı. (KB, KT)

tevḥīḍ (A) Allah'ın birliğini îmanla ikrar etme. (DH)

tevrī/āt (A) Tevrat. (KT)

tew- Bir şeyi dizmek. (DLT II)

tewçi- Bir şeyi seyrekçe dikmek. (DLT III)

tewey Deve. (DLT III) krş. **te/éwe**

téwi ḳuş Deve kuşu. (DLT I)

tewin- Tasalanmak, utanmak, sıkılmak. (DLT II)

tewlig Hile, aldatma. (KB)

tewlüg Aldatıcı, alcı. (DLT I)

tewlüklen- İnsanın kendini hilekâr sayması. (DLT II)

tewşıg Çarpışma. (KB)

tewsi Tepsi, sofra. (DLT I)

tewşe- İp vb. şeylerin karışması, dolaşması. (DLT III)

tewşel- Bir şeyin ufalanması, parçalanması. (DLT II)

tewşet- (I) Düzgün bir şeyi karıştırmak. (DLT II)

tewşet- (II) Bir sıvıyı tomurcuklandırmak, tanelendirmek. (DLT II)

tewşin- Çalışmak, çırpınmak. (DLT II)

tewşül- Bir şeyin karışması. (DLT II)

teyemmüm (A) Teyemmüm, toprakla abdest alma. (KT)

tez- Kaçmak. (DLT II, KB, AH)

tezek At gübresi, tezek, dışkı. (DLT I, KT)

tezekle- Atın pislemesi. Bkz. "ḳumuḳlamaḳ". (DLT III)

tezgek Çekingen, eringeç. (DLT II)

tezgi bol- Düşman gelmesi yüzünden halk arasında ürküntü olması. (DLT I)

tezgin- Dönmek, tavaf etmek. (DLT II, KB, KT)

tezginmek Gezinme, dolaşma. (KT)

tezginç (I) Çember. (KT)

tezginç (II) Dağ dönemeci. (DLT III)

tezginç (III) Hayat. (KB)

tezgindürül- Dolaştırılmak, gezdirilmek. (KT)

tezig Ürkek, ürkmüş, kaçmış. (KB)

tezik	Ürküntü. (DLT I)
	tezik kişi İşten kaçan kimse. (DLT I)
tezin-	Kaçar gibi görünmek. (DLT II)
teziş-	Ürkerek karşılıklı kaçışmak. (DLT II)
tezit-	Kaçırmak. (DLT II)
tezvīr	(A) Hakikatı saptırma. (DH)
ṭıb	(A.ṭıbb) Tıp. (KB)
tıḍ-	Geri koymak, mani olmak, engel olmak. (DLT III, KT)
	tıḍġuçı Yasaklayan, men eden. (KB)
tıḍıġ	Bir şeyden alıkoyma, engel olma, yasak. (DLT I, KB)
tıḍıġlıġ	Yasaklı. (DLT II)
tıḍıl-	Kaçınmak, çekinmek. (DLT II)
tıḍın	Vakit bildiren bir kelimedir. (DLT III)
tıḍın-	Bir işten kaçınmak, esirgenmek, korunmak. (DLT I, DLT II) (KB)
tıdış	Engellik, engel oluş. (DLT I)
tıḍış-	İnsanların birbirine engel olmada yarışmaları. (DLT II)
tıḍlın-	Bir şeyden kaçınmak, tıymak, duraksamak. (DLT II)
tıġ at	Kırmızı ile doru rengi arası at. (DLT III)
tıġ-	Keskin bir nesnenin ağzının taşa değerek körelmesi. (DLT II)
tıġra-	İnsanın katı olması, sert olması. (DLT III)
tıġraḳ	Yılmaz, yiğit. (DLT I)
tıġraḳlan-	Yiğitlik göstermek, yiğitlenmek. (DLT II)
tıġraş-	Çocukların gürbüzleşip, bahadırlaşması. (DLT II)
tıġrat-	İnsanı bir işe sıkıştırmak, kişiyi o işte başarılı yapmak için mücadele etmek. (DLT II)
tıḳ-	Herhangi bir nesneye tıkarak, sıkıştırarak bir şeyler koyma işlemi. (DLT II)
tıḳıl-	Tıkmak, tıkılmak. (DLT II)
tıḳıla-	Bir şeyin "tık" sesi çıkarması. (DLT III)
tıkın-	Basmak, tıkmak. (DLT II)
tıḳış-	Tıkılmak, bir yere sıkışmak. (DLT II)
tıḳıt-	Herhangi bir nesneye bir şeyler sıkıştırmak. (DLT II)
tıḳtur-	Bastırmak. (DLT II)

tıl (I)	Söz. (DLT I, DLT III)	krş. **til**
tıl (II)	Lûgat, (Türk dili, Arap dili) . (DLT I, DLT III)	krş. **til**
tıl (III)	Dil. (DLT I, DLT III)	krş. **til**
tıl (IV)	Düşmandan alınan tutsak. (DLT I)	
tıl (V)	Casus, çaşıt. (DLT III)	
tıl-	Mani olmak. (KB)	
tılaḳ	Kadınlık organı. (DLT I)	
tılda-	Mani olmak. (KB)	
tıldaġ	Bahane. (DLT I, KB)	
tıldam	İyi konuşan hatip. (KB)	
tılıḳ- (I)	Konuşmak, haber sormak. (DLT II)	
tılıḳ- (II)	Kötü şöhret olmak. (DLT II)	
tılḳat-	Geciktirmek, tehir etmek. (DLT II)	
tılmaç	Tercüman. (KB)	
tın- (I)	Dinmek, kesilmek. (DLT II, DH)	
tın- (II)	Solumak, dinlenmek, nefes almak. (DLT II, KB)	
tın- (III)	Susmak. (DLT II)	
tın (I)	Ruh, nefes. (DLT I, KB)	
tın (II)	Bir işle uğraşmayan tembel insan yada rahata alışmış hayvan. (DLT III)	
tıncı-	Et vb. şeylerin kokması, bozulması. (DLT III)	
tınçı-	Bozulmak, kokuşmak. (KT)	
tınçrun-	Sessiz olmak. (KB)	
tındur-	Rahat ettirmek, dinlendirmek, dindirmek. (DLT II, KB, DH)	
tınıl-	Sıkıntıdan kurtulmak. (DLT II)	
tıñıla-	Bir şeyin tınlaması. (DLT III)	
tıñla-	Dinlemek. (DLT III, KB, KT)	
tıñlaş-	Dinlemek. (DLT III)	
tıñlat-	Dinletmek. (DLT II)	
tınlıġ	Canlı. (KB)	
tınmaġuçı	Durmayan, dinlenmeyen. (KB)	
tırmal-	Tırmalanmak. (DLT II)	
tırmaş-	Karşılıklı kaşınmak, tırmalanmak. (DLT II)	
tırñaḳ	Tırnak. (DLT III, KT)	

tış (I) Dış. (AH)

tış (II) Diş. (DLT III)

tış (III) Sapan dEmirî. (DLT III)

tışlat- Bir nesneyi dişletmek. (DLT II)

tıt Çam fıstığı ağacı. (DLT III)

tıt- (I) Men etmek, geri koymak. (DLT II)

tıt- (II) Ditmek, parça parça yapmak. (DLT II)

tıtıl- Et vb. şeylerin piştikten sonra didilmesi. (DLT II)

tıy- Yasaklamak, men etmek. (DLT III, AH)

ti- Demek, söylemek. . (KB, AH, DH) krş. **té-**

  tigüçi Diyen, söyleyen. (KB)

tibren- Teprenmek, kımıldamak, hareket etmek. (DH)

tibret- Kımıldatmak hareket ettirmek. (DH)

tif- Tepmek, reddetmek, geri çevirmek. (DH)

tīġ (F) Kılıç. (DH)

tig Gibi. (AH) krş. **teg**

tig- Değmek, ulaşmak. (AH,DH) krş. **teg-**

tigil- Ulaşılmak, değilmek. (AH)

tigin Tigin, prens. (KB)

tigme Değme, her, her bir. (DH) krş. **tegme**

tigret- At vb. şeyleri, yürürken ses çıkartarak, hışırdatarak yürütmek. (DLT II)

tigü Lokma. (KB)

tigüle- Lokma lokma vermek. (KB)

tigür- Değirmek. (AH)

tik Dik, doğru. (DH)

tik- (I) Dikmek, dik hale getirmek, elbise yada ağaç dikmek. (DLT II, KB, DH, KT)

  tikikliğ ton Dikilmiş elbise. (DLT II)

tik- (II) Yılan vb. sokması, delmek, sokmak. (KB)

  tikgüçi Değen, dokunan, değici. (KB)

tiken (I) (meyve için) tadı buruk, ekşi veya acı. (KT)

tiken (II) Diken. (DLT I, KB, AH)

tiki Geceleri işitilen ses. (DLT III)

tikil- Ağaç vb. şeylerin dikilmesi, dikilmek. (DLT II, KB)

tikile- Bir nesnenin hışırtı çıkarması. (DLT III)

tikim Parça. (DLT I)

tikir tikir Yansıma ses. (DLT I)

tikiş- Elbise dikmede yarışmak, yardımlaşmak. (DLT II)

tiklin- Bir şeyin dikilmesi. (DLT II)

tikliş- Ağaç vb. şeylerin dikilmesi. (DLT II)

tikme Dikilmiş olan şey. (DLT I)

tikre- (I) Atın ayağının ses vermesi. (DLT III)

tikre- (II) Çocuğun gelişmesi, yetişmesi. (DLT III)

tikreş- (I) At ayak seslerinin işitilmesi. (DLT II)

tikreş- (II) Çocuğun serpilip büyümesi. (DLT II)

tiktür- Diktirmek. (DLT II)

tikü Parça. (DLT III)

tiküç Ekmekçilerin ekmek üzerine nakış yapmak için kullandıkları nesne, kuş yeleği. (DLT I)

tiküle- (I) Et vb. şeyleri lokma lokma vermek. (DLT III)

tiküle- (II) Rüşvet vermek. (DLT III)

til (I) Dil, lisan. (KB, AH, DH, KT) krş. **tıl**

til et- Ayıplamak. (KT)

til (II) Lügat, sözlük. (KB) krş. **tıl**

til (III) Söz. (KB) krş. **tıl**

til- Uzunlamasına kesmek, yarmak, delmek. (DLT II, DH) krş. **tel-**

tilāvet (A) Kur'an-ı Kerim'i usul ve kaidesine göre okumak. (DH)

tilāvetlıġ (A.T.) Tilavet sahibi. (DH)

tilbe Deli, meczup. (DH) krş. **telbe, telwe**

tildem Haberci, peygamber. (KB)

tile- Dilemek, istemek, arzu etmek, sevmek, hoşlanmak. (DLT III, KB, AH, DH, KT)

tilegüçi Muhtaç, yoksul. (KT)

tilegli İsteyen, rağbet eden. (KT)

tilek Dilek, istek, arzu. (DLT I, KB, AH, DH, KT)

tilekçi Dilekte bulunan. (KB)

tilemegli Yüz çeviren. (KT)

tilen-	Dilenmek. (KB, KT)	
tileş-	Kaybolan bir nesneyi bulmada yarışmak. (DLT II)	
tilet-	İstetmek, diletmek. (DLT II)	
tilge	Dilim, ayrım. (DLT I)	
tili	Ok temreni üzerine sarılan sırım. (DLT III)	
tilim (I)	Bkz. “telim” . (AH)	
tilim (II)	Dilim, parça. (DLT I, DH)	
tilmür	Ümit ve hasretle bakma. (DH)	
tilin-	Dilinmek, kesilmek, yarılmak. (DLT II)	
tiliş-	Kayış vb. şeyleri kesip dilmede yarışmak, yardımlaşmak. (DLT II)	
tilkü	Tilki. (DLT I, KB)	
tilkülen-	Tilkilik etmek, yaltanmak. (DLT III)	
tiltür-	Dildirmek, kestirmek. (DLT II)	
tilve	Deli. (KB)	krş. **telbe, tilbe, telwe**
tim	Şarap dolu tulum. (DLT III)	
timçi	Şarap satan, meyhaneci. (KB)	
tin	Yular, dizgin. (DLT I, DLT III)	
tiñ (I)	Dik durmak. (DLT III)	
tiñ (II)	Bkz. “teñ” . (AH)	
tiñe-	Bkz. “teñe-. (AH)	
tiñiz	Bkz. “teñiz” . (AH)	
Tiñri	Tanrı. (DH)	krş. **Teñri, Tañrı**
tip-	Tepmek. (DH)	krş. **tép-**
tiptiri	Dipdiri. (KB)	
tir-	Dermek, toplamak. (KB, AH, DH)	krş. **tér-**
	tirgüçi Deren, toplayan. (KB)	
tire	(F) Karanlık. (DH)	
tire-	Herhangi bir yere direk dikmek. (DLT III)	
tīre-baht	(F) Kara bahtlı. (DH)	
tiregü	Direk, dayanak. (DLT I)	
tirek	Direk, destek. (DLT I, KT)	
tirekliğ	Direk sahibi. (DLT II)	
tireklik	Direklik ağaç yetişen yer, kavaklık. (DLT II)	

tirel-	Direk veya dayanak dikmek. (KB)	
tiren-	Bir işten çekinmek, direnmek. (DLT II, KB)	
tireş-	Direşmek, çekişmek; genellikle hayvanların sıkıntıdan yürüyememesi. (DLT II)	
tirgür-	Diriltmek. (DLT II, KB, KT)	krş. **tirgüz-**
tirgüz-	Diriltmek. (AH)	krş. **tirgür-**
tirig	1. Diri, canlı. (DLT I, KB, AH, DH, KT) 2. Diri, canlı: Allah. (KT)	
tiriglik (I)	Dirilik, canlılık, hayat, yaşantı, ömür. (KB, DH, KT)	
tiriglik (II)	Kâfi olma, kifayet etme. (KT)	
tiriglik (III)	Refah, geçimlilik. (KT)	
tiril-	Dirilmek, canlanmak, yaşamak. (DLT II, KB, AH, KT)	
	tirilgen İyi ün ve sanla yaşayan kimseler. (DLT II)	
tiriñ	"Tın" sesi olup kulak ve yay için kullanılır. (DLT III)	
tirin-	Toplanmak. (KB)	
tirkeş	Sıkıntı, kalabalık yüzünden yürüyememe. (DLT I)	
tirki	Sofra. (KB)	
tirnek	Dernek, topluluk. (KB)	krş. **térnek**
tirsgek (I)	Göz kapaklarında çıkan sivilce. (DLT III)	
tirsgek (II)	Dirsek. (DLT III)	krş. **tirsek**
tirsek	Dirsek. (KT)	krş. **tirsgek**
tiryāḳ (I)	(A) Yılan sokmasına karşı kullanılan zehir. (KB)	krş. **tiryāḳ**
tiryāḳ (II)	(F) Afyon, panzehir. (DH)	krş. **tiryāḳ**
tiş	Diş. (KB, AH)	krş. **tış**
tiş-	Deşmek, delmek. (DH)	
tişek	Şişek, iki yaşını bitirmiş üçüne girmiş olan koyun. (DLT I)	
tişel-	Bir nesnenin dişlerinin keskinleştirilmesi, bilenmesi. (DLT II)	
tişet-	Bir nesnenin dişini biletmek. (DLT II)	
tişi	Dişi, kadın, kız. (DLT III, KB, AH, KT)	
tişle-	Dişlemek, dişle ısırmak. (DLT III, KB, DH)	
tişlen-	Diş çıkarmak, orak vb. şeylerin dişinin bilenmesi. (DLT II)	
tit-	Direnmek, karşı koymak. (KB)	
titig	Çamur, balçık. (KB)	krş. **titik**
titik (I)	Bkz. "tetik" . (AH)	

titik (II)	Pekiştirme ifade eden bir söz. (DLT I)	
titik (III)	Çamur. (DLT I)	krş. **titig**
titim	İnat, sebat. (KB)	
titin-	Dayanmak, direnmek. (DLT II)	
titir	Dişi deve. (KB)	
titiş-	Yün titmek, birinin elbisesini yırtmak. (DLT II)	
titiz	Tadı helile gibi olan kekremsi şeyler. (DLT I)	
titizlik	Kekreklik. (DLT II)	
titre-	Titremek, sarsılmak. (DH, KT)	
	titrey-al- (titreye + almak) Titreyebilmek. (DH)	
	titrey-bir- (titreyü + birmek) Titreyivermek. (DH)	
titreş-	Titremek, titreşmek. (DLT II, DH)	
titrü	Dikkatli, doğru. (KB)	
titür-	Söyletmek, dedirtmek. (KB)	
tive	Deve. (KB, DH)	krş. **tewey**
tiyiñ	Sincap. (KB)	
tiz (I)	Diz. (DLT III, KB, DH, KT)	
tiz (II)	Yüksek yer. (DLT III)	
Tiz (III)	Kaşgar'a yakın bir yayla adı. (DLT III)	
tiz- (I)	Bkz. "tez-	
tiz- (II)	Dizmek. (DLT II, KB)	
tizig	Saf, sıra. (DLT I)	
tizil-	Bir şeyin dizilmesi. (DLT II, KB)	
tizildürük	Mest gibi şeylerin ucuna takılan pullar. (DLT II)	
tizim	Dizi. (DLT I)	
tizin-	Dizmek, sıralamak. (DLT II)	
tiziş-	İnci vb. şeyler dizmede yarışmak, yardımlaşmak. (DLT II)	
tizle-	Bir şeyi diz vasıtasıyla çiğnemek, alta almak. (DLT III)	
tizlet-	Dizletmek. (DLT II)	
tizlin-	İnci vb. şeylerin dizilmesi. (DLT II)	
tizme	Şalvarın uçkurluğu, torbanın ağız bağı ve buna benzer nesneler. (DLT I)	
to	Bulamaç gibi pişirilen bir un olup içilir. (DLT III)	
toḍ-	Doymak. (DLT III, KB, AH)	

toḍġur- (I) Doyurmak. (DLT II)

toḍġur- (II) Bıktırmak. (DLT II)

toḍlıç Bir kuş adı. (KB)

toḍum Doyum. (KB)

toḍun- Doymak. (KB) krş. **todun-**

todun- Doymuş görünmek. (DLT II) krş. **toḍun-**

toḍur- Doyurmak. (DLT II, KB)

toḍurġanDoyuran, ekmek veren. (DLT II)

tofraġ Toprak. (DH) krş. **tofraḳ**

tofraḳ Toprak. (AH, DH) krş. **tofraġ**

tofraḳ-ṣıfat (T.A.) Toprak gibi. (DH)

toġ Toz, duman. (DLT III, KT)

toġ- (I) Doğmak, meydana çıkmak. (DLT II, KB, DH)

toġ- (II) Tozun göğe doğru yükselmesi böyle ifade edilir. (DLT III)

toġa (I) Doğma. (AH)

toġa (II) Hastalık. (DLT III, KT)

toġan Doğan. (KB)

toġar Doğu. (KB)

toġra- Et vb. şeyleri doğramak. (DLT III)

toġraḳ Kavak ağacı. (DLT I)

toġral- Bir nesnenin doğranması. (DLT II)

toġran- Bir şey doğrar gibi görünmek. (DLT II)

toġraş- Bir şey doğramada yardımlaşmak. (DLT II)

toġraş- Parçalanmak. (DLT II)

toġrat- Doğratmak. (DLT II)

toġrı Doğru. (DH) krş. **toġru**

toġrıl (I) Yırtıcı bir kuş. (DLT II)

toġrıl (II) Et ve baharatla doldurulan bağırsak dolması. (DLT II)

toġru Doğru. (KB) krş. **toġrı**

toġru- Doğrulmak, yönelmek. (DLT II)

toġruş- Yola gitmede yarışmak. (DLT II)

toġsuġ Doğu, şark. (DLT I)

toġtur- Doğurtmak, doğurtturmak. (DLT II)

toġul-	Doğmak. (KB)	
toġur-	Doğurmak. (DLT II, KB)	
Toḫsı	Kuyas'ta bulunan bir Türk boyunun adı. (DLT I)	
toḳ (I)	Tok. (KB)	
toḳ (II)	Tok. Başında saç olmayan kişiye "tok er" denir. (DLT I)	
toḳı- (I)	İftira etmek. (KT)	
toḳı- (II)	Misal vermek, söylemek. (KT)	
toḳı- (III)	Vurmak, döğmek. (DLT III, KT)	
toḳı- (IV)	Bir şey dokumak. (DLT III)	
toḳım	Kesilecek hayvan. (KB)	
toḳımaḳ	Tokmak, çamaşır tokmağı. (DLT III)	
toḳın-	Çarpmak, dövülmek. (DLT II)	
toḳış (I)	Cenk, savaş. (DLT I, KB)	
Toḳış (II)	Kişi adı. (DLT I)	
toḳış-	Savaşmak, vuruşmak. (KB)	
toḳıt- (I)	Dokutmak, yaptırmak. (KB)	
toḳıt- (II)	Doyurmak. (DLT II)	
toḳıt- (III)	Vurmak, vurdurmak. (DLT II)	
toḳlı	Altı aylık kuzu. (DLT I, KB)	
toḳluḳ	Tokluk. (DLT I, KB, AH, DH)	
toḳlur-	Doldurmak. (DH)	
toḳsan	Doksan sayısı. (DH, KT)	krş. **toḳsun**
toḳsan toḳuz	Doksan dokuz sayısı. (KT)	
toḳsu-	Var olmak, vuku bulmak. (KT)	
toḳsun	Doksan sayısı. (DLT I)	krş. **toḳsan**
toḳu (I)	Âdet, düzen, töre. (KB)	
toḳu (II)	Toka, kemer tokası. (DLT III)	
toḳu/ış-	Harp etmek, çarpışmak, cihat etmek, mücadele etmek. (DLT II , KT)	
toḳu/ış	Savaş, çarpışma. (KT)	
toḳuç	Çörek. (DLT I)	
toḳul- (I)	Dövülmek. (DLT II)	
toḳul- (II)	Dokumak, dokunmak. (DLT II)	
toḳula-	Bir şeye toka yapmak. (DLT III)	

toḳum	Boğazlanacak, kesilecek hayvan; genelde boğazlanacak, kesilecek olan at için kullanılır. (DLT I)
toḳun-	Kişinin kendisi için hayvan kesmesi. (DLT II)
Toḳurḳa (I)	Kaşgar yaylasında bir yer adı. (DLT II)
toḳurḳa (II)	Küp ve ibrik gibi şeylerin kulpu. (DLT II)
toḳuş-	Bir hastalığın yayılması. (DLT III)

toḳuşġan (I)	Kavgacı, ortalığı kızıştıran. (DLT II)
toḳuşġan (II)	Savaşan, cihat eden. (KT)
toḳuş ḳılmaḳ	Cihat. (KT)
toḳuşmaḳ	Savaş. (KT)

toḳuz	Dokuz. (KB, DH, KT)
tol-	Dolmak. (KB, AH, DH)
tola	Dolu, çokça. (DH)
tola-	Eğip bükmek, çevirmek. (KT)
tolan-	Dolmak. (KT)
tolarsuḳ	Ayak ökçesi. (DLT II)
tolas yüz	Somurtkan yüz. (DLT I)
tolu	Bkz. “talu”. (AH)
tolula-	Bkz. “talula-. (AH)
tolġa- (I)	Ziynet eşyası takınmak. (DLT III)
tolġa- (II)	Yün, ip gibi şeyleri dolamak. (DLT III)
tolġaġ (I)	Kadın küpesi. (DLT II)
tolġaġ (II)	Sıkıntı. (DLT II)
tolġan-	Dolanmak, kıvranmak, kıvrılmak, bir yola girmek. (DLT II, DH)
tolġaş-	Yün vb. malzemeleri dolayıp bükmekte yarışmak. (DLT II)
tolı	Gökten yağan dolu. (DLT III, KT)
toltur-	Doldurmak. (DLT II)
tolu	Bir şeyin dolu olması, dolu, tam. (KB, KT)
toldur-	Doldurmak. (KT)
tolımsız	Silahsız. (KT)
tolula-	Doldurmak. (KB)
toluluḳ	Doluluk. (KB)
tolum (I)	Silah. (DLT I, KB)
tolum (II)	Tedbir, ihtiyat. (KT)

tolumlan- Silahlanmak, harp giysilerini giymek. (DLT II)

tolumluġ Silahlı. (DLT II)

tolun ay Ayın on dördü. (DLT I, KB)

tomrum Tomru. (DLT II)

tomruş- Ağacı tomruk yapmada yarışmak. (DLT II)

tomşuḳ Kuş gagası. (DLT I)

tomur- Ağacı tomruk yapmak. (DLT II)

ton (I) 1. Elbise,. (DLT III, KB, AH, DH,) 2. Ev eşyası. (KT)

ton (II) Kefen. (DH)

toñ (I) Yansıma ses. (DLT III)

toñ (II) Don, soğuk, sert, katı. (DLT III, KT)

toñ- Donmak. (DLT III, KT)

toña 1. Kaplan cinsinden bir hayvan. (DLT III) 2. Yiğit, kahraman. (KB, AH)

toña alp Efsanevi Türk kahramanının adı, Alper Toña. (KB)

toñala- Kişinin yiğitlerin yaptığı işi yapması. (DLT III)

tonan- Donanmak, giyinmek. (KB)

tonat- Giydirmek, donatmak. (DLT II)

tonçı Elbiseci. (KB)

toñul- Bir şeyden ümidi kesmek. (DLT III)

toñuş- Bir kimsenin gözlerini dikerek başkasına kin beslemesi, saldırması. (DLT III)

toñuz Domuz (DLT I, DLT III, KB, KT)

toñuz yılı Türklerin on iki yılından birisinin adı. (DLT I)

top (I) Buğday ve arpa hamurundan yapılan bir çeşit yiyecek. (DLT I)

top (II) "Topık" sözünün kısaltılmışıdır. (DLT III)

top (III) Yeter, kâfi. (AH)

topıḳ Çevgenle vurulan top, topaç. (DLT I, KB)

topra- Ot vb. şeylerin kuruması. (DLT III)

topraḳ Toprak. (DLT I, KB, AH, KT) krş. **tofraḳ**

topraş- Tozlaşmak, toz olmak. (DLT II)

top tolu Dopdolu. (KB)

topuḳ süñük Paça yemeği. (DLT I)

topul- Yarıp delmek. (KB)

topulġaḳ (I)	Yaraya konulan bir ot, topalak otu. (DLT II)
topulġaḳ (II)	Kulunç. (DLT II)
topurġan	Ayak basılınca tozan yumuşak toprak. (DLT II)
topuz yük	Üzerinde durulamayan, üstüne binilemeyen yük. (DLT I)
tor	Tuzak, kuş ve balık avlanan ağ. (DLT III, KT)
torıġ at	Doru renkli at. (DLT I)
torḳu	İpek kumaş, ipekli. (KB)
toruġ	At. (DLT I)
torum	Deve yavrusu, torum. (DLT I)
tosun	Henüz binilmemiş olan haşar tay. (DLT I, KB)
toşġur-	Bir yerin mal, küp su vb. şeylerle dolması. (DLT II)
tovıl	Davul, avda doğan kuşu için çalınan davul. (DLT III)
toy (I)	Halk, topluluk. (KB)
toy (II)	Ordu karargâhı. (DLT III, KT)
toy (III)	İlaç yapılan bir ot. (DLT III)
toy (IV)	Çanak yapılan bir çamur. (DLT III)
toy (V)	Toy kuşu. (DLT III, KT)
toy-	Doymak. (DLT III, AH, DH) krş. **toḍ-**
Toyın	Müslüman olmayanların din büyükleri. (DLT III)
toz	Toz. (DLT III, KT)
toz- (I)	Eskimek, yıpranmak. (DH)
toz- (II)	Gezmek. (DH)
toz- (III)	Tozmak, toz yükselmek. (KB)
tozar-	Tozun yükselmesi, tozarması. (DLT III)
tozġır-	Tozarmak, yerden toz kalkacak gibi olması. (DLT II)
tozı	Kasap, hayvan kesen kişi. (KB)
tozıt-	Tozutmak. (DLT II, KB)
tozıtġan	Tozutan. (DLT II)
töbün	Alt, aşağı. (KB)
tög- (I)	Dökmek. (DH)
tög- (II)	Dövmek, inceltmek. (DLT III)
tögi	Darının kabuğu çıkarıldıktan sonra kalan özü. (DLT III)
tögül-	Öldüresiye dövülmek. (KT)

töhmetlig (A.T.) Rahatsız eden, endişeye düşüren. (KT)

tögün Dağ, döğün, dağlama. (DLT I)

tögüş- Bkz. “soķuşmak” . (DLT II)

tök- Dökmek. (DLT II, KB, KT)

tökgüçi Dökücü. (KB)

tökleş- Dökülmek, akmak. (DLT II)

töklün- Dökülmek. (DLT II)

töktür- Döktürmek. (DLT II)

töküklüğ Dökülmüş. (DLT II)

tökül- Dökülmek, saçılmak. (DLT II, KB, AH)

töñdi Ters hareket, kanunsuzluk. (KB)

tördülenç Bkz. “törtilenç” . (AH)

töküş- Harmanda ekin dövmede yarışmak, yardımlaşmak, saçarak suyu dökmek. (DLT II)

töl Yavrulama zamanı, yavru. (DLT III)

töle- Bir şeyin yavrulaması, döllemesi. (DLT III)

tölek Gönlü sakin, dölek, düzgün kişi. (DLT I, KT)

tön- Dönmek. (DLT III)

töñder- Döndermek. (DLT III)

töngüldür- Ümit kesmek. (KB)

töñit- Eğilmek, dönmek. (KB)

töñül- Ümit kesmek, vazgeçmek. (KB)

töpen Ters yüz, baş aşağı. (KT)

töpret- Bir şeyi sonuna kadar, kurutasıya kadar yemek. (DLT II)

töpü Tepe. (KB)

tör Odanın en iyi yeri. (DLT III)

töre Evde oturulacak en önemli yer, sedir. (DLT III)

töret- Bkz. “törüt-. (AH)

töri- Yaratılmak, türemek. (KB)

törpi- Yontmak, törpülemek. (DLT III)

törpiġ Törpü, keser. (DLT I)

törpit- Törpületmek. (DLT II)

törpül- Yontulmak, törpülenmek. (DLT II)

törpüş-	Törpüleme işinde yarışmak. (DLT II)	
tört	1. Dört sayısı, (DLT I, KB, AH, DH, KT), 2. Dört unsur "hava, su, ateş, toprak". (DH)	
	törtegü Her dördü. (KB)	
törtgül	Dörtgen. (DLT III)	
törtilenç	Dördüncü. (AH)	krş. **törtünç, törtünçi, törtinç, törtlenç**
törtinç	Dördüncü. (KB)	krş. **törtilenç, törtünç, törtünçi, törtlenç**
törtlenç	Bkz. "törtilenç" . (AH)	krş. **törtilenç, törtünç, törtinç, törtünçi**
törtünç	Dördüncü. (KB)	krş. **törtilenç, törtinç, törtünçi, törtlenç**
törtünçi	Dördüncü. (KB, DH)	krş. **törtilenç, törtünç, törtinç, törtlenç**
törü	Görenek, âdet, kanun, nizam. (DLT III, KT)	
törü-	Yaratılmak. (DLT III, KT)	
törüsüzlük	Düzensizlik. (KB)	
törüt- (I)	Tamamlamak, gerçekleştirmek. (KT)	
törüt- (II)	Yaratmak, var etmek. (KB, AH, KT)	
	törütgen Yaratan, yaratıcı. (KT)	
	törütteçi Yaratıcı, yoktan var eden. (KT)	
	törütügli Yaratan, yaratıcı. (KT)	
	törütmek Yaratılış, yaratma. (KT)	
	törütmiş Yaratılmış. (KT)	
törütül-	Yaratılmak. (KB, KT)	
töş	Döş, göğsün başı. (DLT III)	
töşe-	Döşemek. (DLT III, KT)	
töşek	Döşek, yatak, beşik. (KB, KT)	
	töşek ḳat- Cinsel ilişkide bulunmak. (KT)	
töşekçi	Döşekçi. (KB)	
töşeklig	Döşek sahibi. (DLT II)	
töşeklik	Döşek yapmak için kullanılan kumaş. (DLT II)	
töşel-	Döşeğin döşenmesi. (DLT II)	
töşen-	1. İnsanın kendine döşek döşemesi, 2. Döşenmek. (DLT II)	
töşet-	Döşetmek, yaydırmak. (DLT II)	
töşlet-	Birisinin döşüne, göğsüne vurmak. (DLT II)	
töz	Asil, kök, soy, sop. (KB)	
töz-	Soğuk vb. şeylerden dolayı acıkmak. (DLT III)	

tözi Bkz. “tözü” . (AH)

tözü Bütün, hep, tamamen. (KB, AH)

tu- Herhangi bir deliği kapatmak. (DLT III, KT)

tublu Mezar. (DLT I)

tubul- (I) Delik delmek. (DLT II)

tubul- (II) Elbiseyi çıkarmak. (DLT II)

tuç Tunç. (DLT III, KT)

tuçı Her zaman, daima. (KB)

tudaş Eş, birbirine benzeyen. (KB)

tudrıç Zibil, gübre, fışkı. (DLT I)

tuḍun Kaynaktan suyu dağıtan adam, su beyi. (DLT III)

tuġ (I) Hakanın yanında çalınan kös ve davul. (DLT III)

tuġ (II) Sancak, bayrak, tuğ. (DLT III, KB, DH)

tuġ (III) Herhangi bir nesnenin tıkacı, kapağı, 2. Su bendi, germeç. (DLT III)

tuġ- (güneş) doğmak. (KT)

tuġaḳlıḳ Süzgeç yapılacak ağaç. (DLT II)

tuġla- Su, çay, ırmak gibi şeylerin gediğinin, yarığının kapatılması. (DLT III)

tuġlı Tuğ sahibi. (DH)

tuġraġ (I) Tuğra, Hakanın mührü. (DLT I)

tuġraġ (II) Dönüşte geri alınmak üzere, savaş zamanında askerin binmesi için, Hakan tarafından verilen at. (DLT I)

tuġraġlan- (I) Mektup ve yazı türü şeylerin mühürlenmesi. (DLT II)

tuġraġlan- (II) Alay günü Hanın binip ineceği ata binmek. (DLT II)

tuġru Kılıç, bıçak, hançer gibi şeylerin saplarının içine geçirilen ince demir, parazvana. (DLT I)

tuġrul- Doğmak. (KT)

tuġsaḳ Dul kadın. (DLT I)

tuġur- Doğurmak. (KT)

ṭuġyān (A) 1. Azgınlık, 2. Coşma, coşkunluk taşıma. (DH)

tuḥfe (A) Hediye. (DH)

tul Dul. (DLT III, KT)

tul- (I) Tıkanmak, kapanmak. (KB)

tul- (II) Vurma eylemi olup bir oyunda topa çatal değnekle vurmayı anlatır. (DLT II)

tulas Benzi soluk, benzi uçmuş. (KB)

tuldra- Her yandan dağılmak. (DLT III)

tuldur- Çarpmak. (DLT II)

tulḳuḳ Tuluk. (DLT II)

tulḳuḳlan- Bir şeyin tulum gibi şişmesi. (DLT II)

tulsaḳ Dul kadın. (KB)

tulun Kulakla ağız arasındaki yer. (DLT I)

tuluñ Gemde bulunan bir halka olup iki kayışı birleştirir. (DLT III)

tulun Atın sağ ve sol duluğundaki kemik. (DLT I)

tuluñla- Kölenin duluğuna vurmak. (DLT III)

tum Soğuk. (DLT I) krş. **tumlıġ, tumluġ**

tuma buḫsun Küpte bulunan darı şarabının köpüren, fışkıran kısmı. (DLT III)

tumaġuNezle. (DLT I)

tuman Duman, sis. (DLT I, KB)

tumlı- Bir şeyin soğuması. (DLT III)

tumlıġ Soğuk. (KB) krş. **tumluġ, tum**

tumlıt- Süt, su gibi şeylerin soğutulması. (DLT II, KB)

tumluġ Soğuk, soğuk nesne. (DLT I) krş. **tumlıġ, tum**

tumluġlan- Bir şeyi soğuk bulmak. (DLT II)

tumlut- Birisini kızdırmak, gönlünü soğutmak. (DLT II)

tumşuḳ Gaga. (KB)

tumṭurāk (A) Debdebe, gösteriş, ihtişam. (DH)

tun (I) Dinlenme. (DLT III)

tun (II) Bir kadının ilk çocuğu, yada kocası. (DLT III)

tun- Genellikle havanın bulutlanması yada kararması halinde söylenen bir eylemdir. (DLT II, KB)

tunçu Tıkım, lokma. (DLT I)

tunçuḳ- Kaygıdan, endişeden soluk alamaz olmak. (DLT II)

tuñra (I) Bedendeki kir. (DLT III)

tuñra (II) Yüz üstü. (DLT III)

tuntur- Herhangi bir nesnenin bir şeyin üzerini kapatması. (DLT II)

tuñu Sağır. (DLT III, KT)

tuplun- Bir şeyin delinmesi. (DLT II)

tupulġan (I) "Kök tupulġan" adında bir kuş. (DLT II)

tupulġan (II) Savaşta safları yarıp geçen kişi. (DLT II)

tur -dır / -dir. (KT)

tur- (I) Durmak, dikilmek. (DLT III, KB, AH, KT)

tur- (II) Kopmak, çıkmak, kalkmak. (DLT II, KB, KT)

tur- (III) Zayıflamak. (DLT III)

tura Kalkan. (KB)

tura ḳalḳan Düşmandan gizlenmek için kullanılan her şey. (DLT III)

ṭuraf (A. ṭurfe) Nâdir, nadide. (AH)

Tūrān (F) Turan ili, eski İranlılar tarafından Türk diyârına verilen ad. (KB)

turbı Yardımcı, yaver. (DLT I)

turbun Araştırma, ölçme. (DLT I)

turbunlan- Bir şey hakkında araştırmada bulunmak. (DLT II)

ṭurfa Bkz. "turaf" . (AH)

turġaḳ Kapıcı, nöbetçi. (KB)

turġuçı Durucu, duran. (KB)

turġur- (I) Durdurmak. (DLT II)

turġur- (II) Esirgememek. (KB)

turġur- (III) Yapmak, inşa etmek. (KT)

turı Haşin, tatsız, tadı kekre olan. (KB)

turıġ Kaşgar yaylasının adı. (DLT I)

turıġa Turga kuşu, bir çeşit serçe. (DLT III)

turılan- Sert, acımasız davranmak. (KT)

turḳ Her cismin uzunluğuna bu ad verilir. (DLT I)

turḳıġlan- Çekinmek, saygı göstermek. (DLT II)

turkın- Sıkılmak, çekinmek, utanmak. (DLT II)

turḳla- Bir yeri ölçmek. (DLT III)

turḳluḳ Durgunluk, cılızlık. (DLT II)

turḳu İpek. (DLT I)

turḳuġ Haya, utanma. (DLT I)

turḳun Durgun. (DLT I)

tur'l- (tura + almak) Durabilmek. (DH)

turlaḳ Her hayvanın arığı. (DLT I)

turma Turp. (DLT I)

turmış Sebat eden. (KT)

turna Turna. (DLT III, KT)

turpla- Bi şeyin örneğini yapmak. (DLT III)

turuġ Dağlarda sığınılacak yer, yer. (DLT I, KB)

turuġlaġ Durulan yer. (KB)

turuġlı 1. İkamet eden, 2. Oturulmak. (KT)

turuġsa- Bir yerde durmak istemek. (DLT III)

turuḳ Her şeyin arığı, zayıf. (DLT I, KB)

turuḳ- (I) Durdurulmak. (KT)

turuḳ- (II) Kan, iltihap gibi şeylerin bir yerde toplanması, birikmesi. (DLT II)

turuḳla- Bir şeyi durgunlaştırmak. (DLT III)

turuḳlan- Bir nesneyi durgun, yaramaz olarak görmek. (DLT II)

turuḳtur- Tutmak, yakalamak. (KT)

turul- Yemek yemekten yada bir işten sıkılmak. (DLT II)

turum Durum, bir adamın boyu kadarınca olan uzunluk. (DLT I)

turumla- Suyun derinliğini boy ile ölçmek. (DLT III)

turumtay Bir yırtıcı kuş adı. (DLT III)

Turumtay Erkek adı. (DLT III)

turun- Duraklamak. (DLT II)

turur (I) Bir şeyin söylendiği zaman bir yerde durduğunu ve bulunduğunu belirtir. (DLT III)

turur (II) Muzari bir fiil olup mâzisiz ve mastarsız kullanılır; "odur" anlamına gelir. (DLT II)

turur (III) Var, mevcut. (KT)

turuş- Karşı durmak, muhalefet olmak. (DLT II)

turuşġan Karşı koyan. (DLT II)

tus tus (I) Keçe ve elbise gibi her yumuşak nesneye vurmaktan çıkan yansıma ses. (DLT I)

tus tus (II) Çabuk çabuk. (DLT III)

tusu Şifa, fayda, yarar. (DLT III, KB, KT)

tusuġ Fayda, menfaat. (KB)

tusuġlı Kabiliyetli. (KB)

tusuḳ- İlaç vb. şeylerin insana iyi gelmesi. (DLT II)

tusul- İlaç vb. şeylerin fayda vermesi, yaramak, fayda vermek. (DLT II)

tuş (I) -a, -a doğru. (KT) Bkz. **tap**

tuş (II) Denk, benzer, eş, akran, ögür. (DLT III, KB, AH, KT)

tuş (III) Karşı, bir şeyin karşısı. (DLT III)

tuş (IV) Kemer kayışlarının ucuna takılan altın yada gümüşten yapılmış toka. (DLT III, KT)

tuş- Rastlamak, kavuşmak, maruz kalmak. (DLT II, KB, KT)

tuşmaḳ Kavuşma, görme. (KT)

tuşa- Köstek vurmak. (KB)

tuşaġ Köstek, at ayağına vurulan bukağı. (DLT I, KB)

tuşaġu Bir şeye köstek vurma zamanının gelmesi. (DLT I)

tuşan- Kösteklemek, ayağı dolaşmak. (DLT II)

tuşġutlan- İnsanın çırak sahibi olması. (DLT II)

tuşıḳ Rastlamak, uğramak. (KB)

tuşla- Bir şeyi hizaya almak, onun denginde durmak. (DLT III)

tuşlan- Yönelmek, karşılaşmak. (DLT II)

tuşlat- Bir şeyin dengine, hizasına uzaktan, geriden durmak. (DLT II)

tuşu tuşu Eşek durdurulmak istenildiğinde bu ses çıkartılır. (DLT III)

tuşur- Ayrı olan şeyleri birleştirmek, kavuşturmak. (DLT II, KB)

tut- (I) (alaya) almak. (KT)

tut- (II) Tutmak, sunmak; yerine getirmek, 2. Saklamak, muhafaza etmek, 3. Tutmak, yazmak, kaydetmek, 4. Tutnak, edinmek, sahiplenmek, kabul etmek, 5. Yapmak, elde etmek, 6. Yer tutmak, ikamet etmek, 7. Yakalamak, tutmak, almak. (DLT II, KB, AH, DH, KT)

tutuġlı Tutan, yazıcı (melek, KT)

tut- (III) Zonklamak. (DLT II)

tut- (IV) Kefil olmak. (DLT II)

tutam Tutam. (KB)

tutaşı (I) Yakın komşu. (DLT I) krş. **tutşı**

tutaşı (II) Devamlı, her zaman, daima, sürekli. (DLT I, KB, KT) krş. **tutşı**

tutçı Daima, durmadan. (KB)

tutġaḳ Geceleyin düşmanın gözcülerini yakalamak için çıkarılan atlı bölük, öncü. (DLT I, KB)

tutġuç Kahvaltı, bir parça yemek. (DLT I)

tutġun Tutulan, yakalanan, tutsak, esir. (DLT I, KB)

ṭuṭı (F Ṭūṭī) Papağan. (KB)

tutma Sandık. (DLT I)

tutmaġlı (dost vs.) tutmayan, edinmeyen. (KT)

tutruḳ Dayanak. (KB)

tutsuġ Vasiyet. (DLT I)

tutsuḳ- Bir şeyin yakalanması, tutulması. (DLT II)

tutşı (I) Devamlı, her zaman, daima. (KB) krş. **tutaşı**

tutşı (II) Yakın, komşu. (DLT I) krş. **tutaşı**

tuttur- Yakalatmak, tutturmak. (DLT II)

tutuġ 1. Rehin, esir. (KB) 2. Efsun, büyü tutması. (DLT I)

tutuḳ (I) Enenmiş, iğdiş edilmiş. (DLT I)

Tutuḳ (II) Erkek adı. (DLT I)

tutuḳ- Metalin paslanması. (DLT II)

tutuḳla- Bir şeyi enemek yada öyle görmek. (DLT III)

tutuḳlan- Bir şeye sahip olmak. (DLT II)

tutul- Yakalanmak, tutulmak. (DLT II, KB, KT)

tutun- Tutunmak, tutuşmak, edinmek. (DLT II, DLT II, KB, AH) krş. **tütün-**

tutunçu Evlatlığa alınmış oğul. (DLT III)

tutur- Emretmek, sorumlu tutmak, vasiyet etmek. (KT)

tuturmaḳ Vasiyet etme. (KT)

tuturġu Tutulması ve buyrulması haklı olan şeyler. (DLT II)

tuturḳan Pirinç, düğü. (DLT II)

Tutuş (I) Erkek adlarındandır. (DLT I)

tutuş (II) Tutuşma, çekişme. (DLT I)

tutuş- Tutuşmak, yapışmak. (DLT II, KB, AH)

tutuz- Nasihat etmek, öğüt vermek. (DLT II, KB)

ṭuvā (A) Tuva vadisi. (KT)

ṭuva atlıġ (A.T.) Tuva vadisi. (KT)

tuwra-	Büyümek, yetişmek. (DLT III)	
tuwur-	Atın bir şey sezdiği zaman kulaklarını dikmesi. (DLT II)	
tuy-	Duymak, anlamak. (DLT III, DH)	
tuyaġ	Hayvan tırnağı, tuynak. (DLT III)	
tuyaġlıġ	Tırnaklı, tırnağı olan. (DLT III)	
tuyın	Pinti, cimri. (DLT III)	
tuysuḳ-	Bir şey duymak, duyar gibi olmak. (DLT III)	
tuytur-	Bir şeyi duyurmak, tarif etmek. (DLT III)	
tuyu-	Bitmek. (KB)	
tuyuḳ (I)	Canı sıkılmış, gergin. (DLT III)	
tuyuḳ (II)	Sisli, puslu. (DLT III)	
tuz	Tuz. (DLT III, KB, AH, DH)	
tuza-	Bir şeyi tuzlamak. (DLT III)	
tuzaġ	Tuzak. (AH)	krş. **tuzaḳ**
tuzaḳ (I)	Tuzak. (DLT I, KB, AH)	krş. **tuzaġ**
tuzaḳ (II)	Kişinin sevgilisi. (DLT I)	
tuzaḳçı	Tuzakçı, tuzak Kur'an. (KB)	
tuzġu	Yoldan geçen hısımlara veya tanıdıklara armağan olarak çıkarılan yemek. (DLT I)	
tuzġulan-	Yemek vb. şeyler hediye etmek, ısmarlamak. (DLT III)	
tuzla-	Tuzlamak. (DLT III)	
tuzlan-	Bir şeyin tuzlanması. (DLT II)	
tuzlat-	Tuzlatmak. (DLT II)	
tuzluḳ	Tuzluk. (DLT I)	
tü (I)	Tüy, kıl, saç. (DLT III, KT)	
tü (II)	1. Renk. (DLT III, KT), 2. At donu, at rengi. (DLT III)	
tüb	Dip. (DH)	
tübsiz	Dipsiz. (DH)	
tübün	Bir parça yemek. (DLT I)	
Tübüt	Türk illerinde bulunan kalabalık bir kavim. (DLT I)	
tübütle-	Bir kişiyi Tibetli saymak. (DLT III)	
tübütlen-	Tibetli kılığına girmek, Tibetliye benzemeye çalışmak. (DLT II)	
tüdeş	Birbirine benzeyen. (DLT I)	

tüg- Düğmek, bağlamak. (DLT II, KB)
tüge Düğe, iki yaşına ulaşmış olan buzağı. (DLT III)
tüglün- Düğülmek, durmak. (DLT II)
tüglüş- Düğümlenmek, düğülmek. (DLT II)
tügme Düğme. (DLT I)
tügmelen- Gömleğin iliklerini takmak. (DLT III)
tügsin Dört köşeli olarak düğümlenen bir çeşit düğüm. (DLT I)
tügük Çatık. (KB)
tügül- Düğüm atmak, düğümlenmek. (DLT II, KB)
tügülen Can sıkıntısından kaşı gözü düğülen kişi. (DLT II)
tügülgen Düğümlenen, düğülen. (DLT II)
tügün (I) Düğün. (DLT I, KB)
tügün (II) Kısır. (KT)
tügün- Düğüm yapmak. (DLT II)
tügüş- Düğüm atmakta yarışmak, yardımlaşmak. (DLT II)
tük Çok, fazla, en ziyade. (KB)
tüke- 1. Tükenmek, bitmek, tamamlanmak, bitmek. (DLT III, KB, AH), 2. Bir şeyin herkese yetmesi. (DLT III)
tükek Yük yüklerken yükü sıkıştırmak için kullanılan ve ipe takılmış bulunan ağaç. halka. (DLT II)
tükel Tamam, tüm, tamamen, hep, bütün, tam olarak. (DLT I, KB, AH, DH, KT)
tüken- Tükenmek, bitmek. (KB, AH, DH)
tüket- Bitirmek, tüketmek. (DLT II, KB, AH)
tüklüg Kör. (DLT I)
tükne- Yarayı dağlamak. (DLT III)
tüksin Halktan olup Handan üç kat aşağı olan kişi. (DLT I)
tükü tükü Köpek eniğini çağırmak için bu ifade kullanılır. (DLT III)
tüküz at Alnında biraz beyaz bulunan at. (DLT I)
tülek Dört ayaklı hayvanların tüylerini attıkları sıra. (DLT I)
tülek yılḳı Kış mevsiminde tüyünü döken hayvan. (DLT I)
tület- Koyun vb. hayvanları kuzulatmak, doğurtmak. (DLT II)
tülfir Örtü, perde, kadın örtüsü. (DLT I)

tülüg erük	Şeftali. (DLT I)
tüm (I)	At renklerinden düz renk. (DLT I)
tüm (II)	Tam, bütün. (KB)
tümen (I)	Çok, pek çok. (DLT I, KB, AH)
tümen (II)	On bin. (KB)
	tümen miñ Bir milyon. (DLT I)
tümile-	Eşeğin sekerek koşması. (DLT III)
tümrük	Dümrük, def. (DLT II)
tümse	Minber. (DLT I)
tün (I)	Dün. (KT)
	tünki kün Dün. (KT)
tün (II)	Gece. (DLT I, KB, AH, DH, KT)
tüne-	Gecelemek. (DLT III, KT)
tünek	Hapishane, zindan. (DLT I, KB)
tüner-	Havanın kararması. (DLT II, KB)
tünerig	Karanlık. (KB)
tünerik	Mezar, karanlık yer. (DLT II)
tünert-	Karartmak. (KB)
tünet- (I)	Geceletmek, misafir etmek. (DLT II)
tünet- (II)	Karartmak. (AH)
tüñit- (I)	Eğmek. (DLT II)
tüñit- (II)	Yükseltmek, havalandırmak. (DLT II)
tünle	Gece, geceleyin. (KT)
tüñlük	Baca, pencere. (DLT III)
	tüñlük tuğı Pencere, ovak gibi evdeki deliklerin kapağı. (DLT III)
tüñşü	Şamdan. (DLT III)
tüñür	Dünür. (DLT III)
tüñürlen-	Dünür olmak. (DLT III)
tüñüş-	Eğmek, eğilmek. (DLT III)
tüñüt-	Eğmek, eğilmek. (DLT III)
tüp (I)	1. Herhangi bir şeyin aslı, kökü, 2. (ağaç için) gövde, dal. (KT), 3. Temel, asıl, soylu. (DLT III)
tüp (II)	Düz, eşit. (KT)
tüpi	Tipi. (DLT III)

tüpker- Bir işin aslını araştırmak için peşine düşmek. (DLT II)

tüple- Bir şeyin kökünü aramak. (DLT III)

tüplen- Zenginleşmek, kökleşmek. (DLT II)

tüpleş- Bir işin aslını araştırmak. (DLT II)

tüplet- Aratmak. (DLT II)

tüplüg Ölümsüz. (KT)

tüptüz Düpdüz, aynı, eşit. (KB)

tüpü 1. Tepe, 2. İnsanın başının tepesi. (DLT III)

tüpük- Kökleşmek, kök atmak, devam etmek. (KB)

tüpül- Dibine inmek. (KB, KT)

tüpüle- Tepelemek. (DLT III)

tüpür- Rüzgârın esmesi, toprağı savurması. (DLT II)

tür- Dürmek, katlamak. (DLT II, KB)

türçi- Bir şeye başlamak. (DLT III)

türçit- Bir kimseyi işe başlatmak. (DLT II)

türgek Bohça. (DLT II)

türi 1. Tadı kekre olan şeyler, 2. Sert huylu insan. (DLT III)

türk (I) Güç, kuvvet. (KB)

Türk (II) Türk ülkesinde bir şehir adı. (DLT I)

Türk (III) Hz. Nuh'un oğlunun adı. (DLT I)

Türk (IV) Türk, Türk milletinden olan. (DLT I, KB, AH)

Türk (V) Vakit bildiren bir kelime. (DLT I)

Türkçe Türkçe. (KB) krş. **Türkī**

türkeklen- Bir nesnenin dürülmesi, katlanması. (DLT II)

Türkī Türkçe. (KB) krş. **Türkçe**

Türkistān (T.F.) Türkistan, Türkler'in anayurdu olan ve Taşkent, Hîve, Fergana, Semerkand, Buhara, Kırgız şehirlerini içine alan büyük bölge. (KB)

Türkle- Bir kimseyi Türk saymak. (DLT III)

Türkmen Bir Oğuz boyu. (DLT III)

türkün Oymakların, hısımların toplandığı yer, ana baba evi. (DLT I)

türkünlen Bir yeri kendi evi sayarak oraya sahip çıkmak. (DLT II)

türlüg Bir şeyin çeşitleri, türlü, çeşitli. (DLT I, KB, DH, KT)

türlüg türlüg Çeşit çeşit, türlü türlü. (KT)

türlün- Dürülmek, bükülmek. (DLT II)

türmek Kadın budu denen yemek. (DLT I)

türmeklen- Dürüm yapmak. (DLT II)

türt- Sürtmek, sıvamak. (DLT III)v

türtele- Külaha altın kırıntıları yapıştırmak. (DLT III, AH)

türtül- Nesnenin üzerine bir şey sürmek. (DLT II)

türtün- Yağ vb. şeyleri ekmeğe sürtmek. (DLT II)

türtüş- Dürtmek, itmek. (DLT II)

türtüş- Yarış etmek. (KB)

türül- Kitap vb. şeylerin dürülüp katlanması, dürülmek. (DLT II, KT)

türülmiş Dürülmüş. (KT)

türün- Kitabı tek başına dürmek. (DLT II)

türüş- Kitap dürmede yarışmak, yardımlaşmak. (DLT II)

türüt- Yaratmak, türetmek. (DLT II)

tüs 1. Güzel, koku, rayiha, 2. Renk. (KB)

tüş (I) Yolculukta dinlenilecek yer ve konulacak zaman. (DLT I)

tüş ödi (I) Konulacak zaman, konaklanacak, durulacak zaman. (DLT I)

tüş ödi (II) Kuşluk vakti. (DLT III)

tüş (II) 1. Düş, rüya, 2. Düş azması, ihtilam. (DLT III, KT)
. (AH, DH, KT)

tüş- 1. Düşmek, inmek. (DLT II, KB, AH, DH, KT), 2. İnmek, çökmek.(KT) 3. Kaplamak, kuşatmak. (KT) 4. Ortaya çıkmak, olmak. (KT) 5. Üzerine düşmek, ait olmak. (KT) 6. Yere kapanmak, düşmek, secde etmek. (KT)

tüşügli Vakı olan. (KT)

tüşe- (I) Düş görmek. (DLT III, KT)

tüşe- (II) Düşte ilham olmak. (DLT III)

tüşgü yer Yörünge. (KT)

tüşkün Dikenli kitre ağaççığı. (DLT I)

tüşkünlen- Bir yerde kitre ağacının çoğalması. (DLT II)

tüşlen- konuğun yatıp sonra gitmek üzere inmesi. (DLT II)

tüşlük öḍi Dinlenmek için yolcuların, gece yarısından sonra konak vakitleri. (DLT I)

tüşnek Yuva, mezar. (KB)

tüşük (I) Düşkün. (KB)

tüşük (II) İşten güçten geri kalan kimselerin sıfatıdır. (DLT I)

tüşün Konak, durak. (KB)

tüşür- Düşürmek, bırakmak. (DLT II, KB, KT)

tüşürgüÇayın ırmağa karışan ağzı. (DLT II)

tüşürken Kitre ağacı. (DLT II)

tüşüt- Düşürmek, uğratmak, vesveseye düşürmek. (KB, KT)

tüt- Tütmek. (KB)

tütek İbrik ve ibriğe benzer şeylerin emziği. (DLT I)

tütet- Ateşin duman çıkarması. (DLT II)

tütsüg Tütsü. (KB)

tütsük Yabancı, kinci. (DLT I)

tütün Duman. (DLT I, KT)

tütünsüz Dumansız, kor halinde. (KT)

tütür- Bir şey üzerine köpeği saldırtmak, kışkırtmak. (DLT II)

tütüş- Av yakalamada yarış ve yardım, çekişme. (DLT II)

tüvān (F) Güç, takat. (DH)

tüvānā (F) Güçlü, kudretli. (DH)

tüwek Ağacın kabuğunu boru gibi çıkarıp, serçe kuşlarını vurmak için içine yuvarlak taneler koyup atılan bir av nesnesi. (DLT I)

tüweklik Serçe kuşu vurmak üzere, üfürülerek yuvarlaklar atmak için, oyulan ağaç dalı. (DLT II)

tüwiş- Şişe et dizmede vb. işlerde yarışmak, yardımlaşmak. (DLT II)

tüwşe- Çalışmaktan dolayı ter vb. şeylerin tane tane olması. (DLT III)

tüz (I) Düz, düzgün, doğru, uygun, aynı. (DLT I, DLT III) . (KB, KT)

tüz (II) Halk, reaya. (DLT III)

tüz (III) Asıl, kök. (DLT III, KT)

tüz- Düzeltmek, yoluna koymak. (DLT II, KB, DH)

tüzgüçi Düzenleyen, tanzim eden. (KB)

tüz- Bkz. “tez-. (AH)

tüze- Düzenlemek, süslemek. (DH)

tüzer- Bir şeyin düzelmesi. (DLT II)

tüzet- Düzeltmek, tanzim etmek. (KB)

tüzetil- Eşit olmak, aynı ve bir olmak, müsavileşmek. (KT)

tüzger- Armağan vermek. (DLT II)

tüzle- Düz hale getirmek, düzene koymak. (DH)

tüzlün- Düzelmek. (DLT II)

tüzük Durulmuş. (KB)

tüzül- Bir yerin düzlenmesi, tesviye edilmesi. (DLT II)

tüzün 1. Yumuşak huylu, asil insan. DLT I, KB, AH, KT), 2. Güzel, değerli, cömert. (KT) 3. Yumuşak huylu: Allah. (KT)

tüzünlük Yumuşak huyluluk, asillik. (KB)

tüzüş- Yer vb. şeyler düzlemekte yarışmak, yardımlaşmak. (DLT II)

U

u Uyku. (KB) krş. **uḍu, uyḳu, uḍḳu**

usuz kişi Uykusuz kişi. (DLT I)

u- Muktedir olmak, bir şeyi yapma gücüne sahip olmak. (KB, AH, KT)

uç (I) 1. Bir şeyin ucu, sonu, uç, 2. Tepe, 3. Bir nesnenin tükenmesi. (DLT I, KB, KT)

uç (II) Tanınmış bir şehir adı. “u” kalın okunur. (DLT I)

uç (III) Türklerin kalem yaptıkları bir ağaçtır. Dağlarda yetişir, bundan baston, kirman gibi şeyler de yapılır. (DLT I)

uç- Uçmak, yükselmek. (DLT I, KB, DH)

uça Sırt, arka, bel. (DLT I, KB, KT)

uçan İki yelkenli gemi. (DLT I)

uçġun (aklı) çıkmak. (KT)

uçġuḳ Uçuk, ingi. (DLT I)

uçlan- Bir şeyin ucunun olması. (DLT I)

uçmaḫ Cennet. (DH) krş. **uçmaḥ, uçmaḳ, uçtmaḥ**

uçmaḥ Cennet. (KT) krş. **uçmaḳ, uçtmaḥ, uçmaḫ**

uçtmaḥ (KT) krş. **uçmaḥ, uçmaḳ, uçmaḫ**

uçmaḳ Cennet. (DLT I, KB, DH) krş. **uçtmaḥ, uçmaḫ, uçmaḥ**

uçruş- Kuş uçurmada yardım etmek. (DLT I)

uçuḳ- Bir şeyin sonuna varmak. (DLT I, KB)

uçun Sebep bildiren bir edattır. (DLT I)

uçur- Uçurmak. (KB)

uçuz Ucuz, hor ve alçak, değersiz. (DLT I, KB, KT)

uçuzla- Hakaret etmek, hor görmek, kahretmek. (DLT I, KB, KT)

uçuzluḳ Değersizlik, horluk, zillet. (KB, KT)

uḍ 1. Sığır, 2. Boğa burcu. (KB)

ud yılı Öküz yılı. (DLT I)

uḍ- Uymak, arkasından gitmek, tabi olmak. (KT)

uḍġan Uyan. (KT)

uḍġur- Uyarmak. (DLT I)

uḍı- Uyumak. (DLT III, KT)

uḍıt- Uyutmak. (DLT I, KB)

uḍıtġan Uyutan. (DLT I)

uḍmak Uyan çırak şakirt. (DLT I)

uḍıtma Yaş peynir, taze peynir. (DLT I)

uḍluk Sığır gibi hayvanların ahırda yattığı yer. (DLT I)

uḍmaḳlan- Uşak sahibi olmak. (DLT I)

uḍu (I) Tepe. (DLT I)

uḍu (II) Uyku. (DLT I) krş. **u, uyḳu**

uḍu (III) Art, arka. (DLT I)

uḍuġ Uyanık. (DLT I)

uḍuġ er Uyanık kişi. (DLT I)

uḍuġluḳ İşlere karşı uyanıklık. (DLT I)

uḍula- Bir şeye uymak. (DLT I)

uḍuz Uyuz. (DLT I)

uḍuzla-Uyuz için ilaç yapmak. (DLT I)

uḍın- Sönmek. (KB)

uḍtur- Arkasına takmak, peşine katmak. (KT)

uḍḳu Uyku, rüya. (KB, KT) krş. **uḍu, uyḳu, u**

uḍla- Sığırlaşmak, sığır gibi olmak. (KB)

uḍtur- Arkasına takmak, peşine katmak. (KT)

uġḳa aldaçı Kefil olan. (KT)

uduḳluḳ İnsanın bir şeyden gafleti ve dalgınlığı. (DLT I)

uḍul- Takip etmek. (KB)

Udun Hotan şehrinin adı. (DLT I)

uḍun- Sönmek. (KB)

uġan Her şeye gücü yeten, kadir, Tanrı. (DLT I, KB, DH)

uġlı Kaşgar'da yetişir beyaz ve tatlı bir havuç. (DLT I)

Uġraḳ Bir Türk boyu. (DLT I)

uġut Kendinden içki yapılan bir çeşit hamur adı. (DLT I)

uhaḳ Kayısı sıkılarak elde edilen su, bundan şerbet yapılır. (DLT I)

uẖla- Uymak. (DH)

uḳ- Anlamak, idrak etmek. (DLT I, KB, DH, KT)

uḳġan Haberdâr: Allah. (KT)

ʿuḳbā	(A) Ahiret, öbür dünya. (DH)	krş. ʿ**uḳbī**
ʿuḳbī	(A) Ahiret, öbür dünya. (KB, DH)	krş. ʿ**uḳbā**
uḳı-	Kusmak. (DLT III)	
uḳruḳ	Kement. (DLT I)	
uḳtur-	Anlatmak, bildirmek, haber vermek. (DLT I, KB, DH, KT)	
uḳuġ	Anlayış, anlama. (KB)	
uḳul-	Anlaşılmak. (KB, KT)	
uḳuşsuz	Akılsız, beyinsiz. (KT)	
uḳuş	Akıl, anlayış. (KB, AH)	
ul	Duvar temeli, temel. (DLT I, KB, AH, KT)	
ul-	Eskimek, yıpranmak. (DLT I, KB)	
ula	Kırda, belge, alamet. (DLT I)	
ula- (I)	Kıvranmak, üzülmek. (AH)	
ula- (II)	Ulamak, eklemek, bağlamak, ulaştırmak. (DLT III, KB, AH, DH, KT)	
ulaġ	Ulak, Beyin emriyle koşa koşa giden postacının, başka bir ata erişip biniciye değin, bindiği at. (DLT I)	
ulam (I)	Saygı. (KB)	
ulam (II)	Ulaşma. (AH)	
ulan-	Ulaşmak, bağlanmak, erişmek. (KB, KT)	
ulanmaḳ	Ulaşma, kavuşma. (KT)	
ulanıl-	Ulaşılmak, bağlanılmak. (KB)	
ular	Keklik. (DLT I)	
	ularlıġ taġ Kekliği çok olan dağ. (DLT I)	
ulas köz	Sarhoş gibi süzgün ve yakışıklı göz. (DLT I)	
ulaş-	Erişmek, ulaşmak, katılmak, birleşmek. (DLT I, KB, AH, DH, KT)	
ulaşu	Devamlı, sürekli, ebediyen. (KT)	
	ulaşu hīç(T.F.) Hiçbir zaman. (KT)	
ulaşıḳlıḳ	Akrabalık. (KT)	
ulat-	Ulamak, birleştirmek. (DLT I, KB)	
ulatu	Kişinin burun temizlemek için koynunda taşıdığı kumaş parçası. (DLT I)	
ʿulemā	(A) Âlimler. (KB)	
ulġat-	Büyümek, yetişmek. (DLT I)	
ulġay-	Büyümek. (KT)	

ulı- Ulumak, inlemek. (DLT III, KT)

ulıç Çocuklara sevgiyi bildirmek için söylenen söz. (DLT I)

ulıġu Uluyacak zaman. (DLT I)

ulın- Bıkmak, usanmak. (DLT I, KB)

ulınç Kıvrımlı, eğri büğrü. (DLT I, DLT III)

ulış- Uluşmak. (DLT I)

ulıt- Ulutmak, inletmek. (KB)

uluġ 1. Büyük, ulu, yüce. (DLT I, KB, AH, DH, KT), 2. İleri gelen kimse, sözü geçen kişi. (KT) 3. Pek, çok.(KT) krş. **uluḳ**

uluġ pīr (T.F.) Yaşlı, ihtiyar. (KT)

uluġ kün Kıyamet günü. (KT)

uluġraḳ Daha büyük, en büyük, esas, ana. (KT)

uluġaḍ- Yükseltmek. (KB)

uluġla- Yüceltmek, takdir etmek, ululamak. (DLT I, KB, KT)

uluġluḳ 1. Ululuk, şeref, büyüklük, azamet. (DLT I, KB, AH, KT), 2. Lütuf. (KT) 3. Yaşça büyüklük, ihtiyarlık. (KT)

uluġsa- Bir şeyin büyüğünü istemek. (DLT I)

uluġsıġlıḳ Zenginlik, malı mülkü olma. (KT)

uluġsıḳ Büyüklük taslayan. (KB)

uluġsın- Ululuk taslamak. (AH)

uluḳ (I) Eskimiş, yıpranmış. (DLT I)

uluḳ (II) Ulu, yüce. (DH) krş. **uluġ**

uluḳ (III) Atın omuz başı. (DLT I)

ulun Temrensiz ok. (DLT I)

uluş Köy, şehir, memleket. Balasagun şehrine “Kuz Uluş” adı da verilir. (DLT I, KB, KT)

uluş boḍnı Şehir halkı. (KT)

uluşluġ Bir yerden olan. (KT)

ulyan Kokusu güzel olan bir bitki kökü. (DLT I)

um Karın şişkinliği, mide bozukluğu. (DLT I)

um- Beklemek, ummak, bir şey ümit etmek. (DLT I, KB, AH, KT)

uma (I) Ana. (DLT I)

uma (II) Eve gelen konuk. (DLT I)

uman- Korkmak, kaçınmak. (KT)

umay Son, kadın doğurduktan sonra karnından çıkan hokka gibi nesne. Buna çocuğun ana karnındaki eşi denilir. (DLT I)

umdu İstek, dilek. (DLT I, KB)

umduçı1.Dilenci. (DLT I), 2. Tamahkâr. (KB)

ʿUmer Hz. Ömer. (AH)

umın- Umutlanmak. (KB)

umınç Ümit, umut, bekleme. (DLT I, KT) . (KB, AH) krş. **umunç**

ʿummān (A) Umman, okyanus. (DH)

umun- Umutlanmak. (DLT I)

umunç Umma, umut. (DLT III, KB, AH) krş. **umınç**

umu/ınçsuz Umutsuz, umudunu kesen. (KT)

umu/ız- Uyuklamak. (KT)

ʿumür (A. ʿömr) Ömür. (AH)

ʿumürluḳ (A.T.) Ömürlük. (AH)

un Un. (DLT I)

un- Gücü yetmek. (AH, KT)

una- (I) Gücü yetmek. (KT)

una- (II) Bir şeye razı olmak. (DLT III, KT)

unama- Kabul etmemek, istememek. (KT)

unamağlı Kabul etmeyen, razı olmayan. (KT)

unat- Çekinmek, razı olmak. (DLT I)

unğamuk er Salak adam. (DLT I)

unıt- Unutmak. (DLT I, KB, AH, KT)

unu İşte. (KB)

unul- Karşı konulmak. (AH)

unut- Unutmak. (KT)

unutġan Unutkan. (KT)

unıttur-Unutturmak. (KT)

unutmaḳ Unutma. (KT)

unur İnsanî kudretli insan. (KB)

unutul- Unutulmak. (KT)

unutulmış Unutulmuş. (KT)

uñra Sırt üstü. (DLT III)

ur- (I) Teveccüh etmek. (AH)

ur- (II) Söylemek, misal vermek. (KT)

ur- (III) Yapmak, ortaya koymak. (KT)

ur- (IV) Vurmak, yere koymak. (DLT I, KB, DH, KT)

urġuçı Vurucu, vuran. (KB)

ura'l- (ura + almak) Vurabilmek. (DH)

uraġun Hindistan'dan getirilen bir ilaç. (DLT I, KB)

uraġut Avrat, hanım, kadın, kız, zevce (DLT I, KT)

uraġut boḍnı Evlilikte kadın tarafı. (KT)

urġa Büyük ağaç. (DLT I)

urı (I) Erkek evlat. (DLT I, KB)

urı (II) Ses, gürültü. (KB)

urı ḳıḳı Gürültü, haykırış. (DLT III)

urıla- (I) Bağırmak, sesini yükseltmek. (DLT I)

urıla (II) Övünmek. (DLT I)

urḳ "Uruḳ" kelimesinin kısaltılmışı. (DLT I) krş. **uruḳ**

urḳluġ ḳova İpli kova. (DLT I)

urla- Uslanmak. (AH)

urra Erkeklerde olan kasık yarıklığı. (DLT I)

ursa- Vurma isteği. (DLT I)

ursuḳ- Yenilmek, dövülmek. (DLT I, KB)

urt İğnenin iplik geçecek deliği. (DLT I)

uru- Vuruşmak, saymak. (DH)

uruġ (I) Nesil, soy, sop. (KB, DH)

uruġ (II) Tane, tohum. (DLT I)

uruġluġ altın Para olarak kesilmiş altın. (DLT I)

uruġlan- Ekin, pamuk gibi şeylerin mahsul vermeye başlaması. (DLT I)

urul- Vurulmak, kurulmak. (KB, AH)

urumday Zehrin panzehiri olan bir taş. (DLT I)

urun- (I) Örtünmek, giyinmek. (KB)

urun- (II) 1. Pişmanlıktan dövünmek, 2. Vurunmak, takınmak. (DLT I)

urunç Rüşvet. (DLT I)

uruş Vurma, savaş. (DLT I, KB, KT)

uruş sāzı (T.F.) Silah. (KT)

uruş- Vuruşmak, savaşmak. (DLT I, KB, KT)

us (I) İyi ve kötüyü ayırt ediş. (DLT I)

us (II) Akıl. (KT)

us (III) Kerkes kuşu. (DLT I)

us- (I) Sanmak. (DLT I)

us- (II) Susamak. (DLT I, KB)

usal Gâfil. (KB)

usal kişi İş bilmeyen gâfil kişi. (DLT I)

usallıḳ Gâfillik. (KB)

usan- Usanmak, bıkmak. (AH)

uslaḳ- Bkz. “usan-. (AH)

usan- Gâfil olmak. (KB)

usandur- Bıktırmak. (KB)

usayuḳ Gâfil. (KB)

usıt- Susatmak. (DLT I)

usla- Anlamak. (DLT I)

uslan- Uslanmak. (AH)

ʿUs̱mān (A) Hz. Osman, üçüncü halife. (KB, AH)

Usmı Tarım İslam ilinden Uygur diyarına dek büyük bir dere. (DLT I)

usrıḳ Uyuklayan. (DLT I, KB)

ustāẖ (F. güstāh) Bkz. “küstāẖ” . (AH)

usuḳ- Susamak. (DLT I)

uṣūl (A) Usûl, tarz, düzen. (AH)

uş (I) İşte. (DLT I, KB, DH, KT)

uş (II) Şimdi. (DLT I)

uş (III) Ağaç, dal, boynuz gibi nesnelerin özü. (DLT I)

uş (IV) Kuş ve atların kuyruk sokumu. (DLT I)

uşaḳ (I) Kovuculuk, dedikodu. (DLT I, KB)

uşaḳ (II) Küçük, ufak. (DLT I, KB, AH)

uşaḳçı Dedikoducu. (KB)

uşaḳlıḳ İşte gösterilen çocukluk. (DLT I)

uşal- Ufalanmak. (DLT I)

uşan- Ufalmak, parçalanmak, kırılıp ufalanmak. (KT)

uşat- Ufaltmak, kırmak, kırılmak. (KB)

uşol O, işte o. (DH)

uştmaḫ (Sog.) Cennet. (KB) krş. **uçmaḳ**, **uçmaḫ, uçmaḥ, uçtmaḥ**

uştmaḥ (Sog.) Cennet. (KT) krş. **uçmaḥ, uçtmaḥ, uştmaḥ, uçmaḳ, uçmaġ, uçmaḫ**

uşun Omuz başı. (DLT I, KB)

ut (AH) krş. **avut, uwut, uyat, uvut**

ut- Ütmek, yenmek. (DLT I, KB)

utġuçı Yenen, yenmiş olan. (KB)

uta- Genellikle ekin bozulmasın diye yaprağı kesilmesi, yada başağı kesilen ekin. (DLT III)

utan- Utanmak. (AH)

utanç Utanç. (DLT III)

utra Doğru, -a/-e doğru. (KB)

utru Karşı, ön, ön taraf. (KB, AH, KT)

utru kelmiş İlerlemiş, yönelen. (KT)

utrulan- Yüz yüze gelmek. (DLT I)

utrun- Dayatmak, karşı koymak. (DLT I)

utruş- (I) Karşı koymak. (DLT I)

utruş- (II) Makasla yapılan kesme işleminde yardım etme. (DLT I)

utsuḳ- Bir şeyde ütülmek. (DLT I)

utun Değersiz, alçak. (DLT I)

utunç Utanma. (DLT I)

utur- Kesmek. (DLT I)

utuş Erkek adlarındandır. (DLT I)

uul Bkz. "ul" . (AH)

uuz Bkz. "çuz" . (AH)

uva Çağıran kişiye cevap için kullanılır. (DLT I)

uvtan- Utanmak. (AH, KT)

uvtanmaḳ Utanma. (KT)

uvut Ut, haya. (DLT I, KB, AH) krş. **ut, uwut, avut, uyat**

uvutluġ Rezil, rüsva, alçak. (KT)

uwa Bir yemek adı. (DLT I)

uwuş Ufalanmış nesne. (DLT I)

uwuş etmek Ufalanmış ekmek. (DLT I)

uwut (I)	Utanma, sıkılma, haya. (DLT I, KT)	krş. **avut, uvut, ut, uyat**
uwut (II)	Yemeğe yada Beyin yanına çağırma, davet. (DLT I)	
uwutġar-	Utandırmak. (DLT I)	
uwutlan-	Utanmak. (DLT I)	krş. **uyaḍ-, uwutlan-**
uwutsuzluḳ	Hayâsızlık. (KB)	
uya (I)	Yuva kuş yuvası. (DLT I)	
uya (II)	Kardeş hısım. (DLT I, AH)	
uyaḍ-	Utanmak. (KB, AH)	krş. **uyat-, uwutlan-**
uyala-	Kuşların yuva yapması. (DLT III)	
uyat	Ayıp, haya, hicap. (DH)	krş. **avut, uvut, ut, uwut**
uyat-	Utanmak. (DLT I, AH)	krş. **uyaḍ-, uwutlan-**
uyġan-	Uyanmak, kendine gelmek. (DH)	
uyġat-	Uyandırmak, kendine getirmek. (DH)	
Uyġur	Beş şehirli bir vilayetin adı. Zülkarneyn Türk Hakanı ile barıştıktan sonra bu şehirleri yaptırmıştır. (DLT I)	
uyḳu	Uyku. (DH)	krş. **uḍḳu, u, uḍu**
uyu-	Uyumak. (DH)	
uz	1. Eli işe yatkın, usta, mahir, sanatkâr.(DLT I, KB, AH), 2İyi, güzel. (DLT I)	
uz-	Bir işte üstün olmak, rakibi geçmek. (DLT I)	
uza	Geçmiş zaman. (DLT I)	
uza-	Uzamak. (KB)	
uzaḳ	Uzak. (DLT I, KB)	
uzaḳlıḳ	Bir işte ağır hareket etmek yada geç kalmak. (DLT I)	
uzal- (I)	Uzanmak. (DH)	
uzal- (II)	Uzun sürmek. (KB)	
uzat-	Uzatmak. (DLT I, KB, AH, KT)	
	uzatu tut- Devamlı kılmak, sürekli tutmak. (KT)	
uzatıl-	Uzatılmak. (KB)	
uzlan-	Usta olmak. (DLT I)	
uzluḳ	Ustalık, maharet. (KB)	
ʿuẕr	(A. ‘öẕr) Uzun. (KB)	krş. **‘öẕr**
uzsa-	Koparmak isteği. (DLT I)	

uzun 1. Uzun, uzun boylu. (DLT I, AH, DH, KT) 2. Çok. (KT)

Ü

übüp İbibik kuşu. (DLT I)

üç Üç sayısı. (DLT I, KB, AH, DH, KT)

- **üçer üçer** Üçer üçer. (KT)
- **üçegü** Her üçü. (KB)

üçgül Üç köşeli olan nesne. Bkz. "**üçgil**" **. (DLT I)**

üçlen- Bir şeyin üç olması. (DLT I)

üçlüç Başları bir demirle birleştirilerek üç çubukla yapılan tavşan tuzağı. (DLT I)

üçün 1. İçin, -ıncaya kadar. (KB, AH, DH, KT)

üçünç Sayıda üçüncü. (DLT I, DLT III, KB, AH) krş. **üçünçi**

üçünçi Üçüncü. (DH) krş. **üçünç**

üḍer- Bir şeye uymak, onun izinden gitmek. (DLT I)

üḍik 1. Aşk ve sevginin coşması. (DLT I), 2. Hasret, sevda. (DLT I, KB)

üḍlen- Yılkının erkek istemesi. (DLT I)

üḍre- Üremek, çoğalmak. (KB)

üḍrül- Vaat edilmek. (KT)

üḍrüm Her nesnenin seçilmişi. (DLT I)

üḍründi Seçilmiş, seçkin, iyi, hayırlı. (DLT I, KT)

üḍür- 1. Seçip bir araya getirmek, 2. Seçmek, seçkin kılmak, üstün tutmak, tercih etmek. (KT)

- **üḍürmek** Tercih etme, seçim yapma. (KT)

üḍürmiş Ayrıntılı, tafsilatlı. (KT)

üg- Yığmak. (KB)

ügi Baykuş. (DLT III, KT) krş. **ühi**

ügi- Buğday vb. şeyleri üğütmek, un haline getirmek. (DLT III)

ügit- Buğday ve benzeri şeyleri öğütmek, öğütme eylemi. (DLT I)

ügitçi Un öğüten kimse. (DLT I)

ügitse- Bir şeyi öğütmek istemek. (DLT I)

ügre Tutmaca benzer şehriye çorbası. (DLT I)

ügril- Sallamak, sallanmak. (DLT I)

ügriş- Beşik sallamakta yardımlaşmak. (DLT I)

ügrük Çocuğun beşiğini sallama. (DLT I)

ügük Dolu, yığılı. (KB)

ügül- Yığılmak. (KB)

ügür (I) Darı. (DLT I)

ügür (II) Sürü, topluluk, zümre. (KB) krş. **ögür**

ügürlük Darı konulan yer. (DLT I)

ühi Baykuş. (DLT I, DLT III) krş. **ügi**

üjme Dut ağacı. (DLT I)

üjük Hece. (DLT I)

üjümlen- Meyvelenmek, dut vermek. (DLT I)

ükek (I) Tabut sandık. (DLT I)

ükek (II) Şehrin savaş için hazırlanmış olan etrafındaki burç. (DLT I, KB, KT)

ükekle- Herhangi bir şey için sandık yapmak, kale üzerine burçlar yapmak. (DLT I)

ükeklikSandık yapılmak için ayrılan ağaç. (DLT I)

ükeklik tam Üzerinde burçlar bulunan kale. (DLT I)

ükül- Toplanmak, yığılmak. (KT)

üküş Çok, pek çok, çoğu, bir çoğu. (KT)

üküş … ḳıl- Çok … yapmak. (KT)

üküş bérgen Çok bağışta bulunan: Allah. (KT)

üküş eşitgen Casus. (KT)

üküş eşitgen Kulak veren, dinleyen. (KT)

üküşrek Pek çoğu, çoğu. (KT)

üküş tutaşı Sürekli, devamlı. (KT)

üküş üküş Çok çok. (KT)

üküşlük Çokluk. (KT)

üle- Dağıtmak, üleştirmek, paylaştırmak. (DLT III, KT)

üleş- Bölüşmek, paylaşmak. (DLT I, DH, KT)

üleşigli Taksim eden, paylaştıran. (KT)

ület- Üleştirmek, pay etmek. (DLT I, KB)

ülfet (A) Arkadaşlık, dostluk. (DH)

ülgü 1. Ölçü, terazi, tartı, ölçek. (KB, KT), 2. Terazi burcu. (KB)

ülgüle- Ölçmek, tartmak. (KB)

ülike Ökse otu. (DLT I)

Ülker (I) Ülker. Savaşta "ülker çerig" denilen bir hile vardır: Askerler her yandan bölük bölük toplanır birisi ilerleyince ötekiler de ona uyar. Bu hile ile yenilme işi az olur. (DLT I)

Ülker (II) Süreyya yıldızı. (DLT III, KT)

ülkü Ahit, peyman. (DLT I)

ülüg Hisse, nasip, pay, kısmet. (KB) krş. **ülük**

ülük Pay, hisse, nasip. Bkz. "ülüş". (DLT I, KB) krş. **ülüg**

ülüş 1. Pay, hisse, nasip, kısmet. Bkz. "ülük".Parça, cüz. (DLT I, KB, AH, DH, KT) 2. Budun arasında pay, ayırış. (KT)

ülüş ortaḳ Ortak. (KT)

üm Şalvar. (DLT I)

üme Misafir. (KB)

ümerā (A) Emirler, beyler. (KB)

ümgük Ömük, ümük, çocukların tepesinde bulunan yumuşak yer. (DLT I)

ümīd (F) Ümit, umut. (DH)

ümīdvār (F) Ümitli. (DH)

ümmet (A) Ümmet. (KB, DH, KT)

ün Ses, ün, gürültü. (DLT I, KB, KT)

ün ḳılmaḳ Ses çıkarmak, böğürmek. (KT)

ünde- 1. Seslenmek, çağırmak, bağırmak. (DLT I, KB),2. Okumak, davet etmek.(KT),3. Dua etmek, niyaz etmek, yalvarmak, tapınmak. (KT)

ündegüçi 1. Seslenen, çağıran, 2. Davet eden. (KT)

ünden- Çağırılmak, davet edilmek. (KT)

ünden (I)l- Seslenilmek. (KT) krş. **indenil-**

ündeş- Çağrışmak, ünlemek, seslenmek. (DLT I)

ündür- Büyütmek, yetiştirmek. (KT)

üngüjin Çölde insanı öldüren umacı, gulyabani. (DLT I)

ünlüg Sesli, (buzağı için) böğüren. (KT)

üñül- Ağaç vb. şeylerin oyulması. (DLT III)

üñür İn, mağara. (KB)

ünvān (A) Unvan, lâkap. (DH)

üp Renkte te'kit, abartma edatıdır. (DLT I)

üple- Yağma etmek. (DLT I)

üpleş- Yağmalamak. (DLT I)

ür-	Ürmek, havlamak, üflemek. (DLT I, KB, KT)
üri	Ses gürültü. (DLT I)
üri-	Ağaç, kemik vb. şeylerin çürümesi. (DLT III)
ürk-	Ürkmek. (DLT III)
ürkül-	Ürkmek. (DLT I)
ürkün	Düşman yüzünden ulus arasına düşen ürküntü, telaşla kalelere ve sığınaklara kaçışlar. (DLT I)
ürñer-	Ağarmak. (DLT I)
ürngek	Kireç. (DLT I)
ürpek	Tüyleri ürpermiş insan ve hayvan. (DLT I)
ürper-	Ürpermek. (DLT I)
ürül-	Üflenilmek. (KT)
ürüñ	Beyaz, bembeyaz, parlak. (KT)
	ürüñ ḳarak Gözün beyazı. (DLT I)
	ürüñ ḳuş Akdoğan. (DLT I)
ürüñlük	Aklık, beyazlık. (KT)
ʿüryān	(A. ʿuryān) Çıplak. (DH)
üsk	Huzur, nezd, kat, yan. (KB, KT)
üsne-	Benzemek. (DLT I)
üst	Üst, üst taraf. (DH)
üste-	Kazanmak, artmak. (KB)
üstek	Üstelik, ziyadelik. (DLT I)
üstel- (I)	Artmak, çoğalmak. (DLT I)
üstel- (II)	Kavga çıkarmak. (KT)
üstem	Eğerlere, kemerin başına, tokalara işlenilen altın, gümüş. (DLT I, KB)
üsten-	Önceden olmak, geçmek. (KT)
üster- (I)	İnkâr etmek. (KB)
üster- (II)	Üstün gelmek için yarışmak. (DLT I)
üstik-	İstemek. (KB)
üstüḫān	(F) kemik. (DH)
üstün	Üstün, yukarı, yüksek, ulu, yüce. (DLT I, DH, KT)
üstünrek	Yüceler yücesi. (KT)
üstüvār	(F) 1. Esas, değer verilen, 2. Hikmetli. (KT)

üstüvār er (F.T.) Hakem, ara bulucu. (KT)

üstüvārlıḳ (F.T.) 1. Ahd, söz, anlaşma, 2. Doğru söz, hikmet, 3. Sağlam, sağlam olma. (KT)

üş- (I) Aramak, araştırmak. (KT)

üş- (II) Delmek, toplanmak. (DLT I)

üşe- (I) Bir yerde bir şeyler aramak. (DLT III)

üşe- (II) Eşmek, eşelemek. (KT)

üşel- Aramak. (DLT I)

üşet- Ufalamak. (DLT I)

üşgür- (I) Hatırlamak. (KB) krş. **üşkür-**

üşgür- (II) Kışkırtmak. (DLT I)

üşi- Üşümek. (DLT III)

üşik Yemişleri yakarak büyümekten alıkoyan soğuk. (DLT I)

üşkür- Hatırlamak. (DLT I) krş. **üşgür-**

üşüt- Üşütmek. (DLT I)

üt Çukur. (KB)

üt- Yakmak, ütmek. (DLT I)

üterçi Av için kullanılan hayvan, köpek vs.. (KT)

üti- Ütülemek. (DLT III)

ütrük Hileci ütücü adam. (DLT I)

ütük Ütü. (DLT I)

üyük Tepe gibi yüksek olan yerler. (DLT I)

üyük yér Sulu ve buna benzer yerlerde ayak basıldığı zaman kaybolan ve ayağı çıkarması güç olan kumluk yerler. (DLT I, KB)

üyül- Batmak. (KB)

üyür Darı. (KB)

üz- Kesmek. (DLT I, KB, DH)

üze Üst, üzeri, -a/-e hakkında, -da/-de, arasında. (KT)

üze üze ḳıl- Üst üste koymak. (KT)

üzel- Yorulmak. (DLT I)

üzengi Üzengi. (KB)

üzeñü Merdiven. (KT)

üzere Üzerinde. (DH) krş. **üzre**

üzit- Ağırlaştırmak. (DLT I)

üzlüş- Üzülmek, kopmak. (DLT I)

üzne- Karşı koymak, söz dinlememek. (DLT I)

üzre Üzerinde. (DH) krş. **üzere**

üztür- Kestirmek. (DLT I)

üzük (I) Kesik. (KB)

üzük (II) Tamamlanmamış, yarım kalmış. (KB)

üzüklük Kesilme. (DLT I)

üzül- Kesilmek, kırılmak, parçalanmak. (KB)

üzüm Üzüm. (DLT I, AH, KT)

üzütlükBir şeyde pintilik. (DLT I)

V

vā	(F) Açık. (DH)	
va (I)	"Vay" anlamına gelen bir söz, aı ve kaygı bildirme sözü. (DLT III)	
vā-dirīgā	(F) vah ne yazık. (DH)	
vā-ḥasretā	(F.A.) Vah ne hasret. (DH)	
va (II)	Bir emre riayet etmemekte, uymamakta bu söz söylenir. (DLT III)	
vaʿde	(A) Vaat, söz, verilen söz, vade. (KB, DH, KT)	
vācib	(A) Vacip, yapılması şeriat bakımından gerekli olan. (KB, KT)	
vaḥdāniyet	(A) 1. Birlik, bir olma, 2. Allah zatında sıfatlarında ve fiillerinde bir oluşu. (DH)	
vaḥdet	(A) 1. Birlik, teklik, 2. Allah'ı bir ve mutlak bilmek. (DH)	
vahhāb	(A) Çok veren, çok bağışlayan: Allah. (DH)	
vaḥiy	(A. vaḥy) Vahiy. (DH)	krş. **vaḥy**
vaḥşet	(A) Korku, ürküntü. (DH)	
vaḥşı	(A. vaḥşī) Vahşî. (KB)	krş. **vaḥşī**
vaḥşī	(A) Vahşi, yabani, ehil olmayan. (DH)	krş. **vaḥşı**
vaḥy	(A) Vahiy, bir emrin Allah tarafından Cebrailin vasıtası ile peygamberlere bildirilmesi. (DH, KT)	krş. **vaḥiy**
vaʿīd	(A) Vaat, uyarı, tehdit. (KT)	
vāḳıf	(A) Vâkıf, haberdâr. (AH)	
vaḳit	(A) Vakit. (DH)	krş. **vaḳt**
vaḳt	(A) Vakit, zaman. (KB, DH, KT)	krş. **vaḳit**
vaḳtlıġ	(A.T.) Vakitli, belirli vakitte olan. (KT)	
vāle	(F) Serap. (DH)	
vā'llāh	(A) "Allah için, Allah'a yemin ederim" manasında bir yemin sözü. (DH)	
vaṣf	(A) Vasıf, nitelik. (DH)	
vāṣıl	(A) Ulaşan, erişen, kavuşan. (DH)	
vaṣiyet	(A) Tavsiye. (KT)	krş. **vaṣiyyet**
vaṣiyyet	(A) Vasiyet. (KB)	krş. **vaṣiyet**
vaṣl	(A) 1. Ulaşma, erişme, kavuşma, 2. Tasavvufta Allah'a ulaşma. (DH)	
vaṭan	(A) Vatan. (DH)	

vāveylā	(A) Çığlık, feryat. (DH)	krş. **vā-veyletā**
vā-veyletā	(A) Eyvah. (DH)	krş. **vāveylā**
vāy	Vay. (DH)	
vebāl	(A) Vebâl. (AH)	
vedāᶜ	(A) Veda, ayrılma, ayrılış. (DH)	
vefā	(A) Vefa, sadakat. (KB, AH, DH, KT)	
veger	(F. eger) Eğer, şayet. (AH)	
vehm	(A) Vehim, kuruntu, endişe, yersiz korku. (DH)	
velāyet	(A) Velilik. (DH)	
velāyetlıġ	(A.T.) Velilik mertebesine ermiş. (DH)	
veleykin	(F. velīkin) Fakat, ama, ancak, şöyle ki. (AH)	krş. **velīkin**
velī	(A. veliyy) Veli, ermiş, eren. (DH)	
velīkin	(F) Lâkin. (KB, AH)	krş. **veleykin**
veraᶜ	(A) Takvâ. (AH)	
vesvās	(A) Vesveseye düşüren, şeytan, iblis. (DH)	
vesvese	(A) Vesvese. (KT)	
veyi	(A. veyl) Veyl, yazık!, vah vah!. (DH)	krş. **veyl**
veyl	(A) Yazıklar olsun, eyvah! . (KT)	krş. **veyi**
vezīr	(A) Vezir. (KB)	
vezirlıḳ	(A.T.) Vezirlik. (KB)	
vilāyet	(A) Vilâyet, il. (KB, DH)	
vildān (I)	(A) Cennetteki çocuk hizmetçiler. (DH)	
vildān (II)	(A) Kullar, köleler. (DH)	
vir-	Vermek. (AH)	
vīrān	(F) Viran, harap, yıkık. (DH)	
vīrāne	(F) Virane, harap hakle gelmiş yer. (DH)	
vird	(A) Belli zamanlarda okunması âdet olan dua. (KB, DH)	
viṣāl	(A) Kavuşma, ulaşma. (KB, DH)	
vudd	( ) Sevgi, muhabbet. (AH)	
vücūd (I)	(A) 1. Tasavvuf ehlinin gerçek olmayan varlığından geçip hakiki ve mutlak varlık olan Tanrı varlığında var olmasıdır, 2. Vücut, varlık, var oluş. (DH)	

Y

yā (I)	(A) Ey!, hey! . (AH, DH, KT)
yā (II)	(F) Veya, ve, ya da. (KB, AH, KT)
ya (I)	"Va" gibi inkâr edatıdır. (DLT III)
ya (II)	Yay. (DLT III, KB, AH)
yaba	Yaş ve ıslak olan herhangi bir şey. (DLT III)
Yabaḳu (I)	Türklerden bir bölük. (DLT III)
Yabaḳu (II)	Bir ırmak adı olup Kaşgar dağlarından çıkarak Fergana ile Özçent arasında akar. (DLT III)
yabaḳu	Yün ve yapağı yoluntusu. (DLT III)
yābān	(F) Yabani. (DH)
yabı	Eğerin üstüne ve altına konan keçe. (DLT III)
yabıtaḳ	Üzerinde eğeri ve yuları bulunmayan at için böyle denir. (DLT III)
yaçan-	Utanmak. (DLT III)
yaçı	Yaycı. (KB)
yād	(F) Anma, hatırlama, yad. (AH, DH, KT)
yaḍ-	Yaymak, sermek, dağıtmak, bol bol vermek. (DLT III, KB, KT) krş. **yay-**
yaḍġuçı	Yayıcı, yayan. (KB)
yaḍaġ	Yayan, yaya. (DLT III, KB, KT)
yaḍaġlıḳ	Yayalık, yaya yürüyüş. (DLT III)
yaḍıġ	Yayılmış. (KB)
yaḍıġlıġ	Yayılı, serili. (DLT III)
yaḍıl-	Dağılmak, yayılmak. (DLT III, KT)
yaḍım	Döşek, yaygı. (DLT III, KT)
yaḍın-	Bir şeyi yaymak, yazmak, sermek. (DLT III)
yadıñ	Yeryüzüne yayılan biraz su. (DLT III)
yaḍış-	Bir şeyi yere serme ve yaymada yarışmak, yardımlaşmak. (DLT III)
yaḍlış-	Yayılmak, dağılmak. (DLT III)
yaḍsa-	Bir şeyi yaymak, dağıtmak istemek. (DLT III)
yafa (I)	Kolgan dikeni. (DLT III)
yafa (I)	Kuytu yer. (DLT III)

yafġu (I) Halktan olup, Hakandan iki derece aşağıda bulunan kişiye verilen ad. (DLT III)

Yafġu (II) Barsgan yakınında bulunan bir şehir ve sarp bölgenin adıdır. (DLT III)

Yafınç Ila'ya yakın bir belde adı. (DLT III)

yafışġu Kızılcık veya güren denilen dağ yemişi. (DLT III)

yafuz Her şeyin kötüsü, fenası. (DLT III) krş. **yawuz, yavız, yaʿuz**

yaġ Yağ. (DLT III, KT)

yag ügüri Susam. (DLT I)

yaġ- Yağmur, kar vb. şeylerin yağması. (DLT III, KB, DH)

yaġaḳ Ceviz. (DLT III)

yaġaḳlıġ Cevizli, cevizli ağaç. (DLT III) krş. **yaġaḳlıḳ**

yaġaḳlıḳ Cevizlik, ceviz biten yer. (DLT III) krş. **yaġaḳlıġ**

yaġan Fil. (DLT III, AH)

yaġanlıġ Fili olan, fil sahibi. (DLT III)

yaġd/tur- Yağdırmak. (KT)

yaġı Düşman. (DLT III, KB, AH, KT)

yaġıçı Muharip. (KB)

yaġıḳ- Düşman olmak. (DLT III)

yaġıl- Yağmur, kar gibi şeylerin yağdırılması. (DLT III)

yaġıla- Düşmanlık etmek, savaşmak, çarpışmak. (DLT III, KT)

yaġılıḳ Düşmanlık, haset. (KB, KT)

yaġır 1. At, katır ve eşek gibi hayvanların sırtında semer veya eğerin vurması sonucu meydana gelen yara, yağır. (DLT III), 2. Yara, cerahat; yaralı. (DLT III, DH)

yaġırla- Atın yağırını, yarasını sağaltmak, iyileştirmek. (DLT III)

yaġırlan- Hayvanların sırtının yara olması, yağırlanması. (DLT III)

yaġırlıġ Sırtı yaralı deve yada at. (DLT III)

yaġış İslâm'dan öce Türklerin adak olarak kestikleri kurban. (DLT III)

yaġıt- Yağdırmak. (DLT II)

yaġıtġan (I) Yağdıran. (DLT III)

yaġıtġan (II) Düşmanlık eden. (DLT III)

yaġız Yağız, kızıl ile kara arası bir renk. (DLT III, KT)

yaġla- Bir şeyi yağlamak. (DLT III)

yaġlan- Bir şeyin yağlanması, yağ sürmek. (DLT III)

yaġlat- Yağlatmak. (DLT II)

Yaġma (I) Türklerden bir bölük adı. (DLT III, KT)

Yaġma (II) Taraz yakınında bir köy adı. (DLT III)

yaġmalan- Yağma adı verilen bölüğün kılığına girmek, onların huyu ile huylanmak. (DLT III)

yaġmur Yağmur. (DLT III, KT) . (KT)

yaġmurçıl Yağmuru çok olan yer. (DLT III)

yaġrınla- Bir kimsenin yanına, sırtına vurmak. (DLT III)

yaġrıt- Atı yağırlatmak. (DLT II)

yaġru Çevre, yakınlık. (DLT III)

yaġsa- İnsanın canının yağ istemesi. (DLT III)

yaġsı- Sade yağın tadını almak. (DLT III)

yaġtur- Yağdırmak. (DLT III)

yaġu- Bir şeyin vaktinin yakın olması, yaklaşmak. (DLT III, KB, KT)

yaġuḳ Yakın, akraba, hısım, yakın dost. (DLT III, KB, KT)

yaġuḳluḳ Yakınlık, akrabalık, hısımlık. (KB, KT)

yaġuş- Yaklaşmak. (DLT III, KT)

yaġut- Yaklaştırmak. (DLT II, KB, KT)

yaġutġan Yaklaştıran. (DLT III)

yaġutul- Yaklaştırılmak. (KT)

yah Evet, peki. (DLT III)

yaḫsın- Bir kaftanı kollarını giymeksizin üste almak. (DLT III)

yaḫşı Güzel, hoş, iyi, hayırlı, iyilik, hayırlı iş. (DLT III, AH, DH, KT) krş. **yaḳşı**

yaḫşıraḳ Daha iyi, daha hayırlı, en hayırlı. (KT)

yaḫşılıḳ İyilik, doğruluk. (DH)

yaḳ yuḳ Kaptaki bulaşıklık. (DLT III)

yaḳ (I) Yaka, taraf. (DH)

yaḳ (II) Yakın, hısım, akraba. (KB)

yaḳ- (I) 1. Yaklaşmak. (DLT III, KB, KT), 2. Yakınlaşmak, cinsel temasta bulunmak. (KT)

yaḳmaḳ Dokunmak. (KT)

yaḳ- (II) Yakmak, ateş yakmak. (DLT III, DH, KT)

yaḳa Yaka, elbise yakası. (DLT III, KB, DH)

yaḳı Alçak gönüllü kimse. (DLT III)

yakıġ Yakı, şişkinliğin üzerine konulur. (DLT III)

yaḳıl- (I) Yakılmak. (DH, KT)

yaḳıl- (II) Yaklaşılmak. (DLT III)

yaḳın Yakın, en yakın, yakında. (DLT III, KB, AH, KT)

yaḳın tiriglik Dünya hayatı, bu dünya. (KT)

yaḳınraḳ (I) Daha yakın. (KT)

yaḳınraḳ (II) Dünya, bu dünya. (KT)

yaḳınlıḳ Yakınlık, dostluk. (KT)

yaḳış- (I) Yaklaşmak, uyuşmak. (DLT III, KT)

yaḳış- (II) Yara üzerine yakı koymakta yardım etmek. (DLT III)

yaḳīn (A) Gerçek, hakikat, kesin bilgi. (AH, KT)

yaḳīnlıḳ (A.T.) Kesinlik. (KT)

yaḳlıḳ Yakınlık. (KB)

yaḳrı İç yağı. (DLT III)

yaḳrıḳan (I) Buz parçalarından yağa benzer şekilde saçılan parçalar. (DLT III)

yaḳrıḳan (II) Fındık büyüklüğünde kırmızı meyvalı bir bitkidir, soğuk dudağı çatlattığı zaman iyileştirici olarak kullanılır. (DLT III)

yaḳrılan- Bir şeyin yağlanması, şişmanlaması. (DLT III)

yaḳşı Güzel, iyi, hoş. (KB) krş. **yaḫşı**

yaḳtur- (I) Yakı yapıştırmak. (DLT III)

yaḳtur- (II) Ateş yaktırmak. (DLT III)

yaḳtur- (III) Yaklaşmak, erişmek. (DLT III)

yaḳu Yağmurluk. (DLT III)

yakur- (I) Sık sık solumak. (DLT III)

yaḳur- (II) Yaklaştırmak. (DLT III, KT)

yāḳūt (A) Yakut. (KB)

yal 1. At yelesi. (DLT III), 2. Ense. (KB)

yal- Alevlenmek, yalımlanmak, parlamak. (DLT III, KT)

yala Töhmet. (DLT III)

yala- Bir insanı töhmet altında bırakmak, ona suç isnat etmek. (DLT III)

yalaçı İnsanı her şeyde suçluymuş gibi gören, hemen suç itham etmeğe çalışan kişi. (DLT III)

yalaftar Hakanın gönderdiği elçiye verilen ad. (DLT III)

yalal-	İtham edilmek, töhmetlenmek. (DLT III)
yalanġaç	Çıplak, çıplaklık. (DH)
yalav/waç	1. Peygamber, elçi. (DLT III, KB, KT), 2. Cebrail. (KT)
yalawaçlıḳ	Elçilik. (KB)
yalbar-	Yalvarmak. (DH)
yalbı	Yassı. (DLT III)
yalçıḳ	Ay. (KB)
yaldra-	Güneş vb. şeylerin az parlaması. (DLT III)
yaldruḳ	Cilalı, parlak. (DLT III)
yalfat-	Bkz. “yalġatmak” . (DLT II)
yalġa	Esasen “Kara Yalġa” olup Fergana’ya yakın sarp bir yerin adı. (DLT III)
yalġa-	Kap, çanak vb. şeyleri yalamak. (DLT III, KT)
yalġan	1. Yalan, sahte, fitne, uydurma. (DLT III, KB, AH, DH, KT), 2. Büyü, sihir. (KT)
yalġan-	Çanak vb. şeyleri yalamak. (DLT III)
yalġançı	Yalancı. (DH, KT)
yalġandur-	Yalanlamak. (DLT III)
yalġanlan-	İmandan döndürülmek. (KT)
yalġanlıḳ	Yalan. (KT)
yalġaş-	Bir şeyi karşılıklı olarak yalamak. (DLT III)
yalġat-	Yalatmak. (DLT II)
yalġu	Ahmak, beyinsiz adam. (DLT III)
yalġuz	Yalnız, yalnız olarak, tek. (DH, KT) krş. **yañluz, yalñuz, yalñus**
yalıġ (I)	İbik. (DLT III)
yalıġ (II)	At yelesi. (DLT III)
yalıġ (III)	Eğerin ön ve arka kaşı. (DLT III)
yalıġlan-	Atın yelelenmesi, horozun ibiklenmesi. (DLT III)
yalım	Sarp, dik olan şey. (DLT III, KT)
yalıman	Dağınık şekilde yapılan, çapul. (DLT III)
yalın	Alev. (DLT III, KT)
yalıñ	1. Çıplak. (DLT III, KB, AH, KT), 2. Kınından çıkarılmış kılıç. (DLT III)
yalın-	Soyunmak. (DLT III, KT)

yalındaḳ	Çıplak, yalın. (DLT III)	
yalınlan-	Alevlenmek. (AH)	
yalıñula-	Bir kimsenin iple oynaması. (DLT III)	
yalḳ- (I)	Bırakmak, usanmak. (KB)	
yalḳ- (II)	Yakmak. (DLT III)	
yalma	Kaftan, kalın kaftani yağmurluk. (DLT III)	
yalñu	Cariyelerin oynadığı bir oyun. (DLT III)	
yalñu-	Tutuşmak. (KB)	
yalñuḳ (I)	1. Hz. Âdem, 2. İnsanlara verilen genel ad. (DLT III)	
yalñuḳ (II)	Cariye. (DLT III)	
yalñus	Yalnız. (DLT III)	krş. **yalñuz, yalġuz, yañluz**
yalñuz	Yalnız. (KB)	krş. **yalñus, yalġuz, , yañluz**
yalñuzluḳ	Yalnızlık. (KB)	
yalt	Yalçın, sert. (DLT III)	
yaltġa	Bir şeyle alay etme. (DLT III)	
yaltur-	Ateşi alevlendirmek. (DLT III)	
yalu	Tayları bağlamak için kullanılan ip, örk. (DLT III)	
yalwa-	Yağ vb. şeyler yalamak. (DLT III)	
yalwan-	Dili çıkarıp ağzın içinde dolandırmak. (DLT III)	
yalwar-	Yalvarmak, dilediğinin yapılmasını istemek. (DLT III, KB, KT)	
yalwı	Büyü, sihir. (DLT III)	
yam	Pislik, çapak, çöp. (DLT III, KT)	
yama-	Yamamak. (DLT III)	
yamaġ	Yama. (DLT III)	
yamaġlıġ	Yamalı. (DLT III)	
yamaġlıḳ	Yamalık. (DLT III)	
yamaġu	Yamanmaya değer şey. (DLT III)	
yamal-	Yamanmak. (DLT III)	
yaman-	Bir şeyi kendi başına yamamak. (DLT III)	
yaman	Kötü, fena, her şeyin kötüsü. (DLT III, DH)	
yamanlıḳ	Kötülük, fenalık. (DH)	
Yamar	Bir yer adı. (DLT III)	
yamaş- (I)	Bir şey yamamakta yardımlaşmak. (DLT III)	

yamaş- (II) Bkz. “mayışmak” . (DLT III)

yamdu Kasık. (DLT III)

yamġur Bkz. “yaġmur” . (DLT III)

yamız Kasığın iki tarafı. (DLT III)

yamla- Evi süpürmek. (DLT III)

yamlan Bir çeşit sıçan. (DLT III)

yamlaş- Bir şeyi süpürmekte yardımlaşmak. (DLT III)

yamlat- Süpürtmek, temizletmek. (DLT II)

yamlıġ İçine çer çöp kaçmış olan göz. (DLT III)

yamraş- Kuzuların analarıyla karışması. (DLT III)

yamur- Kesmek. (DLT III)

yan (I) Uca kemiğinin başı, uca kemiği. (DLT III)

yan (II) 1. Yan, taraf, kenar, yan taraf, 2. -dan yana. (KB, DH, KT)

yandaḳı éş Yol arkadaşı. (KT)

yan- (I) Parlamak. (KT)

yan- (II) Reddetmek, ayrılmak, sapmak, vazgeçmek. (KT)

yan- (III) Yanmak. (DH)

yan- (IV) 1. Dönmek, geri dönmek, döndürülmek. (DLT III, KB, DH, KT) 2. Tevbe etmek, suçtan dönmek, Allah’a yönelmek. (KT)

yanġan Yönelen, dönen. (KT)

yanıġlı 1. Âciz bırakan, dönen, 2. Dönen, geri dönücü, 3. Geri çeviren, önleyen. (KT)

yan- (V) Tehdit etmek, korkutmak. (DLT III)

yañ (I) Âdet, kaide, tarz. (KB)

yañ (II) Bir şeyin merkezi, kalıbı, merkez. (DLT III)

yaña Dere yada ırmak yanı. (DLT III)

yana Sonra, yine, tekrar. (DLT III, KB, AH, KT)

yañaḳ Yanak. (DLT III, AH)

yañalduruḳ Kepeneğin arkasına dikilmiş olan bir keçe parçası olup insanları tipi vb. şeylerden korur. (DLT III)

yañan (I) Fil. (DLT III, KT)

yañan (II) Sadece başı beyaz olan alaca karga. (DLT III)

yanaş- Yanaşmak. (KB)

yanç- Ufaltmak, parçalamak. (DH)

yançıl- Kavun vb. şeylerin ezilmesi. (DLT III)

yançuḳ Kese, para kesesi. (DLT III)

yandaḳ “yandak tiken”, geven dikeni; “yandaḳ çeker”, havadan çiğ gibi yağan kudret helvası. (DLT III , KT)

yandıḳ Soysuz. (DLT III)

yandur- (I) Döndürmek, çevirmek, havale etmek. (KB, KT)

yanduruġlı Geri veren, bağışlayan. (KT)

yandur- (II) Yandırmak, yakmak. (DH)

yandurul- Baş aşağı döndürülmek, ters çevirilmek. (KT)

yanġu Dönme. (KT)

yanġu yer Sonunda gidilecek, dönülecek yer, dönüş yeri. (KT)

yañı Yeni. (KB, AH, KT)

yanıġ (I) Cevap, karşılık. (KB)

yanıġ (II) Kusma. (DLT III)

yanıġ (III) Korkutma, tehdit. (DLT III)

yañıl- Yanılmak. (KB). (AH)

yañılġan Yanılan. (DLT III)

yañıla Bir şeyi yeniden yapmak. (DLT III)

yanış Dönüş, dönülecek yer. (KB, KT)

yaʿnī (A) Yâni, sözün kısası, doğrusu. (AH, KT)

yañḳu Sesin geri gelmesi, yankılanması, yankı. (DLT III, KT)

yañḳula- Bir şeyin yankı vermesi, yankılamak. (DLT III, KT)

yañḳur- Bir ses duymuş gibi sağa sola bakmak. (DLT III)

yañlıġ Gibi. (DH) krş. **yañlıḳ**

yanlıḳ Çoban çantası. (DLT III)

yañlıḳ Gibi. (KB) krş. **yañlıġ**

yañluḳ (I) İnsan. (KT)

yañluḳ (II) Yanlış, hata. (DLT III, KT)

yañluz Yalnız, tek başına. (KT) krş **yalġuz, yalñuz, yalñus**

yañluz yañluz Tek tek, birer birer. (KT)

yañra- Sırrı söylemek. (DLT III)

yañraḳ Dağ kıvrımı, bükümü, uçurum. (DLT III)

yañsaġuçı Kıskanan, kıskanç. (KB)

yañşa- Baş ağrıtmak, gevezelik etmek. (KB, AH)

yañşaḳ	Geveze kimse. (DLT III, KT)
yañşat-	Çok lafla baş ağrıtmak. (DLT II)
yanu-	Bıçak vb. şeyleri bilemek. (DLT III)
yanul-	Bir şeyin bilenmesi. (DLT III)
yanut	1. Ivaz, karşılık, mükafat. (KT), 2. Cevap. (DLT III, KB) 3. Bedel. (DLT III, KB)
yañza-	İkrar etmek. (KB)
yañzaġ	Kıyas, misal. (KB)
yañzat-	Sırrı söyletmek. (DLT II)
yap yaşıl	Yemyeşil. (KB)
yap yup	Hile, al, aldatma. (DLT III)
yap	1. Değirmi olan herhangi bir şey, 2. Yapağı. (DLT III)
yap-	Yapmak, kapamak, örtmek, kurmak, oluşturmak vb. (DLT III, KB, DH)
	yapġuçı Yapan, yapıcı. (KB)
yapçan	Yavşan otu. (DLT III)
yapçu-	Yapışmak. (KB)
yapçun-	Yapıştırmak. (DLT III)
yapçur-	Yapıştırmak. (DLT III)
yapġaḳ	Kuş avlanan bir çeşit tuzak. (DLT III)
yapġuç	Eşek ve benzeri hayvanları sürmek için kullanılan değnek. (DLT III)
yapġut	Yün ve kıl didintileri doldurulmuş olan minder ve buna benzer şeyler. (DLT III)
yapıġlıġ	Kapalı. (DLT III)
yapıl-	Örtünmek, kapanmak, gizlenmek. (KB)
yapın-	Bir şeyle örtünmek, gizlenmek. (DLT III)
yapış-	Yapışmak. (DLT III)
yapıştur-	Örtmek, kapamak. (KT)
yapraḳ	Yaprak. (KT) krş. **yapurġaḳ**
yaprat-	Atın kulağını dikmesi, bir şeyden sakınması halinde ona cephe alması. (DLT II)
yaprı (I)	Düz, enli yer için bu ad kullanılır. (DLT III)
yaprı (II)	Sarkık kulakları adlandırmak için kullanılan isim. (DLT III)
yaprul-	Yapışmak, yıpranmak. (DLT III)

yapruş- Bir şeyi düzlemekte yardımlaşmak. (DLT III)

yapsa- (I) Bir şey yapmak istemek. (DLT III)

yapsa- (II) Bir kimsenin kapıyı itmesi. (DLT III)

yapşur- Yapıştırmak. Bkz. “yapçurmak” . (DLT III)

yaptaç Yağmur ve karda çobanların giydikleri küçük bir kepenek, kebe. (DLT III)

yaptur- Kapatmak. (DLT III)

yapul- Kapanmak, kapının kapanması. (DLT III, KT)

yapur- Süpürmek, parlatmak. (DLT III)

yapurġan Örten, kapayan. (DLT III)

yapurġaḳ Ağacın ve kitabın yaprağı. (DLT III , KT) krş. **yapraḳ**

yapurt- Bir şeyin gizlenmesini emretmek. (DLT III)

yapuş- Yapışmak, sarılmak, sığınmak. (KB, AH, DH, KT)

yapuşġan Yapışkan. (DLT III)

yapuşġaḳ Dikenli bir ot. (DLT III)

yār (F) Yâr, sevgili, dost. (DH)

yār-ı ġār (F.A) Mağara dostu. Hz. Ebu Bekir. Hz. Ebu Bekir Peygamber efendimize en sıkıntılı anlarında yardım etmiş ve ona yoldaş olmuştur. Kendisi çok sadık bir dost olup Peygamber efendimizle bir mağaraya sığınmıştır. (kâfirlerden korunmak için). Bu nedenle Hz. Ebu Bekir’e (r.a) “yâr-ı gâr” lakabı verilmiştir ki “mağara dostu” anlamına gelir. (DH)

yar (I) Salya. (DLT III)

yar (II) Yar, suların açtığı yer. (DLT III)

yar- 1. Yarmak, kesmek, ikiye bölmek. (DLT III, KB, DH), 3. Bozmak, kırmak. (KT)

yara- Yaramak, uygun gelmek. (DLT III, KB, AH)

yaraġ (I) Gücü yetme, muktedir olma. (KT)

yaraġ (II) İmkân, tav, fırsat. (DLT III, KT)

yaraġ (III) Yarar. (AH)

yaraġçı Usta, ehil. (KB)

yaraġlıġ (I) Hakikat, gerçek, hak. (KT)

yaraġlıġ (II) Mümkün, elverişli. (DLT III)

yaraġlıġ (III) Zırhlı, silahlı. (DLT III)

yaraġsız Batıl. (KT)

yaraġsızın Haksız yere, hak etmeden. (KT)

yaraḳ Hazırlık, malzeme, silah. (DH)

yārān (I) (F) Yâren, dost, yakındaki kişi(ler). (AH, KT, DH)

yaran- (I) Alıştırma yaptırmak, öğretmek. (DLT III)

yaran- (II) Yaranmak. (KB)

yaraş- Uyuşmak, anlaşmak, barışmak. (DLT III, KB, KT)

yaraşmaḳ Barış. (KT)

yaraşı Uyuşarak, anlaşarak. (KB)

yaraşıḳ Uygun, münasip. (KB)

yaraşıḳlıḳ Uygunluk, uygun olanı yapma. (KB, KT)

yaraştur- Yaraştırmak, barıştırmak, düzeltmek. (KB, KT)

yarat- Yaratmak, yapmak, uydurmak. (DLT II, KB, AH, DH, KT)

yaratġan Yaratan. (DLT III , KT) krş. **yaratḳan**

yaratḳan Yaradan, vücuda getiren. (DH) krş. **yaratġan**

yaratmaḳ Hilkat, varlık ve özellik. (KT)

yaratıġ Yaratılış. (KT)

yaratıl- Yaratılmak. (DH, KT)

yarı (F.yārī) Yardım, kuvvet, imdat. (KB, AH, DH) krş. **yārī**

yarıçı (F.T.) Yardımcı. (KB) krş. **yārīçi**

yarıḳ (I) Zırh ve kalkana verilen genel bir isim. (DLT III, KT) . (KT)

yarıḳ (II) Oylukların çenetlere birleştiği yer. (DLT III)

yarıḳlan- Zırhlanmak. (DLT III, KT)

yarıl- Yarılmak, açılmak. (DLT III, KB, AH, DH, KT)

yarım Yarım, yarı. (DLT III, KB, KT)

yarımla- Bir şeyi yarılamak. (DLT III)

yarımlan- Bir şeyin yarılanması. (DLT III)

yarındaḳ Türk sırımı olup, keçi derisinden yapılmış tasmaya benzer bir nesnedir. (DLT III)

yarınlıḳ Yarınlık, ahiret. (KB)

yarış Yarış, rekabet. (DLT III)

yarış- Yarışmak. (DLT III)

yarın (I) Kürek kemiği. (DLT III)

yarın (II) Omuz, sırt. (KB)

yarın (II) Yarın, bir sonraki gün. (KB, KT)

yarın- Yarılmaya kalkışmak. (DLT III)

yarıt- Bkz. “yarut-. (AH)

yārī (F) Yardım. (KT) krş. **yarı**

yārīçi (F.T.) Yardımcı, kurtarıcı. (KT) krş. **yarıçı**

yārīçılıḳ (F.T.) Yardımcı olma. (KT)

yarla- İnsanın yüzüne tükürmek. (DLT III)

yarlıġ 1. Acınan, yoksul. (DLT III), 2. İzin, müsaade, hüküm.(KT), 3. Buyruk, emir, ferman. (DLT III, KB, KT) krş. **yarlıḳ**

yarlıġ ıḍmaḳ Vahiy. (KT)

yarlıḳ Emir, buyruk. (KT) krş. **yarlıġ**

yarlıḳa- 1.Bağışlamak, affetmek, merhamet etmek. (KT) 2. Buyurmak, emretmek. (KB, KT)

yarlıḳaġlı Merhamet edici: Allah. (KT)

yarlıḳaġan 1. Merhametli, 2. Bağışlayıcı: Allah. (KT)

yarlıḳaġan iḍi Rahman Allah. (KT)

yarlıḳaġanraḳ En merhametli. (KT)

yarlıḳamaḳ Rahmet, mağfiret. (KT)

yarlıḳamaḳlıḳ Rahmet, merhamet, bağışlama. (KT)

yarlıḳan- Bağışlanmak. (DH, KT)

yarlıḳat- Affetmek, günahları bağışlatmak. (KT)

yarma (I) Uzunlamasına yarılan herhangi bir şey. (DLT III)

yarma (II) Bir çeşit katmerli yufka. (DLT III)

yarmaḳPara. (DLTI, KB) krş. **yartmaḳ**

yarmaḳlan- Paralanmak, para sahibi olmak. (DLT III)

yarman- Tırmanmak. (DLT III)

yarmaş (I) Çiriş. (DLT III)

yarmaş (II) Yarma, bulgur. (DLT III)

yarp (I) Sağlam, sıkı. (DLT III, KT)

yarp (II) İnsanın sevindiği zaman yüzüne gelen parlaklık. (DLT III)

yarpat- Ayağa kalkmak, iyileşmek, serpilmek, büyümek. (DLT II)

yarpuz (I) Güzel kokulu bir ot, kır nanesi. (DLT III)

yarpuz (II) Yılan yiyen bir hayvan, firavun sıçanı. (DLT III)

yarsġaġ Dağda veya başka bir yerde ayağın kayabileceği yer. (DLT III)

yarsı-	Bir şeyi pis bulup ondan tiksinmek. (DLT III)	
yarsıḳ-	Kırda iki insanın birbirlerini kaybetmesi. (DLT III)	
yarsınçıg	Pis, iğrenç, murdar. (DLT III)	
yarsıt-	Tiksindirmek. (DLT II)	
yarşı	1. Bir şeyin yarısı, bir şeyi yarıya bölen kimse, 2. Keser. (DLT III)	
yarşım	Koşuda bir yarışlık yer. (DLT III)	
yartım	Ayrılmış. (DLT III)	
yartmaḳ	Para. (DLT III)	krş. yarmaḳ
yartu	Yonga, talaş. (DLT III)	
yartur-	Yardırmak. (DLT III)	
yaru	Yarı. (KT)	
yaru-	Işımak, aydınlanmak, parlamak. (DLT III, KB, AH, DH, KT)	
yaru- yaşu-	Keyiflenmek, sevinmek. (DLT III)	
yaru yelim	Balık tutkalı. (DLT III)	
yaruġluḳ	Aydınlık, parlaklık. (KB)	krş. yaruḳluḳ
yaruḳ	1. Aydınlık, parlaklık. (DLT III, KB, DH), 2. Görünür kılıcı, göz açıcı. (DLT III) 3. Yarık, çatlak. (DLT III)	
yaruḳ yol	Şeriat. (KT)	
yaruḳraḳ	Daha akıcı ve anlaşılır. (KT)	
yaruḳluḳ	Nur, ışık, aydınlık. (DLT III , KT)	krş. yaruġluḳ
yarun-	Aydınlanmak, parlamak. (KB)	
yarut-	Aydınlatmak, parlatmak, nurlandırmak. (KB, AH, DH)	
yarutġan	Aydınlatan. (DLT III)	
yas	1. Ziyan, zarar,(DLT III, KB, KT) 2. Ölüm, helâk. (KT)	
yas- (I)	1. Dağıtıp, yaymak. (DLT III, KB), 2. Beyin, askerlerini illerine göndermesi. (DLT III)	
yas- (II)	Yayın kirişini çıkarmak. (DLT III)	
yas- (III)	Beyin, çadırın düğümlerini çözdürmesi. (DLT III)	
yasġaç	Hamur tahtası. (DLT III)	
yasġaş-	Tokatlaşmak. (DLT II)	
yası	Yassı, enli. (DLT III)	
yasıç	Yassı ve uzun. (DLT III)	
yasıġlıġ	Gedeleçli, gedeleçli yay, yassı. (DLT III)	
yasıḳ	Gedeleç. (DLT III)	

yasıl-	Bırakmak, son vermek, çıkarmak, dağılmak. (DLT III)
yasıla-	Bir şeyi yaymak, sermek, yaslamak. (DLT III)
yasıman	Su boşaltırken boğazı “gır gır” eden testi. (DLT III)
yaslıḳ	Zarar. (KB)
yasta-	Yaslamak, dayamak, dokundurmak. (DLT III, KT)
yastal-	Yassılaşmak, hedefe yaklaşmak. (DLT III)
yastan-	Yaslanmak. (KB, DH)
yastuḳ	Yastık. (DLT III, DH)
yasul	Yassı, yayvan. (DLT III)
yaş (I)	Yaş, ömür. (KB, DH)
yaş (II)	Göz yaşı. (DLT III, KB, KT)
yaş (III)	Sebze, yeşillik. (DLT III)
	yaş yuş Yeşillik. (DLT III)
yaş (IV)	1. Yaş, taze. (DLT III, DH, KT), 2. Yaş, kuru olmayan. (DLT III)
yaş-	Saklamak, gizlemek. (DLT III, KB, KT)
yaşa-	Yaşamak, ömür sürmek. (DLT III, KB, DH)
yaşaġu	İnsanların uzun yaşama haklarının olduğunu belirten bir söz. (DLT III)
yaşanġur-	Gözün yaşarması. (DLT III)
yaşañur-	(göz) Yaşarmak, yaşlı olmak. (KT)
yaşar- (I)	Yeşermek. (DLT III, KT)
yaşart-	Yeşertmek. (DLT III)
yaşat-	Yaşatmak. (KB)
yaşıḳ-	Gözün yaşlanması. (DLT III)
yaşdaş	Yaşıt, aynı yaşta. (KT)
yaşıḳ	Güneş. (KB)
yaşıl	Yeşil. (DLT III, KT)
	yaşıl çüvüt Yeşil boya. (DLT III)
yaşın	Şimşek. (DLT III, KT)
yaşınlıġ	Şimşekli, şimşekli bulut. (DLT III)
yaşla-	Yaş ot yemek. (DLT III)
yaşlıġ (I)	Yaşlı, yaşlı göz vb. . (DLT III)
yaşlıġ (II)	İhtiyar, yaşlı, karı. (DLT III, DH, KT) krş. **yaşlıḳ**
yaşlıḳ	Yaşlı, ihtiyar. (DH) krş. **yaşlıġ**

yaşna- (II) 1. Şimşek çakmak, 2. Parlak leğen, ayna gibi şeylerin parlaması. (DLT III)

yaşnat- Herhangi bir şeyin parlaması yada ateş kıvılcımı çıkarması. (DLT II)

yaşru Gizli. (DLT III, AH, KT)

yaşru söz Sır, giz. (KT)

yaşruş- Bir sırrı saklamakta, gizli tutmakta iş birliği yapmak. (DLT III)

yaşsa- Bir şeyi gizleme isteği. (DLT III)

yaşur- Gizlemek, saklamak. (DLT III, KB, KT)

yaşurġan Gizleyen. (DLT III)

yaşut Gizli olan şey. "yaşut beküt" biçiminde kullanılır. (DLT III, KT)

yat (I) Yabancı kişi. (DLT III, KB, KT)

yat (II) Bir çeşit kahinlik olup Şaman, Kam adı verilen kişiler belli başlı taşlarla(yada taşı) Dua ederek yağmur yağmasına, soğuk rüzgar esmesine vesile olurlar. (DLT III)

yat- (I) Yatmak, uyumak. (DLT II, KB, AH, DH, KT)

yatġu yer Ebedî yatacak yer, kabir. (KT)

yatġuçı Yatan. (KB)

yat- (II) Yaymak, sermek. (DLT II)

yatġaḳ 1. Bekçi, muhafız, koruma. (DLT III, KB) 2. Hakanın ve ülkenin koruyucusu. (DLT III)

yatġal- Uyumak üzere olmak. (KB)

yatġaş- Birlikte yapmak. (DLT III)

yatġaşuḳ Bir yerde başka biri ile yatan. (DLT III)

yatġur- Yatırmak, uyutmak. (DLT III, KT)

yatıġ Uyku ve yatılacak yer. (DLT III)

yatıḳ- Akraba olanların yabancılaşması. (DLT III)

yatıḳ Uyku ve yatacak yer. (DLT III)

yatla- Şaman'ın yada taşıyla efsun yapması. (DLT III)

yatlat- Yada taşına Kamların okumasıyla Allah'ın izniyle yağmur yağması, soğuk rüzgar esmesi. (DLT II)

yatsa- Yatmak, uyumak istemek. (DLT III)

yattur- Bir şeyi yaydırmak, serdirmek, yazdırmak. (DLT III)

yatuḳ (I) İki cins iplikten dokunan bir dokuma. (DLT III)

yatuḳ (II) Atılan, unutulan şey. (DLT III)

yaʿu-	Bkz. "yavu-. (AH)	
yaʿuz	(AH)	krş. **yawuz, yavız, yafuz**
Yava (I)	Oğuzlardanbir bölük, kâfile. (DLT III) krş. **Yawa**	
yava (II)	Suyu ile tutmaç yemeğine renk verilen bir bitki. (DLT III)	
yavız	Kötü, fena. (AH)	krş. **yawuz, yaʿuz, yafuz**
yavu-	Yaklaşmak. (AH)	
yavuḳ	Yakın. (DH)	krş. **yawuḳ**
yavuḳlaş-	Yaklaşmak, yakın olmak. (DH)	
yaw-	Yaklaştırmak. (KB)	
yawa (I)	Heder, boşu boşuna. (KB)	
Yawa (II)	Oğuzlardan bir oymak adı. (DLT III)krş. **Yava**	
yawarlıḳ	Lüzumsuzluk, gereksizlik. (KB)	
yawaş	Yumuşak huylu. (DLT III, KT)	
yawaşlan-	Ağır başlı olmak, yavaşlamak. (DLT III)	
yawġan	Yavan. (DLT III)	
yawġanlan-	Bir şeyi yavan, kuru bulmak. (DLT III)	
yawġu	Halktan olup hakandan iki derece aşağıda bulunan kişiye verilen ad. (KB)	
Yawlaḳ (I)	Kötü, değersiz, her şeyin kötüsü. (DLT III, KT)	
yawlaḳ (II)	Şiddetli, sert, katı. (DLT III)	
	Yawlaḳ Sarıġ Bir bey adı. (DLT III)	
yawra-	Bkz. "tıġramak" . (DLT III)	
yawrı-	Hastalık ve yoksulluktan kötüleşmek. (DLT III, KT)	
yawrıt-	Bir şeyi zayıflatmak. (DLT II, KB)	
yawsa-	Bir malla, eşyayla başkasının gönlünü almak istemek. (DLT III)	
yawuġ	Sel suyunun yüksekten yuvarladığı kaya parçası. (DLT III)	
yawuḳ	Yakın, ilk. (KT)	krş. **yavuḳ**
	yawuḳraḳ Geçimlik, meta. (KT)	
yawuḳmaḳ	Yakınlaşmak, dokunmak. (KT)	
yawuz	1. Kötü kişi. (KT) 2.Günah, hata, kusur. (KT) 3.Kötü, kötülük. (KB, KT) krş. **yavız, yaʿuz, yafuz**	
	yawuz atKötü ad, kötü lakap. (KT)	
	yawuz ḫalf Kötü nesil. (KT)	
	yawuzraḳ En kötü, daha kötü, çirkin. (KT)	

yawuzla-	Bir şeyi kötü bulmak. (DLT III)
yawuzlan-	Kötüleşmek, kötü huylu olmak. (DLT III)
yawuzluḳ	Kötülük, hayasızlık, musibet. (KT)
yawuzsuz	Kusursuz. (KT)
yay	İlkbahar, yaz. (DLT III, KB, AH)
yay-	Bir şeyi yaymak, sermek, kımıldatmak. (DLT III, KB, KT) krş. **yaḍ-**
yaya	İnsanın kıçı, poposu. (DLT III)
yayġuḳ	Kısrağın her iki memesinin ucu. (DLT III)
yayıġ kişi	Dönek huylu, yaramaz kişi. (DLT III, KT)
yayıġlıḳ	Döneklik. (KB)
yayıḳ-	Bahar mevsiminin gelmesi. (DLT III)
yayıl- (I)	Sallanmak, bir şeyin kımıldanması, sallanması. (DLT III, KT)
yayıl- (II)	Yayılmak. (DH)
yayılġan	Yayılan, durmayan. (DLT III)
yayın-	Bir şeyi yaymak, sermek. (DLT III)
yayḳal-	Bir sıvının çalkalanması. (DLT III)
yayḳat-	Sallamak, alt üst etmek. (KT)
yayla-	bir yerde yaylamak, yaz mevsimini geçirmek. (DLT III)
yaylaġ	Yayla, yazlanılan yer. (DLT III)
yaylat-	Yaylatmak. (DLT II)
yaytur-	Bir şeyi kımıldatmak, çırpmak. (DLT III)
yaz	Yaz, ilkbahar, yaz mevsimi. (DLT III, KB, AH, DH)
yaz- (I)	(el) Uzatmak. (KT)
yazıġlı	(el) uzatan. (KT)
yaz- (II)	Döşemek, yaymak. (KT)
yaz- (III)	Yakınlık bildiren yardımcı fiil. (KT)
yaz- (IV)	Kitap vb. yazmak. (DLT III)
yaz- (V)	Düğüm gibi şeyleri çözmek. (DLT III, KB, AH)
yaz- (VI)	Yanılmak. (DLT III, KT)
yaza-	Baharı kışlakta, kışlık yerde geçirmek. (DLT III)
yazaḳ	Otlak. (DLT III)
yazı	Boş alan, yazı, alan, kır, ova, düzlük. (DLT III, KB, KT)
yazıġçı	Yazıcı. (DLT III)

yazıġlıġ	Çözülmüş, serbest. (DLT III)	
yazıḳ	Mevsimin yaz olması. (DLT III)	
yazıl-	Düğüm vb. şeylerin çözülmesi. (DLT III, KT)	
yazım	Şaşma, yanılma, yoldan çıkma. (KB)	
yazın-	Çözünmek. (DLT III)	
yazış-	Düğüm vb. şeyleri çözmede yarışmak, yardımlaşmak. (DLT III)	
yazlat-	Yaz mevsimlerini yaylada geçirmek. (DLT II)	
yazlın-	Düğüm vb. şeylerin çözülmesi. (DLT III)	
yazlış-	Bağlı bulunan bir şeyi çözmek. (DLT III)	
yazoḳ	Pastırma. (DLT III)	
yazsa-	Bağlı bulunan bir şeyi çözmek istemek. (DLT III)	
yaztur-	Düğüm vb. şeyleri çözdürmek. (DLT III)	
yazuġ	Günah. (AH)	krş. **yazuḳ**
yazuḳ (I)	Ayrılmış, boşanmış. (DLT III)	
yazuḳ (II)	Günah, suç, hata, kusur. (DLT III, KB, AH, DH, KT)	
	yazuḳ tök- Günahlardan arınmak. (KT)	
yazuḳla-	Bir kimseyi suçu yüzünden yakalamak. (DLT III)	
yazuḳluġ	Günahkâr, günah sahibi, suçlu. (DLT III , KT)	
ye	Bkz. “ya” . (AH)	
ye-	Bkz. “yi-. (AH)	
yé-	Yemek, yemek yemek. (DLT III , KT)	
yebeñ	Kumlu, batak yer. (DLT III)	
yédi	Yedi sayısı. (KT)	krş. **yéti, yetti, yitti, yiti**
yéḍil-	Bir şeyin dikilip içine eşya konması. (DLT III)	
yédiş-	Bohça vb. şeylerin kenarlarını dikmekte yarışmak. (DLT III)	
yeg	Bkz. “yig” . (AH, KT)	
yégen	Torun. (KT)	
yégençük	Torun. (KT)	
yéğ	İyilik, hayır, bir şeyin başka bir şeye üstünlüğü. (DLT III)	
yek	Şeytan. (DLT III, KB, KT)	
yeksān	(F) Düz, bir, müsavi, aynı seviyede. (DH)	
yekser (I)	(F) Bir baştan bir başa. (DH)	
yekser (II)	(F) Yalnız başına. (DH)	

yektā	(F) Tek, eşsiz, benzersiz. (DH)	
yel (I)	(AH, KT)	krş. **yil, yél**
yel (II)	Etki, tesir, güç. (KT)	
yel-	Koşmak. (KB)	
yél	Yel, rüzgâr. (DLT III)	krş. **yel, yil**
yél- (I)	Koşmak. (DLT III)	
yél- (II)	Yemek vb. şeylerin yenmesi. (DLT III)	
yéldir-	Yelin esmesi. (DLT III)	
yelim	Kendisiyle tüy ve tüye benzer şeyler yapıştırılan tutkal. (DLT III)	
yélimle- (I)	Oka yelek yapıştırmak. (DLT III)	
yélimle (II)	Düşmandan haber almak için yolşda araştırma yapmak. (DLT III)	
yelimlen-	Bir şeyin yapıştırılması. (DLT III)	
yelin-	Kor ateşli olmak. (KT)	
yéliñ	Yeli çok olan yer. (DLT III)	
yelkin	Yelici, koşan. (DLT III)	
yellü-	Bkz. "yil-. (AH)	
yelne-	Doğurma zamanında hayvanların memelerinin sarkması, hayvanın süt verme zamanının gelmesi. (DLT III)	
yelpet- (I)	Bir nesneyi yada yeri ıslatmak. (DLT II)	
yelpet- (I)	Sinek vb. şeyler için birisine yelpaze sallatmak. (DLT II)	
yélpik	Cin çarpması, yel çarpması. (DLT III)	
yélpin- (I)	Yelpaze sallamak. (DLT III)	
yélpin- (II)	Cine tutulmak, yele uğramak. (DLT III)	
yélpir- (I)	İnsanın cine tutulmuş gibi sağına soluna bakması, yalpalaması. (DLT III)	
yélpir- (II)	Rüzgarın esmesi, esmek. (DLT III)	
yélpiş- (I)	Yelpazeleme işinde yardımlaşmak. (DLT III)	
yélpiş- (II)	Kepek vb. şeylerin nemlenmesi, nem alması. (DLT III)	
yém	1. Yemek, taam. (KT) 2. Yem. (DLT III), 3. Baharat. (DLT III)krş. **yim**	
yeme		krş. **yime, yene**
yemeçük	Buğday taşınan küçük çuval. (DLT III)	
Yemek	Türklerden bir bölük olup Kıpçak özelliklerini taşırlar. (DLT III)	
yemet	Evet. (DLT III)	
yémiş	Yemiş, meyve. (DLT III , KT)	

yémişlen- Ağaç vb. şeylerin yemiş vermesi, yemişlenmesi. (DLT III)
yémişlig Yemişli, meyveli. (KT)
yemrüş- Bir şeyi sökmede (ağaç gibi) yardımlaşmak. (DLT III)
yémsin- Yemek yer gibi görünmek. (DLT III)
yémşen Kıpçak ülkelerinde yetişen bir kır yemişinin adı. (DLT III)
yemü "Bu sözü kabul ettin mi? Söylediğimi yapmak için kafana koydun mu?" anlamına gelen bir kelimedir. (DLT III)
yemürgen Söken, koparan. (DLT III)
yeñ Yen, elbise yeni. (DLT III)
yeñ- Yenmek, alt etmek, galip gelmek. (DLT III , KT)
yenç- Bir şeyi yere vurmak, ezmek, koparmak. (DLT III, KT)
yende- (AH) krş. **yind-**
yene Yine, tekrar. (DH) krş. **yeme, yime**
yeñeç Yengeç . (DLT III)
yeñge Yenge. (DLT III)
yeni- (I) Hafiflemek. (KB)
yeni- (II) Kadın doğurunca bu eylem kullanılır. (DLT III)
yeñi Yeni. (DLT III) krş. **yañı**
yeñigü Doğurmak üzere olan kadınlar için bu ad kullanılır. (DLT III)
yénik Hafif, yeğni. (DLT III)
yenit- Kadını doğurtmak. (DLT II)
yepşügli Sıkıca sarılan, yapışan. (KT)
yepüş- Sımsıkı sarılmak, yapışmak. (KT) krş. **yapuş-**
  yepüşgen Yapışkan. (KT)
yer (I) Bkz. "yir" . (AH)
yer (II) 1.Yer, yeryüzü, belde, 2.Toprak, 3.Yer, çeşme, pınar başı. (KT) krş. **yér, yir**
  yer titremeki Deprem, yer sarsıntısı, zelzele. (KT)
  yer uçı Ufuk. (KT)
  yér içgü İçecek, şifa veren içecek. (KT)
yer- (I) Bir şeyi kesmeksizin uzunlamasına yarmak. (DLT III)
yer- (II) Bkz. "yir-. (AH)
yér (I) Yer. (DLT III) krş. **yer, yir**
yér (II) Kumaş yada argacın bir yüzü. (DLT III)

yér- Yermek, zemmetmek, iğrenmek. (DLT III, KT)

yérçü Sin, mezar. (DLT III)

yérdeş Aynı şehirli, şehirdaş, hemşehri. (DLT III)

yéret- Yerinmek, tembellik etmek. (DLT II)

yeril- Bkz. “yiril-. (AH)

yerküç Fırındaki ekmeği çevirmek için kullanılan tahta. (DLT I)

yérsin- Bir yeri yurt edinmek, il tutmak. (DLT III)

yertür- Yerdirmek. (DLT III)

yeş- Çözmek. (KT)

yeşil- Çözülmek. (KT)

yét- Erişmek, kavuşmak. (DLT II, KB) krş. **yet-**

yet- (I) Yetişmek, erişmek, ulaşmak, katılmak. (AH, DH, KT) krş. **yét-**

yetmek Yetişmek. (KT)

yet- (II) Yetmek. (AH)

yet- (III) Yedekte bulundurmak, götürmek. (DLT II)

yeten Ok atmağa yarayan tahta yay, atımcı yayı. (DLT III)

yeteñ Yün atılan, kabartılan atımcı yayı. (DLT III)

yetgel- Yetişmek üzere olmak. (KB)

yéti Yedi. (KT) krş. **yédi, yetti, yiti, yitti**

yetigen Yedi kardeşler adındaki yıldız. (DLT III)

yéti ḳat kök Gökyüzü. (KT)

yétik İşlerinde becerili kimse. (DLT III)

yétil- Erişilmek. (DLT III)

yetil- Güdülmek. (KB)

yetīm (A) Yetim, babasız çocuk; Hz. Muhammet de yetim büyüdüğü için “dürr-i yetim” olarak anılır. (KB, DH, KT)

yetīmlik (A.T.) Yetimlik, yetim olma. (DH)

yetiz Enli, enine geniş olan her şey. (DLT III)

yetizlik Genişlik, bir şeyin eni. (DLT III)

yétmiş Yetmiş sayısı. (KT)

yetrül- Yetiştirmek, eriştirmek. (DLT III)

yetrü İyice. (KB)

yetrüm Bırakılmış, salınmış. (DLT III)

yetrüş- Bir şeye erişmede, yetişmede yardımlaşmak. (DLT III)

yétse-	Bir şeye yetişe yazmak. (DLT III)
yétsik-	Çok yaşlanmak, kocamak. (DLT III)
yetti	Yedi, sayı olan yedi. (DLT III) krş. **yéti, yiti, yitti, yédi**
yetür- (I)	Yetirmek, eriştirmek, ulaştırmak. (KB, KT)
yetür- (II)	Bkz. "yitir-. (AH)
yetüt	Askere imdat. (DLT II)
yewül-	Boza olgunlaşınca bu eylem kullanılır. (DLT III)
yéyse-	Bir şey yemek istemek. (DLT III)
yezek	Öncü. (KB)
yezne	Büyük kız kardeşin kocası. (DLT III)
yıḍ	Koku. (KB, AH)
yıḍı-	Bir şeyin kokması, bozulması, kötü kokması. (DLT III, KT)
yıḍıġ	Kötü kokan her nesne, kokmuş. (DLT III, KB, KT)
	yıḍıġ ot Üzerlik otu. (DLT III)
yıḍıġlıḳ	Kokmuşluk, yıpranmışlık. (DLT III)
yıḍla-	Bir şeyi koklamak. (DLT III)
yıḍlan-	Et vb. şeylerin bozulması. (DLT III)
yıḍlaş-	Koklaşmak. (DLT III)
yıdış-	Bir şeyin parçalarının birbiri içinde çürüşmesi, bozulması. (DLT III)
yıġ- (I)	Bir şeyden alıkoymak, engel olmak, yasaklamak, uzak tutmak, vazgeçirmek. (DLT III, KB, AH, KT)
yıġ- (II)	Bekletmek, alıkoymak, engel olmak. (KT)
	yıġḳ/ġan Tutan, alıkoyan, yasaklayan, men eden. (KT)
yıġ- (III)	Yığmak, toplamak. (KB, DH)
yıġaç (I)	Ağaç parçası. (DLT III)
yıġaç (II)	Bitki, nebat. (KT)
yıġaç (III)	Bir çeşit yer ölçüsü, fersah. (DLT III, DH)
yıġaç (IV)	Ağaç. (DLT III, KB, AH, DH, KT)
yıġaçlan-	Ağaçlanmak. (DLT III)
yıġaçlıḳ	Ağaçlık
yıġı	Bkz. "yaġı" . (AH)
yıġıġlı (I)	Engel olan. (KT)
yıġıġlı (II)	Allah'a yönelen, ibadet eden. (KT)

yıġıl- (I) Çekinmek, kaçınmak, sakınmak, uzak durmak. (DLT III , KT)

yıġıl- (II) Toplanmak. (DLT III, KB, DH)

  yıġılġan Yığılan. (DLT III)

yıġıl- (III) Erişmek, kavuşmak. (DLT III)

yıġıl- (IV) Herhangi bir şeyin olgunlaşması, çağını bulması. (DLT III)

yıġım Yığılmış olan nesne. (DLT III)

yıġın- (I) Toplamak, biriktirmek. (DLT III)

yıġın- (II) Kendi kendini engellemek. (KB)

yıġın Yığın, küme. (DLT III)

yıġış- Yığışmak, toplanmak. (DLT III)

yıġla- Ağlamak. (DLT III, KB, DH, KT) krş. **ıġla-**

yıġlaş- Ağlaşmak. (DH)

yıġlat- Ağlatmak. (DLT II, KB, DH)

yıġlış- Toplanmak, yığılmak. (DLT III)

yıġlın- Toplanmak, bir araya getirilmek. (KT)

yıġmış Engellenmiş. (KT)

yıġrıl- Titremek, büzülmek. (DLT III)

yıġtur- Yığdırmak, toplatmak. (DLT III)

yıġu- Savmak, uzaklaştırmak. (KT)

yıḳ- Yıkmak, ortadan kaldırmak. (DLT III, KT)

yıḳıl- Yıkılmak. (DLT III, KT)

  yıḳılġan Yıkılan. (DLT III)

yıḳış- Duvar vb. şeyleri yıkmada yardımlaşmak. (DLT III)

yıḳsa- Bir şeyi yıkmak istemek. (DLT III)

yıḳtur- Yıktırmak. (DLT III)

yıl Yıl, sene. (DLT III, KB, DH, KT)

yılan Yılan. (DLT III, KB, AH, DH, KT)

yıldız (I) Kök, esas. (KB, KT)

yıldız (II) Ağacın kökü, damarı. (DLT III)

yıldızlan- (I) Bir şeyin köklenmesi, soylanması. (DLT III)

yıldızlan- (II) İnsanın bir yere yerleşmek için hazırlanması. (DLT III)

yıldra- Parlamak, ışımak. (KB, KT)

yıldrıḳ Yıldırık yıldızı. (KB)

yılġun	Ilgın, ılgın ağacı. (DLT III , KT)
yılġunlan-	Bir yerde ılgın ağacının bitmesi, yetişmesi. (DLT III)
yılı-	Ilımak. (DLT III)
yılıġ	Ilık. (DLT III)
yılıġlıḳ	Ilıklık, sıcaklık. (DLT III)
yılınçġa	Tadı tuzu olmayan. (DLT III)
yılış- (I)	Ilıklaşmak. (DLT III)
yılış- (II)	İnsanların birbirini hırsızlıkla itham etmesi. (DLT III)
yılıt-	Ilıtmak, sıcaltmak. (DLT II)
yılḳı (I)	Dört ayaklı hayvanlara verilen genel ad, hayvan. (DLT III, KB, KT)
yılḳı (II)	Hayvan, hayvan sürüsü. (KB)
yılḳıçı	Hayvan besleyici. (KB)
yılla-	Yıllamak. (KB)
yıllıḳ	Yıllık. (DH)
yımırtġa	Kendisinde damar bulunmayan ıspanak vb. yeşillik. (DLT III)
yınçge	İnce. (DLT III)
yıp	1. İp, 2. Kendisiyle at bağlanan uzunca bir örk. (DLT III)
yıpar	Misk. (DLT III, KT)
	yıparsıġ Mis gibi. (KB)
yıparlıġ	Misk kokulu. (DLT III)
yıpla- (I)	İple oynamak, canbazlık etmek. (DLT III)
yıpla- (II)	Kadınların yüzündeki kılları iple alması. (DLT III)
yıplaş-	Kadınların yüzlerindeki kılları yok etmek için karşılıklı olarak yüzlerini iple yolmaları. (DLT III)
yıplat-	Yüzdeki kılları iple aldırmak. (DLT II)
yır	Ir, türkü, şarkı, gazel. (DLT III)
yır-	Yermek. (AH)
yıra- (I)	Uzaklaşmak. (DLT III, KT)
yıra- (II)	Kovulmak, aşağılanmak, lanetlenmek. (KT)
	yıramış Aşağılanmış, hor, rezil. (KT)
yıraş-	Uzaklaşmak. (KB)
yıraġu	Çalgıcı, şarkıcı. (DLT III)
yıraḳ	Irak, uzak. (DLT III, KB, AH, DH)

yıraḳlan-	Bir yeri uzak bulmak, uzak görmek, ıramak. (DLT III)	
yıraḳlıḳ	Iraklık, uzaklık. (DLT III)	
yırat-	1. Uzaklaştırmak, ıratmak, 2. Lanetlemek. (DLT II, KB, KT)	
	yıratılmış Sürülmüş, uzaklaştırılmış. (KT)	
yıratıl-	Sürülmek, kovulmak. (KT)	
yırla-	Türkü söylemek, terennüm etmek. (DLT III, KT)	
yırt-	Yırtmak. (DLT III, KB, DH)	
yırtıl-	Bir şeyin yırtılması. (DLT III)	
yırtın-	Bir şeyi yırtar gibi görünmek. (DLT III)	
yırtış-	Bez vb. şeyleri yırtmakta yardımlaşmak. (DLT III)	
yış (I)	İniş. (DLT III)	
yış (II)	Yokuş. (DLT III)	
yışıġ	Kayıştan örülmüş bağ. (DLT III, KT)	
yışıġlıġ	İpli, ip sahibi. (DLT III)	
yışıḳlıġ	Tulgalı, başına demir başlık giymiş kişi. (DLT III)	
yıtıt-	Bıçak vb. şeyleri bilemek, keskinleştirmek. (DLT II)	
yi (I)	Elbisenin dikişi, yivi. (DLT III)	
yi (II)	Yiv, dağ yivi. (DLT III)	
yi-	Yemek, yeme eylemi. (KB, AH)	
	yigüçi Yiyici. (KB)	
yiçi	Terzi. (DLT III)	
yiḍ-	Bir şeyi toparlamak. (DLT III)	
yidür-	Bkz. “yitür-. (AH)	
yig (I)	Bkz. “ig” . (AH)	
yig (II)	Gemin damağa gelen parçası. (DLT III)	
yig (III)	Yeğ, daha iyi. (KB, AH)	
yigde	İğde. (DLT III)	
yigeḍ-	Artmak. (KB)	
yigirme	Yirmi sayısı. (DLT III, DH)	krş. **yigirmi**
yigirmi	Yirmi sayısı. (DH)	krş. **yigirme**
yigit	Yiğit, genç. (DLT III) (KB) . (AH)	
yigitlik	Gençlik, yiğitlik, kuvvet çağı. (DLT III , KT) . (KB)	
yigle-	Tercih etmek. (KB)	

yiglik	İyilik. (KB)
yigren-	İğrenmek, ürpermek. (DLT III)
yigrentür-	İğrendirmek, kötü göstermek. (KT)
yigtür- (I)	Dar bir şeyin ayağı vb. şeyleri incitmesi. (DLT III)
yigtür- (II)	İyilik yaptırmak. (DLT III)
yiğ	Pişmemiş, çiğ olan her şey. (DLT III)
yiği	Dalları birbirine girmiş sık ve büyük ağaçlar bu adla anılır. (DLT III)
yik	İğ. (DLT III)
yiken	Hasır yapmağa yarayan kovalak otu. (DLT III)
yikle-	Yeri çiğnemek. (DLT III)
yil-	Koşmak. (KB, AH)
yil	Yel, rüzgâr. (KB, AH, DH) krş. **yél, yel**
	yil köken Ebemkuşağı, yeşil kuşak. (DLT I)
yilgür-	Uçuşmak, çarpınmak. (KB)
yilig	İlik. (KB, AH)
yiliklig	İlikli. (DLT III)
yilin	İnek memesi. (DLT III)
yilkit-	Heyecanlandırmak. (KB)
yilkür-	Uçuşmak. (KB)
yilküt-	Heyecanlandırmak. (KB)
yilmir-	Suyun ılıması, ılır gibi olması. (DLT III)
yim	Yemek, yem. (KB krş. **yém**
yime	Yine, hep, dahi, ve. (KB, AH, KT)
yimek	Yemek, yiyecek. (DH)
yimiş	Yemiş, meyve. (KB, AH, DH)
yimle-	Gözle işaret etmek. (DLT III)
yimlen-	Zevk bulmak. (KB)
yin-	Aramak, sormak. (DLT III)
yin (I)	Hayvan pisliği, davar tersi. (DLT III)
yin (II)	İn, mağara. (DLT III)
yin (III)	İnsan bedeni. (DLT III)
yiñ (I)	Elbisenin yeni. (KB)
yiñ (II)	Sümük. (DLT III)

yinçge	İnce. (KB)	krş. **yinçke**
yinçgele-	Bir şeyi ince bulmak. (DLT III)	
yinçgelen	Alçak gönüllülük etmek. (DLT III)	
yinçke	İnce, kıvrak. (KB, KT)	krş. **yinçge**
	yinçke kız Cariye, karavaş. (KT)	
yinçrün-	Başını eğmek. (KB)	
yinçü	İnci. (DLT III, KB, KT)	
yinçüle-	İnci dizmek. (KB)	
yind-	Aramak. (AH)	krş. **yinde-**
yinde-	Aramak. (AH)	krş. **yind-**
yiñdegü	Sümüklü. (DLT III)	
yindür-	Kaybolan bir şeyi aratmak. (DLT III)	
yine	Bkz. “yana” . (AH)	
yinet-	İyileştirmek, sağaltmak. (DLT II)	
yinik	Hafif. (KB)	
yinit-	Hafifletmek. (KB)	
yiñit-	Sümkürmek. (DLT II)	
yiñşür-	Bir şeyi ılıklaştırmak. (DLT III)	
yip	İp. (KB, KT)	krş. **yıp**
yipkil	Erguvan rengi. (DLT III)	
yipkin	Koyu kırmızı erguvanî renk. (DLT III)	
yiplük	İplik. (KT)	
yipün	Koyu kırmızı, mor, menekşe rengi. (KB)	
yir (I)	Bkz. “er” . (AH)	
yir (II)	Yer, toprak, yeryüzü. (KB, AH, DH)	
yir-	Yermek, beğenmemek. (KB)	
yirgür-	Nefret etmek. (KB)	
yirik-	Yerleşmek. (KB)	
yiril-	Yerilmek. (AH)	
	yirilgen Çatlayan, yerilen. (DLT III)	
yirin-	İğrenmek. (KB)	
yirinçig	İğrenç, tiksinti verici. (KB)	
yiriş- (I)	Gülümsemek. (KB)	

yiriş- (II)	Yerilmek, ayrılmak. (DLT III)	
yirük	Yirilmiş, uzunlamasına kesilmiş, güzelliği gitmiş şey, gedik, yerik. (DLT III)	
yiş	Gayret. (KB)	
yiş- (I)	Çözmek. (DH)	
yiş- (II)	Yiyişmek. (KB)	
yişim	Soğukta dizlere giyilen nesne. (DLT III)	
yişimlen-	Tozluk giymek. (DLT III)	
yişin	Çökük, çökmüş. (KB)	
yiştür-	Çözdürmek. (DH)	
yit- (I)	Bkz. "yet-. (AH, DH)	
yit- (II)	Kaybolmak. (DLT II, KB, AH)	
yiti (I)	Keskin. (KB, KT)	krş. **yitiğ**
yiti (II)	Yedi sayısı. (KB, DH)	krş. **yéti, yetti, yitti, yédi**
yitiğ	Bilenmiş, keskin. (DLT III)	krş. **yiti**
yitik	Bkz. "yetük". (AH)	
yitiken (I)	Büyük ayı burcu. (KB)	
yitiken (II)	Yedi kardeşler	
yitikle-	Kaybolan bir şeyi aramak. (DLT III)	
yitim (I)	Keten tohumu. (DLT III)	
yitim (II)	Tamam. (KB)	
yitimiş	Yetmiş. (DH)	krş. **yitmiş**
yitiş-	Yetişmek. (DH)	
yitit-	Bilemek. (AH)	
yitkür-	Ulaştırmak, eriştirmek. (DH)	
yitmiş	Yetmiş sayısı. (DH)	krş. **yitimiş**
yitti	Yedi. (DH)	krş. **yéti, yetti, yiti, yédi**
yittür-	Bir şeyi kaybetmek, kaybettirmek. (DLT III)	krş. **yitür-**
yitük	Kayıp, kaybolan şey. (DLT III, AH)	krş. **yitik**
yitür- (I)	Kaybetmek, yitirmek. (DLT III, KB, KT)	krş. **yittür-**
yitür- (II)	Yedirmek. (KB, AH)	
yiy-	Bkz. **"yi-**. (AH)	
yiyim	Yiyecek. (KB)	

yiz (I)	Bkz. “iz” . (AH)	
yiz (II)	Çığ otu, sele sazı. (DLT III)	
	Yiz ewi tiz	Barsgan yakınında bir yayla adı. (DLT III)
yizek	Askerin önde giden bölüğü, öncül. (DLT III)	
yobat-	Savsaklatmak, ihmal ettirmek. (KB)	
yoḍ-	Silmek, bozmak, kaybetmek, yok etmek. (DLT III, KB, AH, KT)	
yoḍuġ	İftira, iftira edilen. (KB)	
yoḍluş-	Bir şeyi silmek. (DLT III)	
yoḍun	Bitme, mahvolma, yok olma. (KB, KT)	
yoḍsa-	Bir şeyi silmek istemek. (DLT III)	
yoḍul-	Bir şeyi silmek, yok etmek. (DLT III)	
yoḍun-	Bir şeyi silmek. (DLT III)	
yoḍuş-	Bir şeyin lekesini silmede yardımlaşmak. (DLT III)	
yoġ	1. Yas, matem. (DLT III, KB), 2. Ölü gömüldükten sonra üç yahut yedi güne kadar verilen yemek. (DLT III)	
yoġdu	Devenin çenesi altındaki uzun tüyler. (DLT III)	
yoġla-	Ölü için yemek vermek. (DLT III)	
yoġrı	Çanak. (DLT III)	
yoġru	Deve tüyünün uzun olanları. (DLT III)	
yoġrul-	Bir şeyin yoğrulması. (DLT III)	
yoġrum	Bir defada yoğurulacak un için bu ifade kullanılır. (DLT III)	
yoġruş-	Bir şeyi yoğurmada yardımlaşmak. (DLT III)	
yoġun	Yoğun, şişkin, kalın. (DLT III, KB, KT)	
yoġurḳan	Yorgan. (DLT III)	
yoġrut	Yoğurt. (KB)	
yoġurt-	Bir şeyi yoğurtmak. (DLT III)	
yoḳ (I)	Çanak bulaşığı. (DLT III)	
yoḳ (II)	Yok, -sız, hayır. (DLT III, KB, AH, DH, KT)	
	yoḳ bol-	Yok olmak. (KT)
	yoḳ söz	İftira. (KT)
yoḳ (III)	Yokuş. (DLT III)	
yoḳa-	Yoklamak, okşamak. (AH)	
yoḳaḍ-	Yok olmak. (KB)	
yoḳal-	Yok olmak. (KB, KT)	

	yoḳalıġlı Yok olan. (KT)
yoḳalt-	Yok etmek. (KT)
yoḳar	Yukarı. (AH)
yoḳaru	Yukarı. (KB, KT)
yoḳat-	Yok etmek, helak etmek. (KT)
	yoḳatıġlı Yok eden. (KT)
yoḳla- (I)	Yükselmek, çıkmak. (KB, AH)
yoḳla- (II)	Yoklamak, araştırmak. (DH)
yoḳlat- (I)	Bina etmek, inşa etmek. (KT)
yoḳlat- (II)	Birisini dağa vb. yerlere çıkartmak, yükseltmek. (DLT II, KB)
yoḳlıḳ	Yokluk. (DH) krş. **yoḳluḳ**
yoḳluḳ	Yokluk. (KB, AH) krş. **yoḳlıḳ**
yoḳsuz	Yoksul. (KT)
yol	1. Yol, sefer. (DLT III, AH, KB, DH), 2. Tutulan yol, tarik, yaşayış tarzı, şeriat, kural. (KT), 3. Defa, kez, kere, 4. Yol, doğru yol, kurtuluş yolu. (KT)
	yol oġlı Yolcu, sefere çıkan. (KT)
yolaḳ (I)	Kırlarda bulunan küçük yol, çığır, cılga. (DLT III)
yolaḳ (II)	Çizgili ipek kumaşa verilen ad. (DLT III)
yol- (I)	Kurtarmak, bırakmak, azat etmek. (DLT III)
yol- (II)	Yolmak. (DH)
yolataḳ	Yola sokmak, bir yola sevketmek. (DH)
yolçı	1. Yol gösterici, doğru yol, hidayet. (KT), 2. Yolcu. (KB, KT)
yolçıla-	Göstermek, belli etmek. (KT)
yolçılıḳ	Yolluk. (DH)
yoldaş	Yoldaş, yol arkadaşı. (DH)
yoldra-	Parlamak. (DLT III)
yoldruġa	Kılıç gibi uzunca bir bitki. (DLT III)
Yolduz köl	Uygur sınırına yakın bir göl. (DLT III)
yolı	Defa, kere. (DH)
yolıç	Keçi kılının diplerinde bulunan yumuşak, ince yün. (DLT III)
yolḳ- (I)	Yolmak, sıyırmak. (DLT III)
yolḳ- (II)	Faydalanmak. (DLT III)
yolḳaş-	Sıyrılmak, kazınmak. (DLT III)

yolḳun- Sıyrılmak. (DLT III)

yolḳuş- Bir nesneden, maldan karşılıklı olarak fayda görmek. (DLT III)

yolluġ (doğru) yolda olan, yol tutan. (KT)

yolrat- Herhangi bir şeyin başka bir nesneyi parlatması. (DLT II)

yolrıt- Ateşi yada başka bir şeyi alevlendirmek. (DLT II)

yolsız Yolsuz, bir tarikata girmemiş kimse. (DH)

yolsuz 1. Yolunu kaybeden, azıtan kimse. (DLT III, KT), 2. Yoldan çıkmış, azgın. (KT)

yolsuzraḳ Daha kötü, daha aşağılık. (KT)

yolsuzluḳ Azgınlık, yoldan çıkma, sapma. (KT)

yoltur- (I) Herhangi kıllı bir şeyi yoldurmak. (DLT III)

yoltur- (II) Azat ettirmek, serbest bıraktırmak. (DLT III)

yoluġ Feda. (DLT III)

yoluġluġ Fidyesi verilmiş kişiler için böyle denir. (DLT III)

yolun- Yolunmak, serbest bırakılmak, azat edilmek, sıyrılmak. (DLT III, KT)

yoluş- Yağmalaşmak. (DLT III)

yolut- Yağma ettirmek. (DLT II)

yoña- Şikâyet etmek. (DLT III, KT)

yon- Yontmak. (KT)

yonındı Yontu, talaş. (DLT III)

yoñaġ Beye birisini gammazlamak, gammazlık. (DLT III, KT)

yoñaḳ Gammazlık. (KB)

yoñaḳçı Gammaz. (KB)

yonaḳ Eşek, öküz ve benzerleri gibi hayvanların semerleri altına konulan şey, çul. (DLT III)

yoñat- Koğu vermek, dedikodu yapmak. (DLT II)

yond At. (KB) krş. **yund**

yonul- Yontulmak. (DLT III)

yonun- Ağaç yontar gibi görünmek. (DLT III)

yonuş- Bir şeyi yontmada yardımlaşmak. (DLT III)

yor- (I) Yürümek. (KB) krş. **yor-**

yorıġlı Bir yolda yürüyen, uyan, tabi olan. (KT)

yorıġlı kemi Giden gemi. (KT)

yor- (II) (Rüya için) Tabir etmek, yormak. (KB)

yorġuçı Tabir eden, yoran, rüya yorumcusu. (KB)

yorçı Usta, kılavuz. (DLT III)

yorı- 1. Yürümek, varmak. (DLT III, KB, AH), 2. Sefere çıkmak, yolda olmak, 3. Uzaklaşmak. (KT), 4. Akıp gitmek, yüzmek, (rüzgâr için) esmek. (KT), 5. Kişinin adının duyulması. (DLT III) krş. **yor-**

yorıġa Yürüyen. (KB)

yorıġu Yürünecek yerler için bu ad kullanılır. (DLT III)

yorıḳ (I) Huy ,gidiş ,insanlarla geçiniş, tarz. (DLT I, DLT III, KB, KT) Bkz. **yoruḳ**

Yorıḳ (II) Uz dilli. (DLT III)

yorıḳ (II) Akma, yürüme. (DLT III, KT)

yorınça Yonca. (DLT III) krş. **yorınçġa**

yorınçġa Yonca. (DLT III) krş. **yorınça**

yorış- (I) İpek kumaş eskimeğe yüz tuttuğu zaman öyle denir. (DLT III)

yorış- (II) Yürümekte yarış yapmak. (DLT III)

yorıt- Yürütmek, sürdürmek. (DLT II, KB, AH)

yort- 1. Bir işe başlamak üzere yürümek, (KB) 2. Dört nala koşturmak. (DLT III).

yortuġ Savaş gününde yada bir yere gidildiğinde Ḫakanın yanında bulunan kimseler, muhafız alayı. (DLT III, KT)

yortuş- At koşturmada yarışmak. (DLT III)

yoru- Gezip, dolaşmak. (KT)

yoruḳ (DLT) krş. **yorıḳ**

yorul- Bir şeyi bağlı bulunduğu bağdan çözmek. (DLT III)

yorutġan Osurgan. (DLT III)

yos- Bkz. “yoḍ-. (AH)

yota Bacak. (KT)

yottur- Yazı vb. şeyleri sildirmek. (DLT III)

yoza- Hayvanın kısır kalması. (DLT III)

yök Kuş tüyü. (DLT III)

yöklet- Oka yelek taktırmak. (DLT II)

yöle- Desteklemek. (KB)

yölek Destek. (KB)

yölen- Dayanmak, söykenmek. (KT)

yör- (I)	Herhangi bir şeyin bağının çözülmesi, çözmek, bağlı bir şeyi bırakmak. (DLT III, KT)	
yör- (II)	Yormak. (KB)	
yör- (III)	Yürümek, dolaşmak. (DH)	
yöre	Yöre, çevre, bir şeyin etrafı. (DLT III, KT)	
yöre'l-	(yöre + almak) Yürüyebilmek. (DH)	
yörge-	Herhangi bir şeyi sarmak. (DLT III)	
yörgek	Örtü. (DLT II)	
yörgemeç	İşkembe ve bağırsaktan yapılan bir çeşit yemek. (DLT III)	
yörgenç (I)	Dağ dönemeci. (DLT III)	
yörgenç (II)	Ağaçlara sarılan ve onları kurutan bir çeşit bitki, sarmaşık. (DLT III)	
yörget-	Bir şeye ip vb. şey sardırmak. (DLT II)	
yörgüçi	Rüya tabir eden kimse. (KB)	
yöri-	Yürümek, dolaşmak. (DH)	
yörken-	Bir şeye sarılmak, sarmaş olmak. (DLT III)	
yörkeş-	Bir şeyin başka bir nesne üzerine sarılması, dolaşması. (DLT III)	
yörüg	Tabir, rüya yorumu. (KB)	krş. **yörük**
yörük (I)	Tâbir, rüya yorumu. (DLT III)	krş. **yörüg**
yörük (II)	Sözün gidişi, anlaşılışı. (DLT III)	krş. **yoruḳ**
yörül-	Yorulmak. (KB)	
yu	Kadınlar bir şeyden utandıkları zaman söylerler. (DLT III)	
yu-	Bir şeyi yıkamak. (DLT III, KB, AH) . (KT)	
yuba-	Bir işi ihmal etmek. (DLT III)	
yubağu	Üzerinde durulması, yapılması gereken şey. (DLT III)	
yubaḳulaḳ (I)	Sıtmadan titreme. (DLT III)	
yubaḳulaḳ (II)	Baykuş. (DLT III)	
yubal-	İhmal edilmek, yüzüstü bırakılmak. (DLT III)	
yuban-	Bir işten çekinmek. (DLT III)	
yubat-	Savsaklatmak. (DLT II)	
yubıla-	Hile yapmak. (DLT III)	
yuḍruḳ	Yumruk. (DLT III)	
yuḍruḳla-	Yumruklamak. (KT)	
yudruḳlan-	İnsanın elini yumruk yapması. (DLT III)	

yuḍuġ (I)	Başkasının suçu yüzünden kendisine söz gelen kimse. (DLT III)
yuḍuġ (II)	Bir sövme sözü olup çocuklar için kullanılır. (DLT III)
yuḍut-	Bir şeye soğuk tesir ettirerek onu öldürmek. (DLT II)
yuḍut	Hayırsız, kendisinden hayır gelmeyen şey, birine sövüldüğü zaman bu kelime kullanılır. (DLT III)
yufġa	Oğulluk, oğulluğa alınmış kişi. (DLT III)
yufġat-	Çocuğun dik başlı olması, yozlaşması. (DLT II)
yufḳalan-	Yaltaklanmak. (DLT III)
yufluş-	Yuvarlanmak. (DLT III)
yufuş-	Yardımlaşmak, dost olmak. (DLT III)
yuġa	Katmerli yuka. (DLT III)
yuġaç	Bir derenin yada ırmağın karşı yakası. (DLT III)
yuġaḳ	Su kuşu, bir çeşit ördek. (KB)
Yuġruş	Türk soyuna mensup, halktan birisinin vezirlik derecesine çıkmasıyla aldığı unvan. (DLT III, KT)
yuġurġuç	Şehriye ve benzerlerini açmakta kullanılan oklava. (DLT II)
yuḳ-	Bulaşmak, sıvanmak. (DLT III, KT)
yuḳtur-	Herhangi bir nesneye bir şey sürmek, bulaştırmak. (DLT III)
yuḳul-	Bulaşmak, değmek. (DLT III)
yul-	Kurtarmak, bırakmak, kurtulmak. (KB, AH)
yul	Pınar, su kaynağı. (DLT III, KB, AH, KT)
yula	Kandil. (DLT III, KT)
yulaḳ	Küçük küçük su pınarları. (DLT III)
yulaḳlan-	Bir yerde pınarların çoğalması. (DLT III)
yular	Hayvan yuları, yular. (DLT III)
yularlan-	Atın yularlanması, ata yular takılması. (DLT III)
yularlıġ	Yularlı. (DLT III)
yulduz	Yıldız. (DLT III, KB, DH, KT)
yulduzçı	Müneccim. (KB)
yulu-	Yardım etmek. (DLT III)
yuluġ	Fidye, kurban. (KB, KT)
yuluġla-	Feda etmek. (KB)
yulun-	Kurtarmak. (KB)

yulun	Murdar, kokar ilik. (DLT III)
yuluş	Fidye. (KB)
yum-	Yummak, kapamak. (KB, AH, DH, KT)
yumdar-	Toplamak, bir araya getirmek. (DLT III, KB, KT)
yumġaḳ	Yuvarlak, yuvarlak olan her şey. (DLT III)
yumġaḳlan-	Bir şeyin yumak yapılması, yumaklanması. (DLT III)
yumġı	Toplu, çok, bütün. (DLT III, KT)
yumıt-	Toplanmak. (DLT II, KB)
yumıtġan	Toplanan. (DLT III)
yumḳı	Hep, hepsi; bir kerede, bir defada. (KT)
yumluş-	Yummak, yumulmak. (DLT III)
yumşa-	Bir şeyin yumuşaması, ısınıp gevşemesi. (DLT III, KB, KT)
yumşaḳ	Yumuşak, tatlı, hoş, mülayim. (DLT III, KB, AH, KT)
yumşaḳlan-	Yumuşamak, yaltaklanmak. (DLT III)
yumşaḳlıḳ	Yumuşaklık, merhametli olma. (KT)
yumşan-	Boyun eğmek, itaat etmek. (KT)
yumşanmış	Boyun eğen, itaat eden. (KT)
yumşat-	Yumuşatmak. (DLT II , KT)
yumul-	Yumulmak. (KB)
yumun-	Gözü yumar gibi göstermek. (DLT III)
yumur	Hayvanlarda bulunan göden bağırsağı. (DLT III)
yumurlan-	Toplanmak. (DLT III)
yumurtġa	Yumurta. (DLT III)
yumuş	1. İki ve ikiden fazla kişi arasında elçilik. (DLT III), 2. Hizmet, vazife. (DLT III, KB), 3. Haber. (KT)
yumuşçı	1. Hizmetçi, haberci. (DLT III, KB), 2. Melek. (DLT III)
yumuz	Etli, tıknaz. (DLT III)
Yun arıḳ	Balasagun'a yakın bir yayla adı. (DLT III)
yun ḳuş	Tavus kuşu. (DLT I, DLT III)
yuñ	Ciğere bitişik bir et olup bunu kadınlar yerler. (DLT III)
yun-	Yıkanmak, abdest almak, boy abdesti almak. (DLT III, KB, KT)
yunçı-	Yoksullaşmak. (DLT III)
yunçıġ er	Zayıf, halsiz, cılız adam. (DLT III, KT)
yunçıġ iş	Çürüklüğünden, kötülüğünden dolayı ele alınamayan iş. (DLT III)

yunçır- Bir şeyin kötüye gitmesi. (DLT III)

yund At. (DLT III) krş. **yond**

yund yılı At yılı. (DLT I, DLT III)

yundaḳ 1. At fışkısı, 2. At gübresi. (DLT III)

yundı Yemek yendikten sonra kapların yıkanması. (DLT III)

yundur- 1. Döndürmek, geri çevirmek, 2. Kusmak. (DLT III)

yunġu suw Yıkanılacak su. (KT)

yuñla- Koyunun yününü kırpmak. (DLT III)

yuñlat- Koyunun yününü kırktırmak, kestirmek. (DLT II)

Yuñu Barman kasabasında akan büyük bir derenin adı. (DLT III)

yupḳa Yufka. (DLT III)

yurbaş Karışık, güç. (DLT I)

yurç Erkeğin eşinin küçük erkek kardeşi. (DLT III)

yurt Yurt, ören, yer. (KB). (DLT III)

yurun İpek kumaş parçası, parça. (DLT III, KT)

yurunluġ İpek kumaş parçaları olan. (DLT III)

Yūsuf-ṣıfat (A) Hz. Yûsuf gibi. (DH)

yuş Sıkışma, daralma. (DLT III)

yuşıl- (I) Bir insanın işe elinin uyuşması, yatkınlaşması. (DLT III)

yuşıl- (II) Sirke ve boza gibi şeylerin güğümün emziğinden akıtılması. (DLT III)

yuşul- Kan vb. şeylein yaradan fışkırması. (DLT III)

yuşulġan Akan. (DLT III)

yut 1. Kışın soğukta hayvanları öldüren felaket, 2. Felaket. (DLT III, KT)

yut- (I) Yutmak. (DLT II, KB, DH, KT)

yut- (II) Bkz. “yoḍ-. (AH)

yutıḳ- Soğuktan hayvanların (koyun, keçi vb.) ölmesi. (DLT III)

yuvuġ Sellerin dağdan yuvarladığı kaya parçaları. (DLT III)

yuul Bkz. “yul” . (AH)

yuw- (I) Yuvarlamak. (DLT III)

yuw- (II) Koşmak, erişmek. (DLT III)

yuwġalan- Yaramazlaşmak, huysuzlaşmak. (DLT III)

yuwġa Zayıf. (KB)

yuwḳa Her şeyin incesi, ince olanı. (DLT III, KB, KT)

yuwlun- Yuvarlanmak. (DLT III, KT)

yuwsa- Bir şeyi yuvarlamak istemek. (DLT III)

yuwtur- Bir şeyi yuvarlattırmak. (DLT III)

yuwul- (I) Uslanmak, uslandırılmak. (DLT III)

yuwul- (II) Yuvarlanmak. (DLT III)

yuwuş- Karşılıklı olarak bir şey yuvarlamak. (DLT III)

yüḍ- Yüklemek, yüklenmek. (DLT III, KB, AH)

yügnek Bkz. “yüknek”. (AH)

yüdrük Yüklük, üzerine eşya konulan şey, dolap, masa vb. şeyler. (DLT III)

yüḍür- Yüklemek. (DLT III, KT)

yüḍüş- Buğday vb. şeyler yüklemede yarışmak, yardımlaşmak. (DLT III)

yüfüş Akrabaların mal yada elbise ile yardımlaşması. (DLT III)

yüg Kuş tüyü. (KB) krş. **yük**

yügerü Yüksek. (KT)

yügrük 1. Hızlı koşan, koşucu atlar için de bu ifade kullanılır, (DLT III, KT) 2. Koşan. (AH)

yügrüm Bir koşuşta koşulacak yer. (DLT III)

yügrüş- Koşuşmak, yürümek. (DLT III)

yügür Darı. (DLT III)

yügür- Koşmak, seğirtmek. (DLT III, KB, AH, DH, KT)

yügürgen Koşucu. (DLT III)

yügürgün Darı gibi kırmızı taneleri bulunan bir bitki çeşidi. (DLT III)

yügürt- Koşturmak. (DLT III, KT)

yük (I) Kuş tüyü. (DLT III) krş. **yüg**

yük (II) 1. Yük. (DLT III, KB, AH, DH, KT), 2. Yük, günah yükü. (KT)

yükçi Yük taşıyan. (KB)

yükdig Bir kuş cinsi. (KB)

yükle- Yük yüklemek. (DLT III, DH)

yüklen- Taşınmak. (KT)

yüklet- Yük vb. yükletmek. (DLT II)

yüklüg Yüklü, yükü olan. (KT)

yüklüg bol- Hamile olmak. (KT)

Yüknek Yüknek ili, Edip Ahmet’in memleketi. (AH)

yüknü Secde ederek, secde edenler olarak. (KT)

yüknügli Secde eden, sâcid. (KT)

yükse- 1.Yükselmek, uzamak.(DLT II, DLT III),2.Sağlamlaştırmak, yükseltmek. (KT)

yüksek 1. Yüksek, engin. (DLT III, KB), 2. Yüce, ulu: Allah. (KT)

yüksek (III) Yüksük, terziler parmaklarına iğne batmaması için tunç veya deriden yapılan bu halkayı takarlar. (DLT III)

yüksekrek En yüce. (KT)

yükün- 1. Secde etmek. (DLT III, KT, KB), 2. Eğilmek. (DLT III, , AH)

yükünç Namaz. (DLT III)

yüle- Bir şeye destek vermek, arka çıkmak. (DLT III, KT)

yülegü Destek, dayanak. (DLT III)

yülek Destek. (DLT III)

yüleklig Bir şeye dayanmış, söykenmiş olan şey. (DLT III)

yülel- Direk vb. şeylerin dikilmesi. (DLT III)

yüli- Tıraş etmek. (DLT III)

yüligü Saç tıraşı için kullanılan ustura, kerey. (DLT III)

yülil- Saç vb. şeylerin yolunması. (DLT III)

yülüg Saçı, sakalı düzgün. (KB)

yülüt- Tıraş olmak, tıraş ettirmek. (DLT II , KT)

yülütügli Tıraş eden. (KT)

yüm- Yummak, kapamak, görmezlikten gelmek. (DLT III, KT)

yümtür- Yumdurmak, gözü kapattırmak. (DLT III)

yümülgen Yumulan. (DLT III)

yüñ 1. Yün (KB, DLT III), 2. Tüy (KT), 3. Pamuk. (DLT III)

yünçit- İncitmek. (DLT II)

yünçü İnci. (KB)

yüñlü- Hafiflemek. (KT)

yüñül Hafif. (KT)

yüñüllük Hafiflik. (KT)

yüñült- Hafifletmek. (KT)

yür Bir darı cinsi? . (KB)

yürek Yürek, kalp. (DLT III, KB, DH, KT)

yüreklen- Cesaret göstermek, yiğitlenmek. (DLT III)

yüreklig Yürekli. (DLT III)

yüreksiz Korkak. (KT)

yüreksizlik Yüreksizlik, korkaklık. (KT)

yürit- Yürütmek. (AH)

yürüt- Yürütmek. (AH)

yüs- Bkz. "yüḍ-. (AH)

yüt- Bkz. "yüḍ-. (AH)

yüş- Akıtmak. (DLT III)

yüşeñ Düz taş. (DLT III)

yüz (I) Kendi. (KT)

yüz (II) Yüz sayısı. (KB, DH, KT)

yüz (III) Yüz, çehre, surat. (DLT III, KB, AH, DH, KT)

yüz ew/v(ü)r- Yüz çevirmek, reddetmek, dönmek, vazgeçmek. (KT)

yüz nişānı Yüzdeki iz. (KT)

yüzi açuḳ Namuslu. (KT)

yüz- (I) 1. Yüzme eylemi, suda yüzmek, 2. İrin vb. şeylerin dağılması, yayılması. (DLT III)

yüz- (II) Deriyi yüzmek, açmak. (DLT III)

yüzçi İki yüzlü. (AH)

yüzlen- (I) Yönünü dönmek, yönelmek. (DLT III , KT)

yüzlen- (II) Halk içinde saygınlık kazanmak. (DLT III)

yüzleş- Yüzleşmek, yüz yüze gelmek. (DH)

yüzlüg (I) İki yüzlü, riyakâr insanlar için "iki yüzlüg" denir. (DLT III)

yüzlüg (II) Yüzlü, itibarlı, şerefli. (DH, KT)

yüzlüglük İki yüzlülük, riyakârlık. (KT)

yüzsüzlük Yüzsüzlük. (KB)

yüztür- Koyun vb. şeyleri yüzdürmek. (DLT III)

yüzük Parmağa takılan yüzük. (DLT III)

Z

żabṭ (A) Sıkı tutma, idare altına alma. (DH)

zaʿferān (A) Safran. (KB, DH)

zāġ (F) Karga. (DH)

zāġān (F) Kargalar. (DH)

Zaḥḥaḳ (F.żaḥḥāk) Dahhak adında meşhur İranlı hükümdar olup gaddarlığı ve zâlimliği ile anılır. (KB)

zāhid (A) Zahit, dünya işlerinden el çekip kendini ibadete veren. (KB, AH, DH, KT)

ẓāhir (I) (A) Açık, meydanda, ortaya çıkan, beliren. (DH, KT)

ẓāhir (II) (A) Her şeyde Allah'ın tecelli etmesi. (DH)

zaḫm (F) Yara. (DH)

zaḥmet (A) Zahmet. (AH, DH, KT)

zaḥmet bir- (A.T.) Eziyet vermek, eziyete sokmak. (DH)

żaʿīf (A) Zayıf, güçsüz, zavallı. (DH, KT)

żaʿīfraḳ (A.T.) Daha zayıf, daha güçsüz. (KT)

zaḳ zaḳ Koçları tos yapmaya kışkırtmak için kullanılan bir kelime. (DLT I)

ẕākir (A) Zikreden, Allah'ın ismini anan. (DH)

zakkūm (A) Zakkum ağacı. (DH, KT)

ẓālim (A) Zâlim, zulmeden. (KT)

ẓalūm (A) Çok zalim. (KT)

zamān (A) Zaman, mühlet, süre. (DH, KT) krş. **zamāne, zemāne**

zamāne (A) Zaman. (KB, KT) krş. **zamān, zemāne**

zanbı Çekirgeye benzeyen bir böcek. (DLT III)

zap zap Hızlı hızlı yürümekten yansıyan ses. (DLT I)

zār (F) Ağlayan, inleyen. (DH)

zār bol- (F.T.) Dertli olmak. (DH)

zār eyle- (F.T.) Ağlatmak, inletmek. (DH)

zār iñre- (F.T.) Ağlayıp inlemek. (DH)

zār ur- (F.T.) Feryat etmek. (DH)

zār yıġla- (F.T.) İnleyerek ağlamak. (DH)

żarar (A) Mazeret, özür. (KT)

żarb (A) Darp, vurma. (KB)

zarġunçmud Bir çeşit ot, fesleğen. (DLT II)

zārī (A) Ağlayıp, sızlama. (DH)

zārīlıḳ (A.T.) Ağlayıp, inleme. (KT) krş. **zārlıḳ**

zārlıḳ (A.T.) Ağlayan, inleyen. (DH) krş. **zārīlıḳ**

z̠āt (A) Kendi, öz, cevher. (DH, KT)

żāyiᶜ (A) Kaybolan, elden, çıkan, ziyan. (DH, KT)

zāyil (A) Sona eren, devamı olmayan. (DH)

zebān (F) Dil, lisan. (DH)

zeber (F) Üst. (DH, KT)

zebūn (F) Âciz, zavallı, güçsüz. (DH)

zehir (F. zehr) Zehir. (DH) krş. **zehr**

zehr (F) Zehir. (AH, DH) krş. **zehir**

zekāt (A) Zekat. (KT)

zelzele (F) Zelzele, sarsıntı. (DH)

zemāne (A) Zamane. (KB, AH, DH) krş. **zamāne, zamān**

zemistān (F) Kış. (DH)

Zemzem (A) Zemzem. (DH)

zen (F) Kadın. (DH)

zencīr (F) Zincir. (DH, KT)

zencīr-keşān (F) Boynunda zincir taşıyan, cehennemlikler. (DH)

zengī (F) Zenci. (KB)

zer (F) Altın. (AH)

zerd (F) Sarı, sararmış. (DH)

zerenze Yaban mersini, durdabak. (DLT I)

z̠erre (A) Zerre, çok küçük parça. (DH, KT)

z̠evḳ (A) Hoşa gitme, zevk. (DH)

zeyt (A) Zeytin. (KT)

ẓihār (A) Açıklık, belirginlik. (KT)

zihī (A) Ne güzel, ne iyi. (DH)

z̠ikir (A. z̠ikr) Zikir, anma. (DH) krş. **z̠ikr**

z̠ikr (A) Zikir, anma. (AH, DH, KT) krş. **z̠ikir**

	ẕikr-i cehrī	Yüksek sesle yapılan zikir. (DH)
	ẕikr-i erre	Yesevî tarikatında, hançerde bıçkı sesine benzer bir ses çıkararak yapılan zikir. (DH)
	ẕikr-i ḫāfiyye	Gizli zikir. (DH)
	ẕikr-i alenī	Açık şekilde yapılan zikir. (DH)

zinā (A) Zina. (KB, KT)

zindān (F) Zindan. (KB, DH)

zīnet (A) Ziynet, süs, bezek. (KB)

zīnhār (F) Sakın! . (AH, DH)

ẕīn-nūreyn (A) Hz. Osman'ın lâkabı. Hz. Muhammed'in iki kızı ile evlendiği için bu ad verilmiştir. (AH) krş. **ẕü'nnūreyn**

zīr (F) Alt. (DH, KT)

ziyāde (A). (AH, KT) krş. **ziyādet**

ziyādet (A) Fazlalık. (AH) krş. **ziyāde**

ziyān (A) Zarar, ziyan. (KT)

	ziyān ḳıl-	(A.T.) Zarar vermek, hüsrana uğratmak. (KT)
	ziyān ḳılġuçı	(A.T.) Zarar veren. (KT)
	ziyān ḳılıġlı	(A.T.) Hüsrana uğrayan. (KT)

ziyānlıġ (A.T) Zarar gören, hüsrana uğrayan. (KT)

ziyāret (A) Ziyaret. (KB)

zor (F. zūr) Zor, güç. (DH)

zorla- (F.T.) Zorlamak, sıkıştırmak. (DH)

zūd (F) Çabuk, acele. (AH)

ẓulm (A) Zulüm, eziyet, haksızlık. (DH, KT)

zühd (A) Her türlü zevke karşı koyarak kendini ibadete verme. (KB, AH)

zülf (F) Saç, yüzün iki yanından sarkan saç lülesi. (KB)

ẕü'l-fiḳār (A) Hz. Muhammed'in Hz. Ali'ye hediye ettiği ucu çatallı kılıç. (DH)

ẕül'-celāl (A) Allah, celâl sahibi. (KB, DH)

zünküm Bir çeşit Çin ipeklisi. (DLT II)

zünnār (A) Papazların bellerine bağladıkları kuşak. (DH)

ẕü'nnūreyn (A) ẕīn'nūreyn . (AH) krş. **ẕīn'nūreyn**

SONUÇ

Bu tezde Karahanlı Türkçesi dönemine ait beş eser gözden geçirilerek "Karahanlı Türkçesi Sözlüğü" hazırlanmıştır. Beş farklı eserdeki kelimelerin taranması sonucu oluşan bu sözlük, özellikle eski Türk dili ile ilgilenenler için önemli bir el altı kaynak olacaktır.

Çalışmanın esasını Divânü Lugâti't Türk, Kutadgu Bilig, Atebetü'l Hakayık, Dîvân-ı Hikmet ve Karahanlı dönemine ait Türkçe İlk Kur'an Tercümesi oluşturmaktadır. Bu eserlerden sadece Dîvân-ı Hikmet'in dizini olmadığı için araştırmacı, Kemal Eraslan'ın hazırlamış olduğu "Dîvân-ı Hikmetten Seçmeler" adlı kitaptaki şiirlerin sözcük taramasından ve kitap sonundaki sözlükten yararlanmıştır. Geriye kalan diğer dört eserin mevcut dizinlerinden yararlanıldığı gibi metin kısımlarına da sık sık başvurulmuştur. Karahanlı Türkçesinin söz varlığı sayısal verilerle ve oranlarla birlikte ortaya konulmuştur. Karahanlı eserlerindeki aynı kelimelerin farklı yazım şekilleri geçtiği kaynağa göre düzenlenmiş ve bu farklı yazım şekilleri üzerinde durulmuştur.

Üzerinde titizlikle durulan bu çalışma kendisinden önce yapılmış benzer çalışmalardan ilham aldığı gibi çok sayıda sözlükten de kelime anlamları noktasında yararlanmıştır.

Nice sırlarla dolu Türk dili vadisi kendisini bilim âlemine tanıtacak araştırmacılarını beklemektedir

KAYNAKÇA

AKALIN, Mehmet, **Târîhî Türk Şîveleri,** Sevinç Matbaası, Ankara, 1979.

AKSAN, Doğan, **Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim,** TDK Yay., Ankara, 2003.

ARAT, Reşit Rahmeti, **Eski Türk Şiiri**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991.

ARAT, Reşit Rahmeti, **Kutadgu Bilig I Metin**, TDK Yay., Ankara, 1999.

ARAT, Reşit Rahmeti, **Edib Ahmed b. Mahmud Yükneki. Atebetü'l-Hakâyık**, 2. baskı, TDK Yay., Ankara, 1992.

ARAT, Reşit Rahmeti, **Kutadgu Bilig III İndeks** (İndeksi neşre hazırlayanlar: Kemal Eraslan, Osman Fikri Sertkaya, Nuri Yüce), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1979.

ATA, Aysu, **Karahanlı Türkçesi-Türkçe İlk Kur'an Tercümesi**, TDK Yay., Ankara, 2004.

ATALAY, Besim, **Dîvânü Lûgat-it-Türk Tercümesi I-II-III; IV. Endeks**, TDK Yay., Ankara, 1943.

BANARLI, Nihat Sâmi, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I,** MEB Yay., İstanbul, 2004.

BANGUOĞLU, Tahsin, **Türkçenin Grameri,** TDK Yay., Ankara, 2004.

BANGUOĞLU, Tahsin, **Kaşgarî'den Notlar II,** Oğuzlar Ve Oğuzeli Üzerine, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, 1959, ss.23-48.

BANGUOĞLU, Tahsin, **Kaşgarî'den Notlar III,** Oğuz Lehçesi Üzerine, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, 1960, ss.1-26.

BİCE, Hayati, **Hoca Ahmet Yesevî Dîvân-ı Hikmet**, Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 1993.

BOZKURT, Fuat**, Türklerin Dili,** Kapı Yay., İstanbul, 2005.

CAFEROĞLU, Ahmet, **Türk Dili Tarihi I-II**, Enderun Yay., İstanbul, 2000.

CAFEROĞLU, Ahmet, **Kâşgarlı Mahmut,** MEB Yay., İstanbul, 1999.

CLAUSON, G., **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteeth- Century Turkish**, Oxford, 1972.

ÇAĞATAY, Saadet, **Pekiştirilen Fiiller,** Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, 1966, Ankara, 1989, ss.39-50.

DEMİR, Nurettin, YILMAZ Emine, **Türk Dili El Kitabı**, Grafiker Yay., Ankara, 2005.

DEVELLİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, 17. baskı, Aydın Kitabevi Yay., Ankara, 2000.

DURAN, Suzan, **Türkçede Cihet Ve Mekân Gösteren Ek Ve Sözler,** Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-B 1956, ss.1-110.

ECKMANN, Janos, **Çağatayca El Kitabı,** (Çeviren: Mehmet Akalın), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul, 1988.

EMRE, Ahmet Cevat, **Çoğul Belgesi –ler'in Etimolojisi Üzerine Bir Araştırma,** Türk Dili-B, Seri: II, Sayı: 5-6 (Kasım) 1940, ss.37-44.

EREN, Hasan, **Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü**, Bizim Büro Basımevi, Ankara, 1999

ERASLAN, Kemal, **Dîvân-ı Hikmet'ten Seçmeler**, 4. baskı, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2000.

ERCİLASUN, Ahmet Bican, **Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi**, Akçağ Yay., Ankara, 2004.

ERCİLASUN, Ahmet Bican, **Örneklerle Bugünkü Türk Alfabeleri,** Akçağ Yay., Ankara, 2005.

ERDİ S.,-YURTESER S. T., **Divânü Lugâti't Türk**, 2. baskı, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2005.

ERGİN, Muharrem, **Türk Dil Bilgisi**, Bayrak Yay., İstanbul, 2000.

ERGİN, Muharrem, **Orhun Abideleri**, Boğaziçi Yay., İstanbul, 2001.

GABAIN, A. von, **Eski Türkçenin Grameri**, (Çeviren: Mehmet Akalın), TDK Yay., Ankara, 1988.

GEMALMAZ, Efrasiyap, **Türkçenin Fonemler Düzeni Ve Bu Fonemler Düzeninin İşleyişi,** Atatürk Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi, sayı: 12, Fasikül I, Ayrı basım, Ankara, 1980.

GENÇ, Reşat, **Karahanlı Devlet Teşkilatı,** Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 2002.

GÖMEÇ, Saadettin, **Kök Türk Tarihi,** Akçağ Yay., Ankara, 1999.

GÜLENSOY, Tuncer, **Türkçe El Kitabı,** Akçağ Yay., Ankara, 2000.

GÜZEL, Abdurrahman- TORUN Ali, **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, Akçağ Yay., Ankara, 2005.

HACIEMİNOĞLU, Necmettin, **Karahanlı Türkçesi Grameri**, TDK Yay., Ankara, 2003.

HACIEMİNOĞLU, Necmettin, **Harezm Türkçesi Ve Grameri,** İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul, 1997.

KORKMAZ, Zeynep, **Türk Dili Üzerine Araştırmalar I,** TDK Yay., Ankara, 1995.

KORKMAZ, Zeynep, **Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi),** TDK Yay., Ankara, 2003.

KORKMAZ, Zeynep, **Türk Dilinde +ça Eki Ve Bu Ek İle Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine Bir Deneme,** Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-B 1958, ss.41-68.

KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuat, **Türk Edebiyatıda İlk Mutasavvıflar**, Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 1991.

KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuat, **Türk Edebiyatı Tarihi,** Akçağ Yay., Ankara, 2004.

KUDRET, Cevdet, **Örnekli Türk Edebiyatı Tarihi,** Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2000.

LEVEND, Agâh Sırrı, **Türk Edebiyatı Tarihi, I**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1998.

LEVEND, Agâh Sırrı, **Türk Dilinde Gelişme Ve Sadeleşme Evreleri,** Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1960.

ÖZKAN, Nevzat, **Türk Dilinin Yurtları,** Akçağ Yay., Ankara (tarih yok).

ÖZKAN, Mustafa, **Türk Dilinin Gelişme Alanları Ve Eski Anadolu Türkçesi,** Filiz Kitabevi, İstanbul, 2000.

SÂMİ, Şemseddin, **Kâmûs-ı Türkî**, 12. baskı, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2002.

ŞAHİN, Hatice, **Eski Anadolu Türkçesi,** Akçağ Yay., Ankara, 2003.

TEKİN, Şinasi, **"Eski Türkçe" Türk Dünyası El Kitabı,** Ankara, 1976.

TEKİN, Talat, **Türk Dili Tarihinin Temel Sorunları Makaleler II** (Haz. Emine YILMAZ, Nurettin DEMİR), Öncü Kitap Yay., Ankara, 2004.

TİMURTAŞ, Faruk Kadri, **Tarih İçinde Türk Edebiyatı,** Boğaziçi Yay., İstanbul, 2000.

TİMURTAŞ, Faruk Kadri, **Eski Türkiye Türkçesi XV. Yüzyıl Gramer-Metin-Sözlük**, Akçağ Yay., Ankara, 2005.

TİMURTAŞ, Faruk Kadri, **Tarih İçinde Türk Edebiyatı,** Boğaziçi Yay., İstanbul, 2000.

TİMURTAŞ, Faruk Kadri, **Makaleler-Dil Ve Edebiyat İncelemeleri,** (Hazırlayan: Mustafa Özkan) TDK Yay., Ankara, 1997.

TOGAN, A. Zeki Velidî, **Umumi Türk Tarihine Giriş**, Enderun Yay., İstanbul, 1981.

TOGAN, A. Zeki Velidî, **Tarihte Usûl,** Enderun Yay., İstanbul, 1985.

TOPARLI, Recep Ve Diğerleri, **Kıpçak Türkçesi Sözlüğü**, TDK Yay., Ankara, 2003.

TOPARLI, Recep, **İrşâdü'l-Mülûk Ve's-selâtîn,** TDK Yay., Ankara, 1992.

TÜRK DİL KURUMU, **İmlâ Kılavuzu**, TDK Yay., Ankara, 2000.

TÜRK DİL KURUMU, **Türkçe Sözlük I-II**, 19. baskı, TDK Yay., Ankara, 1998.

YÜCEL, Bilâl, **Bâbür Dîvânı,** Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara, 1995.